WŁADYSŁAW REYMONT

KAIMIECIAI

1

WŁADYSŁAW ST. REYMONT

KAIMIEČIAI

ROMANAS

Iš lenkų kalbos vertė
FABIJONAS NEVERAVIČIUS

Tyrai
KAUNAS * 1994

UDK 884-3
Re 95

3-iasis leidimas
1-asis leidimas 1937—1938 m.
2-asis leidimas 1956 m.

ISBN 9986-551-02-1 (1 tomas)
ISBN 9986-551-03-X (2 tomas)

© Leidykla „Tyrai", 1994

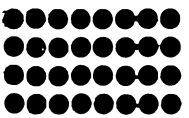

RUDUO

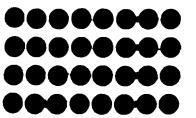

I

— Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus.

— Ant amžių amžinųjų, mano Agota, o kurgi išsirengei, ką?

— Į svietą, į žmones, klebonėli brangus — į tokį svietą!..— užbrėžė lazdele lanką nuo rytų iki vakarų.

Kunigas nesąmoningai pažvelgė į tą tolį ir tuojau primerkė akis, nes vakaruose kybojo akinanti saulė; o paskui paklausė tyliau, lyg bailiau...

— Išvarė tave Klombai, ką? O gal tik nesantaika?.. Gal...

Atsakė ne tuojau, kiek išsitiesė, sunkiai apvedė senomis, išblukusiomis akimis įrudenėjusius tuščius laukus ir soduose pasinėrusio kaimo stogus.

— Ė... neišvarė... kaipgi... geri jie žmonės, giminės. Ir nesantaikos jokios nebuvo.— Bet sumečiau pati, kad reik man į svietą. Iš svetimo vežimo lipk — kad ir jūron.

Reikėjo... darbo jau nebeturėjo man... žiema ateina, tai kaipgi — nejau dykai duos man viralo arba ir tą kampą pergulėti?..

O čia kaip tik ir veršį nujunkė... o ir žąseles reik į pastogę ginti, nes naktys jau šaltos — tai ir padariau vietos... kaipgi, gaila gyvulėlių — ir Dievo sutvėrimas... O žmonės jie geri... nors vasarą mane priglaudžia,

kampo ir šaukšto valgio nesigaili — jog žmogus sau lyg kokia ponia vaikštinėji...

O žiemą į svietą, pasikalėdoti.

Nedaug man tereikia — tai iš gerų žmonių ir susišelpsiu, ir ligi pavasario su pono Jėzaus pagalba išvargsiu, o dar ir skatiko kiek susirinks — tai kaip tik jiems priešpjūtei... giminės juk...

O jau apleisti vargdienių — Jėzusėlis saldžiausias neapleis.

— Neapleis, nei — sušuko karštai ir droviai įspaudė jai į saują auksiną.

— Klebonėli mūsų širdingasai, klebonėli!

Pripuolė prie jo kelių drebančia galva, o ašaros it žirniai pabiro per veidą, pilką ir vagotą, kaip tie rudens arimai.

— Keliauk su ponu Dievu — keliauk sau,— šnibždėjo sumišęs, keldamas ją nuo žemės.

Virpančiomis rankomis susirinko terbeles ir lazdelę su ežiu ant galo, persižegnojo ir nuėjo plačiu, dumbravuotu keliu link miškų; tik potarpiais atsigręždavo į kaimą, į laukus, kur žmonės kasė bulves, ir į tuos piemenų ugniakurų dūmus, kur draikėsi žemai ties rugienomis, žvelgė gailiai ir pagaliau dingo už pakelės krūmų.

O kunigas vėl atsisėdo ant plūgo ratukų, pašniaukė tabokos ir atsivertė brevijorių, tačiau akys slydo jam nuo raudonų raidžių ir skraidė milžiniškais, rudens mąstingume pasinėrusiais plotais, čia klaidžiojo po blyškų dangų, čia vėl stojo prie berno, pasilenkusio ant plūgo.

— Valek! Vaga kreiva... tai...— sušuko kiek pakildamas ir nusekė akimis žingsnis po žingsnio paskui porą riebių šyvių, traukiančių girgždantį plūgą.

Vėl ėmė nesąmoningai rankioti raudonas brevijoriaus raides ir krutinti lūpas, tačiau kas akimirksnis vi-

josi akimis čia šyvius, čia pulkelį varnų, kurios atsargiai, atkišusios snapus strapinėjo vagoje ir kaskart, po kiekvieno plūgo atgręžimo, sunkiai pakildavo, krisdavo tuojau ant suverstų vagų ir galąsdavo snapus į kietus, sudžiūvusius grumstus.

— Valek! Šmaukštelk dešiniajai per kelnes, kam atsilieka!

Nusišypsojo, nes dešinioji, gavusi botagu, jau traukė lygiai, o kada arkliai priėjo kelią, gyvai pakilo, paplekšnojo jiems draugiškai per nugaras, net jie tiesė į jį šnerves ir bičiuliškai uostinėjo veidą.

— Eeet-aa! — giesmingai šaukė Valekas, ištraukė žibantį plūgą, tarytum sidabrinį, lengvai pakėlė jį, patraukė arklius vadžiomis, šie net apskriejo trumpą lanką, įsmeigė žvilgantį noragą į rugieną, šmaukštelėjo botagu,— arkliai trūktelėjo iš vietos, net branktai sugirgždėjo,— ir arė toliau didelį žemės rėžį, kuris statmenai nuo kelio leidosi atšlaite ir tarytum ilga palšų vagų gija driekėsi net ligi pat žemai išsitiesusio, rausvuose ir gelsvuose soduose lyg paskendusio kaimo.

Buvo tylu, šilta ir kiek mieguista.

Nors jau prasidėjo rugsėjo pabaiga, saulė tebešildė gerokai — kybojo pusiaukelėj tarp pietų ir vakarų, viršum miškų, jog net krūmai ir krūvelės akmenų, ir kriaušės laukuose, net sudžiūvę kieti grumstai klojo už savęs tamsius ir šaltus šešėlius.

Tvyrojo tyla ištuštėjusiuose laukuose ir svaigus saldumas ore, padūmavusiame nuo saulės dulkių; aukštoj, blyškioj žydrynėj kur ne kur išsimėtę pūpsojo milžiniški balti debesys, tarytum sniego vėpūtiniai, vėtrų sunešti ir apspurinti.

O po jais kiek akis aprėpia ėjo pilki laukai, nelyginant milžiniškas dubuo su melsvais miškų apvadais — dubuo, per kurį it saulėj tviskanti sidabrinė juosta

pro pakriaušių alksnius ir žilvičius vingiais blizgavo upė. Ji vidury kaimo sruvo į didžiulį pailgą tvenkinį ir tarp kalvų bėgo dauba į žiemius; slėnio dugne, aplink tvenkinį, stovėjo kaimas ir mirgavo saulėje rudeninėmis sodų spalvomis, tarytum raudonai geltonas vikšras, susirietęs ant pilko varnalėšos lapo; nuo kaimo link miškų traukėsi ilgos, kiek surizgusios rėžių gijos, pilkų laukų marškos, ežių virvės, pilnos akmenų krūvų ir laukinių kiaušių, tik kur ne kur toj sidabrinėj pilkumoj tyvuliavo aukso srautai — kvepiančiais žiedais geltonavo lubinai, baltavo nualpusios, išdžiūvusios viešmenų vagos arba tįsojo smėlėti mieguisti keliai ir palei juos eilės galingų tuopų palengva kopė į aukštumas ir leidosi miškų linkui.

Kunigas atsipeikėjo iš užmaršties, nes kažkur netoliese pasklido ilgas, gailus baubimas, net varnos pašoko krankdamos ir įstrižu skrydžiu nulėkė į bulvienas — o juodas, mirgantis šešėlis bėgo paskui jas apačia, rugienomis ir arimais.

Prisidengė akis ranka ir žiūrėjo prieš saulę — keliu nuo miškų ėjo kažkokia mergina ir traukė paskui už saito didžiulę žalą karvę; praeidama pasakė pagarbintą ir norėjo pabučiuoti kunigui ranką, tačiau karvė trūktelėjo ją į šalį ir vėl subaubė.

— Vedi parduoti, ką?

— Ne... tik pas malūninko buliuką... stovėk gi, nelaboji... Pasiutai, ar ką! — šaukė ji uždususi ir stengdamasi sulaikyti, bet karvė ją smarkiai trūktelėjo, ir abi nubėgo tekinos, net dulkės pridengė jas debesiu.

O paskui sunkiai vilkosi smėlėtu keliu žydas skudurninkas, stūmė priešais vienratį, gerokai, matyt, prikrautą, nes nuolat sėdinėjo ir sunkiai alsavo.

— Kas girdėti, Moške?

— Kas girdėt?.. Kam gerai, tam gerai ir girdėt... Bulvės, dėkui Dievui, užderėjo, rugiai brandūs, kopūstų bus. Kas turi bulvių, kas turi rugių, kas turi kopūstų,— tam gerai girdėt! — Pabučiavo kunigui į rankovę, užsimetė per petį vienračio diržą ir stūmė toliau, jau lengviau, nes prasidėjo nuolaidi pakalnė.

O paskui kelio viduriu, vilkdamas kojas ir keldamas dulkes, ėjo aklas ubagas, riebaus kudliaus už virvutės vedamas.

O paskui nuo miško bėgo berniukas su buteliu, bet pamatęs prie kelio kunigą, apsuko atokiai užuolankomis ir nulėkė tiesiai per laukus į smuklę.

Čia vėl kaimietis iš gretimo sodžiaus vežė grūdus į malūną, čia žydė nusipirkus varėsi pulkelį žąsų.

Ir kiekvienas sakė pagarbintą, šiek tiek šnektelėjo ir nuėjo savo keliu, palankiu kunigo žodžiu ir žvilgsniu palydėtas. Saulei leidžiantis vis žemiau, kunigas pakilo ir sušuko Valekui:

— Užark iki berželių ir namo... perniek arkliai nusivarys.

Ir nuėjo iš lėto ežiomis, pusbalsiu kalbėdamas maldas ir giedru, meilės kupinu žvilgsniu apglėbdamas laukus...

...Bulvienose raudonavo virtinės moterų... barbėjo į vežimus pilamos bulvės... vietomis tebearė sėjai... pūdymuose ganėsi kaimenės žalmargių karvių... jaunu šepečiu raudo ilgi, palšvi dygstančių javų rėžiai... Čia vėl žąsys tarytum sniego lopai baltavo ištrintose, nurudavusiose pievose... kažkur subaubė karvė... degė ugniakurai, ir ilgos, žydros dūmų pynės driekėsi viršum rėžių... Sudardėjo vežimas, girgžtelėjo į akmenis plūgas. Čia vėl valandėlę apsiautė žemę tyla, net buvo girdėti duslus upės kliunksėjimas ir gurgėjimas ma-

lūno, pasislėpusio už kaimo suplaktoj pageltusių medžių tankmėj... tai vėl dainelė suskambo ar šauksmas, nežinia iš kur kilęs, nuskrido žemai, švaistėsi vagomis ir duobėmis ir be aido skendo rudens pilkumoj, sidabriniais voratinkliais apraizgytose rugienose, tuščiuose mieguistuose keliuose, prie kurių lenkėsi šermukšniai su kruvinom, sunkiom galvom... kitur akėjo lauką, ir debesis pilkų, saulės nušviestų dulkių kilo užpakaly akėčių, tįso ir slinko net į kalvą ir krito, o iš jo lyg iš rūko kyšojo basas kaimietis, vienplaukis, persirišęs marška,— ėjo pamaži, sėmė sauja grūdus iš marškos ir sėjo vienodu, pamaldžiu ir žemę laiminančiu judesiu, ėjo ligi rėžių galo, sėmėsi iš maišo grūdų, gręžėsi ir iš lėto žingsniavo palei kalvą, tad iš pradžių vien pasišiaušusi galva, paskui pečiai, o galop jau ir visas sėjėjas buvo matyti saulės fone; su tuo šventu laiminančiu mostu žėrė grūdus, kurie tarytum aukso dulkės apskritu sūkiu biro žemėn.

Kunigas ėjo vis lėčiau, tarpais sustodavo pasilsėti, čia vėl pažvelgdavo į savo šyvius, čia stebėjo berniukus, akmenimis daužančius didžiulę kriaušę, bet jųjų kirbinė pribėgo prie jo ir, slėpdama užpakaly rankas, bučiavo į sutanos rankovę.

Jis paglostė jiems galvas ir pamokomai tarė:

— Tik nelaužykit šakų, nes kitąmet kriaušių neturėsit.

— Mes nesvaidėm į kriaušes, bet kad ten yra varnalizdis,— atsiliepė drąsesnysis.

Kunigas meiliai nusišypsojo ir tuojau vėl sustojo prie kasėjų.

— Padėk Dieve!

— Dėkui, dėkui! — atsakė tie drauge išsitiesdami ir subruzdo visi bučiuoti rankas brangiam klebonėliui.

— Gerą bulvių derlių davė šįmet Dievas, ką? — tarė paduodamas vyrams atdarą tabokinę. Tie sąžiningai ir pagarbiai ėmė žiupsneliais, nedrįsdami prie jo šniaukti.

— Iš tikro, bulvės kaip kačių galvos, ir daug jų po keru.

— A, tai kiaulės brangs, nes kiekvienas norės penėti.

— Jau ir šiaip brangios; maru vasarą išdvėsė, o ir į Prūsus perka.

— Teisybė, teisybė. O kieno gi bulves kasate?

— Gi Borynų.

— Šeimininko nematau, tai nė nepažinau.

— Tėvas su mano žmogum į girią išvažiavo.

— A, tai tamsta, Ona, kaip sveikatėlė? — kreipėsi į jauną, patogią, raudona skarute pasirišusią moterį, o ši, turėdama rankas žeminas, per prijuostę paėmė jo ranką ir pabučiavo.

— O kaip auga tas jūsų berniukas, kurį rugiapjūtėj pakrikštijau?

— Dėkui, klebonėli, sveikas auga ir jau kiek ropinėja.

— Na, sudieu.

— Su ponu Dievu.

Ir kunigas pasuko į dešinę, link kapinių, esančių šiapus kaimo, prie tuopomis nusodinto kelio.

Ilgai žiūrėjo tylomis kasėjai į jo liekną, kiek palinkusį stuomenį, tik tada, kai praėjo akmeninę kapinių tvorą ir kapų tarpu pasuko prie koplyčios, stovinčios tarp pageltusių beržų ir raudonų klevų, jie vėl suklego.

— Geresnio tai visam sviete nerasi,— pasakė viena moteris.

— Taigi, užtat ir norėjo pasiimti jį į miestą... jeigu tėvas su vaitu nebūt važiavę vyskupo prašyti, tai ir nebeturėtume jo... Kaskit gi, žmonės, kaskit, nes vakaras nebetoli, o bulvių pomažiai! — kalbėjo Ona, pildama savo krepšį į krūvą, geltonuojančią ant suknistos žemės, pilnos sudžiūvusių bulvienojų.

Sparčiai ir tylomis ėmėsi darbo, tik kauptukų į kietą žemę kapsėjimas ar sausas geležies į akmenį žvingtelėjimas tebuvo girdėti. Tarpais vienas kitas ištiesdavo sulinkusią ir paskaudusią nugarą, giliai atsikvėpdavo, be minties pasižiūrėdavo į sėjėją ir vėl kasė, rinko iš pilkos žemės geltonas bulves ir mėtė į priešais stovinčią pintinę.

Žmonių buvo keliolika, daugiausia senos moterys ir kampininkai, o už jų baltavo dveji žėgliai, kur drobulėse sūpavosi vaikai, kartkarčiais pravirkdami.

— O senė taip ir išėjo į svietą,— pradėjo Jagustynka.

— Kas taip? — paklausė Ona pakildama.

— Ogi senoji Agota.

— Kalėdoti...

— Žinia, kalėdoti! A jau, ne linksmybių, o kalėdoti. Apruošė giminaičius, išsitarnavo jiems per vasarą, tai ir paleido ją pavėjui.

— Pavasarį sugrįš, tai parneš jiems terbelėse ir cukraus, ir arbatos, ir skatiko kiek — beregint ims ją mylėti, gulins lovoje, po duknom, neleis dirbti, kad pasilsėtų... Ir dėdiene tau, ir tetule vadins, kol paskutinio skatikėlio iš jos neišmilmins... O rudenį tai jau vietos jai nebėra nei priemenėj, nei tvarte. Maitos, šunsnukiai, smarvės,— putojo Jagustynka, ir toks pyktis ją paėmė, kad senas jos veidas pamėlynavo.

— Vargšo kelias vis erškėčiais klotas,— pridūrė vienas kampininkas, senas, sumenkęs kreivaburnis kaimietis.

— Kaskit gi, žmonės, kaskit,— ragino Ona, nepatenkinta tokia kalba.

Jagustynka, negalėdama ilgai tverti neprašnekusi, pasižiūrėjo į stovintįjį ir tarė:

— Tie Pačesiai tai seni bernai, net pakaušiuose mėnuliai jiems patekėjo...

— A jau, o vis, matai, jaunikiai,— tarė kita moteris.

— O tiek merginų sensta, kitos ir tarnauti išeina...

— Taigi, o jie turi visą pusvalakį ir da pievelę už malūno.

— Vagi, nejau tai motina leistų jiems vesti... argi duotų valią...

— O kas gi karves milžtų, kas skalbtų, kas po namus ir apie kiaules ruoštųsi...

— Apruošia jie motinėlę ir Jagusę—nes kurgi, Jagna kaip ponia kokia, kaip nelyginant dvaro panelė, tik gašijasi, tik prausiasi, tik į veidrodėlį žiūri ir kasas pina.

— Ir tik žiūri ką įsileisti po duknom, kad tik tvirtą! — pridūrė vėl piktai šaipydamasi Jagustynka.

— Banachų Juzekas piršlius siuntė — nenorėjo.

— Te... pana, kad tu sudegtum.

— O senė tik bažnyčioj vis tupi, tik iš knygos meldžias, tik į atlaidus vaikšto!

— Teisybė, bet ji dar ir ragana; o Raulų karvėms kas pieną atėmė, ką? O Adomo berniukui, kuris jai slyvas sodely skynė, kai kažkokį piktą žodį pasakė, tai jam beregint toks kaltūnas susivėlė ir taip jį surietė, Jėzau!

—— Ir kaip čia gali žmones Dievas laiminti, jeigu tokios kaime riogso...

— O senovėj, kai dar tėtušio karves tebeganiau, tai, atsimenu, tokias iš kaimo vydavo,— vėl pridūrė Jagustynka.

— Niekas jų nenuskaus, nes yra kas užstoja...— ir pritilusi, vis skersuodama į Oną, kuri prieky kasė pirmą nuo krašto vagą, Jagustynka šnibždėjo kaimynėms:

— O pats pirmutinis ginti — tai Hankos vyras... vaikosi paskui Jagną kaip tas šuo..

— Vajergutėliau... tetule... stebuklus pasakojat... Vaje! Tai jau griekas būtų ir Dievo rūstinimas...— šnibždėjo viena kitai, kasdamos ir nepakeldamos galvų.

— Argi tai jis vienas... juk, matai, kaip paskui kalę, taip bernai paskui ją bėgioja.

— Jau kad graži, tai graži; įsiganiusi kaip telyčia, baltaveidė, o žlibes turi akurat kaip tie linažiedžiai... o tvirtumas — tai kad ir vyras kitas da neįveiktų...

— Bene ji ką dirba — tik ėda, miega, tai kur nebus graži...

Ilgai patylėjo, nes bulves reikėjo pilti į krūvą.

O paskui vėl retkarčiais apie šį tą pašnekėjo ir pagaliau nutilo, nes viena pamatė, kad rugienomis nuo kaimo atbėga Borynų Juzka. Kaip tiktai atbėgo be kvapo ir net jau iš tolo šaukė:

— Hanka, bėkit greičiau namo — karvei kažkas atsitiko.

— Jėzau Marija, kuriai gi?..

— Ogi tai žalmargei... o tai tau... nebegaliu kvapo atgauti...

—— O Dievulėliau, net man dvasią užtraukė, maniau, kad manajai...— sušuko atsikvošėjusi Ona.

— Vitekas tik ką ją parginė, mat eigulys išvijo juos iš giraitės. Karvė supluko, mat tokia įsiganiusi... ir tuoj prie tvarto krito... ir nė gert nebegeria, nė ėst nebeėda, tik vartosi, o mykia, kad Dieve sergėk!

— Tėvo nėr?

— Ne, tėvelis dar neparvažiavęs. O Jėzau, Jėzau, tokia karvė, vienusyk gerą gorčių pieno duodavo. Eikit gi greičiau.

— Bėgu, bėgu, kaip bematant.

Išsiėmė kūdikį iš marškos, užmovė jam kepuraitę su kuteliais, apsuko prijuoste ir žvaliai nuėjo, ir tokia ji buvo tos žinios išgąsdinta, kad net neatsikaišė sijono, visiškai pamiršo, kad iki kelių atidengtos kojos baltuoja arime. Juzka bėgo pirma

O kasėjai, kiekvienas apžergęs savo vagą, slinko iš lėto, kasdami tingiau, nes niekas jų nezulino ir nespyrė.

Saulė jau ritosi vakarop ir, tarytum įkaitusi nuo pašėlusios bėgštos, raudonavo didžiuliu ratilu ir slinko už juodų, aukštų miškų. Santėmis tirštėjo ir ropojo laukais, sėlino vagomis, tykojo grioviuose, spietėsi tankmėse ir driekėsi iš lėto žeme, temdė, siautė, drumstė spalvas, tik medžių viršūnės, bažnyčios bokštai ir stogai žaravo liepsnomis. O kai kurie jau traukė iš laukų namo.

Žmonių balsai, žvengimas, bliovimas, vežimų dardėjimas vis gaudžiau skambėjo tyliam prietemos ore.

Bažnyčios mažasis varpelis ketiniu čiulbėjimu ėmė skambinti vakaro maldai; žmonės sustodavo, ir maldų šnibždesys it krintančių lapelių šlamėjimas biro į sutemą.

Su dainomis ir linksmais šūkavimais ginė namo galvijus, kurie pulku ėjo kelio dulkių debesyse, tik kyšojo iš jų galingos galvos ir kerotí ragai.

Šen ir ten birbė avys, čia žąsys kilo iš ganyklų ir skrido būriais, visos pasinėrusios vakaro žaroj taip, kad tik veriamas jų gagenimas rodė jas esant ore.

— Ale gaila, toji žalmargė veršinga.

— Ė... ne vargšui kokiam atsitiko.

— Bet ir šiaip gaila gyvulėlio, kad niekais nueis.

— Šeimininkės Boryna neturi, taí viskas vėjais ir eina.

— O Hanka ar ne šeimininkė?

— Sau... lyg kampininkais pas tėvą sėdi, tai, žinoma, žiūri, kad tik savo pusėn šį tą pariestų, o kas tėvo, tai šuo tesaugo.

— O Juzką ta dar kvaila ožka, ką gi padės.

— Taigi, ar Boryna negalėtų Antanui žemę atiduoti, ką?

— Tai bene pats eis pas juos karšti, ką?.. Senas esi, Raulai, o kvailas,— gyvai prašneko Jagustynka.— O, Boryna dar tvirtas — gali vesti, kvailas būtų, jeigu vaikam užrašytų.

— Taigi, tvirtumo tai dar tvirtas, bet jau apie šešias dešimtis turi.

— Nebijok, Raulai, kiekviena jauna merga dar už jo eitų, tegu tik žodį tartų.

— Dvi žmonas jau palaidojo.

— Tegu sau laidoja ir trečią. Dieve jam padėk, o vaikams, kol gyvas, tegu neduoda nė varsno, nė vieno lopo, nė kiek klumpe užmina. Maitos, ištaisytų jį, kaip mane manieji. Duotų jam karšatį! Kad vaikščiotų dienininku, badu stiptų arba ir ubagaut išeitų. Tik atiduok ką turi vaikams, tai atgausi — užteks tau ir virvei, ir akmeniui ant kaklo...

— Žmonės, metas gi jau namo, temsta.

— Metas, metas! Saulė jau nusileido.

Sparčiai susirinko kauptukus, krepšelius, laukněšėlius ir palengva virtine ėjo ežia šnekučiuodami, ir tik senoji Jagustynka nirtulingai vis plūdo savo vaikus, o paskui jau ir ant visų ėmė burnoti.

O šalimais kažkokia mergina varė kiaulę su paršeliais ir plonu balseliu dainavo:

Vai, nevaikščioki prie rūtų,
Vai, nekibki į jų ašį,
Vai, bernelio nebučiuoki,
Nors ir dailiai jisai prašo.

— Še, kvailė, rėkia, lyg jai kas kailį nertų.

II

Borynos kieme, iš trijų pusių apstatytame ūkio trobesiais, o iš ketvirtos sodu, skiriančiu jį nuo kelio, susirinko gerokai žmonių; kelios moterys tarėsi ir stebėjosi prie didelės žalmargės karvės, gulinčios priešais tvartą ant mėšlo krūvos.

Kiek šlubas, nuplikusiais šonais šuo sukaliojosi aplink žalmargę, uostinėjo ją, lojo, čia vėl bėgo į tarputvorius ir vijo į kelią vaikus, jau susikorusius ant tvorų ir smalsiai žiūrinčius į sodybą, arba puldinėjo kiaulę, atsigulusią palei trobą, atsidrėbusią ir tyliai stenančią, mat žindė baltus, jaunus paršelius.

Hanka, be kvapo atbėgusi, pripuolė prie karvės ir ėmė glostyti jai sunkį ir kaktą.

— Žalmarge, vargšele žalmarge! — verksmingai šaukė, kol pratrūko rauda ir graudžia dejone.

O moterys patarinėjo vis naujus būdus kaip gelbėti ligonę; čia pylė jai į gerklę tirpytos druskos, čia lydytą švęstos garbnyčios vašką su pienu; kažkas patarė muilo su išrūgomis — kita vėl šaukė, kad krau-

ją nuleistų,— tačiau karvei nieko negelbėjo, tįso ji vis ilgesnė, tarpais kėlė galvą ir baubė pratisai, skausmingai, tarytum pagalbos, puikios jos akys su rausvais baltymais niaukėsi rūku ir sunki raguota galva kraičiojo iš nuoilsio; ji kaišiojo liežuvį ir laižė Hankai rankas.

— O gal Ambrazas ką padėtų? — pasiūlė viena.

— Teisybė, apie ligas jis nusituokia,— pritarė kitos.

— Tai bėk, Juze. Poterių skambino, tad tikriausiai tebebus dar prie bažnyčios. Dieve, Dieve, o kai tėvas parvažiuos, tai bus plūdimo, tai bus. O mes juk nieko nekaltos! — iškalbinėjo ji verksmingai.

Paskui atsisėdo ant tvarto slenksčio, įkišo verkšlenančiam kūdikiui į burną baltą, pilną krūtį ir su didžia baime žiūrėjo į gargaliuojančią karvę, čia vėl žvalgėsi pro tarputvorį į kelią ir klausėsi.

Netrukus parkūrė Juzė šaukdama, kad Jambrožis jau ateina.

Kaip tik ir atėjo senis, gal jau šimto metų, tiesus it žvakė, nors su medine koja ir su lazda, pilko, sauso, raukšlėto kaip pavasarį bulvė veido, skusto ir suraižyto rečių; jis buvo vienplaukis, ir balti it pienas plaukai pluoštais krito jam ant kaktos ir ant sprando.

Jis nuėjo tiesiai prie karvės ir atsidėjęs gerai ją apžiūrėjo.

— Oho, matau, kad šviežieną valgysit.

— Taigi padėkite jai kuo, pagydykite, taigi karvė kokių trijų šimtų auksinų verta — ir ką tik vedusi — taigi padėkite! O Jėzau mano, Jėzau! — sušuko Juzka.

Ambrazas išsiėmė iš kišenės kirstuką, pagalando jį į aulą, pasižiūrėjo į ašmenis prieš saulėlydžio žarą ir perkirto žalmargei arterijas papilvėj — tačiau kraujas netryško, o tekėjo iš lėto juodas, putotas.

Stovėjo visi aplinkui pasilenkę ir žiūrėjo be kvapo.

— Per vėlu! O, gyvulėlis paskutinį kvapą leidžia,— iškilmingai tarė Ambrazas.— Tikriausiai piktvoris, o gal ir kitas kas... reikėjo tuojau, kai apsirgo... bet tos bobos, tai rupūžės, tik verkti gudrios, o kai reikia ką pagelbėti, tai ima bliauti kaip avys.— Paniekinamai nusispjovė, apėjo karvę, pažvelgė jai į akis, apžiūrėjo liežuvį, nusitrynė į jos minkštą, žvilgančią odą sukruvintas rankas ir rengėsi išeiti.

— Šitoms pakasynoms neskambinsiu; paskambinsit puodais pačios.

— Tėvas su Antanu! — šūktelėjo Juzka ir įšbėgo ant kelio pasitikti, nes duslus, sunkus dardėjimas atsklido nuo anapus tvenkinio, kur saulėlydžio šviesuolėčių nuraudonintose dulkėse juodavo ilgas vežimas ir arkliai.

— Tėveli, taigi... žalmargė jau stimpa! — šaukė, bėgdama prie tėvo, kuris kaip tik suko į šią pusę tvenkinio. Antanas ėjo užpakaly ir laikė: mat vežė ilgą pušį.

— Netaukšk niekų,— sumurmėjo tėvas, paplakdamas arklius.

— Jambrožis kraują leido, ir nieko... ir lydytą vašką jai į gerklę pylė, ir nieko... ir druską... ir nieko... turbūt piktvoris... Vitekas sakė, kad eigulys išviįęs juos iš miško jaunuolyno ir kad žalmargė tuoj ėmusi gulinėti ir stenėti, užtat ją ir parginė...

— Žalmargė, geriausia karvė,— kad jumi, maitos, susuktų, jeigu tiek težiūrite! — numetė vadžias sūnui ir su botagu nubėgo pirma.

Bobos persiskyrė, o Vitekas, kuris visą laiką kažką ramiausiai meistravo palei trobą, šoko į daržą ir dingo iš baimės; net Hanka pakilo nuo slenksčio ir stovėjo, nebeįmanydama ką veikti, nusigandusi.

— Nuvarėt niekais man gyvulį!..— sušuko pagaliau senis, apžiūrėjęs karvę.— Trys šimtai auksinų kaip į balą! Prie valgio tai pulku, maitos, susirenka, o nėra kas prižiūri. Tokia karvė, tokia karvė! Žmogus nė iš namų negali pasijudinti, nes tuoj nuostolis ir jeibė...

— Aš gi nuo pat pietų buvau prie bulviakasio,— tyliai aiškinosi Hanka.

— Ar tu kada matai ką! — šūktelėjo įsiutęs.— Argi tau rūpi mano turtas!

— Karvė kaip troba — antrą tokią ne bet kokiam ir dvare rasi!

Vis gailiau iškalbinėjo ir vaikščiojo aplink ją, mėgino pakelti, traukė už uodegos, žvilgčiojo į dantis, tačiau karvė dusliai ir vis sunkiau ir sunkiau alsavo; kraujas liovėsi tekėjęs ir tik krešėjo juodais sukepusiais gurvuoliais — aiškiai jau dvėsė.

— Nieko nebebus, reikia pribaigti, nors tiek naudos! — tarė galop, atsinešė iš daržinės dalgį, jį kiek pagalando ant tekėlo, stovinčio karvidės pastogėj, nusivilko striukę, atsiraitė marškinių rankoves ir ėmė pjauti...

Hanka su Juzka prapliupo verksmu, nes žalmargė, tarytum mirtį jausdama, vargiai pakėlė galvą, dusliai subaubė ir... krito su perpjauta gerkle, vis dar kapstydamasi kojomis...

Šuo laižė krešantį ore kraują, o paskui šoko prie bulvių duobių ir ėmė loti ant arklių, stovinčių patvory nenukinkytų, kur juos paliko Antanas, o pats ramiai stebėjo skerdimą.

— Nebliauk, kvaile! Tėvo karvė, ne mums nuostolis! — piktai pasakė žmonai ir ėmė kinkyti ir traukti pakinktus nuo arklių, o Vitekas juos už karčių tempė į arklidę.

— Bulvių lauke ar daug? — paklausė Boryna, mazgodamasis prie šulinio rankas.

— Kurgi tau bus maža — gal dvidešimt maišų.

— Šiandie reikia suvežti.

— A jau, vežkitės patys, aš jau kojų nebejaučiu nei strėnų... o ir dešinysis šlubuoja priešakine.

— Juzka, pašauk Kubą nuo kasimo, tegu pakinko kumelaitę vietoj dešiniojo; šiandie reik suvežti. Lietaus dar gali užeiti.

Tačiau viduje vis kunkuliavo pykčiu ir didžiai krimtosi, nes nuolat stovinėjo prie karvės ir įsiutęs keikė, o paskui slankiojo po kiemą ir žvilgčiojo čia į tvartą, čia į daržinę, čia į pašiūrę, pats nežinodamas ko beieškąs: graužė jį toks nuostolis.

— Vitek! Vitek! — ėmė šaukti, juosdamasis platų diržą nuo strėnų, bet berniukas nepasirodė.

Žmonės išsiskirstė, nes suprato, kad toks nuostolis ir toks sielvartas turi baigtis vanojimu: mat Boryna paprastai tam būdavo skubus, tačiau šiandie tik keikė ir nuėjo į trobą.

— Hanka, duok valgyt! — sušuko marčiai pro atvirą langą ir nuėjo į savo pusę.

Troba buvo paprasta, kaimiška — didžiulės priemenės kiaurai perskirta; galu kyšojo į kiemą, o keturių langų priekiu į sodą ir į gatvę.

Vieną pusę, nuo sodo, buvo užėmę Boryna su Juzka, o antroj gyveno Antanai. Bernas su piemeniu miegojo prie arklių.

Troboj buvo jau apytamsu, nes pro mažus, stogo pridengtus ir medžių pritemdytus langelius maža tesiskverbė šviesos, o ir lauke jau temo, tik žvilgėjo baltose sienose eile juoduojančių šventųjų paveikslų stiklai. Troba buvo didelė, tačiau prislėgta lubų ir milžiniškų po jomis balkių ir taip įvairių daiktų pristatyta, jog

tik prie didžiulės krosnies su gobtuvu, riogsančios palei priemenės sieną, buvo kiek laisvos vietos.

Boryna nusiavė ir nuėjo į tamsią kamaraitę, užsidarė duris ir nuo mažo langelio atstūmė lentą taip, kad kruvina saulėlydžio brėkšmė užliejo kamaraitę.

Kamaraitė buvo pilna įvairiausių atliekalų ir ūkio padargų; ant skersai pakabintų kartelių buvo susverti kailiniai, raudoni dryžuoti sijonai, baltos rudinės, čia vėl didžiuliai pilkų sruogų ryšuliai ir į kamuolius susukti, nešvarūs vilnų gumulai ir plunksnų maišai. Išsitraukė baltą rudinę ir raudoną juostą, paskui ilgai kažko ieškojo grūdų pripiltose statinėse, čia vėl kampe po senų šikšnų ir gelžgalių krūva, o išgirdęs Hanką esant troboj, užstūmė lenta langelį ir vėl ilgai kažko kapstėsi grūduose.

O ant suolo po langu jau garavo valgis; nuo didžiulio dubens kopūstų sklido lašinių kvapas, lygiai kaip ir nuo kiaušinienės, kurios nemažas dubenėlis stovėjo šalia.

— Kame Vitekas ganė karves? — paklausė, riekdamasis didžiulę riekę duonos nuo didelio it rėtis kepalo.

— Dvaro jaunuolyne, ir eigulys iš ten jį išvijo.

— Maitos, pražudė man gyvulį.

— Taigi, mat šitokia karvė, tai ir supluko nuo vaikymo, ir užsidegė kažkas viduriuose.

— Ubagpalaikiai, šunsnukiai. Ganyklos mūsų, žemės knygose įrašas kaip jautis stovi, o jie vis vaiko ir sako, kad jų.

— Kitus irgi išvaikė, o Valeko vaikelį taip pridaužė, taip pridaužė...

— A! Į teismą reikia, arba komisoriui. Trijų šimtų auksinų verta kaip niekur nieko.

— Tikriausiai, tikriausiai,— teigė ji, be galo patenkinta, kad tėvas atlyžo.

— Pasakyk Antanui, kad bulves suvežę imtųsi karvės, reikia ją nulupti ir išmėsinėti. Pareisiu iš vaito, tai jum padėsiu. Pūnioj ant balkio ją pakabinkite — saugiau bus nuo šunų ar kito gyvio...

Greit baigė valgyti ir atsikėlė truputį pasigašyti, tačiau tokį pajuto savy sunkumą, tokį kauluose traukimą, tokį mieguistumą, jog kaip stovėjęs krito į lovą snustelti valandėlę.

Hanka nuėjo į savo pusę, plušėjo troboje ir vis svarstėsi pro langą pasižiūrėti į Antaną, kuris valgė priebuty, priešais trobą; atsilošė nuo dubens kaip tiko ir iš lėto srėbė šaukštą po šaukšto, smarkiai brūžindamas į kraštus ir tarpais žvilgčiodamas priešais į tvenkinį — buvo jau saulėlydis, ir ant vandens darėsi auksinės bei purpurinės vaivorykštės ir liepsningi ratai, per kuriuos tarytum balti debesėliai gagendamos plaukė žąsys, kruvinų perlų karolius iš snapų laistydamos..

Kaimas pradėjo knibždėti ir virte virti; ant kelio abipus tvenkinio nuolat kilo dulkės, dardėjo vežimai ir mykė karvės, jos brido į tvenkinį iki kelių, iš lėto gėrė ir kilojo sunkias galvas, net plonos čiurkšlės vandens tarytum opalų varstės, leidosi joms iš plačių žiomenų.

Kažkur, iš kito tvenkinio galo, buvo girdėti velėjančių bobų kultuvės stuksint ir kažkuriame klojime dusliai, tolygiai spragilai tapsint.

— Antanėli, paskaldyk kelmukų, nes pati neįveikiu,— paprašė Hanka nedrąsiai ir baimingai, nes nieko jam nereiškė išplūsti arba ir primušti dėl bet ko.

Nieko neatsakė tarytum neišgirdęs, ir ji, net nedrįsdama pakartoti, pati nuėjo skaldyti kelmų; jis ty-

lėjo piktas, smarkiai išvargęs po visos dienos darbo ir žiūrėjo dabar į tvenkinį, į aną pusę, į didelius namus, šviečiančius baltomis sienomis ir langų stiklais, nes saulėlydis mušė į juos. Raudonų jurginų puokštės kyšojo iš už akmenų tvoros ir skaisčiai degė sienų fone, o priešais trobą, sode, čia tarputvory, čia tarp medžių sukiojosi aukšta žmogysta — tačiau veido įžiūrėti nebuvo galima, nes kas akimirksnį ji slėpėsi prieangy.

— Miega sau kaip ponas, o tu, berne, dirbk,— sumurmėjo piktai, nes tėvo knarkimas sklido net priebuty.

Išėjo į kiemą ir dar kartą pasižiūrėjo į karvę.

— Žinia, karvė tėvo, ale ir mums nuostolis,— tarė žmonai, kuri, Kubai parvežus iš lauko bulves, metė kapojusi malkas ir ėjo prie vežimo.

— Duobės dar nepataisytos, tai teks kluone supilti.

— Gi tėvas sakė, kad su Kuba kluone karvę nuluptute ir išmėsinėtute.

— Sutilps ir karvė, sutilps ir bulvės,— šnibždėjo Kuba, kiaurai atverdamas klojimo duris.

— Aš ne rakalis, kad karvei odą lupčiau! — atšovė Antanas.

Ir daugiau nebesikalbėjo, tik buvo girdėti pilamų į kluoną bulvių barbėjimas.

Saulė užgeso, vakaras temo, bešvietė žaros sukrešėjusio kraujo ir sustingusio aukso pašvaistėmis ir bėrė ant tvenkinio tarytum vario dulkes, tylūs vandens virpėjo rūdžių žvynais ir mieguistu šnabždesiu.

Kaimas grimzdo santėmin ir gilion, negyvon rudens vakaro tylon. Trobos mažėjo, tarytum gūžėsi prie žemės, tarytum glaudėsi prie mieguistų palinkusių medžių, prie pilkų tvorų.

Antanas su Kuba vežė bulves, o Hanka su Juzka sukosi aplink ūkį, nes nakčiai reikėjo ir žąsis suvaryti,

ir pašerti kiaules, kurios žviegdamos veržėsi į prieangį ir ėdrius snukius kišo į auseklius, kur gyvuliams buvo pataisytas gėralas, reikėjo ir karves pamilžti, nes Vitekas parginė likusias iš ganyklos ir dėliojo joms į užėdžius po saujelę šieno, kad mėlžiamos ramiau stovėtų.

Kaip tik Juzka ėmė milžti pirmą nuo krašto, kai Vitekas išlindo iš užlovių ir tyliai, bailiai paklausė:

— Juzka, o gaspadorius ar piktas?..

— Jėzau, sukuls tave, vargšeli, sukuls.. taip plūdo! — atsakė, iškišusi galvą į šviesą ir ranka prisidengusi veidą, nes karvė švaistės uodega, gindamasi nuo musių.

— Bet... argi aš kaltas... bet... eigulys išvarė mane ir dar lazda norėjo užduoti, vos ne vos pabėgau... o žalmargė tuoj ėmė gulinėti, baubti, stenėti, tai ją namo parginiau...

Nutilo, tačiau buvo girdėti tylus skausmingas kukčiojimas ir šnirpštimas.

— Vitek... nebliauk kaip veršis, argi čia tau naujiena, kad tėvas išpers kailį?..

— Žinoma, kad ne naujiena, bet vis dėlto taip bijau... nes jokios ištvermės neturiu, kai muša...

— Kvailas, toks bernas, o bijai... jau aš išaiškinsiu tėtukui...

— Išaiškinsi, Juzka? — džiaugsmingai sušuko.— Nes juk eigulys išvarė mane su karvėmis, nes...

— Išaiškinsiu, Vitek, tik jau nesibijok!..

— Jeigu taip... tai še ve paukštį! — sušnibždėjo džiaugsmingai ir išsitraukė iš užančio medinį stebuklą.— Žiūrėk tik, kaip pats juda.

Pastatė jį ant tvarto slenksčio, prisuko, ir paukštis ėmė linkčioti, kilnoti savo ilgas kojas ir vaikštinėti....

— Gandras, Jėzau, taigi juda kaip gyvas! — sušuko nustebusi, atstūmė milžtuvę, pritūpė prie slenksčio ir žiūrėjo su didžiausiu džiaugsmu ir nuostaba.

— Jėzau! Tai mekanikas iš tavęs! Ir jis pats taip juda, ką?

— Ale pats, Juzka, tik kuoleliu jį prisuku, tai ir vaikšto sau kaip ponas po pietų — o...— apgręžė jį, ir paukštis rimtai, o drauge juokingai kilojo ilgą kaklą, kilojo kojas ir ėjo.

Nuoširdžiai abu ėmė juoktis ir džiaugtis jo judesiais, tik Juzka tarpais pakeldavo akis į berniuką — buvo jose nusistebėjimo ir pagarbos.

— Juzka,— atsklido nuo trobos Borynos balsas.

— Kas yr? — sušuko atgaliau.

— Eikš čia.

— Kadgi karves melžiu.

— Žiūrėk čia, nes išeinu pas vaitą,— pasakė įkišęs galvą į tamsų tvartą,— nėra čia to benkarčiuko, ką?

— Viteko?.. Ne, išvažiavo bulvių su Antanu: Kuba turėjo akselio arkliams pripjauti...— atsakė greitai ir truputį neramiai, nes Vitekas iš baimės pritūpė už jos.

— Maita vaikas, tik kailį jam nunerti — tokią karvę nugaišino,— murmėjo grįždamas į trobą, kur apsivilko naują, baltą, per visas siūles juodais kaspinėliais apsiuvinėtą milinę, užsidėjo aukštą, juodą skrybėlę, apsijuosė raudona juosta ir nuėjo keliu palei tvenkinį į malūną.

„Dar tiek darbo... malkas suvežti... sėja nebaigta... kopūstai laukuos... pakratų neprigrėbta... bulvėms reiktų suarti... gera būt ir avižoms... o čia į teismą važiuok... Ak tu Dieve, kaip žmogus niekad apsidirbt neapsidirbi, tik vis lyg tas jautis junge... jog nei išsimiegoti nebėra laiko, nei pasilsėti...— galvojo.— O čia

dar tas teismas... Rupūžė maita, matai gi, aš su ja miegojęs... kad tau liežuvis nukirmytų... valkata... kalė..." — piktai nusispjovė, prisikimšo pypkę machorkos ir ilgai braukė į kelnes sudrėkusius degtukus, kol užsidegė.

Pūtė tarpais dūmus ir topino iš lėto; gėlė jam visus kaulus, ir gailis dėl karvės jį vis graudino ir kankino.

O čia nėra kaip nei apmaudo nugiežti, nei išsiguosti, nieko... pats vienas kaip tas mietas; pats apie viską galvok, pats galvą suk, pats apie viską lakstyk kaip tas šuo... o nėr kam nė žodžio pratarti, ir patarimo jokio nei pagalbos — vien nuostoliai ir jeibės... o visi kaip tie vilkai paskui avį... tik peša, tik žiūri kaip čia gabalais sudraskyti...

Kaime jau buvo apytamsu, pro praviras duris ir langus — vakaras buvo šiltas — veržėsi židinių šviesos ir kvapas virtų bulvių bei putros su spirgais; kur ne kur valgė prieangiuose arba visiškai priešais trobas, ir tik šaukštų brūžavimas ir kalbos buvo girdėti.

Boryna ėjo vis lėčiau, nes sunkino jį suirzimas, o paskui prisiminimas amžinatilsį pačios, kurią pavasarį buvo palaidojęs, pagavo jį už gerklės...

— Oo!.. Prie jos, kurią vakarais gerai paminiu, nebūtų taip atsitikę žalmargei... gaspadinė ji buvo, gaspadinė!.. Ag tiesa, kad ir niurzga buvo, ir keikūnė, kad nė gero žodžio niekam netardavo ir vis su bobomis už plaukų tąsydavos... bet vis dėlto žmona ir gaspadinė! — Čia pamaldžiai jos intencija atsiduso, ir dar didesnis gailestis ėmė smaugti, nes atsiminė, kaip tai būdavo...

Pareidavo iš darbo nusidirbęs — tai ir pavalgyti riebiai duodavo, ir dešros slaptai nuo vaikų dažnai pakišdavo... O kiek visko būdavo!.. Ir veršiukų, ir žąsiukų, ir paršelių... kiekvieną jomarką turėdavai su kuo

į miestą važiuoti,— ir skatiko visuomet turėdavai rankoj gyvo, ir tai vien iš prieauglio... O jau kopūstų su žirniais tai kita niekad taip nesugebėtų...

O dabar kas?..

Antanas nagus tik į save riečia, kalvis irgi žiūrinėja, kad tik ką pamautų, o Juzka? Kvaila ožka, kurios makaulėj dar pelai, ir ko iš jos norėti — mergėsė vos dešimtuosius metus užkliudžiusi... Hanka kaip šešėlis šliaužo, vis sirguliuoja ir tiek tepadaro, kiek katė priverkia...

Taip ir nyksta viskas... Žalmargę teko pribaigti... Per rugiapjūtę paršas nustipo... žąsiukus varnos taip nugraibė, jog pusė beliko!.. Tiek nuostolių, tiek žalos!.. Vėjais viskas eina, vėjais...

— Bet neduosiu! — sušuko kone garsiai.— Kol kojas pavelku, nė vieno margo nenurašysiu ir pas jumi karšti neisiu.

Tik Gželia iš kariuomenės namo pargrįš, tegu sau Antanas į žmonos ūkį grįžta... neduosiu...

— Tegul bus pagarbintas,— suskambėjo kažkieno balsas.

— Per amžius...— atsakė mechaniškai ir pasuko iš kelio į plačius ir ilgus tarputvorius, nes vaito sodyba stūksojo kiek atokiau.

Languose žibėjo šviesa, ir šunes sulujo.

Įėjo tiesiai į seklyčią.

— Vaitas ar namie? — paklausė nutukusią moterį, klūpančią prie lopšio ir peninčią kūdikį.

— Bematant grįš, bulvių išvažiavo. Sėskit, Motiejau, ir jis mat jo laukia,— smakro mostu parodė į senį, sėdintį prie židinio; tai buvo tas aklas elgeta, kurį šuo vadžiojo: rausva šatrų šviesa ryškino jo stambų skustą veidą, pliką kiaušą ir plačiai atvertas, valkties už-

trauktas akis, nejudriai smygančias po žilais, kerotais antakiais.

— Iš kurgi atlydėjo ponas Dievas? — paklausė Boryna, sėsdamas antrapus ugnies.

— Iš svieto, iš kur daugiau, gaspadoriau,— atsakė lėtai ištižusiu, dejuojančiu, tikrai elgetos balsu ir, atidžiai pastatęs ausis, atkišo tabokinę.

— Pašniaukit, gaspadoriau.

Motiejus sąžiningai pašniaukė ir trissyk paeiliui nusičiaudėjo, net ašaros akyse pasirodė.

— Stipri, gyvatė! — ir rankove šluostėsi apsiašarojusias akis.

— Į sveikatą. Peterburginė, akims sveika.

— Užsuk ryt pas mane, karvę pribaigiau, tai ir sveikam ten atliks koks gabalėlis.

— Dėkui... Boryna, rodosi, taip?..

— Taigi, tai betgi pažinai?.. Na, na.

— Tik iš balso, iš kalbos.

— Kas gi pasaulý girdėt? Vis vandravoji.

— O kas gi! Ir bloga, ir gera, ir visaip — kaip visada. Visi stena, dejuoja, kai tenka elgetai ką duoti arba ir kitam kam, o degtinei vis turi.

— Tiesą sakai: taip jau yr.

— Oho! Tiek metų žmogus tą šventą žemelę trypia, tai viską ir žino.

— O kurgi dėjot aną rastinuką, kurs pernai jumi vadžiojo? — paklausė vaitienė.

— Nuėjo sau, velnio vaiks, nuėjo, mano tarbeles ištuštinęs... Turėjau iš gailingų žmonių kiek skatiko: nešiau Čenstakavos Švenčiausiajai Panelei apžadų, o jis, žaltys, pasiėmė ir nudrožė į svietą! Tylėk, Rudi! O, turbūt vaitas pareina! — patraukė virvelę, ir šuo liovėsi urzgęs.

Įspėjo, nes įėjo vaitas, sviedė į kampą botagą ir nuo slenksčio sušuko:

— Motin, valgyt — esu alkanas kaip vilkas,— sveikas, Motiejau, o jums ko, senuk?..

— Aš pas jus dėl tos savo bylos, kuri bus rytoj.

— O aš palauksiu sau, ponas vaite. Liepsite prieangy — gerai ir tenais; paliksite prie ugnies, mat senas jau esu,— ir čia pasiliksiu; duosit bliūdelį bulvių arba ir duonos riekelę — tai poterėlius už jumi sukalbėsiu vienus arba ir dvejus... lyg gyvą skatiką būtumėt man davę, arba ir griveną...

— Sėdėkit sau, gausite vakarienės, o jei norit, tai ir nakvokit...

Ir vaitas atsisėdo prie dubens, kuriame garavo tik ką sugrūstos bulvės, gausiai užpiltos spirgais; antrajam dubeny buvo rūgusio pieno.

— Sėskit, Motiejau, drauge, užvalgysit, ko turime,— kvietė vaitienė, dėdama tečią šaukštą.

— Dėkui. Parvažiavęs iš girios, jau gerokai užvalgiau...

— Tik imkite šaukštą, nepakenks, vakarai dabar ilgi...

— Nuo ilgos maldos ir didelio bliūdo niekas dar nenumirė,— pridūrė senis.

Boryna priešinosi, tačiau lašiniai kuteno jam šnerves, tad galiausiai prisėdo ant suolo ir ragavo iš lėto, po truputį, kaip pritinka.

O vaitienė tarpais vis pasikeldavo ir pridėdavo bulvių, pripildavo pieno.

Senio šuo rangėsi ir inkštė, pajutęs valgį.

— Tylėk, Rudi, juk gaspadoriai valgo... ir tu gausi, nesibijok...— ramino jį senis, traukdamas nosimi gardų kvapą ir šildydamasis prie ugnies rankas.

— Tai Jevka, rodos, jus įskundė,— prašneko vaitas, kiek užvalgęs.

— Taigi, kad ji! Lyg nesąs atsiteisęs jai už darbą! Atsiteisiau, kaip Dievą myliu, ir dargi iš geros širdies kunigui už krikštą maišą avižų daviau...

— Ji sako, kad tas vaikas...

— Vardan Dievo Tėvo! Pasiuto, ar ką?

— Oo! Senas jūs, o dar meistras! — Vaitai ėmė juoktis.

— Senam greičiau tiksis, nes prityręs ir žinąs! — šnibždėjo elgeta.

— Meluoja kaip šuo, nė neprisitikau prie jos. Kurgi čia, tokia lerva... patvory stipo, o cypė, kad priimčiau ją už viralą ir kampą kur prisiglausti, nes ant žiemos rodė. Nenorėjau, bet amžinatilsį manoji sako: „Priimkim, pravers namuose, ką reiktų samdytis... savoji bus parankėj..." — aš nenorėjau, ba žiemą darbo nėra, o vis viena burna prie dubens daugiau. Bet amžinatilsį sako: „Nesirūpink, moka milus ir drobes austi, pristatysiu ir tegu sau knabinėja — vis ką išknabinės." Na ir pasiliko; atsiganė,— žiūrėk, ir bematant pasirūpino prieauglio... O kas prisidėjo, tai jau visaip kalbėjo žmonės...

— Ji skundžia jumi.

— Nudobsiu rupūžę, melagę prakeiktą!

— Bet turi į teismą stoti.

— Na ir stosiu. Dėkui, kad man pasakėt, nes tiek težinojau, kad dėl atsiteisimo — bet mano atsiteista, turiu liudytojų! A, pasmirdusi liežuvininkė, a, ubagpalaikė! Dievulėli, tiek širdgėlos, jog rasi ir išlaikyt neišlaikysiu — karvė man krito, pribaigt teko, darbų galo nematyti, o čia žmogus vienas kaip tas pirštas.

— Našlio trobelėj — kaip pas vilką avelei,— vėl pasakė elgeta.

— Apie karvę girdėjau, dar lauke man papasakojo...

— Tai dvaro darbas, nes juk eigulys išvijo iš miško jaunuolynų. Geriausia karvė! Kokių trijų šimtų auksinų verta; supluko, sunki mat buvo, užsidegė jai viduriai — ir teko pribaigti... Bet dvarui vis vien nedovanosiu... Duosiu į teismą.

Tačiau vaitas ėmė jam aiškinti ir dėstyti, kad susilaikytų, nes pačiam įpyky visuomet blogai padaroma; mat laikė dvaro pusę, o galop, kad nukreiptų kalbą kitur, mirktelėjo žmonai ir pasakė:

— O jei vestumei, Motiejau, būt kam ir ūkį žiūrėti.

— Juokiatės, a ką?.. Taigi per Žolinę penkias dešimtis ir aštuonerius metus pabaigiau. Ką jūs galvojat, anoji dar kaip reikiant neatšalo...

— Paimkite moterį pagal savo amžių, o beregint viskas jum užgis,— pridūrė vaitienė ir ėmė kraustyti stalą.

— Gera motė vyrui kelią rodo,— pridūrė elgeta, čiupinėdamas dubenis, kuriuos padėjo jam vaitienė.

Boryna aiktelėjo, tačiau giliai susimąstė, kaip jam pačiam tai neatėjo į galvą. Nes kad ir kokia ten moteris būtų, o vis geriau su ja negu vienam vargti.

— Kad ir kvaila ir netikusi, kad ir vaidinga, kad vyram ir į čiuprą kimba, kad ir pliuškė, kad ir po muzikas ir smukles laksto,— o vis dėlto vyrui geriau, patogiau,— traukė elgeta valgydamas.

— Tai stebėtųsi kaime! — pasakė Boryna.

— A jau — sugrąžins jums žmonės karvę, arba ir padės kuo, arba ir ūkį prižiūrės, arba jūsų pasigailės,— karštai prapliupo vaitienė.

— Arba ir šiltas duknas pataisys,— nusijuokė vaitas.— O kaime tiek mergų, jog kai eini pro trobas, tai karštis veržias kaip iš krosnies.

— A jau, mat koks pasileidėlis... ko užsimanė...

— O Gregoriaus Zosė, pavyzdžiui, liauna, graži, ir kraitis ne blogiausias.

— O kam Motiejui kraičio? Ar ne pirmas jis kaime gaspadorius?

— Kas gi nenorėtų žemės ir turtų? — atšovė elgeta.

— Ne, Zosė ne jam,— traukė vaitas.— Silpna ir per jauna dar.

— O Jendriko Kasė? — skaičiavo toliau vaitienė.

— Sužadėta. Vakar Rokų Adomas piršlius siuntė.

— Yra dar Stacho Veronka.

— Murmeklė, lakstakoja ir kreiva.

— O Tomo našlė, kuo ji ten vardu... visai da nieko sau...

— Trejetas vaikų, keturi margai, dvi karvių uodegos ir seni amžinatilsį vyro kailiniai.

— O Ulisė to Vaitiekaus, kur už bažnyčios gyvena?

— Ė... tai kavalieriui... su prieaugliu, berniukas jau galėtų ganyti, bet Motiejui to nereikia — turi savo piemenį.

— Yra, yra dar tų tekučių iki valiai, bet aš renku vis tokias, kurios Motiejui tiktų.

— O užmiršai vieną, kuri kaip tik jam.

— Kuri taip?..

— O Dominikienės Jagna?

— Teisybė, visiškai ją buvau užmiršusi.

— Šauni, stambi merga, ir taip gražiai nuaugusi, jog per tvoą neperliptų, nes kartys lūžtų... o jau gražumas — veido balto, dailį kaip telyčia.

— Jagna,— pakartojo Boryna, kuris klausėsi tylėdamas skaičiavimo,— bet apie ją pasakoja, kad ant bernų kaip sudegusi.

— A jau, švietė jiems ten kas, kad žino! Plepiai tauškia bile tauškėtų, o vis iš pavydo,— karštai gynė vaitienė.

— Ne iš savo gi pilvo sakau, žmonės taip šneka. Bet man reikia eiti,— pasitaisė juostą, įspraudė žariją į pypkę ir keletą kartų paptelėjo.

— Kelintą būt teisme? — ramiai paklausė.

— Devintą, taip parašyta šaukime. Keltis reikia prieš dieną, jeigu pėsčiam.

— Ė... kumelaitę pasikinkęs, iš lėto nuvažiuosiu. Likite sveiki, dėkoju už vaišes ir bičiulišką patarimą.

— Keliaukit su ponu Dievu ir pasvarstykit, ką jumi sakėme... Tarsi žodį — būsiu piršliu, ir dar prieš Kalėdas iškelsim vestuves...

Boryna nieko neatsakė, tik žibtelėjo akimis ir išėjo.

— Kai senas veda jauną, velnias šoka, nes turi iš to naudą,— rimtai tarė elgeta, grumšėdamas į dubens dugną.

Boryna pamažu ėjo namo ir atsargiai gromuliavo vaito patarimą. Ten, pas vaitus bebūdamas, jis neparodė, kad toji mintis baisiai jam tiko, nes kaipgi, gaspadorius buvo, ne koks pienburnis bernas, kuris apie vedybas pagalvojęs net žvengia ir kojomis trypia.

Naktis jau apgaubė žemę, žvaigždės sidabrinės rasos lašais žvilgėjo tamsiose, nebyliose gelmėse, tylu buvo kaime, tik šunes kai kada sulodavo, o vienur kitur iš už medžių mirguliavo menki žiburėliai... tarpais drėgnas dvelkimas pūstelėdavo nuo pievų taip, jog medžiai imdavo lengvai siūruoti ir tyliai šlaměti lapais.

Boryna negrįžo tuo keliu, kuriuo buvo atėjęs, o leidosi žemyn, perėjo tiltą, po kuriuo kliunksėdamas sru-

vo į upę vanduo ir dusliai vertėsi ant malūno, ir pasuko į antrą tvenkinio pusę — vandenys telkšojo tylūs ir juodai žvilgėjo, pakrantės medžiai klojo vandeny juodus šešėlius ir tarytum rėmais siaurė krantus, o tvenkinio vidury, kur buvo šviesiau, tarytum plieno, veidrody atsispindėjo žvaigždės.

Motiejus ir pats nežinojo, kodėl nenuėjo tiesiai namo, o pasirinko ilgesnį kelią, gal kad praeitų pro Jagnos trobą, o gal kad kiek sukauptų mintis ir pasvarstytų.

„Žinoma, kad būtų ne pro šalį! Žinoma! O ką ten apie ją šneka, tokia tai ir teisybė.— Nusispjovė.— Stamantri moteriškė!" — Nukrėtė jį šiurpas, nes nuo tvenkinių traukė drėgnas vėsumas, o pas vaitus buvo karšta.

„O be moteriško reiks sunykti arba vaikams užrašyti ūkį,— galvojo,— o nuaugusi, po paibeliais, ir kaip tas paveikslėlis. Geriausia karvė krito, o kas žino rytojų?.. Gal ir reiktų pačios pasiieškoti? Tiek amžinatilsį anos drabužių atliko — praverstų. Bet senoji Dominikienė tikra kalė... o ką, turi trobą ir žemės, tai liktųs prie savo. Trejetas jų, o turi penkiolika margų, nes Jagnos penki, ir pamokėjimas už trobą, ir padarynė! Penki margai tai kaip tik tie laukai už mano bulvienų, rugiai šiemet ten, rodos, pasėti, taip... Penki margai prie manųjų, tai... bemaž trisdešimt ir penki! Šmots lauko!.."

Patrynė rankas ir pasitaisė juostą. „Tai tik malūninkas turi daugiau... vagis, žmonių skriaudomis, palūkanomis ir šunybėmis tiek prisirinko... O kitais metais užmėžčiau, išdirbčiau ir visą lauką kviečiais apsėčiau; arklį reiktų prisipirkti, o ir karvę kokią žalmargės vietoj... Teisybė, karvę gautų ji..."

Ir taip galvojo, skaičiavo, ūkiškai svajojo, tarpais net sustodamas nuo sunkaus svarstymo. Gudrus būdamas vyras, visa kaupė savy ir dėjosi giliai galvon, kad ko nepraleistų ar neužmirštų.

„Rėktų, rupūžės, rėktų!" — pagalvojo apie vaikus, tačiau beregint tvirtybės ir pasitikėjimo banga užliejo jam širdį ir sustiprino dar neaiškius, svyruojančius sprendimus.

„Žemė mano, o kiti šalin nuo jos! O nenorit, tai..." — nebaigė, nes atsidūrė prieš Jagnos trobą.

Jų namuose dar tebebuvo šviesu, ir pro atdarą langą veržėsi plati šviesos juosta ir pro jurgino kerą ir žemus slyvų medelius krito net ant tvoros ir kelio.

Boryna atsistojo šešėly ir įbedė žvilgsnį į trobą.

Lemputė smilko ant gobtuvo, tačiau židiny, matyti, tebedegė smarki ugnis, nes buvo girdėti eglėšakių traškėjimas, ir didžiulė, kerčiose tamsi troba buvo pilna rausvos šviesos, senė, susigūžusi prie židinio, kažką balsu skaitė, o priešais ją veidu į langą sėdėjo Jagna; ji buvo vienmarškinė, iki pažastų atsiraičiusi rankoves — pešė žąsį.

„Daili, kad ją kur velniai, daili!" — galvojo Boryna.

Ji pakeldavo tarpais galvą, pasiklausydavo motinos, sunkiai atsidusdavo ir vėl imdavo pešti plunksnas, net žąsis skausmingai sugageno ir triukšmingai pradėjo veržtis jai iš rankų bei plasnoti sparnais, o pūkai baltu debesiu išlakstė po trobą. Beregint ją nutildė ir taip stipriai suspaudė keliais, kad žąsis tik tyliai ir skausmingai girgsėjo, o iš kažkur, iš kiemo ar iš prieangio, atsakinėjo kitos.

„Šauni moteris",— pagalvojo ir skubiai nuėjo, nes smogė jam į galvą, net pasikasė, užsisegė kilpą ir susiveržė juostą.

Buvo jau savo vartuose ir žengė į tarputvorius, kai atsigręžė į jos namus, nes stovėjo kaip tik priešpriešiais, tik tiek, kad anapus vandens. Tuo tarpu kažkas išėjo iš trobos, nes pro praviras duris plūstelėjo šviesos srovė, sužibo it žaibas ir krito net iki tvenkinio; paskui subildėjo sunkūs kažkieno žingsniai ir pasigirdo semiamo vandens kliuksėjimas, o pagaliau pro tamsą ir miglas, kurios vilkosi nuo pievų, atsiliepė apytylis dainavimas:

Skiria mudu vandenėlis...
Kaip nusiųst tau bučinėlį?
Jį pasiųsiu ant lapelio,
Imki, mylimas berneli...

Ilgai klausėsi, tačiau balsas greitai dingo, ir žiburys netrukus užgeso. Iš už miškų į dangų riedėjo mėnulio pilnatis, sidabrino medžių vainikus, sėjo pro šakas šviesą ant tvenkinio ir žvilgčiojo į priešais stovinčių trobų langus. Nes šunes nutilo, bedugnė tyla apsiautė visą kaimą ir visus gyvius.

Boryna apėjo kiemą, pasižiūrėjo arklių, kurie prunkštė ir kramtė pašarą; įkišo galvą į karvidę, kurios durys dėl karščio buvo atdaros. Karvės gulėjo gromuliuodamos ir pūkšdamos, kaip gyvulėliams yra įprasta; uždarė klojimo duris.

Nusiėmęs skrybėlę, įėjo į trobą ir pusbalsiu paporiavo.

O kadangi visi jau miegojo, tyliai nusiavė ir tuoj krito miego.

Tačiau užmigti negalėjo; čia kaitino duknos, net kaišiojo iš po jų kojas, čia slinko per galvą įvairūs reikalai ir rūpesčiai, ir mąstymai... čia smarkiai veržė pilvą, jog net stenėjo ir murmėjo.

— Visad sakiau, kad nakčiai nedavinėtų rūgusio pieno, nes tik pilvą pučia...

O paskui ėmė galvoti apie Jagną; kaip gera būtų, nes ir daili, ir šeimininkė, ir šitiek lauko...

Čia vėl prisiminė vaikus ir kalbas apie Jagną, drumstėsi sąmonė ir jau nebežinojo ko stvertis; jis kiek pakilo ir, kaip buvo pratęs, norėjo sušukti į antrą lovą ir pasitarti:

— Maryse! Ženytis ar nesiženyt su Jagna?..

Bet laiku atsiminė, kad Marysė jau nuo pavasario kapuose, anoje lovoje miega sau Juzka ir knarkia, o jis — našlaitis, neturi su kuo nė pasitarti, tai tik sunkiai atsiduso, persižegnojo ir ėmė kalbėti sveikamarijas už velionę ir visas skaistykloj kenčiančias vėles.

III

Aušra jau baltai nudažė stogus ir pašukine pilka marška pridengė naktį ir pablyškusias žvaigždes, kai sujudo Borynos sodyba.

Kuba nušliaužė nuo gultų ir apsidairė kieme — šalna tebelaikė apklojusi žemę ir tebebuvo prieblanda, tačiau rytų pusėj jau švito aušros ir rausvino apšalnojusių medžių viršūnes — skaniai pasirąžė, keletą kartų nusižiovavo ir nuėjo į karvidę šūktelti Vitekui, kad metas keltis; tačiau berniukas, kiek pakėlęs mieguistą galvą, sušnibždėjo:

— Tuoj, Kuba, tuoj! — ir glaudėsi į guolį

— Pamiegok sau trupučiuką, vargšeli, pamiegok! — Užklojo jį kailiniais ir nukepėstavo, nes kažkada peršauta per kelį koja smarkiai šlubavo ir vilkosi žeme; prie šulinio nusiprausė, delnu susitaisė retus slenkančius plaukus, susivėlusius į kaltūną, ir ant arklidės slenksčio atsiklaupė papoteriauti.

Šeimininkas tebemiegojo, trobos languose žiebėsi kruvini aušros atspindžiai, o tiršti, balti rūkai iš lėto

traukė nuo tvenkinių ir sunkiai siūbuodami kilo aukštyn nuplušusiais skvetais.

Kuba suko rožančių ir ilgai meldėsi, o akimis lakstė per kiemą, per trobos langus, per tamsų dar apačioj sodą, per obelis, apkibusias obuoliais tarytum kumščiais; sviedė kažkuo į priedury stovintį gurbą, balton Lapos kakton, šuo suurzgė, bet susisuko ir miegojo toliau.

— Še, iki pat saulėtekio miegosi, šelmi! — ir sviedė į jį kartą ir antrą, šuo išlindęs rąžėsi, žiovavo, vizginо uodegą, atsitūpė šalia, ėmė kasytis ir daryti dantimis tvarką savo tankiuose gauruose.

— ...ir apieravoju tą maldą tau ir visiems šventiesiems. Amen! — Ilgai mušėsi į krūtinę, o pakilęs tarė Lapai:

— Žiūrėk tik! Frantas, bestija, blusaujasi kaip boba prieš veselę!

Kadangi jis buvo darbštus, tai ėmėsi ruošos — išstūmė iš klojimo ratus, patepė juos, pagirdė arklius ir pridėjo jiems šieno, šie net prunkštė ir ėmė tapsėti kanopomis; paskui atnešė iš pūnios kiek pelų, gerokai primaišė avižų ir supylė į lovį kumelei, kuri garde stovėjo skyrium.

— Ėsk, sene, ėsk; kumeliuką atvesi, tai tau stiprumo reikia, ėsk sau! — Paglostė jai per šnerves, net kumelė padėjo jam ant peties galvą ir glamoningai lapsėjo lūpomis kaltūnus.

— Bulves ligpiet suvešim, o pavakarėj į girią pakratų — nesibijok, pakratai lengvi, neužvarysiu tavęs, ne...

— O tu, dykūne, gausi botago, matai, avižos jam kvepia, tinginio pančiui,— kalbėjo arkliui, kuris stovėjo greta ir kišo galvą pro gardo lentų tarpą į kume-

lės lovį,— davė jam kumščiu per užpakalį, arklys net pašoko į šalį ir sugugeno.

— A jau, žydbernis! Ėsti tai ir grynas avižas ėstum, o prie darbo tavęs nėr, be botago, žaltys, nė iš vietos, ką?

Aplenkė jį ir pasižiūrėjo į jauną kumelaitę, kuri stovėjo prie pat sienos ir jau iš tolo, tyliai gugendama, tiesė į jį kaštoninę galvą su balta žvaigždute kaktoje.

— Tylėk, mažute, tylėk! Užėsk, nes važiuosi su gaspadorium į miestą! — Susuko šieno gniūžtę ir nuvalė jai mėšliną šoną.— Tokia kumelė, jog jau prie driganto metas, o kiaulė tebesi. Vis išsivolioji, kaip kriuksė,— barėsi ir ėjo į tvartus išleisti kiaulių, kurios žviegė, o Lapa sekiojo iš paskos ir žvilgčiojo jam į akis.

— Užėstum ir tu, ką? Tai še duonelės gi! — Išsiėmė iš užančio kąsnelį ir numetė; šuo pačiupo ir pasislėpė gurbe, nes kiaulės jau bėgo atimti.

— Ve, tos kiaulės — tai nelyg žmonės: kad tik svetima pačiupti ir suryti...

Pažvelgė į kluoną ir ilgai žiūrėjo į kabančią ant sijos karvę.

— Kvailas galvijas, o ir tam galas atėjo. Rodosi man, kad ryt virs mėsos... tiek iš tavęs naudos, vargšele, kad užvalgys sau žmogelis šventą dieną...

Atsiduso dėl to valgio ir ėjo žadinti Viteko...

— Saulė, žiūrėk, tuoj tuoj pasirodys... Karves reik ginti.

Vitekas kažką murmėjo, gynėsi, dangstėsi kailiniais, tačiau pagaliau atsikėlė ir sunkus, mieguistas slankiojo po kiemą.

Šeimininkas šiandie įsimigo, nes patekėjusi saulė jau nurausvino šalnas ir uždegė vandenyse ir languose pašvaistes, o iš trobos niekas dar nesirodė...

Vitekas sėdėjo ant karvidės slenksčio ir pašėlusiai kasėsi ir žiovavo, o kadangi žvirbliai ėmė skristi nuo stogų prie šulinio ir takšlentis lovy, tai prisinešė kopėčias ir palypėjo į pašelmenį žvilgtelėti į kregždžių lizdus, nes ten kažkodėl buvo tylu.

— Sušalo, ar ką?

Ir ėmė atsargiai traukti pastingusius paukštelius ir dėtis į užantį.

— Kuba, žinai, negyvos, ve! — Nubėgo prie berno ir rodė jam pastirusias, sušalusias kregždes.

Bet Kuba paėmė į ranką, priglaudė prie ausies, papūtė joms į akis ir tarė:

— Apmirusios, nes šalna buvo kaip reikiant. Bet kad kvailiukės į šiltuosius kraštus dar neišskrido, na, na...— Ir nuėjo prie savo darbo.

O Vitekas atsisėdo gale trobos, nes ten jau priėjo saulė ir užliejo baltintas sienas, kuriomis lakiojo musės; išsiėmė iš už ančio tas, kurios, jo kūno kiek sušildytos, buvo pradėjusios raivytis, pūtė kvapu, žiodė jas ir girdė iš savo lūpų; o kai atsigavusios jos atverdavo akis ir imdavo veržtis pabėgti, tąsyk jis nutykodavo dešiniąja ranka ant sienos ir, pagavęs kokią musę, jas papenėdavo ir paleisdavo.

— Lėkit sau pas mamytę, lėkit,— šnibždėjo, žiūrėdamas, kaip kregždės tupia ant karvidės kraiko, kasosi snapeliais ir čiulba, tarytum padėką reikšdamos.

Lapa tupėjo prisėdęs priešais ir juokingai cypavo, o kuriam paukšteliui išskridus, puldavo pavymu, pabėgėdavo keletą žingsnių ir grįždavo saugoti vėl.

— Taigi, gaudyk vėją lauke,— murmėjo Vitekas, taip paskendęs tame kregždžių šildymo darbe, jog nė nematė, kaip Boryna išėjo iš už kampo ir atsistojo priešais.

— Su paukšteliais žaidi, rupūže, ką?

Šoko bėgti, bet šeimininkas jį jau pačiupo tvirtai už apykaklės, o antrąja ranka skubiai juosėsi platų, kietą šikšninį diržą.

— Nemuškit, nemuškit! — tiek tesuskubo sušukti.

— Toks iš tavęs piemuo, taip? Taip žiūri, ką? Geriausią karvę pražudei, ką?.. Tu benkarte, tu Varšuvos išpera! Tu! — ir mušė įsiutęs kur pakliuvo, net diržas švilpė, o berniukas rangėsi it gružas ir rėkė:

— Nemuškit! O Jėzau! Užmuš mane! Gaspadoriau!.. O Jėzau, gelbėkit...

Net Hanka išėjo iš trobos pasižiūrėti kas darosi, o Kuba nusispjovė ir pasislėpė arklidėje.

O Boryna jį vanojo sąžiningai ir taip pasiutusiai atsiteisė ant jo kailio už savo nuostolį, jog Viteko veidas pamėlynijo, ir jam iš nosies paplūdo kraujas; jis rėkė plyšdamas ir, pagaliau kažkokiu stebuklingu būdu ištrūkęs, abiem rankom nusitvėrė už kelnių ir nulėkė į tarputvorius.

— Jėzau, užmušė mane, užmušė! — bliovė ir taip dūmė, jog likusios kregždės kraičiojo jam iš užančio ir byrėjo pakeliui.

Boryna dar jam pagrūmojo, susijuosė, grįžo į trobą ir pažvelgė į Antanų galą.

— Saulė jau per du stuomenis, o tu dar tebesitvarsai! — sušuko sūnui.

— Nusidirbau vakar kaip jautis, tai ir pasilsėti reikia.

— Važiuosiu į teismą... Suvežk bulves, o kai žmonės baigs kasti, liepk pakratus grėbti; na, o pats galėtum baslius samanojimui sukalti.

— Samanokis trobą pats, mūs čia neužpučia.

— Taip sakai... tai savo pusę apsamanosiu, o tu šalk, jei esi tinginys.

Trenkė durimis ir nuėjo į savo pusę.

Juzka jau buvo pakūrusi ugnį ir ėjo karvių milžti.

— Duok greičiau valgyti, nes man reik važiuoti...

— Juk nepersiplėšiu, dviejų darbų išsyk nepadarysiu,— ir nuėjo sau.

„Nė valandėlės ramios, tik riekis su visais! — pagalvojo ir ėmė rengtis, tačiau buvo piktas ir susikrimtęs.— Kaipgi, nuolat karas su sūnumi, žodžio pratart negali — tuoj akis drasko, o kad tars ką, net vidūriai suskauda. Nėr kuo pasikliauti, tik triūskis ir triūskis!"

Kaupėsi širdy pyktis, net keikėsi tylomis ir švaistėsi po trobą drabužiais ir batais.

„Klausyti turi, o neklauso! Kodėl taip?" — galvojo.

„Matyti, be lazdos, be kietos su jais neapsieisi! Jau seniai jie to privalo, tuoj po velionės mirties, kai dėl žemės rietis pradėjo, bet vis dar laikėsi, kad nepapiktintų kaimo. Gaspadorius juk ne bet koks, trisdešimties margų, ir nė bet kokios giminės — žinia, Borynų. Bet geruoju su jais nieko neišeis, ne." Čia prisiminė žentą kalvį, kuris visus slaptai kiršino, o ir pats vis mygo, kad šešis margus jam užrašytų ir margą miško, o likusios sutiko laukti...

„Vadinasi, kai numirsiu! Palauk, žalty, palauk,— galvojo supykęs.— Kol dar krutu, nepauostysi tu nė rėželio! Mat koks gudruolis!"

Bulvės jau garsiai parpėjo krosny, kai Juzka parėjo pamilžusi ir beregint suruošė pusryčius.

— Juzka! O mėsą pati pardavinėk. Ryt sekmadienis, žmonės jau sužinojo, tai daug jų čia prieis; tik bargan neduok niekam. Pasturgalį palik mums; pašauksim Jambrožį, pasūdys ir sutaisys...

— O kad ir kalvis moka...

— A jau, pasidalytų kaip vilkas su avele.

— Magdei bus nesmagu, kad tai mūsų karvė, o ji nė nepamatys.

— Tai išpjauk Magdei kokį kąsnelį ir nunešk, bet kalvio nešauk!

— Geras tėtušis, geras.

— A jau, dukrele, a jau! Žiūrėk čia, o aš tau bandelę parvešiu, ar ir kitko.

Pavalgė iki sočiai, apsijuosė diržą, paspjaudęs delną susilygino sutaršytus ir retus plaukus, paėmė botagą ir dar dairėsi po trobą...

— Kad ko nepamirščiau.— Norėjo dar žvilgtelėti į kamarą, bet susilaikė, nes žiūrėjo Juzka; taigi persižegnojo ir iškeliavo.

Ir jau vežime, imdamas į rankas austines vadžias, tarė Juzkai į prieangį:

— Baigs bulves kasti, tuoj tegu eina pakratų grėbti — raštelis už paveikslo. Ir tegu nukerta kokį skrobliuką arba ir eglaitę — pravers.

Vežimas sujudėjo ir buvo jau tarputvoriuose, kai tarp obelų sudūlavo Vitekas.

— Užmiršau... tprrr... Vitek! Tprrr! Vitek, leisk karves į pievas, tik žiūrėk, o jei ne — išlupsiu taip, jog atsiminsi!

— Ale, pabučiuok man į...— šovė atžariai ir dingo už klojimo.

— Dar man tauzysi! Palauk, išlipsiu, tai pamatysi...

Iš tarputvorių pasuko kairėn į kelią, vedantį link bažnyčios; sudrožė kumelaitei, ir toji pasileido ristele duobėtu, akmenuotu keliu.

Saulė jau buvo pakilusi viršum trobų ir švietė vis šilčiau, nes nuo apšarmojusių stogų kilo garai ir lašeno vanduo, ir tik paūksmėj — patvoriuose, soduose, grioviuose — tebegulėjo žila šalna; tvenkiniu vilkosi pa-

skutiniai praretę ūkai, ir iš po baltų marškų, atšviesdamas saulę, pašvaistėmis sukunkuliavo vanduo.

Kaime jau prasidėjo įprastas judėjimas: rytas buvo giedras ir vėsus, o kad šalna atgaivino orą, tai žmonės judėjo gyviau ir triukšmingiau; ėjo būriais į laukus, kai kurie su kauptukais ir pintinėmis rankose, baigdami pusryčiauti, ėjo kasti bulvių; kai kurie traukė su plūgais į rugienas arba ratais vežėsi akėčias ir maišus, pilnus grūdų sėjai; kiti vėl suko link miškų su grėbliais ant pečių — grėbti pakratų, abipus tvenkinio stiprėjo bildesys ir šauksmai, nes keliai buvo prisikimšę galvijų, traukiančių į ganyklą, skardėjo šunų lojimu, šūksmais, kurie tarpais vis prasiveržda vo iš žemo, sunkaus dulkių debesies, kylančio nuo aprasojusių kelių.

Boryna atsargiai lenkė bandas, kartais sudrožda mas per vilnas kokiam paikam ėriukui, nesitraukiančiam nuo kelio, arba veršiui, kol pagaliau pralenkė visus ir palei bažnyčią, kuri dunksojo už galingos gelstančių liepų ir klevų sienos, išvažiavo į platų vieškelį, abipus nusodintą didžiulėmis tuopomis.

Bažnyčioje buvo šventos mišios, nes varpelis paskambino pakylėjimui, ir pritildytu garsu ūžė vargonai; jis nusiėmė skrybėlę ir pamaldžiai atsiduso.

Kelias buvo tuščias ir taip gausiai pribirės nukritusių lapų, jog duobės ir giliai įrėžtos vagos buvo nuklotos rudai auksiniu kilimu, išraižytu tankiais rainais šešėliais, kuriuos metė tuopų kamienai, nes saulė švietė įstrižai.

— Niaaa, mažiuke, niaaa! — čiužtelėjo botagu, ir kumelaitė keletą varsnų pabėgėjo gyviau, tačiau vėl aptingo ir tapeno lėtai, nes kelias, kad ir nežymiai, kilo į kalvas, ant kurių juodavo miškai.

Boryna, tos tylos migdomas, čia žiūrėjo pro tuopų eiles į laukus, skendėjančius rausvoje ryto šviesoje, čia stengėsi galvoti apie bylą su Jevka, čia vėl apie žalmargę; tačiau savęs įveikti jis niekaip negalėjo — taip jį ėmė snaudulys...

Šakose čiulbėjo paukščiai, tarpais lengvučiais pirštais braukė medžių viršūnes vėjas, vienas antras lapelis it auksinis drugys atitrūkdavo nuo motinos šakelės, krisdavo ratilais ant kelio arba į apdulkėjusias usnis, liepsningomis akimis įžūliai žiūrinčias į saulę; tuopos prabildavo, tyliai pašnabždėdavo virbeliais ir nutildavo, tarytum tos kūmutės, kurios per pakylėjimą pakelia akis, išskečia rankas ir pamaldžiai dūsauja, ir štai bematant kniūbsčios parpuls prieš Dievo didybę, slypinčią auksinėje monstrancijoje, pakibusioje viršum šventos žemės, viršum gimtosios...

Tik pamiškėje visiškai atsipeikėjo ir sulaikė arklį.

— Dygsta ne blogiausiai,— sušnibždėjo, įsižiūrėjęs prieš šviesą į pilkus rėžius, nuraudusius trumpu želiančių rugių šepečiu.

— Šitiek lauko, o susieina su manuoju, lyg tyčia kas būtų taip sutaisęs. Rugiai tartum tik vakar pasėti.— Geismingu žvilgsniu apsiautė suakėtus rėžius, atsiduso ir įvažiavo į mišką.

Dažniau ragino arklį, nes kelias ėjo lyguma ir buvo kietesnis, tik tankiai perauges šaknimis, ant kurių vežimas šokinėjo ir dardėjo.

Jau nebesnaudė, rūstaus ir vėsaus miško kvapo apdvelktas.

Giria buvo milžiniška, sena — dunksojo suplakta tankme amžiaus ir jėgos didybėje, medis prie medžio, kone vien pušys, o dažnai ir kerotas, nuo senatvės pražilęs ąžuolas ir tarpais baltmarškiniai beržai su palaidomis kasomis, geltonomis, nes jau buvo ruduo.

Menkesni krūmai, tokie kaip lazdynai, ar žemi skroblai, ar drebanti epušėlė, glaudėsi prie raudonų galingų kamienų, taip viršūnėmis ir raizgiomis šakomis susikibusių, jog tik kur ne kur prasiveržd avo saulė ir it auksiniai vorai ropojo samanomis ir žaliais nurudavusiais paparčiais.

„Šiaip ar taip, mano jau čia — keturi margai! — galvojo ir rijo akimis girią ir rinkosi iš akies kur gražiausią.— Juk gailestingasai Dievas neleis mūsų nuskausti — arba ir patys nesiduosim, ne... Dvarui atrodo, kad daug, o mums maža. Tuoj... mano kokie keturi, o Jagusės bus margas... keturi ir vienas... Niaaa, kvaiša, šarkų bijosi!" — sušveitė jai botagu, nes ant sausos pušies su Dievo kančia taip padūkusiai riejosi šarkos, jog kumelaitė karpė ausimis ir stovinėjo.

„Šarkos vestuves kelia — lietaus bus ik valiai." — Prisegė kumelaitei keletą botagų ir nudardėjo risčia.

Buvo jau gerokai po aštuonių, ir žmonės laukuose sėdosi prie lauknešėlių pusryčiauti, kai įvažiavo į Tymovą, į tuščias gatveles, apstatytas susmukusiais nameliais, pritūpusiais it senos turgininkės prie srutatakių, pilnų šiukšlių, vištų, apdriskusių žydžiukų ir kiaulių.

Vos įvažiavus, apspito jį žydai ir ėmė žiūrėti į vežimą, čiupinėti po virkščiais, po sėdyne, ar neveža ko parduoti.

— Šalin, parkos! — sumurmėjo, sukdamas į prekyvietę, į paūksmę, po sėnais, apdraskytais kaštonais, merdinčiais aikštės vidury, kur stovėjo jau keliolika iškinkytų vežimų.

Ir savo vežimą ten pastatė, iškinkė kumelaitę, atgręžė į vežėčias, prikimšo jai į maišelį šieno, botagą paslėpė ant dugno po sėdyne, nusipurtė šiaudus ir nudrožė apsiskusti pas Mordkę, tenai, kur spindėjo

trys misinginės lėkštės; netrukus jis išėjo iš ten švariai nugremžtas ir su vienu tik įpjovimu barzdoje, užlipdytu popieriumi, pro kurį sunkėsi kraujas.

Teismas dar nebuvo prasidėjęs.

Bet ties teismo namais, dunksančiais čia pat prekyvietėj, priešais milžinišką buvusio vienuolyno bažnyčią, jau laukė nemaža žmonių. Jie sėdėjo ant nudilintų pakopų, spietėsi po langais ir vis žvilgčiojo į vidų, o moterėlės, sutūpusios palei baltintas sienas ir nusismaukusios raudonas skareles nuo galvų ant pečių, plepėjosi.

Boryna, išvydęs Jevką, stovinčią su kūdikiu ant rankų savo liudytojų būrely, beregint užsidegė pykčiu, nes greitas buvo giežti, nusispjovė ir įėjo į antrą prieangį, kiaurai išeinantį per teismo namus.

Kairiojoj pusėj buvo teismas, o dešiniojoj gyveno sekretorius, nes Jackus išnešė prieš pat slenkstį virtuvą ir taip įnikęs dūmė jį aulu, jog šis rūko it fabriko kaminas, o iš paišino prieangio gilumos šaižus, piktas balsas vis šaukė:

— Jackau! Kurpaites panelėms!

— Tuojau, tuojau!

Virtuvas jau ūžė tarytum ugnikalnis ir pūkšnojo liepsnomis.

— Jackau! Vandens ponui praustis.

— Taigi tuojau, padarysiu viską, padarysiu! — ir sušilęs, apkvaišęs zujo po prieangį, net dundėjo, gręžiojosi, dūmė ir vėl lėkė, nes ponià šaukė!..

— Jackau, vėpla tu, kur mano kojinės!..

— Teee! Rupūžė, ne virtuvas!

Visa tai truko gana ilgai, kol pagaliau teismo durys atsivėrė ir žmonės ėmė traukti į didelį baltintą kambarį.

Jackus, dabar jau teismo sargas, basas, su mėlynom kelnėm ir tokiu pat švarkeliu misinginėmis sagutėmis, raudonu sukaitusiu veidu, kurį kaskart vis šluostėsi rankove, zujo už juodų grotų, skiriančių kambarį pusiau, ir kinkavo galvą it sparvos įgeltas arklys, net šviesūs plaukai kraičiojo jam karčiais ant akių; čia vėl atsargiai žvilgčiojo į gretimą kambarį, o paskui valandėlę prisėsdavo palei žalią krosnį.

O tuo tarpu žmonių prisigrūdo tiek, jog nė pirštui vietos nebeliko, ir spraudėsi vis smarkiau prie grotų, net traškėjo; kalbos, iš pradžių tylios, pamažu garsėjo, ūžė, vilnijo po kambarį, tarpais pratrūkdavo, virsdavo vaidais, tad ir stiprokas žodelis išsprūsdavo vis dažniau ir dažniau.

Žydai armazavo palangėj, o kažkokios bobos balsiai pasakojo savo skriaudas ir dar balsiau verkavo, tačiau negalėjai išskirti, nei kas, nei kur, nes buvo spūstis, galva prie galvos, tarytum koks rėžis, pilnas raudonų aguonų ir rugių varpų, kuris vėjui pūstelėjus ir banguoja, ir šnara, ir šlama, o paskui išsitiesia lygiai, varpa prie varpos. Čia vėl Jevka, išvydusi Boryną, atsirėmusį į grotas, ėmė taip iškalbinėti ir ant jo šūkauti, jog šis užpykęs atšovė:

— Tylėk, kale, nes taip tau šonkaulius suskaitysiu, jog nė močia nebepažins.

O Jevka įsiutusi tik tiesia nagus ir veržiasi prie jo pro žmonių spūstį, net skara nuo galvos nuslinko ir kūdikis ėmė taip rėkti, jog nežinia, kuo visa tai būtų baigęsi; bet staiga Jackus pašoko, atvėrė duris ir sušuko:

— Nutilkit, padlos,— štai teismas eina!..

Ir teismas įėjo; pirmiausia storas, aukštas dvarininkas iš Raciborovicų, o po jo du teismo tarėjai ir sekretorius, kuris atsisėdo prie šoninio stalelio palei

langą ir dėliodamas popierius žiūrėjo į teisėjus, kol tie susistojo prie didelio, raudona gelumbe užtiesto stalo ir ant drūtų sprandų kabinosi aukso grandines...

Radosi tokia tyla, jog galėjai girdėti net tuos, kurie gatvėje po langais šnekučiavo.

Dvarininkas išskleidė popierius, atsikrenkštė, pažvelgė į sekretorių ir drūtu, ryškiu balsu paskelbė, kad teismo posėdis pradėtas.

Paskui sekretorius perskaitė, kieno bylos bus sprendžiamos tą dieną, kažką pakuždėjo gretimajam tarėjui, šis perdavė tai teisėjui, kuris teigiamai palingavo galvą.

Posėdis prasidėjo.

Pirmoji buvo sprendžiama byla kažkokio miestiečio, policijos apskųsto dėl netvarkos kieme.

Nuteistas už akių.

Paskui dėl berniuko sumušimo, kam išganė arkliais dobilus.

Susitaikė. Motina gavo penkis rublius, o berniukas naujas kelnes ir švarkelį.

Byla dėl perarimo.

Atidėta dėl įrodymų stokos.

Byla dėl miško vogimo teisėjo girioj; ieškovas — urėdas, atsakovai — kaimiečiai iš Rokicinų.

Nuteisti piniginėmis baudomis arba dviem savaitėmis arešto.

Su sprendimu nesutiko, apeliuos.

Ir taip garsiai ėmė šūkauti dėl neteisybės,— mat miškas buvo bendras, servitutinis,— jog teisėjas mostelėjo Jackui, o šisai sugriaudė:

— Tylėkit, tylėkit, čia teismas, ne smuklė.

Ir taip, it vaga po vagos, sekė byla po bylos, lygiai ir gana ramiai; tarpais pasigirsdavo skundai ar

verkšlenimas, arba ir keiksmai, tačiau tuos Jackus beregint nutildydavo.

Iš kambario kiek žmonių išėjo, tačiau jų vieton atvyko tiek naujų, kad stovėjo susispaudę it rugių varpos pėde, niekas nė pajudėt negalėjo, ir pasidarė taip karšta, jog nė atsikvėpti, net teisėjas liepė atidaryti langus.

Dabar sekė Baltraus Koziolo iš Lipcų byla dėl kiaulės pavogimo iš Marcijonos Antonovnos Pačes. Liudytojai: toji pat Marcijona, jos sūnus Simonas, Barbora Pesek ir kiti.

— Liudytojai ar yra? — paklausė tarėjas.

— Esame! — sušuko choru.

Boryna, ligi šiol vienišas kantriai stovėjęs prie grotų, prislinko prie Pačesienės pasisveikinti, nes juk tai buvo Dominikienė, Jagnos motina.

— Kaltinamasis, Baltrus Koziolas, arčiau, už grotų.

Nedidukas kaimietis spraudėsi iš kitų tarpo taip stipriai, jog žmonės net ėmė keiktis, kad kojas mindžioja ir drasko rūbus.

— Tylėkit, rupūžės, nes šviesiausias teismas kalba! — sušuko Jackus, įleisdamas jį.

— Tamsta Baltramiejus Koziolas?

Kaimietis rūpestingai kasėsi tankius, lygiai nukirptus plaukus; kvailas šypsnys iškreipė jo sausą, nuskustą veidą, o mažos rudos akytės gudriai šokinėjo teisėjais, it voveraitės.

— Tamsta Baltramiejus Koziolas? — vėl paklausė teisėjas, nes kaimietis tylėjo.

— Taigi jis, jis Baltramiejus Koziolas, šviesiausias teisme! — cypė stambi boba, jėga sprausdamasi už grotų.

— O tamsta ko?

— Šviesiausias teisme, taigi aš to vargšelio Baltraus Koziolo žmona,— ir lenkėsi ranka iki žemės, net užkliudydama krakmolytu kyku teismo stalą.

— Liudysit?

— Tai lyg aš už liudytoją? Ne, tik prašau...

— Sarge, grūsk ją už grotų.

— Eik, boba, nes ne tau čia vieta...— sugriebė ją už pečių ir stūmė atbulą.

— Prašau šviesiausią teismą, mat kad manasis neprigirdi...— šaukė ji.

— Eik, kol geruoju,— ir net sustenėjo, taip vožtelėjo ją ant grotų, nes gerumu ji nė žingsnio žengti nenorėjo.

— Išeik, tamsta, kalbėsim garsiai, tai kad jis ir Koziolas [1],— bet girdės!

Pagaliau prasidėjo tardymas.

— Kaip tamstos pavardė?

— A?.. A, pavardė?.. Juk šaukėt mane, tai žinot...

— Kvailas esi. Kaip pavardė? — kamantinėjo nenumaldomas teisėjas.

— Baltrus Koziolas, šviesiausias teisme,— metė žmona.

— Kiek metų?

— Ą?.. A, metų?.. Lyg aš atmenu! Motin, kiekgi man metų?..

— Penkios dešimtys ir dveji sueis į pavasarį, taip man regis.

— Ūkininkas?

— Ė... trys margai smiltynų ir toji viena karvės uodega... toks ir ūkininkas.

— Baustas jau buvai?

— A?.. Baustas?..

---

[1] *Koziol* — lenkiškai „ožys".

— Cypėj sėdėjai?

— Tai, vadinas, kalėjime?.. Baustas?.. Motin, ar buvau kalėjime, a?..

— Taigi buvai, Baltrau, buvai, tave gi tie dvaro bjaurybės dėl to pastipusio ėriuko...

— Taigi, taigi... radau ganykloj pastipusį ėriuką, pasiėmiau — šunes būt išvalkioję... įskundė, prisiekė, kad pavogiau, teismas priteisė... įkišo mane, ir sėdėjau... Neteisybė vis, neteisybė...— dusliai kalbėjo ir vis dairėsi į žmoną.

— Tamsta esi kaltinamas pavogęs kiaulę iš Marcijonos Pačes! Pasiėmei ją iš lauko, parsivarei namo, pasiskerdei ir suvalgei! Kuo gali pasiteisinti?..

— Ką? Suvalgiau! Tegu mane perkūnas giedrą dieną, jeigu suvalgiau... Sakykite, suvalgiau!.. O dievulėli, dievulėli brangus, aš suvalgiau! — galiai šaukė.

— Kuo gali pasiteisinti?

— Pasiteisinti?.. Ar žadėjau ką sakyti, motin?.. Taigi, atsimenu; nekaltas aš, kiaulės nesuvalgiau, o Marcijona Dominikienė, matai, loja bile ką, kaip tas šuo, čiupti tik už tokį bjaurų liežuvį ir išperti kailį... ir...

— O žmonės, žmonės!.. — sudejavo Dominikienė.

— Tai jau sau vėliau padarysite, o dabar sakykite, kaip Pačesienės kiaulė pas tamstą atsidūrė?..

— Pačesienės kiaulė... pas mane?.. Motin, ką čia ponas tokio pasakė?..

— Taigi čia, Baltrau, apie tą paršiuką, kur paskui tave į trobą parkiūtino...

— Atmenu, kaipgis, atmenu, nes paršelis tai buvo, o ne jokia kiaulė; prašau gerbiamąjį teismą malonės, tegu girdi, ką pasakiau, ir pakartosiu: paršelis tai buvo, o ne kiaulė; baltas paršelis, o palei uodegą ir žemiau — deglas.

— Gerai, bet kaip jis pateko pas tamstą?

— Ar pas mane?.. Tuoj, tuoj, viską aiškiai išguldysiu, tai šviesiausias teismas ir visi susirinkusieji žmonės pamatys, kad aš nekaltas, o Dominikienė melagė boba, liežuvininkė ir pasiaubėlė pasiutusi!

— Aš melagė! Taigi aš tik meldžiu Švenčiausiąją Panelę, kad tavęs perkūnas be šventos išpažinties nenutrenktų! — tyliai tarė Dominikienė, sunkiai atsidususi į kambario kerčioj kabantį Dievo Motinos paveikslą, o paskui, nebegalėdama jau tverti, atkišo į jį sugniaužtą liesą kumštį ir sušnypštė:

— Tu kiauliavagi! Tu razbainike! Tu!..— ir išskėtė pirštus, tarytum norėdama jį sučiupti. Tačiau Baltruvienė puolė prie jos šaukdama:

— Tai ką, mušt jį, tu kale, mušt, ragana, sūnų budeli, tu!

— Nurimt! — sušuko teisėjas.

— Užčiaupkit kakarines, kai teismas kalba, o ne, tuoj išgrūsiu lauk! — palaikė jį Jackus ir pasitempė kelnes, nes diržas jam buvo nutrūkęs.

Išsyk nurimo, o bobos, kad ir buvo besirengiančios kibti į čiupras, stovėjo ramios, tik ėdėsi akimis ir dūsavo iš pykčio...

— Sakyk, Baltramiejau, sakyk visą teisybę.

— Teisybę?.. Gryniausią kaip tas stiklas teisybę pasakysiu, sąžiningai pasakysiu, kaip per išpažintį, kaip gaspadorius gaspadoriui, kaip savas saviesiems, nes gaspadorius esu nuo senolių prosenolių, o ne kampininkas, ne amatininkas koks arba miesto sukčius. O buvo šitaip.

— Žiūrėk, kad ko nepamirštum,— patarė žmona.

— Nepamiršiu. Magduse, ne. Buvo šit kaip. Ėjau sau... o atmenu, kad buvo pats pavasaris... ir už Vilkduobių, palei Borynos dobilus... einu sau ir poteriauju, nes kaip tik buvo paskambinę vakaro maldos...

naktelė jau artinosi... einu sau... staiga girdžiu: balsas, ne balsas?.. Dieve brangus, manau sau: kriuksi, ne kriuksi?.. Apsidairau užpakaly — nieko nematyt, visai tylu. Nelabasis mane gundo, ar ką?.. Einu toliau, ir kad truputį mane baimė paėmė, kalbu sau angelo pasveikinimą. Vėl kriuksi! Tai, manau sau, niekas kitas — kiaulė, o gal paršelis. Pasukau kiek į šalį, į dobilus, ir apsidairiau... Taigi, kad paskui mane kažkas šliaužia; sustojau aš — sustojo ir anas, o baltas, žemas ir ilgas... o žlibės spindi kaip lūšies arba ir visiškai kaip velnio... Persižegnojau, o kad jau nutirpau visas, tai drožiau spėriau — kaipgi, argi tai žinia, kas naktimis baladojas?.. O Lipcuose visi žino, kad Vilkduobėse vaidinas.

— Taigi, teisybė, nes pernai, kai Sikora ėjo ten naktį pro šalį, tai nutvėrė jį už gerklės ir trenkė į žemę, ir taip sukūlė, jog dvi savaites sirgo vyras,— paaiškino žmona.

— Tylėk, Magduse, tylėk! Einu, einu, einu... o tasai slenka paskui mane ir kriuksi! O čia kaip tik mėnulis išlindo ant dangaus; tai žiūriu, ogi čia tik paršelis, ne velnias. Papykau, nes ką gi čia, kvailas, mano sau — gąsdinti, ar ką?.. Tai sviedžiau į jį pagaliu ir einu namų pusėn. Ėjau ežia tarp Mykolo burokų ir Borynos kviečių, o paskui tarp Tomo vasarojaus ir avižų to Jono, kurį pernai į kariuomenę paėmė, o boba vakar sugriuvo... Paršelis paskui mane kaip šuo, tai greta sau eina, tai į Dominikienės bulves lenda, čia vienur kištelia, čia kitur, tai sukriuksi, tai sužviegia, o neatsilieka ir vis paskui mane...

Pasukau takeliu, kur tiesiai per lauką eina,— tas paskui. Karšta man pasidarė, nes mat tokia kiaulė, kur gal ir ne kiaulė! Pasukau į kelią pagal Dievo mūką — paršelis paskui... Mačiau, baltas buvo, o palei

uodegą, žemiau, deglas! Aš per griovį — tas paskui; aš ant tų kapelių, kur už Dievo mūkos, tas iš paskos; aš ant akmenų krūvų, o jis kaip puls man po kojų — išsitiesiau kaip rąstas. Patrakęs, ar ką?.. Tik atsikėliau, o jis kad užries uodegą — zovada pirma manęs! Lėk gi, šėtone,— pagalvojau. Bet ne, niekur nenubėgo, ir vis pirma, lig pat trobos — lig pat trobos, šviesiausias teisme,— įėjo į kiemą, įlindo į prieangį, o kad durys į trobą nebuvo uždarytos, tai ir į trobą įkriuksėjo... Taip man pone Dieve padėk. Amen!

— O paskui pasiskerdei ir suvalgei, teisybė? — linksmai tarė teisėjas.

— A! Pasiskerdėm ir suvalgėm?.. O ką gi turėjom veikti? Praėjo diena — paršelis neišeina; praėjo savaitė — tebėr, nė neišvarysi, nes žviegdamas grįžta!.. Manoji kišo jam ką beįmanydama, nes negi badu dvasinsi, irgi juk Dievo sutvėrimas... Šviesiausias teismas išmintingas, tai teisingai nuspręs, ką aš, vargšas, turėjau jam padaryti? Niekas jo neateina, o namuose vargas — o ėdė, jog kitos ir dvi tiek nesurytų... Dar kokį mėnesį, tai mus būt suėdęs ir su visais dūbliais... Ką gi beveiksi? Kad ne jis mus — tai mes jį suvalgėm, o ir tai ne visą, nes kaime sužinojo — Dominikienė įskundė. Atėjo su šaltyšium ir atėmė viską...

— Viską?.. O kur visas pasturgalis?.. — piktai sušnypštė Dominikienė.

— Kur? Pasiklauskit Margį ir kitus šunis. Buvom nakčiai išnešę į tvartelį — šunes budrūs, bestijos, o vartai buvo kiauri — ištraukė ir pauliojo taip, jog vaikščiojo apsiriję kaip ponai.

— A jau, pati kiaulė ėjo paskui jį! Kvailas patikės, tik ne teismas. Vagis, rupūžė — o aviną malūninin-kui, o žąsis klebonui — kas pavogė, ką?..

— Matei, ką? Matei! — suriko Koziolienė, puldama su nagais.

— O bulves iš vargoninko rūsio tai kas?.. O vis kam norint kaime kas dingsta — tai žąselė, tai vištos, tai daiktas koks,— traukė nenumaldoma.

— Tu šliundra! Ką tu dirbai, jauna būdama, o ir ką tavo Jagna dabar su bernais ištaiso, tai to tau nieks neprikaišioja, o pati kaip tas šuva...

— Neruš Jagnos! Neruš, ba tau taip snukį suaižysiu, kad... Neruš!..— suriko didžiu balsu tarytum įgelta.

— Nutilkit, rėksnės, nes laukan išgrūsiu! — tildė Jackus, vis pasitempdamas kelnes.

Prasidėjo liudytojų apklausa.

Pirmoji liudijo nukentėjusioji — Dominikienė; ji kalbėjo tyliu, pamaldžiu balsu ir nuolat prisiekinėjo Čenstakavos Švenčiausiąja Panele, kad kiaulė jos, ir žegnojosi, ir mušėsi į krūtinę, kad tai teisybė, kad pavogė ją iš ganyklos Koziolas, ir nereikalavo iš šviesiausiojo teismo jam bausmės; tegu jam Jezusėlis skaistyklos už tai nepašykšti, bet didžiu balsu reikalavo teismo ir bausmės už tai, kad tokią gėdą padarė jai ir Jagnai prie visų žmonių.

Paskui liudijo Simas, Dominikienės sūnus; pasikabinęs kepurę ant rankų, sudėtų it maldai, ir nenuleisdamas akių nuo teisėjo, dejuodamas ir lyg apkvaišęs liudijo, kad kiaulė buvusi motinos, kad balta buvusi visa, o tik pauodegy turėjusi juodą lopą, o ausį perdrėkstą, nes buvo ją Borynos Lapa pavasarį nutvėręs, o jau taip žviegusi tąsyk, jog nors ir daržinėlėj būdamas, išgirdęs...

Paskui buvo pašaukta Barbora Pesek ir kiti.

Liudijo iš eilės ir prisiekinėjo, o Simas vis tebestovėjo su kepure ant rankų, pamaldžiai žiūrėdamas

į teisėją, o Koziolienė veržėsi pro grotus, priešgyniavo, keikėsi ir šaukė, o Dominikienė vien tik dūsavo į šventąjį paveikslą ir žvilgčiojo į Koziolą, kuris šokinėjo akimis, klausėsi ir dairėsi savo Magdusės.

Žmonės atidžiai klausėsi, ir nuolat čia šnabždesys, čia kandžios pastabos ar duslus juokas pasklisdavo palube, net Jackus grasindamas turėjo raminti.

Byla truko ilgai, ligi pertraukos, kol teismas išėjo į gretimą kambarį pasitarti, o žmonės išbiro į prieangį ir į kiemą kiek atsikvėpti: kas truputį užvalgyti, kas su savo liudytojais susitarti, kas skriaudų išdėstyti, o kitas vėl — pasiskųsti neteisybe ir pasikeikti — kaip paprastai per teismus būna.

Po pertraukos ir sprendimus paskaičius, atėjo Borynos bylos eilė.

Jevka stojo prieš teismą ir sūpuodama kūdikį, suvyniotą į prijuostę, verksmingai ėmė lukštenti savo skriaudas ir ieškinius: kaip tarnavusi pas Boryną ir dirbusi, net kojos nutirpdavusios, o niekuomet gero žodžio negirdėjusi, neturėjusi kampelio naktį prisiglausti nei valgio iki soties, turėjusi maitintis pas kaimynus, o paskui algos neužmokėjęs ir su tikru savo vaiku išvaręs ją į svietą!.. Pagaliau prapliupo didžia rauda ir puolė keliaklupsčia prieš teisėjus šaukdama:

— Skriauda mano, skriauda! O vaikas jo, šviesiausias teisme!

— Meluoja kaip šuo! — sumurmėjo Boryna pasibaisėjęs.

— Aš meluoju? Taigi visi, taigi visi Lipcai žino, kad...

— Kad kalė esi ir šliundra...

— Gerbiamas teisme, pirma tai vis man sakydavo: Jevka, Jevuse, ir dar saldžiau, tai karolių, tai ir pyrago iš miesto tankiai parveždavo ir sakydavo:

še, Jevuse, še, nes tu mano mylimiausia... o dabar, o Jėzau, o Jėzau!..— ėmė staugti.

— Melagė, rupūžė, gal duknom dar tavė apklodavau ir sakydavau: mik sau, Jevuse, mik!..

Kambarys sudrebėjo nuo juoko.

— O gal ne, ką? Argi necypei kaip tas šuo prie durų, ar maža žadėjai, ką?

— O dėl Dievo, žmonės, kad ir perkūnas netrenkia tokios baidyklės? — sušuko nustebęs.

— Gerbiamas teisme, visas svietas žinojo, kaip buvo, visi Lipcai galį paliudyti, kad sakau teisybę. Tarnavau pas jį, tai vis man ramybės neduodavo. O aš vargšė našlaitė, vargšė... O dalele mano nelaimingoji... Argi galėjau nuo tokio vyro atsiginti?.. Šaukiau, tai apkūlė mane ir padarė ką norėjo... O kurgi aš su tuo kūdikėliu dingsiu, kur?.. Liudytojai pasakys ir paliudys! — šaukė verkdama ir rėkdama.

Tačiau liudytojai, be tauškalų ir spėliojimų, iš tikrųjų nieko neparodė; tad ji vėl ėmė įrodinėti ir įtikinėti ir pagaliau, kaipo paskutinį įrodymą, išvystė kūdikį ir padėjo jį prieš teisėjus; kūdikis spardėsi nuogomis kojytėmis ir rėkė net plyšdamas.

— Gerbiamas teismas pats pamatys, kieno jisai: ve, tokia pat it bulvė nosis; tokios pat rudos ir traiškanotos žlibės... Kaip du vandens lašai, niekas kitas, tik Boryna!..— šaukė.

Tačiau ir teismas jau nebegalėjo tvertis nesijuokęs, o žmonės net ūžė iš linksmumo, žiūrėjo čia į vaiką, čia vėl į Boryną, ir vienas kitas sakė:

— Tai tau pana, kaip šuo nuluptas!

— Boryna našlys, ženytųs su ja, o berniukas praverstų ganyti...

— Šeriasi kaip karvė pavasarį!

— O jos gražumas! Tik virkščiom apdėk ir į kviečius iškelk — visos varnos išlakstys...

— Jau ir taip šunes šalin bėga, kai Jevusė per kaimą drožia!..

— O veidelis it pamazgom dažytas...

— Taupi, mat kartą per metus tesiprausia, kad muilui neišleistų...

— Žydam pečius kūrena, laiko neturi, tai ir ne dyvai!..

Vis kandžiau ir žiauriau kalbėjo, o ji nutilo ir apkvaišusi užguito šuns akimis žiūrėjo į žmones ir kažką sau viena svarstė.

— Tylėkit! Griekas šitaip iš vargšės juoktis! — sušuko Dominikienė taip smarkiai, jog žmonės nutilo, o vienas kitas susigėdęs kasėsi pakaušį.

Byla baigėsi niekais.

Borynai be galo palengvėjo, nes kad ir nebuvo kaltas, vis dėlto bijojo žmonių apkalbų, na ir kad nepriteistų mokėti,— nes, aišku juk, įstatymas toks, jog niekad nežinai, ką griebs už sprando: kaltąjį ar teisųjį. Būdavo jau taip — ne sykį ir ne du... būdavo.

Tuoj išėjo iš teismo ir, laukdamas Dominikienės, ėmė galvoti ir savy svarstyti visą bylą. Negalėjo suprasti, kam ir kodėl skundė?

„Ne, čia ne jos protui ir galvai, čia kas nors kitas per ją kažko siekia, bet kas?.."

Nuėjo su Dominikiene ir Simu į smuklę išgerti ir kiek užsikąsti, nes buvo jau gerokai po pietų, ir nors Dominikienė jam užminė, kad visa toji Jevkos byla tai turbūt jo žento kalvio darbas,— jis negalėjo patikėti.

— Kokia jam būt iš to nauda?

— Tiek, kad jum garbę nuplėštų, iškeltų ant juoko ir širdį užduotų. Yra tokių žmonių, kad vien dėl pasijuokimo kitam skūrą nuluptų.

— Nuostabus buvo man tas Jevkos atkaklumas! Niekuo jos nesu juk nuskriaudęs, o už benkarto krikštą dar maišelį avižų klebonui daviau.

— Ji tarnauja pas malūninką, o tas su kalviu vieną dūdą pučia... galvoki!..

— Galvoju, bet nieko negaliu suprasti! Išgerkim dar!

— Dėkui, gerkite pirmas, Motiejau!

Išgėrė sykį ir antrą, suvalgė antrą svarą dešros ir pusę kepalėlio duonos, senis nupirko Juzkai bandelę pyrago ir rengėsi namo.

— Sėskit, Dominikien, su manim, nuobodu vienam, pasišnekėsiva...

— Gerai, tik šoksiu dar į vienuolyną poterėlio sukalbėti.

Nuėjo, tačiau netrukus grįžo, ir tuojau abu išvažiavo.

Simas vilkosi užpakaly jų iš lėto, vienu kuinu, per gilius smiltynus; bet girtis ėmė jį veikti, nes nebuvo pratęs gerti ir apsvaigo nuo teismo; jis vežimėly mieguistas lingavo ir, tarpais atsipeikėdamas, traukiojo nuo pakaušio kepurę, pamaldžiai žegnojosi ir, apkvaišęs žiūrėdamas į kuino uodegą, lyg į dvarininko veidą teisme, murmėjo:

— ...kiaulė motinos, visa balta, tik prie uodegos juodas lopas...

Saulė jau leidosi vakarop, kai įvažiavo į mišką.

Nedaug tesišnekučiavo, nors sėdėjo greta ant priešakinės sėdynės.

Tarpais katras užkalbindavo žodžiu kitu, nes netinka sėdėti kaip kokiems niūronams, tačiau tik tiek, kad miegas neimtų ir liežuvis neužd̃žiūtų...

Boryna varė kumelaitę, kuri sukaitusi ligi strėnų iš nuovargio ir karščio vis lėtino; jis tarpais švilpavo ir vėl tylėjo, kažką gromuliavo, svarstė, kažką skaičiavo ir nepastebimai žvilgčiojo į senę, į jos sausą, lyg vaškinį veidą, visą sustingusį išilginėmis raukšlėmis,— toji krutino bedantes lūpas, tarytum tyliai melsdamasi; tarpais užsismaukdavo labiau ant kaktos raudoną skarelę — mat saulė švietė tiesiai į akis,— ir sėdėjo nejudėdama, tik rudos jos akys žėrėjo.

— Nusikasėt jau, ką? — paklausė pagaliau Boryna.

— Tai jau. Uždėrėjo šiemet ne blogiausiai.

— Turėsit žiemą kuo šerti.

— Ėmiau jau meitėlį penėti, nes Užgavėnėms gali praversti...

— Žinoma, žinoma... sako, Rapolų Valekas piršlius siuntęs?..

— Ne jis vienas, ne... Bet veltui tik pinigus mėto... ne tokiems mano Jagusė, ne.

Pakėlė galvą ir vanago akimis įsisiurbė į jį, tačiau Boryna, žmogus įmetėjęs, ne vėjas koks, veidą parodė šaltą ir ramų, jog nė nesuprasi. Ilgai juodu nepratarė nė žodžio, tarytum tuo tylėjimu būtų ėję imtynių.

Borynai nebuvo kaip pirmam pradėti, nes kaipgi, jau metuose ir pirmas visuos Lipcuos ūkininkas; argi galėjo taip stačiai sakyti, kad Jagusė jam patinka?.. Juk savigarbos turėjo ir buvo galvočas — bet, iš prigimties būdamas karštas, siuto iš pykčio, kad turi taip akylai save sekti, vis ratą skrieti ir taikytis.

Dominikienė jį šiek tiek atspėjo ir suprato, kas jį taip veikia ir kas jam rūpi, tačiau nė žodeliu nepadėjo, tik vis žvilgčiojo čia į jį, čia į platųjį pasaulį, į tuos žydrus tolius ir pagaliau tarė lyg netyčia:

— Kaitra kaip per rugiapjūtę.

— Teisybė.

Iš tikrųjų taip ir buvo, nes kelio pašaliais ėjo galingos miško sienos, ir joks vėjelis nei skerspūtis iš laukų nesiekė, o saulė kybojo tiesiai viršum galvų ir taip kepino, jog medžiai nuleipę stūksojo nejudėdami ir lenkė ties keliu alpstančias savo viršūnes, tik protarpiais laidydami gintarinius spyglius, įvijai krintančius ant kelio. Šliaudrų ir ąžuolų lapų grybinis kvapas net šnerves gręžė.

— Žinot, nuostabu man ir kitiems, kad toks gaspadorius, kuris ir ne bet kaip galvotas, ir žemės tiek, ir garbė žmonėse — kaip, pavyzdžiui, tamsta, o valdininku būti visai nenori...

— Pataikėt, kad visai nenoriu. Kas man iš to? Šaltyšium trejus metus išbuvau — gyvu skatiku primokėjau. O kiek pats save privariau ir arklius! Kiek privargau ir prisilaksčiau — nė tas medžioklių šuo nebūtų daugiau... O ūkyje nuostolis ir nykimas, net manoji vis pyko...

— Turėjo ir ji savo protą. O valdininku būti vis dėlto ir garbė, ir pelnas.

— Dėkui. Stražnikui lenkis, raštininkui į ranką bučiuok, ir bile mužikui — irgi... Didelė garbė! Mokesčių nemoka, tiltas sulūš, šuo pasius, gaus katras basliu per galvą — kas kaltas?.. Šaltyšius kaltas, šaltyšių baudžia! Štai tau ir pelnas. Gana jau raštininkui ir į apskritį prinešiau ir vištų, ir kiaušinių, o ir žąselę ne vieną...

— Teisybę sakote, bet Petrui vaitavimas neatsirūgsta, ne; žemės jau pripirko ir tvartelį prisistatė, ir jo arkliai kaip smakai!..

— Taigi, tik nežinia, kas jam beliks, kai baigs valdininkavęs...

— Manote...

— Turiu akis ir šiek tiek numanau...

— Puikuoja jis, ir su klebonu kaip šuo su kate...

— O kad jam klojasi, tai vis per bobą; jis sau vaitauja, o ji viską gniaužte laiko.

Vėl geroką tarpą tylėjo.

— O tamstelė nemanai kuriai pirštis?..— atsargiai paklausė Dominikienė.

— Ė... nebetraukia jau manęs prie moterų, per senas...

— Ką čia šnekate! Tas tik senas, kas nebepajuda, šaukšto prie burnos pats nebepakelia ir ant pečiaus karši... Mačiau, kai maišą rugių nešėte.

— Tiesa, kad dar diktas esu, bet kuri čia už manęs eitų?..

— Kas nebandė — negi ką žino? Pamatysite!

— Senas esu, vaikai suaugę... o pirmos nuo krašto neimsiu...

— Padarykit tik užrašą, tai nė pačios geriausios nesiskeryčios...

— Dėl užrašo! Kaip tos kiaulės. Dėl margo tai ir skaisčiausia mergelė eitų, kad ir už ubago nuo šventoriaus.

— O vyrai kraičio ar nežiūri, ką?

Nieko neatsakė, tik sušveitė kumelaitei botagu ir tuoj iš vietos pasileido šuoliais.

Ilgai tylėjo.

Tik kai išvažiavo iš miško į laukus, į tuopom apsodintą kelią, Boryna, visą laiką kažką viduje kaupęs ir gromuliavęs, pratrūko:

— Šuniui ant uodegos tokia tvarka pasauly! Už viską mokėk, kad ir už meilų žodį! Prastai yra, jog prasčiau nė būt negali. Jau net ir vaikai prieš tėvus kyla, paklusnumo nė kokio, tik visi riejasi kaip šunes.

— Nes, mulkiai, pamiršta, kad visus vienodai šventa žemelė užklos.

— Vos kuris nuo žemės pašoko, o jau prie tėvo kiša snukį, kad jam dalį atiduotų. Iš vyresniųjų tik juokiasi! Rupūžės, kaime jiems ankšta, senoji tvarka nebegera, kai kurie net drabužių sarmatijasi!

— O vis dėl to, kad Dievo nebijo...

— Dėl to ar ne dėl to, o bloga yra.

— Geryn neina, ne.

— Kaipgi čia eis, kas juos privers?

— Dievo rykštė! O ateis toji teismo valanda, ateis.

— O kiek ligi tolei žmonių pražus, to nieks nesugrąžins.

— Laikai tokie, kad geriau jau maras užeitų.

— Laikai! Kur ne, bet ir žmonės kalti. O kalvis — tai ką? O vaitas? Su klebonu pešasi, žmones drumsčia, galvas jiems suka, o kvailiai tiki.

— Tas kalvis tai gyvatė, nors ir mano žentas...

Taip jie vienas antram skundėsi šiuo pasauliu, žiūrėdami į kaimą, vis arčiau matomą pro tuopas.

Palei kapines iš tolo jau raudonavo virtinė moterų, pasilenkusių ir aptrauktų švelnaus dūmų rūko, o netrukus ir duslus monotoniškas mintuvų čeksėjimas atsklido su vėjeliu, kylančiu iš žemų pievų.

— Geras laikas linų mynei. Išlipsiu prie jų, nes ten ir mano Jagusė.

— Ne iš kelio man, tai pavėžysiu...

— Geras esat, Motiejau, net nuostabu man...— gudriai nusišypsojo ji.

Pasuko iš vieškelio į lauko kelelį, bėgantį į kapinių vartus, ir privežė prie kapinių, kur palei mūrinę pilką tvorą, paūksmėje beržų, klevų ir tų kryžių, kurie nuo kapelių linko į laukus, keliolika moterų įnikusios mynė sausus linus, net dulkių debesis ant jų kybojo ir ilgi pluoštai kabinėjosi už geltonų beržų lapelių ir karojo ant juodų kryžių skersinių; šalimais ant virbų, permestų per duobes, kame kūrenosi ugnis, buvo džiovinami linai, dar apydrėgniai.

Mintuvai aštriai čeksėjo, ir visa virtinė moterų linkčiojo greitai, tik tarpais kuri atsitiesusi iškratydavo paskutinius spalius iš linų saujos, susukdavo kamuoliu ar grįžte ir mesdavo į priešais ištiestą maršką.

Saulė, jau nusiritusi ant miškų, švietė joms tiesiai į veidus, tačiau tai niekis — darbas, juokai, linksmi žodeliai nė akimirkos nesiliovė.

— Padėk Dieve! — sušuko Boryna Jagnai, mynusiai čia pat prie krašto; ji buvo vienmarškinė, su raudonu sijonu ir su skarele nuo dulkių.

— Dėkui! — atšovė ji linksmai ir pakėlė į jį dideles žydras akis, o jos gražiu, įdegusiu veidu perskrido šypsnys.

— Sausi, dukrele, ką? — teiravosi senė, čiupinėdama išmintas saujas.

— Sausi kaip pipirai, net lūžta...— vėl pasižiūrėjo šypsodamasi į senį, net jį šiurpuliai nukrėtė; jis šmaukštelėjo botagu ir nuvažiavo, bet vis gręžiojosi atgal, nors jos jau nebebuvo matyti, tačiau ji kaip gyva stovėjo jam akyse...

— Merga kaip telyčia... Pati ta,— galvojo.

IV

Buvo sekmadienis — tyli, voratinkliais apsitraukusi, saulėta rugsėjo diena.

Rugienoj, čia pat už klojimų, šiandien ganėsi visa Borynos banda, o po aukšta ir pilvota stirta, apjuosta žaliu šepečiu rugių, išsibarsčiusių bekraunant,— gulėjo Kuba, akylai žiūrėjo kaimenės ir mokė Viteką poterių; dažnai šaukė ant jo, kad kokioj ir botkočiu baksnojo, nes berniukas klydo ir akimis šmaikščiojo po sodus.

— Klausyk, ką sakau, nes čia poteriai,— rimtai mokė Kuba.

— Taigi klausau, Kuba, klausau.

— Tai ko žioplinėji po sodus?

— Man rodos, kad pas Klombus obuolių dar yra...

— Suvalgytum! O ar sodinai juos, ką? Pakartok „Tikiu".

— Kurapkų pats irgi neišperėjai, o pasiemei visą pulkelį.

— Kvaiša! Obuoliai Klombų, o paukšteliai — Dievo, supranti!

— Bet susigavai juos pono lauke...

— Ir laukas Dievo. Žiūrėk, koks gudročius, pakartok „Tikiu".

Kartojo greitai, nes keliai nuo klūpojimo jau skaudėjo, tačiau neiškentė...

— Man rodos, kumelaitė brenda į Mykolo dobilus,— sušuko, pasirengęs bėgti.

— Nesibijok dėl kumelaitės, žiūrėk poterių...

Pagaliau baigė, bet jau nebegalėjo ištverti, tūpčiojo ant kulnų, gręžiojosi į visas puses, o išvydęs ant slyvų pulką žvirblių, paleido į juos grumstelį ir skubiai mušėsi į krūtinę.

— O apieravonę tai prarijai kaip slyvą, ką?

Sukalbėjo maldos pabaigą ir su dideliu palengvėjimu prisigretino prie miegančio Lapos ir ėmė su juo keberiotis.

— A jau, vis dykinėsi kaip tas kvailas veršis.

— Paukštelius kunigui nuneši?

— Nunešiu...

— Išsikeptume sau lauke.

— Išsikepk bulvių. Mat ko užsimanė!

— Eina jau į bažnyčią! — sušuko Vitekas, pamatęs pro tvoras ir medžius mirgančias ant kelio raudonas prijuostes.

Saulė šildė gerokai, ir visi trobų langai ir durys buvo atidaryti kiaurai; vienur kitur pašalėse tebesiprausė, kitur tebesišukavo ir kasas tebesipynė, ten kedeno susiglamžiusius, per savaitę susigulėjusius skryniose šventadienius drabužius, čia jau ėjo į kelią, ir nuolatos tarytum aguonos, tarytum geltoni palei sienas žydintys jurginai arba tarytum pilrožės ir nasturtos — ėjo pasišvietusios moters, ėjo merginos, ėjo bernai, ėjo vaikai, ėjo gaspadoriai, apsivilkę baltomis milinėmis, panašūs į didžiulius rugių pėdus; visi traukė iš lėto link bažnyčios keliais palei tvenkinį, kuriame it aukso dubenyje atsispindėjo saulė, net akys raibo.

O varpai vis gaudė linksmu sekmadienio, poilsio, maldos gausmu.

Kuba laukė, kol paskambins, bet negalėdamas sulaukti pasikišo paukščių ryšulį po miline ir tarė:

— Vitek, kai baigs skambinti, pargink bandą ir ateik į bažnyčią.

Kad ir šlubčiodamas, kuo greičiausiai nudrožė keleliu palei sodus, ir taip geltonais tuopų lapais apklotu, jog ėjo tarytum auksiniu kilimu.

Klebonija stovėjo tiesiai priešais bažnyčią, tik kitapus kelio, gilumoj didelio sodo, dar pilno žalių kriaušių ir raudonų obuolių.

Ties prieangiu, apaugusiu nuraudonavusiem vynvirkštėm, Kuba sustojo, neįmanydamas ką veikti, nedrąsiai žvilgčiodamas į kiaurai atdarus langus ir prieangį; nedrįsdamas įeiti, jis atsitraukė prie didelio gėlyno, pilno rožių, leukonijų ir žvaigždūnių, nuo kurių dvelkė saldus svaiginantis kvapas; pulkelis baltų karvelių vaikštinėjo žaliu kerpėtu stogu ir tupinėjo ant priebučio.

Kunigas vaikščiojo po sodą su brevijoriumi rankose, tačiau tarpais papurtydavo kokią kriaušę ar obelį, ir būdavo girdėti svambūs vaisių dūžiai į žemę; susirinko juos į sutanos skverną ir nešėsi namo.

Kuba užstojo jam taką ir nusižeminęs apkabino kelius.

— O ką gi pasakysi? Aha... Borynų Kuba.

— Taigi... tai keletą kurapkų atnešiau klebonėliui.

— Dėkui. Eikš su manim.

Kuba teįėjo į prieangį ir liko prie slenksčio, nes niekaip nedrįso eiti į kambarius; tiek, kiek atdarcs durys leido, žiūrėjo į kabančius ant sienų paveikslus ir, pamaldžiai persižegnojęs, atsiduso — taip jautėsi tų grožybių apžilpintas, jog net akys pritvinko ašarų ir būtinai užėjo jam noras sukalbėti poterius, tik vis bijojo atsiklaupti ant žvilgančių slidžių grindų, kad jų nepriteptų.

Tačiau kunigas netrukęs išėjo, davė jam auksiną ir tarė:

— Dėkui, Kuba, geras esi žmogus ir dievobaimingas, nes kiekvieną sekmadienį ateini į bažnyčią.

Kuba apkabino jam kojas, tačiau taip apsvaigo iš džiaugsmo, jog nė nežinojo, kada atsidūrė ant kelio...

— Žiū, už tą keletą paukštelių, o šitiek pinigų! Klebonėli brangus! — šnibždėjo, žiūrėdamas į pinigą. Klebonui ne sykį jis nešė visokių paukštelių, čia vėl kiškelį, čia grybų — tačiau niekad dar tiek nebuvo gavęs; daugiausia kad griveną arba tik malonų žodį... O šiandie... Jėzau brangus! Visą auksiną, ir į vidų pasišaukė, ir tiek gero jam prikalbėjo... Jėzau! Net kažkas už gerklės jam nutvėrė, ir ašaros pačios riedėjo, o jau širdy pajuto tokį karštį, tarytum žarijų į užantį kąs būtų pripylęs...

— Vien kunigas teužjaučia žmogų, tik jis vienas!.. Duok tau Dieve sveikatos, ir tu, Švenčiausioji Čenstakavos Panele... Geras jis ponas, geras!..— Juk visas kaimas, ir bernai, ir gaspadoriai, ir visi jį, Kubą, tik šlubiu pravardžiavo, liurbiu, dykūnu, o niekas gero žodžio niekuomet nepratardavo, niekas nepagailėdavo — gal tik arkliai arba šuneliai... o juk ne bet kokios giminės buvo... gaspadoriaus sūnus... ne rastinukas koks... ne svieto perėjūnas, o tikras krikščionis, katalikas...

Kėlė galvą vis aukščiau ir vis labiau tiesėsi, kiek galėdamas, ir iš aukšto, kone iššaukiamai žiūrėjo į pasaulį, į žmones, einančius šventorium, ir į arklius, stovinčius palei mūrą prie vežimų; užsidėjo ant kaltūnuotos galvos kepurę ir iš lėto, oriai nušlubavo į bažnyčią, kaip ūkininkas koks, rankas už diržo užsikišęs ir taip modamas kreivąja koja, jog net dulkės kilo paskui jį.

Ne, jis nepasiliko šiandieną bobinčiuje, kaip paprastai, kaip jam pridėrėjo, bet smarkiai ėmė skverbtis pro spūstį ir grūdosi tiesiai net iki didžiojo altoriaus, net ten, kur stovėjo gaspadoriai, kur stovėjo

Boryna ir pats vaitas; kur stovėjo tie, kurie baldakimą ties kunigu nešiodavo, arba ir tie, kur su žvakėmis it su vėzdais stodavo prie didžiojo altoriaus sargybon per pakylėjimą.

Žmonės žiūrėjo į jį nustebę ir pasipiktinę, o dažnai tekdavo jam išgirsti nemalonų žodį ir išvysti tokį žvilgsnį kaip šuniui, kuris lenda nešaukiamas. Tačiau Kuba šiandie nieko nepaisė; spaudė saujoj pinigą, o jo siela buvo kupina saldybės ir gerumo, jautėsi tarytum po išpažinties, o gal ir dar geriau.

Prasidėjo pamaldos.

Atsiklaupė prie pat grotelių ir giedojo draug su kitais, pamaldžiai įsižiūrėjęs į altorių, kur aukštai buvo Dievas Tėvas, žilas ir griežtas ponas, visiškai panašus į Džazgovos Volios poną, o vidury — pati Čenstakavos Švenčiausioji Panelė su aukso rūbais į jį žiūrėjo... ir visur žibėjo auksas, žėrėjo žvakės, stovėjo puokštės raudonų popierinių gėlių... o iš sienų ir spalvotų langų švietė aukso ratilai ir šventi griežti veidai, o juostos aukso, purpuro, violetumo — tarytum vaivorykštė krito ant jo veido ir galvos, visiškai taip, lyg jis būtų pasinėręs tvenkiny prieš saulėlydį, kai saulė muša į vandenį. Ir pasijuto jis tose grožybėse tarytum danguje, net pajudėti nedrįso, tik klūpojo, žiūrėdamas į juosvą, saldų motinišką Švenčiausiosios Panelės veidą, vis kalbėjo sukepusiomis lūpomis poterį po poterio, o paskui giedojo taip karštai, taip iš visų tikinčios sielos jėgų, iš esktazės pilnos širdies, jog sausas, girgždantis jo balsas sklido visų garsiausiai.

— Bliauni, Kuba, kaip žydo ožka! — sukuždėjo jam kažkas iš šalies.

— Ponui Jėzui ir tai Panelei...— sumurmėjo pertraukdamas, nes bažnyčia nutilo. Kunigas įlipo į sakyklą, ir visi užvertę galvas žiūrėjo, kaip jis su balta kamža pasilenkė ties žmonėmis ir skaitė evangeliją — o šviesos ir spalvos mušė į jį iš langų taip, jog visiems jis atrodė lyg koks angelas, skrendąs ant vaivorykštės... Kunigas kalbėjo ilgai ir taip paveikiai, jog vienas kitas atsiduso sugraudinta širdžia, ne vienam pabiro ašaros, o kitas vėl nuleido akis ir apgailestavo širdy — ir žadėjo pasitaisyti... Kuba žiūrėjo į kunigą it į šventą paveikslą, ir net nuostabu jam buvo, kad tai tas pats gerasis ponas, kuris kalbėjosi su juo ir davė jam auksiną,— nes dabar jis atrodė it arkangelas liepsningam aušrų vežime; jo veidas pablyško, akys svaidė žaibus, kai ėmė kelti balsą ir prikaišioti žmonėms visokias nuodėmes: šykštumą ir girtavimą, ir ištvirkavimą, ir skriaudų darymą, vyresniųjų negerbimą, bedievystes! Ir didžiu balsu šaukė, kad susiprastų, maldavo, saikdino, prašė — Kuba nebeištvėrė ir ėmė viduje dėl visų tų nuodėmių virpėti iš gailesčio, iš atgailos ir prabliuvo grasia rauda, o paskui jį visi žmonės: moters, net gaspadoriai, ir bažnyčioj pasklido verksmas, žlembimas, šnypštimas, kai kunigas su atgailos malda nusigręžė į altorių ir puolė keliaklupsčias. Ir pasklido dejonė po bažnyčią, ir žmonės sakytum miškas, vėtros lenkiamas, griuvo kniūbsti ant grindų,— net dulkės pakilo ir tarytum debesiu pridengė tas sugraudintas širdis, ašaromis, atsidūsėjimais, šauksmu maldaujančias Viešpatį pasigailėti.

O paskui stojo tyla, maldos ir nuoširdaus pasikalbėjimo su Viešpačiu tyla, nes prasidėjo suma; vargonai ūžė pritildytu, žemu ir giliu balsu — net tirpo Kubos siela iš pasigėrėjimo ir neapsakomos laimės...

O paskui kunigo balsas pakilo staiga nuo altoriaus ir veriančių ir šventų garsų srove pasklido viršum palinkusių galvų; čia vėl trumpai suskambėjo varpeliai, čia smilkytuvų dūmai iškilo kvepiančiais stulpais ir tarytum debesiu apsupo klūpančius ir besimeldžiančius, o Kubą pripildė tokios palaimos, jog jis tik dūsavo, skėtojo rankas, mušėsi į krūtinę ir apmirė saldžiai nutirpęs, o maldų šnibždėjimai, atodūsiai, staigūs šauksmai ir kur ne kur dejonės, karštas kvėpavimas, šviesos, dūmai, vargonų gausmas — skandino jį tartum šventam sapne, lyg savimaršoj.

— Jėzau! Jėzau mano brangus! — šnibždėjo apakintas ir apsvaigęs, o saujoj tvirtai laikė auksiną, nes kai po pakylėjimo Jambrožis ėmė vaikščioti su padėklu ir žvangino, kad girdėtų, jog renka žvakėms,— Kuba pakilo, smarkiai metė pinigą ir ilgai — mat ir gaspadoriai taip darydavo — rinkosi grąžos — dvidešimt ir šešis grašius.

— Dėkui,— išgirdo su pasigėrėjimu.

O kai ėmė nešioti žvakes,— pamaldos buvo su išstatymu ir procesija,— Kuba drąsiai ištiesė ranką ir, nors be galo norėjo paimti visą, tačiau tepaėmė mažutę, beveik žvakigalį, nes susitiko su griežtu, smerkiančiu šalia jo su Jaguse stovinčios Dominikienės žvilgsniu — uždegė ją nelaukdamas, nes ir kunigas jau paėmė monstranciją, atsigręžė su ja į žmones, o tie puolė kniūbsti. Užgiedojo ir lėtai leidosi altoriaus laiptais į staiga prasivėrusį taką, susidariusį iš giedančių galvų, degančių žvakių, ryškių spalvų ir graudžių balsų; procesija sujudo, galingai suūžė vargonai, ritmingai ėmė skambėti varpeliai, minia pritarė giesmei ir giedojo vienu didžiu tikėjimo balsu, o spūsties priešaky, įsisiūbavusių žiburių įvijose mirguliavo sidabrinis kryžius, suposi nešami altorėliai, visi su tiuliais, gėlėmis ir auk-

sinėmis karūnomis, o jau didžiulėse duryse, kur pro smilkytuvų dūmų debesis tveržėsi saulė, plevėsavo vėjy palinkusios vėliavos ir tarytum skaisčiai raudoni ir žali paukščiai plasnojo sparnais.

Procesija ėjo aplink bažnyčią.

Kuba, delnu pridengęs žvakę, atkakliai laikėsi prie pat kunigo, ties kuriuo Boryna ir kalvis, ir vaitas, ir Tomas Klombas nešė raudoną baldakimą, o iš po jo tviskėjo auksinė monstrancija, taip visa apžerta saulės spindulių, jog pro stiklinį vidurį buvo matyti balta, vaiski ostija.

Jis buvo tiek apsvaigęs, jog klupinėjo ir mindė kitiems kojas.

— Žiūrėk, kur eini, varna!

— Kerėpla, šlubis! — mėčiojo jam, neretai ir niuksuodami.

Nieko to jis negirdėjo; minios giedojimas skambėjo galingu balsu, kilo it stulpas, ritosi tarytum banga ir plakėsi į blyškią saulę; varpai nenustodami gaudė ketinėmis lūpomis, net virpėjo liepos ir klevai, ir tarpais koks raudonas lapas nutrūkdavo tarsi nubaidytas paukštis, nusklęsdavo, ant galvų, o aukštai aukštai, viršum procesijos, viršum palinkusių medžių vainikų, viršum bažnyčios bokšto skraidė būrelis pasibaidžiusių karvelių...

— — — — — — — — — — — — —

O po pamaldų žmonės išbiro į šventorių, aplinkui bažnyčią; išėjo su kitais ir Kuba, tačiau šiandie namo nesiskubino, nors žinojo, kad pietų bus tos pribaigtos karvės mėsos,— ne, vis vien stoviniavo, kalbėjosi su pažįstamais ir gretinosi prie savo šeimininkų, nes ir Antanas su žmona stovėjo pulkelyje su kitais ir šnekučiavosi, kaip paprastai sekmadienį po sumos.

O kitame būry, susirinkusiame už vartų ant kelio, pirmavo kalvis, stambus vyras, apsirengęs jau visai miestiškai, juodu palaidiniu vašku aplašėjusiais pečiais ir su mėlyna kepure, jo kelnės buvo viršum batų, o per liemenę karojo sidabrinė grandinėlė; veido buvo raudono, rudaūsis ir garbanotas; kalbėjo garsiai ir juokėsi net užsirydamas, mat tyčeika buvo visam kaime didžiausias,— Dieve saugok pakliūti jam ant liežuvio. Boryna tik karpė ausimis į jo pusę ir klausėsi, bijodamas jo kalbų, nes kalvis nė tikro tėvo nebūt pagailėjęs, o ką jau sakyti apie uošvį, su kuriuo kariavo dėl žmonos dalies, tačiau nieko nenugirdo, nes pasipainiojo jam prieš akis Dominikienė, išėjusi draugе su Jagna iš bažnyčios; ėjo lėtai, nes šventoriuje buvo tiršta minia, abi sveikinosi čia su vienu, čia su kitu ir persimesdavo kokiu žodžiu,— mat kad ir visi buvo pažįstami, kūmai ir svainiai, visi vieno kaimo, dažnai tik tvora ar ežia juos teskyrė,— o vis dėlto prie bažnyčios pasikalbėti malonu ir reikia... Dominikienė tyliu, pamaldžiu balsu kalbėjo apie kleboną, o Jagna dairėsi po žmones, nes buvo nuaugusi ir su aukščiausiais vyrais lygi, o puošni atrodė šiandieną, net traukė akis bernų, susiplakusių į krūvą prievartėje, rūkančių papirosus ir rodančių jai dantis. Nes ir daili buvo, ir puošni, ir tokio stoto, jog kita nė dvaro panelė jai neprilygtų.

Praeidamos pro šalį, merginos ir moterys sustodavo pasotinti akių jos dryžuotu ir puikiu sijonu, kuris it mozūrų šalies vaivorykštė kaitaliojo spalvas; visos pavydžiai žvilgčiojo į ją, į jos aukštus juodus batukus, raudonais varsčiais ligi baltų kojinių suvarstytus, čia vėl į žalio aksomo liemenę, taip auksu išsiuvinėtą, jog net akys raibo, čia vėl į gintaro ir koralų varstes, juosiančias jos baltą, lygų kaklą; pluoštas

įvairiaspalvių kaspinų leidosi ant pečių ir, kai jinai ėjo, plevėsavo už nugaros tarytum vaivorykštė.

Tačiau nematė Jagna tų pavydžių žvilgsnių, žydromis akimis klaidžiojo per galvas ir, susidūrusi su įsmeigtomis į ją Antano akimis, nutvisko nuoraudžiu ir, peštelėjusi motiną už rankovės, nuėjo pirma nelaukdama.

— Jagna, palauk! — sušuko pavymu motina, sveikindamasi su Boryna.

Ji sustojo ant kelio, nes ir bernai būriu ją apspito, ėmė sveikinti ir kandžiai juokauti iš Kubos, kuris ėjo paskui ją, įbedęs žvilgsnį lyg į paveikslą.

Kuba tik nusispjovė ir nušlubavo namo, nes ir gaspadoriai jau traukė, ir arklių reikėjo pasižiūrėti.

— Visai kaip tame paveiksle! — nesąmoningai sušuko, sėdėdamas jau prieangy.

— Kas, Kuba? — paklausė Juzė, ruošdama pietus.

Nuleido akis, nes susigėdo ir išsigando, kad nesuprastų.

Tačiau kadangi pietūs buvo sotūs ir ilgai truko, tai greit užmiršo, nes davė mėsos, davė ir kopūstų su žirniais, ir bulvienės, o pasigardžiuoti pastatė nemažą dubenėlį miežinės košės, šutintos su lašiniais.

Valgė iš lėto, rimtai ir tylėdami, tik pirmą alkį numalšinę, ėmė šnekučiuotis ir gardžiuotis valgiais...

Juzka, šiandie būdama šeimininkė, tik tarpais prisėsdavo ant suolo kraštelio, skubiai užvalgydavo ir akylai žiūrėjo, ar ko neišbaigė; buvo vis pasirengusi atnešti iš trobos puodus ir pripilti, kad nepasakytų, jog dubens dugnas matyti.

Pietavo priebuty, mat oras buvo tylus ir šiltas.

Lapa sukinėjosi ir cypė, šlaistėsi į valgančiųjų kojas, žvilgčiojo į dubenis, kol kas numesdavo jam kokį kaulelį, su kuriuo tuoj nubėgdavo, arba vel džiaug-

damasis, kad šeimininkai yra čia ir kad jį mini, linksmai lojo ir vaikė žvirblius, kurie buvo nutūpę tvoras, laukdami trupinėlių.

Keliu dažnai kas praeidavo ir pasveikindavo valgančiuosius, šie atsakydavo būriu.

— Tai paukštienos nunešei klebonui? — paklausė Boryna.

— Nunešiau, nunešiau! — staiga padėjo šaukštą ir ėmė pasakoti, kaip kunigas pavadino jį į vidų, kaip ten gražu ir kiek daug knygų.

— Kada jis visas jas perskaitys? — atsiliepė Juzka.

— Kada? Gi vakarais! Vaikšto sau po kambarius, arbatą girkšnoja ir vis skaito.

— Turbūt... visos dvasiškos,— įterpė Kuba.

— Žinia, ne lementoriai.

— O laikraščius tai kasdieną jam neša,— pridūrė Hanka.

— Mat laikraščiuose rašo, kas pasauly dedasi...— atsiliepė Antanas.

— Ir kalvis su malūninku gauna laikraštį.

— E... toks ten ir laikraštis kalvio! — pašaipiai tarė Boryna.

— Tokutėlis kaip kunigo,— aštriai pasakė Antanas.

— Skaitei? Žinai?

— Skaičiau ir žinau, ir ne sykį!

— Ir nė kiek dėl to neišgudrėjai, kad su kalviu prasidedi.

— Tėvui tai tik tas gudrus, kas bent pusvalakį turi ar karvių uodegų pustuzinį.

— Užčiaupk žioplas, kol nesupykau! Priekabių tik ieško susibarti! Duona, matyt, tave pučia... mano duona...

— Sprangina ji mane, sprangina...

— Ieškokis geresnės, iš Hankos trijų margų pyragus valgysi.

— Rysiu bulves, bet niekas jų man neprikaišios.

— Neprikaišioju tau nė aš...

— Gal, kitas kas?.. Dirbk lyg tas jautis, o nė gero žodelio...

— Žmonėse lengviau, nereikia dirbti, o visko duoda...

— Žinia, kad geriau.

— Tai eik sau ir paragauk.

— Dykom rankom neisiu.

— Lazdelę tau duosiu, kad turėtum kuo nuo šunų atsiginti.

— Tėve! — suriko Antanas ir pašoko nuo suolo, tačiau tučtuojau atkrito, nes Hanka apkabino jį per pusiau, o senis rūsčiai pasižiūrėjo, persižegnojo — mat buvo jau po pietų — ir, eidamas į trobą, kietai tarė:

— Karšti pas tave neisiu, ne!

Beregint visi išvaikščiojo, tik Antanas likęs priebuty rymojo; Kuba išsivedė iš tvarto arklius į dobilieną, sudribo palei stirtą snustelti, bet užmigti negalėjo — slėgė jam pilvą valgis ir dar mintis, kad jeigu turėtų šautuvą, tai galėtų tiek prišaudyti paukščiukų, o gal ir kokį kiškelį, jog kas sekmadienį vis klebonui nuneštų.

Kalvis šautuvą padarytų, kaip ir eiguliui sumeistravo, tokį, jog kai šaudo miške, tai net kaime griaudžia!

— Mekanikas, bestija! Bet penkis rublius už jį reik mokėti! — galvojo.— Bet iš kur paimsi?.. Žiema artinasi, kailinius reik nusipirkti, batai irgi ne kažin kiek betvers, nebent ligi Kalėdų... Teisybė, dešimtį rublių dar man skalni ir drabužių dvejetą, kelnes ir

marškinius... Kailiniai kad ir už penkis... Per trumpi bus... batai kokius tris... ir kepurė praverstų... o rublį reikia nunešti kunigui ant mišių už tėvus... Kad tu surūgtum... nieko nebelieka!..— nusispjovė, iš švarko kišenės ėmė traukti tabokos trupinius ir užčiuopė pinigą, kurį buvo visiškai užmiršęs per pietus...

— Taigi turi tu gyvo skatiko, turi! — Nebesinorėjo miego; nuo smuklės sklido tolima, perkošta muzika ir tarytum šūkavimų aidas.

— Šoka sau, rupūžės, ir degtinę maukia, ir papirosus rūko! — atsiduso, vėl atsigulė ant pilvo ir žiūrėjo į supančiotus arklius, kurie susisipietę į krūvą kasėsi nugaras; jis galvojo, kad vakare ir jam reikia nueiti į karčiamą nusipirkti tabokos ir nors pasižiūrėti į ūžautojus. Protarpiais čiupinėjo pinigą ir žvilgčiojo į saulę, kuri buvo dar aukštai ir taip lėtai slinko vakarų linkui, tarytum ir ji šventadienį būtų išėjusis... o taip traukė jį į karčiamą, jog negalėjo išlvertı, tik vartėsi nuo vieno šono ant kito ir stenėjo iš maudulio, tačiau nenuėjo tuojau, nes iš klojimo išėjo Antanas su Hanka ir patraukė ežia į laukus.

Antanas ėjo pirma, o Hanka su berniuku ant rankų paskui jį; kartais juodu ką persitardavo ir ėjo lėtai o Antanas protarpiais pasilenkdavo prie dirvos ir braukydavo ranka dygstančius diegus.

— Kyla... tankūs kaip šepetys...— sumurmėjo ir siautė akimis tuos tris margus, kuriuos turėjo pasisėjęs už atodirbį tėvui.

— Tankūs, bet tėvo geresni, it giria kyla! — kalbėjo Hanka, žiūrėdama į gretimus rėžius.

— Mat dirva geriau įtręšta.

— Kad turėtum bent tris karves — tai ir žemė pasitaisytų.

— Ir arklį nuosavą.

— Ir priaugint ką parduoti. O šitaip tai ką? Kiekvieną saują pelų, kiekvieną lupeną tėvas skaito ir per didelį daiktą laiko.

— Ir viską prikaišioja!..

Staiga nutilo, nes skriaudos jausmas užliejo jiems širdis gailesčiu, pykčiu ir veriančiu, draskančiu maištingumu.

— Tik aštuoni margai tektų! — nesąmoningai sušuko Antanas.

— Žinoma, kad ne daugiau. Juk ir Juzka, ir kalvienė, ir Gželia, ir mes,— skaičiavo Hanka.

— Kad taip kalviui išmokėjus ir pasilikus duboje ant pusvalakio...

— O ar turi kuo?..— net sudejavo, pajutusi savo negalią tiek skaudžiai, jog ašaros ėmė riedėti jos veidu, kai apsiautė akimis tuos tėvo laukus, tą žemę it grynas auksas, kur ir kviečius, ir rugius, ir miežius, ir burokus gali sėti kiekvienam ruožely... Tiek lobio, o visa tai svetima... ne jų...

— Nežliumbk, kvaile, vis dėlto aštuoni margai čia mūsų...

— Kad bent pusė su troba ir su tuo kopūstų lauku! — Hanka parodė į kairę, lankų pusėn, kur mėlynavo ilgi kopūstų rėžiai; juodu pasuko į juos.

Atsisėdo paantvalny, palei krūmus. Hanka žindė pradėjusį verkti kūdikį, o Antanas susisuko papirosą, užsirūkė ir niauriai žiūrėjo priešais...

Žmonai jis nesakė, kas jį graužė nei kas tūnojo širdy tarytum įkaitusi žarija, nes nei apsakyti nebūtų mokėjęs, nei ji nebūtų gerai jo supratusi...

Kaip paprastai moteris, kuri nei apsisvarstymą turi, nei pati ką supranta, tik gyvena sau kaip tas šešėlis, krintantis nuo žmogaus...

„O ūkis, vaikai, kūmutės — tai ir visas jos pasaulis. Kiekviena moteris tokia, kiekviena...— karčiai galvojo, net jam širdį sugniaužė.— Tam paukščiui, kur po pievas skraido, geriau negu kitam žmogui. Kokie jo rūpesčiai! Skraido sau, čiulba, o Dievas laukus jam apsėja, tik rink ir maitinkis..."

— O gyvų pinigų ar tėvas neturi? — paklausė Hanka.

— Žinoma!..

— Juzkai tokius nupirko karolius, jog ir karvę už juos gautum, o Gželiai tai vis per vaitą pinigų siunčia.

— Siųst siunčia...— atsakė, galvodamas apie kitką.

— O juk tai skriauda visiems! Amžinatilsį motinos drapanas dusina skrynioje ir nė rodyt neparodo... O kokie sijonai, skepetos, kykai, karoliai...— ilgai ėmė skaičiuoti visokį turtą ir skriaudas, nuoskaudas ir viltis, tačiau Antanas atkakliai tylėjo, tad susierzinusi bakstelėjo jam į petį.

— Miegi, ar ką?..

— Klausau, kalbėk sau, kalbėk, palengvės tau! O kai baigsi, pasakyk man...

Hanka, būdama verksminga,— o ir sieloje jai nemaža susikaupė,— prapliupo verksmu ir ėmė prikaišioti jam, kad kalba į ją kaip į kokią mergą, kad nežiūri nei jos, nei vaikų.

Antanas pašoko stačias ir paniekinamai sušuko:

— Šauk sau, gal varnos tave išgirs ir pasigailės! — akimis parodė į skrendančias viršum pievų varnas, užsismaukė kepurę ir dideliais žingsniais nuėjo kaimo link.

— Antanai, Antanai! — gailiai šaukė, tačiau jis neatsigręžė.

Susupo berniuką ir verkšlendama nuėjo ežiomis atgal namo; sunku jai buvo ant širdies — nei pasišnekėti, nei kam savo likimu pasiskųsti. Gyveni žmogus vis vienas vienužis, net pas kaimynus nenueisi ir širdies nepaguosi, nepasikalbėsi. Duotų jai Antanas kaimynes! Kur tau, sėdėk tik troboj ir plušėk, pataikauk, o gero žodelio neišgirsi! Kitos į karčiamas vaikšto ir į vestuves... o tas Antanas... ar gali jam kuo įtikti?.. Kartais toks, kad nors prie žaizdos dėk... tai vėl ištisomis savaitėmis vos bambtelės žodį ir nė nepasižiūrės... nieko, tik vis galvoja ir galvoja... Teisybė, turi apie ką! Nes ir tas tėvas — argi negailėtų jiems žemės nurašyti, argi ne metas seniui eiti karšti... O jau popstytų jį, kad ir tikrajam tėvui nebūtų pas ją geriau...

Norėjo prisėsti prie Kubos, tačiau šis, prisišliejęs pečiais prie stirtos, apsimetė miegąs, nors saulė jam švietė tiesiai į akis. Tik tada, kai ji dingo už klojimo kampo, Kuba pakilo, nusivalė šiaudus ir nusėlino palei sodus karčiamos link. Svilino jį anas auksinas...

Karčiama stovėjo galukaimy, už klebonijos, tuopomis nusodinto kelio pradžioje.

Žmonių buvo nedaug; muzika tarpais užgrieždavo, bet niekas dar nešoko, dar buvo anksti, ir jaunimas bemeilijo bastytis sode arba stovinėti prie durų ir palei sienas, kur ant šviežių, dar geltonų sienojų sėdėjo nemaža merginų ir moterų, o didžiulėj, juodomis aprūkusiomis lubomis karčiamos troboj buvo kone tuščia; maži, perdegę stiklai vos sunkė raudoną saulėlydžio šviesą, vos ruožas tegulėjo ant ištrupėjusių grindų, o kerčiose jau kaupėsi sutema. Kažkokie žmonės sėdėjo už stalų palei sienas, tačiau, kas jie tokie, jis nepažino.

Vienas tik Jambrožis su maršalka stovėjo po langu, laikydamas rankoje butelį — abu dažnai maukė ir šnekučiavosi..

Bosas tyliai ūžė, nelyginant širšūnas, kuris įsiveržęs iš lauko į trobą, skraidydamas bimbia... tarpais tarytum paukštelis viliūkas staiga plonai sucypdavo smuikas, čia vėl subildėdavo ir suskambėdavo būgnelis... bet bematant karčiamą iš naujo apsiausdavo tyla.

Kuba nuėjo tiesiai prie šinkoriaus stalo, už kurio sėdėjo Jankelis su šlike ant galvos, vienmarškinis, nes buvo šilta. Jis glostėsi žilą barzdą, kinkavo ir skaitė knygą, prisikišęs kone prie pat akių.

Kuba galvojo, mindžikavo vietoje, skaičiavo pinigus, kasėsi po kaltūnais ir taip ilgai stovėjo, jog Jankelis ėmė žvilgčioti į jį ir, nepaliaudamas kinkuoti ir melstis, suskambino stikleliais vieną ir antrą kartą...

— Puskvortę, tik stipriosl — įsakė pagaliau Kuba.

Jankelis tylėdamas įpylė, o kairiąją ranką ištiesė pinigų...

— Į stiklą? — paklausė, žerdamas į stalčių pažaliavusius variokus.

— Žinia, ne į čebatą!..

Atsitraukė į patį stalo galą, išgėrė pirmą stikliuką, nusispjovė ir ėmė dairytis po karčiamą; išgėrė antrą, pasižiūrėjo prieš šviesą į butelį ir stipriai juo pabeldė.

— Duok gi dar vieną ir machorkos! — tarė drąsiau, nes įsigėrus jį apėmė maloni šiluma, ir nuostabi jėga pasklido kaulais.

— Algą šiandien gavai, Kuba?

— Kur tau... juk ne Nauji metai...

— Gal arako pripilti?

— Tai kad... neužteks...— suskaitė pinigus ir gailiai pažvelgė į butelį arako.

— Duosiu bargan, argi aš Kubos nepažįstu!..

— Nereikia... kas į bargą, tas į vargą...— atšovė.

Tačiau Jankelis pastatė prieš jį buteliuką arako.

Kuba gyniojosi, net jau rengėsi išeiti, bet arakas, kad jį galas, taip pakvipo, jog net nosį grįžė; taigi ilgai nesipriešino ir daug negalvodamas išgėrė.

— Uždirbai miške? — kantriai klausinėjo Jankelis.

— Ne miške... paukštelių pagavau kilpomis, nunešiau šešetą klebonui — davė man auksiną.

— Auksiną už šešis! Aš už kiekvieną būčiau daves Kubai po griveną.

— Tai argi kurapkos košer?..— nustebo.

— Tegu Kubai dėl to galvos neskauda... tik atnešk daug, o už kiekvieną tučtuojau į rankas gausi po griveną. Spirito pastatysiu magaryčių, na?..

— Ir už kiekvieną po griveną mokėsi, Jankel?!..

— Mano žodis — ne vėjas. O už tas šešias... tai Kuba turėtum ne dvi puskvortes grynos — o keturias su araku, ir silkę, ir pyrago, ir pakelį machorkos... supranti, Kuba?..

— Žinoma... keturios puskvortės su araku ir silkė... ir... žinoma, ne gyvulys esu — suprantu... tikra teisybė! Keturios puskvortės su araku... ir machorkos, ir pyrago... ir visa silkė...— Suėmė jau jį degtinė, jis apgirto.

— Atneši, Kuba?..

— Keturios puskvortės... ir silkė... ir... Atnešiu... O, kad turėčiau šautuvą...— sąmoningiau atsiliepė ir vėl ėmė skaičiuoti — kailiniai, pavyzdžiui, bent penkis rublius... čebatai praverstų... bent trys rubliai... ne, neuž-

teks... o kalvis norėjo už šautuvą penkių rublių... tiek, kiek iš Rapolo... ne...— galvojo balsu.

Jankelis greit suskaičiavo kreida ir tyliai pakuždėjo jam į ausį:

— Stirną ar nušautumei, Kuba?

— Kumščiu negi nušausiu, o iš šautuvo tai nušaučiau bestiją...

— Kuba moka šauti?..

— Tu, Jankeli, žydas, tai ir nežinai, o kaime visi žino, kad su ponais esu girioj buvęs [2], kad man koją peršovė... tai, matyt, moku.

— Aš duosiu šautuvą, duosiu parako, duosiu ko tik reik... o Kuba, ką nušausi, atneši man! Už stirną duosiu visą rublį... girdi?.. Visą rublį! Už paraką tu, Kuba, užmokėsi penkiolika kapeikų nuo daikto, atskaitysiu... O už tai, kiek šautuvas sudils, tu, Kuba, atneši man ketvirtį avižų...

— Rublį už stirną... o už paraką penkiolika... visą rublį! Kaipgi tat!..

Jankelis vėl ėmė jam smulkiai skaičiuoti...

— Avižų?.. Juk arkliams iš lovio neišsemsiu...— vien tiek tesuprato.

— Kam imti iš arklių! Pas Boryną ir kitur yra...

— Tai, vadinas...— išvertęs akis svarstė.

— Visi taip daro! O tu manai, iš kur bernai turi pinigų?.. Kiekvienam reikia machorkos ir degtinės stikliuko, ir pašokti sekmadienį!.. Tai iš kurgi imsi?..

— Tai kaipgi... vagis aš, ką, parka tu?..— staiga sugriaudė trenkdamas kumščiu į stalą, net stikliukai pašoko.

— Ko tu, Kuba, taip puoli! Užmokėk ir eik sau po velnių!..

---

[2] Čia užsimenama apie 1863 m. sukilimą.

Tačiau Kuba neužsimokėjo ir nėjo, nebeturėjo jau pinigų ir buvo žydui skolingas, tad tik sunkiai užsirėmė ant stalo ir mieguistas ėmė skaičiuoti, o Jankelis atlyžo ir dar jam pripylė, bet jau gryno arako... ir nieko nebesakė...

Tuo tarpu į karčiamą ėmė plaukti vis daugiau žmonių, nes sutema jau tirštėjo; uždegė žiburį, gyviau atsiliepė muzika, ir pakilo klegesys; žmonės būrėsi prie šinkoriaus stalo, pasieniais arba trobos vidury šnekučiavosi, kalbėjosi, guodėsi, o kiti kiek gurkšnojo, tačiau nedaug, nes ne girtauti čia susirinko, o taip sau bičiuliškai pastovėti, pasiplepėti, smuikų arba ir bosų pasiklausyti, kokios naujienos išgirsti; sekmadienis juk — tai ne nuodėmė pasilsėti ir smalsumą apmalšinti, kad ir stikliuką su kaimynais išmaukti...' jei tik padoriai ir Dievo nerūstini, tai nė pats klebonas nedraudžia... Kaipgi, gyvulys, ir tas pasilsėti privalo. O prie stalo susėdo vyresnieji ūkininkai ir kai kurios moterys su raudonais sijonais ir skepetomis. atrodė it pražydusios pilrožės, o kadangi kalbėjo visi drauge, tai karčiama gauste gaudė tarytum giria; ir kojų trepsenimas nelyginant spragilų mušimas per plūktą, ir smuikai, kurie grieždami nuolat dainavo:

„O kas mane vysis... o kas mane vysis..."

„Taigi aš... taigi aš... taigi aš..." — stenėdami atsakinėjo bosai, o būgnelis tik virpėjo ir juokėsi, kvatojo ir triukšmą kėlė tarškalais.

Nedaug žmonių tešoko, bet trypčiojo taip smarkiai, jog grindų lentos girgždėjo ir stalas krūpčiojo, net buteliai skambėjo ir griuvinėjo stikliukai...

Bet tikro ūpo nebuvo, net ir progos tikros, kaip per vestuves arba sutartuves, neturėta. Šoko taip sau, vien pasilinksminti, kojas ir kupras ištiesinti norėdami; tik bernai, kurie vėlai rudenį turėjo išeiti į ka-

riuomenę, siautė smarkiau — ir nenuostabu: išvarys juos į svetimą šalį, į platųjį pasaulį.

Garsiausiai šūkavo vaito brolis, po jo — Martynas Bialėkas, Tomas Sikorka ir Povilas Boryna, Antano pusbrolis. Antanas ir pats buvo į karčiamą temstant atėjęs, bet šiandien nešoko, o sėdėjo alkieriuj su kalviu ir kitais. Buvo ir malūninko Pranas — mažas, kresnas ir garbiniuotas. Šis buvo didžiausias zauna, ir nešvankėlis, ir tyčeika, ir prie mergų toks smalstus, jog tolydžio vaikščiojo sumuštu ir sudraskytu snukiu. Tačiau šiandie, išsyk it galvijas nusigėręs, stovėjo dabar prie šinkoriaus stalo su drūta vargoninko Magde, kuri buvo jau šeštame mėnesyje.

Kunigas per pamokslą jau jam prikaišiojo ir spyrė vesti, tačiau Pranas nė klausyti nenorėjo, nes rudenį turėjo išeiti į kariuomenę, tai kam jam ta boba...

Magdė tempė jį į kerčią ant prieždos ir kažką jam verkšlendama kalbėjo, o jis jai vis sakė:

— Kvaila esi! Nelaksčiau paskui tave... Už krikštą užmokėsiu ir rublį išmesiu, jei panorėsiu!..— Jis buvo be nuovokos ir taip ją pastūmė, jog ši atsisėdo ant prieždos greta Kubos, kuris jau miegojo pelenuose, ištiesęs kojas į trobą; ėmė ten tylutėliai kukčioti, o Pranas vėl nuėjo gerti ir merginų šokdinti; ūkininkaitės nenorėjo, nes malūninko darbininkas — tai kas gi? Kaip ir bernas. O prastos mergės irgi nenorėjo, nes buvo girtas ir šokdamas nešvankavo, tad jis tik nusikeikė ir ėmė bučiuotis su Jambrožiu ir su gaspadoriais, kurie, turėdami malūne grūdų, statė jam degtinės...

— Išgerk, Pranai, ir greičiau sumalk, nes boba kvaršina man galvą, kad kukuliams nė žiupsnelio miltų nebeturinti.

— O manoji dėl kruopų vis tarška...

— Ir sėlenų peniukšliui reikia...— kalbėjo trečias.

Pranas gėrė, žadėjo ir garsiai gyrėsi, kad viskas malūne eina kaip jis nori, kad malūninkas turįs jo klausyti, nes jeigu ne... tai jis žinąs tokius burtus, jog kirmėlių skryniose privisią... vanduo išdžiūsiąs... žuvys ištrokšiančios, kai tik papūsiąs į tvenkinį... miltai taip susivelsią, jog nė sklindžio neiškepsi...

— Nuraučiau aš tau avino galvą, jeigu man taip padarytum! — sušuko Jagustynka, kuri visuomet būdavo ten, kur visi; mat kad ir negėrė, retai kada gyvo skatiko turėdama, bet juk vis gali nutikti, kad kūmas pastatys kokią puskvortę, kaimynas antrą, nes visi smailaus jos liežuvio privengia. Tad ir Pranas, nors girtas būdamas, išsigando jos ir nutilo, nes ji žinojo apie jį visokių dalykėlių, kaip malūne šeimininkauja, o jinai, truputį įkaušusi, įsisprendė, trypčiojo pagal taktą ir ėmė šūkauti:

— Šoka it musės dervoj! Jevka, pasijudink. Lakstei kažkur per naktį, o dabar kai šokti, tai miegi! Tomai, žvaliau! O gal tave slegia tas miltų maišelis, kurį Jankeliui pardavei, ką?.. Nesibijok, tėvas dar nežino! Maryse! Duokis, duokis su naujokais, o mane kviesk į kūmas nieko nelaukusi...

Taip Jagustynka iš eilės kandžiojo šokėjus; buvo mat nesuvaldoma ir ant visų įtūžusi, nes vaikai ją nuskriaudė ir senatvėj turėjo vaikščioti už dieninin kę; tačiau kadangi niekas jai neatsakė, pašūkavusi nuėjo į alkierių, kur sėdėjo kalvis su Antanu ir keletas jaunesnių ūkininkų.

Po juodomis lubomis kabėjo lempa ir balzgana gelsva šviesa ryškino šviesias sutaršytas galvas; sėdėjo aplink stalą, tvirtai alkūnėmis atsirėmę ir visi įsmeigę akis į kalvį, kuris, pasilenkęs ant stalo, raudonas,

plačiai skėtriojo rankomis, tarpais mušdamas kumščiu, ir tyliai kalbėjo.

— Teisybę sakau, nes taip gazietoj juodu ant balto parašyta... Ne taip žmonės ant svieto gyvena, kaip pas mus, ne. Kas dedas? Dvarininkas tau ponas, kunigas tau ponas, valdininkas tau ponas — o tu tik dirbk ir badu stipk, ir kiekvienam žemai lenkis, kad per galvą negautum...

— O žemės taip maža, jog greit kiekvienam po rėžį nebeužteks!

— Ogi ponas pats vienas turi daugiau negu du kaimai drauge...

— Kalbėjo vakar teisme, kad naujai žemę žmonėms dalys.

— Kieno?

— Kieno gi, kad ne dvaro!

— A jau! Negi jūs ją ponams davėte, kad dabar iš jų atimsit! Žiū, ant svieto jau šeimininkaujat! — sušuko Jagustynka juokdamasi ir lenkdamasi prie jų.

— ...ir patys valdo,— traukė toliau kalvis, nekreipdamas dėmesio į bobos pasakymą,— visi sau mokyklose mokosi, dvaruose gyvena ir yra ponai...

— Kurgi taip yra? — paklausė Jagustynka nuo krašto sėdėjusį Antaną.

— Šiltuose kraštuose! — atsakė.

— Jeigu tenai taip gera, ko gi kalvis tenai nevažiuoja, ką?.. Apskretėlis, bestija, meluoja kaip šuo ir suka galvas, o jūs, mulkiai, tikite! — sušuko aistringai.

— Sakau tau geruoju: eik sau, Jagustynka, iš kur atėjusi...

— Neisiu! Karčiama visiems, o aš tokia pat už savo ditką gera, kaip ir sveikas! Žiūrėk, koks mokytojas, žydams tarnauja, su valdininkais vieną dūdą

pučia, prieš poną per varsną kepurę kelia, o jūs juo tikit!.. Meleta koks atsirado!.. Žinau aš...— tačiau nebaigė, nes kalvis, stipriai sugriebęs ją po šonkauliais, atsidarė koja duris ir išmetė į didžiąją trobą, ši kaip stovėjusi išsitiesė viduraslyje.

Net nenusikeikė, tik atsikėlusi linksmai tarė:

— Tvirtas, gyvatė, kaip arklys, tiktų man toks už vyrą...

Žmonės prapliupo juoku, o ji tyliai keikdamasi beregint išėjo.

Bet ir smuklė jau tuštėjo, muzika nutilo, žmonės išsivaikščiojo namo, kai kas stoviniavo būreliais prieš karčiamą, nes vakaras buvo šiltas ir šviesus. Švietė mėnesiena. Tik naujokai dar pasiliko, iki be nuovokos gėrė ir šūkavo, o Jambrožis, nusilakęs kaip galvijas, išropojo į vidurį kelio ir dainavo svirduliuodamas.

O ir tie iš alkieriaus su kalviu priešaky taip pat išėjo.

Paskui, kai Jankelis ėmė jau gesinti lempas, išsigrūdo ir naujokai; tvirtai susikabinę rankomis, jie visą kelią ėjo dainuodami visa gerkle, net šunes ėmė loti, ir vienas kitas išėjo iš trobos pažiūrėti.

Tik Kuba vis dar tebemiegojo pelenuose taip kietai, jog Jankelis turėjo jį žadinti; tačiau bernas keltis nenorėjo, spardėsi, mušė kumščiais per orą ir murmėjo:

— Šalin, žyde! Kaip noriu, taip ir miegosiu... gaspadorius esu, tai savo valią turiu, o tu rudas ir parka!...

Kibiras vandens padėjo: jis atsikėlė ir kiek prablaivėjęs, išsigandęs bei nustebęs klausėsi, kad pragėręs net rublį, kurį liko kaltas...

— Kaipgi čia?.. Dvi puskvortės su araku... silkė... machorkos... ir dar dvi puskvortės... tai jau rublis?.. Kaipgi čia?.. Dvi...— pynėsi jam galvoje.

Jankelis jį pagaliau įtikino ir sulygo dėl šautuvo, kurį žydas ketino jam parvežti iš prekymečio; susitarus žydas jį dar pavaišino uždažytu spiritu...

Tik avižų jam nešti Kuba griežtai atsisakė.

— Mano tėvas nebuvo vagis — ir jo sūnus ne vagis.

— Eik jau sau, metas miego... o man dar reikia poterius sukalbėti...

— Žiū!.. Koks šmugelninkas! Vogti prikalbinėja, o maldas kalbės...— murmėjo eidamas namo ir stengėsi prisiminti ir ėmė skaičiuoti, nes niekaip jam galvoje netilpo, kad pragėrė visą rublį... tačiau kadangi dar nebuvo išsipagiriojęs ir oras jį veikė, tai truputį svirduliavo ir vis kliuvinėjo čia už tvorų, čia už rąstų, gulinčių palei trobas, ir keikėsi...

— Kad jumi į kiaulę sutrauktų!.. Jukšos, rupūžės... taip kelią užgriozdinti!.. Ne kitaip, tik pasigėrė, šunsnukiai... o kunigas veltui prikaišioja... o kunigas...— čia jis ilgam susimąstė ir pagaliau pagavo jį tokia atgaila ir toks gailestis, jog net sustojo, dairesi aplinkui, lenkėsi, ieškodamas ko kieto... bet beregint pamiršo, stvėrėsi už gaurų ir ėmė tvoti sau per snukį kumščiu šūkaudamas:

— Girtuoklis esi ir kiaulė nuskretusi! Pas kunigą tave nutempsiu, tegu tau prie visų žmonių prikiš, kad esi šuo ir girtuoklis... kad dusyk po dvi puskvortes... kad visą rublį pragėrei... kad esi kaip tas galvijas, o rasi ir dar blogesnis!.. Kad...

Ir staiga toks susikrimtimas jį apėmė, jog atsisėdo ant kelio ir pravirko.

Šviesus didelis mėnulis plaukė tamsiomis erdvėmis, o kur ne kur tarytum sidabrinės vinys spindėjo retos žvaigždės; pilka nykia marška klostėsi viršum kaimo rūkai ir skraiste dangstė vandenis. Bedugnė rudens nakties tyla apsiautė pasaulį, tik kartais pratrūkdavo grįžtančiųjų iš smuklės dainos ar šunų lojimas.

O ant kelio prieš karčiamą Jambrožis svirduliavo iš krašto į kraštą ir vis dainavo nepaliaudamas, ligi išsiblaivė:

Oi Maryse mano!
Kam darai tu alų?
Kam darai tu alų?..
Oi Maryse mano!..

V

Ruduo ėjo vis tolyn.

Blausios dienos vilkosi per tuščius nutilusius laukus ir merdėjo miškuose vis tylesnės, vis blyškesnės — tarytum šventos ostijos blėstančiose grabnyčių šviesose.

O kas rytas diena kėlėsi vis tingiau, sustingusi nuo šalčio, visa šerkšnota, skausmingoj mirštančios žemės tyloj; blyški ir sunki saulė pražysdavo iš gelmių, apvainikuota varnų ir kuosų, kurios kilo iš kažkur, iš už aušrų, skrido žemai per laukus ir dusliai, pratisai, graudingai kranksėjo... o paskui jas bėgo žvarbus, šaltas vėjas, drumstė sustingusius vandenis, kandžiojo želmenijos likučius ir draskė paskutiniuosius lapus ant kelių palinkusių tuopų, ir šie leidosi tyliai, tarytum ašaros,— kruvinos mirusios vasaros ašaros,— ir sunkiai kraičiojo ant žemės...

O kas rytas kaimas budo vėliau; tingiau bandos ėjo į ganyklą, tyliau girgždėjo vartai ir tyliau skambėjo balsai, suduslėję nuo laukų pastirumo ir tuštumo, ir tyliau, baimingiau tvinksėjo pats gyvenimas,— tik tarpais prie trobų ar laukuose būdavo matyti žmonių, kurie sustoję ilgai žiūrėdavo į rūškaną, mėlyną tolį... arba nuo pageltusių žolių pakildavo raguotos galingos galvos ir, lėtai gromuliuodamos, skandindavo žlibes į tolimą tolimą erdvę... ir tarpais duslus, gailus baubimas nuklajodavo tuščiais laukais.

O kas rytas būdavo vis tamsiau ir šalčiau, žemiau sklaistydavosi dūmai nuoguose soduose, daugiau paukščių skrisdavo į kaimą ir ieškodavo prieglobos klojimuose ir stirtose, o varnos perdėm nutūpdavo stogus, karstydavosi ant nuogų medžių ar sukdavo pažemiu, dusliai kranksėdamos — tarytum gailią žiemos giesmę giedodamos.

Vidudieniai buvo saulėti, tačiau tokie negyvi ir nebylūs, jog miškų šlamesiai šnerant tebuvo girdėti ir upės kliunksėjimas sklido it skausmingas kukčiojimas, o bobų vasaros skutai traukėsi nežinia iš kur ir nyko tamsiuose, šaltuose trobų šešėliuose.

Ir merdėjimo liūdesio buvo tuose tyliuose vidudieniuose, tuščiuose keliuose tvyrojo tyla, o soduose be lapų tykojo gili gailesčio ir drauge baimės melancholija.

Ir dažnai, vis dažniau palšais debesimis apsitraukdavo dangus, tad jau ankstybu pavakariu žmonės turėdavo palikti laukus, nes santėmis apgaubdavo žemę...

Žmonės baigė arti arimus; kai kurie tiesdavo paskutinę vagą jau giliu santėmiu ir, grįždami namo, žvilgčiodavo dar atgal į dirvą ir dūsaudami atsisveikindavo su ja iki pavasario.

O pavakariais dažnai lydavo, lietūs dar būdavo trumpi, tačiau šalti ir vis dažniau trukdavo iki tamsos — iki ilgos rudens tamsos, kurioje it auksinės gėlės liepsnodavo trobų langai ir valkomis tviskėdavo tušti keliai, o šlapia šalta naktis belsdavosi į sienas ir dejuodavo soduose.

Net ir tas gandras su pamuštu sparnu, kuris buvo pasilikęs ir kurį matydavo braidant pievose, ėmė lankytis prie Borynos stirtos, o kartais ir į patį kiemą, kur Vitekas jam primasinti skubriai mėtydavo maisto.

O ir visokie seniai vis dažniau lankė kaimą; ir paprasti elgetos, kurie, šunų lojimo lydimi, su gilia terba ir ilga malda vaikštinėjo nuo vienų durų prie kitų,— bet buvo ir kitokių,— kurie iš šventų vietų traukė, kurie buvo matę Aušros Vartus, Čenstakavą ir Kalvariją; tie ilgais vakarais mėgo pasakoti, kas ir kame pasauly kaip tinkasi ir kokių stebuklų kame atsitiko, o kartais pasitaikydavo ir toks, kuris slapčiomis sakėsi iš Šventosios žemės parėjęs ir tokius stebuklus pasakojo, tokių šalių matęs, per tokias didžiules jūras plaukęs, tiek nuotykių patyręs, jog pamaldūs klausytojai net nusistebėdavo, o kitu ir patikėti būdavo sunku... Tačiau žmonės godžiai klausėsi, nes kiekvienas nori ką nauja sužinoti, o ir vakarai buvo ilgi ir iki aušros galėjo išsimiegoti, vartydamasis nuo vieno šono ant kito.

Ruduo tai buvo, vėlyvas ruduo!

Ir nei dainų, nei linksmų šūkavimų, nei paukštelių čiulbėjimo, nei šauksmų kaime nebuvo girdėti — nieko, tiktai vėjas, dejuojantis pastogėse, tiktai lietūs čiurkšlėmis langus užpilantys, ir tas duslus, kasdien vis stiprėjantis spragilų pūpsėjimas klojimuose.

Lipcai nutilo, kaip ir laukai aplinkui, kurie išsieikvoję, pliki, ilsėdamies ir stingdami driekėsi tyloje; kaip tie medeliai, nuogi, susisukę, gedulingi, iš lėto apmirštą ilgai ilgai žiemai...

Ruduo tai buvo, tikroji žiemos motina.

Tik tuo vien žmonės guodėsi, kad dar neprasidėjo liūtys, kad keliai nelabai dar pabjurę ir kad gal patvers giedra iki jomarko, į kurį visi Lipcai rengėsi tarytum į atlaidus.

O jomarkas turėjo būti per šventą Kordulę, didžiulis ir jau paskutinis prieš Kalėdas, tad visi į jį tinkamai rengėsi.

Jau keletą dienų kaimas svarstė, ką galima būtų parduoti iš gyvulių, ar iš grūdų, ar iš smulkiojo prieauglio. O kad žiema artinosi, tai ir apsipirkti nemaža reikėjo, ir drabužių, ir daiktų, ir visokių ūkio dalykų, o iš to radosi ir rūpesčių, ir pykčio, ir rietenų trobose, nes juk žinoma, kad nė vienas nėra pertekęs, o gyvo pinigo gauti vis sunkiau.

O čia kaip tik priėjo metas ir mokesčius, ir valsčiaus rinkliavas atiduoti, ir tarp savęs atsiteisti, o dažnam ir priešpjūtines skolas grąžinti, ne vienas dar algas šeimynai turėjo mokėti — tiek visko drauge susirinko, jog kitas, kad ir pusės valako ūkininkas, sunkiai dūsavo ir skaičiavo ir niekaip negalėjo padaryti, neišvedęs parduoti arklio arba ir karvės, o jau apie vargingesniuosius tai nėr ko ir besakyti.

Tad vienas kitas vedė karvę prieš kūtę, šiaudų gniūžte trynė jai mėšlinus šonus ir dėjo nakčiai dobilų ar plikytų miežių su bulvėmis, kad nors kiek atkustų; kitas vėl rengė seną, visiškai aklą kuiną, kad šiek tiek į arklį panašus būtų.

Kiti vėl įnikę per kiauras dienas kūlė, kad suskubtų iki prekymečio.

Ir Borynų gyvai rengėsi; senis su Kuba baigė kulti kviečius, o Juzka su Hanka, kiek tik atspėdamos, penėjo meitėlį ir žąseles, atrinktas iš paliktųjų žiemai; Antanas su Viteku važinėjo į girią sausų šatrų kurui ir pakratų, kuriuos, kiek tiktai tilpo, krovė į tvartą, o likusius vertė į pašalį trobos sienoms apsamanoti, nes kasdien laukė liūčių.

Tas skubus darbas paskutinę naktį prieš prekymetį truko iki vėlumos; tik tada, kai kviečiai, jau maišuose, buvo sukrauti į ratus, įstumtus klojiman, ir viskas parengta,— Borynos troboje visi susėdo vakarienės.

Židinyje ūžė linksma, nuolat spragsinti eglėšakių ugnis, o jie valgė tylomis ir neskubėdami, nes nusidirbus niekam nebesinorėjo kalbėtis, tik kai pavalgė ir kai moters jau nukraustė nuo stalo dubenis ir puodus, Boryna, prislinkęs prie krosnies, tarė:

— Prieš dieną reikia išvažiuoti!

— Žinia, kad ne vėliau,— atsakė Antanas ir ėmė tepti pakinktus; Kuba drožinėjo blakštą spragilui, o Vitekas skuto rytojui bulves ir tarpais kumšnojo Lapą, kuris gulėjo greta ir rankiojo dantimis blusas.

Radosi tyla, tik ugnis traškėjo ir tarpais sviipliai už kamino griežė, o iš antrojo trobos galo sklido vandens pliumpsėjimas ir mazgojamų puodų skambėjimas.

— Liksi, Kuba, tarnauti, ką?

Kuba nuleido drožtuvą ir žiūrėjo į ugnį taip ilgai, jog Boryna jam priminė:

— Girdėjai, ką sakiau?

— Girdėt girdėjau, tik taip galvoju, kad, teisybę pasakius, skriaust manęs neskriaudė... Žinoma, bet tik...— nutraukė sumišęs.

— Juzka, duokš degtinės ir ko užkąsti, ką čia sausai tarsimės kaip kokie žydai,— įsakė senis ir pritrau-

kė prie krosnies suolą, ant kurio Juzka pastate butelį, vainiką dešros ir duonos.

— Išgerk, Kuba, ir tark savo žodį.

— Dėkui, gaspadoriau... Pasilikt tai pasilikčia, tik... tik....

— Pakelsiu tau truputį...

— Praverstų, nes ir skranda nuo pečių jau krinta, ir batai suplyšo, o ir milinę kokią nusipirkčia... žmogus jau nelyginant ubagu pavirtai, jog ir į bažnyčią kad eini, tai tik į bobinčių... nes kaipgi galėčia prieš altorių taip apsidaręs...

— O sekmadienį to nežiūrėjai, tik grūdais ten, kur patys pirmieji...— rūsčiai pasakė Boryna.

— Taigi... Žinoma... Teisybė...— murmėjo didžiai susigėdęs, ir tamsus nuoraudis užliejo veidą.

— Juk ir kunigas moko, kad vyresniuosius reikia gerbti. Išgerk, Kuba, magaryčių ir klausyk, ką tarsiu, tada pats suprasi, kad bernas tai ne gaspadorius... Kiekvienam savo vietą ir kiekvienam kitą paskyrė Dievas. Paskyrė tau Dievas tavąją, tai žiūrėk jos ir neperženk, į priekį nesigrūsk, nepuikuok prieš kitus,— nes sunkiai nusidėsi. Ir pats kunigas tau pakartos, jog taip turi būti, kad tvarka sviete būtų. Supranti, Kuba?

— Juk ne galvijas esu ir turiu savo protą.

— Tad žiūrėk, kad prieš kitus nepuikuotum.

— Ė... tik arčiau altoriaus norėjau būti...

— Dievas iš kiekvieno kampo girdi, nesibijok, ir ko grūstis tarp pirmųjų, jei vis vien visi žino, kas esi.

— Žinoma, žinoma... gaspadorius būčia, tai ir baldakimą nešiočia, o ir kunigą už parankės vesčia, ir klaupkose sėdėčia, ir iš knygos garsiai giedočia... o kad esu bernas, kad ir gaspadoriaus sūnus, tai bobin-

čiuj man stovėti arba palei duris, kaip šuniui...— liūdnai pasakė.

— Tokia jau sviete tvarka, ir ne tavo galva ją pataisys.

— Žinoma, kad ne mano, žinoma.

— Dar išgerk, Kuba, ir tark, kiek tau algos pridėti.

Kuba išgėrė, ir kadangi jį jau ėmė truputį veikti degtinė, tai įsivaizdavo, kad sėdi smuklėj su vargoninkų Mykolu ar su kitu bičiuliu ir šnekučiuoja laisvai, linksmai, kaip lygus su lygiu. Prasisegė milinę, ištiesė kojas, rėžė kumščiu į suolą ir sušuko:

— Keturis popierius ir vieną rublį rankpinigių pridėsite — tai pasiliksiu.

— Matau, kad esi girtas arba tau galvoj nebegerai! — sušuko Boryna, tačiau Kuba pasigavo savo minties ir senos svajonės; pagaliau, nebegirdėdamas šeimininko balso, tiesė susirietusią sielą, augo į puikybę ir į tokį pasitikėjimą savimi, tarytum patsai būtų šeimininkas buvęs.

— Keturi popieriai ir dar vienas rankpinigių — pridės, tai liksiu pas jį, o ne — tai ma jį bala, į jomarką nueisiu ir tarnybą sau gausiu, kad ir už furmoną prie stainininių dvare... Žino, kad esu darbštus ir apie viską lauke ir aplink namus nusituokiu, ne vienam gaspadoriui bandą pas mane ganyti ir mokytis tiktų... O jeigu ne, tai paukščius šaudysiu ir kunigui nešiosiu, arba ir Jankeliui... o jeigu ne...

— Žiū... šlubis kaip spardosi. Kuba! — griežtai sušuko senis.

Kuba nutilo, atsipeikėjo iš svajonių, bet išpuikimo neprarado ir pasidarė toks nenuolaidus, jog Boryna norom nerorom turėjo jam kelti po pusrublį, tai vėl po

auksiną, kol sulygo. Prižadėjo kitais metais pridėti tris rublius ir dvejus marškinius rankpinigių vietoje.

— Oho, paukštelis iš tavęs! — šaukė senis, užgerdamas į jį magaryčias ir, nors pyko, kad tiek turi iškloti pinigų, tačiau galvoti nebuvo ko, nes Kuba ir daugiau buvo vertas: bernas darbštus, kad ir už du, šeimininko turto nelietė, gyvulių žiūrėjo daugiau negu savęs; nors ir šlubas buvo ir vieko nedaug teturėjo, bet apie ūkį nusimanė — galėjai juo pasikliauti, kad viską padarys kaip reikiant ir dar dieninką prižiūrės.

Pasišnekėjo dar apie šį bei tą, o kai skirstėsi, Kuba jau nuo durų visai nedrąsiai atsiliepė:

— Sutinku už tris rublius ir dvejus marškinius, tik... tik... neparduokit kumelaitės.... prie manęs atvesta... savo kailiniais dangsčiau, kad nesušaltų... nepakęsčiau, kad koks žydas ją muštų ar koks miesto šunsnukis... Neparduokit... auksas, ne kumelaitė... klusni it vaikas... toks arklys, jog kitas ir žmogus prieš ją — stačiai šuo. Neparduokit.

— Nė galvot negalvoju.

— Karčiamoj mat kalbėjo...ir... bijojau...

— Globėjai, rupūžės, vis jie geriau žino!

Kuba tik tik jam kojų neapkabino iš džiaugsmo, bet nedrįso, tai užsimovė kepurę ir greitai išėjo, nes ryt prekymetis, ir dėl to metas buvo gulti.

— — — — — — — — — — — — —

Ir iš tikrųjų, rytojaus dieną, dar neišaušus, bemaž tuoj po antros gaidgystės, jau visais keliais ir takais traukė žmonės į Tymovą.

Kas tik gyvas, iš visos apylinkės traukė į prekymetį.

Apyryčiu smagiai palijo, tačiau saulei patekėjus kiek išsiblaivė, tik dangus buvo apsitraukęs palšais debesimis, o žemose vietose kybojo pilki rūkai, tarytum pašukinės kiaurai permirkusios drobulės, ir ant kelių tviskėjo valkos, o kur ne kur duobėse po kojomis žliugsėjo purvas.

Ir iš Lipcų sukilo eiti nuo pat ankstyvo ryto.

Ant tuopomis nusodinto kelio už bažnyčios ir toliau, lig pat miško, buvo matyti vilkstinė vežimų, lėtai, žingsnis po žingsnio slenkančių, nes buvo didelė kamšatis; o pašaliuose abipus kelio tik mirgėjo sijonai ir baltos kaimiečių milinės.

Tiek ėjo žmonių, tarytum visas kaimas būt pasikėlęs.

Ėjo ūkininkai, kurie vargingesni, ėjo moterys, ėjo samdiniai bernai ir mergės, ir kampininkai taip pat ėjo, dieninin kai traukė irgi, nes šis prekymetis buvo tasai, kuriame samdėsi į darbus ir keitėsi tarnybas.

Kas pirktis ko, kas parduoti, o kas pasižmonėti.

Vienas už saito vedėsi karvę ar telyčią, antras priešais varėsi kiaulę su paršeliais, kurie vis žviegė ir taip lakstė, jog nuolat reikėjo vaikytis ir žiūrėti, kad nepakliūtų po ratais; kitas vilkosi raitas ant kuino; kiti vėl varėsi nupirktus avinus, kur ne kur baltavo būrelis žąsų su paristais sparnais arba iš po moterų prijuosčių žvilgčiojo skiauterėti gaidžiai... O ir vežimai važiavo ne menkai prikrauti, kaskart vis iš kokių ratų, iš po šiaudų kyšojo meitėlio knyslė ir žviegė, o žąsys išsigandusios gageno, ir šunes, bėgdami draug su žmonėmis, lojo palei vežimus. Ir ėjo šitaip visu keliu, o kelias nors ir buvo platus, sutilpti visiems buvo sunku, tad vienas kitas net pasukdavo per laukus vagomis.

Jau gerai išaušus, kai dangus tiek nušvito, jog saulė buvo bepatekanti, iš trobos išėjo ir Boryna; jau pirmiau, sulig diena, Hanka su Juzka išvarė kiaulę ir nupenėtą meitėlį, o Antanas išvežė dešimt maišų kviečių ir puspūrį raudonųjų dobilų. Namuose beliko tiktai Kuba su Viteku ir Jagustynka, kurią pašaukė išvirti valgyti ir karvių prižiūrėti.

Vitekas balsu bliovė palei kūtę, nes norėjo į prekymetį.

— Mat ko užsimanė, kvaišelis,— sumurmėjo Boryna, persižegnojo ir išėjo pėsčias, nes tikėjosi, kad pakeliui jį kas pavėžins. Taip ir atsitiko, nes tuoj už karčiamos pasivijo vargoninkas, pasikinkęs į vežimėlį porą gerų arklių.

— Ko gi pėsčias, Motiejau?

— Dėl sveikatos... Tegul bus pagarbintas.

— Per amžius. Sėskit pas mus, sutilpsim! — siūlė vargoninkienė.

— Dėkui. Būčiau nuėjęs, bet, matai, kaip sako, vis linksmesnė dūšia, kai vežime kuša,— atsakė, sėsdamasis ant priekinės sėdynės, užpakaliu į arklius.

Bičiuliškai pasispaudė rankas su vargoninkais, ir arkliai pajudėjo.

— O ponas Jasius iš kur atsirado, ar jau ne mokykloj? — paklausė berniuką, sėdintį greta berno ir valdantį arklius.

— Tik prekymečiui parvažiavau! — linksmai sušuko vargoninkiukas.

— Pašniaukit, prancūziška...— siūlė vargoninkas, spragsėdamas pirštais į tabokinę.

Pašniaukė ir sąžiningai nusičiaudėjo.

— Na, kas girdėti? Parduodate šiandie ką?

— Kurgi neparduosi, dar apyaušriu išvežė kviečių, o moters išsivarė kiaulę.

— Tiek daug! — sušuko vargoninkienė.— Jasiau, užsirišk šaliką, nes šalta,— pasakė sūnui.

— Man šilta, visiškai šilta,— įtikinėjo tas, tačiau jinai, to nepaisydama, apvyniojo jam kaklą raudonu šaliku.

— Bene išlaidų maža? Nežinai stačiai nė iš kur beimti...

— Nesiskųskit, Motiejau, turite pakankamai, Dievui dėkui...

— Juk žemės neatsikąsi, o gyvų pinigų pasidėjęs neturiu...

— Nes išskolinate... ar maža turite žmonėse?.. Kaimynai juk mato, kieno kapšas kaip pūpso!..

O Boryna, nepatenkintas tomis užuominomis girdint bernui, greitai pasilenkė ir tyliai paklausė:

— O ponas Jasius ar ilgai dar bus mokykloj?

— Tik ligi švenčių.

— Grįš namo, o gal valdininkauti eis?

— O ką gi dirbtų, meldžiamasis, namie ant tų penkiolikos margų? Argi maža dar smulkmės namuose!.. O laikai sunkūs it tas akmuo...— atsiduso vargoninkienė.

— Taigi, teisybė, krikštų tai dar ne stoka, bet koks iš jų pelnas!

— Laidojimų juk nestinga,— ironiškai pridūrė Boryna.

— Ė... kokie tie laidojimai, vien tik ubagai miršta, o tik vieną kitą kartą per metus pasitaiko kokio ūkininko pakastuvės, tai šio to tenka.

— O ir mišių vis mąžiau, o ir derasi gi — kaip žydai! — pridūrė vargoninkienė.

— Iš vargo viskas ir laikai blogi,— teisino Boryna.

— Bet kad ir žmonės nesirūpina nei savo pačių išganymu, nei tų, kur čyščiuj kenčia. Klebonas apie tai ne sykį manajam yra sakęs.

— Ir dvarų vis mažiau. Seniau, kai važinėdavom pėdų kalėdoti, ar su plotkom, ar kalendos rinkti, ar surašinėti, tai kaipmat į dvarą — nešykštėdavo tenai nei grūdų, nei pinigų, nei kruopų. O dabar — Dieve mano — kiekvienas gaspadorius traukiasi, o jei duoda rugių pėdą, tai tikriausiai pelių sukapotą, ir jei kada ketvirtį avižų gausi, tai jose daugiau pelų nei grūdų. Pati tegu pasako, kokius kiaušinius man davė šįmet per velykinį surašinėjimą — daugiau negu pusė buvo paperų. Kad žmogus neturėtum to kąsnio žemės, tai kaip ubagui reikėtų duonos prašinėti,— baigė vargoninkas, kišdamas Borynai tabokinę.

— Žinoma, žinoma...— pritarė Boryna, nors nepasidavė mulkinamas, nes puikiai žinojo, kad vargoninkas turi pinigų ir skolina už palūkanas arba kampininkams už atodirbį, tai tik šypsojosi jiems besiskundžiant ir vėl klausė apie Jasių...

— Tai ką, valdininkauti eis?..

— Kaip? Mano Jasius valdininkauti, už raštininkėlį? Ne tam nuo savo burnos atitraukinėjau, kad tik mokslą baigtų, ne. Į seminariją eis, kunigas bus...

— Kunigas!

— Argi jam bus bloga? Argi kuriam kunigui bloga?..

— Žinoma, žinoma... o ir garbė didelė, ir, kaip žmonės sako, kas kunigą giminę turi, į tą vargas nepažiūri...— pasakė Boryna ir pagarbiai per petį žvilgčiojo į berniuką, švilpaujantį arkliams, sustojusiems savu reikalu.

— Kalbėjo, kad ir malūninko Stachas ketinęs kunigu būti, o dabar eina aukštuosius mokslus ir į daktarus mokosi...

— A jau, ne tokiam palaidūnui kunigu būti, juk mano Magdė jau šeštam mėnesy, taigi nuo jo...

— Sako, kad nuo malūninko berno.

— Taigi, kurgi ne — malūninkienė taip šneka, sūnelį dangstydama. Paleistuvis toks, kad sergėk Dieve, tinka jam į daktarus eiti.

— Žinoma, kad kunigu būti geriau, nes ir Dievui garbė, ir žmonėms džiaugsmas,— gudriai pataikavo jai Boryna, nes kam gi turėjo ginčytis su moterim, ir visai atidžiai klausėsi jos išvedžiojimų, o vargoninkas protarpiais vis nusivoždavo kepurę ir garsiu: „Per amžius!" — atsakinėjo į lenkiamų žmonių sveikinimus. Važiavo risčia, ir Jasius agniai lenkė čia vežimus, čia žmones arba varomus galvijus, kol privažiavo mišką, kur buvo jau laisviau ir kelias platesnis.

Pačioj pamiškėj pasivijo Dominikienę. Ji važiavo su Jagna ir Simu, o karvė, pririšta už ragų, sekė paskui vežimą, iš kurio kaišiojo kaklus balti žąsinai ir lyg žalčiai šnypštė.

Pasakė pagarbintą, o Boryna net pasidavė į jų pusę prasilenkiant ir sušuko:

— Pasivėluosite!

— Paspėsim! — atsakė Jagna juokdamasi.

Pravažiavo, tačiau vargoninkiukas dar porą sykių atsigręžė į ją ir pagaliau paklausė:

— Tai Dominikienės Jagusė?

— Ji, ji,— pasakė Boryna, iš tolo žiūrėdamas į ją.

— Nepažinau, nes jau geri dveji metai, kaip bemačiau.

— Dar jauna, o tada bandą tebeganė. Ir atsiganė kaip toji telyčia ant dobilų,— ir jis net išsisvėrė jos pasižiūrėti.

— Labai daili,— metė berniukas.

— Kaip ir visos mergos,— paniekinamai pasakė vargoninkienė.

— Žinoma, šulni. Subrendus mergina, užtat nėra savaitės, kad kas piršlių neatsiųstų.

— Renkasi! Senė mano, kad mažiausiai koks urėdas jos atvažiuos, o bernus lauk veja...— nuodingai sušnibždėjo vargoninkienė.

— Ogi galėtų ją paimti ir toks, kur net ant valako sėdi... to verta...

— Tai jum, Motiejau, belieka piršlius siųsti, kad taip ją giriate! — ji ėmė juoktis, o Boryna nė žodžiu nebeatsiliepė.

„Ar nematėt, miesto šliundra, didelė, matai, ponia, kuri gaspadorių vištom po uodegomis žiūri, be nededa jai kiaušinio, arba į žmogaus saują, kas ką duos,— šaipysis dar, matai, tokia iš kilmingų gaspadorių! Šiukštu tau Jagusę liesti!" — galvojo smarkiai papykęs Boryna ir vis žiūrėjo priešais, į skarelėmis raudonuojantį Dominikienės vežimą, kuris likosi vis toliau, nes Jasius smagiai varė arklius, tie bėgo smarkia risčia, net pruvai tiško.

Veltui vargoninkienė kalbino apie šį bei tą — Boryna linkčiojo, kažką sau panosėj murmėjo ir taip užsispyrė, jog nė žodeliu nenorėjo atsiliepti.

O kai tik užvažiavo ant duobėto miestelio grindinio, jis išlipo iš vežimėlio ir ėmė dėkoti, kad pavėžino.

— Pavakare grįžtam — jeigu norite, sėskite pas mus, pavėžinsim,— siūlė vargoninkienė.

— Dėkui, juk savo arklius turiu. Pasakytų žmonės, kad siūlausi vargoninkui į padėjėjus, dumplių pūsti...

o aš nė paprasčiausios natos giedot neišgiedu ir žvakių gesinti nemokytas...

Nuvažiavo į šalinę gatvelę, o jis iš lėto stūmėsi didžiąja gatve į rinką, nes prekymetis buvo didelis ir anksti dar, o žmonių jau tiršta; visos gatvės, aikštės, gatvelės ir kiemai buvo prisigrūdę žmonių, vežimų ir visokių prekių, nelyginant didžiuliai vandens, į kuriuos iš visų pusių plaukė vis naujos žmonių upės, spraudėsi, vilnijo, tekėjo siauromis gatvelėmis, atrodė, jog dreba namai,— ir priplaukusios vidurį, telkšojo didžiulėj vienuolyno aikštėj. Kelio purvas dar buvo negilus, tačiau tūkstančių kojų minkomas ir maišomas suskydo jau iki riešo ir tryško iš po ratų į visas puses.

Triukšmas jau buvo didelis, o dar kas akimirksnis vis didėjo; duslus klegesys siaudė lyg giria, lyg jūra siūbavo, plakėsi į namų sienas ir bangavo iš vieno galo į antrą, tik retkarčiais buvo girdėti čia karvių baubimas, čia katarinkos grojimas prie karuselės, čia verksmingos elgetų dejonės ar aštrus, spiegiantis krežių pynėjų švilpimas.

Prekymetis buvo kaip reikiant, žmonių prisigrūdo tiek, jog ir praeiti buvo nelengva, o rinkoj palei vienuolyną Boryna tiesiog jėga turėjo spraustis,— tokia buvo tarp būdų spūstis.

Buvo jų tiek, jog suskaityti ir aprėpti vargu kas būtų įstengęs.

O visų pirma tos drobinės aukštos būdos, dviem eilėm išrikiuotos palei vienuolyną, kimšte prikimštos moteriškų prekių — ir drobių, ir skarų, kurios kabėjo ant karčių ir raudonavo it aguonų žiedai,— net akys raibo,— kitos atrodė visiškai geltonos, dar kitos burokinės... o kas jas visas beatmins! O merginų ir moterų prieš jas — sausakimšai, nė lazdos neįsmeigsi:

vienos derėjosi ir rinkosi, kitos stovėjo taip sau pasižiūrėti ir akių tomis grožybėmis padžiuginti.

O toliau vėl stovėjo būdos, žibėte žibančios nuo karolių, veidrodėlių, galionų ir kaspinų, ir nėrinių ant kaklo, ir gėlelių — žalių, auksinių ir visokių... ir kykų, ir Dievas tik žino nuo ko dar.

Kitur vėl pardavinėjo šventuosius paveikslus su paauksuotais rėmais ir su stiklais; ir nors jie palei sienas stovėjo arba tiesiog ant žemės gulėjo, o toks nuo jų spinduliavo žibėjimas, jog vienas kitas kepurę nuo galvos traukėsi ir žegnojosi.

Boryna Juzkai nupirko šilkinę skarelę, kurią dar pavasarį buvo pažadėjęs mergaitei už ganymą, įsikišo ją į užantį ir ėmė brautis į kiaulių turgų, kuris buvo tuoj už vienuolyno.

Ėjo tačiau iš lėto, nes spūstis buvo smarki, ir pasižiūrėti buvo ko.

Vienur kepurininkai turėjo pasistatę palei namus plačias gardes, nuo viršaus iki apačios kepurėmis nukabinėtas.

Kitur vėl batsiuviai sudarė visą gatvę aukštų medinių ožių, ant kurių, sukabinėtos už ąsų, karojo virtinės batų, ir paprastų, geltonų, tepamų tirpytais taukais, kad vandens nepraleistų, ir žibančių, ir moteriškų batukų su raudonais varsčiais ir su aukštomis kulnimis.

Ogi už jų traukėsi šikšniai su pavalkais ir šiaip pakinktais, ant kuoliukų sukabinėtais.

Ogi toliau virvininkai ir tie, kur tinklus pardavinėjo.

Ir tie, kur su rėčiais po svietą važinėjo.

Ir tie, kur kruopas po prekymečius vežiojo.

Ir račiai, ir kailiadirbiai.

O kitur vėl siuvėjai ir kailininkai stovėjo iškabinėję savo prekes, nuo kurių dvelkė toks kvapas, jog net nosį grįžė; tie prekiavo ne prasčiausiai, nes žiema artinosi.

Ogi toliau ištisos eilės stalų su drobiniais stogeliais, o ant jų vainikai raudonų ir storų it lynai dešrų, luitai geltonų taukų, rūkytos šoninės, lašinių paltys, kumpiai, surioglinti krūvomis, o kitur vėl kabėjo nekapoti meitėliai, išmėsinėti ir tebevarvantys dar kraujais,— reikėjo vaikyti šunis, nes labai lindo.

Ogi šalia mėsininkų kaip tikri broliai sėdėjo kepėjai, ir ant storai pakratytų šiaudų, ant vežimų, ant stalų, pintinėse ir kur tik pakliuvę riogsojo kalnai kepalų, didumo sulig tekiniu, geltonų sklindžių, pyragų, riestainių...

Kas besuskaitys ir beatmins visas parduotuves ir visa, ką jose pardavinėjo?..

Buvo jų ir su žaislais, ir tokių su meduoliais, kur matei iš tešlos nulipdytų įvairiausių žvėrių, ir širdžių, ir kareivių, ir tokių keistybių, jog ne kiekvienas ir supras, kas ten; buvo tokių, kur kalendorius, kur maldaknyges, kur istorijas apie žmogžudžius ir nuožmiuosius Magelionus pardavinėjo, o dar elementorius; buvo ir tokių, kur švilpynes, armonikėles ir molinius gaidelius, ir kitokius muzikos daiktus,— jais šelmiai prekijai masindami griežė, ir toks gaudė klegesys, jog ir ištverti sunku: čia tau gaidelis švilpia, ten dūdelė dūduoja, kitur švilpynėlė kaitaliojamą gaidą traukia, ten vėl smuikai čirpia, o kitur būgnas stenėdamas ūkčioja — net galva plyšta nuo triukšmo.

Ogi rinkos vidury aplink medžius įsikūrę sėdėjo kubiliai, skardininkai ir puodžiai ir tiek turėjo išdėstę dubenių, puodų, jog vargu begalėjai praeiti, o už jų staliai; lovos ir dažytos skrynios, ir spintos, ir lenty-

nos, ir stalai taip spalvų spalvomis mirgėjo, jog akis reikėjo merkti....

O visur — ant vežimų, palei sienas, išilgai srutatakių, kur tik išteko vietos,— sėdėjo moterys pardavėjos: viena su svogūnų pynėmis ar maišeliais, kita su savo audimo drobėmis ir vilnonais, trečia su kiaušiniais ir sūriais, ir grybais, ir su sviestu, skepeton suvyniotu; kita vėl bulves, keletą žąselių, nupeštą vištą, ar puikiai iššukuotus linus, ar verpalų sruogas turėjo,— ir kiekviena vis sėdėjo prie savo, ir visos garbingai šnekučiavosi, kaip paprastai prekymetyje, o jei pasitaikė pirkėjas, tai pardavinėjo pamažėli, ramiai, nesikarščiuodamos — gaspadoriškai, ne taip, kaip tie žydai, kurie šūkauja, rėkauja ir švaistosi it patrakę.

Kur ne kur, tarp vežimų ir būdų, iš skardinių kaminėlių rūko dūmai — tenai pardavinėjo karštą arbatą bei kitokį valgį: keptas dešras, kopūstus, ir barščių su bulvėmis turėjo.

Ir elgetų iš visų pusių prisirinko minių minios: aklų, šlubų, nebylių ir visiškai be rankų ir be kojų, tiek, kaip per kokius atlaidus. Jie griežė smuikais giesmes, kiti giedojo, tarškindami dubenėlius, o visi palei vežimus, palei sienas ar stačiai purvyną maknodami baimingai meldė, prašė kokio skatiko ar kitokios paramos.

Boryna visa tai apžiūrėjo, vienu kitu nusistebėjo, pasišnekučiavo su pažįstamais ir pagaliau nusigrūdo į kiaulių turgų už vienuolyno, į didžiulę, smiltingą, retai namų tepristatytą aikštę, kur prie pat vienuolyno mūro, iš už kurio kyšojo milžiniški, pilni dar geltonų lapų ąžuolai, spietėsi nemaža žmonių, vežimų ir gulėjo ištisi rėžiai suvarytų parduoti kiaulių.

Greit susirado Hanką su Juzka, nes jos buvo tuoj nuo krašto.

— Parduodat, ką?

— Taigi, derėjo jau mėsininkai kiaulę, bet mažai siūlo....

— Kiaulės ar brangios?

— Kur ten brangios — suvarė tiek, jog nežinia, kas ir išpirks.

— Iš Lipcų žmonių yra?

— Ve, ten Klombai su paršeliais, o ir Dominikienės Simas stovi prie meitėlio.

— Greit apsisukit, tai pačios pasižiūrėsit jomarko.

— Jau ir taip nubodo sėdėti.

— Kiek siūlo už kiaulę?

— Trisdešimt popierinių, sako, kad nenupenėta, nes jos, girdi, tiktai kaulai stori, o ne lašiniai.

— Suka, kaip tik gali... o je, yra lašinių per kokius keturis pirštus...— tarė, apčiupinėjęs kiaulei nugarą ir šonus.— Per šonus meitėlis liesas, bet kumpiai tai nieko sau,— pridūrė, nuvaręs jį nuo drėgno smėlio, kur gulėjo pusiau šonų įsigrūdęs.

— Už trisdešimt penkis parduokite, nubėgsiu tik prie Antano ir tuoj pas jus parlėksiu. Valgyt nenorite?..

— Užvalgėme jau duonos.

— Nupirksiu jum dešros, tik parduokit, ir gerai.

— Tėtuši, o nepamiršk skarelės, kurią man dar pavasarį prižadėjai...

Boryna kišo jau ranką į užantį, bet susilaikė, tarytum ką prisiminęs, tiktai pamojo ranka ir nueidamas tarė:

— Nupirksiu, Juzka, nupirksiu,— ir net tekinas nubėgo, nes tarp vežimų pamatė Jagnos veidą, tačiau kol priėjo, toji kažkur dingo, tarytum kiaurai žemės prasmego; ėmė tad ieškoti Antano; nelengva tai buvo, nes toj gatvelėj, iš kiaulių turgaus į rinką, stovėjo

vežimas prie vežimo, ir dar dviem eilėm, tad tiktai viduriu ir su dideliu vargu bei atsargumu tegalėjai pravažiuoti — tačiau greit jį užtiko. Antanas sėdėjo ant maišų ir botagu vaikė žydų vištas, būriu zujančias palei krepšius, iš kurių ėdė arkliai, ir pusiau burnos atsakinėjo pirkėjams:

— Pasakiau septyni, tai — septyni.

— Pusseptinto duosiu, daugiau negalima, nes kviečiai su rūdimis.

— Kai šersiu tau, parka, per tą tavo bjaurų snukį, tai beregint surūdys... kviečiai gryni kaip auksas.

— Galbūt, bet drėgni... Pirksiu ant mieros — po šešis rublius ir penkis auksinus.

— Pirksi ant svorio — ir po septynis,— pasakiau.

— Ko gaspadorius pyksti, pirksiu nepirksiu, o pasiderėti galima.

— Derėkis, derėkis, jei tau nasrų negaila.— Ir nebekreipė dėmesio į žydus, kurie po kits kito raišiojo maišus ir žiūrinėjo kviečius.

— Antanai, nueisiu tik pas raštininką ir beregint pas tave grįšiu...

— Tai ką, dvarą skųsit?

— O per ką mano žalmargė krito?

— Daug laimėsit!

— Savo niekaip nedovanosiu.

— Ė... eigulį prispaudus miške kur prie eglutės, išvanoti kuo kietu, kad net kaulai girgždėtų,— tuojau būtų teisybė.

— Eigulys — žinoma, kad jam verta, bet dvarui irgi,— tarė kietai Boryna.

— Duokit man auksiną.

— Kam reikia?

— Degtinės išgerčiau ir ko užkąsčiau...

— Argi savų neturi?.. Taip į tėvo rankas tik ir žiūri...

Antanas staiga nusisuko ir ėmė švilpauti iš pykčio, o senis, nors gailėdamas ir labai nenorėdamas, iškrapštė auksiną ir davė.

„Penėk visus savo kruvinu prakaitu..." — pyko ir skubiai spraudėsi į didžiulę kampinę smuklę, kur buvo jau daug užkandžiaujančių žmonių; alkieriuj nuo kiemo pusės gyveno raštininkas.

Jisai sėdėjo po langu, prie stalo, įsikandęs cigarą, vienmarškinis, nesiprausęs, pasišiaušęs; kažkokia moteris miegojo kampe ant čiužinio, užklota apsiaustu.

— Sėskitės, ponas gaspadoriau! — numetė nuo kėdžiukės purvinus drabužius ir pristūmė ją Borynai. Šis tučtuojau išsamiai nupasakojo jam visą dalyką.

— Išlošit, kaip gyvą matot. Kurgi! Karvė nugaišo, ir berniukas serga iš išgąsčio! Išlošim! — patrynė rankas ir ėmė ieškot popieriaus ant stalo.

— Bet... kadgi berniukas sveikas.

— Nieko nereiškia — galėjo susirgti. Juk mušė jį...

— Ne, mušė kaimynų berniuką.

— Gaila, tai dar geriau būt buvę. Bet tai kaip nors sutvarkysim, kad bus liga nuo sumušimo ir karvė nugaišusi. Tegu dvaras moka.

— Žinoma, nieko nenoriu, tik teisybės.

— Tuojau parašysiu skundą. Prane, pasijudink gi, lauže! — sušuko ir taip smarkiai spyrė gulinčiajai, jog ta pakėlė susitaršiusią galvą.— Atnešk degtinės ir ko užkąsti...

— Nė ditkos neturiu, o žinai, Guciau, bargan neduos...— sumurmėjo ir, pakilusi iš miego, ėmė žiovauti ir rąžytis; didelė buvo it krosnis, veidas milžiniš-

kas, išpurtęs, mėlynėmis nusėtas ir pragertas, o kalbėjo plonai kaip kūdikis.

Raštininkas dirbo, net plunksna girgždėjo, rūkė cigarą, pūtė dūmus į Boryną, stebintį rašymą, trynė liesas, šlakuotas rankas ir dažnai vis gręžiojo išsekusį, spuoguotą veidą į Pranę; priešakiniai jo dantys buvo ištrupėję, lūpos pamėlynijusios, o viršum jų dideli juodi ūsai.

Parašė skundą, paėmė už jį rublį, žyminiam mokesčiui paėmė antrą ir sulygo už tris rublius atstovauti teisme, kai prieis bylos laikas.

Boryna su visu kuo skubiai sutiko, nes manė, kad dvaras už viską su kaupu jam atmokės.

— Teisybė turi būti ant svieto, tad bylą išlošiu,— tarė rengdamasis eiti.

— Neišlošim valsčiaus teisme, važiuosim į apskritį, apskrityje neatsižvelgs, eisim į apygardą, teismo rūmus — o nedovanosim.

— Kurgi savo dovanočiau! — nirtulingai sušuko Boryna.— Ir dar kam — dvarui, kuris tiek turi miškų ir žemės!..— galvojo, išeidamas į rinką, ir kažkaip prie kepurininkų sutiko Jagną.

Ji stovėjo užsidėjusi mėlyną kepurę ant galvos, o antrą derėjo.

— Pasižiūrėkite, Motiejau, nes tas rudis sako, kad gera, o tikriausiai meluoja...

— Puiki, Andriui?

— Taigi, Simui jau nupirkau.

— Nebus per maža?

— Tokia pat jojo galva kaip mano...

— Dailus iš tavęs būtų berniukas...

— O galgi ne! — sušuko gyvai, pakreipusi kepurę kiek ant šalies...

— Bematant šoktųsi tavęs samdyti...

— Tai jau... tik aš per brangi tarnystei.— Ėmė juoktis.

— Kaip kam... man nebūtum per brangi...

— Ir lauko darbų nedirbčia...

— Dirbčia aš už tave, Jaguse, dirbčia,— sušnibždėjo tyliai ir taip aistringai į ją pažvelgė, jog mergina sumišusi atsitraukė ir jau nebesiderėdama užmokėjo už kepurę.

— Pardavėt karvę? — paklausė po valandėlės Boryna, kiek atsipeikėjęs ir truputį atsikvošėjęs nuo to susižavėjimo, kuris it degtinė trenkė jam į galvą.

— Nupirko ją kunigui į Ježovą. Motina nuėjo su vargoninkais, nes jie nori sulygti berną.

— Tai mudu užeisim kur po stikliuką saldžiosios išgert!..

— Ką jūs?

— Sušalai, Jaguse, tai sušilsi truputį...

— Kurgi aš ten eičiau su jumis degtinės gerti!..

— Na, tai čia atneš, ir čia išgersim, Jaguse...

— Dėkui už gerą žodį, bet turiu motinos ieškoti.

— Padėsiu tau, Jaguse,— sušnibždėjo tyliu balsu ir nuėjo pirma, ir taip dirbo alkūnėmis, jog Jagna laisvai žengė paskui jį per spūstį; tačiau kai įėjo tarp palapinių, mergina sulėtino žingsnį, ėmė stovinėti, ir net jos akys žėrėjo, žiūrėdamos į visas tas išdėliotas grožybes.

— Tai gražumėlis, dievuliau brangus! — šnibždėjo, sustojusi prie kaspinų, kurie aukštai pakabinti plevėsavo vėjyje tarytum žaruojanti vaivorykštė.

— Kuris tau patinka, Jaguse, pasirink...— tarė Boryna pagalvojęs, įveikdamas šykštumą.

— Taigi, tas geltonas gėlėtas kokį rublį kaštuoja, o gal ir dešimt auksinų!

— Ne tavo dalykas, imk tik...

Bet Jagusė per jėgą ir su didžiu gailesčiu atitraukė rankas nuo kaspino ir nuėjo toliau prie kitos būdos, o Boryna dar valandėlę pasiliko.

O kitoje būdoje buvo skaros ir medžiagos liemenėms bei jakelėms.

— O Jėzau, kokie gražumėliai, o Jėzau! — šnibždėjo susižavėjusi, vis panerdama drebančias rankas čia į žalius atlasus, čia į raudonus aksomus, ir net raibo jai akyse, ir širdis virpėjo iš palaimos. O tos skarelės! Šilkinės, raudonos su žaliom gėlėm pakraštėliuose, auksinės visos, lyg šventoji monstrancija, ogi žydros, kaip tas dangus po lietaus, ogi baltos, o jau gražiausios — tos mirgančios, kur žvilga it vanduo saulei leidžiantis, o lengvumėlis — lyg iš voratinklių! Nė, neištvėrė ir ėmė taikytis prie galvos ir žiūrėti į veidrodį, kurį laikė prieš ją žydė.

Tiko jai puikiai, tarytum aušras būt ant lininių savo plaukų užgaubusi, o jos žydros akys taip įsiliepsnojo iš džiaugsmo, jog net violetinis šešėlis užkrito nuo jų ant nutviskusio veido; šypsojosi sau, net žmonės žvilgčiojo į ją — tokia buvo daili, tokia jaunatve ir sveikata spinduliavo.

— Panelė kokia persirengusi, ar ką? — šnibždėjo žmonės.

Žiūrėjo į save ilgai ir, sunkiai atsidususi, nusirišo skarelę, bet ėmė derėtis, nes kad ir neketino pirkti, o vis taip sau, kad akis ilgiau padžiugintų.

Bematant atšalo, nes pardavėja pasakė penkis rublius, tai ir pats Boryna nelaukdamas ėmė ją tempti toliau.

Sustojo dar prie karolių — o buvo jų ten nemaža, tarytum kas visą būdą tais brangiais akmenėliais būtų iškaišęs, ir taip jie žibėjo ir spindėjo, jog negalėjai akių atitraukti: gintarai geltoni, tarytum iš kvepiančių

gyvsakių padaryti; karoliai, it iš kraujo lašų suvarstyti, o perlai balti, dideli kaip miško riešutai, o kiti vėl sidabriniai ir auksiniai.

Taikė sau Jagusė ne vienus ir rinkosi iš jų tarpo, bet labiausiai jai patiko puiki karolių varstė: apsuko juos keturiomis eilėmis aplink baltą kaklą ir kreipėsi į senį.

— Matote, ką?

— Puikiai tau tinka, Jaguse! Karoliai man ne naujiena, nes guli ten skrynioje ar aštuonios varstės, amžinatilsį pačios paliktos, o dideli, tarytum žirniai...— pasakė Boryna tyčia, tačiau kaip ir nenoromis.

— Kas man iš to, jeigu ne mano! — piktai trenkė karolius ir nuėjo greitai, apsiniaukusi ir liūdna.

— Jaguse, atsisėskime truputį.

— A jau, man pas motiną metas.

— Nesibijok, neišvažiuos tave palikusi.

Atsisėdo ant vieno kyšančio grąžulo.

— Puikus jomarkas,— po valandėlės tarė Boryna, žvalgydamasis po prekyvietę.

— Taigi, nemažas! — žvalgėsi dar į lapines, dažnai atsidūsėdama, tačiau jos nuliūdimas jau atslūgo, nes pasakė:

— Tiems ponams tai gera... Mačiau Volios ponią su panelėmis, tai tiek pirkosi, kad lekajus iš paskos nešiojo! Ir per kiekvieną jomarką.

— Viskam nupirkti pinigų neužteks.

— Jiems užteks.

— Kol žydai duoda,— kandžiai pridūrė, net Jagusė pažvelgė į jį ir nebežinojo, ką į tai atsakyti, o senis, žiūrėdamas į ją, tyliai paklausė:

— Buvo atėję pas tave Vaitiekų Mykolo piršliai, ką?..

— A, atėjo ir vėl išėjo!.. Išsižiojėlio šmotas, ir jis mat piršlius siunčia...— nusijuokė Jagusė.

Boryna greit pakilo, išsitraukė iš užančio skarelę ir dar kažką, į popierių suvyniotą.

— Palaikyk šitai, Jaguse, nes man reikia nueiti pas Antaną.

— Yra jomarke? — nušvito jos akys.

— Pasiliko prie grūdų ten, gatvėj. Pasiimk, Jaguse, šitai tau,— pridūrė matydamas, kad Jagna nustebusias akis vadžioja po skarelę.

— Atiduodate?.. Iš tikrųjų man? O Jėzau, koks gražumėlis! — sušuko, išvyniodama kaspiną, tą patį, kuris taip jai patiko.— Ai, tai tik taip sau juokiatės iš manęs, už ką gi man? Tiek pinigų kaštuoja... o skarelė gryno šilko...

— Imkis, Jaguse, imkis, tau nupirkau, o kai koks bernas atsiųs piršlius, nepriimk, kam skubėt... na, man jau metas eit.

— Tai man čia, iš teisybės?

— Kurgi aš tau meluosiu!

— Ir patikėt sunku.— Ir vis klostė skarelę, čia vėl kaspiną.

— Lik sveika, Jaguse.

— Dėkui jums, Motiejau.

Boryna nuėjo, o Jagna dar sykį išvyniojo ir pažiūrėjo; staiga susuko viską į daiktą ir norėjo bėgti paskui jį ir grąžinti... nes kaip galėjo imt iš svetimo, ne giminė koks, ne tetėnas net... tačiau senio jau nebebuvo.

Palengva nuėjo ieškoti motinos ir gėrėdamasi atsargiai čiupinėjo skarelę, įkištą už ančio. Tokia buvo nudžiugusi, jog tik balti dantys žibėjo jai šypsantis, o veidas nuraudęs liepsnojo.

— Jaguse!.. Sušelpkite, žmonės... vargšė pavargėlė... žmonės brangieji... krikščionys gerieji... Sveika Marija už tas dūšeles... Jaguse!..

Jagna atsipeikėjo ir ėmė akimis ieškoti, kas ją šaukia ir iš kur, ir netrukus išvydo Agotą, sėdinčią palei vienuolyno mūrą ant šiaudų saujelės, nes purvo ten buvo iki kulkšnių.

Sustojo kokio skatiko paieškoti, o Agota nudžiugo, pamačiusi savo sodžiaus žmogų, ir įniko klausinėti, kas ten Lipcuose darosi...

— Bulves ar jau nusikasėt?

— Visiškai!

— Nežinai, kaip Klombams einasi?

— Išvarė tave į svietą ubagais, o dar teiraujies apie juos!

— Išvaryt neišvarė, pati išėjau, nes reikėjo... kaipgi, už dyką duos man ir kampą, ir valgyti, kai patiems ne per kaupą... O teiraujuos, nes giminės...

— O kaipgi pati?

— O ką, vaikštau nuo bažnyčios prie bažnyčios, iš kaimo į kaimą, iš jomarko į jomarką ir išmeldžiu iš gerų žmonių — kur kampą, kur viralo šaukštą, kur skatikėlį kokį! Geri yra žmonės, neduoda pavargėliui badu mirti, ne. Nežinai, ar Klombų viši ten sveiki? — paklausė nedrąsiai.

— Sveiki, o pati ar nesergi?

— Ė... ką čia aš, krūtinę vis skauda, o kai peršalu, tai ir gyvais kraujais spjaudau... Nebeilgai jau man, nebeilgai... Tik nors ligi pavasario pratraukti, grįžti į kaimą ir ten tarp savųjų numirti — to tik prašau Jėzusėlį, to tik vieno! — išskėtė rožančiais apsuktas rankas, pakėlė išsiverkusį veidą ir taip karštai ėmė melstis, jog ašaros byrėjo iš jos paraudusių akių.

— Sukalbėkite poterius už tėveliuką,— sušnibždėjo Jagna, brukdama jai pinigą.

— Tai bus už tuos, kur čyščiuj kenčia, o už savuosius tai ir taip nuolat meldžiuos ir prašau Dievą ir už gyvus, ir už mirusius. Jaguse, o piršlių ar neatsiuntė kas?

— Buvo.

— Ir nė vienas tau nepatiko?..

— Nė vienas. Likit su Dievu, o pavasarį pas mus užsukit,— greitai pasakė Jagusė ir nuėjo prie motinos, kurią nuo tolo pamatė su vargoninkais.

O Boryna pamažėli grįžo prie Antano — pirmiausia todėl, kad buvo spūstis, o antra vertus, Jagusė vis smygsojo jam galvoje, tačiau kol priėjo, susitiko su kalviu.

Pasisveikino ir ėjo greta tylėdami.

— Baigsit su manim, a? — griežtai pradėjo kalvis.

— Apie ką taip? Tą pat galėjai man ir Lipcuose pasakyti.— Piktas jau buvo.

— Juk jau ketveri metai laukiu.

— O šiandie atsiminei! Tai da palauk sau kokius keturiasdešimt, kol mirsiu.

— Jau ir žmonės man pataria, kad į teismą duočiau... bet...

— Duok. Prirodysiu, kame skundus rašo, ir raštininkui rublį duosiu...

— Bet aš manau, kad susitarsim geruoju...— gudriai pasuko kalvis.

— Teisybė, su kuo nekariauji, su tuo santaikoj gyveni.

— Pats tai gerai suprantat.

— O man su tavim nei taikos, nei karo nereikia.

— Visuomet pats pirmas pačiai sakau, kad tėvas už teisybę.

— Kiekvienas tas už teisybę, kas su ja kūmuojasi,— o man to nereikia, nes nieko nesu tau kaltas,— kietai pasakė, net kalvis sušvelnėjo, supratęs, kad iš to galo jo nepaveiks, ir lyg niekuo dėtas, ramiausiai paprašė:

— Išgerčiau ko, pastatysit?..

— Pastatysiu. Kaipgi, žentas geriausias prašo, tai kad ir visą kvortą,— pasityčiojo, įeidamas į kampinę smuklę; tenai jau buvo ir Jambrožis, bet negėrė, sėdėjo kerčioj kažkoks apsiblausęs ir nuliūdęs.

— Kaulus gelia, turbūt prieš lietų,— skundėsi.

Išgėrė vieną ir antrą, bet tylėdami, nes abu gana turėjo pykčio viduriuose.

— Geriat it šermenyse! — pasakė Jambrožis, žinoma, piktas, kad jis nepakviestas, nes nuo pat ryto kaip ir nieko burnoj neturėjo.

— Ką čia kalbėsi. Tėvas šiandie tiek daug parduoda, tai turi galvoti, kam pinigus už palūkanas duoti...

— Motiejau! Sakau tau, Motiejau, kad Dievas...— prašneko Jambrožis.

— Kam Motiejus, o tau — šiukštu! Matai, rupkė. Kiaulė piemeniui brolinasi.— Supyko smarkiai.

O kalvis, išgėręs du stipriosios, įsidrąsino ir tyliai tarė:

— Tėvai, tarkite žodį — duosit ar ne?

— Pasakiau; į grabą su savim nepasiimsiu, o pirmiau nė margo nepaleisiu. Karšti pas jus neisiu... Dar mieli man tie meteliai ar dveji ant svieto.

— Tai išmokėkit.

— Pasakiau, girdėjai?

— Trečios pačios dairosi, tai kas jam vaikai,— sušnibždėjo Jambrožis.

— Žinoma.

— Norėsiu, tai ir pačią paimsiu. Užginsi?

— Užgint neužginsiu, bet...

— Kai man patiks, tai siųsiu piršlius, kad ir rytoj.

— Siųskit, bene aš priešingas! Duokite man nors tą veršį, kur atliko po žalmargės, tai ir pats padėsiu... Protą savo turit, suprantat, kas pačiam geriau. Ne sykį ir ne dusyk dėsčiau pačiai, jog moteris jum reikalinga, kad ūkis nenyktų...

— Sakei taip, Mykolai?..

— Kad taip šventos išpažinties nesulaukčia. Sakiau. Visam kaimui juk patarinėju, kai kam prireikia, o nežinočia, ko jūs norit!

— Meluoji tu, rupūže, net dulkės rūksta, bet ateik ryt — gausi veršį, nes jei prašai — duosiu; o teistis norėsi su manim — perlūžusį vėzdą gausi, arba ir da blogiau...

Išgėrė dar, dabar jau pastatė kalvis ir pakvietė Jambrožį, kuris mielai prisėdo ir ėmė pasakoti linksmas pasakėles ir tokius juokus krėsti, jog dažnai visi kvatoti prapliupdavo.

Tačiau neilgai tesilinksmino, nes kiekvienas skubėjo grįžti pas savuosius ir prie visokių reikalų; išsiskyrė gražumu, bet kits kitu netikėjo nė tiek, kiek per nago juodymą — pažino viens kitą kaip širmis palšį ir permatė kaip stiklą.

Pasiliko tik Jambrožis, laukdamas kūmų ar pažįstamų, kad kas pastatytų kokią puskvortę, nes šuniui tinka ir musė, kol kaulo kas nenumeta, o pasigerti mėgo, tik neįstengė pats nusipirkti, o ir nenuostabu: špitolninkas juk tebuvo.

Ir prekymetis jau ėjo galop.

Pačiu dienovidžiu sušvito saulė, bet tik tiek, lyg veidrodžiu kas būtų sušvytravęs pasauly, ir tučtuojau pasislėpė už debesų; o į pavakarę pasaulis suniuro; debesys vilkosi taip žemai, jog bemaž ant stogų

gulė, ir smulkus lietus ėmė šlaknoti it pro tankų rėtį. Tad ir išvažinėjo visi spėriai, kiekvienas skubėjo į namus, kad juos pasiektų prieš naktį ir kol nepradėjo labiau lyti.

Ir prekijai skubiai ardė būdas ir kraustėsi į vežimus, nes lietus telžė vis tirštesnis ir šaltesnis.

Tamsa leidosi greit, sunki ir šlapia.

Miestelis tuštėjo ir tilo.

Tik elgetos dar kur ne kur dejavo pasieniais, o iš karčiamų veržėsi girtuoklių klyksmai ir vaidai.

Ir jau visiškai vakare išvažiavo iš miesto Borynai; pardavė visa, ką turėjo, prisipirko ko reikėjo ir jomarku atsidžiaugė kaip reikiant. Antanas lupo arklius ir lėkė taip, jog net purvai taškėsi, nes ir žvarbu buvo, ir įsigėrę visi gerokai; senis, kad ir šykštus buvo ir net cypė, išleisdamas skatiką, o šiandieną taip juos vaišino ir valgiais, ir gėrimais, ir maloniais žodžiais, jog net nuostabu.

Jau tikra naktis sutemo, kai privažiavo mišką.

Tamsu buvo, nors į akį durk; lietus lijo vis stambesnis, ir kur ne kur ant kelio dardėjo vežimai ir sklido užkimusių girtuoklių dainos, arba vėl kas nors pamažėli člapsėjo purvu.

O viduriu kelio, nusodinto tuopomis, kurios gūdžiai švokštė ir stenėjo tarytum nuo šalčio, ėjo Jambrožis, jau girtut girtutėlis, varinėjo žąsis iš krašto į kraštą, tarpais užkliūdavo už kokio medžio arba susmegdavo purve, bet beregint pakildavo ir vis kone plyšdamas, kaip buvo pratęs, dainavo.

Liūtis ir tamsa buvo tokia, jog arklių uodegų neįžiūrėtum, o ir kaimo žiburiai atrodė kaip vilko žlibių žibėjimas.

VI

Liūtys įsipliaupė galutinai.

Jau nuo pat prekymečio pasaulis iš lėto skendo į pilką, drumzliną liūčių miglą, ir tik miškų ar kaimų apybraižos dūlavo blyškios, tarytum iš permirkusių gijų suaustos.

Slinko begalinės, šaltos, veriančios rudens darganos.

Šėmi lediniai lietaus rimbai be paliovos plakė žemę ir sunkėsi į vidų, visi medžiai, visi lapai virpėjo beribiu skausmu.

O iš po sunkių debesų, susivėlusių pažemiais, iš po žalsvų rūkų tarpais kyšojo plotai pajuodusių, pabjurusių, suplotų laukų — čia vėl tviskėjo srautai putoto vandens, plaukiančio vagomis, arba juodavo vieniši medžiai ant ežių, tarytum palinkę, pritvinkę drėgmės, purtė nuo savęs paskutinius lapų skutus ir draskėsi sielvartingai, lyg šunes ant grandinių.

Ištuštėję keliai telkšojo purvinom, pūvančiom valkom.

Trumpos, liūdnos, apsiblaususios dienos sunkiai vilkosi perpuvusiais šviesos ruožais, o naktys leidosi juodos, kurčios, keliančios sielvartą nepaliaujamu monotonišku pliupsėjimu...

Kraupi tyla apsiautė žemę.

Nuščiuvo laukai, pritilo sodžiai, apkurto miškai.

Kaimai pajuodo ir lyg tvirčiau prisišliejo prie žemės, prie tvorų, prie nuogų, susirietusių ir tyliai dejuojančių sodų.

Pilki liūčių ūkai užstojo pasaulį, prarijo spalvas, užgesino šviesas ir žemę gramzdino tamsybėse, ir viskas atrodė tarytum sapno kliedesys, o iš perpuvusių laukų, iš nutirpusių miškų, iš apmirusių dykynių kilo

liūdesys ir slinko sunkiomis miglomis; stoviniavo gūdžiose kryžkelėse, po kryžiais, išskėtusiais sielvartingai rankas ant tuščių kelių, kur nuogi medžiai šiurpėjo nuo šalčio ir raudojo kančioj, žvilgčiojo aklomis akimis į aptriušusias lūšnas, ant mirusių šventorių švaistėsi tarp užmirštų kapų per nuogus, apiplėštus, išniekintus laukus, per susmegusius kaimus ir žvilgčiojo į trobas, į kūtes, į sodus, net galvijai baubė iš baimės, linko dusliai dejuodami medžiai, o žmonės gailiai dūsavo, baisiai ilgėdamiesi — nenumaldomai ilgėdamiesi saulės.

— — — — — — — — — — — — —

Lietus dulkė be paliovos, tarytum tankiu tinklu gaubė pasaulį, ir visi Lipcai skendėjo tirštuose rūkų debesyse, iš po kurių tik kur ne kur juodavo stogai, čia peršlapusios mūrinės tvoros, čia vėl čiurūs dūmų kaltūnai, kurie verpstėsi ties kaminais ir traukė per sodus.

Tylu buvo kaime, tik kur ne kur kūlė klojimuose, tačiau retai, nes visas kaimas plušėjo kopūstuose.

Tuščia buvo ant purvino pabjurusio kelio, tuščia buvo ir kiemuose, ir prieš trobas, tik tarpais sudūluodavo kas rūke ir bematant dingdavo, tad vien klumpių pliukšenimas per dumblynę tebuvo girdėti, čia vėl vežimas kopūstų palengva vilkosi nuo durpynų ir vaikė žąsis, rankiojančias nukritusius nuo vežimų lapus.

Tvenkinys siautėjo ankštuose krantuose ir vis labiau tvino, žemesnėse vietose užliejo kelią Borynos pusėj, siekė tvoras ir tiško putomis į trobų sienas.

Visas kaimas kirto kopūstus ir vežė juos; kopūstų buvo pilna klojimuose, prieangiuose ir pirkio-

se, o kai kieno ir trobos pašalėse mėlynavo krūvos galvų.

Prieš trobas, pastatytos ant lietaus, brinko didžiulės statinės.

Skubėjo žmonės be galo, nes lietus nesiliovė, o keliai darėsi klampūs, neišbrendami.

Ir Dominikienės šiandien kirto kopūstus.

Jau nuo pat ryto į kopūstadaržį išvažiavo Jagna su Simu, nes Andrius, likęs namie, lopė stogą, prakiurusį keliose vietose.

Pavakarė jau buvo ir šiek tiek pradėję temti; tad senė tarpais vis išeidavo iš trobos, žiūrėjo į rūkus malūno linkui ir klausėsi, ar nevažiuoja kartais...

O kopūstadaržiuose, išsidriekusiuose žemai už malūno, durpynuose, virte virė darbas.

Juosvos, šlapios miglos klojėjo ant pievų, tik kur ne kur žilpo platūs grioviai, pilni šėmo vandens, ir aukštos lysvės kopūstų, mėlynuojančių blankiu žalumu, arba rudų, tarytum geležinės skardos lapai,— o vienur kitur pro rūką dūlavo raudoni moterų sijonai ir krūvos nukirstų galvų.

Migliname tolyje, virš upės, kuri ūždama tekėjo per krūmų tankynes, melsvas it debesys, juodavo durpių stirtos ir vežimai, į kuriuos žmonės nešė marškomis kopūstus, nes sutižus žemei negalėjo privažiuoti ligi pat daržų.

Kiti buvo jau bebaigią kirsti ir rengėsi namo, tad ir balsai vis garsiau sklido rūke ir skrido nuo rėžio į rėžį.

Jagna ,ką tik baigė savo lysves, buvo smarkiai pavargusi, alkana ir peršalpusi iki gyvo kaulo, nes klumpės, ir tos klimpo į rudą durpėtą žemę iki riešų ir jinai turėjo dažnai jas austyti ir pylioti iš jų vandenį.

— Simai, judinkis greičiau, nes nebejaučiu kojų! — gailiai sušuko ji ir matydama, kad bernas nepakelia, nekantriai išplėšė jam iš rankų milžinišką ryšulį, užsimetė jį ant pečių ir nunešė į vežimą.

— Toks nuaugęs bernas, o minkštų strėnų esi, lyg boba po mažo,— paniekinamai sušnibždėjo, versdama kopūstus į šiaudais išklotą vežimą.

Susigėdęs Simas kažką murmėjo panosėj, kasėsi kaltūnus ir kinkė arklį.

— Skubinkis, Simai, naktis gi jau! — ragino jį, vis nešdama kopūstus į vežimą.

Ir iš tikrųjų, naktis artinosi, tamsa tirštėjo ir juodėjo, o lietus pylė taip smarkiai, jog tik pliupsėjo ant patižusios žemės ir grioviuose, tarytum kas grūdus būtų bėręs.

— Juze! Ar baigsit šiandie? — sušuko Borynaitei, kuri su Kuba ir Hanka kirto šalimais.

— Baigsim! Taigi ir namo laikas, o lyja taip, jog jau ir marškinius permerkė. Ar jau važiuojat?

— Taigi, jau. Naktis beregint, o tada bus taip tamsu, jog ir kelio neįžiūrėsi. Ryt kas liko suvešim. Puikius turite kopūstus! — pridūrė, palinkusi į juos ir žiūrėdama į rūke dūluojančias krūvas.

— Ir jūsų ne blogiausi, o jau guogės tikrai didžiausios...

— Naujos sėklos rasoda buvo, klebonas parvežė iš Varšuvos.

— Jagna! — vėl atsiliepė iš rūkų Juzkos balsas.— Žinai, ryt Juozapų Valekas siunčia piršlius pas Marysę Pociotkaitę...

— Tokia mergiūkštė! Argi ji jau metuose? O man atrodo, kad pernai karves tebeganė!..

— Ė, dėl vyro tai jau metų turi, bet ir margų turi tiek, jog bernai veržias.

— Veršis ir prie tavęs Juze, veršis...

— Jeigu tėtušis trečios neves! — sušuko Jagustynka iš kažkur nuo trečio rėžio.

— Iš kur tau į galvą atėjo, juk tik pavasarį da motiną palaidojo,— nusigandusiu balsu pasakė Hanka.

— Argi vyrui pro šalį? Kožnas vyras kaip tas meitėlis, kad ir kaip būtų priėdęs, vis tiek į naują lovį snukį kiša... O, viena vos atsileidžia... da kaip reikiant neatšalusi, o jau antros dairosi... šuniška veislė... O kaip padarė Sikora? Palaidojęs pirmąją, po trijų savaičių antrą paėmė.

— Teisybė, bet ir penketą mažų amžinatilsį jam paliko...

— Kurgi ne! Bet tik mulkiai patikės, kad dėl vaikų ženijos... dėl savęs, nes liūdna buvo vienam po duknom!..

— Mes tėvui neleistume, oho!..— energingai sušuko Juzė.

— Tu dar jaunutė, tai ir kvaila... tėvo žemė, tėvo ir valia!

— Vaikai irgi ką nors reiškia ir savo teisę turi,— užginčijo Hanka.

— Iš svetimo vežimo lipk kad ir vidury jūros,— dusliai sumurmėjo Jagustynka ir nutilo, nes Juzka papykusi ėmė šaukti Viteką, kuris slankiojo paupiu; Jagna į tą pasikalbėjimą nesikišo — tik tarpais šypsojosi, prisiminusi prekymetį, ir vis nešė kopūstus, o kai vežimas buvo jau pilnas, Simas ėmė važiuoti į kelią.

— Likite sveikos,— tarė kaimynėms.

— Važiuok sveika, mes irgi tuoj... Jaguse, o darinėti pas mus ar ateisi, ką?

— Tik pasakyk, kada reikės, ir ateisiu, Juze, ateisiu...

— O sekmadienį bernai gūžynes taiso pas Klombus, ar žinai?

— Žinau, Juze, žinau.

— Sutiksit Antaną, tai pasakykit, kad laukiam,— tegu pasiskubina,— prašė Hanka.

— Gerai, gerai...

Nubėgo greičiau vytis vežimo, nes Simas buvo jau nuvažiavęs per varsną, tebuvo girdėti, kaip keikėsi ant arklio; vežimas iki stebulių klimpo pabjurusioj, durpėtoj žemėj, ir duobėse ar blogesnėse vietose abu turėjo padėti arkliui ištempti jį iš liūno.

Tylėjo abu; Simas vedė arklį ir žiūrėjo, kad neišverstų, nes duburklių buvo visur pilna, o Jagna ėjo iš antrosios pusės, parėmusi vežimą petimi, ir galvojo, kaip reikės jai išsipuošti į tą kopūstų darinėjimą pas Borynus.

Temo spėriai, arklys vos bebuvo matyti, lietus lyg ir nustojo, tik kybojo šlapias, sunkus rūkas, net kvėpuoti buvo sunku, o viršuj gūdžiai kaukė vėjas ir plakė medžius ant pylimo, kurį jie kaip tik privažiavo.

Užvažiuoti ant pylimo buvo sunku, nes statu ir slidu, arklys klupo ir kas žingsnis stojo ilsėtis, tad jie vos beišlaikydavo vežimą, kad atbulas nenulėktų.

— Nereikėjo tiek krauti vienam arkliui! — atsiliepė kažkoks balsas nuo pylimo.

— Tai jūs, Antanai?..

— Taigi.

— Pasiskubinkit, nes ten jau Hanka jūsų laukia... Padėkit mum...

— Palaukit, nusileisiu, tai padėsiu. Tokia tamsa, kad ničnieko nematyti.

Užvažiavo ant pylimo bematant, nes jis taip stipriai parėmė, jog net arklys riščia sujudo ir tik ant viršaus sustojo.

— Dėkui, ir stiprus esi, o jergutėliau! — ištiesė Jagna jam ranką.

Staiga nutilo, vežimas pajudėjo, o juodu ėjo greta, neįmanydami nė ką besakyti, abu kažkaip keistai sumišę.

— Grįžti? — tyliai sušnibždėjo Jagusė.

— Tik ligi malūno palydėsiu, Jaguse, nes ten kelias vienoj vietoj vandens išplautas.

— Tai tamsumėlis, ką? — sušuko Jagusė.

— Bijaisi, Jaguse? — sukuždėjo, prislinkdamas arčiau.

— A jau, kurgi bijočiaus...

Vėl nutilo ir ėjo taip gretomis, jog šlaunis prie šlaunies, petis prie peties...

— O akys jum žiba kaip vilko... net dyvai...

— Sekmadienį būsi pas Klombus gūžynėse?

— Argi mane motina leis...

— Ateik, Jaguse, ateik...— prašė Antanas tyliu, smaugiu balsu.

— Ar nori? — švelniai paklausė, žvelgdama jam į akis.

— O Jėzau, taigi tik dėl tavęs pasamdžiau smuikininką iš Volios ir dėl tavęs įkalbėjau Klombą, kad užleistų trobą, dėl tavęs, Jaguse...— šnibždėjo ir taip kišo veidą prie jos veido ir kvėpavo, jog ši net atsitraukė kiek ir ėmė virpėti susijaudinusi.

— Eik jau... laukia tavęs... da pamatys kas... eik...

— Ar ateisi?..

— Ateisiu.. ateisiu...— pakartojo, dairydamasi paskui jį, bet jau dingo rūke, tik buvo girdėti, kaip brenda per purvą.

Nukrėtė ją staigus šiurpulys, ir lyg liepsnos viesulas perlėkė per širdį ir galvą, ji net susvirduliavo. Nė žinot nežinojo, kas jai atsitiko; akys degė tarytum žarijomis užbertos, negalėjo nei kvapo atgauti, nei nutildyti aistringai plakančios širdies; nejučia skėtriojo rankomis, tarytum ieškodama ką apglėbti, rąžėsi savyje, nes pavergė ją tokie pasiutę geiduliai, jog vos nerėkė... pasivijo vežimą, stvėrėsi rungo ir, nors nereikėjo, taip smarkiai stūmė, net vežimas girgždėjo, siūbavo ir kopūstų galvos kraičiojo į purvą... o prieš akis vis matė jo veidą ir akis liepsnojančias, geidulingas... deginančias...

„Smakas, ne vyras... antro tokio turbūt pasauly nerasi..." — galvojo sujukusi.

Atsipeikėjo, kai išgirdo gaudžiant malūną, pro kurį važiavo, ir ūžiant vandenį, krintantį ant ratų iš po pakeltų kaiščių, nes antplūdis buvo didelis. Vanduo, gūdžiai riaumodamas, krito žemyn ir, ištiškęs baltomis putomis, kunkuliavo ir baltavo plačiai išsiliejusioj upėj.

Malūninko troboj, stūksančioj prie pat kelio, jau buvo šviesu ir pro užuolaidomis uždengtus langus buvo matyti ant stalo stovinti lempa.

— Turi lempą kaip klebono ar dvare...

— Argi ne turtuoliai?.. Žemės turi daugiau už Boryną ir pinigus už palūkanas skolina, o už malimą ar nesuka, ką? — traukė Simas.

„Gyvena kaip ponai... Tokiems tai gera... Po kambarius vaikštinėja... ant kanapų gulinėja... gyvena šiltai... valgo saldžiai, o žmonės jiems dirba..." — galvojo Jagna, tačiau be pavydo, neklausydama Simo, kuris, nors šiaip nešnekus, kai įsipasakodavo, tai jau ir galo nebebūdavo.

Parsivilko pagaliau namo.

Troboj buvo šviesu ir šilta, ugnis linksmai tratėjo židiny; Andrius skuto bulves, o senė ruošė vakarienę.

Prie ugnies šildėsi kažkoks senas, žilas žmogus.

— Baigėt jau, Jaguse?

— Tai jau, truputis beliko rėžyje, gal kokios trys maršk os.

Jagusė nuėjo į kamarą persivilkti ir netrukus jau plušėjo troboj ir ruošė valgyti, atidžiai ir smalsiai žvilgčiodama į senį, kuris sėdėjo visiškai tylėdamas, žiūrėjo į ugnį, varstė rožančiaus karolėlius ir krutino lūpas. O kai susėdo vakarienės, senė padėjo jam šaukštą ir pakvietė.

— Likite su ponu Dievu... užsuksiu dar čia, nes galbūt Lipčuose pasiliksiu ir kiek ilgiau...

Atsiklaupė vidury trobos, nusilenkė prieš šventuosius paveikslus, persižegnojo ir išėjo.

— Kas jis? — paklausė nustebusi Jagna.

— Tai šventas maldininkas, nuo Jėzaus grabo parėjęs... seniai jį pažįstu, ne sykį jau čia yra buvęs, visokių šventenybių parnešęs... Kartą, prieš kokius trejus metus...

Nebaigė, nes įėjo Jambrožis, pasakė pagarbintą ir atsisėdo prie krosnies...

— Šaltis toks ir lietus, kad net mano medinė koja sustiro.

— Ar tai tau naktimis ir per tokį purvyną braidžioti... sėdėtum troboj ir kalbėtum poterius...— murmėjo Dominikienė.

— Nusibodo vienam, tai pas mergas išėjau ir pas tave pirmą, Jaguse, užsukau...

— Giltinė jūsų mergos vardas...

— Su jaunesniais tai ulioja, o mane visiškai per nieką laiko...

— A jau?..— tarė Dominikienė klausiamai

— Sakau tiesą. Kunigas su ponu Dievu buvo pas Baltrų, kur už tvenkinio...

— Žiū... per jomarką mačiau jį sveiką....

— Žentelis taip jį basliu privanojo, jog net vėdarus atmušė.

— Už ką gi taip, kada?

— O už ką gi, jei vis ne už žemę. Vaidijosi jau kokią pusę metų, o šiandie per pietus ir atsirokavo.

— Dievo bausmės nėr tiems galvažudžiams,— atsiliepė Jagna.

— Ateis, Jagna, nesibijok, ateis,— kietai tarė senė, pakeldama akis į šventuosius paveikslus.

— O kas mirė, nebeatsikels,— tyliai sušnibždėjo Jambrožis.

— Sėskitės prie bliūdo, užvalgykit ko turim.

— Nesispyriosiu, nesispyriosiu. Vieną bliūdelį, kad tik didelį, tai da įveiksiu,— juokavo jis.

— Jum vis tik juokai galvoj ir pokštai.

— Tai ir visas mano turtas, o kam man sielvartų, ką?

Apsėdo stalą, ant kurio stovėjo dubens, ir valgė tyliai, iš lėto. Andrius dėjo ir pilstė, o Jambrožis vis leido kokį žodelį ir pats labiausiai juokėsi, nes bernai, kad ir kaip norėdami pasijuokti, bijojosi rūstaus motinos žvilgsnio.

— Kunigas namie? — paklausė pagaliau senė.

— O kur jis bus per tokį šlapumą? Kaip žydas, vis į knygas įknibęs.

— Mokytas jis, mokytas...

— Ir geras, kad ir nerastum geresnio...— pridūrė Jagna.

— Galbūt... žinoma... sau ant pilvo nespjaudo nei kitam ant barzdos, o kai jam duoda, tai ima...

— Neplepėtumėt ko nereikia.

Pavakarieniavę pakilo. Jagna su sene atsisėdo priešais krosnį verpti, o sūnūs kaip paprastai ėmė kraustyti, mazgoti indus ir ruoštis. Taip jau visuomet pas Dominikienę buvo, kad savo sūnus laikė geležiniuose gniaužtuose ir vertė dirbti net moterų darbą, kad tik Jagusė rankelių nesusiteptų.

Jambrožis užsirūkė pypkę, papsėjo į kaminą arba taisė nuodėgulius ir kišo žabus, tarpais vis žvilgčiojo į moteris, galvoje kažką svarstė ir dėstė.

— Sako, pas jus piršliai buvę?

— Ar tai tie vieni.

— Ne dyvai, Jagna kaip paveikslėlis. Kunigas pasakė, kad ir mieste nerasi gražesnės.

Jagna net paraudo iš smagumo.

— Taip pasakė! Tegu jam Dievas sveikatos duoda! Seniai jau rengiaus mišių nešti, seniai, bet rytoj tai jau tikrai nunešiu.

— Atsiųstų da čia kai kas piršlius, bet prisivengia truputį...— tyliai pasakė Jambrožis.

— Bernas?..— paklausė senė, vyniodama giją ant urzgiančio grindyse verpsto.

— Gaspadorius, visam kaime pirmutinis, kilmingas... bet našlys.

— Svetimų vaikų nesupsiu...

— Užaugę jau, nesibijok, Jaguse, užaugę.

— Kam jai reikia senio... suspės dar... palauks sau jauno, koks patiks.

— Tokių netrūksta, argi kur jaunų stokoja? Bernai kaip žvakės, papirosus rūko, karčiamoj šoka, degtinę maukia ir tik dairosi į mergas, kiek kuri margų turi ir kiek gryno skatiko, kad būt iš ko paulioti... gaspadoriai, rupūžės, lig pietų miega, o popiet vienračiais mėšlus vežioja ir kauptukais laukus dirba...

— Neduosiu tokiam Jagnos žeminti.

— Ne veltui sakoma, kad visam kaime esi gudriausia...

— Bet ir su seniu jaunai ne koks smagumas...

— Ar tai nėra jaunų pasismaginti?

— Senas esate, o da vėjai galvoj,— rūsčiai tarė Dominikienė.

— Ė... taip sau plepu, kad liežuvis nesugrubtų.

Nutilo ilgam.

— Senas ir žiūrės, ir svetimo pinigo negobšus,— vėl prašneko Jambrožis.

— Ne, ne, vienas Dievo rūstinimas iš to būva.

— Galėtų ir žemės užrašyti,— tarė rimtai, kratydamas pypkę į nuodėgulį.

— Jagnai ir savos pakanka,— atsakė po valandėlės senė, jau svyruodama ir netikra.

— Daugiau jis duotų, negu paimtų, daugiau...

— Pasakė!

— Žinoma, ne iš oro pagavau ir neprasimaniau, negi pats nuo savęs atėjau...

Vėl tylėjo. Senė ilgai lygino sutaršytą kuodą, paskui paseilėjo pirštą, ir kairiąja ranka ėmė traukti linų pluoštą, o dešiniąja taip suko verpstą, jog tas burgzdamas it širšūnas sukosi ant grindų ir bimbė.

— Tai kaip, ar gali atsiųsti?

— Katras?

— Nežinot? Nagi anas! — parodė pro langą į Borynos žiburius, vos mirgančius anapus tvenkinio.

— Vaikai užaugę — gero žodžio netars ir į savo dalį teisę turi...

— Bet užrašyt gali, kas jo... tai kaipgi?.. O vyras geras, ir gaspadorius ne by koks, ir dievotas, ir tvirtas da — pats mačiau, kad pūrą rugių ant pečių užsikelia. Ten tai jau Jagnai nieko nestokotų, gal tik gulbės pieno... o kad Andriui kitąmet į kariuomenę

reiks eiti... tai Boryna su valdininkais pasižįsta, žino kur prieiti — galėtų padėti...

— Kaip tau, Jaguse, atrodo?..

— Man vis viena, sakysit, tai eisiu... jūsų galva, ne mano...— tyliai kalbėjo ir, atrėmusi kaktą į kuodą, įbedė be minties akis į ugnį ir klausėsi linksmo žabų spragsėjimo. Tas ar kitas — jai buvo vis viena,— suvirpo tiktai, prisiminusi Antaną.

— Tai kaipgi? — paklausė Jambrožis, pakildamas nuo suolo.

— Tegu atsiunčia... sutartuvės — dar ne jungtuvės...— atsakė senė.

Jambrožis atsisveikino ir nuėjo tiesiai pas Borynią.

Jagna vis sėdėjo nejudėdama ir tylėdama.

— Jaguse... dukrele... tai kaip?..

— O nieko... man vis tiek... Sakysit, tai tekėsiu už Borynos... o ne, tai pasiliksiu pas jus... argi bloga man čia...

Senė verpė toliau ir tyliai kalbėjo:

— Kaip geriau tau noriu, kaip geriau... Žinoma, jis senas, bet dar tvirtas ir žmoniškas, ne toks kaip kiti vyrai, žiūrės tavęs... Ponia pas jį būsi, gaspadinė... O kai užrašą darys, tai jau taip jam prikalbėsiu, kad žemė tektų palei mūsų, palei rugius prie kalnelio... o kad ir šešis margus užrašytų... Ar girdi? Šešis margus! O tau reikia ištekėti... reikia.... kam gi turi tauzyti ant tavęs ir liežuviais po visą kaimą valkioti... Meitėlį paskerstume... o gal ir ne... gal...— nutilo ir jau galvoj svarstė viena sau, nes Jagna, tarytum negirdėjusi jos žodžių, verpė šaltai, lyg jai nebūt rūpėjęs savo pačios likimas,— taip ničnieko negalvojo apie tą ištekėjimą.

Argi jai bloga buvo pas motiną? Dirbo ką norėjo, ir niekas jai blogo žodžio nepasakė. Ką jai rūpėjo žemė, ar užrašas, ar turtas — tiek, kaip ir nieko; arba kad ir vyras? Ar maža bernų paskui ją lakstė — tegu tik panorėtų, tai visi vieną naktį sulėks... ir jos mintis vangiai tįso it linų gija iš verpsto ir, kaip toji gija, sukosi vis vienodai,— jeigu motina lieps, tai tekės už Borynos... Žinoma, kad jį net meilija labiau už kitus, nes nupirko jai kaspiną ir skarelę... žinoma... bet ir Antanas taip pat būtų nupirkęs, o ir kiti gal... kad tik turėtų tiek pinigų, kiek Boryna... kiekvienas geras.... ir visi drauge... argi tai ji turi proto rinktis! Motinos čia galva, kad padarytų kaip reikia...

Vėl įbedė akis į langą, nes pajuodę, nuvytę jurginai, vėjo siūbuojami, žvilgčiojo pro stiklus, tačiau beregint užmiršo juos, užmiršo viską, net pati save, ir paskendo tokiame šventame nejausmingume, nelyginant gimtoji žemė negyvose rudens naktyse,— nes tokia, kaip toji šventa žemė, buvo ir Jaguses siela — kaip toji žemė. Glūdėjo ji kažkokiose, niekieno neištirtose gelmėse, sapno svajonių rezginy — milžiniška, o nesąmoninga, galinga, o be valios, be norų, be troškimų — negyva, o nemirtinga; ir kaip tą žemę, ėmė ją kiekvienas vėjas, siautė savimi ir supo, ir nešė ten kur norėjo... ir kaip tą žemę pavasarį, kėlė ją šilta saulė, vaisino gyvybe, vėrė liepsnos, meilės, geismų šiurpuliais, o ji gimdo — nes turi; gyvena, dainuoja, viešpatauja, kuria ir naikina — nes turi; ji yra — nes turi būti... nes kaip toji šventa žemė,— tokia buvo Jagusės siela — kaip toji žemė!..

Ir ilgai taip sėdėjo tylėdama, tik jos akyse žvaigždės švietė it ramūs vandenys pavasario vidudienį, kol staiga atsipeikėjo, nes kažkas atidarė duris iš priemenės.

Įbėgo uždususi Juzė, pripuolė prie krosnies, išpylė iš klumpių vandenį ir kalbėjo:

— Jaguse, mūsų rytoj kopūstus darinėja, ateisi?

— Ateisiu.

— Troboj darinėsim. Jambrožis ten sėdi pas tėtušį, tai vogčia ištrūkau į kaimą tau pasakyti. Bus Ulisė, bus ir Marysė, ir Viktė, ir kitos... ir bernų ateis... Petrekas žadėjo su smuiku...

— Kuris?

— Ogi Mykolų, kur už vaito gyvena, kuris per bulviakasį iš kariuomenės grįžo... ir taip kraipo kalbą, jog ir suprast jį sunku...

Priplepėjo, kiek tik galėjo, ir išlėkė namo.

Tyla vėl apsiautė trobą.

Tarpais lietus taip siūbtelėdavo į stiklus, tarytum kas saują smėlio žerdavo, vėjas kaukė ir siautėjo sode ir pūtė į kaminą taip, jog nuodėguliai krutėjo židiny ir dūmai veržėsi į trobą... o verpstai vis burzgė po grindis.

Vakaras slinko lėtai ir ilgai; pagaliau senė tyliu, drebančiu balsu užgiedojo:

Visus savo dienos darbus...

O vaikinai su Jagna pritarė tyliai ir tokiais gailingais balsais, jog vištos priemenėj ant laktų ėmė kurksėti ir katėti.

VII

Rytojaus diena buvo taip pat lietinga ir niauri.

Kas valandėlė iš kurios nors trobos išeidavo kas ir ilgai, susirūpinęs žiūrėdavo į ūkanotą pasaulį, ar kur nesigiedrija — tačiau, be palšų debesų, plaukiančių taip žemai, jog vos nesikabino už medžių viršū-

nių, nieko nebuvo matyti, lietus raseno nepaliaudamas ir tuoj po pietų virto tokia liūtimi, jog tarytum kas dangaus užtvankas būtų paleidęs — vien tik stogai dundėjo.

Žmonės rūgo trobose; vienas kitas per tą purvą ir lietų ėjo pas kaimynus pasidejuoti, kad toks oras, jog ir šunį lauk sunku išvaryti, o čia ne vieno pakratai dar miške tebebuvo, kitas dar malkų nebuvo susivežęs, o bemaž niekas nebuvo dar nuėmęs visų kopūstų, kurių ir nuvažiuoti šiandie nebuvo įmanoma, nes tvenkinys per naktį taip priplūdo, jog dar prieš dieną reikėjo atidaryti užtvankas ir nuleisti vandenį į upę, kuri dėl to plačiai išsilejo, net pievas užtvindė, o kopūstų laukai lyg salos juodavo lysvių keteromis palšame putotame poplūdyje.

Dominikienės taip pat nebesuvežė tų likučių, kur vakar nespėjo.

Jagna nuo pat ryto nesižinojo kur dėtis, slankiojo iš kerčios į kerčią arba žiūrinėjo pro langus į bangos išverstą jurginų kerą, į lietaus užtvindytą pasaulį ir gailiai dūsavo.

— Kaip man ilgu, dievulėliau brangus! — šnibždėjo, nekantriai laukdama sutemų, kad galėtų eiti pas Borynus kopūstų darinėti, o čia diena vilkosi taip lėtai, it koks senis per purvyną, taip nuobodžiai ir taip kažkaip liūdnai, jog nebegalėjo ištverti. Suirzusi tad buvo, nuolat šūkavo ant brolių ir trankė visa, kas po ranka pakliuvo, o be to, skaudėjo galvą, net šutintomis ir actu sudrėkintomis avižomis apsidėjo kaktą — tąsyk praėjo. Tačiau negalėjo rasti sau vietos, ir darbas slydo iš rankų; ji atidžiai žiūrėjo į išsiliejusį tvenkinį, kuris tarytum koks paukštis skėtriojo sunkiais sparnais, plakė jais, ūždamas šiaušėsi, net vanduo talaškavo į kelią, o nuskrist negalėjo, lyg kojo-

mis į žemę įaugęs; o už vandens stovėjo Borynos troba, gerai buvo matyti pažaliavęs nuo senatvės stogas ir priebutis, naujai apdengtas dar tebegeltonuojančiomis malksnomis, ir trobesiai už sodo,— tačiau ji visiškai nežinojo, į ką bežiūrinti...

Dominikienės nebuvo nuo pat ryto; ji, kaip nusimananti apie ligas ir mokanti gydyti, buvo pašaukta prie gimdančios moters į kitą kaimo galą.

O Jagną tarytum kas stūmė bėgti į lauką pas žmones, tačiau vos tik užsirišdavo galvą skarele ir pažvelgdavo už slenksčio į purvą ir lietų,— pradingdavo noras bet ką daryti... pagaliau net verkti panoro iš tos kažkokios keistos ilgatvės... tad negalėdama savęs įveikti, atsidarė skrynelę ir ėmė iš jos kraustyti ir ant lovų dėlioti šventadienius apdarus, net paraudonavo troboje nuo rainuotų sijonų, skarelių, liemenių; tačiau tai jos šiandie nedžiugino, ne... žiūrėjo abejingu, nuobodžiaujančiu žvilgsniu į savo turtą, tik iš apačių išsitraukė Borynos dovanotą skarelę ir kaspiną, pasipuošė jąja ir ilgai žiūrėjo į veidrodėlį.

„Visai nieko... reikia šiandie ją užsirišti",— pagalvojo ir tuoj nusitraukė, nes kažkas tarputvoriais ėjo į trobą.

Įėjo Matas... Jagna net sušuko nustebusi, nes tai jis buvo tasai, apie kurį žmonės daugiausia kalbėjo, kad su juo naktimis sode susieinanti, o dažnai ir kitur įsileidžianti... Bernas buvo vyresnio amžiaus, nes jau gerokai per trisdešimt, dar kavalierius, tačiau vesti nenorėjo, mat turėjo neištekintų seserų, o Jagustynka tauzijo, kad jam merginos ar svetimos žmonos skanesnės esančios... Vyras buvo nuaugęs it ąžuolas, tvirtas, savim pasitikįs ir dėl to toks didus ir nenusileidžiantis, jog kone visi jo bijojo. O gabus, bestija, buvo visam kam; fleitą pūtė, net širdis salo, vežimus

mokėjo dirbti, trobas statė, pečius mūrijo — viską dirbo taip vikriai, jog darbas tirpo; bet kad ir nemažai uždirbdavo, skatikas rankose nė kiek nesilaikė, nes bematant pragerdavo ir prafundydavo ar išskolindavo... Golombas[3] buvo jo pavardė, nors atrodė panašesnis į vanagą, ir iš veido, ir iš karšto būdo...

— Tegul bus pagarbintas!

— Per amžius... Matas!

— Aš, Jaguse, aš...

Suspaudė jai ranką ir taip karštai pažiūrėjo į akis, mergina net paraudo ir neramiai žvilgčiojo į duris.

— Tai jau kokią pusę metų išbuvai svietė...— pašnibždėjo sumišusi.

— Visą pusę metų ir dvidešimt tris dienas... gerai skaičiau...— o jos rankų nepaleido.

— Užžiebsiu žiburį! — sušuko Jagusė, nes gerokai jau temo, ir norėjo iš jo ištrūkti.

— Pasveikink gi mane, Jaguse,— tyliai paprašė ir norėjo ją apkabinti, bet ji skubiai išsisuko ir ėjo prie krosnies žiebti žiburio, bijodama, kad taip patamsy neužtiktų jų motina ar ir kas kitas, tačiau nesuskubo, nes Matas pagavo ją perpus, stipriai prispaudė prie savęs ir nirtulingai ėmė bučiuoti...

Suspurdėjo it paukštis, bet ne jos jėgoms ištrūkti iš tokio alkano slibino, kuris spaudė, net šonkauliai braškėjo, ir taip bučiavo, jog ji visiškai nusilpo, akys apsitraukė rūku, kvapo atgaut nebegalėjo, tad tik iš paskutiniųjų maldavo:

— Paleisk... Matai... Mamytė...

— Da kartelį, Jaguse, da sykį, o visai pasiusiu...— Ir taip bučiavo, jog mergina visiškai suglebo ir liejosi per rankas it vanduo, tačiau Matas paleido ją,

[3] *Goląb* — lenkiškai „karvelis".

nes išgirdo priemenėj žingsnius, pats užžiebė lemputę ant gobtuvo ir ėmė darytis suktinę parūkyti, o džiaugsmu liepsnojančiomis akimis žiūrėjo į Jagusę, kuri dar neatsigavo, nes stipriai laikėsi sienos ir sunkiai kvėpavo.

Įėjo Andrius ir ėmė židiny pūsti ugnį, kaisti puodus su vandeniu ir vis sukiojosi po trobą, tai anie du mažai jau besikalbėjo, tik žiūrėjo vienas į antrą liepsnojančiomis, alkanomis akimis, tarytum praryt kits kitą norėdami...

Netrukus — po tiek laiko, kiek reikia porai poterių sukalbėti,— parėjo Dominikienė, matyt, pikta, nes dar priemenėj paleido kakarinę ant Simo, o išvydusi Matą, rūsčiai į jį pasižiūrėjo, į pasveikinimą nekreipė dėmesio ir nuėjo į kamarą persivilkti.

— Eik sau, nes motina dar išplūs tave...— tyliai tarė Jagusė.

— Išeisi pas mane, Jaguse, ką? — prašė Matas.

— Grįžai jau iš svieto? — tarė senė, tarytum dabar jį tepastebėjusi.

— Grįžau, motin...— kalbėjo švelniai ir norėjo pabučiuoti jai ranką.

— A jau, kalė tavo motina, ne aš! — suurzgė, piktai ištraukdama ranką.— Ko čia atsivilkai? Sakiau, kad nevaikščiotum...

— Pas Jagusę atėjau, ne pas jus,— įžūliai sušuko, nes jau paėmė jį pyktis.

— Šalin nuo Jagusės, girdi! Šalin, kad paskui per tave jos liežuviais po kaimą nevalkiotų kaip kokios paskutinės... kad man nė akyse nesirodytum...— pratrūko senė.

— Rėkiat kaip varna, visas kaimas išgirs...

— Tegu išgirsta, tegu subėga, tegu žino, kad įsi-

kibai į Jagną kaip ta varnalėša į šuns uodegą, jog ir pagaikščiu sunku benuvyti...

— Kad nebūtut boba, tai jum truputį sonkaulius paskaityčia už tokią kalbą...

— Pamėgink, razbainike, pamėgink, šunsnuki...— sugriebė geležinį žarsteklį.

Tačiau tuo ir baigėsi, nes Matas nusispjovė, trenkė duris ir greitai išėjo; juk kaipgi, negi su boba pešis ir statys save visam kaimui ant juoko?

O senė, kadangi jo jau nebebuvo, užsisėdo ant Jagnos — ir kad ims tratėti ir prikaišioti visa, ką tik po kepenim turėjo... Jagusė sėdėjo tyli, net nustėrusi iš baimės, bet kai motinos žodžiai lig gyvuonies ją įskaudino... atsipeikėjo, pakišo galvą po duknom ir pratrūko verksmu ir skundais... užgavo ją skaudžiai, nes buvo juk niekuo dėta... nešaukė jo į trobą.. pats atėjo... o pavasarį, ką motina prikaišioja... tai... sutiko ją prie perlipos... argi galėjo nuo jo atsigintį?.. Visuomet jai taip darosi,— tegu tik kas į ją smarkiai pasižiūri arba stipriai suspaudžia... tai taip viskas joje suvirpa, taip nebetenka jėgų ir taip niršta širdis, jog nieko jau nebežino... kuo gi ji kalta?

Skundėsi tyliai pro ašaras, net senė atlyžo ir rūpestingai ėmė šluostyti jai veidą ir akis ir glostyti galvutę, raminti.

— Nurimk, Jaguse, neverk... ne... nes akys paraudonuos tau kaip triušiui, tai kaipgi eisi pas Borynus?

— Metas jau? — paklausė po valandėlės kiek aprimusi.

— Žinoma, metas, tik pasišviesk gražiai, tenai bus žmonių, ir pats Boryna žiūrės...

Jagusė beregint pakilo ir ėmė rengtis.

— Gal tau pieno pašutinti?

— Nesinori valgyt visai, motule.

— Simai, šildais, baidykle, o karvės ten į tuščias ėdžias dantis brūžina! — sušuko senė iš pykčio likučių, o Simas pabėgo, kad kuo negautų.

— Taip man rodos,— kalbėjo tyliau, padėdama Jagusei rengtis,— kad kalvis su Boryna santaikoj. Sutikau jį, vedėsi iš senio puikų veršį... Gaila... vertas gerų penkiolikos popierėlių... bet gal ir gerai, kad nesipyksta, nes kalvis turi piktą liežuvį ir apie įstatymus nusimano,— atsitraukė keletą žingsnių ir grožėdamasi žiūrėjo į dukterį. — Bet tą vagį Koziolą, sako, jau paleido,— vėl viską reiks rakinti ir saugoti...

— Eisiu jau!

— Eik, o sėdėk lig pusiaunakčio ir zulinkis ten su bernais! — išsiveržė jai pykčio likučiai.

Jagna išėjo, bet dar keliu eidama girdėjo senę šaukiant ant Andriaus, kam kiaulės nesuvarytos, o vištos nakvoja medžiuose.

Pas Boryną buvo jau prisirinkę nemaža žmonių.

Ugnis ūžė židiny, apšviesdama didžiulę trobą, net paveikslų stiklai žvilgėjo ir suposi iš spalvotų lakštelių padaryti rutuliai, kybantys ant siūlelių po juodom, aprūkusiom sijom; trobos vidury stovėjo krūva raudonų kopūstų, o plačiu pusračiu, veidais į ugnį, sėdėjo eilė merginų ir keletas vyresnių moterų — valė lapus nuo kopūstų ir mėtė galvas ant išplastotos po langu marškos.

Jagusė susišildė prie ugnies rankas, klumpes paliko palangėj, atsisėdo tuoj nuo krašto greta senės Jagustynkos ir ėmėsi darbo.

Klegesys irgi didėjo, nes atėjo dar moterų ir bernų, kurie drauge su Kuba nešė kopūstus iš klojimo, tačiau dažniau rūkė papirosus ir rodė dantis merginoms, ir visi drauge juokavo.

Juzka, kad ir vaikas dar būdama, pirmavo ir darbe, ir juokavimuose, nes senio nebuvo, o Hanka kaip paprastai slankiojo it šešėlis arba niurna.

— Raudona troboj lyg nuo aguonų žiedų! — sušuko Antanas, kuris įritino į prieangį statines, o dabar priešais židinį, kiek šone, statė kopūstų pjaustytuvę.

— A jau, pasišvietė kaip į veselę! — atsiliepė kažkuri vyresniųjų.

— O Jagusė tai kaip iš pieno plaukusi,— kandžiai pasakė Jagustynka.

— Liaukitės,— sušnibždėjo rausdama.

— Džiaukitės, merginos, nes Matas jau pargrįžo iš svieto — tuoj prasidės čia muzikos ir pasišokimai, ir stovinėjimas soduose...— traukė senė.

— Visą vasarą jo nebuvo.

— Kaipgi — Volios dvare rūmus statė.

— Meistras, žaltys, iš nosies burbulus leidžia,— tarė vienas bernas.

— O prie mergų toks gabus, kad nė devynių mėnesių laukt nereikia...

— Jagustynka, tai jau apie nieką gero žodžio nepasakys,— pratarė kažkuri mergina.

— Saugokis, kad apie tave ko nepasakyčia...

— Žinote, sako, tas senis keliauninkas jau atėjęs.

— Eus šiandie pas mus,— sušuko Juzė.

— Visus trejus metus išbuvo sviete.

— Sviete?.. Prie Jėzaus grabo buvo!

— A jau! Matė jį ten kas? Meluoja, žaltys, o kvailiai tiki; ir kalvis taip pat apie svetimas šalis pasakoja laikraščiuose paskaitęs...

— Nesakykit, Jagustynka, pats klebonas tatai mano motinai tvirtino.

— Teisybė, kad Dominikienei klebonijoj kaip antri namai, ir visados ji tau žino, ar kunigui pilvo neskauda — juk daktarka...

Jagna nutilo, tačiau pajuto keistą norą kad ir peiliu jai durti, nes visa troba suprunkštė juoku, tik Gregoriaus Ulisė pasilenkė prie Klombienės ir paklausė:

— Iš kur jis?

— Iš kur? Iš margo svieto, bene kas žino! — pasilenkusi paėmė galvutę ant delno, skardė lapus ir kalbėjo greitai, vis garsiau, kad ir kiti išgirstų: — Kas trečią žiemą ateina į Lipcus ir pas Boryną apsistoja... Roku liepė vadinti, nors turbūt jis ne Rokas... Ubagas, ne ubagas — kas jį žino... bet dievotas žmogus ir geras... tik jam to ratilo ant galvos betrūksta, o būtų visai kaip paveikslų šventieji. Rožančius, patrintus į Jėzaus grabą, nešioja ant kaklo... šventus paveikslėlius vaikams dalija, o kai kuriems tai net ir su karaliais, kurie seniau iš mūsų tautos buvo kilę... ir šventų knygų turi, tokių, kur visa surašyta: ir pasakojimai įvairūs apie svietą... juk skaitė mano Valekui, tai ir aš, ir manasis klausėmės, tik jau pamiršau, nes sunku suprasti. O toks dievotas, kad ir pusę dienos išklūpo kitąsyk po kryžium arba kur lauke, o į bažnyčią tik mišių vaikšto. Kunigas jį kvietė pas save į kleboniją, tai tasai jam pasakė: „Su prastais žmonėm man vieta, ne pakajuose..." Tai visi ir mano, kad ne iš prastų žmonių bus kilęs, nors kalba kaip ir visi, ir mokytas; ana ve su žydu kalbėjosi vokiškai, o dvare, Džazgovoj,— su panele, kur dėl sveikatos buvo šiltuose kraštuose, irgi susikalbėjo svetimos šalies kalba... O nė iš ko neima nieko, tik pieno lašelį ir duonos riekelę, o ir už tai dar vaikus moko... sako...— tačiau Klombienė staiga nutilo, nes merginos prapliupo juokais ir net leipdamos.

Juokėsi iš Kubos, kuris nešė marškoj kopūstus ir, kažkieno pastumtas, išgriuvo vidury kaip stovėjęs,— net kopūstai išlakstė po trobą, o jis kėlėsi vargingai ir, vos pasikėlęs repečkomis, vėl griūdavo, nes kiti jį stumdė.

Juzė jį apgynė ir padėjo atsikelti, bet ir keikėsi jis, keikėsi...

Ir kalba pamažėli nukrypo kitur.

Visi kalbėjo tyliai, o klegesys darėsi tarytum avily prieš spiečių, ir juokai sklido, ir patyčios, ir linksmybė tokia, jog akys tiktai liepsnojo ir burnos pačios juokėsi, o darbas ėjo sparčiai, tik peiliai stuksėjo į kopūstų kotus, o galvos it sviediniai tolydžio kraičiojo į drobulę ir augo vis didesnė krūva. Antanas pjaustė ant didelio kubilo palei krosnį; buvo išsivilkęs, vienmarškinis ir su dryžuotomis vilnono kelnėmis, išraudęs, galva susitaršiusi, kakta visa prakaituota; smarkiai dirbo, bet nuolat juokėsi ir juokavo, o buvo toks dailus, jog Jagna į jį kaip į paveikslą žiūrėjo, ir ne ji viena... o jis sustodavo atsikvėpti ir linksmu žvilgsniu taip į ją pažvelgdavo, jog ji nuleisdavo akis ir parausdavo. Tačiau niekas to nematė, tik Jagustynka, o ir toji dėjosi nežiūrinti, tik svarstė sau galvoj, kaip tatai išpasakoti kaime.

— Marcycha, sako, sugriuvusi, ar žinote? — pasakė Klombienė.

— Jai ne naujiena, kasmet taip daro.

— Boba kaip jautis, tai vaikas jai kraują nuo galvos nutraukia,— sumurmėjo Jagustynka ir dar norėjo apie tai kažką kalbėti, tačiau ją sudraudė kitos, kam apie tokius dalykus prie mergaičių kalba.

— Žino jos ir apie geresnius, nebijokit. Dabar tokie laikai, kad jau ir žąsiganei nebepasakosi apie gan-

drą, nes stačiai į akis imtų juoktis... ne taip būdavo seniau...

— Na, jūs tai jau viską žinojot, dar bandą ganydama...— rimtai tarė senoji Raulienė,— argi neatmenu, ką išdarinėdavot ganyklose...

— Jeigu atmenat, tai pasilikit sau,— piktai sušuko Jagustynka.

— Buvau jau už vyro... už Mato, taip man regis... ne, už Mykolo,— taip, nesgi Raulas buvo trečias...— murmėjo, negalėdama atsiminti.

— Vaje, sėdit ir nežinot kas atsitiko! — sušuko be kvapo įbėgusi Nastusė Golombaitė, Mato sesuo.

Kilo iš visų pusių smalsūs klausimai, ir visų akys susmigo į ją.

— Malūninkui arklius pavogė!

— Kada?

— Prieš valandėlę. Tik ką Jankelis pasakė Matui.

— Jankelis tai tučtuojau viską sužino, o gal kiek ir anksčiau...

— Tokie arkliai, kaip slibinai!

— Iš tvarto išvedė. Bernas nuėjo į malūną avižų, grįžta — o čia nei arklių, nei pakinktų nebesą, o šuo būdoj nunuodytas, taigis!

— Žiema mat artinas, tai jau ir prasideda.

— Ogi kad jokios bausmės vagims nėra... Taigi, daug vagiui padaro ką: pasodina į cypę, duoda valgyti, šiltai sau gyvena, iš draugų pramoksta, tai kai išleidžia, dar geresnis palieka vagis, nes pamokytas.

— Kad taip mano arklį išvestų, o nutverčia, tai vietoj kaip pasiutusį šunį nudėčia! — sušuko vienas bernas.

— To ir tevertas toks žmogus, nes tik vieni kvailiai ieško teisybės ant svieto. Kožnas turi teisę atsigauti už savo nuoskaudas.

— Nutverti tokį ir visiems pulku kad ir nudėti, tai nė bausmės nebūtų — negi visus nubaus?

— Atsimenu... taip pas mus padarė... tuojau, už antro vyro jau buvau... ne, man rodos, kad dar už Mato...

. Tačiau tuos išvadžiojimus pertraukė įėjęs į trobą Boryna.

— Taip sau į ausį kuždatės, net anapus prūdo girdėti! — linksmai sušuko, nusiėmė kepurę ir su visais iš eilės pasisveikino. Buvo, matyt, įkaušęs, nes buvo raudonas it burokas, atsilapojęs milinę, garsiai ir daug šnekėjo — kaip niekad. Norėjo prisėsti prie Jagusės, bet nesiryžo, nes taip prie visų nedera, kol ta dar su juo nesusižadėjusi; tad linksmai šnekučiavo ir noriai žvilgčiojo į ją,— tokia šiandie ji buvo graži ir pasipuošusi jo dovanota skarute.

Beregint Vitekas su Kuba atnešę pastatė priešais krosnį ilgą suolą. Juzė švaria mazgote jį nutrynė ir ėmė dėlioti dubenis ir šaukštus valgyti.

Boryna įnešė iš kamaros pilvotą gero pusgorčio butelį degtinės ir ėmė su juo vaikščioti prie visų iš eilės ir vaišinti.

Merginos kiek spyriojosi, o vienas bernas pasakė:

— Godžios degtinės kaip katinas pieno — tik prašydinasi.

— Pats girtuoklis patrakęs, amžinai pas Jankelį tupi, tai mano, kad ir visi!

Ir gėrė, grįžiojosi, dangstė rankomis veidus, likučius laistė ant žemės, raukėsi, sakė: „Stipri",— ir atidavinėjo stikliuką Borynai.

Tik Jagna užsispyrė ir negėrė, kad ir kaip prašė ir įkalbinėjo.

— Net ir skonio degtinės nepažįstu ir pažint nenoriu,— pasakė.

— Na, sėskit, kaimynai brangūs,— ko turim, to užvalgysim,— kvietė senis.

Susėdo su įvairiom ceremonijom, kaip liepė papročiai, aplink suolą ir neskubėdami, šnekučiuodamiesi valgė.

Iš dubenų vertėsi garai, net visus pridengė debesiu, iš kurio tik šaukštų brūkšėjimas, čiaupsėjimas ir vienas kitas žodis tebuvo girdėti.

Valgių buvo pritaisyta rinktinių, kiti net stebėjosi, nes ir bulvienės buvo, ir virtos mėsos su šutinta miežine koše, ir kopūstų su žirniais — sąžiningai pavaišino, gaspadoriškai, o be to, Boryna vis kvietė ir ragino, ir Juzė savo ruožtu, ir Hanka žiūrėjo, kad pripiltų ir pridėtų ko trūksta...

Vitekas kišo sausus žabus į ugnį, kuri linksmai spragėjo, o Kuba visą laiką, kol jie valgė, gabeno kopūstus ir vertė į krūvą, godžiai traukdamas į save kvapą, laižydamasis ir dūsaudamas.

„Pusę jaučio suvalgyčia su vienu arba ir dviem dubenėliais košės... o bestijos taip ėda kaip išalkę arkliai,— ko gera, nepaliks žmogui nė kauliukų",— liūdnai galvojo, susiveržda mas diržą, nes jam viduriai urkė iš alkio.

Tačiau visi greitai pavalgė ir pakilo, dėkodami šeimininkams.

— Į sveikatėlę.

Talkininkai suklego, vieni ėjo prasivėdinti ir kaulų prasilamdyti, kiti norėjo pasižiūrėti į dangų, ar nesigiedrija, o bernai — gonkose su mergėm pasizulinti.

Kuba atsisėdo ant slenksčio, laikydamas dubenėlį ant kelių, ir valgė, jog net ausys krutėjo, nežiūrėdamas į Lapą, kuris visaip prie jo gretinosi, bet matydamas nieko nepešiąs, nukėblino į gonkas prie šunų,

kurie atsėlino su žmonėmis ir draskėsi dėl Juzės išmestų kaulų .

Vėl visi sąžiningai ėmėsi darbo, kai tarpdury pasirodęs Rokas tarė pagarbintą.

— Per amžius,— atsakė choru.

— Skubėk, tėvai, kol bliūdas netuščias... Pasivėlavot, bet užteks ir jums...— sušuko Boryna, pristumdamas jam prie krosnies kėdutę.

— Duok man pieno ir duonos, Juze, ir užteks.

— Yra dar ir mėsos truputis...— nedrąsiai atsiliepė Hanka.

— Ne, dėkui, mėsos nevalgau.

Iš pradžių visi nutilo ir su palankiu smalsumu jį stebėjo, tačiau kai atsisėdo valgyti, kalbos ir juokai pasipylė iš naujo.

Tik Jagna vis žiūrėjo į keliauninką, stebėdamasi, kad jis toks pat žmogus, kaip ir kiti, o prie Jėzaus grabo buvęs, pusę svieto išvaikščiojęs ir tiek dyvų regėjęs... „Kaip ten yra tame sviete? Kurgi reik eit, kad ten nueitum?.. Aplinkui juk vien kaimai, ir laukai, ir girios, o už jų vėl kaimai, ir laukai, ir girios... Gal šimtą mylių reiktų eiti, o gal ir tūkstantį",— galvojo ji ir turėjo keistą norą pasiklausti, bet kaipgi pasiklausi — dar gali išjuokti...

Rapolų bernas, tas, kur iš kariuomenės parėjęs, atsinešė smuiką, suderino jį ir ėmė visokias daineles griežti.

Radosi tyla, tik lietus plakė į stiklus ir šunes riejosi prie trobos. O jis vis griežė ir vis ką nors nauja, pirštais tik dirgino ir stryku traukė per stygas, gaida tarytum pati savaime sklido... šventas giesmes grojo, tarytum tam keliauninkui, kuris akių nuo jo nenuleido, o paskui vėl kitas, visai pasauliškes, tą apie Jasių, į karužę jojantį, tą, kur merginos dažnai lau-

kuose traukdavo... o taip gailiai iš tų lentelių traukė gaidą, net šaltis žvarbino visus lig kaulo, o Jagusei, kuri buvo jautri muzikai kaip retas kas,— ašaros čiurkšlėmis tekėjo per veidą.

— Liaukis gi — Jagusė verkia...— sušuko Nastė.

— Ne... tai tik taip... visuomet mane veikia muzika... ne...— šnibždėjo susigėdusi, slėpdama veidą prijuostėj...

Tačiau tai negelbėjo, nes kad ir nenorėjo, o ašaros pačios byrėjo iš to keisto ilgesio, kuris buvo jai širdin nežinia dėl ko įsmigęs...

Bet berniokas nesiliovė griežęs,— tiek tik, kad traukė dabar iš peties tokius liepsningus mozūrus ir obertasus, jog merginos nusėdėt negalėjo, tik glaudė virpančius iš džiaugsmo kelius ir kraipė pečius, o bernai tūpčiojo vien ir linksmai dainavo — troba pilna pasidarė klegesio, trepsenimo ir juoko, net langai drebėjo.

Staiga priemenėj ėmė cypti šuo, ir taip veriamai sukaukė, jog visi nutilo.

— Kas atsitiko?

Rokas puolė į priemenę taip staigiai, bemaž ko nepargriuvo, užkliuvęs už pjaustytuvės.

— Ė, nieko... vienas berniokas privėrė šuniui durimis uodegą, užtat taip užkaukė,— sušuko Antanas, iškišęs galvą į priemenę.

— Turbūt tai Viteko darbas,— pasakė Boryna.

— A jau, argi Vitekas šunį nuskriaustų! Anas juk po kaimą renka visokius padvėsėlius ir gydo...— karštai gynė Juzė.

Rokas sugrįžo smarkiai susijaudinęs, turbūt jau paleidęs šunį, nes kaukimas dabar buvo girdėti kažkur tarputvoriuose.

— Ir šuo Dievo sutvėrimas, ir skriaudą jaučia, kaip ir žmogus... Jėzus Kristus irgi turėjo savo šunelį ir niekam nedavė jo skriausti...— šuorais pasakė Rokas.

— Jaugi tai Jėzus būtų turėjęs šunį, kaip ir visi žmonės?..— abejojo Jagustynka.

— Turėjo, kad žinotut, ir Rudžiu jį vadino...

— Vaje... Tai jau! Žiūrėkit...— atsiliepė smalsūs balsai.

Rokas valandėlę tylėjo, paskui pakėlė žilą galvą, apsiaustą ilgų, lygiai prie kaktos pakirptų plaukų, įsmeigė blyškias, tarytum išverktas akis į ugnį ir tyliai atsiliepė, pirštais varstydamas rožančiaus karoliukus...

...Anuo metu, seniai...

Kai Jėzus Kristus dar po svietą vaikščiojo ir pats žmones valdė, tikosi tai, ką jumi papasakosiu...

Ėjo sau Jėzus į atlaidus į Mstovą, o kelio jokio nebuvo, tik smiltynai nuožmūs ir karšti, nes saulė kepino, ir šutra buvo tokia, lyg prieš audrą...

O niekur nei paūksmės, nei priedangos.

Didžiai kantriai ėjo Jėzus, nes ligi miško dar buvo šmotas kelio, bet kad šventų savo kojelių nebejautė iš nuovargio ir gerti baisiai norėjo, tai tarpais vis sėdinėjo ant smilčių pusnių, kad ir labiau ten kaitino, ir gauruotieji pūteliai vieni teaugo, o tos paūksmės tiek tebuvo kaip nuo devynvaisčių stambų, jog nė paukštelis nepasislėptų...

Bet kad ir prisėsdavo, tai nė kiek nepasilsėdavo, nes tuoj Piktasis, it tas vanagas biaurybė, kuris puola iš aukštybių nuvargusį paukštelį,— taip ir jis, prakeiktasis, spardė kanopomis smėlį ir vartėsi it galvijas, kad tokios dulkės, tokia tamsa kilo, jog ir svieto nebuvo matyti...

O Jėzus, nors jam krūtinę spaudė ir vos pasijudinti galėjo, kėlėsi ir ėjo, ir tik šypsojos iš kvailo, nes juk žinojo, kad Piktasis nori išklaidinti jį iš kelio, kad nepatektų į atlaidus žmonių nusidėjėlių išganyti...

Ir ėjo Jėzus... ėjo... ir priėjo mišką...

Pasilsėjo sau paūksmėj, atsigaivino vandeniu, iš terbelės šio to užkando, paskui išsilaužė gerą lazdą, persižegnojo ir nuėjo gilyn į girią.

O giria buvo sena ir tanki, ir liūnai nepereinami, ir raistai, ir klampynės tokios, jog turbūt pats Piktasis tenai gyveno, o tankmės tokios, jog ir paukščiui nelengva buvo prasiskverbti. Jėzus tik įėjo, o čia kad sukrės Piktasis girią, kad ims staugti, kad pradės versti eglės — o vėjas, būdamas jo pragariškas bernas, bematant puolė jam padėti ir laužė sausmedžius, laužė ąžuolus, laužė šakas ir ūžė, ir burzgė po girią it kvailys.

Tamsa užėjo tokia, kad nors į akį durk — o čia triukšmas, o čia tratėjimas... o čia vėtra... o čia kažkokie žvėrys, velnio išperos, puola ir šaipo iltis... ir urzgia... ir gąsdina... ir žlibėmis žybčioja, ir... tik... tik nepačiumpa nagais, bet, žinoma, kad nedrįso, nes kaipgi... Jėzus Kristus tatai pats buvo.

Bet ir Jėzui užteko to kvailo gąsdinimo, ir jis, skubėdamas į atlaidus, peržegnojo girią, ir beregint visi piktieji draug su savo sėbrais prasmego liūnuose.

Pasiliko toks laukinis šuo, nes anuo metu šunes nebuvo dar su žmonėmis susibroliavę.

Pasiliko tas šuo ir bėgo paskui Jėzų lodamas, čia vėl gretindamasis prie šventų jo kojelių, čia tverdamas dantimis jam už kelnių, čia milinę jam perplėšdamas, ir už našulių kibo, ir labai norėjo įkąsti... bet Jėzus, gailestingas būdamas ir jokio gyvio nuskriaus-

ti nenorėdamas,—o būt juk galėjęs lazda jį pertraukti arba ir mintimi užmušti,— tiktai pasakė:

— Še, kvaiša, duonutės, jeigu esi alkanas,— ir numetė jam iš terbelės.

Bet šuo įpyko ir įniršo taip, jog iltis kaišioja, urzgia, loja ir puola, ir visiškai jau drasko Jėzui kelnes.

— Duonos tau daviau, nenuskriaudžiau, o drabužius man plėšai ir loji be reikalo. Kvailas esi, mano šuneli, nes savo pono nepažinai. Už tai tu dar žmogui atitarnausi ir be jo gyvent negebėsi...— pasakė Jėzus taip galingai, jog šuo net pritūpė, paskui apsigręžė, uodegą pasispraudė, sukaukė ir lyg pakvaišęs nukūrė per laukus.

O Jėzus nuėjo į atlaidus.

Atlaiduose žmonių — kaip medžių girioj ar žolės pievose — net knibžda.

Bet bažnyčia tuščia, nes karčiamoj muzika griežė, o prie šventoriaus buvo visas jomarkas ir girtavimai, ir paleistuvavimai, ir papiktinimai, kaip ir šiais laikais būna.

Išėjo Jėzus po sumos ir žiūri — o čia žmonės lyg javai, vėjo blaškomi, čia į vieną, čia į antrą pusę duodasi ir bėga, o kai kurie su botagais lekia, kitas kartį iš tvoros traukia, dar kitas vėzdo siekia, o kas ir akmens ieško, o bobos kadgi šaukia, kad lipa — kurios ant tvorų, kurios ant vežimų, o vaikai rėkia, ogi visi šaukia:

— Pasiutęs šuo, pasiutęs šuo!

O tas šuo pro žmonių tarpą, it staiga atsivėrusia gatve, bėga liežuvį iškišęs — ir tiesiai ant Jėzaus.

Neišsigando Viešpats mūsų... pažino, kad tai tas pats šunelis iš girios, tad tik ištiesė savo šventą milinę ir sako staiga sustojusiam žvėriui:

— Eikš čia, Rudi, ramiau tau čia bus pas mane negu girioj.

Apdengė jį miline, ištiesė ant jo rankas ir tarė:

— Nežudykit jo, žmonės, nes tai irgi Dievo sutvėrimas, o yra jis alkanas, užguitas ir benamis.

Bet žmonės ėmė šaukti, ėmė stebėtis ir murmėti, ir vėzdais daužyti į žemę: žvėris tai, girdi, laukinis ir pasiutęs,— jau tiek jiems žąselių ir avelių nunešęs, amžinai žalą daręs, o ir žmogaus negerbiąs, tik tuoj su iltimis... stačiai be vėzdo niekas nė į lauką išeiti negalįs, nes per tą velnio išperą ramybės jokios nebesą... būtinai jį nudobti reikią...

Ir varu norėjo šunį iš po Jėzaus milinės atimti ir nudėti.

Bet Jėzus net užsirūstino ir sušuko:

— Nelieskit nė vienas! Jūs, nešvankėliai ir girtuokliai, šuns bijotės, o pono Dievo tai nesibijot, ką?..

Atsitraukė visi, nes tvirtai tarė, o Jėzus toliau jiems sako, kad jie pasileidėliai... kad atėję į atlaidus, o tik girtauja karčiamose ir Dievą rūstiną, ir neatgailoją, ir prakeikti jie, ir vieni kitiems budeliai, vagys, bedieviai,— ir Dievo bausmė jų neaplenksianti.

Baigė Jėzus, pakėlė lazdelę ir norėjo sau eiti...

Bet jau pažino jį žmonės; puolė prieš jį ant kelių ir kad ims verkti, ir kad ims verkti, prašyti...

— Pasilik su mumis, Viešpatie! Pasilik, Viešpatie Jėzau Kristau! Pasilik! Būsim tau ištikimi kaip tas šuo... Mes girtuokliai, mes bedieviai, mes blogi žmonės, bet pasilik, nubausk, mušk, bet pasilik,— našlaičiai mes visų apleisti, žmonės be Viešpaties...— ir taip verkė, taip maldavo, taip bučiavo jam rankas ir šventas kojas, jog atlyžo širdis Viešpačiui, pasiliko su jais valandėlę, mokė, nuodėmes atleidinėjo ir laimino visus.

O paskui, kai jau ėjo sau, tarė:

— Skriaudė jus šuo? Nuo šiolei jis jums tarnaus. Ir žąseles sergės, ir aveles prižiūrės, o kai kuris nusilaksit,— saugos jūsų turtą ir ūkį, ir bus jūsų draugas. Tik mylėkit jį ir jo neskriauskit.

Ir išėjo Jėzus į svietą.

Apsigręžė, žiūri — Rudis tupi ten, kur buvo apgintas.

— Rudi, eikš su manim, ko gi tu čia, kvailiuk, vienas liksi?..

Ir nuėjo šuo, ir visur jau ėjo su Viešpačiu, ir toks ramus, toks budrus, toks buvo ištikimas, lyg geriausias bernas.

Ir ėjo abu visur drauge.

Ėjo ir per miškus, ir per vandenis, ir per visą svietą.

O kad dažnai ir pavalgyti neturėdavo ko, tai šunelis kokį paukštelį pagaudavo, čia žąselę, ar avelę atnešdavo — ir taip gyveno sau drauge.

O dažnai, kai Jėzus ilsėdavosi išvargęs, Rudis nuvydavo piktus žmones ar laukinį žvėrį ir neleisdavo Viešpties mūsų nuskriausti, ne...

Kai priėjo laikas ir žydai, bjaurybės, ir tie nuožmūs fariziejai vedė Viešpatį nukankinti,— tai Rudis puolė juos visus ir ėmė kandžioti ir ginti, kaip tik įmanydamas, vargšas nabagėlis.

O Jėzus tarė jam iš po medžio, kurį nešėsi šventai savo kančiai.

— Sąžinė labiau juos sugrauš... o tu neįveiksi...

Ir kai prikankintą nukryžiavo, tai Rudis atsitūpė ir staugė...

...antrą dieną, kai visi žmonės išsiskirstė ir nei Švenčiausios Panelės, nei šventų apaštalų nebebuvo prie jo... tik vienas Rudis pasiliko...

...laižė šventas Jėzaus kojas, vinimis perkaltas, merdėjančias, ir staugė... staugė... staugė...

...o kai trečioji diena atėjo, atsigavo Viešpats Jėzus ir žiūri, o čia jau nieko palei kryžių nebėra... tik Rudis vienas gailiai kaukia ir glaudžiasi prie jo kojų...

...tad Viešpats mūsų švenčiausias Jėzus Kristus meiliai pažvelgė į jį tą valandą ir paskutiniu kvapu tarė:

— Eikš, Rudi, su manim!

— — — — — — — — — — — — — —

Ir šunelis tą pat akimirką paskutinį kartą kvėptelėjo ir nuėjo paskui Viešpatį...

Amen.

— — — — — — — — — — — — — —

—Taip buvo, kaip sakiau, žmonės brangūs! — švelniai tarė baigęs, persižegnojo ir nuėjo į [illegible] trobos galą, kur Hanka jam parengė guolį, nes [illegible] buvo nuvargęs.

Gūdi tyla apsiautė trobą. Svarstė visi tą keistą pasakojimą, o kai kurios merginos, kaip Jagusė, Juzka ir Nastė, tai vogčia šluostėsi akis,— taip sugraudino jas Viešpaties likimas ir to Rudžio nuotykis; o vien tas, kad atsirado pasaulyje toksai šuo, kur geresnis buvo už žmones ir Viešpačiui ištikimesnis negu jie,— visus privertė nemaža pagalvoti... ir ėmė jie iš lėto, tylomis dar, sakytis savo nuomonę ir stebėtis tuo Dievo sutvarkymu, kol pagaliau Jagustynka, atidžiai klausiusis, pakėlė galvą, pašaipiai nusijuokė ir tarė:

— Nenori — neklausyk, o meluoti nekliudyk! Aš geresnę jum papasakosiu pasaką, iš kur pas žmogų jautis atsirado:

Dievas sutvėrė buliuką,
Ir užaugo bulius.
Valstietis paėmė peiliuką,
Ėmė apačioj jam pjauti
Ir sutvėrė jautį —
...ir jautis yra!

— Tokia pat mano teisybė, kaip ir Roko! — ėmė juoktis.

Visa troba irgi prapliupo juoktis, ir beregint pasipylė juokavimai, pasakos ir įvairios patauškos.

— Jagustynka tai viską žino...

— Kaipgi, trijų vyrų našlė, tai ir mokyta.

— Žinia, vienas nuo ryto mokė ją botkočiu... antras per pietus diržu, o trečias pavakariais tankiai ir vėzdu pavaišindavo...— šaukė Rapolų bernas.

— Tekėčiau ir už ketvirto, tik ne už tavęs, nes per kvailas esi ir vaikštai apsisnargliavęs kaip žydžiukas.

— Kaip tam Jėzaus šuneliui buvo be šeimininko, taip ir moteris nesitveria nemušama... tai ir Jagustynkai liūdna...— šovė kažkuris bernas.

— Kvailas esi... kai tėvo puspūrius Jankeliui neši, žiūrėk, kad tavęs kas nepamatytų, o našlių nekabink — ne tavo galvos darbas,— piktai suurzgė, net visi nutilo, nes bijojo, kad papykusi neišpasakotų visko balsu, ką žinanti, o žinot galėjo nemaža. Atkari buvo boba, nenusileisdavo niekam ir apie viską turėjo savo nuomonę, kartais tokią, jog žmonėms oda šiurpėsi ir plaukai šiaušėsi ant galvos, nes ji nieko nesigailėjo, net kunigo ir bažnyčios, ir ne sykį jau kunigas ją įspėjo ir susiprasti vertė, bet nepadėjo nieko, tik paskui šnekėjo sodžiuj:

— Ir be kunigo kiekvienas pas Dievą pataikys, kad tik doras būtų; gaspadinės verčiau žiūrėtų, nes su trečiu jau vaikšto ir vėl kur nors pames...

Tokia buvo Jagustynka...

Jau buvo besiskirstą, kai įėjo vaitas su šaltyšium; jie vaikščiojo per trobas, kad rytoj žmonės pagal tvarkaraštį eitų į darbą taisyti liūčių išplauto kelio kur už malūno...

Bet vaitas tik įėjęs išskėtė rankas ir sušuko:

— Pačias gražiausias merginas susikvietė senis, bestija!

Teisybę pasakė, nes visos buvo gaspadorių dukros, kilmingos — ir su kraičiais.

Boryna buvo juk visam kaime pirmas gaspadorius; tai kaipgi, argi būtų kvietęsis pas save tarnaujančias mergas, kampininkes arba tas vargšes, kurių dešimtis laikosi įsikibusios į vienos karvės uodegą!

Vaitas įsikalbėjo su seniu nuošaliai, bet taip tyliai, jog niekas neišgirdo; jis pajuokavo su merginomis ir netrukus išėjo, nes pusę kaimo rytdienai dar turėjo sušaukti. Netrukus ir visi ėmė skirstytis, mat jau buvo vėlu, o ir kopūstų darinėti jau buvo pritrūkę.

Boryna dėkojo visiems ir kiekvienam atskirai, o vyresnėms moterims pats varstė duris ir jas išleisdavo.

Jagustynka išeidama tarė garsiai:

— Dėkui už vaišes, bet visai gerai vis tiek nebuvo.

— O kas taip?..

— Gaspadinės tau stinga, Motiejau, o be jos ir tvarkos būt negali...

— Ką daryt, ką daryt — Dievo valia, kad pasimirė...

— Argi maža tekučių! Taigi kiekvieną ketvirtadienį tik dairosi po kaimą, ar piršliai nuo jūs pas ku-

rią neina...— gudriai kalbėjo, traukdama jį už liežuvio, tačiau Boryna, kad ir turėdamas atsakymą, tik pasikasė galvą ir šypsojosi, o akimis nesąmoningai ieškojo Jagusės, kuri buvo jau beišeinanti...

To ir telaukė Antanas, nepastebimai apsirengė ir išėjo pirma.

Jagusė ėjo namo viena, nes kitos gyveno kitam gale, palei malūną.

— Jaguse! — sušnibždėjo Antanas, išslinkęs iš tamsos, iš kažkurio patvorio.

Ji sustojo, pažinusi jo balsą, ir ėmė truputį virpėti.

— Palydėsiu tave, Jaguse! — Apsidairė — naktis buvo tamsi, bežvaigždė, aukštybėse ūžė vėjas ir blaškė medžius.

Apkabino ją tvirtai per liemenį, ir abu susiglaudę pranyko tamsoje.

VIII

Rytojaus dieną sugriaudė Lipcuose žinia apie Borynos ir Jagnos sutartuves.

Vaitas buvo piršlys — tad vaitienė, kadangi vyras uždraudė jai žodelį kam pratarti, iki jis sugrįšiąs, — tik pavakarėj nubėgo pas kaimynę druskos pasiskolinti, bet jau išeidama neištvėrė, nusitempė nuošaliau ir pašnibždėjo:

— Žinai, Boryna piršlius nusiuntė pas Jagną! Tik niekam nesakyk, nes manasis taip liepė.

— Negali būti! Kurgi aš tau liežuvius po kaimą nešiosiu! Bene pletkininkė aš?.. Toks senis, ir trečią moterį dar ima! Ką gi vaikai į tai pasakys! O sviete, sviete! — dejavo pasibaisėjusi.

Tik vaitienei išėjus, pasirišo prikyštę ir vogčia nubėgo per sodą pas greta gyvenančius Klombus pasi-

skolinti linams šepečių, nes jos pačios kažkur pasimetę.

— Girdėjot? Boryna ženijas su Dominikienės Jagna! Ką tik piršliai pas ją nuėjo.

— Ne! Dyvus pasakoji! Kaipgi piršis, taigi juk vaikai užaugę, ir pats jau kokių metų!

— Žinia, kad nebejaunas, bet jam neatsakys... ne, toks gaspadorius, turtuolis!

— O ir toji Jagna! Kas tai matė! Zulinosi su vienu, su kitu... o dabar bus pirmoji gaspadinė! Argi yra teisybė ant svieto, ką?.. O tiek merginų sėdi... kad ir toji mano sesers...

— O mano brolio dukters! O Kopšyvaitės! O Nastusė! O kitos! Ar tai jos ne ūkininkaitės, ne dailios, ne doros, ką?..

— Tai ims ji pūstis! Ir taip jau vaikšto lyg pova ir nosį riečia.

— Be Dievo rūstinimo irgi neapsieis — nei kalvis, nei kiti vaikai nedovanos, kas jų, pamotei, ne.

— A jau, o ką padarys? Žemė senio, tai ir valia jo.

— Žinia, kad jo pagal įstatymą, bet iš teisybės vaikų irgi.

— Visuomet teisingas tas, kas pinigų turi...

Pasidejavo, pasiskundė pasauliu ir jo reikalais ir išsiskyrė, o draug su jomis toji žinia paplūdo po visą kaimą.

Kadangi darbo buvo nedaug ir darbai neskubūs, o žmonės sėdėjo trobose, nes keliai visiškai pabjuro, tai kalbėjosi apie tas sutartuves visose gryčiose. Visą kaimą apėmė smalsumas, kuo visa tai baigsis; iš anksto tikėjosi, kad bus peštynių, ir teismų, ir visokių bylų. Kaipgi, pažinojo Borynos ūmumą, kad užsispyręs jis

nė kunigui nenusileis, o ir Antano įžūlumą irgi pažinojo.

Net ir žmonės, suvaryti taisyt kelio išraustame už malūno pylime, liovėsi dirbę ir ėmė kalbėtis apie tą atsitikimą.

Kalbėjo vienas, kalbėjo antras — o pagaliau senis Klombas, išmintingas ir visų gerbiamas vyras, rūsčiai tarė:

— Iš to bus blogo visam kaimui, pamatysit.

— Antanas negi nusileis. Kaipgi — nauja burna prie dubens,— tarė kažkuris.

— Kvaily, pas Boryną ir penkiems užtektų — dėl dalies bus byla.

— Be užrašo ten neapsieis.

— Dominikienė nekvaila: ji tai visus apmaus.

— Ji motina, tai turi šunišką teisę dukteria rūpintis,— šovė Klombas.

— Bažnyčioj vis tupi, o pinigų godi kaip žydas.

— Netaukšk ant žmonių kas pakliūva, kad liežuvis tau nenudžiūtų.

Visą popietį domėjosi kaimas sutartuvėmis, o ir nenuostabu, nes Borynai buvo kilmingi, seni gaspadoriai, o Motiejus, kad ir nebuvo joks valdininkas, o kaimui pirmavo. Kaipgi, iš senų senovės paveldėtą ūkį valdė, nuo senolių prosenolių kaime gyveno, buvo protingas, turtingas,— tai noroms nenoroms visi jo klausė ir jį gerbė.

Tik niekas iš vaikų, net ir patsai kalvis, apie sutartuves nežinojo; bijojosi žmonės pas juos su naujiena bėgti, kad pirman įpykin pakliuvę nenukentėtų.

Borynų troboj todėl buvo dar ramu, šiandieną dargi ramiau negu paprastai — lietus nustojo lyjęs, ir iš pat ryto giedrijosi dangus, taigi tuoj po pusryčių Antanas su Kuba ir su moterimis išvažiavo į girią

rinkti kurui šakų ir pamėginti, ar nepavyks kokį medelį nusikirsti.

Senis likosi namie.

Jau nuo pat ryto jis buvo keistai susierzinęs, keistai papykęs ir tik ieškojo progos išlieti ant ko nerimastį ir pyktį, kuris jį draskė, Viteką išvanojo, kam karvėm šiaudų nepakratė, ir jos gulėjo lig papilvių mėšluose, su Antanu susipyko, Hanką išplūdo Jėl berniuko, kuris išropojo į kiemą ir susičiurino purve, net ir ant Juzės šoko, kam ilgai knibinėjasi... o arkliai laukia.

O kai pagaliau likosi vienas su Jagustynka, kuri pasiliko nuo vakar dienos galvijų prižiūrėti, tai jau visiškai nežinojo ką bepradėti. Nuolat minė sau, ką Jambrožis jam pasakojo apie pasikalbėjimą su Dominikiene, ką buvo sakiusi Jagna, o vis dėlto savimi nepasitikėjo; ir seniu nelabai tikėjo, nes už stikliuką šis būtų galėjęs ir primeluoti. Tad slankiojo po trobą, dėbčiojo pro langą į tuščią kelią ar neramiai žiūrėjo iš gonkų į Jagusės trobą — o sutemų laukė kaip išganymo...

Šimtą kartų norėjo jau bėgti pas vaitą ir paraginti, kad greičiau eitų,— tačiau likosi namie, nes sulaikydavo Jagustynkos akys, kurios visur jį sekiojo; akys primerktos, o žibančios pašaipa ir pasityčiojimu...

„Ragana, gyvatė, grįžia žlibėmis kaip grąžtu!" — galvojo.

O Jagustynka slankiojo po trobą ir po ūkį su verpstu užanty ir žiūrėjo — verpė, net verpstas burzgė ore, vyniojo giją ir ėjo toliau nuo žąsų prie kiaulių, į kūtę, o Lapa kiūtino iš paskos mieguistas ir apsunkęs. Nekalbino senio, nors puikiai žinojo, kas jį taip erzina ir veikia, kas jį taip blaško, jog net ėmėsi kalti pasieniuose baslius trobai apsamanoti.

Ji stovinėjo palei jį keletą kartų ir pagaliau tarė:

— Nesiseka jum šiandie darbas.

— Taigi, kad nesiseka, rupūžė, nesiseka.

„Pekla čia bus, Jėzau Marija! Pekla! — galvojo nueidama.— Gerai senis ir daro, kad ženijas, gerai! Gi jam tokią karšatį vaikai ištaisytų, kaip ir man! Visą dešimtį margų lauko kaip auksas daviau, ir kas?..— nusispjovė iš pykčio.— Už dieninin kę vaikštau, kampininke tapau!.."

O senis, jau tvertis nebegalėdamas, trenkė kirvį į žemę ir sušuko:

— Šuniui ant uodegos toks darbas!

— Graužia jum širdį kažkas.

Jagustynka atsisėdo ant slenksčio, ištempė ilgą giją, susuko ant verpsto ir tyliai, truputį. prisibijodama tarė:

— Juk neturit dėl ko graudintis nei rūpintis.

— O ką tu žinai!

— Nesibijokit, Dominikienė gudri, o ir Jagna savo protą turi.

— Pasakė! — sušuko jis džiaugsmingai ir atsisėdo greta.

— Tai kaipgis, turiu akis — matau.

Ilgai tylėjo, vienas antrą bandydami.

— Į veselę mane pakvieskit, tai jums tokį chmielį[4] padainuosiu, jog lygiai po devynių mėnesių krikštynas iškelsit...— ironiškai pradėjo, tačiau matydama, kad senis apsiblausė, pridūrė kitokiu tonu:

— Gerai darot, Motiejau, gerai. Kai manasis mirė, jeigu būčia pasiieškojusi vyro, nebūčia dabar kampininkė — ne... Kvaila buvau, pasitikėjau vaikais — nuėjau karšti, žemę užrašiau, o kas?..

---

[4] Čia lenkų vestuvių apeigų daina; *chmiel* — lenk. „apyniai", taip pat ir „pasigėrimas".

— Aš tai jau neužrašysiu nė rėželio! — tarė jis kietai.

— Turit jūs protą, kad taip kalbat, turit! Po teismus trankiaus, tai tik tą keletą auksinių, kuriuos turėjau, išleidau, o teisybės nenusipirkau... ir senatvėj pažeminimas, uždarbiauti eik! Kad jūs, rupūžės, maitos, patvoriuos nustiptut už mano skriaudą! Nuėjau pas juos sekmadienį pasižiūrėti nors trobos ir sodo, kurį pati skiepijau,— tai marti paleido liežuvį, kad šnipinėt aš ateinanti! Dievulėli brangus! Aš į savo gimtąją žemelę šnipinėt ateinanti! Maniau, kad negyva krisiu,— tokia širdgėla mane suspaudė! Nuėjau pas kunigą, kad juos nors iš sakyklos sudraustų, tai pasakė man, kad už tas skriaudas Dievas man atlygins!.. Žinoma, žinoma... bet vis dėlto bevelyčia dar pašeimininkauti čia ant žemės, šiltoj troboj po duknom pamiegoti, riebiai sau užvalgyti ir linksmybių pamatyti....

Ir taip karštai ėmė iškalbinėti, jog Boryna pakilo ir nuėjo į kaimą pas vaitą, mat jau ir temt pradėjo.

— Greit eisit, ką?

— Tuoj beregint. Tik Simonas ateis.

O kai tik atėjo, nuėjo drauge į karčiamą išgerti po vieną kitą stikliuką ir arako vaišėms pasiimti. Jambrožis jau buvo ten ir bematant prie jų prisiplakė, bet gėrė neilgai, nes Motiejus ragino juos eiti.

— Palauksiu jūsų čia; jeigu sutiks, pasiimkit moteris ir atlėkit zovada! — sušuko Boryna, jiems išeinant.

Sparčiai žingsniavo kelio viduriu, net purvai taškėsi; sutemos tirštėjo ir dengė pasaulį pilkais, liūdnais ataudais, į kuriuos pasinėrė kaimas, tik kur ne kur iš santėmio ėmė žybčioti trobų žiburiai, ir šunes lojo tarputvoriuose — kaip paprastai prieš vakarienę.

— Kūmai! — po valandėlės atsiliepė vaitas.

— A?

— Man regis, Boryna prašmatnią veselę ištaisys.

— Ištaisys, o gal ir neištaisys! — niauriai atsakė, nes buvo niurna.

— Ištaisys! Vaitas tau sako, tai tikėk. Jau aš čia dėtas. Sudarysim iš jų tokią porą, jog velniai juoksis!

— Tiktai kumelė šokinės, nes eržilui, man regis, uodega kanapinė!

— Ne mūsų tai dalykas.

— Taigi... Jo vaikai mus keiks...

— Viskas bus puikiausia, aš, vaitas, tau sakau.

Bematant įėjo į Dominikienės trobą.

Troboj buvo šviesu, iššluota, švaru — mat juk tikėjosi ir laukė jų.

Piršliai tarė pagarbintą, pasisveikino su visais iš eilės, nes ir sūnūs sėdėjo troboj, atsisėdo ant kėdučių, pristumtų prie krosnies, ir ėmė apie šį bei tą kalbėtis.

— Tai atšalo, netrukus ir speigų susilauksim,— prabilo vaitas, šildydamasis rankas.

— Juk ne į pavasarį eina, tai kur neatšals!

— Suvežėt jau kopūstus, ką?

— Ė... pasiliko lauke truputis, bet dabar neprivažiuosi,— ramiai atsakinėjo senė ir akimis sekė Jagną, kuri prie lango lenkė gijas ant lenktuvo, o tokia šiandie buvo daili, kad vaitas, dar jaunas vyras, žiūrėjo į ją godžiomis akimis — bet pagaliau pradėjo kalbą:

— Mat toks lietus, purvas ir tamsu, tai pakeliui užsukome su Simu pas jus; priėmėt mus gražiai, pavaišinot geru žodžiu — tai gal ką išsiderėsim iš jūsų, motin...

— Ir sviete galima šio to gauti — reikia tik paieškoti...

— Teisingai pasakėt, motin, bet nėra mum reikalo, nes pas jus mum labiausiai patinka.

— Derėkitės,— linksmai sušuko senė.

— Telyčią, pavyzdžiui, nupirktume.

— Oo! Brangiai atsieina; ne su bet kokiu saitu ją parvesi!

— Iš pašventinto sidabro turim saitelį, o tokį, jog ir smakas nenutrauks... Na kiek, motin? — ir ėmė iš kišenės traukti butelį.

— Kiek? Nelengva pasakyti! Jauna dar, devynioliktąjį pavasarį eina, gera ir darbšti — galėtų dar porą metelių prie motinos pabūti...

— Bergždžia bus, nes prieauglio neturės, bergždžia bus...

— Kitai ir prie motinos nesunku prieauglio susilaukti,— pašnibždėjo Simonas.

Vaitas garsiai nusijuokė, senė tik žybtelėjo akimis ir greitai tarė:

— Ieškokitės kitos — manoji gali palaukti.

— Žinia, kad gali, bet mes nerasime daiiesnės ir pas geresnę motiną!

— Pasakė!..

— Aš, vaitas, jum sakau, tai tikėkit...— išsitraukė stikliuką, pašluostė jį milinės skvernu, pripylė arako ir rimtai tarė: — Klausykit atidžiai, Dominikiene, ką jums pasakysiu; valdininkas esu, ir mano žodis — tai ne paukštelis, kuris švilptels, cyptels, ir tiek jį bematysi! Simonas irgi žinoma, kas yra,— ne koks svieto perėjūnas, bet gaspadorius, vaikų tėvas ir šaltyšius!.. Pamanykite tik, kokie ponai pas jus atėjo ir kokiu reikalu, supraskit.

— Taigi žinau, Petrai, ir suprantu.

— Protinga moteris esat, tai ir tą žinot, kad anksčiau ar vėliau Jagusė turės iš namų išeiti į savus,—

taip jau Dievas nustatė, kad tėvai vaikus augina svietui, ne sau.

— Oi teisybė, teisybė; tu, motin,

Lepink ją, šukuok, dabok
Ir dar duok kam dovanų,
Kad paimtų iš namų...

— Taip jau sviete yra, tai ir nepakeisi. Gal susigersim lašelį, motin?

— Ar aš žinau?.. Versti jos neversiu; tai kaip, Jaguse, ar gersi?..

— Ė... negi aš žinau...— pyptelėjo nugręždama į langą paraudusį veidą.

— Klusni! Glaudus veršis dvi karves žinda...— rimtai pridūrė Simonas.

— Į jūsų sveikatą, motin!

— Gerkit sveiki, bet dar nepasakėt, kas toks? — tarė senė, nes nepritinka sužinoti anksčiau negu iš piršlių.

— Kas? Ogi pats Boryna! — sušuko vaitas, išlenkdamas stikliuką.

— Senas! Našlys! — sušuko ji lyg nusivylusi.

— Senas! Nerūstink pono Dievo! Senas, o neseniai bylą turėjo dėl vaiko!

— Teisybė, tiktai kad ne jo buvo.

— Tai kaipgi, toks gaspadorius, ir būt susidėjęs su tokia lakūdra! Gerk, motin...

— Išgert išgerčia, bet kad našlys, o seniui vis greičiau nuo krašto pas Abraomą alaus gerti, tai paskui kas?.. Vaikai pamotę išgrūs ir...

— Sakė Motiejus, kad be užrašo nebūsią...— sumurmėjo Simonas.

— Nebent prieš vestuves!

Piršliai nutilo, tik po valandėlės vaitas pripylė naują stikliuką ir kreipėsi su juo į Jagną.

— Išgerk, Jaguse, išgerk! Vyrą tau peršam kaip ąžuolą; ponia sau būsi ir gaspadinė visame kaime pirmoji; na, į tavo sveikatą, Jaguse,— nesisarmatyk...

Ji svyravo, raudo, gręžiojosi į sieną, bet pagaliau, užsidengusi veidą prijuoste, truputį nugėrė, o likutį išpylė ant aslos...

Tuomet stikliukas apėjo visus iš eilės. Senė padavė duonos, druskos, o galop ir rūkytos sausos dešros užkąsti.

Išgėrė keletą kartų iš eilės, net akys visiems nušvito ir liežuviai atsileido. Tik Jagna pabėgo į kamarą, nes nežinia kodėl suėmė ją rauda, net per sieną buvo girdėti jos kukčiojimas.

Senė norėjo pas ją bėgti, bet vaitas sulaikė.

— Ir veršis bliauna, kai jį nuo karvės skiria... paprastas čia dalykas. Ne į svietą išeina, ne į kitą kaimą — tai dar ja atsidžiaugsit... Nebus ten jai jokios skriaudos — tai aš, vaitas, sakau jumi — tikėkit...

— Žinoma... tik jau visuomet maniau, kad anūkų susilauksiu paguodai...

— Nesirūpink, rugiapjūtei dar neprasidėjus pirmas bus!..

— Dievas tik vienas žino, o ne mes, nusidėjėliai! Sugėrėm, teisybė... o man kažkodėl taip širdį spaudžia, lyg per pakasynas...

— Kur nespaus, vienturtė iš namų išeina, tai jau ir ilgitės... dar truputį rūpesčiui numarinti! Žinot ką, einame visi į karčiamą, nes man jau šnapso pritrūko, o jaunasis ten kaip ant žarijų laukia.

— Argi karčiamoj sutartuves kelsim?

— Senoviškai, kaip mūsų bočiai darė,— aš, vaitas, jum tai sakau — tikėkit.

Moters apsitaisė šventadieniškai, ir visi netrukus rengėsi eiti.

— O vaikinai ar pasiliks? Sesers sutartuvės, tai ir jiems džiaugsmas,— pasakė vaitas, nes bernų minos buvo liūdnos, ir jie neramiai žvilgčiojo į motiną.

— Namų vienų negalima palikti Dievo valiai.

— Agotą iš Klombų pašaukit ir pasaugos.

— Agota jau kalėdoti išėjo. Pašauksim ką pakeliui. Eikit, Andriau, ir tu, Simai, tik pasiimkit milines; kaipgi čia dabar eisit lyg ubagai... o tegu tik kuris nusilaks... tai nepamirš to. Karvės dar neapžiūrėtos, kiaulei dar bulvių reikia sugrūsti — neužmirškit.

— Neužmiršim, motule, neužmiršim! — šnibždėjo jie baimingai, nors buvo vyrai iki lubų ir nuaugę it kriaušės ežiose, bet klausė motinos kaip pusberniai, nes jinai geležine ranka už sprandų juos laikė, o kai būdavo reikalas, tai kad ir ant kėdutės palypėjusi, kuodo siekė ir snukius jiems aižė: turėjo tad jos klausyti ir gerbti.

Nuėjo į karčiamą.

Naktis jau buvo tamsi, nors į akį durk,— kaip paprastai per rudens darganas. Vėjas skridо aukštai ir švaistė medžių viršūnes, kurios blaškėsi ir linko net ant tvorų šlamėdamos; tvenkinys šniokštė ir taip talaškavo, jog tėkšmens, suplakti į putas, kraičiojo ant kelio vidurio ir neretai aptaškydavo einančiųjų veidus.

Smuklėj irgi nebuvo šviesu, o pro išdaužtą stiklą pūkščiojo vėjas, net lemputė, kabanti ant virvelės už šinkoriaus stalo, suposi it auksinė gėlė.

Boryna puolė prie jų sveikinti ir bučiuoti, ir karštai kabinėti, nes suprato, kad Jagna jau kaip ir jo.

— O Jėzus tarė: pasiimk sau, vargdieni, moterį, kad tau, nabagėliui, nebūt vienam liūdna. Amen! — vapaliojo Jambrožis, mat jau daugiau kaip valandą

gėrė, tad nenuostabu, kad ir liežuvis, ir kojos jam pynėsi.

Beregint žydas pastatė ant stalo araką, saldžiosios ir spirito, o be to, silkių, sklindžių su šafranais ir kažkokių įmantrių riestainių su aguonomis.

— Valgykit, gerkit, brangūs žmonės, mieli broliai, krikščionys tikintieji! — kvietė Jambrožis.— Turėjau ir aš bobą, tik visiškai nebeatmenu kame... man rodos, Prancijoj... ne, tai buvo Italijoj, ne... bet dabar likau našlys... Sakau jums, kaip vyresnysis sušukdavo: „Tankėk!!!"

— Gerkit gi, kaimynai! Petrai, pradėk,— pertraukė jį Boryna, atnešė už visą auksiną saldainių ir bruko juos Jagusei į rankas.— Še, Jaguse, jie saldūs, še.

— Bet... darot išlaidas...— kratėsi.

ko juos Jagusei į rankas.— Še, Jaguse, jie saldūs, še. o jau dėl tavęs tai ir gulbės pieno rasčia... jau tu pas mane jokios skriaudos nematysi...—ėmė ją glėbesčiuoti ir versti gerti ir valgyti. Jagna laikėsi ramiai, šaltai ir abejingai, tarytum ne jos šiandie būtų sutartuvės. Tik pagalvojo: ar senis prieš šliūbą duos jai tuos karolius, kuriuos minėjo per jomarką, ar neduos.

Ėmė gerti, vienas po kito pakaitomis araką su saldžiąja, ir visi kartu sušneko, net Dominikienė kaipreik įsigėrė,— ir kad ims išvadžioti visokiausius dalykus, kad ims kalbėti — net vaitas stebėjosi, jog ji tokia išmintinga moteris.

Jos sūnūs irgi pasigėrė, nes Jambrožis ir vaitas dažnai juos kvietė ir ragino.

— Gerkit, berneliai, juk Jagnos sutartuvės, gerkit...

— Žinom, žinom,— drauge atsakinėjo juodu ir norėjo pabučiuoti Jambrožiui ranką; o Dominikienė pagaliau nusitempė Boryną prie lango ir stačiai pasakė:

— Tavo Jagusė, Motiejau, tavo.

— Dėkui tau, motin, už dukterį.— Apkabino ją per kaklą ir pabučiavo.

— Žadėjai padaryti užrašą, ką?

— Užrašą! O kam užrašas: kas mano, tas ir jos...

— O tam, kad drąsi būtų su posūniais, kad jie neplūstų jos!

— Nieks nedrįs paliesti kas mano! Viskas mano — tai ir Jagusės viskas.

— Dėkui tau, dėkui, bet suprask, kad jau metuose esi, o juk ir taip kiekvienas yra mirtingas, nes

„Nerenka mirtis ilgai":
Šiandie žmogų — ryt avelę
Lygiai kerta jos dalgelė...

— Tvirtas tebesu, kokį dvidešimtį metų patversiu — nesibijok!

— Kas nesibijojo, tą vilkai papjovė.

— Toks esu patenkintas, jog sakykit, ko norit! Norit, kad užrašyčia tuos tris margus, kur palei Luką?

— Tinka šuniui ir musė, kai alkanas, o mes ne alkanos. Jagusei nuo tėvo išpuola penki margai ir miško margas.... užrašyk ir pats šešis. Tuos šešis margus prie kelio, kur šiemet bulvės buvo.

— Geriausias mano laukas!

— O Jagusė gal išranka, ar ką,— ar ne geriausia iš viso kaimo?

— Žinoma, kad geriausia; dėl to ir piršlius siunčiau, bet bijokitės Dievo: šeši margai — tai šmots lauko, visas ūkis. Ką gi vaikai pasakytų! — Ėmė krapštytis pakaušį, nes gailis sugniaužė jam širdį: kaipgi tokį geriausios žemės sklypą duoti!

— Gudrus ir pats — nė ieškodamas tokio nerasi; pats suprask, kad užrašas — tai tik apsidraudimas mergaitei. Juk kol gyvas esi, niekas tau tos žemės neat-

mieruos ir neatims,— o kas Jagusės, kas jai iš teisybės priklauso po tėvo, tai tuoj pavasarį matininką pašauksiu — ir jau tavo, galėsi sau sėti... Pats supranti, kad tau čia ne nuostolis, ir tuos šešis margus užrašyk.

— Žinia, Jagusei užrašysiu...

— Kada?

— O kad ir rytoj! Ne, šeštadienį užsakų duosim ir tuoj nuvažiuosim į miestą. Ką jau čia, kad jau taip, tai taip.

— Jaguse, eikš čia, dukrele, eikš! — pašaukė senė merginą, kuriai vaitas kažką pasakojo ir spaudė ją prie stalo taip, jog toji garsiai juokėsi.

— Taigi tau, Jaguse, Motiejus užrašo tuos šešis margus, kur prie kelio,— pasakė senė.

— Dėkui,— sušnibždėjo Jagna, ištiesdama jam ranką.

— Susigerkit su Jagna tos saldžiosios...

Susigėrė. Motiejus apkabino ją per juosmenį ir vedė prie visų, bet ji ištrūko ir priėjo prie brolių, su kuriais gėrė ir šnekučiavo Jambrožis.

Karčiamoj klegesys kilo vis smarkesnis ir žmonių daugėjo, nes vienas antras, išgirdęs balsus, įėjo pasižiūrėti, o kitas vėl ta proga už dyką išgerti; čia pat atsirado net ir tas aklas senis, kurį šuo vadžiojo; jis sėdėjo aiškioj vietoj, klausėsi ir tarpais garsiai poteriavo, net išgirdo jį ir pati Dominikienė, davė jam degtinės, užkąsti ir įspraudė į saują keletą skatikų.

Visi gerokai jau buvo įkaušę, visi drauge kalbėjosi, glėbesčiavosi ir bučiavosi; tarpusavy jautėsi broliai ir bičiuliai, kaip paprastai būna smarkiai įsigėrus.

Tik žydas tyliai zujo, statydamas vis naujas kvortas ir butelius alaus, ir rašinėjo kreida ant durų, kiek kas paėmęs.

O Boryna buvo tarytum apdujęs iš džiaugsmo, gėrė, vaišino, ragino, kalbėjo, kaip retai kas jį buvo girdėjęs, ir vis gretinosi prie Jagusės, jai saldžius žodelius kalbėjo, veidelius glostė, nes nepadoru buvo prie visų ją apkabinti aplink kaklą ir pabučiuoti, kad ir kaip didžiai to norėjo, užtat nebegalėdamas ištverti jis, apkabinęs ją per liemenį, vis traukė į tamsią kerčią.

Dominikienė netrukus apsižiūrėjo, kad jau metas namo, ir ėmė vadinti sūnus, kad rengtųsi.

Bet Simas buvo jau nusigėręs, tad į motinos kalbą tik pasitaisė diržą, trenkė kumščiu į stalą ir sušuko:

— Gaspadorius aš, po velnių!.. Kas nori, tegu eina... Noriu gerti, tai ir gersiu... Ei, žyde, duokš degtinės.

— Tylėk, Simai, tylėk,— nes apkuls tave! — verksmingai dejavo Andrius, taip pat jau smarkiai girtas, ir traukė brolį už milinės.

— Namo, vaikai, namo! — sušnypštė grasomai Dominikienė.

— Gaspadorius aš! Noriu pasilikti, tai pasiliksiu ir šnapsą gersiu... gana jau, užteks motinai ponauti... o ne... — išvysiu... po velnių...

Bet senė trenkė jam į krūtinę, jis net susverdėjo ir beregint atsikvošėjo, o Andrius užmovė kepurę ir išvedė į kelią; bet Simą, matyt, paveikė oras, nes keletą žingsnių pažengęs, susviro, įsikibo į tvorą ir ėmė šaukti ir murmėti:

— Gaspadorius aš, po velnių... žemė mano... mano valia dirbti... šnapsą gersiu... žyde, arako! O ne...— išvysiu...

— Simai! O Jėzau, Simai, eik namo, motulė eina! — dejavo Andrius ir verkė graudžiomis ašaromis.

Netrukus priėjo senė su Jagna ir pasiėmė sūnus iš patvorio, nes jie buvo pradėję jau peštis ir tąsėsi purvyne.

O karčiamoj, moterims išėjus, kiek pritilo; žmonės pamaži išsiskirstė, liko tik Boryna su piršliais, Jambrožis ir aklas elgeta, jau lygiai su visais begeriąs.

Jambrožis buvo be sąmonės, stovėjo vidury, dainavo arba garsiai pasakojo:

— Juodas buvo... kaip tas katilas buvo juodas...— taikė į mane... bet kur tau pataikys... įvariau jam štiką į pilvą... pagręžiau, net sutratėjo... pirmas! Stovim... stovim, o čia vadas važiuoja... Jėzau Marija! Pats vadas!.. Vyručiai, sako... žmonės... sako... Tankėk... tankėk!..— sušuko didžiu balsu, išsitempė kaip styga ir ėmė trauktis pamažu atbulas, net medinė koja bildėjo.— Užgerk mane, Petrai, užgerk... našlaitis aš...— vapaliojo iš pasienio, bet nesulaukė, nes staiga pakilo ir išėjo iš karčiamos; tik nuo kelio atskrido jo gargiantis, dainuojąs balsas...

Tuo tarpu į karčiamą įėjo malūninkas, milžiniškas vyras, miestiškai apsirengęs, raudonveidis, žilas, mažų žvitrių akių.

— Geriat sau, gaspadoriai! O, ir vaitas, ir šaltyšius, ir Boryna! Veselė, ką?!

— Ne kita kas! Išgerkit su mumis, ponas malūninke, išgerkit,— siūlė Boryna.

Vėl išgėrė eilę.

— Jeigu taip, pasakysiu jum naujieną, jog beregint išsipagiriosit!

Jie išpūtė į jį pakvaišusias akis.

— Nė valandos nėra, kaip ponas pardavė girią Vilkduobėse!

— A, rupūžė, šunsnukis! Pardavė mūsų girią, pardavė! — sušuko Boryna ir trenkė įniršęs butelį į žemę.

— Pardavė! Įstatymas yra ir ponui, ir visiems įstatymas yra...— vapaliojo girtas Simonas.

— Netiesa! Aš, vaitas, jum tai sakau, kad netiesa,— tai tikėkit!

— Pardavė, tik paimt neduosim — kaip mane gyvą matai, neduosim! — šaukė Boryna ir daužė kumščiu į stalą.

Malūninkas nuėjo sau, o jie dar ilgai iki išnaktų tarėsi ir grasė dvarui.

IX

Prabėgo keletas dienų nuo Jagusės sutartuvių.

Lietūs liovėsi, keliai nutekėjo ir kiek pabrinko, vandens nuplaukė — tik vagose ir kur ne kur slėniuose bei pievose palšvai telkšojo drumzlinos valkos — tarytum apsiašarojusios akys...

Priėjo Vėlinės, pilka, negyva diena, be saulės ir tokia rami, jog net vėjas nebevaikė sudžiūvusių lapų, nelankstė stambų ir nebesvirdino medžių, kurie tįsojo, sunkiai palinkę prie žemės...

Skausminga, šiuši tyla prislėgė pasaulį.

O Lipcuose nuo pat ryto be paliovos skambėjo varpai, ir gailūs, skausmingi aidai dejavo tuščiuose, rūkais apsidengusiuose laukuose; niauriu gedulo balsu jie šaukė tą liūdną dieną, tą dieną, kuri pakilo blyški, rūkais apsisiautusi,— net iki pat prasmegusių tolių, net iki pat žemės ir dangaus ribų, mėlyna, panaši į neišmatuojamą gelmę.

Nuo saulėtekio aušrų, kurios tebežaravo blankiai, tarytum stingstantis varis, iš po mėlynų debesų ėmė plaukti pulkai varnų ir kuosų...

Jos skrido aukštai aukštai, akimis vos užmatei ir ausim vos begalėjai pagauti tą laukinį gailų kranksėjimą, panašų į rudens naktų dejones...

O varpai vis skambino...

Niaurus himnas sunkiai sklido negyvame, apkurtusiame ore, kraičiojo dejonėmis į laukus, ūžė kaimuose ir miškuose liūdesiu, plaukė per visą pasaulį taip, jog žmonės, ir laukai, ir kaimai buvo tarytum viena didžiulė širdis, liūdnu skundu plastanti...

Paukščių padermė plaukė tolydžio, net buvo nuostabu ir nyku,— nes jie skido vis žemiau ir vis didesniais pulkais, ir dangus apsitraukė tarytum išpūkščiotais suodžiais, o duslus sparnų šniojimas ir balsų gausmas augo, stiprėjo ir ūžė lyg užeinanti audra... Lenkė lanku kaimą ir tarytum krūva lapų, pagauta vėtros, suko ratus virš laukų, kraičiojo ant miškų, karstėsi ant nuogų tuopų, nutūpė liepas prie bažnyčios, medžius šventoriuj, sodus, trobų stogus, net tvoras... kol, nepaliaujamo varpų skambinimo įbauginti, pakilo ir juodu debesiu nuskrido į miškus, o aštrus, veriantis šlamesys plaukė pavymu.

— Sunki bus žiema! — kalbėjo žmonės.

— Į miškus traukia, bematant pradės snigti.

Ir ėjo iš trobų vis daugiau žmonių, nes niekuomet dar niekas nebuvo matęs tiek paukščių vienukart,— taigi žiūrėjo ilgai, su keistu mauduliu, kol jie dingo miškuose. Žiūrėjo žmonės, sunkiai dūsavo, vienas antras žegnojosi, gindamasis nuo nelabojo, taisėsi ir ėjo į bažnyią, nes varpai vis dusliai gaudė, o iš kitų sodžių žmonės jau ėjo keliais, dūlavo pro rūkus takuose ir keliuose.

Graudus liūdesys įsimelkė į visų sielas; kažkokia nuostabiai skausminga tyla apraizgė širdis — tyla skausmingų svarstymų ir prisiminimų apie tuos, kurie

buvo jau nuėję ten, po tais nukarusiais beržais, po tais juodais palinkusiais kryžiais...

— O Dieve brangus, Dieve! — dūsavo sunkiai ir kėlė pilkus it toji žemė veidus ir bebaimes akis skandino paslapty ir ramiai ėjo aukoti ir melstis už mirusius.

Sodžius buvo tarytum nugrimzdęs į sunkią, liūdną tylą — tik aimaningos, maldaujančios ubagų giesmės tarpais atsklisdavo nuo bažnyčios.

Ir pas Borynus buvo tyliau negu paprastai, nors ten, viduje, glūdėjo tykojąs pragaras, dėl mažiausio menkniekio pasirengęs išsiveržti...

Kaipgi, vaikai jau žinojo viską.

O vakar, sekmadienį, buvo pirmieji užsakai senio su Jaguse...

Šeštadienį Boryna nuvažiavo į miestą, pas notarą, užrašė Jagusei šešis margus... Grįžo vėlai ir apdraskytu veidu, nes būdamas kiek įsigėręs, dar vežime norėjo paimti Jagusę, bet tiek tepaėmė, kad gavo jos kumščio ir nagų paragauti.

O namie nė su kuo nesikalbėjo, nors Antanas nuolat jam trainiojosi prieš akis; jis tučtuojau nuėjo gulti, kaip stovėjęs, su batais ir kailiniais... Net Juzė ėmė ant jo murmėti, kad duknas supurvino.

— Tylėk, Juze, tylėk! Atsitinka taip kai kam, kas niekuomet arielkos negeria...— linksmai pasakė ir tuoj iš pat ryto nuėjo pas Jagną ir ten jau išbuvo iki vakaro, ir veltui laukė jo namuose pietų ir vakarienės.

Ir šiandien atsikėlė vėlai, jau gerai po saulėtekio; apsivilko geriausia miline, liepė Vitekui ištepti šventadienius batus taukais ir prikimšti šviežių šiaudų; Kuba jį nuskuto, o jis apsijuosė juosta, užsidėjo skrybėlę ir nekantriai dairėsi pro langą į priebutį, nes ten

Hanka utinėjo vaiką, o jis, nenorėdamas su ja matytis, nutaikė valandėlę, kai ji įėjo į trobą, ir vogčia išsėlino į tarputvorius — ir tiek jau jį tą dieną bematė...

Juzka kiaurą dieną žliumbė ir švaistėsi po namus kaip uždarytas paukštis! O Antanas degė vis skausmingesnių ir nuožmesnių kančių ugnyje: nei valgė, nei miegojo, nei dirbt nieko nebegalėjo; buvo dar apdujęs, visiškai netekęs sąmonės ir nesižinojo kas jam darosi. Veidas pajuodo, akys dar labiau padidėjo ir skaidriai, tarytum sustingusiomis ašaromis spindėjo; jis sukando dantis, kad garsiai nešauktų ir neplūstų, ir vis vaikščiojo po trobą, čia vėl po sodybą, čia ėjo į tarputvorius arba į kelią, o grįžęs sudribdavo priebuty ant suolo ir valandomis sėdėdavo, įbedęs prieš save akis ir nugrimzdęs kančioj, kuri vis augo ir stiprėjo.

Visi namai nutilo, ir sklido juose verksmai, vaitojimai ir atodūsiai, lyg ką palaidojus. Tvartų ir kūčių durys stovėjo kiaurai atlapos, ir galvijai vaikščiojo po sodą ir žvilgiojo į langus, o nebuvo kas juos atgal suvaro; tik senasis Lapa lojo ir vaikė juos, bet veltui, nes neįveikė.

Arklidėj ant gulto Kuba valė šautuvą, o Vitekas pagarbiai ir baimingai stebėdamasis žiūrėjo ir žvilgčiojo pro langelį, kad kas jų neužkluptų...

— Taip trenkė, o Jėzau! Maniau, kad tai ponas ar eigulys šovė...

— A jau... žinia... seniai besu šaudęs, smarkiai užtaisiau, tai ir trenkė kaip iš armotos...

— Tai vakar tuoj iš pat vakaro ir nuėjot?..

— Taip, nuėjau į dvaro lauką, į pamiškę — matai, ten mėgsta stirnos išeiti į rugius... Buvo tamsu, ilgai sėdėjau.. ogi švintant žiūriu — ožys beinąs... Pri-

sigūžiau taip, jog tik per penkis žingsnius bebuvo nuo manęs... nešoviau, nes didelis buvo kaip jautis... tai maniau... neįveiksiu... Praleidau jį... o po valandėlės, ožkos išėjo... Išsirinkau geriausią... tik prisitaikiau — kai trenks! Smarkiai užtaisiau, vaje, net petys man sutino — taip trenkė buožė... bet pargriuvo... tik kojomis kapstėsi... kurgi ne... kokią pusę saujos šratų supyliau į pilvą... o bliovė bestija... bijojau, kad eigulys neišgirstų,— na ir turėjau papjauti...

— Miške paliko, ką? — klausė pasakojimo sujaudintas berniukas.

— Kur paliko, ten ir paliko — kas tau darbo, o tik ištark kam žodelį, tai pamatysi, aš tau parodysiu...

— Kad liepiat nesakyt, tai nesakysiu, o Juzei ar negalima?

— Taigi, tuoj visas kaimas sužinos. Še ditką, nusipirk ko...

— Nepasakysiu ir taip, tik pasiimkit kada ir mane su savim, mano brangusis, mano...

— Pusryčių,— šaukė nuo trobos Juzka.

— Tik tylėk, pasiimsiu, pasiimsiu!

— Ir duosit man kartą iššauti, duosit, ką? — maldavo.

— Tai mat... kvaiša, manai, kad paraką dykai kas dalina...

— Turiu pinigų, Kuba, turiu, dar per jomarką gaspadorius man davė du auksinu, laikiau juos mišioms, tai...

— Gerai, gerai, išmokysiu tave,— pašnibždėjo Kuba ir paglostė berniukui galvą...— taip anas tuo savo prašymu jį sugraudino.

O netrukus po pusryčių abudu išėjo į bažnyčią. Kuba smagiai kepėstavo, o Vitekas kiek atsilikęs, nes jam buvo liūdna, kad neturėjo batų ir ėjo basas.

— O ar galima į zakristiją basam, ką? — tyliai klausė.

— Kvaiša, manai, kad ponas Dievas čebatų žiūri, o ne poterių...

— Žinoma, kad taip, bet su čebatais vis gražiau...— šnibždėjo liūdnai.

— Nusipirksi tu dar čebatus, nusipirksi...

— Taigi nusipirksiu, Kuba, nusipirksiu. Tegu tik užaugsiu bernas, tuoj nuvažiuosiu į Varšuvą ir pristosiu prie arklių... o mieste tai jau visi vaikšto čebatuoti, teisybė, Kuba?

— Teisybė, teisybė! Tai atmeni dar?

— Ir dar kaip! Penkerių metų buvau, kai Kozolienė mane parsivežė, gerai atmenu... taigi... šalta buvo... pėsti ėjom prie mašinos... atmenu... o čia taip šviesu... kad ir dabar man akys teberaibsta... atmenu... o namas prie namo, ir tokie dideli kaip bažnyčia....

— Šneka! — paniekinamai atšovė Kuba.

— Gerai atmenu, Kuba... nė stogų nemačiau... o vežimų kiek... langai iki pat žemės... žinoma... turbūt visos sienos stiklinės... ir taip vis skambina...

— Tiek daug bažnyčių, tai ir ne dyvai!

— Turbūt, nes iš kurgi tas skambinimas.

Nutilo, nes jau įėjo į šventorių ir ėmė spraustis pro tirštą minią, kuri nebesutilpdama viduje buvo apgulusi bažnyčią.

Ubagai sudarė gatvę nuo didžiųjų durų net iki pat kelio; kiekvienas rėkė savaip, šaukė, garsiai meldėsi ir prašė išmaldos, o kai kurie ir smuikais grojo, ir giesmes vaitojančiais balsais traukė, o kiti birbynėmis ir armonikomis griežė, toks klegesys sklido, net ausis vėrė...

Zakristijoj žmonių irgi buvo daug, net šonkauliai traškėjo prie stalo, kur vargoninkas rinko paminė-

jimui, o prie antrojo sėdėjo jo sūnus, Jasius, tas pats, kur mokslus ėjo.

Kuba prisigrūdo pirmas ir nemažą vardų litaniją padavė vargoninkui, kuris užrašinėjo ir už kiekvieną vėlę ėmė po šešis grašius arba po tris kiaušinius, jeigu kas neturėjo grynais.

Vitekas atsiliko kiek užpakaly, nes jam basas kojas smarkiai numindžiojo, bet grūdosi kaip galėdamas, nors ir ne vienas murmėjo ant jo, kam pro alkūnes spraudžias ir vyresniems už akių lenda; pinigus saujoj spaudė — o pagaliau, kai pristūmė jį prie stalo priešais vargoninką, neteko žado... Kaipgi, vis gaspadoriai ir gaspadinės, kone visas kaimas,— čia ir malūninkė su skrybėle, nelyginant ponia, ir kalviai, ir vaitas su savąja... o visi žiūri į jį... ar vėl klausos... balsu prisimena įvairias vėles.. ir po dešimt... o po dvidešimt vardų paduoda... už visą šeimą... už tėvus, senelius ir prosenelius... O jis ką?.. Argi žino, kas jo motina? Kas tėvas? Ar žino?.. Argi turi jis ką paminėti?.. O Jėzau, Jėzau!.. Tad tik burną plačiai atvėrė, išplėtė savo žydras akis ir stovėjo nejudėdamas it kvailas... ir širdis susigniaužė jam iš skausmo, vos besilaikė, vos begalėjo pagauti kvapą... ir taip šleikštu jam širdyje pasidarė... tarytum jau baigtųs... bet neilgai taip stovėjo, nes nustūmė jį į kampą prie švęsto vandens, tad tik atrėmė galvelę į tą cininį dubenį, kad nepargriūtų, o ašaros it karoliai byrėjo jam iš akių... kaip tie gedulingi rožančiai... ir veltui stengėsi jas suturėti... veltui... ir taip drebėjo viduje, taip virpėjo kiekvienu kauleliu, jog nei dantų sukąsti negalėjo, nei tiesiai nustovėti, pritūpė kerčioj, pasislėpęs nuo žmonių akių, ir verkė graudžiomis našlaičio ašaromis...

— Motule, motule! — kažkas kaukė jam širdy ir draskė sielą iki gilumos. O suprast ir suvokt negalėjo,

kodėl visi turi tėvus, turi motinas, o jis vienas našlaitis, tik vienas jis, jis vienas...

— O Jėzau, Jėzau!..— kūkčiojo ir spurdėjo it kilpose smaugiamas paukštelis, kol pagaliau Kuba jį susirado ir pašaukė:

— Vitek, ar jau davei paminėjimui?

— Ne,— atsakė, staiga pašoko, nusišluostė akis ir ėmė grūstis prie stalo... taip, ir jis paduos vardus... kam reikia žinoti, kad jis neturi už ką... kam... našlaitis tai sau... o rastinukas tai rastinukas... Drąsiai pakėlė akis ir tvirtu balsu pasakė vardus: Juozapatos, Marijonos ir Antano,— tuos, kurie pirmi atėjo į galvą...

Užmokėjo, pasiėmė grąžos ir nuėjo su Kuba į bažnyčią pasimelsti ir išklausyti, kaip kunigas paminės jo vėles.

Bažnyčios vidury stovėjo katafalkas su karstu ant viršaus, apstatytas degančiomis žvakėmis, o kunigas iš sakyklos minėjo nepabaigiamas litanijas vardų — o kai pertraukdavo, jam atsakinėdavo garsi malda, visų kalbama už mirusiųjų vėles, kenčiančias skaistykloje.

Vitekas priklaupė greta Kubos, kuris išsitraukė iš užančio rožančių ir ėmė kalbėti visas sveikamarijas ir tikiu Dievą, kuriuos kunigas sakė kalbėti; sukalbėjo ir jis vieną antrą poterį, bet galop jį nualsino monotoniški kalbamųjų maldų balsai, šilima ir nuovargis išsiverkus, tad truputį atsišliejo į Kubos šlaunį ir užmigo...

— — — — — — — — — — — — —

Po pietų į mišparus, kurie būdavo laikomi kartą metuose kapinių koplyčioj, išėjo visi Borynų žmonės.

Ėjo Antanai su vaikais, ėjo kalviai, ėjo Juzka su Jagustynka, o pagaliau šlubčiojo Kuba su Viteku — iki soties atsigėrėti tąja švente.

Diena jau merkė pilkas, pavargusias blakstienas, geso ir iš lėto grimzdo šiurpiose, liūdnose tamsos gelmėse; vėjas sujudo ir traukė dejuodamas laukais, daužėsi tarp medžių ir pūtė rūsčiu, supuvusiu rudens dvelkimu.

Buvo tylu, buvo toji keista, niauri Vėlinių tyla; minios ėjo keliu rūsčiai tylėdamos, tik dusliai tapsėjo kojos, tik pakelės medžiai neramiai siūbavo ir tylus, skausmingas šakų šlamesys virpėjo viršum galvų, tik ubagų griežimai bei maldaujančios giesmės kukčiojo ore ir krito be aido...

Priešais vartus ir net tarp kapų, palei mūrą, stovėjo eilės statinių, o šalia jų būrėsi ubagų pulkai.

O žmonės plaukė visu keliu palei tuopas į kapines; plaukė prietėmy, kuris tarytum pilkais pelenais jau buvo apibėręs pasaulį; žybčiojo žiburėliai žvakelių, kurias kai kas nešėsi, ir siūbavo geltonos aliejinių lempučių liepsnelės, ir kiekvienas, įeidamas į kapines, ėmė iš ryšulėlio duonos, ar sūrio, arba lašinių truputį, arba dešros, čia vėl gijų sruogą, čia kokią gijžtę šukuotų linų, čia virtinę grybų — ir visa tai pamaldžiai dėjo į statines — jos buvo kur kunigo, kur vargoninko ir Jambrožio, o kitos ubagų; o kas nieko į jas nedėjo, tas kokį skatiką spraudė į ištiestas rankas ubagams... ir šnibždėjo vardus mirusiųjų, už kuriuos prašė pasimelsti...

Choras maldų, giesmių, minimų vardų dejonės ritmu tolydžio gaudė apie vartus, o žmonės ėjo pro juos — ėjo toliau, skirstėsi tarp kapų ir beregint tarytum švento Jono vabalėliai medžių tamsoje ir sudžiūvusių žolių tankmėj ėmė žybčioti ir mirgėti žiburėliai.

Duslus, baimingai pritildytas maldų šnabždesys virpėjo pažemės tylumoj; tarpais skausminga rauda pa-

kildavo nuo kapo; tarpais gaili dejonė suvinguriuodavo veriančiais įvijais tarp kryžių; čia vėl kažkoks staigus, trumpas, sielvarto pritvinęs klyksmas it perkūnas perskrosdavo orą, arba vėl tylūs, vaikiški verksmai — našlaičio verksmai tarytum paukšteliai cypavo aptemusiose tankmėse...

O tarpais kapines prislėgdavo gūdi ir sunki tyla, tik medžiai kraupiai šlamėjo ir žmonių raudos, skundų, skausmingų šauksmų ir graudulio aidai mušės į dangų, sklido po visą pasaulį...

Žmonės slankiojo tyliai tarp kapų, baikščiai šnibždėjo ir baugiai žvilgčiojo į sutemusį, neišmatuojamą tolį...

— Visi mes mirsim...— dūsavo sunkiai su akmenine rezignacija ir vilkosi toliau, sėdinėjo prie tėvų kapų, kalbėjo poterius, čia vėl sėdėjo tylūs, susimąstę, nejautrūs gyvenimui, nejautrūs mirčiai, nejautrūs skausmui — kaip tie medžiai, ir kaip tie medžiai siūbavo jų sielos mieguista baimės nuojauta.

— O Jėzau! O Viešpatie gailestingasis, o Marija! — plaukė iš maišaties išvargintų sielų, ir kėlė jie sustingusius ir it šventa žemė išsekusius veidus, ir smeigė į kryžius savo akis, pilkas tarytum klanai, kur dar tebepalšavo tamsoj, ir lyg tie mieguisti įsisiūbavę medžiai leidosi ant kelių; dėjo prie Kristaus kojų baimės suspaustas širdis ir pratrūkdavo šventu pasidavimo ir rezignacijos verksmu.

Kuba su Viteku vaikščiojo draug su kitais, o kai jau visiškai sutemo, Kuba nukibilkštavo gilyn, į senąsias kapines.

O ten, ant susmegusių kapų, buvo tylu, nyku ir tamsu — tenai gulėjo užmirštieji, kurių ir atminimas seniai jau miręs — kaip ir jų dienos, ir laikai, ir viskas; tenai tik kažkokie paukščiai plyšavo, lyg ką

bloga lemdami, plyšavo, ir liūdnai šnabždėjo tankmė, o kur ne kur kėksojo sutrūniję kryžiai — ten padrikai gulėjo ištisos giminės, ištisi kaimai, ištisos kartos — ten niekas jau nebesimeldė, neberaudojo, lempučių nebežibino... tik vėjas kaukė šakose, draskė paskutinius lapus ir svaidė juos į naktį, kad visiškai išnyktų... ten tik kažkokie balsai, kur nebuvo balsai, šešėliai, kur nebuvo šešėliai, plakėsi į nuogus medžius, nelyginant apakę paukščiai, ir tarytum maldavo pasigailėti...

Kuba išsitraukė iš užančio keletą sutaupytų duonos riekių, trupino jas gabalėliais ir barstė priklaupdamas po kapus.

— Pasistiprink, dūšia krikščioniška, kurią menu vakaro metą, pasistiprink, žmogiškoji atgailotoja, pasistiprink! — šnibždėjo giliai susijaudinęs.

— Ar pasiims? — tyliai klausė nusigandęs Vitekas.

— O kaipgis! Klebonas mitalo neduos!.. Į bačkas kiti deda, bet tiems vargšeliams niekai iš to... Klebono arba špitolninkų kiaulės sumoklina... o atgailojančios dūšios badą kenčia...

— Ar ateis?

— Nebijok. Visos tos, kur čyščiuje kančias kenčia... visos. Dievas paleidžia jas tai dienai į žemę, savųjų aplankyti...

— Savųjų aplankyti! — drebėdamas pakartojo Vitekas.

— Nesibaimink, kvaileli, piktasis šiandie neprilįs, atminimai veja jį šalin, ir tos maldos, ir šviesos... O ir Viešpats Jėzus pats vaikšto šiandien po svietą ir skaito, gaspadorius brangiausias, kiek jam dar dūšių paliko, kol pasiims visas, pasiims.. Gerai atsimenu, kaip motulė pasakodavo, o ir seni žmonės porina...

— Jėzus vaikšto šiandien po svietą! — šnibždėjo Vitekas ir atidžiai dairėsi...

— A jau, manai, kad pamatysi... šventieji tik mato, arba dar tie, kur labiausiai nuskriausti...

— Žiūrėk, o ten šviesu, ir žmonių kažkokių yra,— sušuko Vitekas išsigandęs, rodydamas į eilę kapų palei pat tvorą...

— Tenai guli tie, kur miške nukauti.. taigi... ir mano ponai ten guli... ir mano motina... taigi...

Juodu prasiskverbė pro tankmę ir atsiklaupė prie kapų, kurie buvo taip susmegę ir vėjo išpustyti, jog vien žymės bebuvo likusios; nei kryžiai jų neženklino, nei medžiai nedengė — nieko, tik grynas smėlys, keletas sudžiūvusių devynvaistės stambų ir tyla, užmiršimas, mirtis...

Prie tų mirusiųjų kapų klūpojo Jambrožis su Jagustynka ir senis Klombas; į smėlį, įspaustos smilko dvi lemputės, vėjas pūkšnojo ir siūbavo liepsnas ir, spurindamas maldų žodžius, nešė juos į juodą naktį...

— Taip... mano motulė ten guli... atsimenu...— tyliai šnibždėjo Kuba labiau sau pačiam negu Vitekui, kuris pritūpė prie jo, nes šaltis žvarbino jį kiaurai.

— O vardu Magdalena buvo... Tėvas savo žemės turėjo, bet tarnavo dvare už furmoną... eržilais tik važinėjo su senuoju ponu... o paskui mirė... žemę dėdės paėmė... o aš pono kiaules ganiau... Taip, motina buvo Magdalena, o tėvas Petras, o pavarde Socha, kaip ir aš. O paskui ponas prie arklių mane pasiėmė, kad eržilais, kaip ir tėvas, važinėčiau... tai jau į medžiokles, po svietą ir pas kitus ponus vis važinėjom... šaudžiau ir aš ne blogiausiai... net jaunasis ponas šautuvą man davė... o motina tai vis su senąja ponia sėdėjo dvare... Gerai atsimenu... ir kai visi ėjo... pasiėmė ir mane... Visus metus išbuvau... o ką liepė, tą dariau...

žinia, ne vieną pilkaploščių nudėjau, ne du... o jaunąjį poną pervėrė per vidurius... žarnos jam išlindo... Ponas juk mano... geras žmogus... ant pečių išnešiau... o paskui į šiltus kraštus išvažiavo, o man liepė senajam ponui laiškus nunešti... nuėjau... taigi... bet išvargęs buvau kaip šuo... koją man peršovė, užgyt nenorėjo, nes vis lauke ir lauke, po grynu dangum... o sniego buvo ligi juostos, ir speigai — net poškėjo... atsimenu... taigi... parsivilkau naktį... ieškau... Jėzau Marija! Lyg vėzdu būtų kas man per galvą drožęs!.. Dvaro nebėr, klojimų nebėr... tvorų net nebelikę... ligi žemės viskas nudeginta... o senasis ponas ir ponia senoji, ir motulė mano... ir toji Juzė, kur buvo už kambarinę... užmušti guli sode!.. Jėzau! Jėzau! Atsimenu viską... taigi... Jėzau Marija! — tyliai dejavo, ir ašaros kaip žirniai byrėjo jam per veidą, tokios tankios, jog jau ir nebešluostė... tik vaitojo iš gailesčio ir maudulio,— taip gyvai visa tai atsistojo jam akyse; o Vitekas miegojo sau, nes vargšelis nuvargo nuo verksmo...

Naktis darėsi vis gūdesnė, vėjas taip draskė medžius, jog net ilgos beržų kasos braukė kapus, o balti jų kamienai, tarytum numirėlių marškomis apvilkti, dūlavo tamsoje... Žmonės skirstėsi... žvakutės geso... ubagų giesmės nutilo... iškilminga, pilna šnabždesių ir graudingų garsų tyla apgaubė kapus... Į kapines tarytum prisirinko šešėlių... vaiduoklių... tamsių apybraižų... dejuojančių ir tylių balsų gausmo... nuostabių virpesių, tamsos judesių... baimės žybčiojimų, nebylios raudos... paslapties, kupinos pasibaisėjimo ir maišaties — net pulkas varnų pakilo nuo koplyčios ir krankšėdamas nuskrido į laukus, o šunes visuose Lipcuose ėmė pratisai, sielvartingai ir gailiai staugti.

Kaimas tylėjo, nors buvo šventė, keliai buvo tušti, smuklė uždaryta, ir tik kur ne kur pro mažus apsiverkusius langelius žybčiojo žiburėliai, ir plaukė tylios pamaldžiųjų giesmės ir garsios maldos už mirusiuosius...

Baimingai išeidavo žmonės į prieštrobius, baimingai klausėsi medžių šlamėjimo, baimingai žiūrėjo į langus — ar nestovi, ar neateina tie, kurie tą dieną klajoja, ilgėjimosi ir Dievo valios atvyti... ar nevaitoja atgailotojai kryžkelėse, ar nežvilgčioja gailiai pro langus?..

O kur ne kur šventu senovės papročiu šeimininkės dėjo trobų pašalėse vakarienės likučius, pamaldžiai žegnojosi ir šnibždėjo...

— Še gi, pasistiprink, dūšia krikščioniška, čyščiuj kenčianti...

Tyloje, liūdesy, atsiminimuose, baimėje slinko Vėlinių diena...

Pas Antanus troboje sėdėjo Rokas, tas keliauninkas iš Šventosios žemės, ir skaitė bei pasakojo maldingas ir šventas istorijas.

Žmonių buvo nemaža; atėjo ir Jambrožis su Jagustynka bei su Klombu, ir Kuba su Viteku, ir Juzė su Nastuse; nebuvo tik senio Borynos, kuris iki vėlyvos nakties sėdėjo pas Jagusę.

Tylu buvo troboj, tik svirpliai už krosnies griežė ir spragėjo sausi šatrai ugnyje.

Visi sėdėjo ant suolų prieš krosnį, tik Antanas po langu. O Rokas tarpais kurstė pagaliuku žarijėles ir tyliu balsu kalbėjo:

...„Nebaisu mirti, ne, nes —

Kaip tie paukšteliai žiemą į šiltus kraštus traukia, taip išvargusi dūšia prie Dievo skuba...

Kaip tuos medelius, nuogus stovinčius, pavasarį Viešpats aprengia žaliais lapeliais ir žiedais kvepianiais, taip ir tau, žmogaus dūšele, prie Dievo eit reikia džiaugsmo, pavasario ir amžinų drabužių gauti...

Kaip tą žemę, derančią ir nuilsusią, apglėbia saulė — taip ir Viešpats pamyluos kiekvieną dūšelę, jog perniek jai žiema, perniek jai kančios, perniek pati mirtis...

Vai! Nes toje žemėje tik ašaros, tik liūdesys ir rūpesčiai!

Ir pyktis it usnys keroja ir giriomis išauga!

O viskas tuščia ir veltui — kaip pūzrai, kaip tie burbulai, kuriuos vėjas vandenyje išpučia, o kitas šalin juos veja."

X

— Iš sakyklos ir kiekvienam skyrium tai sakau, bet jūs, kaip tie šunes, tik vienas antrą puolate, tik...— likusius žodžius vėjas supūtė jam į gerklę, kunigas smarkiai užsikosėjo, o Antanas nieko nesakė, ėjo šalia ir žvalgėsi tamsoje tarp medžių.

Vėjas kilo dar smarkesnis, švaistėsi ant kelio ir taip plakėsi į tuopas ir jas blaškė, jog jos lankstėsi dejuodamos ir susirūstinusios ošė.

— O sakiau šelmiui,— vėl prabilo kunigas,— kad pats nuvestų kumelę prie tvenkinio, bet ne — paleido vieną, taigi ir paklydo... Akla juk, įlįs kur į tvoras ir kojas da nusilauš.— Jis sielojosi ir labai rūpestingai ieškojo, apžiūrinėjo kiekvieną medį, žvalgėsi po laukus.

— Juk visados viena vaikščiodavo...

— Gerai žino kelią į tvenkinį... taigi, tik pripila kas, būdavo, vandens į bačką, apgręžia ją, o ji jau

pati pataiko į kleboniją...— Bet dieną ją kinkydavo... o šiandie Magdė ar Valekas paleido ją jau temstant... Valek! — garsiai sušuko, nes kažkoks šešėlis šmėkštelėjo tarp tuopų....

— Valeką mačiau mūsų pusėj, bet dar prieš sutemstant.

— Išėjo jos ieškoti, taigi, pačiu laiku! Kumelė jau dvidešimties metų, prie manęs atvesta... išsitarnavo sau karšaties duoną... o prisirišusi kaip žmogus... Dieve brangus, kad tik ko blogo jai neatsitiktų!

— Kas jai atsitiks! — piktai sumurmėjo Antanas, nes kaipgi, nuėjo pas kunigą patarimo, pasiskųsti, tai tas jį tik iškoneveikė ir dar pasiėmė kumelės padėt ieškoti! Žinia, ir kumelės gaila, nors akla ir sena, bet vis dėlto žmogui turėtų būt pirmenybė!

— O tu apsigalvok ir nekerštauk, nes juk tikras tėvas! Ar girdi?!

— Atsimenu tai puikiai! — atsakė piktai.

— Mirtina nuodėmė ir Dievo rūstinimas. O nieko gero neiškariaus sau tas, kurs pyktyje ranką prieš tėvą pakelia ir Dievo įsakymams priešinasi. Turi protą, tai derėtų šitai žinoti.

— Teisybės tenoriu.

— O keršto ieškai, ką?

Antanas nebežinojo, ką atsakyti.

— O dar tau pasakysiu, kad glaudus veršis dvi karves žinda.

— Visi man taip sako... Žinia, tik kad to glaudumo man jau ligi kaklo, o daugiau nebepakęsiu! Kad ir galvažudys, kad ir skriaudėjas, bet jeigu tik tikras tėvas, tai jam jau viskas galima, o vaikams teisybės nėra ko ieškoti! O Jėzau, tokia tvarka ant svieto, kad tik spjauk ir eik, kur kojos neša...

— Taigi eik sau sveikas, kas tave laiko! — šuoru atrėžė kunigas.

— Gal ir eisiu, nes ką gi čia man veikti, ką? — šnibždėjo toliau kažkaip verksmingai.

— Tauški, ir tiek. Kiti ir vieno rėžio neturi, o gyvena; dirba ir dar Dievui dėkoja. Imtumeis darbo, o ne dejuotum kaip boba. Sveikas esi, tvirtas, turi prie ko rankas pridėti...

— Juk teisybė — visi trys margai! — atšovė piktai pasityčiodamas.

— Neužmiršk, kad turi žmoną ir vaikus.

— Žinau aš tai gerai, žinau...— iškošė pro dantis.

Priėjo prie smuklės; languose buvo šviesu, ir kažkokie balsai sklido net iki kelio.

— Kas čia, vėl girtavimas, ką?

— Naujokai, kuriuos šiemet į kariuomenę paėmė, geria sau dėl smagumo... Sekmadienį išvarys juos į svietą, mat linksminasi...

— Karčiama beveik pilna! — sušnibždėjo kunigas, sustojęs prie tuopos, iš kur pro langą gerai buvo matyti žmonių prisikimšusios smuklės vidus.

— Mat šiandie žadėjo susirinkti ir tartis... dėl to miško, kur ponas žydams išsikirsti pardavė...

— Ne visą juk pardavė, tiek da liko!

— Kol su mumis nesusitars, tai nė eglelės paliest neduosim!

— Kaip neduosit?..— paklausė kunigas kiek išsigandęs.

— O neduosim, ir tiek! Tėvas nori bylinėtis, bet Klombas ir tie, kurie su juo drauge, sako, kad teismo nenori, o kirsti neduos, ir kad norint visu kaimu eit tektų, vis vien eis, ir su kirviais, ir su šakėm — kaip papuls, o savo neduos...

— O Jėzau Marija! Taigi be muštynių ir nelaimės neapsieis!

— Žinia! Kai keletą dvaro makaulių kirviais nuritins, tai tuoj bus teisybė!

— Antanai! Protas tau iš pykčio susimaišė, ar ką? Niekus plepi, brangusai!

Bet Antanas jau nebesiklausė, puolė į šalį ir pradingo tamsoje, o kunigas skubiai nuėjo į kleboniją, nes išgirdo ratų dardėjimą ir tylų, gailų kumelės žvengimą...

O Antanas pasuko per kaimą žemyn, į malūną, antrapus tvenkinio, kad nereiktų eiti pro Jagnos trobą.

Kaip rakštis smygsojo jinai jam širdyje, kaip pikta rakštis,— nei ją ištrauksi, nei nuo jos pabėgsi.

Smarki šviesa veržėsi iš jos trobos, kažkokia aiški ir linksma... jis sustojo pasižiūrėti tą vieną vienintelį kartą ir nors nusikeikti iš pykčio,— bet beregint kažkas paplėšė jį iš vietos, ir jis nušvilpė it vėjas, ir nė nepažvelgė atgal.

— Tėvo jau ji, tėvo!

Bėgo pas svainį, pas kalvį — patarti ir jis nieko nepatars, bet nors tarp žmonių pasėdės, o ne ten, tėvo troboj... Arba vėl ir tas kunigas! Prie darbo mat jį varo! Kai pats nieko nedirba, jokio rūpesčio nei vargo neturi, tai lengva jam kitus varinėti. Pačią priminė ir vaikus... atsimena ją gerai, atsimena! Pakankamai jau įgriso tos ašaros ir tas jos nusižeminimas, ir tos šuniškos maldaujančios skys... ir jeigu ne ji!.. Kad taip būtų jis vienas! Dieve mano! — sunkiai sudejavo, ir pagavo jį nuožmus, pasiutęs pyktis; norėjo griebti ką už gerklės, smaugti, draskyti ir mušti negyvai!..

Bet ką?.. Ne, to nežinojo; ir pyktis atlyžo lygiai staiga, kaip kad užėjo; o jis žiūrėjo kiauru žvilgsniu

į naktį ir klausėsi šėlstančios vėtros, kuri švaistėsi po sodus ir taip plakė medžius, jog tie gulė ant tvorų ir šakomis braukė jam per veidą... ir slinko jis iš lėto, sunkiai, vos pajudėdamas, nes ant sielos ėmė griūti liūdesio, nuovargio ir bejėgumo slogučiai taip, jog greitai užmiršo, kur ir ko beinąs...

— Tėvo jau Jagna, tėvo! — kartojo kaskart vis tyliau — tarytum maldą, kad jos neužmirštų!

Kalvėj nuo ugines buvo net raudona; berniukas pūtė dumples įnikęs taip, jog įkaitusios anglys burzgė ir iš jų veržėsi kruvinos liepsnos; kalvis stovėjo palei priekalą kepurę atsismaukęs, nuogom rankom, su odine prijuoste, jo veidas buvo toks paišinas, jog tik akys švietė it žarijos; jis kalė raudoną geležį taip stipriai, jog net dundėjo ir kibirkščių lietus tiško iš jo kūjo ir šnypšdamas skendo purvinoj žemėj.

— Na, ką? — paklausė po valandėlės.

— Ė... o kas gi! — tyliai atsakė Antanas, atsirėmė į vežimą, kurių keletas stovėjo apkaustyti, ir žiūrėjo į ugnį.

Kalvis dirbo smarkiai, kaitino geležį ir kalė, skambino kūju taktą, čia vėl padėjo berniukui dumti, kai reikėjo didesnės ugnies, ir vogčia žvilgčiojo į Antaną, o kandus šypsnys vinguriavo po rudais jo ūsais.

— Buvai pas kunigą? Na, ir ką gi?

— O ką — nieko. Bažnyčioj tą pat būčia išgirdęs.

— O norėjai kitko? — ironiškai nusijuokė.

— Kunigas juk, mokytas...— teisinosi Antanas.

— Mokytas, kai reikia imti, bet ne kai duoti...

Bet Antanui jau pranyko noras priešintis.

— Eisiu į trobą,— tarė po valandėlės.

— Eik — vaitas užeis pas mane, tai irgi ateisim! O machorka ant spintelės, užsirūkyk...

Net negirdėjo to, tik įėjo į trobą, kuri buvo anapus kelio.

Sesuo kūrė ugnį, o vyriausias berniukas mokėsi iš elementoriaus prie stalo... Pasisveikino tylėdami.

— Mokosi? — pastebėjo, nes berniukas garsiai skiemenavo ir uždrožtu pagaliuku vadžiojo po raidėmis.

— Jau nuo bulviakasio malūninkų panelė jam rodo, nes manasis laiko neturi.

— Rokas irgi nuo vakar dienos moko tėvo troboj.

— Norėjau ir aš Jasių ten siųsti, bet manasis neleido,— mat pas tėvą ir kad panelė mokytesnė, nes Varšuvoj mokslus ėjusi...

— Žinia, žinia...— tarė jis, kad tik ką nors pasakytų.

— O Jasius toks gabus elementoriui, net panelė stebisi.

— Kaipgi... mat kalvio veislė... tokio gudročiaus vaikas...

— Tu štai tyčiojies, o jis teisingai sako, kad kol tėvas gyvas, tai visuomet gali užrašą atimti...

— Taigi, išplėšk vilkui iš nasrų, išplėšk! Šeši margai žemės! Juk mudu su pačia pas jį kaip kokie ordinarninkai, o jis svetimai užrašo...

— Vaidus kelsi, kerštausi, pas žmones rodos ieškosi, provosies — tai da išvys tave iš trobos...— kalbėjo ji tyliai, dairydamasi į duris.

— Kas tai pasakė? — sušuko jis garsiai, pašokdamas nuo kėdės.

— Tylėk... žmonės taip šneka, tylėk!..— baimingai šnibždėjo.

— Nenusileisiu, tegu varu mane išvaro, į teismą eisiu, bylinėsiuos, o nenusileisiu! — kone šaukė jis.

— Galva sienos nepramuši, kad ir trypčiosi kaip avinas! — pasakė kalvis, įeidamas į trobą.

— Tai ką veiksi? Gudriai moki žmonėms patarti, tai patark...

— Piktuoju iš senio nieko nepeši!

Užsirūkė pypkę ir ėmė jam dėstyti, aiškinti, švelninti ir taip sukti, jog Antanas suprato ir sušuko:

— Tu jo pusę laikai!

— Aš teisybės žiūrau.

— Gerai tau už ją užmokėjo.

— Jeigu ir užmokėjo, tai ne iš tavo kišenės.

— Ogi iš mano, po velnių, iš mano! Geradaris mat, rupūžė, iš svetimo. Gana jau gavai, tai tau ir neskubu.

— Tiek gavau, kaip ir tu!

— Taigi, tiek... o indai, o drabužiai, o karvė, o kiek iščigonijai iš tėvo? Atsimenu gerai ir žąseles, ir paršelius, ir kas ten besuskaitys! O veršis, kurį neseniai tau davė, tai niekai?

— Galėjai ir tu imtis.

— Aš ne vagis ir ne čigonas!

— O aš vagis — aš?..

Prišoko vienas prie antro, pasirengę griebti už gerklės, tik beregint atšoko, nes Antanas tarė tyliau:

— Nesakau to apie tave... bet savo neduosiu, kad ir stipčiau...

— Ė... ne tiek jau tau žemė ir rūpi, man rodos...— pašaipiai šovė kalvis.

— O kas gi?

— Lakstei paskui Jagną, tai dabar ir liūdna.

— Ar matei?..— sušuko, tarytum į pačią širdį smogtas.

— Yra kaime ir kas matė, ir ne sykį...

— Kad jiems akys išsprogtų! — sušnibždėjo tyliau, nes į trobą įėjo vaitas ir sveikinosi su visais,

matyt, žinojo, dėl ko riejasi, nes irgi ėmė ginti ir teisinti senį.

— Gerai jus prigirdė ir dešromis prisprogdino, tai ir ne dyvai, kad ginat jį...

— Bile ko neplepėk, kai vaitas į tave šneka! — sušuko išdidžiai.

— Jūsų vaitystė man tiek terūpi, kiek šuns uodega...

— Ką pasakei, ką?

— Girdėjot! O jeigu ne, tai pasakysiu tokį žodį, kad jums ligi kulnių nueis...

— Pasakyk tą žodį, pasakyk!

— Ir pasakysiu — girtuoklis esat ir Judošius, ir išdavikas! O pasakysiu, kad už kaimo pinigus uliavojat ir gerai iš dvaro gavot už tai, kad ponas mūsų mišką pardavė!.. O norit, tai jumi dar kai ko pridėsiu, bet jau tuo vėzdu...— sušuko šuoru, griebdamasis lazdos.

— Valdininkas esu, atmink tai, Antanai, kad nepasigailėtum.

— O mano troboj žmonių nepuldinėk, nes čia ne karčiama! — šaukė kalvis, savimi užstodamas vaitą, bet Antanas jau nieko nepaisė, nes abu juos kaip šunis išplūdo, trenkė durimis ir išėjo...

Palengvėjo jam gerokai, grįžo namo ramesnis, tik vien dėl to kiek nusiminęs, kad be reikalo susipyko su svainiu.

„Dabar jau visi bus prieš mane!" — galvojo kitos dienos rytą per pusryčius ir nustebęs pamatė kalvį įeinant į trobą.

Pasisveikino, lyg nieko nebūt buvę.

O kai Antanas ėjo į daržinę akselio pjauti, tai kalvis nuėjo drauge su juo, atsisėdo ant pėdų, numestų nuo galo kulti, ir tyliai ėmė kalbėti:

— Bala jų nematė, visų tų vaidų — ir dar dėl ko? Dėl to kvailo žodžio! Taigi pirmas atėjau pas tave ir pirmas tiesiu ranką susitaikyti...

Antanas padavė jam ranką, įtariai pasižiūrėjo ir sumurmėjo:

— Taigi, kad tik dėl žodžio, ba pykčio ant tavęs neturėjau. Vaitas mane supykino, kam gynė,— ne jo dalykas, tai tegu nekiša snukio!

— Tą pat ir aš jam pasakiau, nes norėjo bėgt paskui tave...

— Manęs mušti... aš jam parodyčia, kaip jo seservaikiui, kuris da nuo rugiapjūtės šonkaulius gydos...— sušuko ir ėmė dėti šiaudus į akselinę.

— Ir tą jam priminiau...— kukliai tarė kalvis ir gudriai nusišypsojo.

— Aš da su juo atsirokuosiu, neužmirš jis manęs... ponas mat, gyvatė, valdininkas!..

— Kiaulė jis, ir tiek — spjauk tu į jį. Aš kai ką sugalvojau ir dėl to pas tave atėjau... Reik tai padaryt... po pietų ateis čia manoji, tai drauge su ja nueik pas senį kaip reikiant pasikalbėti... Kas naudos pykti ir skųstis kerčioj — reikia stačiai stot į akis ir viską pasakyti... Bus gerai ar nebus, bet reikia viską išdėstyti!..

— Ką čia bedėstyti, jei užrašą padarė.

— Ir piktuoju iš jo nieko nepeši! Žinoma, užrašą padarė, bet kol gyvas, tai gali jį atimti — atmink tai, o dėl to nereikia jam priešintis. Tegu sau ženijas, tegu džiaugias.

Antanas sulig tais žodžiais pablyško ir viduje ėmė drebėti, net nustojo pjovęs.

— Dėl to nesipriešink akyse, pritark ir sakyk, kad gerai daro ir kad užrašą daryti turėjo valią, tai ir pa-

darė... tegu tik likusią dalį mum prižada — tau ir manajai, bet prie liudininkų! — pridūrė gudriai.

— O Juzka ir Gželia? — paklausė Antanas atkariai.

— Jiems išmokėsim! Argi Gželia maža išsiėmė? Taigi beveik kas mėnesį siunčia senis į kariuomenę. Tik klausyk manęs, padaryk, kaip tau patariu, o neprakiši. Jau aš čia dėtas, jau aš taip pakreipsiu, kad viskas bus mūsų...

— Dar meška girioj, o jau meškenas siuvi...

— Klausyk manęs... Tegu tik prižada prie liudininkų, kad būtų į ką įsikibti... yra dar teismas ir teisybė — nesibijok. O vieną kablį jau turim, nes juk tavo motinos žemės yra likę...

— Didelis daiktas — keturi margai man ir tavajai...

— Bet nedavė gi nei tau, nei manajai! O tiek metų sėja ir pjauna! Užmokės gerai jum už tai ir su palūkanom... Pakartosiu tau da: seniui niekuo nesipriešink, pagirk, pritark, į veselę eik, gero žodžio nesigailėk — ir pamatysi, kaip jį paimsim už pavadžio... O nesiduos geruoju, tai teismas įveiks... Su Jaguse gerai pasižįsti... Tai ir ji galėtų tau kiek padėti... tik prasitark jai apie tai.... ji dar labiau galėtų senį į mūsų pusę palenkti... na, gerai?.. Man jau laikas eiti...

— Gerai! Tik eik greičiau, kad tau į snukį nevožčia ir už vartų neišgrūsčia! — iškošė pro dantis.

— Kas tau, Antanai, kas tau? — vapaliojo išsigandęs, nes Atnanas paleido peilį ir žengė prie jo išblyškęs, baisiomis akimis.

— Judošiau, maita, vagie tu! — traukė Antanas iš savęs neapykanta putojančius žodžius, kalvis net pašoko ir išdūmė vienu gaistu.

„Protas jam susimaišė, ar ką? — galvojo jau ant kelio.— Kaipgi, gerai jam patariau... o jis?.. Jeigu toks kvailas, tegu sau eina rankpelniauti, tegu senis jį išvaro, da jam padėsiu... o šiaip ar taip — žemės nepaleisiu... Tai tu toks! Į snukį norėjai man vožti, už vartų išgrūsti už tai, kad norėjau su tavim pasidalyti... kad su geru žodžiu kaip pas brolį atėjau! Tai toksai tu! Aha, pats norėtum viską paimti! Palauk, brolyti! Ištraukei iš manęs mano mintis, tai jau tave, žalty, taip ištaisysiu, jog net velniai juoksis!" — Pyko vis labiau, nes jį pagavo siutas, kad Antanas suprato jo mintis ir dar gali išduoti seniui. To labiausiai bijojo.

„Nuo to reikia apsidrausti!" — beregint nusprendė ir, nors bijojosi Antano, sugrįžo pas Borynus.

— Gaspadorius yra? — paklausė Viteką, kuris prieš trobą svaidė akmenis į žąsis, plaukiojančias po tvenkinį.

— A jau, kur jis bus! Juk nuėjo pas malūninkus kviesti į veselę...

„Išeisiu priešais, susitiksim lyg netyčia!" — pagalvojo kalvis ir nuėjo link malūninko, bet pakeliui dar užsuko namo ir liepė žmonai gražiai apsitaisyti, pasiimti vaikus ir tučtuojau, kai tik nuskamoins vidudienio, nueiti pas Antanus.

— Jis tau pasakys, ką daryti!.. Pati nieko nedaryk ir negalvok, nes kvaila esi, o tik, kai reiks, pažliumbk, tėvo kojas apkabink ir prašyk... o gerai klausykis, ką tėvas pasakys ir ką Antanas pirma kalbės...— Gerą valandėlę ją mokė ir žiūrėjo pro langą, ar ant tilto nematyti senio.

— Žvilgtelsiu į malūną, ar kruopas sumalė.— Nuobodu jam buvo laukti namie.

Bet jis ėjo lėtai, stoviniavo ir galvojo... „Beje, kas jį ten žino, ką padarys. Išplūdo mane, o gali padaryti

taip, kaip jam patariau... geriau, kad moteris bus prie jo... o nepadarys, susibars... senis jį išvys... Šiaip ar taip, o mums vis šis tas klius..." — džiaugsmingai nusijuokė, patrynė rankas, užsismaukė kepurę ir užsisegė milinę, nes buvo vėjuota ir žvarbus šaltis dvelkė nuo tvenkinio.

— Šalna bus, o gal vėl liūtys,— sušnibždėjo, atsistojęs ant tilto ir žiūrėdamas į dangų... Debesys sklido žemi, palši, sunkūs, tarytum purvu apdrabstyti, lyg kaimenės nemazgotų avių. Tvenkinys dusliai murmėjo, o tarpais talaškavo vandenį į krantus, ant kurių vienur kitur tarp juodų palinkusių alksnių ir kerotų žilvičių raudonavo moters, skalbiančios drapanas; kultuvės smarkiai taukšėjo abiejuose krantuose. Ant kelių buvo tuščia, tik ištisi pulkai žąsų terliojosi sustingusiame purve ir grioviuose, užverstuose nukritusiais lapais ir šiukšlėmis, ir vaikai šūkavo priešais trobas. Gaidžiai ėmė giedoti ant tvorų, tarytum prieš lietų.

— Malūne greičiau jo sulauksiu! — sušnibždėjo kalvis ir nuėjo žemyn.

Antanas kalviui išėjus tokiu umaru ėmė pjauti akselį, jog visiškai paskendo tame darbe ir iki vidudienio tiek pripjovė, kad Kuba, parvažiavęs iš miško, sušuko:

— Visai savaitei užteks! Žiūrėk tu! — taip garsiai stebėjosi, jog Antanas atsipeikėjo, metė akselinę, pasirąžė ir nuėjo į trobą.

„Kas bus, tas bus, o reik man su tėvu šiandie pasikalbėti! — sprendė. — Sukčius jis ir Judošius, bet rasit ir gerai pataria... žinia, turi jis čia kokią naudą..." — galvojo jis apie kalvį ir pažvelgė į antrą trobos galą, į tėvo galą, bet tučtuojau pasitraukė, nes ten sėdėjo gal dvidešimt vaikų ir visi garsiai balsu

skiemenavo... Rokas juos mokė ir atidžiai žiūrėjo, kad neišdykautų... Vaikščiojo aplink juos su rožančiumi rankoje, klausėsi, tarpais kurį pataisydavo, tarpais patempdavo už ausies, tarpais paglostydavo, o dažnai sėsdavosi šalimais ir kantriai dėstė, kaip ten parašyta, ir klausinėjo, o vaikai vis drauge vienas per kitą puldavo atsakinėti, it kieno pakiršinti kalakutai... o taip garsiai, jog ir antram gale buvo girdėti...

Hanka virė pietus ir šnekučiavo su savo tėvu, seniu Bylica, kuris užeidavo retai, nes buvo paliegęs ir jau vos bepaėjo.

Sėdėjo po langu, atsirėmęs lazdele, ir vadžiojo akimis po trobą, žiūrėjo į vaikus, tyliai susispietusius kerčioje, čia vėl į Hanką... buvo visiškai žilas, lūpos jam drebėjo, ir balsas buvo silpnas tartum paukščiuko, o krūtinėje jam nuolat gargėjo...

— Ar po pusryčių, ką? — tyliai paklausė Hanka.

— Ė, teisybę pasakius, Veronka užmiršo man duoti... ir nepriminiau, ne...

— Veronka net šunis badu stipina, nes tie nuolat čia pas mane užėst ateina! — sušuko Hanka, kuri, be kita ko, pykosi su vyresniąja seseria dar nuo pernai žiemos, kad anoji po motinos mirties pasiėmė visą palikimą ir nenorėjo atiduoti, dėl to jos bemaž ir nesusieidavo.

— Kad mat ir jiems ne per kaupą, ne...— tyliai gynė senis.— Stachas kulia pas vargoninką, tai ir užvalgo ten, ir keturiasdešimt grašių per dieną uždirba, o troboj tiek burnų... jog nė bulvių neužteks... Teisybė.... turi dvi karves, ir pieno yra... sviestą ir sūrius į miestą nešioja ir šiek tiek skatiko gauna... bet dažnai užmiršta duoti pavalgyti... žinia, ne dyvai... tiek vaikų... o ir vilnonus žmonėms audžia... ir verpia, ir plu-

ša kaip tas jautis... o ar daug man reikia?.. Kad tik laiku ir kasdien... tai...

— Persikelkit pavasarį pas mus, jeigu jums pas tą kalę taip bloga...

— Taigi juk nesiskundžiu, nerūgoju, bet... bet...— staiga jo balsas nutrūko...

— Paganytumėt žąsis, vaikus padabotumėt...

— Viską dirbčia, Hanka, viską,— tylutėliai šnibždėjo.

— Troboj vietos yra, pastatysim lovą, kad šilta jum būtų...

— Taigi ir kūtėj, ir prie arklių miegočia, kad tik pas tave, Hanka, kad tik jau nebegrįžčia! Kad...— net užspringo tuo maldaujamu prašymu, ir ašaros ėmė byrėti iš įdubusių, paraudusių akių.— Atėmė man duknas, nes, girdi, vaikai neturi po kuo miegoti... žinia... jie šalo, pats imdavau juos pas save... bet kailiniai nusišėrė ir visai jau manęs nebešildo... ir lovą iš manęs atėmė... o mano gale šalta... nė malkų glėbelio neduoda... ir kiekvieną šaukštą viralo prikaišioja... ubagauti varo... o kad spėkos nebeturiu, pas tave vos atsivilkau...

— O Jėzau! Kodėl gi mum niekad nesakėt, kad jumi taip bloga...

— Kaipgi... duktė... ji geras žmogus, bet vis uždarbiuose... kaipgi...

— Ragana! Pusę žemės ir pusę trobos paėmė ir viską, ir taip jumi karšina! Į teismą reik eiti! Valgyt jumi turėjo duoti, ir kurą, ir apsirengt kaip reikiant, o mes tuos dvylika rublių per metus... nes juk esame skolą užmokėję.. ką, ar ne taip?..

— Teisybė! Teisingi esat, teisybė... bet ir tą keletą auksinų, kuriuos iš jūs gavau ir kuriuos laikiaus pakasynoms, išmonijo iš namęs... o paskui ir duoti rei-

kėjo... kaipgi... vaikas...— Nutilo ir sėdėjo ramus, susigūžęs, labiau panašus į krūvą senų skiedrų ne į žmogų.

Po pietų, kai tik kalvienė įėjo su vaikais ir ėmė sveikintis, jis pasiėmė ryšulėlį, kurį Hanka vogčia jam sutaisė, ir tylutėliai išsinėšino.

Boryna pietų neparėjo.

Užtat kalvienė nusprendė laukti kad ir iki nakties; Hanka pasistatė po langu stakles ir rietė pašukinį, ir tik tarpais nedrąsiai įterpdavo kokį žodį į Antano kalbą su seseria; jis išvadžiojo savo skriaudas, o ji pritarė jam, tačiau šitai neilgai tetruko, nes įpuolė Jagustynka ir tarytum netyčia sušneko:

— Iš vargoninkų bėgu, skalbti buvo mane pavadinę... Ką tik buvo ten Motiejus su Jagna į vestuves kviesti. Ateis! Taigi, savas pas savą — bagotas pas bagotą traukia... ir kunigą kvietė...

— Ir kleboną kvietė...— sušuko Hanka.

— O ką gi, šventas, ar ką? Kvietė, o jis pasakė, gal ir ateisiąs... kodėl ne, ar jaunoji nedaili, o gal gero valgio ir gėrimo nepriruoš! Malūninkai su dukteria irgi prižadėjo. O, tokios veselės Lipcuose dar nebuvo! Žinau gerai, nes su malūninkų Ieva virėjos būsim. Jambrožis joms jau meitėlį išmėsinėjo, dešras daro...— staiga nutilo, nes niekas nekalbėjo ir neklausinėjo; visi sėdėjo apsiblausę; tad ji atidžiai į visus pasižiūrėjo ir sušuko:

— Bus, matyt, jum kažkas!

— Bus ar nebus, o kas tau darbo! — taip atžariai pasakė kalvienė, jog Jagustynka įsižeidė ir nuėjo į antrąjį galą, pas Juzę, kuri tvarkė suolus ir kėdes, nes vaikai jau buvo išsiskirstę, o Rokas išėjęs į kaimą.

— Taigi, žinoma, kad tėvas nieko sau nepašykštės,— gailiu balsu pašnibždėjo kalvienė.

— Ar netur iš ko! — pasakė Hanka ir nutilo išsigandusi, nes Atnanas rūsčiai į ją pasižiūrėjo. Tad sėdėjo bemaž tylėdami ir laukė; tarpais pratardavo kuris kokį žodį ir vėl užeidavo nyki, slogi, nerami tyla...

Prieš trobą ir gonkose Vitekas su vaikais taip triukšmavo, jog net Lapa lojo ir troba drebėjo.

— Grynų pinigų irgi turbūt nemaža turi, vis ką nors parduoda, o kur beišleidžia?..

Antanas sulig tais sesers žodžiais pamojo ranka ir išėjo iš pirkios į orą; nusibodo jam troboj, ir augo nerimas ir baimė — nė pats nežinojo dėl ko; jis laukė tėvo ir nekantravo, o sieloje buvo patenkintas, kad šis taip ilgai nepareina. „Ne žemė tau rūpi, o Jagusė!" Prisiminė, ką jam kalvis vakar pasakė...— Meluoja kaip šuo! — sušuko įniršęs. Ėmėsi samanoti sieną nuo kiemo pusės, Vitekas nešiojo jam iš krūvos pakratus, o jis spaudė ir tvėrė kartelėmis, bet rankos drebėjo, ir jis tarpais nutraukdavo darbą. Atsiremdavo į sieną ir pro nuogus, be lapų medžius žiūrėdavo į anapus tvenkinio, į Jagusės trobą... Ne, ne meilė širdy augo, tik pyktis ir tūkstančiai neapykantos jausmų, net patsai tuo stebėjosi! „Kalė, gyvatė — numetė jai mėsgalį, tai ir bėga!" — pagalvojo. Tačiau užplūdo jį atsiminimai, atropojo iš kažkur, iš tų tuščių laukų, iš kelių, iš pajuodavusių ir susitraukusių sodų ir apsėdo jam širdį, užgulė mintis, brėkščiojo prieš akis... net prakaitas išpylė kaktą, akys sužibėjo ir nuvėrė stiprus, ugningas šiurpulys!.. Taigi, o ten, sode... o tąsyk miške... o kai drauge grįžo iš miesto...

Jėzau! Net susverdėjo, nes staiga išvydo čia pat prieš save jos liepsnojantį, aistringą veidą, jos žydras akis,— o tos sodrios lūpos, tokios raudonos ir to-

kios artimos, jog jautė net jų kvėpavimą, dvelktelėjo į jį karščiu... ir jis išgirdo tą tylų, trūkčiojantį, meilės ir ugnies pritvinkusį balsą... „Antanėl!.. Antanėli!.." — ji lenkėsi prie jo taip arti, jog visą ją jautė prie savęs: jos krūtis, jos pečius, jos kojas — net trynėsi akis ir vijo šalin nuo savęs tuos gundančius vaidinius, ir visas atkaklus jo pyktis ėmė lašėt nuo širdies, tarytum pavasario saulės įšildytas ledas nuo stogų, ir vėl budo meilė, ir kėlė savo dygliuotą galvą skausmingas ilgesys, toks baisingas ilgėjimasis, jog nors galvą į sieną daužyk ir šauk plyšdamas!

— O, kad tave šimtas perkūnų trenktų! — sušuko atsipeikėjęs ir greitai pažvelgė į Viteką, ar šis ko nesuprato.

Jau trys savaitės gyveno karštlige, laukdamas kažkokio stebuklo, o nieko negalėjo nuveikti, niekam pasipriešinti! Argi tai pirmiena, kad užeidavo jam pašėlusios mintys ir tokie sprendimai, jog bėgdavo su ja pasimatyti, argi tai vieną naktį lietuje ir šaltyje it tas šuo tykojo prie jos trobos! Neišėjo nė sykio, vengė jo, kely iš tolo jį lenkė...

Ne, tai ne! Ir vis labiau niršo ant jos ir ant visko! Tėvo jinai, tai ir svetima, tai ir priklydėlė, šuo benamis, vagis, kuris žemę, didžiausią jų turtą, jiems vagia — tad lazda jį kad ir negyvai nudobsiu!

Argi tai vieną kartą jam buvo užėjęs noras stoti tėvui tiesiai prieš akis ir tarti: negali su Jagna ženytis, nes ji mano! Bet baimė šiaušė ant galvos plaukus, ką pasakytų senis, žmonės, kaimas?..

O juk Jagusė bus jo pamotė, tarytum motina — kaipgi tai gali būti, kaipgi?.. Juk tai nuodemė, nuodėmė! Net galvoti bijojo apie tai, net širdis stingo iš nesuprantamo siaubo, iš baimės sulaukti baisingos Dievo bausmės... Ir nė prasitart apie tai niekam, tik nešio-

tis savyje it žarijas, it gyvą ugnį, kuri iki kaulų įdegina... ne žmogaus galiai tatai, ne.

O čia jau po savaitės vestuvės...

— Gaspadorius pareina! — sušuko Vitekas greitai, net Antanas krūptelėjo išsigandęs.

Jau temo.

Prietėmis byrėjo ant kaimo it dar neatšalę ir nuo pasislėpusių žarijų rudi pelenai, žaros geso, blyško nuo palšų debesų, kuriuos vėjas ginė ir varė į vakarus ir rioglino milžiniškais kalnais. Darėsi šalčiau, žemė stingo, oras ėjo vis aštryn, gaivyn, kaip prieš šalną, ir buvo toks skardus, jog girdyt varomų galvijų žingsniai ir bliovimas sklido vis garsiau, o vartų ir šulinių sviročių girgždėjimas, kalbos, vaikų šūkavimai, lojimas vis aiškiau sklido per tvenkinį; kur ne kur jau žybčiojo langai, ir į vandenį kraičiojo ilgi, nuspurę, virpantys šviesos atspindžiai... o iš už miškų lėtai kilo milžiniška raudona pilnatis, net pašvaistės žaravo virš jos, nelyginant kur miškų gilumoje būtų prasiveržęs gaisras.

Boryna persirengė kasdieniais drabužiais, ir išėjo į kiemą, į ūkį, pažiūrėjo arklius, karvides, daržinę, net ir paršiukus, išplūdo už kažką Kubą, o Viteką, kam veršiai išlindę iš gardo ir landžioja tarp karvių; o kai grįžo į savo trobą, ten jau laukė jo visi... Tylėjo, tik visų akys pakilo į jį ir beregint nukrito, nes jis atsistojo vidury, apžvelgė juos visus ir pašaipiai paklausė:

— Visi! Kaip į kokį teismą!

— Ne į teismą, o atėjom pas jumi su prašymu,— nedrąsiai tarė kalvienė.

— O kodėl gi ir tavasis neatėjo?

— Skubaus darbo turi, tai pasiliko namie...

— Taigi... darbo... taigi...— nuovokiai nusišypsojo, nusimetė milinę ir ėmė autis batus, o jie visi ty-

lėjo, nežinodami kuo pradėti. Kalvienė krankštė ir tildė vaikus, kurie jau ėmė triukšmauti, Hanka sėdėjo ant slenksčio, penėjo berniuką ir neramiomis akimis žvilgčiojo Antanui į veidą: tas sėdėjo po langu ir svarstė, ką jam sakyti, visas virpėdamas iš susijaudinimo ir nekantrumo. Viena tik Juzė ramiai skuto bulves prie krosnies, kišo šatrus į ugnį ir smalsiai į visus žiūrėjo, nes nieko negalėjo suprasti.

— Ko norit, sakykit! — sušuko Boryna piktai, suerzintas jų tylėjimo.

— Taigi... kalbėk, Antanai... taigi atėjom dėl to užrašo...— mikčiojo kalvienė.

— Užrašą padariau, o šliūbas sekmadienį... štai ką jum pasakysiu!

— Žinom, bet ne to atėjom.

— O ko?

— Užrašėt net šešis margus!

— Taip mat norėjau, o jei užsimanysiu, tai beregint ir viską užrašysiu...

— Kai viskas bus jūsų, tai tąsyk užrašykit! — pasakė Antanas.

— O kieno viskas yra, ką? Kieno?..

— Vaikų, mūsų.

— Kvailas esi kaip avinas! Žemė mano, ir padarysiu su ja ką norėsiu!

— Padarysit, o gal ir nepadarysit...

— Tu man užginsi, tu!

— O ir aš, o ir mes visi, o kad ne, tai teismas jum užgins! — sušuko Antanas, nes jau nebegalėjo tverti ir prasiveržė įniršiu.

— Teismu man grasai, ką? Teismu! Užčiaupk srėbtuvę, kol geras tebesu, nes gailėsies! — šaukė senis, prišokęs prie jo su kumščiais!

— O nuskriausti savęs neduosim! — suriko Hanka atsikeldama.

— O tu ko? Tris margus smiltynų ir seną maršką atsinešei ir da čia kalbėsi?

— Jūs ir tiek Antanui nedavėt, net ir jo motinos margų, o dirbam jum per ordinarininkus, kaip jaučiai.

— Užtat pasiimat iš trijų margų.

— O atidirbam jum už dvidešimt, o gal ir už daugiau.

— Jeigu jum bloga, eikit pasiieškot kur geriau.

— Neisim ieškot, nes čia mūsų! Mūsų nuo senolių prosenolių! — kietai sušuko Antanas.

Senis trenkė į jį akimis, bet nieko neatsakė, atsisėdo prieš krosnį ir žarstekliu taip daužė nuodėgulius, jog kibirkštys lakstė — buvo piktas, liepsnos šmėsčiojo jam veidu, ir plaukai vis kraičiojo ant akių, žibančių kaip lūšies... tačiau dar tramdė save, nors vargiai betvėrė...

Ilga tyla apsiautė trobą; tik šniokštimai ir greiti alsavimai buvo girdėti. Hanka kukčiojo tyliai ir supo kūdikį, pradėjusį čirpti.

— Mes nesipriešinam, kad jūs ženijatės, norit, tai ženykitės...

— Ogi priešinkitės, daug man rūpi...

— Tik užrašą atimkit,— pro ašaras pridūrė Hanka.

— Nutilsi tu! Tauziji čia man kaip kalė! — taip stipriai trenkė žarsteklį į ugnį, jog net nuodėguliai išlakstė po trobą.

— O jūs ramiau, nes ji ne merga jums, kad galėtumėt nasrus laidyti!

— Tai ko rėkia!

— Turi teisę, nes dėl savo rūpinas! — vis smarkiau rėkė Antanas.

— Jeigu norit, galit ir užrašyti, bet tai, kas liko, užrašykit mums,— tyliai pasakė kalvienė.

— Kvailė tu! Matai ją, mano turtą jau dalys. Nemanyk, karšti pas jumi neisiu...— pasakiau!

— O mes nenusileisim. Teisybės norim.

— Kai paimsiu lazdą, tai bus jum teisybė.

— Tik pamėginkit paliesti, o tikriausiai veselės nesulauksit...

Ir ėmė jau plūstis, puldinėti kits kitam į akis, grasyti, trankyti kumščiais į stalą, šūkauti ir skaičiuoti visas savo skriaudas ir neteisybes! Antanas taip įsikarščiavo ir taip įniršo, jog pasiutimas tiesiog veržėsi iš jo, ir jis tarpais jau graibstė seniui čia už peties, čia už apykaklės ir norėjo mušti... bet senis dar vis tramdėsi, nenorėjo muštynių, stūmė Antaną, į įžeidimus retai teatsakinėjo, kad nebūtų reginio kaimynams ir visam sodžiui. Troboj pakilo toks šauksmas, tokia maišatis ir verksmas, mat abi moters verkė ir pakaitomis šaukė, o vaikai irgi rėkė,— jog Kuba su Viteku atbėgo iš kiemo po langais...— bet nieko nesuprato, nes visi drauge šaukė, o galop, pritrūkę balso, gargėjo vien keiksmais ir grasymais. Hanka iš naujo prapliupo didžiu verksmu, atsirėmė į gobtuvą ir ėmė šaukti ašarom patvinusi, apkvaišusi:

— Ubagais mum tik beliko išeiti, į svietą... o Jėzau, Jėzau!.. Ogi plušėjom kaip tie jaučiai per dienas... per naktis... kaip kumečiai... o dabar kas?.. Pakoros jumi Dievas už mūsų skriaudą!.. Pakoros... Visus šešis margus užrašė... o drapanos, motinos palikimas... karoliai... tas viskas... ir kam, kam?.. Tokiai kiaulei! Kad tu patvory kur nustiptum už mūsų skriaudą,

kad tave kirmėlės sugraužtų, šliundra tu, lakūdra tu, tu!..

— Ką pasakei?..— subliovė senis, prišokęs prie jos.

— Kad lakūdra ir šliundra, visas kaimas žino... visas svietas, visas...

— Šalin tu, neliesk jos, nes snukį į sieną suplosiu, šalin...— ir ėmė ją kratyti, bet Antanas jau pripuolė, užstojo ir taip pat ėmė šaukti:

— Ir aš pakartosiu, kad ji lakūdra, šliundra, ir aš! O gulėjo su ja, kas tik norėjo, aš!..— šaukė be sąmonės ir kalbėjo, kas kibo ant liežuvio; nebaigė, nes senis, jau dabar galutinai įsiutęs, taip vožė jam į snukį, jog jis net puolė veidu ant stiklinės spintelės ir draug su ja griuvo žemėn... Pašoko beregint sukruvintas ir puolė tėvą.

Puolė vienas antrą kaip pasiutę šunes, susiėmė už krūtinių ir tąsėsi po trobą, švaistėsi, trankėsi, daužėsi į lovas, į skrynias, į sienas, net galvos traškėjo. Kilo neapsakomas riksmas, moters norėjo juos išskirti, bet jie sugriuvo ant žemės ir neapykantos ir savo skriaudų supinti vartėsi, gniaužėsi, smaugėsi...

Laimė, netrukus subėgę kaimynai perskyrė juos ir nutempė vieną nuo antro...

Antaną nunešė į antrą jų trobos galą ir laistė vandeniu — taip buvo nusilpęs iš nuovargio ir kraujoplūdžio, nes stiklai supjaustė jam veidą.

Seniui nieko neatsitiko; tik švarkas buvo vienur kitur perplėštas, o veidas apdraskytas ir net mėlynas iš pykčio... Išplūdo ir išvarė subėgusius žmones, duris iš priemenės užrakino ir atsisėdo prieš krosnį...

Bet nurimti negalėjo, nes nuolat jam grįždavo atsiminimas, ką jie ant Jagnos pasakė, ir tai vėrė jam širdį kaip peiliu...

„Nedovanosiu aš tau to, šunie, nedovanosiu! — prisiekinėjo širdyje.— Kaipgi, ant Jagusės..." — bet tučtuojau atėjo jam į galvą ir tai, ką ne sykį apie ją buvo girdėjęs, ką seniau kalbėjo žmonės ir į ką jis pirma nekreipė dėmesio! Jam pasidarė karšta ir kažkaip keistai tvanku ir keistai liūdna...— Neteisybė, plepiai ir pavyduoliai, žinoma! — sušuko balsu, bet vis daugiau prisiminė žmonių kalbų.— „Kaipgi, tikras sūnus šneka, tai kaip kiti nelos! Rupūžė!" — ir graužė jį tie prisiminimai it ugnis...

O kai Juzė apkraustė muštynių pėdsakus ir pagaliau, kad ir vėlai, padavė vakarienę, jis paragavo bulvių ir tuoj padėjo šaukštą — negalėjo praryti.

— Arklius pašėrei? — paklausė Kubą.

— O kaipgi...

— Kame Vitekas?

— Jambrožio nubėgo pašaukti, kad Antanui galvą apžiūrėtų; veidas jam sutinęs kaip puodas,— pridūrė ir beregint išsinėšino, nes švietė mėnulis, o jie šiandie rengėsi į pamiškę medžioti.— Rupūžės, nuo geros duonos siutas ima, tai mušasi,— murmėjo.

Senis taip pat išėjo į kaimą, tačiau pas Jagną neužsuko, nors jos languose ir buvo šviesu; apsigręžė prie pat durų ir nukiūtino keliu prie malūno.

Naktis buvo šalta, mirgėjo žvaigždės, šalna stingdė žemę, mėnulis kybojo aukštai ir taip aiškiai švietė, jog visas tvenkinys žybčiojo tarytum gyvasis sidabras, medžiai tiesė ilgus liulančius šešėlius ant tuščių kelių. Jau buvo vėlu, žiburiai trobose geso, tik baltintos sienos smarkiau ryškėjo iš nuogų sodų, tyla ir naktis apglėbė visą kaimą, tik vienas malūnas ūžė ir monotoniškai kliuksėjo vanduo... Motiejus vaikščiojo čia viena, čia antra tvenkinio puse, nežinodamas ką ir beveikti; nebuvo dar nusiraminęs, kur tau, dar labiau

krimto jį pyktis ir neapykanta; nuėjo į karčiamą, pasiuntė pakviesti vaito ir kone iki pusiaunakčio gėrė, bet kirmino nenuramino... tik vieną sprendimą padarė.

Kitą rytą, vos atsikėlęs, pažvelgė į antrą galą; Antanas dar tebegulėjo, jo veidas buvo aprištas sukruvintu skuduru, tačiau jis kiek pakilo.

— Kraustykitės tučtuojau iš trobos, kad nė kvapo jūsų čia nebeliktų! — sušuko senis.— Nori karo, nori teismo — eik į teismą, skųsk mane, ieškok teisybės. Ką esi pasisėjęs — vasarą nusipjausi, o dabar kraustykis! Kad mano akys jūsų nematytų! Girdi! — subaubė, net Antanas pakilo, tačiau nieko neatsakė... ir iš lėto ėmė rengtis.

— Kad iki pietų jūsų čia nebūtų! — sušuko jau iš priemenės.

Antanas ir į tai nieko neatsakė, tarytum negirdėjo...

— Juzka, pašauk Kubą, tegu pakinko kumelę į vežėčias ir išveža juos, kur jie nori!

— Ogi kad Kubai kažkas yra, guli ant gulto ir vaitoja, sakosi visiškai nebegalįs atsikelti — taip jam tą šlubąją koją skauda...

— A jau, koją jam skauda! Dykūnas, pasilsėt užsimanė...— ir pats ėmėsi rytinės ūkio ruošos.

Bet Kuba apsirgo iš tikrųjų; jis nesisakė, kas jam yra, nors Boryna jį klausė,— sakėsi tik sergąs ir taip aimanavo, taip stenėjo, jog net arkliai gugnojo, ėjo prie gulto, uostė jam veidą ir laižė, o Vitekas nešiojo kibiru vandenį ir slapčia skalbė upokšnį kažkokius sukruvintus skudurus...

Senis to nepastebėjo, nes žiūrėjo, kad Antanai išsikraustytų.

Ir jie kraustėsi.

Jau be šauksmų, be barnių, be priešgyniavimo kraustėsi, nešė daiktus, rišo ryšulius; Hanka net alpo iš širdgėlos, Antanas vandeniu ją gaivino ir ragino, kad tik greičiau iš tėvo akių, kad tik greičiau...

Pasiskolino arklį iš Klombų, iš tėvo imti nenorėjo, ir vežė daiktus pas Hankos tėvą, į kaimo galą, net už karčiamos.

Iš kaimo atėjo keletas ūkininkų, Roko vadovaujamų, ir norėjo juos sutaikyti, bet nei sūnus, nei tėvas nė kalbėt nesileido.

— Tegu paragauja laisvės ir savos duonos,— atsakė senis.

Antanas į prikalbinėjimus nieko neatsakė, tik pakėlė kumštį ir taip baisiai nusikeikė, taip pagrasė, jog Rokas išblyško ir pasitraukė prie moterų, kurių nemaža buvo susirinkę tarputvoriuose ir gonkose lyg ir Hankai padėti, o svarbiausia — balsu pagailestauti, patauzyti, pariktuoti!..

Kai apsiverkusi Juzė patiekė tėvui ir Rokui pietus, anie jau su paskutiniais daiktais ir vaikais važiavo iš tarputvorių į kelią; Antanas net neatsigręžė į trobą, tik persižegnojo, sunkiai atsiduso, sudrožė arkliui, parėmė vežimą, prikrautą su kaupu, ir ėjo tarytum negyvas, išbalęs it popierius, akys jam degė atkaklumu ir dantys kaleno it karštligėj... bet nepratarė nė vieno žodžio, o Hanka vilkosi užpakaly vežimo, vyresnysis berniukas šlepsėjo įsikibęs motinos sijono ir rėkė plyšdamas, jaunesnįjį ji nešėsi priglaudusi prie krūtinės, varėsi priešais karvę, pulkelį žąsų ir du liesus paršelius ir taip bliovė, taip keikė, taip aimanavo, jog žmonės ėjo iš trobų ir tarytum kokia procesija juos lydėjo...

O pas senį tuo tarpu niaurioj tyloj valgė pietus.

Senasis Lapa lojo priebuty, bėgo paskui vežimą, grįžo atgal ir kaukė... Vitekas šaukė jį, tačiau šuo neklausė, lakstė po sodą, uostinėjo kiemą, įpuolė į Antanų trobą, aplakstė ją, išbėgo į priemenę, lojo, cypė... pasišlaistė į Juzę ir vėl lakstė kaip patrakęs, čia vėl pritūpęs apkvaišusiu žvilgsniu žiūrėjo, o pagaliau pašoko, paspraudė uodegą ir nukūrė paskui Antanus...

— Tai ir Lapa išbėgo su jais...

— Sugrįš, išalks ir sugrįš, nesibijok, Juze,— švelniai kalbėjo senis.— Nežlembk, kvailiuke! Išvalyk aną galą, ten gyvens Rokas. Pasivadink Jagustynką, tau padės... ir žiūrėk ūkio... Dabar tu gaspadinė, viskas ant tavo galvos... na, nežlembk, ne...— paėmė jos galvą ir glostė, ir glaudė prie krūtinės, ir mylavo.

— Kai važiuosiu į miestą, batukus tau nupirksiu.

— Nupirksit, tėveli? Tikrai nupirksit?..

— Nupirksiu tau, nupirksiu da ko ir daugiau, tik gera būk dukrelė, ūkio žiūrėk!

— Tai ir jakelę man nupirksit, tokią kaip Nastusė Golombaitė turi.

— Nupirksiu, dukryt, nupirksiu...

— Ir kaspinų, tik ilgų, nes neturėsiu jūsų veselei.

— Sakyk, ko tik tau reik, o jau viską turėsi, viską.

XI

Ar miegi, Jaguse?..

— Negi galėčiau. Nubudau švintant ir vis galvoj man stovi, kad šiandien vestuvės... net patikėt sunku.

— Liūdna tau, dukryte, ką? — paklausė motina tyliau... su baiminga viltimi širdyje.

— Ko čia bus liūdna! Tik kad iš jūsų reikia išeit, į savo...

Senė nieko neatsakė, sutramdė širdgėlą, kuri staiga pergręžė ją, ir pakilo iš lovos, šiaip taip apsirengė ir nuėjo į arklidę žadinti sūnų. Jie šiek tiek pamigo po vakarykščio mergvakario; diena jau buvo aišku, aušra panėrė žemę sidabrinėj šerkšnais žibančioj gelmėj, aušros žaravo rytuose — tarytum kas dangų žarijomis būtų apibėręs.

Dominikienė nusiprausė priemenėj ir tyliai vaikščiojo po trobą, vis žvilgčiodama į Jagną, kurios galva bolavo guolyje brėkšmoje, kuri tebegaubė trobą.

„Pagulėk sau, dukrele, pagulėk!.. Paskutinį jau kartą pas motiną, paskutinį!" — jausmingai galvojo su nuolat atgrįžtančiu skausmingu gailesčiu. Nenorėjo tikėti, kad iš tikrųjų jau šiandie, net iš naujo viską turėjo atsiminti... Taip smarkiai pati to norėjo, o dabar, o dabar... lyg baimė ją paglemžė ir taip papurtė, jog ji susirietė iš skausmo ir prisėdo ant lovos... Boryna geras žmogus, žiūrės ir nenuskriaus jos... o Jagusė taip jį suks, kaip tik norės, juk seniui pasaulis be jos nemielas...

Ne, ne dėl to ji bijojosi, ne dėl to... našlio vaikai! Žinoma... kam reikėjo Antanus išvaryti? Dabar tik nirš ir kerštaus!.. O jei nebūtų išvaręs, tai Antanas būtų čia pat šalia, ir Dievo rūstinimas, papiktinimas arba ir dar kas blogesnio iš to išeitų!.. O Jėzau! O nebėr kas daro... Užsakai jau išėjo... paršas paskerstas, svečiai sukviesti... tiek jau padaryta... užrašas skrynioje... „Ne, ne! Kas bus, tas bus, o jokios skriaudos, kol gyva, padaryt jai neleisiu!.." — griežtai pagalvojo ir vėl nuėjo plūsti bernų, kam nesikelia.

Parėjusi norėjo sušukti ant Jagnos, bet Jagusė buvo užmigusi; nuo lovos sklido lygus, tylus alsavimas, o ją vėl pagavo visokios abejonės, ir širdgėla it vanagas kibo nagais už širdies, draskė ir šaukė baime ir rūpesčiu! Atsiklaupė po langu, įsmeigė paraudonavusias, degančias akis į aušrą ir ilgai ir karštai meldėsi. Pakilo tvirta ir viskam pasiryžusi.

— Jaguse! Kelkis, dukryt, laikas jau! Evka tuoj atlėks ruoštis, o čia dar tiek darbo!

— Ar giedra? — klausė, pakėlusi sunkią galvą.

— Dar ir kokia, net žiba lauke nuo šalnos! Saulė netrukus pakils.

Jagna rengėsi greitai. Senė jai padėjo ir ilgai kažką galvojo, o pagaliau tarė:

— Pakartosiu tau da, ką ne sykį buvau sakiusi... Boryną turi gerbti... jis geras žmogus... su bet kuo neprasidėk... kad vėl apie tave liežuvaut neimtų... žmonės kaip tie šunes... tik ir žiūri kaip įkąsti! Ar klausai, dukryt?..

— Klausau, klausau, bet taip kalbat, lyg aš savo proto neturėčia...

— Gero patarimo niekuomet nebus per daug... Atmink, kad su Boryna ne bloguoju, bet švelniai ir geruoju... Senesnis žmogus visuomet tai vertina geriau negu koks pienburnis... o kas žino, gali žemės tau prirašyti arba gryno pinigo į užantį įsprausti!

— Tas man nerūpi,— burbtelėjo susierzinusi.

— Mat esi jauna ir kvaila... O pasidairyk po kaimą, po žmones, tai pamatysi, ko pešasi, ko pluša, kuo rūpinas! Vien dėl žemės, dėl naudos! Ar gera tau būt be to rėžio, be tos šventos žemelės, ką? Ne rankpelniauti, ne vargti Dievas tave sutvėrė! Ne! O kam gi aš visą gyvenimą triūsiau — juk vien dėl tavęs, Jaguse! O dabar liksiu viena kaip pirštas!

— Argi broliai eina kur į svietą? Neina, pasilieka...

— Tiek man iš jų džiaugsmo, kiek iš vakarykščios dienos! — sušuko senė ir apsiverkė.— O su povaikiais geruoju turi gyventi! — pridūrė šluostydamasi akis.

— Juzė gera mergaitė, Gželia dar negreit grįš iš kariūmenės... o...

— Kalvio reikia saugotis.

— Juk juodu su Motiejum geruoju gyvena...

— Kalvis čia turi kokį išrokavimą, turi! Bet žiūrėsiu jį... Su Antanais blogiausia, ba susigerinti nenori... ir kunigas vakar norėjo taiką padaryti... nesutiko...

— O kadgi Motiejus kaip tas piktas šuo, net iš trobos juos išvarė! — aistringai sušuko.

— Kas tau, Jaguse, kas tau? Taigi Antanas labiausiai tave vainojo ir žemę norėjo atimti, ir plūdo, ir kerštavo labiausiai ant tavęs, kad net ir pakartoti sunku.

— Antanas ant manęs? Primelavo jum, kad jiem kur, bjaurybėm, liežuviai nudžiūtų...

— O kodėl gi jo pusę laikai, ką? — grasomai paklausė senė.

— O kad visi ant jo! Aš nesu kaip tas ubago šuo, kurs paskui kiekvieną bėga, kad tik jam duonos kas pamestų! Matau gerai, kad jį skriaudžia...

— Tai gal jam ir užrašą atiduotum... ką?..

Tačiau Jagna nesuskubo atsakyti, nes ašaros čiurkšle pasipylė jai iš akių; ji šoko į kamarą, privėrė paskui save duris ir ilgai žlembė.

Dominikienė jai nekliudė, tik naujas rūpestis įsiskverbė jai į širdį... tačiau nebuvo laiko galvoti, atėjo Evka, sūnūs slankiojo po priemenę, reikėjo stvertis paskutinių pasiruošimų ir tvarkymosi.

Saulė pakilo, ir diena smagiai ėmė riedėti priekin.

Šalna naktį buvo smarki; valkos ant kelių ir tvenkinio pakraščiai apsitraukė ledu, o gruodas jau ir galviją, kur lengvesnį, galėjo laikyti.

Darėsi šilčiau, patvoriuose ir paūksmėj dar baltavo, bet nuo stogų žvilgančiais karoliais lašėjo šalna, o liūnuose tarytum dūmai garavo ūkai. Oras buvo toks vaiskus, jog aplinkiniai laukai buvo matyti kaip ant delno, o miškai taip prislinko, kad ir pavienius medžius galėjai išskirti...

Žemame ir žydrame danguje nebuvo nė vieno debesėlio.

Bet į giedrą nėjo, nes varnos švaistėsi palei trobas ir gaidžiai giedojo.

Buvo sekmadienis ir, nors varpai dar neskambino pamaldų, kaime jau knibždėjo it avily. Puse kaimo rengėsi į Borynos ir Jagusės vestuves.

Trobų tarpais, per apšerkšnijusius sodus, bėgiojo merginos su pluošteliais kaspinų, su sijonais ir įvairiausiomis puošmenėlėmis...

Trobose buvo nemažas sumišimas, nes visi rengėsi, taikėsi ir puošėsi, šen ir ten pro atvirus langus ir duris sklido džiaugsmingi balsai arba ir vestuvinės dainelės.

O ir Dominikienės troboj nesiliovė triukšmas ir sąmyšis, kaip paprastai tokią dieną!

Troba buvo naujai nubaltinta ir, nors kalkės jau šiek tiek nusilupinėjo dėl drėgmės, tačiau ji vėrė akis iš tolo, nes buvo apkaišyta žalumynais kaip per Sekmines. Jagusės broliai dar vakar dieną prikaišiojo eglėšakių į šiaudinį stogą, į sienų plyšius, visur, kur tik buvo galima, o visus tarputvorius nuo kelio ligi prieangio išbarstė kapotomis eglėšakėmis,— tad kvepėjo kaip girioj pavasarį.

O ir viduj viskas buvo sutvarkyta puikiausiai.

Antrajam gale, kur buvo atliekalų sandėlis, degė smarki ugnis ir triūsė malūninko Evka, kaimynių ir Jagustynkos padedama.

Iš pirmutinės trobos visus nereikalingus daiktus išnešė į kamarą, ir liko tik šventieji paveikslai, o bernai statė pagal sienas tvirtus suolus ir ilgus stalus. Trobos vidus irgi buvo naujai išbaltintas, išmazgotas, o krosnis apklota žydra marška; visas lubas ir sijas, pajuodusias nuo senatvės, Jagusė gausiai išpuošė karpiniais. Motiejus parvežė jai iš miesto spalvotų popierėlių, o ji prikarpė iš jų kutuotų ratukų, gėlelių ir šiaip visokių dalykėlių, pavyzdžiui: kaip šunes avis veja, o piemuo paskui juos su vėzdu lekia, arba ir ištisą procesiją su kunigu, su vėliavomis, su šventaisiais paveikslais ir visokių kitokių dalykų, kad ir atsiminti sunku; o viskas taip nutaikyta ir taip puikiai padaryta, kaip gyva — net žmonės vakar per mergvakarį stebėjosi. Mokėjo jinai ir ne tokių dalykų, o viską, ką tik sugalvodavo arba į ką pasižiūrėdavo... taip, jog nebuvo Lipcuose trobos be jos karpinių...

Šiek tiek apsitaisiusi kamaroj, ji išėjo lipdyti likusiųjų išilgai sienų, po šventais paveikslais, nes kitur vietos jau nebebuvo.

— Jaguse! Paliktumei jau tuos niekus, bematant pamergės ateis... žmonės tuoj ims rinktis, muzikantai jau vaikšto po kaimą... o tu čia gaišti...

— Suspėsiu da, suspėsiu...— trumpai atsakė ir netrukus liovėsi lipdžiusi — pritrūko jai kantrybės — apibarstė grindis eglių spygliais, užtiesė stalus plonomis staltiesėmis, paskui tvarkė kamaroj, kalbėjosi su broliais ar išėjus prieš trobą ilgai žiūrėjo į pasaulį! O jokio džiaugsmo širdy nejautė, jokio. Galvojo tik, kad prisišoks ir muzikos prisiklausys, ir dainų,

mat tų dalykų buvo godi. Buvo jinai it toji šviesi, švyturiuojanti diena, tačiau rudenį negyva ir apkurtusi. Jeigu viskas jai nebūtų priminę, kad šiandie vestuvės, pati to nebūtų atsiminusi. Boryna vakar mergvakariui davė jai aštuonias karolių varstes, visas, kiek jam amžinatilsį buvo palikusios... Gulėjo jos skrynios dugne — net ir prisitaikiusi jų nebuvo... Nerūpėjo jai, nerūpėjo jai šiandie niekas... Skristų tik kažkur pirmyn, kad ir į platųjį pasaulį... bet kur? Ar žinojo tai! Įgriso jai viskas, o į galvą vis grįžo motinos pasakymas apie Antaną... Kaipgi, jis taip būtų kalbėjęs, jis?.. Negalėjo patikėti, nenorėjo... net rauda ėmė smaugti!.. O gal!.. Vakar, kai skalbė tvenkiny, jis praėjo ir nė nepasižiūrėjo! O kai iš ryto ėjo su Boryna išpažinties, susitiko jį prieš bažnyčią... tučtuojau jis nusigręžė, it piktą šunį pamatęs... O gal?.. Tegu sau loja, jeigu toks, tegu loja!..

Ėmė prieš jį maištauti, bet staiga prisiminimai to vakaro, kai juodu kopūstus darinėję grįžo iš Borynos, užplūdo jai smegenis, visą paskandino ugnyje ir apsiautė sielą su tokia galia ir taip ryškiai atgijo, jog nebegalėjo savęs įveikti... nei iš šio, nei iš to prakalbo, kreipdamasi į motiną:

— Žinot ką, po šliūbo plaukų man nenukirpkit!

— A jau! Dar ko neišsimanysi! Ar tai girdėta, kad mergai plaukų po šliūbo nebūt nukirpę!

— O dvaruose ir miestuose nekerpa!

— Taigi — žinoma, nes joms taip reikia, kad paleistuvaut galėtų, kad žmones galėtų apgaudinėti ir kitkuo rodytis. A jau, naują tvarką čia darysi! Dvaro panos tegu sau vaikšto kaip baidyklės, kaip žydės su kudlomis, tejuokina svietą — tegu taip daro, jei kvailos, o tu, ūkininkaitė nuo senolių prosenolių — ne kokia miesto merga, tai turi taip daryti, kaip Dievas prisa-

kė, kaip visuomet mūsų kaimiškam stone darydavo... Žinau aš tas miesto išmones, žinau, niekam da į sveikatą neišėjo! Išėjo į miestą tarnauti Pakulaitė, ir kas?.. Vaitas sakė, kad raštas atėjęs į kanceliariją, kad vaiką nusmaugė ir kalėjime sėdi... arba kad ir tas Vaitiekus, Borynų giminaitis, uždirbo mieste gerokai, dabar po kaimus ubagais vaikšto... o pirma Vulkoj ūkį turėjo, arklius ir duonos ik soties... užsimanė pyrago, o turi senatvėj lazdą ir terbą...

Bet Jagna išmintingų pavyzdžių neklausė ir apie plaukų nukirpimą nė kalbėt neleido... Įkalbinėjo ją Evka, mat ji viską žinojo, ne vieną kaimą matė ir kasmet į Čenstakavą su maldininkais keliavo; šnekėjo jai tą pat ir Jagustynka, kaip paprastai juokaudama ir pašiepdama, o pagaliau tarė:

— Palik kasas, palik, prisigadys Borynai, apsivynios ant rankos, lengviau bus prilaikyti ir smagiau tave lazda išvanos... Pati paskui nusikirpsi... Mačiau tokių kaip tu ne vieną...— Daugiau nekalbėjo, nes ją pašaukė Vitekas, seniui išvarius Antanus, ji buvo persikrausčius gyventi pas Boryną, nes Juzė negalėjo apsidirbti ūkyje. Šiandien ji padėjo Evkai ruošti valgius, bet dažnai bėgiojo namo, nes senis niekam šiandie galvos neturėjo, Juzė nuo pat ryto puošėsi pas kalvius, o Kuba vis tebesirgo ir gulėjo.

— Eikit greičiau, Kuba jus skubiai šaukia! — skubino berniukas.

— Ar blogesnis?

— Taigi, taip stena ir vaitoja, net ant kelio girdėti!

— Bėgu, tučtuojau bėgu. Žvilgtersiu tik, kas jam yr, ir tuoj sugrįšiu...

— Jaguse, ir tau reikia pasiskubinti, pamergės beregint ateis,— skubino motina.

Bet Jagusė nesiskubino, vaikštinėjo tarytum mieguista, sėdinėjo ant suolų, čiá vėl pašokdavo ir imdavo kraustytis, bet darbas byrėjo jai pro pirštus, o ji stovėjo ilgai, beprasmiškai žiūrėdama pro langą. Siūbavo joje siela kaip vanduo ir kartkartėmis tarytum į akmenį plakėsi į atsiminimus...

O troboj triukšmas vis didėjo, nes vis atbėgdavo visokių kaimynių, kūmų ir giminaičių ir senu papročiu atnešdavo čia vištą, čia kepalą baltos duonos, papločių, druskos, miltų, lašinių, čia sidabrinį rublį, suvyniotą į popierėlį,— atsidėkodamos už pakvietimą į vestuves, kad šeimininkei mažiau būt išlaidų.

Išgerdavo su sene po stikliuką saldžiosios, pasiplepėdavo, pasistebėdavo ir skubiai išbėgdavo.

O Dominikienė smarkiai sukosi — žiūrėjo valgių, kraustė, kalbėjo ir viskam turėjo akį ir priežiūrą, dažnai skubino sūnus, kurie tinginiavo ir katras tik galėdamas vis ištrūkdavo iš trobos į kaimą pas vaitą, nes ten jau buvo atėję muzikantai ir rinkosi pajauniai...

Į bažnyčią mišių mažai kas tenuėjo; kunigas pyko, kam dėl vestuvių pamiršta Dievą — tai buvo teisybė, bet žmonės samprotavo, kad ir tokios vestuvės ne kiekvieną sekmadienį pasitaiko.

O tuoj po pietų ėmė rinktis važiuoti kviestieji svečiai iš artimųjų sodžių.

Saulė jau buvo persiritusi per dienovidį ir bėrė blyškią rudens šviesą, ir žemė spindėjo tarytum rasota, langai žėrėjo liepsnomis, tvenkinys tviskėjo ir mirguliavo, pakelės grioviai tarytum stiklais žvilgėjo vandeniu,— visą pasaulį apsiautė besibaigiančio rudens šviesa ir nykstanti šilima.

Apkurtusi, nebylė tyla apglėbė auksu išdabintą žemę.

Diena ryškiai degė ir iš lėto blėso.

Bet Lipcuose ūžė tarytum prekymety.

Tik paskambinus mišparų, muzikantai pasipylė iš vaito ant kelio.

Pirmiausia ėjo smuikas poroj su fleita, o užpakaly jų urzgė būgnelis su barškučiais ir linksmai šokavo kaspinais papuošti bosai.

Už muzikantų ėjo abudu piršliai ir pajaunniai — jų buvo šešetas.

O visi bernai jauni, nuaugę ir tęvi it pušys, per liemenį ploni, petingi, smarkūs šokėjai, įžūlūs akižaros, padūkę pramuštgalviai, kietasprandžiai — visi kilmingi ūkininkų sūnūs.

Drožė kelio viduriu visas būrys, petys į petį — net žemė po kojomis dundėjo, o tokie linksmi, nudžiugę ir puikiai pasišvietę, jog saulėj mainėsi dryžuotos kelnės, raudoni švarkai, pundai kaspinų prie skrybėlių ir it sparnai nuo vėjo plevėsavo baltos milinės..

Šūkavo garsiai, dainavo linksmai, kojomis trypė smarkiai ir ėjo taip triukšmingai, tarytum jauna giria būtų pakilusi ir skridusi su vėtra...

Muzika griežė polską, nes traukė nuo trobos prie trobos kviesti vestuvininkų — vienur išnešė jiems degtinės, kitur kvietė į vidų, kitur vėl dainomis atsakinėjo — o iš visur ėjo pasipuošę žmonės, dėjosi prie jų ir žengė toliau drauge ir jau visi vienu balsu dainavo po pamergių langais:

Išeik, pamergėle, išeik, Katriutėle,
Laikas į veselę —
Smagiai tenai gros, smagiai ten dainuos
Bosai ir smuikeliai —
O kas neprivalgys, kas neprisigers...
Eis anksti namo!

Dainavo taip sutartinai ir taip trankiai, jog net sklido per kaimą, bėgo linksmi balsai į laukus, dainavo pamiškėse ir skrido į platųjį pasaulį.

Žmonės ėjo iš trobų į kiemą, į sodus, į tarputvorius, o vienas kitas, kad ir ne vestuvininkas, dėjosi prie jų pasižiūrėti ir pasiklausyti, užtat kol nuėjo, tai bemaž visas kaimas susispietė pulku apie vestuvininkus, tad šie ėjo vis lėčiau, o nesuskaitoma kirbinė vaikų rėkaudami ir dainuodami bėgo pirma.

Muzikantai palydėjo svečius iki jaunosios trobos, pagriežė jiems sutiktuves ir pasuko pas jaunąjį.

O Vitekas, kuris su kaspinais, prie švarkelio vaikščiojo išdidžiai su pajauniais, išbėgo dabar pirma.

— Gaspadoriau, jau muzikantai su pajauniais eina! — sušuko pro langą ir nubėgo pas Kubą.

Pagriežė iš peties priebuty, o Boryna tuo akimirksniu išėjo, atvėrė ligi galo duris, sveikinosi ir kvietė į vidų, bet vaitas su Simonu suėmė jį už parankių ir jau tiesiai nuvedė pas Jagną, nes metas buvo į bažnyčią.

Jis ėjo greitai, tiesiog nuostabu — toks jaunas atrodė; apsikirpęs, švariai nusiskutęs, puošniai apsitaisęs — dailus buvo kaip retas kas, ir gražiai nuaugęs, ir rimto veido; tad jo povyza iš tolo buvo matyti, pasitikėdamas savim linksmai juokavo, šnekučiavo su bernais, o dažniausiai su kalviu, nes šisai visą laiką zujo jam prieš akis.

Garbingai įvedė jį pas Dominikienę; žmonės prasiskyrė, o jie vedė jį į trobą triukšmingai, su muzika ir dainomis.

Bet Jagusės dar nebuvo: moterys ją teberengė kamaroj, stipriai uždarytoj ir akylai saugomoj, nes bernai stumdė duris, virvino lentose plyšius ir spyriojosi su pamergėm taip, jog tik cypimas, juokai ir bobų riksmas jiems atsakinėjo.

O motina su sūnumis mylėjo svečius, vaišino juos degtine, vyresniuosius sodino ant suolų ir visko žiūrė-

jo, nes žmonių susigrūdo tiek, jog troboje buvo sunku apsisukti; stovėjo priemenėj, dargi tarputvoriuose. Ne bet kokie svečiai, ne. Visi ūkininkai, kiimingi ir turtingi, ir vis Borynų bei Pačesių giminės, svainiai ir kūmai, o kiti geri pažįstami — tai ir iš tolimesnių sodžių suvažiavę.

Žinoma, kad nei Klombo, nei Vincioreko, nei vienmargių vargšų nebuvo, nei tų skurdžių, kurie uždarbių vaikščiojo ir su seniu Klombu draugėj laikėsi.

Ne šuniui dešra, ne paršeliui medus!

Tik po geros valandėlės atsidarė kamaros durys ir vargoninkienė su malūninkiene išsivedė Jagusę į trobą, o pamergės ją apsupo vainiku, o tokios puošnios ir dailios lyg gyvos gėlės, o ji tarp jų liauniausia ir it puikiausia rožė; stovėjo vidury, visa balta, su aksomais, su plunksnomis, su kaspinais, su sidabru ir auksu ir atrodė tarytum šventas paveikslas, kur per procesijas nešioja: staiga visi nutilo, visi žmonės stebėjosi.

Vaje! Kaip Mozūrų žemė yra, dar niekad nebuvo dailesnės!

Beregint pajauniai subruzdo ir visa gerkle užtraukė:

Linksminк, smuikeli, skambėki!
Jaguse, su tėvu močia atsisveikint skubėki!
Linksminki, fleita, skambėki,
Jaguse, su broliais seselėm atsisveikint skubėki!

Boryna išėjo į priekį, paėmė ją už rankos, ir abu priklaupė, o motina šventu paveikslu juodu peržegnojo ir ėmė laiminti ir šlakstyti švęstu vandeniu, o Jagusė verkdama puolė motinai po kojų, o paskui apkabino kelius ir kitiems, visų atsiprašė ir su visais atsisveikino. Glėbesčiavo ją moterys ir perdavinėjo kita kitai; apsiverkė visi drauge, o Juzė graudžiausiai verkšleno, nes amžinatilsį motulę prisiminė.

Išsipylė visi iš trobos, sustojo priderama tvarka ir nuėjo pėsti, nes lig bažnyčios nebuvo nė varsno.

Muzikantai ėjo prieky ir griežė iš peties.

O paskui pajauniai vedė Jagną — ji ėjo agniai, šypsodamasi pro ašaras, kurios dar kybojo ant jos blakstienų, puošni it rožės keras ir it saulė traukianti visų akis; plaukai buvo supinti ant kaktos, plaukuose aukšta karūna iš aukso siūlų, iš povų plunksnų ir rozmarino šakelių, o nuo karūnos ant pečių leidosi ilgi įvairiaspalviai kaspinai ir plevėsavo paskui ją ir šurgėjo it orarykštė; baltas sijonas, smarkiai per liemenį surauktas, liemenė iš žydro it dangus aksomo, po kaklu daugybė mezginių, mėlynu siūlu apkraštuotų, o nuo kaklo ligi pusės krūtinės karojo ištisos virtinės koralų ir gintarų.

Paskui ją pamergės vedė Motiejų.

Kaip kerotas ąžuolas girioj seka po lieknos pušaitės, taip jisai sekė po Jagusės, per šlaunis tik suposi ir žvalgėsi pašaliais, nes jam pasirodė, kad minioj išvydo Antaną.

Jau paskui juos ėjo Dominikienė su piršliais, kalviai, Juzė, malūninkai, vargoninkienė ir garbingesni svečiai.

O iš paskos keliu traukė visas kaimas.

Saulė jau leidosi, kybojo ties miškais raudona, milžiniška ir užliejo visą kelią, tvenkinį ir trobas kruvina žara, o jie ėjo tose pašvaistėse ir net akys raibo nuo kaspinų, povų plunksnų, gėlių, oranžinių sijonų, skarelių, raudonų kelnių, baltų milinių — tarytum būtų pavėjui iš lėto bangavęs pražydusiom gėlėm apklotas rėžis, tarytum būtų jis dainavęs, nes pamergės plonutėliais balsais vis traukė:

Darda vežimai, lekia važiuoja —
Tai čia, Jaguse, tavęs raudoja...
Vai!
Vai, nuliūdimui, Jaguse, tavo...
Žmonės dainuoja tą dainą savo —
Vai!

Dominikienė visą kelią verkšleno ir it į šventą paveikslą žiūrėjo į dukterį, nieko negirdėdama ką jai kalbėjo.

Bažnyčioj Jambrožis jau degė žvakes prie altoriaus. Tik apsitvarkė bobinčiuj, susirikiavo poromis ir nuėjo prie altoriaus: kunigas iš zakristijos jau buvo išėjęs.

Greitai atliko jungtuves, nes klebonas skubėjo pas ligonį. O kai ėjo iš bažnyčios, vargoninkas vargonais ėmė groti mozūrus ir obertasus, ir tokius kujaviakus, jog kojos pačios trepseno, o vienas antras vos nepratrūko dainuoti — gerai, kad laiku susigriebė!

Grįžo jau be jokios tvarkos, visu keliu, kaip kam patiko, o triukšmingai, nes pajauniai su pamergėm taip bliovė, tarytum kas jiem kailį nėrė.

Dominikienė nubėgo pirma, o kai visi atėjo — ji jaunuosius jau sveikino ant slenksčio šventu paveikslu ir šventa duonele su druska, o paskui kad ims vėl su visais sveikintis, glėbesčiuotis ir į trobą kviesti!

Muzikantai rėžė priemenėj, tad kiekvienas, vos slenkstį peržengęs, griebė per liemenį pirmąją nuo krašto moterį ir lengvu žingsniu leidosi į trobą „chodzono" šokti — o jau ten tarytum spalvomis mirgantis žaltys ritosi aplink trobą poros, linkčiojo, suposi, rimtai gręžiojosi, dailiai trepseno, siūbavo, suposi, kaip pritinka, ir ėjo, plaukė, vingiavosi pora paskui porą, galva prie galvos — tarytum įsisiūbavęs rėžis prino-

kusių rugių, tankiai nukaišytas rugiagėlėmis ir aguonomis,— o visų prieky pirmoj poroj Jagusė su Boryna!

Net šviesos, sustatytos ant gobtuvo, blėsčiojo, troba siūbavo,— atrodė, kad sienos griūs nuo tos minios ir tvirtybės, kuri veržėsi iš šokėjų!..

Gerą valandėlę vaikščiojo taip, kol baigė.

Muzikantai dabar ėmė griežti pirmą šokį jaunajai, nes nuo senų senovės buvo toks paprotys.

Žmonės tirštai susiplakė palei sienas ir užgulė visas kerčias, o bernai padarė didelį ratą, kuriame ji ėmė šokti! Kraujas jai užvirė, net žydros akys žibėjo ir balti dantys žvilgėjo nutviskusiam veide; šoko nenuvargdama, vis keisdama šokėjus, nes nors po vieną ratą, bet su kiekvienu turėjo pašokti.

Muzikantai griežė iš peties, net rankos jiems tirpo, o Jagusė — tarytum ką tik pradėjusi: smarkiau tik išraudo ir taip nirtulingai sukosi, jog kaspinai purpsėdami skriejo paskui ją, pliekdami per veidus, o šokio vėtros išpūsti sijonai užėmė visą trobą.

Bernai iš džiaugsmo trankė kumščiais į stalus ir smagiai šūkavo.

Pagaliau paskutinį išsirinko ji jaunąjį — rengėsi tam Boryna, nes šoko prie jos kaip lūšis, apkabino per liemenį ir it verpetas ėmė sukti vietoje, o muzikantams sušuko:

— Mozūriškai, vyručiai, smagiai!

...Suriko instrumentais iš visos jėgos, net sukunkuliavo troboj. O Boryna tik tvirčiau apkabino Jagną, skvernus persimetė per alkūnę, pasitaisė skrybėlę, trenkė kulnimis ir kaip vėtra nuskrido iš vietos!

Vaje! Tai šoko Boryna, tai šoko! Ir sukosi vietoje, ir gręžiojosi, ir trankė užkulniais, net skiedros nuo grindų lakstė, o šūkavo, o blaškė Jagusę ir suko, į vieną kamuolį susiliejo abu ir tarytum pilnas verpstas

po trobą švilpė — tik vėtra ir tvirtybė dvelkė nuo jų.

Muzikantai traukė iš peties, pašėlusiai, mozūriškai...

Susigrūdo visi tarpdury ir kerčiose, pritilo ir nustebę žiūrėjo, o jis dūko nepailsdamas ir vis smarkiau; daugelis jau ištvert nebegalėjo, nes kojos pačios nešė, tad tūpčiojo pagal taktą, o kuris karštesnis, čiupo merginą ir nieko jau nežiūrėdamas leidosi šokti!

Jagusė, nors tvirta buvo, bet netrukus suglebo ir ėmė jam rankose alpti; tąsyk jis liovėsi ir nulydėjo ją į kamarą.

— Kad toks agnus, tai tikrai esi man brolis, ir pirmų krikštynų kvieskis į kūmus! — šaukė malūninkas, jį apkabinęs.

Beregint karštai susibroliavo, nes muzika tuoj nutilo ir prasidėjo vaišės.

Dominikienė, jos sūnūs, kalvis ir Jagustynka gyvai sukosi su pilnais buteliais ir stikliukais saujose ir gėrė su kiekvienu skyrium. Juzė ir kūmos rėčiais nešiojo raikytą duoną ir sklindžius.

Klegesys kilo dar didesnis, nes kiekvienas garsiai kalbėjo ir visi noriai gretinosi prie stikliukų sąžiningai vestuvėmis pasinaudoti.

Po langu ant suolų susisėdo malūninkas su Borynа, vaitas, vargoninkas ir stambesnieji ūkininkai. Gerokas butelis arako jau ėjo ten iš rankų į rankas ir apsuko ne vieną ratą; dar ir alaus jiems vis nešė, tad smagiai gėrė ir ėmė glebėsčiuotis ir bičiuliautis.

Ir troboj nemaža buvo žmonių; pasiskirstė būreliais, kaip kam geriau patiko, garsiai kalbėjosi ir smagiai skambino stikliukais.

Kamaroj, kur degė lempa, paskolinta iš vargoninkų, susirinko moterys su vargoninkiene ir malūninkiene priešaky; jos garbingai susėdo ant skrynių ir ant suolų, užtiestų vilnonėmis marškomis, košė pro dantis

midų, švelniai trupino pirštais saldų sklindį ir retai kuri kokį žodelį pratardavo: atidžiai klausėsi, ką malūninkienė pasakojo apie savo vaikus.

Net ir priemenėj buvo spūstis, ir į antrąjį galą spraudėsi žmonės, bet Evka visus iš tenai vaikė, nes uoliai ruošė vakarienę, tad po visą trobą sklido skanūs kvapai ir ne vienam jau nosį kuteno.

Jaunimas išsipylė prieš trobą, į tarputvorius ir į pasienius; naktis buvo šalta, tyli ir žvaigždėmis rasota, taigi vaikštinėjo ir linksminosi, net viskas drebėjo nuo juokų, šauksmų ir lakstymų, nes kai kurie vaikėsi po sodą, o vyresnieji šaukė jiems pro langus:

— Kvietkelių ieškot? Kad tik, merginos, ko kito neprarastumėt naktį.

Argi ten jų kas klausys?

O pirmojoj troboj Jagusė ir Nastė Golombaitė vaikštinėjo susikabinusios ir vis prapliupdamos juoku kažką viena antrai į ausį kuždėjo — žvilgčiojo į jas Simas, vyresnysis Dominikienės sūnus, nuo Nastės akių nenuleido ir kas valandėlę prieidavo prie jos su degtine, rodė dantis ir kalbino.

Kalvis, šventadieniškai apsitaisęs, su juoda miline, kelnes ant batų aulų užleidęs, sukosi gyviausiai, visur spėjo, su visais gėrė, plepėjo, visus ragino, vaišino ir švaistėsi taip, jog ruda jo galva ir šlakuotas veidas kaskart atsidurdavo vis kitoje pusėje.

Jaunimas keletą kartų sušoko, tačiau trumpai ir be didelio noro, nes dairėsi vakarienės.

Vyresnieji tuo tarpu šnekučiavosi, ir vaitas, jau įsigėręs, kalbėjo vis garsiau, pūtė akis, trankė kumščiu į stalą ir įsakinėjo:

— Vaitas jumi tatai sako, tai tikėkit. Valdininkas esu, raštą gavau su įsakymu, kad kaimą surinkčiau ir kad kokį skatiką nuo margo mokyklai duotumėt...

— Tu, Petrai, duok sau ir po grivenį nuo margo, o mes nė to skatikėlio neduosim!

— Neduosim! — suriko kažkuris.

— Tylėkit, reikia, jei valdininkas jumi sako...

— Tokios mokyklos mum nereikia! — pasakė Boryna.

— Taigi, kad nereikia,— pakartojo kiti choru.

— Taigi... Volioj mokykla yra — tris žiemas mano vaikai vaikščiojo, ir kas?.. Taigi net poterių maldaknygėj paskaityti nemoka... ma jį bala, tokį mokslą!

— Motinos tegu moko poterių, mokykla ne tam, aš, vaitas, jumi sakau.

— O kam gi ji tąsyk? — suriko vyrukas iš Volios, pašokęs nuo suolo.

— Aš, vaitas, jum pasakysiu, tik atidžiai klausykitės... tuojau, pirmiausia... — tačiau nebaigė išvadžioti iki galo, nes Simonas per visą stalą šūkavo, kad tą parduotąjį mišką žydai jau sužymėję ir netrukus imsią kirsti — belaukią tik šalčių ir rogių kelio.

— Tegu sau žymisi, negreit dar iškirs...— įterpė Boryna.

— Pas komisorių eisim skųstis.

— Tai niekis, komisorius visuomet su ponu į vieną dūdą pučia, o reikia pulkui eiti, kirtėjus išvaikyti.

— Nė vienos eglaitės neleist nukirsti!

— Skundą į teismą paduot!

— Gerkit su manim, Motiejau, ne dabar laikas tartis! Girtam bepigu kad ir ponui Dievui grasyti! — sušuko malūninkas, pripildamas stikliuką. Netiko jam tos kalbos ir grasymai, nes buvo su žydais susitaręs pjauti jų rąstus savo lentpjūvėj prie malūno.

Išgėrė ir pakilo iš vietų, nes jau ėmė ruošti vakarienę ir nešti, ir statyti ant stalų reikalingus indus.

Tačiau ūkininkai nesiliovė kalbėję apie mišką, nes kaipgi, deginantis tai buvo skaudulys, tad susirinko į krūvą ir pritildę balsus, kad nenugirstų malūninkas, kalbėjosi ir tarėsi susirinkti pas Boryną ir ką nors nuspręsti... tačiau dalyko nebaigė, nes įėjo Jambrožis ir priėjo stačiai prie jų. Buvo pasivėlavęs, mat važinėjo su kunigu pas ligonį, net už dviejų kaimų, į Krosnovą, ir dėl to dabar smarkiai ėmė gerti, kad pasivytų... tačiau nesuskubo, nes vyresniosios moterys sutartinai užtraukė:

Pajauniai, sukit, ratelį rieskit;
Svečius brangiuosius prie stalo kvieskit!

O joms baladodami suolais atsakė pajauniai:

Taigi jau prašėm — jie nepuikuoja.
Tegul tik valgiai skaniai garuoja!

Ir pamažėli ėmė eiti už stalų ir sėstis ant suolų. Žinoma, kad pirmoj vietoj buvo jaunieji, o šalia jų iš abiejų pusių patys pirmieji pagal garbingumą, pagal turtą, pagal amžių,— ligi pamergių ir vaikų,— o vos besutilpo visi, nors stalai buvo sustatyti išilgai trijų sienų.

Nesisėdo tik pajauniai — tie turėjo patarnauti ir muzikantai.

Triukšmas aprimo, vargoninkas stovėdamas balsu atkalbėjo maldą — vienas tik kalvis kartojo, nes mokėjo lotyniškai, o paskui visi išmetė po stikliuką į sveikatą ir kad gardžiau būtų valgyti.

Virėjos draug su pajauniais ėmė nešti didžiulius garuojančius kibirus su valgiais ir dainavo:

Štai sriuba jau išvirta —
Su pūkais joje višta!

O su antruoju patiekalu:

Sūrūs blėkai — tai bent sveika,
Jų visiems užvalgyt reikia!

Muzikantai susėdo prieš krosnį ir tyliai griežė įvairias daineles, kad gardžiau būtų valgyti.

Valgė padoriai, iš lėto, kone tylėdami, nes maža kas pratardavo kokį žodelį: tik čiauksėjimas ir šaukštų stuksėjimas sklido po trobą; o kai jau šiek tiek užvalgė ir numarino pirmą alkį, kalvis vėl paleido butelį į ratą, ir visi tada jau ėmė šnekėtis ir per stalus kalbinti kits kitą.

Viena tik Jagusė kaip ir nieko nevalgė; veltui Boryna ją ragino, globstė ir prašė lyg vaiką; ji net mėsos gabaliuko nuryt negalėjo, buvo labai pailsusi ir sukaitusi — tik šalto alaus kiek gėrė, akimis vadžiojo po trobą ir klausėsi Borynos kuždėjimų.

— Jaguse, ar patenkinta, ką? Širdele tu mano! Jaguse, nesibijok — gera bus tau pas mane, nė pas motulę nebuvo geriau... Ponia sau būsi, Jaguse, ponia... Mergą tau pasamdysiu, kad per daug nevargtumei... pamatysi!..— tyliai kalbėjo jai, meiliai žiūrėjo į akis, žmonių jau nebesivaržydamas. Kiti net balsu jį pašiepė:

— It katinas prie lašinių laižosi.

— O kad ir susiganiusi kaip toji peniukšlė.

— Senis sukasi ir kojas raito, it koks gaidys!

— Apsidžiaugs senis, bestija, apsidžiaugs! — šaukė vaitas.

— Kaip šuo per šaltį,— kandžiai sumurmėjo Simonas.

Visi prapliupo juoku, o malūninkas net apkniaubė stalą ir trankė jį kumščiu iš linksmumo.

Virėjos vėl uždainavo:

Kość [illegible] spirgais užlieta.
Kad sulysę pastorėtų!

— Jagna, ei, pasilenk, tai tau šį tą pasakysiu! — kalbėjo vaitas, persilenkė užpakaly Borynos, greta kurio jis sėdėjo, ir įgnybo jai į šoną.— Taigi kviesk mane į kūmus! — sušuko juokdamasis ir godžiomis akimis žiūrėjo į ją, nes be galo jam patiko. Ji smarkiai išraudo, o moters pratrūko juoku — ir kad ims juokauti, kandžius sąmojus laidyti ir patarinėti, kaip turi su vyru elgtis!

— Ogi duknas kiekvieną vakarą prieš krosnį prišildyk.

— Svarbiausia, riebiai duok valgyt, tai bus stiprus...

— Ir gerinkis jam, už kaklo dažnai apkabink.

— Ir būk švelni, tai nė nepamatys, kur jį nuvesi! — kalbėjo viena paskui kitą, kaip paprastai daro moterys, kada įsikaušusios paleidžia liežuvius.

Troba net drebėjo nuo juoko, o jos taip paleido kakarines, jog malūninkienė ėmė jas drausti, kad neužmirštų, jog merginos ir vaikai girdi, ir vargoninkas įrodinėjo, kad didžiai nusideda tas, kuris papiktinimą sėja ir blogą pavyzdį duoda.

— Nes,— porino jis,— Jėzus Kristus ir šventieji apaštalai yra mums pasakę, o visa tai lotyniškose knygose it jautis stovi, kad geriau užmušk, nekaip papiktink, nes nekaltąjį papiktinsi tai kaip ir patį mane,— taip Šventam Rašte stovi, nesgi nesusilaikymas gėrime ir valgyme, taip pat veiksmuose smarkiai bus baudžiamas — tai jum, brangūs broliai, sakau,— neaiškiai vapaliojo, nes ne vieną ir ne du jau buvo išgeręs...

— Davatka, gyvatė, linksmintis žmonėms, matai, draus.

— Aplink kunigą zuja, tai mano, kad šventas!

— Tegu sau ausis skvernu užsikemša! — skrido nepalankūs balsai, nes vargoninko kaime nemėgo.

— Vestuvės šiandie, tai ne griekas pasilinksminti, pasijuokti ir pasidžiaugti, aš, vaitas, tai sakau jum, mano žmonės.

— O, pavyzdžiui, ir Jėzus po vestuves vaikščiodavo ir vyną gerdavo...— rimtai pridūrė Jambrožis, tačiau tyliai, nes girtas jau buvo, bet kadangi sėdėjo galustalėje prie durų, tai niekas jo negirdėjo, ir visi ėmė kalbėti, juoktis, daužtis stikliukais ir vis lėčiau valgyti, kad prisivalgytų iki sočiai; ne vienas jau buvo atleidęs diržą ir rąžėsi, kad daugiau sutalpintų...

Virėjos vėl su naujais dubenimis ėjo ir dainavo:

Darže nebeknisi ir nebekriuksėsi,
Dabar šeimininkui už eibes mokėsi!

— Tai iškėlė vaišes! — stebėjosi žmonės.

— Kaipgi, kokį tūkstantį auksinų kaštuoja veselė...

— Juk gerai apsimokėjo, argi neužrašė šešių margų!

— O Jagna sėdi kaip niurna.

— Užtat Motiejaus akys žybčioja kaip lūšies!

— Kaip pūzros, tamstele, kaip pūzros!

— Raudos jis dar, raudos.

— Jis ne iš tų, kur rauda, greičiau lazdą paims...

— Tą pat sakiau vaitienei, kai man pasakė, kad jau sutartuvės buvo.

— Kodėl gi ji šiandien neatėjo?

— Kaipgi, juk diena po dienos laukiasi...

— Ranką duočiau nukirsti, kad neilgai teks laukti, tegu tik prasidės karčiamoj vakaruškos, tai Jagna ims lakstyti paskui bernus.

— Matas to tik ir laukia!

— A jau, a jau?

— Ogi kaip! Raulienė girdėjo, ką jis karčiamoj kalbėjo.

— Kad nepakvietė jo į muzikantus?

— Senis norėjo, bet Dominikienė pasipriešino; visi žino, kas buvo, tai kaipgi kvies?

— Šneka visi, o kas matė?

— Tai jau nešnekės be reikalo!

— O Baltrus Koziolas matė juodu girioj pavasarį.

— Koziolas vagis ir melagis, bylinėjosi su Pačesiene dėl kiaulės ir šneka iš piktumo.

— Ir kiti turi akis, turi...

— Ė... bloguoju čia baigsis, pamatysit... žinia, man tai nerūpi, bet manau, kad Antanai ir vaikai nuskriausti, oi bus bausmė už tai, oi bus.

— Teisybė, Dievas neūmus, bet ir nemaršus...

— Apie Antaną irgi ėjo kalbos, kad šen ir ten matydavę juodu drauge, kaip tardavęsi...— nuleido balsus ir plepėjo vis pikčiau ir nenumaldomai apkalbinėjo visą šeimą, neaplenkdamos ir senės — o labiausiai gailėjosi jos sūnų.

— Argi ne griekas! Bernai suaugę, su ūsais, Simonas gerokai jau per puskapį persiritęs, o ženytis jam gina, iš namų neišleidžia ir dėl niekniekio pragarą kelia.

— Tikra gėda — tokie bernai, o visus moteriškus darbus dirba...

— Ogi kad Jagusė rankelių nesusiteptų!

— Juk po penkis margus turi ir ženytis jau galėtų!

— Tiek mergų kaime...

— O jūsų Marcė seniausiai laukia, ir žemė greta Pačesių!

— Geriau žiūrėk savo Pranės, kad ko su Adomu nesusilauktų!

— Senė ragana, žinia, bet bernai irgi liurbiai, ištižėliai!

— Tokie bernai, o bijo motinos sijoną paleisti!

— Paleis.. jau šiandie Simas vis paskui Golombo Nastę laksto.

— Jų tėvas buvo toks pat — gerai atmenu, o senė, jauna būdama, ne geresnė už Jagusę!..

— Obuolys nuo obels netoli tenurieda!

Muzika nutilo, muzikantai nuėjo valgyt į kitą galą, nes vakarienė pasibaigė.

Staiga pasidarė tylu, tarytum bažnyčioj per pakylėjimą,— tačiau po valandėlės klegesys prasiveržė dar smarkesnis, net viskas užvirė, visi išsyk ėmė kalbėti, šaukti ir įrodinėti per stalus taip, jog vieni antrų jau nebegirdėjo.

Galop išrinktiesiems padavė medumi ir prieskoniais užtaisyto krupniko, o visiems kitiems gausiai pylė stiprios degtinės ir alaus.

Maža kas bežiūrėjo ką geria, nes visiems galvos jau gerokai sukosi ir sotumas vargino. Sėdosi, kaip kam buvo patogiau, sušilę sagstėsi milines, užgulė stalus. Trankė kumščiais, net dubenys šokinėjo, glėbesčiavosi, čia už apykaklių, čia už kaklo vienas antrą kabinėjo ir šnekėjosi, skundėsi — kaip brolis broliui, kaip tikintysis krikščionis krikščioniui kaimynui.

— Bloga ant svieto! Žinia! Viena tik težinai — vargą, ir daugiau nieko...

— Šalin, rupūžės... — Po stalais šunes riejosi dėl kaulų.

...O paguodos tik tiek, kad kaimynas su kaimynu susieina ir prie stikliuko širdį atgauna, pasidejuoja ir vienas antram atleidžia, katras kuo nusikaltęs, žinoma, ne kad javus nuganė, ne kad ežią perarė, nes apie tai teismai jau žino ir liudytojai patvirtins, kieno

skriauda ir kieno teisybė, bet tą, kas šiaip tarp kaimynų nutinka — ar kai galvijas įsibrauna į sodą, ar kai bobos susipyksta, arba vaikai susimuša,— kaip visada pasitaiko... Taigi ir vestuvės juk tam, kad pyktis ištirptų ir brolystė bei santaika žmonėse tarptų!

— Nors tą vieną vestuvių dieną, vieną dieną!

— O rytojus pats ateis! A jau! Nepabėgsi nuo likimo, gal tik po šventa žemele pasislėpsi; ateis, pagriebs už čiupros, uždės jungą ant sprando, vargais paplaks — ir tempk, žmogau, prakaitu ir krauju laistykis, savo žiūrėk, iš rankos nepaleisk nė valandėlės, kad nepakliūtum po ratais!

— Broliais Dievas žmones sutvėrė, o žmonės vieni kitiems kaip vilkai!

— Ne vilkai, ne,— vargas užsiundo, pykina ir vienus prieš antrus kiršina, tai ir riejasi nelyginant šunes dėl apgraužto kaulo!

— Ne vien tiktai vargas, ne — tai nelabasis taip aptemdo žmones, jog nebeatskiria, kas bloga, o kas gera!

— Teisybė, teisybė — ir pučia į sielą lyg į prigesusias žarijas, kol godulį ir pyktį, ir visas nuodėmes įpučia!

— Žinia, kas Dievo įsakymams kurčias, tas mieliau klauso pragaro muzikos!

— Senovėje taip nebūdavo! Vyresniuosius gerbė ir jų klausė; santaikoje gyveno!

— Ir žemės kiekvienas turėjo, kiek apdirbti galėjo, ir ganyklų, ir pievų, ir miško.

— O apie mokesčius ar girdėjo kas kuomet?

— Arba malkų ar pirkdavo kas?.. Važiuodavo į girią ir imdavosi kiek kuriam reikėjo, kad ir geriausią pušį ar ąžuolą!.. Kas buvo pono, tas buvo ir valstiečio.

— O dabar nei pono, nei valstiečių — tik žydų, arba ir da kieno bjauresnio.

— Maitos! Gėriau su jumi, gerkit su manimi! Susėdo lyg prie savo — gerkit gi, geras tavo, geras ir mano, kad tik teisybė visur būtų...

— Ponai, smarvės! Į jūsų sveikatą! Degtinė ne griekas, kad tik padoriu būdu ir su broliais, tai net į sveikatą eina, kraują valo ir ligas ištraukia!

— Kad jau gert, tai visą kvortą; jeigu jau linksmintis, tai kiaurą savaitę. O turi, žmogau, darbą — spėriai dirbk, strėnų nesigailėk ir sąžiningai plušėk! O pasitaiko proga — vestuvės, krikštynos ar pasimirs kas — pasilsėk, pasižmonėk, paūliavok ir džiaukis! O atsitiks nelaimė — boba nusigaluos, galvijas nugaiš, gaisras ištiks — Dievo valia: nesipriešink, nes ir ką gi tu, vargšeli, šauksmu ir verksmu pataisysi? — Nieko; tik ramybę prarasi, tai ir valgis burną tau dilgins! Užtat kentėk ir pasitikėk Dievo gailestingumu. Bus da pikčiau, giltinė tave už gerklės pagriebs ir į žlibes pažvelgs, — nė nemėgink ištrūkti: ne tavo galia — nes viskas yra Dievo rankose...

— Taigi teisybė, kas čia gali numatyti, kada Jėzus pasakys: „Lig šiol buvo tavo — o nuo šiol jau mano, žmogau."

— Taigi, taigi, taip! Aukštybėmis lyg žaibai skrenda Dievo įsakymai, o niekas, kad ir kunigas, kad ir mokyčiausias, nenumatys iš anksto, kol kris ant žmonių prinokusiais grūdais!

— O tu, žmogau, tik viena žinok — kad savo dirbtum ir gyventum, kaip šventi įsakymai liepia, o rytojaus nežiūrėtum... Dievas visems algas parengia ir sąžiningai išmokės, kuriam kas priklauso...

— Tuomi lenkų tauta laikėsi — tai šitaip ir turi būti per amžių amžius. Amen!

— O kantrybė ir pragaro vartus įveiks.

Taip sau šnekučiavosi, dažnai išgerdami, ir kiekvienas dėstė, ką turėjo ant širdies ir kas nuo sena jį smaugė! O daugiausia ir garsiausiai kalbėjo Jambrožis; žinoma, nedaug kas jo klausėsi, nes kiekvienas kalbėjo ir savo įrodyti geidė, mažai į kitus atsižvelgdamas... Troboj vis labiau virė ir kunkuliavo, kai įėjo Evka su Jagustynka, nešdamos priešais puikiai išpuoštą samtį. Muzikantas, eidamas paskui jas, griežė smuiku, o jos dainavo:

Pamažėli, pamažėli —
Nuo stalelių kelkite!
Po tris grašius už mėselę.
O po dešimt už košelę —
Kukorkėlėm duokite!

Žmonės buvo sotūs, linksmi ir patenkinti geru valgiu ir dažnu gėrimu, tad kai kurie ir sidabrinius metė į samtį.

Netrukus ėmė keltis iš užstalių ir pamažu skirstytis, vieni į orą pakvėpuoti, kiti priemenėj arba troboj stoviniavo ir traukė toliau šneką, kiti vėl broliškai glėbesčiavosi, o nemaža buvo tokių, kurie jau svirduliavo ir sienas kakta arė arba kitus tarytum avinai badė,— tai ir nenuostabu, nes vakarienė buvo gausiai atmiešta degtine.

Už stalo pasiliko tik vaitas su malūninku; juodu jau vaidijosi ir karštai puldinėjo vienas antrą, kaip vanagai, net Jambrožis norėjo juodu degtine su[illegible]kyti.

— Bobinčiaus žiūrėk, špitolninke, o prie gaspadorių nekibk! — suurzgė vaitas.

Nuėjo sau liūdnas, butelį prie krūtinės prisispaudęs, trankiai šlubčiojo ir ieškojo, su kuo galėtų bičiuliškai išgerti ir pasikalbėti.

O jaunimas išsipylė į tarputvorius, kiti, per liemenį apsikabinę, išėjo į kelią šnekučiuotis ir dūkti — net dundėjo nuo vaikymosi ir klegesio, naktis buvo šviesi, mėnulis kybojo ties tvenkiniu, taip smarkiai žibančiu, jog ir silpinausi ratilai, skrieją platyn tarytum nuo šviesos smūgių, atrodė lyg žalčiai, pusračiais slenką tylumoje; šalna buvo geroka, gruodas trupėjo po kojomis, šerkšnas nubalino stogus ir žemę jau apibėrė žilėmis.

Buvo jau vėlu, nes kaime savo giesmę traukė pirmieji gaidžiai.

O troboj tuo tarpu tvarkėsi ir rengėsi šokti.

Muzikantai, kai tik pavalgė ir kiek pasilsėjo, tuoj ėmė tyliai griežti, kad vestuvininkai trauktų į krūvą.

Tačiau nereikėjo ilgai jų varyti, jie pulku suvirto į trobą, nes smuikai taip vertė šokti, jog kojos pačios jau nešė — tik nesisekė: bernai nuo vakarienės dar buvo apsunkę, pasisukinėjo truputį vienas kitas ir beregint bėgdavo į priemenę užsirūkyti papiroso arba kad ir tvirtų sienų ramstyti.

Jagną moterys išsivedė į kamarą, Boryna su Dominikiene sėdėjo trobos pašalėj, vyresnieji nusėdo suolus ir kerčias ir šnekučiavosi; troboj beliko merginos, kurios juokavo tarpusavy, tačiau tatai joms greit nusibodo, tad surengė visokių žaidimų, kad spėriau išjudintų bernus.

Pirmiausia žaidė „Vaikšto lapė palei kelią, netur rankų nei kojelių".

Lapė perrengė, apvilkę išverstais kailiniais, Jasių, pravardė Griova,— jis buvo liurbis, nesušutėlis ir viso kaimo pajuoka. Bernas užaugęs, o vaikščiojo išsižiojęs, su vaikais žaidė, visoms merginoms dainavo ir buvo gerokai kvaišas; bet kadangi ant dešimties margų vienturtis, tai visur jį kviesdavo; kiškeliu buvo Juzė Borynaitė.

Taigi ir juokėsi, juokėsi, o Jėzau!

Jasius su kiekvienu žingsniu išsiskėsdavo — ir brinkt! — it kaladė ant žemės, nes ir koją jam pakišdavo, o Juzė taip puikiai strapaliojo, stulpeliu sėdinėjo ir lūpas krutino,— nei pridėt nei atimt: gyvas kiškis.

O paskui žaidė „Putpelę".

Nastė Golombaitė vedė ir taip sukiojosi, taip gyvai švaistėsi po trobą, jog niekaip pagauti jos negalėjo, kol pati pasiduodavo į rankas, panorėjusi apšokti ratą.

Ir „Kiaulaitę" žaidė.

O pagaliau kažkuris pajaunys, rodos, Tomas Vachnikas, vaidino gandrą; apsidengė galvą marška, iš po marškos iškišo ilgą lazdą, lyg čia būtų snapas, ir taip gražiai kaleno kaip tikras gandras, jog Juzė, Vitekas ir kiti jaunesnieji ėmė paskui jį lakstyti ir šaukti:

Kle, kle, kle —
Tavo močia pragare.
O kuo ji ten rūpinas?
Kukoleikius trupina.
O ką blogo ji padarė?
Į kapus velkies nuvarė....

— ir išlakstė rėkdami, ir slapstėsi po kerčias tarytum kurapkos, nes jis vijosi, snapu gnaibė ir sparnais mušė.

Troba net drebėjo nuo juoko, šūkavimų ir laksty-mo.

Gerą valandą truko žaidimai, kol pagaliau vyresnysis pajaunys davė ženklą nutilti.

Moterys išsivedė iš kamaros balta marška užgaubtą Jagusę, pasisodino ją vidury ant duonkubilio, užkloto duknom,— pamergės puolė lyg jos vaduoti, bet vyresniosios moterys ir vyrai gynė, tad pamergės susi-

spietė priešais ir liūdnai, verksmingais balsais uždainavo:

Vai nėra, nebėra jau
Rūtų vainikėlio —
Dėkis suktą ragužėlį,
Dėkis margą kykužėlį
Ant galvelės sau!..

Tada ją nugaubė.

Kykas jau buvo uždėtas ant storų supintų jos kasų, bet ji dar dailesnė atrodė su tuo apdaru, nes juokėsi, buvo linksma ir žaruojančiomis akimis žiūrėjo į visus.

Muzikantai vėl užgriežė, ir visi susirinkusieji, seni ir jauni, net ir vaikai, vienu didžiu džiaugsmo balsu užtraukė „chmielį". O padainavus jau vien tik ūkininkės ėmė vesti ją šokti. Jagustynka, jau kiek įsigėrusi, įsisprendė ir kad ims daineles jai dainuoti:

O kad būčia aš žinojus,
Kad už našlio eisi tu,
Būč vainiką tau nupynus
Iš vienų tik kadugių!

Ir kitas, dar kandesnes, dar labiau skaudinančias.

Bet niekas to nepaisė, nes muzikantai jau rėžė iš peties ir žmonės ėjo šokti; sudundėjo staiga, tarytum šimtas spragilų trenkė į laitą, ir neišnarpliojama tirštelynė sujudo sukruto troboje, nes ėjo vieni paskui kitus [redacted]pora už poros, galva prie galvos, ir vis smarkiau — tik milinės plevėsavo, tik sukosi visi plačiai, kulnimis trankė, skrybėlėm mojavo, o tarpais kuris riktelėdavo dainos posmą arba merginos sušukdavo „da dana", ir sukosi vis greičiau, siūbavo pagal taktą ir traukė šokį tokį greitą, smarkų, suktą, svaigų, jog nieko minioj nebebūtum atskyręs; o smuikams paleidus

smarkesnę gaidą, šimtas užkulnių trankė grindis, šimtas balsų galingai šūkavo ir šimtas žmonių sukosi vietoj, tarytum viesulas švilpė — tik šurgėjo, milinės, sijonai, skarelės, plasnojančios po trobą, nelyginant spalvingi paukščiai.

Praėjo ketvirtis, ir du, ir trys, o jie vis šoko neatsikvėpdami, be perstogės, grindys dundėjo, sienos drebėjo ir visa troba virė triukšmu, o linksmybės vis daugėjo it vandens po liūties,— tad viskas kunkuliavo ir ritosi troboj it bangos.

O kai baigė, pradėjo visokias apeigas, kaip visada būva vestuvėse per gaubtuves.

Visų pirma Jagusė turėjo įsipirkti į gaspadines!

O paskui viena virtine sekė kitos apeigos; bernai susuko ilgą grįžtę iš nekultų kviečių ir apjuosė ja didelį ratą, kurį pamergės atidžiai laikė ir saugojo, o Jagusė stovėjo vidury: jeigu norėjo kas su ja šokti, tuėjo prieiti, jėga įsiveržti ir dūkti rate, nepaisydamas, kad jį smarkiai pliekė per minkštimą kitomis grįžtėmis. Galop malūninkienė ir Vachnikienė ėmėsi rinkti rinkliavą kykui. Vaitas pirmas metė aukso pinigą į lėkštę, o paskui jį, it skambanti kruša, pasipylė sidabriniai rubliai ir lyg lapeliai rudenį skrido popierėliai.

Per tris šimtus auksinų surinko!

Krūva pinigų, bet Dominikienei niekai,— nerūpėjo jai dovanos, nes savo turėjo pakankamai; tačiau kad dėl Jagusės žmonės taip noriai purtė kišenes, tas ją visiškai sugraudino, ir ji gailių ašarų sulaikyti nebegalėjo — riktelėjo tik sūnums, kad neštų degtinės, ir pati ėmė vaišinti, raginti ir pro byrančias ašaras bučiuoti kūmas ir kūmus.

— Gerkit kaimynai... Gerkit, žmonės brangūs, broliai mieli... Lyg pavasarį širdy jausčiau... Jagusės svei-

katon... da stikliuką... da...— o už jos kalvis vaišino kitus, ir sūnūs savo žaru,— nes žmonių minia buvo nemaža; Jagusė vėl nuo savęs dėkojo už gerumą ir vyresniesiems kabinėjo kelius!..

Suklegėjo troboj, nes ir stikliukai dažnu ratu ėjo, ir karštis dvelkė iš visų, ir linksmybė! Veidai kaito, akys žibėjo ir širdis veržėsi į širdį broliškai, bičiuliškai. Ė, vieną kartą žmogus gyveni, ir tiek tėra džiaugsmo, kiek paūžauji su broliais, pasilinksmini ir pamiršti viską pasauly! Tik giltinė griebia kiekvieną skyrium, o į vestuves reikia eit pulku ir džiaugtis visiems drauge. Būriais užtvino trobą, gėrė ir linksmai šnekučiavo, o kiekvienas garsiai dėstė savo, tai vieni antrų jau ir nebegirdėjo, bet niekis, nes ir taip visi viena jautė, ir vienas džiaugsmas glaudė visus į krūvą ir kiaurai vėrė!

O kuris turi sielvartą, palik jį rytojui — šiandieną linksminkis, naudokis bičiulyste, sielą džiuginkl Kaip šventai žemei Dievas duoda poilsio po vasaros derlių, taip ir žmogui rudenį reik pasilsėti, kai laukus jau apdirbęs. O kai turi, žmogau, pilnas stirtas ir kupinus kluonus javo it gryno aukso, kurie spragilų belaukia,— tai atsigauk dabar už vasaros vargus, už triūsą ir plušėjimą.

Taip sau kalbėjo vieni, kiti visokias savo skriaudas ir bylas tarpusavy reiškė; o tie, kurie buvo ne vien karvių uodegas arba bobų utėles matę, susispietę prie senio Simono, šnekučiavosi apie senus laikus, apie naujas skriaudas, apie mokesčius ir viso kaimo reikalus, o tylomis kalbėjosi ir apie vaito darbelius.

Vienas Boryna prie jokio būrelio nesidėjo, vaikštinėjo nuo vienų prie kitų, nuolat akimis sekiojo Jagną ir smarkiai puikavo, kad tokia ji daili; tarpais mu-

zikantams mėtė auksinus, kad strykų nesigailėtų, nes griežė tyliai, pasilsėdami.

Taigi ir trenkė staiga instrumentais obertasą, taip, jog šiurpas nukrėtė kaulus, o Boryna prišoko prie Jagnos, smarkiai ją prisispaudė ir iš vietos pasileido tokį obereką, jog grindys sugirgždėjo, o jis skrido per trobą, grįžiojosi, pasagomis trankėsi, klauptais staiga sukiojosi, čia pasišokėdamas plačiai skraidė po trobą nuo sienos ligi sienos, čia priešais muzikantus dainelę užtraukdavo, o tie muzikantiškai jam atsakydavo, ir toliau dūko kaip pašėlęs ir vedė nirtingai šokį, o paskui jį kitos poros ėmė iš būrelių skirtis ir trypčioti, dainuoti ir šokti ir didžiausiu smarkumu suktis, tarytum šimtas verpstų, priverptų įvairiaspalvių gijų, būtų ritęsi po trobą burgzdami, ir taip greitai jie sukosi, jog jau jokia akis nebeišskyrė, kur vyras, kur moteris; tarytum vaivorykštę kas būtų išbarstęs ir pliekęs ją viesulu, vien tyvuliavo spalvomis, mirguliavo ir sukosi vis greičiau, vis pašėliau, nirtingiau, nes lempos tarpais geso nuo smarkumo, naktis siautė šokėjus, ir tik pro langus išskida žaruojančia juosta liejosi mėnulio šviesa, žaižaravo įkaitusiu sidabru pro tamsą ir pro besisukančių žmonių spūstį, kuri plaukė putota dainuojančia banga, mirgėjo ir ritosi kamuoliais toje aušroje, tarytum sapno regėjime, ir dingdavo neperduriamoj tamsoj, kad vėl išsinertų ir akimirksnį sudūluotų palei antrą sieną, ant kurios šventųjų paveikslų stiklai, mėnesienos paliesti, spingsėjo ir žėrėjo liepsnomis, ir kad vėl persiristų ir nugrimztų nakty; tik sunkūs alsavimai, tūpčiojimai ir šūksmai sklido, pynėsi ir dusliai klegėjo sutemusioj troboj.

Ir traukėsi tie šokiai viena nenutrūkstama grandine, be atlydžio ir be poilsio... nes vos muzikantai užgriežiavo naują, žmonės staiga pakildavo, išsitiesdavo

it giria ir puldavo iš vietos tokiu smarkumu, it viesulas; trankomos kulnys dundėjo it perkūnai, linksmi šūksmai drebino visą trobą, o jie šoko nirtingai, pašėlusiai, tarytum puolę į audrą ar į žūtbūtines kautynes.

Ir šoko!

...Šoko krakoviakus, strapaliojančius, išdykusius, kapotomis skambančiomis gaidomis ir šoksmingomis dainelėmis perpintus, tarytum siuvinėtos juostos, pilnus juoko ir lapavimo; pilnus vestuvinių žodelių ir tarpios, tvirtos, galingos jaunatvės, ir drauge pilnus juokingų pokštų, vaikymosi ir jauno, meilės trokštančio kraujo kunkuliavimo. Hei!

...Šoko mozūrus, ilgus it rėžiai, kerotus it tos Motiejaus kriaušės, triukšmingus ir plačius tarytum neapglėbiamos lygumos, sunkius ir šaudančius, liūdnus ir įžūlius, tąsius ir grasinamus, padorius ir akiplėšiškus bei atkaklius, tarytum patys kaimiečiai, kurie susispietę į krūvą it aukšta giria šūkaudami puola šokti ir su tokia galia, jog valiotų kad ir šimtu prieš tūkstančius eiti, kad ir visą pasaulį pačiupti, sukulti, suminti, šipuliais suskaldyti, kulnimis išnešioti ir patys pradingti, o dar ir ten, po mirties, sušokti, kulnimis patrankyti ir smarkiai, mozūriškai pašūkauti: „da dana"!

...Šoko obertasus, trumpus, kapotus, svaigius, pasiutusius, apkvaišusius ir graudžius, smarkius ir susimąsčiusius, ir gailia gaida perpintus, liepsningo kraujo dūžiais plakančius ir pilnus gerumo ir meilės, it krušos debesis puolančius, pilnus balsų, pilnus žydrų žvilgsnių, pavasario dvelkimų, kvepiančio žydinčio sodo šlamėjimų; jie buvo it giedantys pavasarį laukai, kad ir ašaros pro juoką byra, ir širdis džiaugsmingai gieda, ir pasiilgusi siela veržiasi už tų erdvių

plynių, už tų tolimų miškų, į platųjį pasaulį eina svajodama ir „oi da dana!" dainuodama.

Tokie tai neapsakomi šokiai sekė paskui šokius.

Taip, mat kaimo žmonės linksminasi tinkamu laiku.

Taip tad jie linksminosi Jagusės su Boryna vestuvėse!

Valandos bėgo paskui valandas ir dildamos nyko klegesy, šūkavimuose, triukšmingoj linksmybėj, šokių svaiguly, niekas nė nepastebėjo, kaip rytuose ėmė švisti, ir žarų pašvaistės ėmė iš lėto plaukti ir išbaltino naktį. Žvaigždės išblyško, mėnulis nusileido, vėjas pakilo nuo miškų ir traukė, tarytum pūsčiodamas skystančią tamsą; pro langus žvilgčiojo gauruoti susirietę medžiai ir vis žemiau lenkė šerkšnotas ir mieguistas galvas, o troba vis dainavo ir šoko!

Tarytum pievos ir javų laukai ir pražydę sodai būtų susiėję į puotą ir vėtros pagauti sukę ilgą, svaigų, liepsningą ratą!

Atvėrė kiaurai duris, atvėrė langus, o troba ūžė klegesiu, žaravo žiburiais, virpėjo, drebėjo, traškėjo, dejavo ir vis smarkiau ūžavo, atrodė, kad ir medžiai, ir žmonės, žemė, ir žvaigždės, ir tvoros, ir toji sena troba — viskas susiėmę į glėbį, susivijo į kamuolį, susipynė ir girti, apakę, visa pamiršę, pašėlę ritinėjosi nuo sienos prie sienos, iš trobos į priemenę, iš priemenės plaukė į kelią, iš kelio į milžiniškus laukus, į girias, šokių verpetu ėjo į platųjį pasaulį, ritosi, suko ratus ir nenutraukiama, mirgančia grandine dingdavo kylančių aušrų pašvaistėje.

Tai muzika juos vedė, griežimas, dainelės...

...Bosai baubė taktą ir šokšmingai urzgė it širšūnai, o fleita pritarė ir linksmai švilpavo, čiulbėjo, pokštavo, tarytum priešgyniaudama būgneliui, kuris

juokingai šokinėjo, klegėjo barškučiais, juokavo ir virpėjo it žydo barzda vėjy, o smuikai vedė, ėjo pirmi it geriausioji šokėja, dainavo išsyk smarkiai ir aukštomis gaidomis, lyg balsą mėgindami, o paskui vaitojo plačiai, veriamai, liūdnai, tarytum našlaičiu raudos kryžkelėse, kol pagaliau apsisukę vietoj staiga krisdavo trumpa, mirgančia, aštria gaida, tarytum šimtas porų būtų trenkę kulnimis ir šimtas vyrų iš visos krūtinės surikę,— net kvapą gniaužė ir šiurpas kirbino odą, tačiau beregint nuskriedavo ratu, imdavo dainuoti, gręžiotis, smulkiu žingsniu trypti, šokinėti ir juoktis, ir taip linksminosi, jog šilima į širdį ėjo ir linksmybė it degtinė mušė į galvą... čia vėl dainavo pratisa, gailia gaida, ašaromis it rasa apšlakstyta; tąja mūsų brangia, nuoširdžia, girta didžios galios ir meilės gaida, ir traukė smuikai į pašėlusį, svaigų, mozūrišką šokį.

— — — — — — — — — — — — —

Diena jau kilo vis aiškesnė, žiburiai blanko, ir trobą užliejo drumzlina, sučiurusi prieblanda, o jie dar tebesilinksmino iš visos širdies, o kam maža buvo vaišių, tas į karčiamą degtinės siuntė, kompaniją rinkosi ir gėrė be nuovokos.

Kas išėjo, tas išėjo, kas privargo, tas ilsėjos, o kuris pasigėrė, miegojo pašalėj arba ir priemenėj; kiti, labiau nuo kojų nusivarę, gulėjo patvoriuose ir kur pakliuvo, o likusieji šoko ligi paskutinio kvapo...

Tačiau blaivesnieji jau susirinko į krūvą prie durų ir mušdami taktą į grindis uždainavo:

Renkitės, sveteliai, laikas jau!
Tolimas kelelis,
Cilūs vandenėliai.
Vai, tamsi girelė!

Renkitės, sveteliai, laikas jau!
Ryt čionai vėl sugrįsim,
Vėl smagiai paūšim —
Šoksim dar linksmiau!

Bet niekas jų neklausė!

XII

Jau sulig diena Vitekas, pavargęs nuo linksminimosi ir Jagustynkos vejamas, išbėgo namo.

Kaimas tebemiegojo giliuos patamsiuos, kurie driekėsi palei pat žemę storu skystančiu luitu, tvenkinys telkšojo negyvas, prislėgtas tamsios pakrančių medžių tankmės ir taip paskendęs tamsoj, jog vos vidurys bekyšojo iš nakties ir dūlavo aušromis, tarytum giedravalkio aptraukta akis.

Šalna kando smarkiai, traukė žvarbus vėjas, sustingęs oras vėrė šnerves ir ėmė kvapą, žemė skambėjo po kojomis, ir užšalusios valkos mėlynavo ant kelio tarytum suskilę ir nuspalvinti stiklai, o pasaulis pamažu balo aušromis ir kyšojo iš tamsos apšerkšnijęs ir apkurtęs nuo sušalusios tylos, tik šunes kur ne kur mieguistai lojo, tolumoj ūžė malūnas, o iš trobos veržėsi vestuvių klegesys ir skriejo plačiu ratu tiek, kiek akmenį numestum.

Borynos troboj dar žibsėjo mažytis žiburėlis, tarytum švento Jono vabalėlis; Vitekas pažvelgė pro langą: senasis Rokas sėdėjo prie stalo ir iš knygos giedojo šventas giesmes.

Berniukas tyliai nusėlino prie kūtės ir ėmė graibytis skląsčio, kai staiga surikęs atšoko, nes kažkoks šuo cypdamas šoko jam ant krūtinės.

— Lapa! Lapa! Grįžai, šuneli, grįžai, vargšeli! — šūkavo pažinęs šunį ir iš džiaugsmo net prisėdo ant slenkščio.— Išalkai, vargšeli, ką?

Susilieškojo užanty nuo vestuvių atlikusią dešrą ir kaišiojo jam į snukį, tačiau Lapa nepuolė prie valgio, tik lojo, šokinėjo jam ant krūtinės ir cypė iš džiaugsmo.

— Badu tave stipino, vargšeli, ir išvarė lauk! — šnibždėjo, atidarydamas kūtės duris, ir tučtuojau, kaip stovėjęs, krito ant gulto.— Dabar aš tave ginsiu ir rūpinsiuos tavim...— murmėjo, įsirausdamas į šiaudus, o šuo atsigulė greta, urzgė ir laižė jam veidą.

Netrukus abu užmigo.

Iš gretimos arklidės silpnu, paliegusiu balsu šaukė Kuba, šaukė ilgai, tačiau Vitekas miegojo kaip užmuštas, kol pagaliau Lapa, pažinęs balsą, ėmė nirtulingai loti ir tąsyti už švarko; tąsyk atsipeikėjo.

— Ko reik? — sumurmėjo per miegą.

— Vandens! Taip mane karštis ima... vandens!

Nors berniukas buvo surūgęs ir miegu leipėjo, tačiau atnešė jam pilną kibirą ir pastatė gerti.

— Toks silpnas esu, jog vos bepučiu... kas čia urzgia?

— Taigi Lapa! Sugrįžo šunelis iš Antanų!

— A, Lapa! — sušnibždėjo, graibydamas tamsoj šuns galvą, o Lapa šokinėjo, lojo ir kabinosi ant gulto.

— Vitek, užmesk arkliams šieno, nes barškina dantimis tuščias ėdžias, o aš negaliu pasijudinti. Dar tebešoka? — paklausė po valandėlės, kai berniukas nutraukė nuo galo šieną ir dėjo jį už ėdžių.

— Gal tik apypietė baigs, o kiti taip pasigėrė, jog ant kelio guli.

— Linksminas sau gaspadoriai, linksminas,— sunkiai atsiduso.— Malūninkai ar buvo?

— Buvo, bet anksti išėjo.

— Žmonių daug?

— Kas ten ir suskaitys?.. Troba net per kaupą pilna.

— Ar gerai vaišino?

— Kaip kokiam dvare. Mėsą pilnais bliūdais nešė, o kiek degtinės išlakė, kiek alaus, kiek midaus! Vienų dešrų buvo trys geldos su kaupais.

— O išleistuvės kada?

— Ogi šiandie pavakarėj.

— Prisivaišins da, prisilinksmins... Dieve brangus, maniau, nors kokį kaulelį apgraužt gausiu ir nors kartą sočiai pavalgysiu, o čia gulėk, stipk ir klausykis, kaip kiti linksminas.

Vitekas nuėjo gulti.

— Kad nors akys dar pasidžiaugtų... kad...

Nutilo išvargęs, gromuliavo savy širdgėlą, o kažkokie tylūs, nedrąsūs skundai tarytum nuilsę paukšteliai plakėsi jam krūtinėj ir skausmingai cypavo.

— Į sveikatą jiems, tegu nors jie gyvi ir sveiki būna...— galvojo, glostydamas šuniui galvą. Karštis blausė vis labiau, tad tarytum norėdamas jį nuvyti, ėmė šnibždėti maldą ir karštai pasidavė paties Dievo malonei, bet miršo žodžius, ėmė miegas, o virtinė šnibždėjimų, pritvinusių maldavimo ir ašarų, trūko ir biro tarytum raudoni karoliai,— jis net norėjo juos surinkti, taip aiškiai riedėjo per kailinius; bet miršo viską ir snūduriavo...

Tarpais prabusdavo, pavadžiodavo tuščiu žvilgsniu ir, nieko nesuvokęs, krisdavo vėl, lėkdavo į negyvą, mirtiną tamsą.

Čia vėl suvaitojo ir taip ėmė šaukti pro miegus, jog arkliai prunkšdami draskėsi nuo grandinių; tąsyk jis kiek atsipeikėjo ir pakėlė galvą.

— Jėzau, kad nors dienos sulaukčia! — dejavo baimingai ir akimis bėgo pro langelį į pasaulį dienos ieškoti; ieškojo saulės pilkame, šaltame, blunkančių žvaigždžių prismaigstytame danguje...

Tačiau diena dar buvo toli.

Arklidė skendėjo drumzliname aušrų debesy, arklių apybraižos ėmė ryškėti, o ėdžių gardės po langeliais tarytum šonkauliai sujuodavo prieš šviesą.

Jis jau nebesnūduriavo, nes skausmai vėl užėjo: slinko jie į kojų tarytum gumburiuoti vėzdai ir taip plėšė, taip degino, lyg gyvomis žarijomis žaizdas būtų kas apibėręs, jog staiga pašoko ir iš visų jėgų ėmė šaukti, net Vitekas nubudo ir pribėgo.

— Mirsiu jau! Mirsiu! Taip man skauda, taip many liga auga ir smaugia... Vitek, bėk pašaukti Jambrožio... o Jėzau, arba Jagustynką pašauk... gal ką padės, ba jau nebeištversiu... jau paskutinė mano valanda atėjo... paskutinė valanda...— prapliupo baisinga rauda, įsirausė veidu į šiaudus ir kukčiojo iš širdgėlos ir baimės.

O Vitekas, kad ir mieguistas, nubėgo į vestuves.

Šoko dar smagiai, bet Jambrožis kaip paprastai buvo jau nusilakęs, stovėjo ant kelio priešais trobą, svirduliavo nuo tvenkinio ligi tvorų ir dainavo.

Veltui Vitekas jį prašė ir už rankovės tempė: senis tarytum nė girdėti negirdėjo, nė matyt nematė, kas jam darosi, tik svirduliavo ir atkakliai dainavo vis tą pačią dainelę.

Vitekas nubėgo pas Jagustynką, nes ir ji mokėjo gydyti, tačiau senė su kūmomis sėdėjo kamaroj, ir taip visos traukė sau krupniką, kad neįmanoma buvo

susikalbėti. Sykį ir antrą jis maldavo, kad eitų pas Kubą, bet ji pagaliau išstūmė jį pro duris ir dar kumščiu pridėjo kelionei; tiek tenuveikęs, verkdamas parėjo jis į kūtę.

O kadangi Kuba tuo tarpu vėl buvo užsnūdęs, tad Vitekas įsirausė į šaudus, užsikišo galvą skarmalais ir užmigo.

Jau gerokai po pusryčių jį prikėlė baubimas alkanų ir nemilžtų karvių ir plūdimas Jagustynkos, kuri, kaip ir kiti, pramiegojusi, šauksmu vijosi darbą, žiūrėdama ruošos.

Tik šiek tiek pastūmėjusi darbą, užsuko pas Kubą.

— Padėkit, pagydykit,— tyliai prašė jis.

— Ogi apsiženyk su jauna, tai bematant išgysi! — linksmai prakalbo toji, tačiau pasižiūrėjusi į pamėlynavusį ir sutinusį jo veidą, berėgint surimtėjo.— Kunigo tu labiau reikalingas negu daktaro! Kuo gi aš tau padėsiu, kuo? Kad ir užkalbėčia, kad ir aprūkyčia, o bene padės?.. Taip man jau rodos, tu sergi giltine, tikra giltine...

— Mirsiu?

— Dievo valia, bet taip man atrodo, kad iš giltinės nagų nebeištrūksi.

— Mirsiu, sakai?..

— Kunigo pašaukt ar siųsti, ką?

— Kunigo! — sušuko jis nustebęs.— Kunigą atvesti čia, į arklidę, pas mane?.. Kas tau į galvą atėjo?

— O ką gi, bene jis cukrinis ir ištirps arklių mėšle? Kunigas tam ir yra, kad pas ligonį eitų, jeigu jį šaukia.

— Jėzau! Taigi ar išdrįsčia, į tą mėšlą, pas mane?..

— Esi kvailas kaip avinas! — Ji gūžtelėjo pečiais ir nuėjo sau.

— Pati kvaila, nežino nė ką šnekanti...— sumurmėjo, smarkiai pasipiktinęs, sunkiai sugriuvo ant guolio ir ilgai dar galvojo.— Užsimanė boba... mat klebonėlis brangusis po pakajus sau vaikšto... iš knygų skaito... su Viešpačiu Dievu šnekasi... ir kaip čia pas mane jį šaukti?.. Tos bobos tai tik liežuviu mala... kvaila...

Ir vėl jis pasiliko vienas, nes visi jį pamiršo.

Tarpais atbėgdavo Vitekas arkliams uždėti pašaro ir jų pagirdyti, paduodavo vandens ir jam; paskui jis beregint išnykdavo, lėkdavo į vestuves, nes vėl visi ėmė rinktis pas Dominikienę išleistuvių; kartais šūkaudama įpuldavo Juzė, įkišdavo jam gabalėlį sklindžio, prikalbėdavo, priplepėdavo, pripildydavo arklidę šauksmo, net vištos išsigandusios imdavo katėti ant tvorų ir vėl skubiai išbėgdavo.

O ir buvo ko bėgti, teisybė, nes ten vėl jau linksminosi, pro sienas skambėjo muzika ir sklido linksmi šūkavimai ir dainos.

O Kuba gulėjo tyliai, nes kažkaip retai dabar besuimdavo jį skausmai, tad tik klausėsi ir spėliojo, kaip jie ten linksminasi, ir šnekučiavo su Lapa, kuris nė valandėlės jo nepaliko, ir vaišinosi abu Juzės sklindžiu arba pakšėjo arkliams ir kalbino juos. Šie džiaugsmingai gugeno ir gręžiojo galvas nuo ėdžių, o kumelaitė, nusitrenkusi kamanas, net prieidavo prie gulto paišdykauti ir glaustė šiltas, drėgnas savo šnerves prie jo veido.

— Sublogai, vargšele, sublogai! — Glostė ją jausmingai ir bučiavo išpūstas šnerves.— Nesibijok, greit išgysiu, tai bematant šonus tau pataisysiu, kad ir grynomis avižomis...

Tilo greit ir beprasmiškai žiūrėjo į pajuodavusius stavarus, iš kurių sienomis sunkėsi gyvasakių lašai tarytum kruvinos ir sustingusios ašaros...

Saulėta, tačiau pablyškusi diena žvilgčiojo tyliom akim pro plyšius, o pro atviras duris veržėsi platus mirgančios žaižaruojančios šviesos srautas tarytum rugienose auksiniai voratinkliai, kuriuose mieguistai, alpstamai dūzgėdamos, plakasi musės.

Valandos slinko viena po kitos ir vilkosi lėtai, lyg akli ir šlubi seniai, kur eina vargiai, tylėdami per gilius smiltynus, arba it akmuo, kuris, kritęs į gelmę, lekia, dingsta ir pranyksta, kol žmogaus akys jo nebepagauna.

Tarpais į arklidę įskrisdavo čiulbanti rėksminga žvirblių gauja ir įžūliai puldavo lovius...

— Kokie gudrūs, bestijos! — šnabždėjo.— Tokiam paukšteliui, o Viešpats Dievas proto davęs, žino jis, kur maisto susirasti. Tylėk, Lapa, tegu sau pasisotina ir pasistiprina vargšėliai, nes ir jiems žiema ateis.— Ramino, nes šuo puolė vyti lauk plėšikus.

Kiaulės kieme ėmė žviegti ir kasytis į kampus, net kūtė drebėjo, o paskui pradėjo kaišioti į duris ilgus purvinus snukius ir kriuksėti.

— Išvyk lauk, Lapa. Ubagės kokios, joms visko vis maža!

Po jų sukatėjo prieš slenkstį vištos, o didelis, raudonas gaidys atsargiai žvilgčiojo, traukėsi, plakė sparnais, šūkavo ir pagaliau įžūliai peršoko slenkstį ir įlėkė į pintinę, pilną avižų; paskui jį puolė ir vištos, tačiau nesuskubo palesti, nes bežiūrint atkrypavo pulkas gagenančių žąsų ir tarpdury šnypšdami sudūlavo raudoni snapai ir sulingavo ilgi, ištiesti kaklai.

— Išvyk, šuneli, išvyk! Vaidijasi, rupūžės, kaip bobos!

Žinoma, beregint pasklido klegesys, cypimas, sparnų plazdėjimas, ir plunksnos ėmė lėkti lyg iš perplėš-

tų duknų, nes Łapa nešykštėjo sau džiaugsmo; sugrįžo pavargęs, išleidęs liežuvį ir linksmai cypė.

— Tylėk, tylėk gi jau!

Nuo trobos atskrido piktas Jagustynkos balsas, bėgiojimas ir trankymas daiktų, velkamų iš vienos trobos į antrą.

— Rengiasi sutiktuvėms!

Keliu kai kas pravažiuodavo, tačiau tik retkarčiais, ir dabar kaip tik girgždėdamas traukė kažkoks vežimas; Kuba atidžiai klausėsi, norėdamas įspėti kas važiuoja.

— Klombų vežimas vienkinkis ir su vežėčiom, turbūt į mišką pakratų. Žinia, ašis prie galo nudilusi, ir dėl to stebulė trinasi ir girgžda.

Keliais vis sklido žingsnių atgarsiai, kalbos; skrido balsai ir virpėjo vos nugirstami, vos nujaučiami skambesiai, tačiau jis bematant juos pagaudavo ir atskirdavo.

— Senis Petras į karčiamą eina,— murmėjo.— Valentienė barasi... turbūt kieno žaselės perėjo į jos pusę... Ragana, ne boba!.. Koziolienė eina — taip man rodos... taigi... bėga ir šaukia... aišku, ji!.. Rapolų Petras... vapalioja, bestija, lyg kukulaičių burnon prisikimšęs... klebono kūmelė vandens važiuoja, taip... stovinėja... užkliuvo ratas... koją da kuomet išsisuks...

Taip pamažėli sau klausėsi visko ir galvojo, ir tomis jausmų akimis vaikščiojo po kaimą, rūpinosi, plušėjo, jaudinosi, gyveno viso kaimo gyvenimu, tad nė nepastebėjo, kaip diena iš lėto praslinko; sienos prigeso, durys pablyško, ir kūtė ėmė temti.

Jau pačiu pavakariu atėjo Jambrožis; nebuvo dar kaip reikiant išsipagiriojęs, nes dar svirduliavo ir taip greitai kalbėjo, jog sunku jį buvo suprasti.

— Sako, koją išsisukai?

— Taigi pasižiūrėk ir padėk.

Jis tylomis vyniojo sukruvintus, uždžiūvusius ir taip prie kojos prikepusius skudurus, jog Kuba ėmė plyšdamas šaukti.

— Ir merga gimdydama taip nežviegia! — paniekinamai sumurmėjo Jambrožis.

— Kad skauda! Taigi neplėšk taip! Jėzau! — kone staugė.

— O tai tave ištaisė! Šuo tau blauzdą išgraužė, ar ką? — sušuko nustebęs, nes blauzda buvo sudraskyta, išpūliavusi ir sutinusi kaip trinka.

— Tai... niekam tik nesakyk... eigulys mane pašovė... tik...

— Teisybė... šratai sėdi po oda it aguonos... Ar iš tolo į tave šovė? Oho! Taip man regis, kad koja niekais... kauliukai girgžda... Kodėl gi išsyk manęs nepašaukei?

— Bijojau... kad nesužinotų, kiškelių pamedžiot buvau išėjęs... nušoviau... ir jau į lauką buvau išėjęs... o tas kad dės į mane...

— Kalbėjo kažkada eigulys, kad jiems kažkas eibes daro...

— A jau... eibes... lyg kiškiai kam priklausytų... žaltys... pritykojo mane... jau į lauką buvau išėjęs, o tas iš abiejų vamzdžių pylė... kad tave kur, rupūže... tik niekam nesakyk... į teismą paduotų... stražnikai... ir tučtuojau šautuvą atimtų, o šautuvas ne mano... Maniau, kad savaime praeis... padėk, nes taip plėšia, taip skauda...

— Tai štai koks iš tavęs meistras! Toks sau pasižiūrėti rimša, tylutėlis, nekaltas bernelis, o su ponu kiškeliais dalijasi... Še... bet už tas dalybas kojele atmokėsi...

Ir apžiūrėjęs dar kartą smarkiai susirūpino:

— Per vėlu, kur tau — per vėlu!

— Padėk, padėk! — vaitojo Kuba išsigandęs.

Jambrožis nieko nebeatsakė, tik atsiraitė rankoves, išsitraukė aštrų peiliuką, tvirtai suėmė koją ir ėmė knebinėti šratus ir spausti pūlius.

Kuba išsyk staugė lyg pjaunamas gyvulys, net Jambrožis užkimšo jam burną kailiniais; bet pagaliau nutilo, nes iš skausmo apalpo. Jambrožis apžiūrėjo jam koją, apdėjo kažkokiu tepalu, aptvarstė naujais skudurais ir tik tada jį atgaivino.

— Į ligoninę turi eiti...— tyliai sumurmėjo.

— Į ligoninę?..— Kuba buvo dar be sąmonės.

— Nupjautų tenai tau koją, tai gal ir išgytum.

— Koją?

— Taigi, jau niekam verta, supuvusi, visa pajuodusi.

— Nupjautų? — klausė, negalėdamas suprasti.

— Per kelį. Nesibijok, kulka man nuplėšė prie pat pasturgalio, o vis dėlto gyvenu.

— Tai tik nupjaut skaudamą vietą, ir jau būčia sveikas?

— Lyg ranka kas nuimtų... Bet į ligoninę reikia tuč-tuojau eit...

— Ne, bijau, ne... į ligoninę...

— Kvailas tu!..

— Ten gyvus pjausto... ten... Nupjauk pats... kiek tik norėsi, užmokėsiu, nupjauk... į ligoninę nenoriu, verčiau čia stipti.

— Tai ir pastipsi... tik daktaras gali tau nupjauti. Tuoj nueisiu pas vaitą, kad rytoj duotų tau padvadą ir nuvežtų į miestą.

— Be reikalo eisi, ba į ligoninę negulsiu...— pasakė kietai.

— A jau, klaus kas tave, kvaily!

— Nupjauti — ir tučtuojau pasveikčia...— tyliai kartojo Kuba, anam išėjus.

Aptvarstyta koja nustojo skaudėjusi, tik nutirpo ligi pat kirkšnies, o visą šoną kirbino, tarytum skruzdės ten lakstė; tačiau jis buvo giliai susimąstęs ir nekreipė į tai dėmesio.

— Pasveikčia! Turbūt, taip ir būtų, Jambrožis juk visos kojos nebeturi... su ramentu vaikšto... Sąko, lyg ranka nuimtų... Bet Boryna mane išvytų... žinia, bernas be kojos... nei prie plūgo, nei prie kokio darbo. Ką gi aš veikčia? Bandą beliktų ganyti, arba ubagais eiti... į svietą, prie bažnyčios kur?.. Arba kaip sena klumpė šiukšlyne.. stipti patvory. Jėzau gailestingas! Jėzau!

Staiga jam viskas paaiškėjo, ir jis net pakilo iš akinančios baimės.— Jėzau! Jėzau! — kartojo it kliedėdamas, beprasmiškai, visas virpėdamas.

Prapliupo gilia sielvartinga rauda, nesuvaldomai riedančio prarajon bejėgiškumo šauksmu.

Ilgai staugė ir blaškėsi kančioje, tačiau pro tas ašaras ir sielvartą ėmė pintis ir kažkokie sprendimai, svarstymai; jis iš lėto tilo, rimo ir taip gilinosi į savę, jog nieko nebegirdėjo; tarytum sapne vaidenosi jam kažkokia muzika, dainos, netolimi balsai.

Tuo pat laiku vestuvės kėlėsi pas Boryną. Rengėsi Jagusę pasitikti atvykstant pas vyrą.

Kiek anksčiau atvedė stambią karvę ir atvežė skrynią, duknas ir visokių daiktų, kurių buvo gavusi kraičio.

O dabar, valandėlę po saulėlydžio, kai sutemo ir pasaulis apsitraukė rūkais — mat prieš oro atmainą,— visi išsipylė iš Dominikienės.

Muzikantai ėjo prieky ir agniai griežė, o paskui juos motina su broliais ir kūmais vedė Jagusę, pasi-

puošusią dar vestuviniais rūbais, o jau šalimais, kas kur vietą susiradęs, pulku drožė vestuvininkai.

Pamažėl ėjo išilgai tvenkinio, kuris prietėmio nustelbtas pajuodavo ir blėso vis tirštesniuose rūkuose ir apkurtusios, dar aklos tamsybės tylumoj; trepsėjimas ir griežimas sklido trūkiais ir dundėjo tarytum iš po vandens.

Tarpais dainavo jaunimas, ar kuri kūma užtraukdavo, tarpais sušukdavo kuris vyras, tačiau beregint nutildavo, nes tikro ūpo dar nebuvo ir drėgnas šaltis vėrė kiaurai ligi gyvo kaulo.

Tik tada, kai pasuko į Borynos tarputvorius, pamergės uždainavo:

Verkė, verkė mergužėlė,
Kai ją šliūbavojo,
Žvakės keturios kai degė
Ir vargonai grojo.
Tu tikėjais, kad taip visad
Gros tau, mergužėle?..
Vis kas dieną, po truputį...
O raudosi vėlei...

Priebuty prie slenksčio laukė jau Boryna, kavalieriai ir Juzka.

Dominikienė pirmiausia įnešė ryšulėlyje riekelę duonos, žiupsnį druskos, anglį, žvakės vaško trupinį ir pluoštelį per Žolinę pašventintų varpų, o kai ir Jagusė peržengė slenkstį, moterys svaidė paskui ją sutraukiotas gijas ir spalius, kad nelabasis negalėtų prieiti ir kad viskas gerai jai klotųsi.

Beregint ėmė sveikintis, bučiuotis ir linkėti jauniesiems laimės, sveikatos ir visko, ką ponas Dievas duos; ėjo į trobą ir netrukus nusėdo visus suolus ir kerčias.

Muzikantai, derindami instrumentus, tyliai griežė, kad nedrumstų vaišių, kurias iškėlė Boryna.

Vaikščiojo jisai su pilnu padėklu nuo kaimyno prie kaimyno, nuo kūmo prie kūmo, vaišino, ragino, glėbesčiavos ir gėrė su kiekvienu, kalvis antrajame gale jį pavadavo, o Magdė su Juzka nešiojo lėkštes medaus ir sūrio prikaišiotų sklindžių, kurių tyčiomis, tėvui prisigerinti, buvo prikepusi sutiktuvėms.

Tačiau ne kažin kaip dar tesilinksmino; žinia, niekas už apykaklės nepylė ir nuo stikliukų nebėgo, gėrė net su noru, bet kažkaip neįsigavo dar vestuvinio ūpo ir virti nevirė — vos vos kunkuliavo, kaip vanduo ant silpnos ugnies; sėdėjo apsnūdę, judėjo sunkiai, lyg ne savi, šnekučiavosi mažai ir tyliai, o vienas kitas senesniųjų vogčiomis žiovavo, rąžėsi ir ilgėdamasis galvojo, kaip kuo greičiausiai kur ant šiaudų nusigauti.

O moterys, tos didžiausios triukšmo ir linksmybės mielės, atsidrėbė ant suolų, slapstėsi kerčiose ir nedaug tarpusavy tekalbėjo.

Jagusė vyro kamaroj tuoj persirengė paprastais drabužiais, tik tiek, kad šventadieniškais, ir atėjo vaišinti ir svečių priiminėti, bet motina jai nieko nedavė paliesti.

— Pasinaudok sau vestuvėmis, dukrele, pasinaudok! Prisidirbsi dar, prisiplušėsi! — šnibždėjo ir vis spaudė ją prie krūtinės, verkdama glaudė, net ne vienas stebėjosi, nes ne į svietą juk ištekėjo, ne į kitą kaimą ir ne į skurdą.

Juokėsi žmonės iš tokio motinos jautrumo ir šaipydamiesi galando liežuvius, nes kaip tik dabar, per sutiktuves, kai Jagusė jau kaipo šeimininkė įėjo į vy-

ro namus, į šitiek žemės ir visokios naudos, atsivėrė jiems akys, o ne vieną suaugusių dukterų motiną pavydas smaugė už gerklės, o ir merginos jautėsi kažkodėl nesavai ir liūdnai.

Ėjo žmonės ir į antrąjį galą, kur Antanai pirma gyveno, o dabar Ieva su Jagustynka ruošė vakarienę, net krosnyje ūžė ir Vitekas vos spėjo malkas nešti ir kišti po didžiuliais katilais.

Ir landžiojo po visą trobą ir į kiekvieną plyšelį smaigstė pavydžias savo akis.

Kur nepavydėsi tokios laimės?..

Kad jau ir pati troba geriausia kaime, didelė, šviesi, aukšta, menės kaip kokiam dvare — išbaltintos, su grindimis, švarios! O kiek rakandų, kiek visokių indų, vien šventųjų paveikslų gal koks dvidešimt, ir visi su stiklais! O čia dar kūtės, arklidės, daržinės, pašiūrės! O ar maža galvijų? Vien karvių uodegų penketas, neskaitant buliaus, kuris irgi pelną nemažą duoda! Trejetas arklių; o kur dar žemė? Kur žąsys, kiaulės?..

Dūsavo gailiai ir viena kita vis tyliai kalbėjo:

— Dieve mano, kad ir duoda Dievas tokiems, kurie ir nenusipelnę!

— Mokėjo sau pagelbėti, mokėjo!

— Žinia, visad tas gaus, kuris priešais išeis.

— Tai kodėl gi pačios Ulisė neišėjo?

— Nes Dievo bijo ir skaistybėj gyvena.

— Ir kitos dėl to pat.

— Kitoms mat žmonės nedovanotų, tegu tik naktį užtiktų su kokiu bernu, bematant po svietą liežuviais išvalkiotų.

— Tokia turi laimės...

— Nes gėdos neturi.

— Eikit gi šen! — šaukė Andrius.— Muzika griežia, o troboj nė vieno sijono nėr — nė su kuo šokti!

— Žiūrėk, koks smarkus! O ar leis tau motina?

— Kad tik kelnių nepamestum ir zerkolo neparodytum, kai jau taip smarkiai veržies.

— O kojomis žmonių nespardyk!

— Su Valentiene eik į porą — bus dvi baidyklės!

Andrius tik nusikeikė, čiupo pirmą nuo krašto ir išvedė, nesiklausydamas tų, kur užpakaly jo tratėjo.

Tuo tarpu troboj jau šoko, bet dar lėtai, lyg nenoromis; viena tik Nastė Golombaitė smarkiai dūko su Pačesių Simu. Buvo juodu iš anksto susitarę, tad muzikai sugriežus stipriai susikabino ir ilgai sąžiningai šoko; čia pasilsėdami apsikabinę vaikščiojo po trobą,— taip ir traukė juodu vieną prie antro,— čia vėl linksmai šnekučiavosi, garsiai juokėsi ir vaikščiojo šlaunis prie šlaunies; o Dominikienė nerami žvilgčiojo į sūnų.

Tačiau atėjus vaitui — jis pasivėlavo, nes naujokus turėjo palydėti į apskritį,— žmonės įsismagino, mat jis, vos tik įėjęs ir vieną antrą stikliuką išgėręs, ėmė kalbėtis su ūkininkais ir juokauti iš „jaunųjų".

— Jaunasis kaip siena, o jaunoji lyg raudona gelumbė.

— Rytoj pasakysi...

— Meistras iš tavęs, Motiejau, dienos veltui nepraleidai.

— Juk jis ne žąsinas, tai negi visų akyse!

— Ir iš puskvortės dėl to nesilažinčia! Tik mesk akmenėlį į krūmus, o visad koks paukštelis išskris,— vaitas jumi tai sako!

Prapliupo juoku visi, nes Jagna pabėgo į antrąjį galą.

Moterys irgi plepėjo, kas tik joms ant seilės užėjo.

Beregint kilo klegesys, ir linksmumas apsiautė sielas; čia sąžiningai padėjo vaitas, bet ir degtinė padarė savo. Boryna nešykštėjo ir butelį vis leido ratu; šoko

dabar smarkiau ir dažniau, jau ėmė dainuoti, tūpčioti ir po trobą skrieti vis didesnį ir didesnį ratą.

Tuo tarpu atsirado Jambrožis, tuojau atsisėdo, kone prie pat slenksčio, ir godžiomis akimis lydėjo butelį.

— Pats tai tik tenai galvą ir gręži, kur stikliukai skamba! — šovė jam vaitas.

— Skambūs jie; o kas trokštantį pagirdys, dangaus karalystę apturės! — atsakė rimtai.

— Še vandens, maiše tu šikšninis.

— Kas tinka galvijui, tas kenkia žmogui! Sakoma taip: „Vanduo kurį išganys, tą išganys, o degtinė kožną vieną ant kojų pastatys".

— Taigi gerk degtinę, kad esi toks gudročius.

— Į jūsų sveikatą, vaite! Sako dar ir taip: „Krikštykis vandeniu, vestuves laistyk degtine, o mirtį ašaromis".

— Gerai sako, gerk antrą...

— Nepabėgsiu ir nuo trečio! Visuomet geriu vieną už pirmąją žmoną, o du — už antrąją.

— Kodėl gi taip?

— O kad laiku numirė, kad galėčiau sau trečios pasieškoti.

— Apie bobą dar sapnuoja, o jau pavakariais jam akyse tamsu...

— Dar ir patamsiais sugraibyčiau lazdele, kame silpnoji bobos vieta!

Troba prātrūko juoku.

— Su Jagustynka tave supiršim! — šaukė moterys.

— Degtinę ji mėgsta ir tokia pat liežuvinga,— pridūrė kitos.

— Sakoma: „Darbštus vyras ir liežuvinga boba pusę svieto užkariaus".

Vaitas prisėdo prie jo, o kiti šalimais, kas kur suradęs suolą, o kam pritrūko vietos, stoviniavo ir grūdosi į krūvą; bemaž pusę trobos užėmė, nepaisydami šokėjų.

Beregint pasipylė juokavimai, linksmi pasakojimai, pasakėčios, žodeliai ir visokios išmonės taip, jog troba drebėjo nuo juoko; o labiausiai smarkavo Jambrožis: prasimanė nebūtų dalykų ir melavo stačiai į akis, bet taip sklandžiai ir juokingai, jog visi leipo juokais; o iš moterų tai Vachnikienė niekam neužsileido ir pirmavo šnektoje, vaitas taipgi pritarinėjo, kiek jam leido jo tarnybinis orumas.

Muzikantai traukė iš peties, karštai, jaunimas gyvai dūko, šūkavo ir kulnimis smarkiai trankė, ir visi taip sutartinai ir mudriai linksminosi, jog visą pasaulį pamiršo. Pagaliau kažkas priemenėj pamatė Jankelį. Beregint įsitempė jį į trobą. Žydas nusiėmė kepurę, linkčiojo ir draugiškai su visais sveikinosi, nepaisydamas, kad pravardžiavimai it akmenys lakstė jam pro ausis.

— Rudis! Nekrikštas! Kumelės vaikas!

— Tylėkit! Pavaišint jį kuo nors, degtinės jam duot! — šaukė vaitas.

— Ėjau pro šalį keliu, tai norėjau pasižiūrėt, kaip gaspadoriai linksminas. Dėkui, ponas vaite, degtinės išgersiu, kodėl negalėč išgert už jaunųjų sveikatą?

Boryna atnešė butelį ir pavaišino. Jankelis išsišluostė stikliuką palaidinio skvernu, užsidėjo kepurę ir išgėrė, o antruoju pasitaisė.

— Pasilik, Jankeli, nesusitrefnysi! Ei muzikantai, užrėžkit „žydišką"! Tegu Jankelis pašoka! — šaukė juokdamiesi.

— Galiu pašokti, tai ne griekas!

Tačiau, kol muzikantai suprato, kas jiems šūkaujama, Jankelis tyliai išspūdino į priemenę ir dingo kieme — nuėjo pas Kubą atsiimti šautuvo.

Niekas nepastebėjo, kaip jis išėjo, nes Jambrožis nesiliovė lojęs, o Vachnikienė lyg bosu jam pritarė, ir taip praėjo jiems laikas lig vakarienės; jau ir muzika nutilo, šeimininkės sustatė stalus ir tarškino indus, o jie vis juokavo.

Veltui Boryna kvietė valgyti — niekas nė negirdėjo. Paskui ir Jagusė keletą sykių kartojo, kad eitų, bet vaitas įtraukė ją į būrį ir, laikydamas už rankos, pasisodino šalia savęs.

Pagaliau Jasius, pravarde Griova, sušuko balsiai:

— Eikit, žmonės, prie dubenų, nes aušta!

— Tylėk, kvaiša, atsiras ir tau dubuo išlaižyti!

— Jambrožis vis loja, net dulkės rūksta, ir mano, kad juo kas tiki...

— Jasiuk, kai tau kas duos į snukį, tai priimk, nes tai tavo, o manęs neruš — neįveiksi.

— Ogi pamėginkim! — sušuko bernas, nes apykvailis buvo ir šmaikštaus žodelio neišmanė.

— Jautis tiek pat įveiks, o gal ir daugiau.

— Jambrožis kunigui naktinius puodus nešioja, tai mano, kad visų gudriausias!

— Įleisk kiaulę į bažnyčią — ir ant altoriaus užlips! Kvaiša! — sumurmėjo įsižeidęs.

Mat Jasiaus motina norėjo ginti sūnų. Jambrožis pirmas nuėjo prie stalų, o paskui jį ir kiti, ir skubiai ėmė sėstis į vietas, nes virėjos nešė garuojančius dubenis ir kvapai sklido po trobą.

Susisėdo pagal amžiu, ir kaip tiko sutiktuvėse, Dominikienė su sūnumis atsisėdo per vidurį; pamėrgės ir pajauniai susėdo drauge, greta, o Boryna su Jaguse pasiliko troboj patarnauti ir visko prižiūrėti.

Pasidarė tylu, tik tiek, kad už langų šūkavo ir pešėsi tarpusavy vaikai, o Lapa lodamas lakstė aplink trobą ir veržėsi į priemenę; žmonės tylėdami ir ramiai dorojo valgį ir atsidėję baksnojo kupinus, dubenis, tik šaukštai brūkšėjo į kraštus ir stikliukai skimbčiojo, eidami ratu.

Jagusė nuolat ragino ir bemaž kiekvienam atskirai kaišiojo čia mėsos, čia kito ko ir vertė, kad sau nešykštėtų; sklandžiai jai tas sekėsi, ir ji taip taikliai kiekvienam patarikų žodį pratardavo, su tokiu orumu visiems gerinosi, jog ne vienas bernas sekė ją liūdnomis akimis, o jos motina net augo iš pasitenkinimo, dėjo šaukštą į šalį, norėjo tik į ją pasižiūrėti ir pasidžiaugti.

Ir Boryna tai matė, nes kai ji ėjo pas virėjas, išbėgo paskui, pasivijo priemenėj, stipriai apkabino ir smarkiai pabučiavo.

— Šeimininkėle mano brangi. Taigi kaip toji dvaro ponia, taip sau šauniai šeimininkauji ir visa taisai!

— Tai ar aš ne šeimininkė! Eikit gi į trobą, Gulbas su Simonu kažko pasipūtę sėdi ir maža tevalgo. Užgerkit juos!..

Aišku, kad jis klausė jos ir darė, ko tik ji norėjo! O Jagusei buvo nuostabiai linksma ir ūpas geras. Pasijuto šeimininkė, ir dar ne bet kokia — kone ponia; taigi ir valdžia jai pati į rankas ėjo, o draug su ja augo rimtumas ir taurumas, pilnas tvirčio ir ramumo! Vaikštinėjo sau po kambarius laisvai, gyvai visko žiūrėjo ir taip išmintingai tvarkė, tarytum jau nuo kažin kada būtų sava galva šeimininkavusi.

— Kokia ji yr — senis netrukus pažins, ir tai jo dalykas, bet man regis, kad gaspadinė ji bus puiki,— šnibždėjo Evka Jagustynkai.

— Prie pilno aruodo ir kiaulė gaspadinė! — atsakė toji kandžiai.— Taip bus, kol senis jai nusibos, kol pradės lakstyti paskui bernus...

— To nedarys, tik tiek gal, kad Matas yra atsargoj, tas juk jos nepaleis.

— E... paleis! Paverš nuo jo kitas, paverš...

— Boryna?

— A jau, Boryna! Yra kas už abu juos stipresnis... yra... tegu tik ateina laikas, o pamatysi pati...— gudriai nusišypsojo.— Vitek, nuvaryk šunį, nes loja, net ausis skauda, ir išvaikyk tuos vaikus — stiklus da, ko gero, iškuls ir apsamanojimą išpešios.

Vitekas pašoko su bótagu, šuo nutilo, bet pasklido triukšmingai bėgančių vaikų būrelio cypimas ir trypimas; nuvijo juos net lig kelio ir grįžo susigūžęs, nes paskui jį byrėjo kruša grumstų ir akmenų.

— Vitek! Palauk gi! — šaukė Rokas, stovėdamas prie kampo kieme, šešėly.— Pašauk Jambrožį, sakyk, kad skubus reikalas, laukiu gonkose.

Po valandėlės atėjo Jambrožis, smarkiai papykęs, kad sutrukdė jam valgį per patį skanumą, kai valgė paršiuką su žirniais.

— Bažnyčia dega, ar ką?

— Nešaukit! Eikit pas Kubą, nes man rodosi, kad jis miršta.

— Tegu sau stimpa, tik tegu nekliudo žmonėms valgyt! Buvau pas jį pavakarėj ir sakiau, rupūžei, kad į ligoninę taisytųs,— koją jam nupjautų, ir tucj pasveiktų!..

— Taip jam pasakėt! Dabar suprantu: man rodos, kad jis pats sau koją nusikirto...

— Jėzau Marija! Kaipgi čia taip, pats sau nusikirto?..

— Eikit greičiau — pamatysit. Ėjau gult į kūtę, ir vos įėjau į kiemą, Lapa kad šoks prie manęs, kad ims loti, cypti, už sermėgos dantimis tampyti ir traukti,— negalėjau suprasti ko nori... o jis nubėgo pirmyn, žiūrau — Kuba begulįs persikoręs per slenkstį, galva arklidėj! Išsyk pamaniau, kad norėjo išeiti į orą ir apalpo! Perkėliau jį ant gulto ir užsižiebiau žibintą vandens paieškoti, o jis visas kruvinas, išblyškęs kaip siena, ir iš kojos kraujas jam plūsta. Greičiau, kad paskutinio kvapo neišleistų.

Įėjo į arklidę. Jambrožis ėmė smarkiai gaivinti Kubą; tas gulėjo bėjėgis, šiek tiek dar alsavo ir gargėjo pro sukąstus dantis, kuriuos reikėjo net peiliu praskirti — kitaip negalėjai įpilti vandens jam į burną.

Koja buvo perkirsta per kelį, vos besilaikė ant odos skutelio ir gausiai kraujavo.

Ant slenksčio raudonavo kraujo dėmės ir gulėjo kruvinas kirvis, o tekėlas, kuris visuomet stovėjo arklidės pastogėj, dabar taip pat gulėjo palei slenkstį.

— Aišku, pats sau nusikirto. Bijojosi ligoninės, manė, kvailys, kad pats sau padės. Tai kietumas vyro, tai atkaklumas! O Jėzau, pačiam sau koją nusikirsti! Stačiai nepatikėtum! Kraujo daug jam nutekėjo.

Kuba staiga pramerkė akis ir gana sąmoningai suvartė.

— Nukrito? Kirtau du kartus, bet man akys aptemo...— sušnibždėjo.

— Ar skauda?

— Nė kiek. Tik nusilpau visai, bet jaučiuos sveikesnis!

Jis gulėjo ramus ir nė nesuriko, kai Jambrožis jam tvarkė koją, plovė ją ir tvarstė sušlapintais skudurais.

Rokas klūpodamas švietė žibintu ir taip karštai meldėsi, jog ašaros jam byrėjo veidu, o Kuba, tik šypsojosi džiaugsmingai, graudžiai ir kažkaip jausmingai, it paliktas laukuose kūdikėlis, kuris dar nesuvokdamas, jog liko be motinos, džiaugiasi žolėmis, viršum jo šnabždančiomis, žiūri į saulę, tiesia rankeles į praskrendančius paukštelius ir saviškai su viskuo šnekučiuoja ir linksminasi,— taip ir jis dabar jautėsi; jam buvo gera, ramu ir neskaudėjo, o sieloje taip lengva ir linksma, jog perniek laikė savo ligą, tik tyliai vis gyrėsi... kaip kirvį gerai išgalandęs... koją padėjęs ant slenksčio... ir kirtęs į pačią ropelę... suskaudę, bet koja nuo vieno karto neatsiskyrusi... tai antrąkart iš visų jėgų kirtęs... ir štai dabar nė kiek jam nebeskaudą,— matyt, padėję... tegu tik turėtų truputį daugiau jėgų, tai ant gulto ilgiau nebūtų, o į vestuves eitų... šoktų... ir nors kiek užvalgytų, nes valgyti labai norįs...

— Gulėk ramiai ir nejudėk, valgyt greit gausi,— pasakysiu Juzei.

Rokas paglostė jam veidą, ir abu su Jambrožiu išėjo į kiemą.

— Ligi ryto leisis, užmigs tyliai kaip paukštelis, nes kraujas jam visas ištekėjęs.

— Reikia kunigą parvežti, kol jis protą dar turi!

— O kad kunigas išvažiavęs į svečius, į Volią pas ponus.

— Eisiu jo, delsti negalima!

— Ligi Volios mylia kelio, naktį ir per girią nenueisit. Stovi čia pakinkyti arkliai tų, kurie po vakarienės ketina važiuoti, imkit juos ir važiuokit.

Išvažiavo arklius ant kelio, ir Rokas įsėdo i vežimą.

— Nepamirškit tik Kubos, jį reikia slaugyti! — sušuko važiuodamas.

— Nepaliksiu jo vieno, neužmiršiu.

Tačiau beregint užmiršo, tiek teatsiminė, kad Juzei pasakė apie valgį, o pats grįžo prie stalo ir taip stipriai bei nuoširdžiai įsisiurbė į butelį, jog netrukus nieko apie pasaulį nebežinojo.

O Juzė, gera mergaitė, ką tik galėdama surinko į dubenėlį, įpylė gerokai degtinės į puskvortę ir noriai visa tai nunešė.

— Kuba, užvalgyk truputį, pasinaudok ir tu, kad vestuvės!

— Dėkui, Juze! Dešra, rodos, skani, kvepia.

— Taigi tyčia pakepinau, kad pamėgintum,— įspraudė jam dubenį į rankas, nes arklidėj buvo tamsu.— Išgerk pirma degtinės.

Išgėrė viską iki dugno.

— Pasėdėk tuputį, taip nuobodu man vienam...

Ėmė čiaupsėti, kramtyti, gromuliuoti, bet nieko negalėjo nuryti.

— Linksminasi, ką?

— Tokios vestuvės, tiek žmonių, kad kaip gyva dar nesu mačiusi.

— Borynos juk, tai kur nebus! — sušnibždėjo jis didžiuodamasis.

— Žinia, o tėvas kad linksminasi ir vis paskui Jagusę vaikšto, vis vaikšto.

— Tai kaipgi... graži, dailaus veidelio, kaip kokia dvaro ponia!

— O žinai ką? Dominikienės Simas tai prie Nastės Golombaitės gretinas.

— Senė neleis, pas Nastę namuose dešimt burnų tris margus apsėdę.

— Užtat ir skirsto juos kur pagaudama, ir smarkiai saugo.

— O vaitas ar yra?

— Linksmina kitus ir labiausiai šneka, o Jambrožis taip pat.

— Kurgi tau ne, į tokias vesturves suėję, ir dar pas tokį gaspadorių! Nežinai, kaip Antanai gyvena? — tyliai paklausė jis.

— Kaipgi, buvau pas juos nubėgusi temstant, vaikams nunešiau mėsos, sklindžių ir duonos... Iš trobos mane išvijo ir išmetė į pakulnę viską, ką buvau nunešusi... Smarkiai užsikirto ir toks piktas, toks piktas... o skurdas jų troboj, o verksmas... Hanka vis barasi su seseria, jau ir už čiuprų buvo susikibusios.

Jis nieko į tatai neatsakė, tik smarkiai šniurkštė ir kažkaip lyg greičiau alsavo.

— Juze,— tarė po valandėlės,— kumelė kažko stena ir iš pat vakaro jau gulinėja — turbūt atsives... reiktų prižiūrėti. Gėralo kokio pataisyti. O, kaip stena! Vargšelė brangi, o aš nieko padėt negaliu... baisiai silpnas... visai be jėgų...

Pavargo ir nutilo, tarytum prisnūdęs.

Juzė skubiai nuėjo.

— Kuš kuš kuš...— sušuko jis atsipeikėjęs.

Kumelė pratisai sužvengė ir prirašta ėmė blaškytis, net grandinė sužvangėjo.

— Nors kartą sočiai pavalgysiu! Gausi ir tu, šuneli, gausi, tik necypk...

Smarkiai ėmėsi dešros, bet negalėjo, visiškai nebenorėjo, vėlėsi jam burnoje.

— O Jėzau, tiek dešros, tiek mėsos... o negaliu... visiškai negaliu.

Veltui mėgino, laižė, uostė — negalėjo; ranka bejėgiškai nukrito, ir jis pakišo ją po šiaudais, nepaleisdamas dešros iš saujos.

— Dieve mano, tiek daug visko, gyvenime niekad nesu tiek turėjęs, o negaliu.

Gailis suspaudė jam sielą, ir ašaros ėmė byrėti veidu, verkė graudžiai, net kukčiodamas, it nuskaustas vaikas.

„Paskui sau užvalgysiu, pasilsėsiu truputį ir pabaliavosiu",— pagalvojo.

Bet ir paskui valgyti negalėjo: snūduriavo, nepaleisdamas iš saujos dešros ir nė nejausdamas, kad Lapa tylutėliai ją graužia...

Staiga atsipeikėjo, nes muzika po vakarienės trenkė troboj taip galingai, jog arklidės sienos drebėjo ir išsigandusios vištos katėjo kūtėje.

Riksmai išsiveržė į lauką ir tryško iš trobos, tarytum raudonos ugnys tamsią naktį, tarytum perkūnai griaudė arklidėje.

Smarkiai ten ūžė, juokėsi, linksminosi, džiūgavo, tik žemė dundėjo nuo valkymosi, o merginų riksmai skrodė orą.

Kuba išsyk klausėsi, tačiau čia pat miršosi, miegas jį supo ir nešė į kažkokią triukšmingą tamsą, tarytum po šniokščiančiais vandenimis... į vėtros stauginamų girių gilumą.

O kai vestuvės dar smarkiau pratrūko, klegesys ir trankymas kulnimis beveik trobą ėmė ardyti, jis kiek atsipeikėjo, išniro siela iš tamsybių, kėlėsi iš užmaršties, grįžo iš siaubingų tolių ir klausėsi.

O tarpais mėgino valgyti arba tyliai, nuoširdžiai šnibždėjo:

— Kuš kuš kuš!

Tačiau siela jau skyrės nuo jo ir lėtai skrido kažkur į erdves it Dievo paukštelis, skriejo dar klaikiais ratais, vis dar negalėdama atitrūkti, pritūpdama tarpais prie šventos žemės pasilsėti iš nuovargio, paguosti našlaitės raudos žmonių klegesy; į mylimųjų tarpą ji suko, prie gyvųjų ėjo, šaukė gailiai į brolius, pra-

šė širdžių pagalbos ir pagaliau, Jėzaus malonės ir galios sustiprinta, nuskriejo į kažkokius pavasariškus laukus, į tas milžiniškas neapglėbiamas Dievo dirvas, amžinos šviesos ir amžinos linksmybės apgaubtas.

Ir skrido vis aukščiau, toliau, toliau, ten, ten...

...Tenai, kur nebeišgirsi jau žmonių raudos nei skausmingo visų sielų dejavimo...

...Tenai, kur vien kvepiančios lelijos dvelkia, kur gėlėti laukai medaus saldumu ošia, kur žvaigždėtos upės teka gausiai nuspalvintomis vagomis, kur amžina diena...

...Tenai, kur vien tylios maldos plaukia ir kvapūs dūmai be paliovos klostosi it rūkai, kur varpeliai skamba ir vargonai tyliai groja, ir šventoji auka aukojama be atvangos, ir žmonės jau nebenuodėmingi, ir angelai su šventaisiais drauge gieda Viešpaties garbei; skrido ji į tą šventą, nemarią, dievišką bažnyčią, kur žmogaus sielai skirta vien melstis, vien dūsauti, vien verkti iš džiaugsmo ir linksmintis su Viešpačiu per amžių amžius.

Tenai tad veržėsi išvargusi ir poilsio trokštanti siela, Kubos siela.

— — — — — — — — — — — —

O troboj visi šoko ir linksminosi iš visos širdies, smagiau net negu vakar, nes vaišės buvo gausingesnės ir šeimininkai labiau ragino.

Tad ir šoko lig paskutinio kvapo.

Virė jau taip, lyg vanduo ant stiprios ugnies, o kai kiek aprimdavo, muzika vėl su nauja jėga imdavo griausti, o jie tarytum javų rėžis, vėtros pagautas, tik lankstėsi, tik švaistėsi, bildėjo kojomis ir šaukdami leidosi iš naujo šokti, dainuodami, triukšmingai, ugningai — visu pulku.

Jau jiems sielos visiškai ištirpo nuo karščio, kraujas virdamas kunkuliavo, proto jie neteko, širdys užsimiršo ūždamos, o kiekvienas nervas virpejo pagal taktą, kiekvienas judesys buvo šokis, kiekvienas šūksmas daina, o visų akys žėrėjo džiaugsmu ir linksmybe.

Ir taip per visą naktį, ligi pat aušros!

O diena kilo sunkiai ir tyliai, paryčio aušros vertė į pasaulį niaurius, neperveriamus debesų kamuolius, o prieš pat saulėtekį staiga apsiniaukė ir sutemo, ėmė snigti. Išsyk skraidė retos, ratu skriejančios snaigės, tarytum eglių spygliai vėjuotą dieną, o paskui įsisnigo smarkiai.

Sniegas byrėjo tarytum pro tankų rėtį, krito stačiai, lygiai, tolydžiai, nešlamėdamas ir dengė stogus, tvoras ir visą žemę tarytum baltinta pilkšva drobe arba lyg suplėšytom plunksnom.

Ir vestuvės pasibaigė; žadėjo dar vakare susirinkti karčiamoj išsipagirioti, bet dabar jau ėmė skirstytis namo.

Tik pajauniai su pamergėm ir muzikantais priešaky, susispietę krūvele prieš gonkas, vienu balsu užtraukė paskutinę dainelę:

Labą naktį jums, jauniesiems,
Labanakt!
Laimės džiaugsmo palinkėsim,
Šeimininkams padėkosim,
Labanakt!

— — — — — — — — — — — — —

O tuo pat metu Kuba dėjo savo sielą po šventomis Jėzaus kojomis.

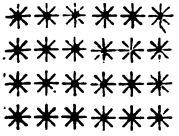

ŽIEMA

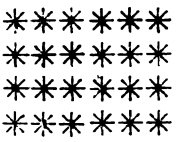

I

Artinosi žiema...

Dar tebesigrūmė su rudeniu ir staugdama blaškėsi mėlynuose toliuose, tarytum nuožmus ir alkanas žvėris, ir nenumanysi, kada jinai įveiks, šoks ir žiauriomis iltimis įsigrauš į pasaulį...

Dar biro tarpais nykus, palšas sniegas — rudens sniegas...

Dar užeidavo dienos sustingusios, liguistai mėlynos, nykios, dejuojančios, pūliuotos ir vaitojimų pilnos, šalta šviesa mirksinčios — lavoniškos dienos; paukščiai klykdami skrido į miškus, baikščiau kliunksėjo vandenys ir tekėjo vangiai, tarytum iš baimės sustingę; žemė drebėjo, o visoks gyvis kėlė jautrias, baimingas akis į žiemius — į neišmatuojamą debesų gelmę...

Dar naktys buvo rudeninės: aklos, kurčios, drumzlinos, pilnos miglos skutų ir mirusių žvaigždžių pamėnų — sutrūnijusios naktys virpančio tylėjimo, persmelkto užsmaugto baimės šauksmo; pilnos skausmingų atodūsių, blaškymosi, staigių nutilimų, šunų kauksmo, šąlančių medelių trūkčiojimo, gailių prieglobsties ieškančių paukščių balsų, baisingų šauksmų tamsoj paskendusiose dykynėse ir kryžkelėse, pilnos kažkokių skrydžių plazdenimo, šešėlių, tykojančių palei apmirusių trobų sienas, ropojančių rėkavimų, siaubingų vaidinių, nesuvokiamų šūkavimų, šiurpių čiaupsėjimų, veriančių dejonių...

Dar tarpais per saulėlydį iš niaurių švininio dangaus laukų išslinkdavo raudona milžiniška saulė ir krisdavo sunki, tarytum lydytos geležies statinė, iš kurios veržėsi kruvini garai ir šovė juodi, smalingi dūmai, dryžuoti liepsnojančiomis pintimis, atrodė, jog visas pasaulis skendi tarytum gaisro pašvaistėj...

Ir ilgai ilgai naktį danguje geso ir aušo kruvinos žaros, o žmonės kalbėjo:

— Žiema auga ir atjos ant piktų vėtrų.

Ir augo žiema, augo dienomis, valandomis, akimirksniais.

Ir atėjo.

O pirmiausia atskrido skelbėjai.

Kartą, tuoj po šventos Barboros, lengvos mirties patronės, tyliu, alpstančiu paryčiu atlėkė pirmi trumpi, plazdenantys vėjai, kaukdami apskriejo žemę it pėdas uodžiantys šunes, graužė rėžius, urzgė krūmuose, padraskė sniegus, pataršė sodus, nušlavė uodegomis kelius, išsivoliojo vandenyse ir vogčiomis nuplėšė vieną kitą senesnį stogą ar aptvarą ir ėmė ristis ir cypdami bėgti ant girių — o paskui juos, tuojau pavakarėj, pradėjo iš tamsos lipti ilgi, švilpiantys ir tarytum spygliuoti vėtrų liežuviai.

Pūtė jie visą naktį ir taip kaukė laukuose, kaip ruja išalkusių vilkų; o siautėjo sąžiningai, nes priešaušriu žemė jau rainavo iš po sutremptų ir išgraužtų sniegų, tik kai kur duobelėse ir vagose baltavo; sudraskytos tvoros ir rėžiai švietė plikėmis, kelias driekėsi pastirę ir sušalę, o speigas graužėsi aštriomis iltimis į žemę, net ji skambėjo it geležis — tačiau dienai užėjus, jie bėgo lodami, slapstėsi miškuose ir tykodami virpėjo įsitempę piktam šuoliui.

O dangus ėmė vis labiau blaustis; debesys slinko iš visų duobių, kėlė šlykščias galvas, rąžė sujauktus lie-

menis, taršė savo žilus karčius, švytravo žalsvomis iltimis ir ėjo visu pulku — grėsminga, niauria ir tylinčia spūstimi grūdosi padangėj; nuo žiemių plaukė juodi, milžiniški kalnai, nuspurinti, sudraskyti, suriogiinti, šakoti, tarytum sutriuškintų, suskardytų giliomis prarajomis, žaliomis ledų sąnašomis užpiltų girių plotai, skriejo priekin su nuožmia galia, su dusliu ūžesiu; nuo vakarų, iš už juodų, sustingusių miškų lėtai slinko mėlynos, pabrinkusios sąvartos, kur ne kur švintančios tarytum ugnimi, ir traukė viena paskui kitą begalinė virtinė, vis didesnė, vilkstinė, lyg didžiulių paukščių būriai; o nuo rytų pusės vilkosi plokšti, nurudavę, praamžini, almės pritvinę debesys, visiškai šlykštūs, tarytum dvėsenos, sutrūniję ir pūliais nutekėję; ėjo ir iš pietų, bet tie suskerdėję, raudoni, panašūs į maknynes ir durpynų liūnus, pilni mėlynų dryžių ir grumstų, pilni dėmių ir baisingų knibždynių — tarytum besirausiančių kirmėlių; net ir iš viršaus, lyg nuo užgesusios saulės, jie kraičiojo sučiurusiomis pakulomis arba byrėjo nuspalvinti it gęstančios žarijos — grumdėsi vieni ant kitų, rioglinosi milžiniškais kalnais ir užpylė dangų juodais, baisingais purvo ir griuvenų kunkulais...

Pasaulis staiga pajuodo, stojo gūdi tyla, prigeso šviesa, pamėlusios vandenų akys nualpo, visi tarytum nutirpo ir sustingo nustebę, sulaikę kvapą; baimė dvelktelėjo žeme, šaltis žvarbino kaulus, išgąstis pagavo už gerklės, šielos puolė į dulkes, nuožmus būgštavimas suplazdėjo viršum visų gyvių — buvo matyti, kaip kuria per sodžių kiškis sutaršytais gaurais, kaip veriamai kranksėdamos varnos puldinėja į kūtes arba ir stačiai į priemenes, šunes pašalėse stūgavo it pašėlę, žmonės pagužomis slėpėsi trobose, o palei tvenkinį bėgiojo akla kumelė su vežimo likučiais, daužėsi į

tvoras, į medžius ir, nykiai žvengdama, ieškojo arklidės.

Sklaistėsi drumzlinos, smaugiančios tamsybės; debesys leidosi vis žemiau, griuvo iš miškų kunkuliuojančiu rūkų tirštumu ir ritosi rėžiais it suaudrinti, pašėlę, baisingi vandenys — tvojo į sodžių ir viską užliejo ledine, sučiurusia migla; staiga dangus vidury praplyšo ir sušvito žydrai, tarytum šulinio vandens veidrodis, aštrus švilpesys pervėrė tamsą, ūkai staiga susisuko kamuoliais, o iš atsivėrusios prarajos išsiveržė pirmutinė vėtra, o apskui ją jau skrido antra, dešimta, šimtoji!

Jos staugė dabar jau pulkais, pylėsi iš tų gerklių tarytum nesulaikomos upės, plėšėsi tarytum nuo grandinių ir staugiančia, pasiutusia ruja pliekė debesis, puolė tamsą ir griovė juos ligi pamatų, graužė kiaurai ir šlavė nelyginant sutrūnijusius šiaudus.

Laukais pasklido riksmai, sumaištis, ūžesiai, švilpimas, dulkės.

Aštrių vėtrų kąnopomis sutrypti debesys lyg pagužomis bėgo virš girių ir miškų, dangus giedrėjo, diena vėl sušvito alvinėmis akimis, visi gyviai lengviau atsikvėpė.

Tačiau vėtros vis pūtė, pūtė kone visą savaitę be perstogės ir be atydžio. Dienas tai dar šiaip taip galima buvo pakęsti, nes į lauką ėjo tik tie, kuriuos reikalai vertė, o kiti sėdėjo trobose ir laukė galo; bet naktys buvo nepakenčiamos: kaip sykis tikosi aiškios, žvaigždėtos ir aukštybėse ramios, tik ant žemės vėtra kėlė šėtoniškas vesturves, tarytum išsyk drauge šimtas vyrų būtų pasikorę, bet užmigti nebebuvo galima, nes kaipgi: toks sklido staugimas, traškėjimas ir dardėjimas, lyg tūkstantis vežimų būtų smarkiausiai lė-

kę per gruodą, ir toks trypimas, kad net žemė drebėjo, ir Dievas težino, kas šūkavo, rėkojo ir staugė!

Trobos braškėjo, nes vėtra vis stumdė pečiais sienas, daužėsi į kampus, ramstė stogus, kibo už pamatų, tarytum kakta mušė į duris taip, jog buvo tokių, kur neišlaikė; kūlė stiklus — net reikėjo naktimis keltis ir priegalviais užkaišioti, nes ji veržėsi žviegdama į vidų, nelyginant įkyri kiaulė, ir taip žvarbino šalčiu, jog žmonės net ir po duknom stiro sušalę.

Kiek žmonės prisikentė per tas dienas ir naktis, neapsakysi!

O kiek eibių pridarė ta vėtra, tai nė nesuskaičiuotum: prigriovė tvorų, išpešiojo apsamanojimus, vaitui kone naują pašiūrę suvertė, Baltrui Koziolui pagriebė stogą nuo daržinės ir nunešė gerą pusę varsno į laukus, Vinciorekams nuvertė kaminą, malūnui nuplėšė kraštą malksnų stogo, o kiek mažesnių nuostolių! Kiek medžių išvartė soduose ir giriose! Palei vieškelį išrovė ar ne dvidešimtį tuopų, ir jos griuvo skersai, tarytum žiauriai nužudyti ir apiplėšti lavonai.

Per tas vėjuotas ir rėksmingas dienas Lipcai atrodė lyg išmirę; vėtra šėlo keliais taip smarkiai, jog jei tik kas išeidavo iš trobos, griebdavo už sprando ir trenkdavo kur pakliūva — į griovius, ant medžių, švaistydavo į tvoras, o Jasių Griovą tai net nuo tilto nupūtė į tvenkinį — vos išsikapstė bernas; vis pūtė, bėrė smėlį ir nešė šakas, drožles, kūlaičius nuo stogų, kartais ir kokį mažesnį čiukurą, net jie skrido dulkėse tarytum milžiniški išvaikyti paukščiai ir plakėsi į sienas, lėkė į pasaulį!

Seniausi žmonės nebuvo matę tokių piktų ir įkyrių vėtrų.

Tad ir spaudėsi žmonės prirūkusiose trobose, ir barėsi daugiausia iš nuobodumo, nes sunku buvo nosį

iškišti už durų, tik moterys, kur nekantresnės, dūlindavo neretai palei tvoras, lyg pas kūmas eidavo su vindu, o iš tikrųjų pamalti liežuviais ir pasidejuoti; vyrai kūlė įnikę; už privertų klojimų durų nuo anksto ryto ligi vakaro tvojo spragilai; šaltis sutraukė grūdus, tad lengviau byrėjo; tik pavakarėj, kai vėtra jau kiek atleisdavo, vienas kitas bernas sėlindavo su kokiu puspūriu į karčiamą.

O vėtros pūtė nesiliaudamos ir kandžiojo speigu vis stipriau, net jau nuo to pūtimo užšalo upokšniai ir viešmenys, liūnai sustingo ir net tvenkinys apsitraukė vaiskiu, kone žydru ledu; tik prie tilto, kur buvo gilu, vanduo dar virė ir nesidavė šalčiui, tačiau krantai jau buvo stipriai sukaustyti ir galvijams girdyti reikėjo kirsti eketės.

Tik prieš pat šventą Liuciją oras atsimainė.

Šaltis pragaišo, ir pasidarė kiek šilčiau, vėtros tarytum ėmė stipti, nes tik tarpais perpūsdavo pasaulį, tačiau buvo minkštesnės ir nebe tokios piktos, o dangus išsilygino tarsi suakėti ir didžiule palša pašukine marška apsitraukę laukai ir taip žemai nusileido, jog tarytum ramstėsi pakelės tuopomis. Bet buvo niūru, pilka ir gūdu.

O kai nuskambino dienovidžio, kiek sutemo, ėmė dideliais tumulais snigti ir dribo tankiai, nes beregint apklojo pūku visus medžius ir iškilumas.

Naktis užėjo greičiau negu paprastai, o sniegas nesiliovė, krito vis sodresnis, kiek sausesnis ir birus, krito per visą naktį be atlydžio.

Priešaušriu sniego jau buvo bemaž per tris sprindžius; jis aklai apklojo žemę kailiniais ir aptraukė visą pasaulį melsvu baltumu, o vis skrido ir skrido, be perstogės.

Tokia tyla apsiautė žemę, kad nė mažiausias pūstelėjimas nesuvirpėjo, joks garsas nesiskverbė pro tuos besileidžiančius rūkus,— nieko; viskas nutilo, apkurto, žado neteko, tarytum stebuklą išvydo, kiek prisigūžė ir iškilmingai klausėsi to vos jaučiamo šlamėjimo, to tylaus skrydžio, to negyvo, virpančio ir be paliovos krintančio baltumo.

Balzgana prietema tirštėjo, augo, kilo; balta, mirganti, skaisti aušra byrėjo lyg balčiausia, minkščiausia, puikiausia vilna; barstėsi neišmatuojamu tirštumu, tarytum sušalusi pašvaistė, tarytum visos žvaigždžių šviesos būtų sustingusios šerkšnu ir per savo padangių skrydį sutrintos į dulkes užpylusios pasaulį; netrukus užsidengė girios, išnyko laukai, nė akimi nebebūtum pagavęs, pradingo keliai, ištirpo visas sodžius ir nuklimpo į tą baltumą, į tą akinantį rūką; o pagaliau akys jau nieko daugiau nebematė, kaip tik sniego dulkių srautus, taip tyliai, taip lygiai besileidžiančius, tarytum vyšnių žiedų skveteliai mėnesienos naktį.

Per tris žingsnius nebeįžiūrėjai nei trobos, nei medžio, nei kieno pavidalo, tik žmonių balsai skraidė tame baltume lyg apsilpę drugiai, skraidė nykiai, nes nežinia, iš kur ir kur jie sklido — o vis silpniau spurdėjo, vis tyliau...

Taip byrėjo dvi dienas ir dvi naktis, kol pagaliau užpylė trobas; dabar jos atrodė it sniego kūgiai, pučiantys sučiurusius dūmų gaurus; keliai užsilygino, tvenkinys visiškai dingo po sąvartomis, balta, neapglėbiama, šalta, puri ir nuostabi lygmė apklojo žemę, bet vis dar snigo, nors sniegas dabar buvo jau sausesnis ir retesnis; naktimis pro jį prasiskverbdavo žvaigždžių mirgėjimas, o dieną dangus sumėlynuodavo tarp baltų skraidančių spalių, ir oras darėsi vis skardesnis, balsai pro sniego tirštumą veržėsi aiškiai, gaiviai, šūksmin-

gai. Kaimas lyg būtų nubudęs: kilo judėjimas, kai kas išvažiuodavo rogėmis, bet netrukus gaudavo grįžti, nes keliai buvo neišvažiuojami; kur ne kur kasė takelius tarp trobų, vertė snegą iš priedurės, kiaurai atidarinėjo kūtes; džiaugsmas apėmė visus, o jau vaikai — stačiai šėlo iš džiaugsmo ir linksmybės, šunes visur lojo, laižė sniegą ir lakstė drauge su berniukais. Keliai kirbėjo, riksmai sklido tarputvoriuose; vaikai šaukė ir mušėsi sniego gniužulais, ritinėjosi minkštame, puriame sniege, lipdė baisius senius besmegenius ir vėžinosi rogutėmis, ir jų linksmo cypimo ir vaikymosi buvo pilnas kaimas; Rokas tą dieną nutraukė pamokas, nes nė vieno vaiko nebegalėjo nulaikyti prie elementoriaus.

Gal tik į trečią dieną, jau visiškai temstant, snigti liovėsi, biro dar tarpais, bet taip, lyg milžino maišą kas būtų ant laukų dulkinęs, kad nebuvo net žymu; bet dangus blausėsi, varnos švaistėsi palei namus ir tupinėjo ant kelių, o naktis traukė nežvaigždėta, švininė, sutemusiais sniegais nubaltinta ir tokia tyli, nutirpusi ir negyva, tarytum visiškai netekusi jėgų.

— Kad ir lengviausias vėjelis — oi tai pūga būtų! — sušnibždėjo kitą rytą senis Bylica, žvelgdamas pro langelį.

— Tegu sau būna, man vis vien! — burbtelėjo Antanas, kėldamasis iš guolio.

Hanka kurstė ugnį krosnyje ir pažvelgė pro priemenę. Buvo dar anksti, kaime giedojo gaidžiai, dar draikėsi tirštas prietėmis, tarytum kas būtų kalkes sumaišęs su suodžiais ir išbarstęs lauke, kad nebeįžvelgtum nei medžių, nei trobų, nei tolio; tik rytuose ruseno aušros it pelenais apibertos žarijos, o ant žemės klostėsi gūdi tyla ir dvelkė nuožmus šaltis.

Troboj taip pat smelkė žvarbis, drėgnas, o toks kandus, jog Hanka įsispyrė į šliures basnirčia; krosnis vos ruseno, nes žali kadugio žagarai tik spragsėjo ir rūko. Tad Hanka skaldė skiedrų iš kokio lentgalio, čia vėl šiaudų kišo, kol pagaliau žabai suliepsnojo ir kiek nušvietė trobą.

— Tiek privertė, kad visai žiemai užteks, — vėl prabilo senis, kvapu tirpydamas storai žalsvu ledu apsitraukusį stiklą, kad gautų pasižiūrėti į lauką.

Vyresnysis ketvirtų metų berniukas ėmė kukčioti lovoj, o iš kitų trobos galo, iš Stachų buto, sklido skardūs barnių ir skundų balsai, vaikų cypimas ir durų trankymas.

— Veronka savo poteriais dieną pradeda! — pašaipiai sušnibždėjo Antanas, vyniodamas kojas sušildytais prie krosnies autais.

— Priprato tratėti, tai ir trata, nors ir nėra reikalo, bet ne iš piktumo, ne... — tyliai mikčiojo senis.

— A jau — vaikus muša irgi ne iš pykčio? Arba va Stachui gero žodžio niekad nepasako, tik nuolat buru buru, kaip ant šuns, turbūt iš gerumo? — tarė Hanka, priklaupdama prie lopšio pažindyti jaunesniojo, kuris taip pat verkšleno ir kapstėsi.

— Kiek? — Trys savaitės, kaip pas jumi troboj sėdim, o nė vienos dienos nepraėjo be riksmų muštynių ir barnių! Šuo ji, o ne boba! Stachas liurbis ir leidžia sau mietus tašyti ant galvos, pluša kaip jautis, o jo dalia blogesnė negu šuns.

Senis pažvelgė baikščiai, norėjo kokiu žodžiu užtarti, kai atsivėrė priemenės durys ir Stachas įkišo galvą drauge su spragilais, kuriuos laikė ant peties užsidėjęs.

— Antanai, ar nori eit kulti? Vargoninkas pasakė, kad paimčia sau ką prie miežių, o miežiai sausi

ir lengvai byra... siūlėsi man Pilypas, bet jeigu nori... tai, žinia, užsidirbk kiek...

— Dėkui, pasiimk Pilypą, aš pas vargoninką uždarbiauti neisiu.

— Tavo valia. Su ponu Dievu.

Hanka net krūptelėjo nuo Antano atsisakymo, tačiau beregint susigūžė ir nulenkė galvą į lopšį, nenorėdama parodyti ašarų ir širdgėlos!

„Kaipgi, tokia žiema, toks vargas, toks skurdas, jog vien tik bulvėmis ir druska begyvenam, nė skatikėlio neturim, o jis nenori dirbti! Kiaurą dienas sėdi troboj, papirosus rūko ir rymo! Arba vėl lakstc kažkur po svietą kaip paklaikęs, vėjus gaudo! Dieve brangus, Dieve brangus! — vaitojo skausmingai.— Jau net Jankelis nebenori nieko bargan duoti, reiks karvę parduoti, bet ką padarysi, kad jis užsispyrė, tai ir parduos, o darbo nesiims... Žinia, teisybė, kad ir nėra kaip jam eiti uždarbiauti, liūdna, bet ką daryti, ką? Kad ji būtų vyras, Dieve brangus, tai nagų nesigailėtų, o kad ir ligi alkūnių tektų rankas sutrinti, vis viena nesiduotų, kad tik karvės nereikėtų parduoti, tik pavasario sulaukti, žiemą išvargti... Bet ką gi aš, vargšė, galiu padaryti, ką?.." — Taip jos siela įsiraudojo, jog negalėjo savęs įveikti.

Ėmėsi paprastų, kasdienių ruošos darbų, o vogčia vis žvilgčiojo į vyrą, kuris sėdėjo prieš krosnį, kailinių skvernu apsupęs vyresnįjį berniuką, ir pakaitinęs delną šildė jam kojytes; žiūrėjo jis niūriai į ugnį ir dūsavo; senis po langu skuto bulves.

Kokti, neraminanti, slepiamos širdgėlos pritvinkusi, smaugiančio skurdo nuvokimo pritvinusi tyla draikėsi aplinkui. Nežiūrėjo kits kitam į akis, nekalbino kits kito, žodžiai strigo rūpesčiuose, šypsniai geso, akyse šmėkščiojo slopinami priekaištai, o išblyškusiuose,

sumenkusiuose veiduose buvo matyti kartėlis, audėsi sielvartas ir drauge išdidus, geležinis atkaklumas, Jau trys savaitės praslinko, kai buvo išvaryti iš tėvo trobos, tiek praėjo dienų ir naktų, o nepamiršo juodu dar nieko, nepaliovė širdies gelti nuo skriaudos, neatsikvošėjo iš įniršio — taip stipriai jautė, lyg viskas būtų įvykę šiuo akimirksniu.

Ugnis linksmai spragsėjo, šilima sklido po trobą, net ledas nuo stiklų leidosi ir ruoželiai pro plyšius pripustyto sniego tirpo palei pamatus, o molinė asla prakaitavo ir rasojo.

— Ar ateis tie žydai? — paklausė ji pagaliau.

— Sakė, kad ateis.

Ir vėl nė žodžio daugiau. Ir kaipgi — kuris turėjo pirmas prabilti ir ką pasakyti? Hanka?.. Ogi ji bijojo burną praverti, kad sieloje sutvinusi širdgėla neišsiveržtų iš jos, tegul ir nenoromis! Ne, slėpė viską viduje ir tramdė kiek galėdama. Antanas? O ką jis galėjo pasakyti? Kad jam bloga? Ir taip visi žinojo; į atvirumus niekad nebuvo greitas, o išsikalbėti, kad ir su savąja moterimi, neturėjo jokio noro! O kaip čia ir kalbėtis, jei sielą graužia neapykanta, jei kiekvieną kartą prisiminus širdis skausmingai gniaužiasi, o nagai skečiasi tokiu pykčiu, kad, rodos, visą kaimą įmanytų užpulti!

Jau nebesinešiojo širdy saldžių prisiminimų apie Jagną, tarytum niekad nebūtų jos mylavęs, nebūtų kabinėjęs tomis pat rankomis, kuriomis dabar galėtų ją sudraskyti. Bet pagiežos jai nejautė.

„Kita moteris tai kaip šuo valkata, eis paskui kiekvieną, kuris tik didesne duonos rieke ją pamasins arba lazda pagąsdins." — Galvojo apie ją, tačiau nedažnai, nes ji skendėjo jam atminty po skausmingomis gyvomis ir kraujuojančiomis nuoskaudomis, kurių

patyrė iš tėvo. Tai senis buvo kaltas, tai tėvas buvo jo skriaudėjas, ta rakštis, kuri įsmigo į pačią širdį ir skaudėjo vis aštriau; viskas per jį, per jį!

Ir jis rinkosi, kaupė į save visą blogį, visas skriaudas, kurias buvo patyręs, ir kartojo tarytum niekad nepamirštamą maldą! Tai buvo skausmingas ir veriantis rožančius, bet jis varstė jį sau per širdį, kad dar geriau atsimintų!

»Dėl skurdo nekvaršino sau galvos; sveikam vyrui kad tik pastogė būtų, o daugiau nieko nereikia, vaikais tegu boba rūpinasi, tačiau pati skriauda degino jį it ugnis, vis augo ir tarpo jame lyg dilgėlė piktoji! Nes kaipgi — vos trys savaitės, o jau visas kaimas nusigręžė, lyg jo nepažintų, lyg jis būtų koks priklydėlis iš kažkur, žmonės jo lenkiasi it užkrėsto, niekas nepakalbina, į trobą pas jį niekas neužsuka, nepagaili, gero žodžio neprataria — o visi lyg į kokį galvažudį žiūri.

Ne — tai ne; prašytis žmonių draugijos nesiprašys, bet ir kerčiose nesislapstys, ir kelio niekam neduos. Jei karas, tai karas! Bet už ką? Kad su tėvu susimušė? Ar tai pirmas kartas kaime, ar ką? O Juozas Vachnikas ar nesimuša kas antrą dieną? O Stachas Ploška ar kojos neišnarino savajam? Bet niekas jiems blogo žodžio nepasako, tik jį vieną visi niekina, nes ant ko ponas Dievas papyksta, tai ir visi šventieji. Čia senio darbas, senio, bet jam už viską bus atmokėta, bus.

Tik ir gyveno kerštu ir mintimi apie jį, o visą tą laiką buvo tarytum karštligės ir užmarštie pagautas; darbo nesiėmė, apie skurdą negalvojo, rytojaus nežiūrėjo, tik varpėsi po savo nuožmias kančias ir draskėsi viduje. Dažnai naktimis pašokdavo iš guolio ir lėkdavo į kaimą, bastydavosi keliais, slapstydavosi pa-

tamsiuose ir svajodavo apie žiaurų kerštą, prisiekinėdavo, kad nedovanos savo.

Papusryčiavo tylėdami, o jis vis sėdėjo apsiblausęs ir gromuliavo tuos prisiminimus tarytum karčias ir dygias usnis.

Diena jau išaušo gražiausiai, ugnis prigeso, o pro kiek atitirpusius langų stiklelius įsunkėsi balzgana, šalta sniegų šviesa; ledinės, liūdnos aušros smelkėsi į kerčias ir nuogino trobą, ir ji pasirodė visu savo skurdumu.

Dieve mano! Borynos troba atrodė rūmai, palyginti su šia lūšna; kur ten troba — net tėvo kūtė buvo tinkamesnė žmonėms gyventi. Čia kažkoks suguręs tvartas, o ne troba; krūva sutrūnijusių sienojų, mėšlo ir supuvusių šiukšlių. Nė vienos lentos ant žemės, molinė asla, visa duobėta, pilna prišalusio purvo ir sumintų šiukšlių; krosniai kiek pašildžius, smirdėdavo pikčiau negu mėšlynas, o iš tos balos stypsojo sukrypusios, pūzdruotos, perpuvusios sienos; jomis sunkėsi vanduo, o kerčiose žilą barzdą kratė šaltis; sienos pilnos skylių, užkaišiotų moliu, o vietomis šiaudais su mėšlu! Žemos lubos karojo nelyginant senas suplėšytas rėtis; voratinkliais aptrauktų šiaudų jose buvo daugiau negu lentų. Vien tik baldai, rakandai ir keletas šventų paveikslų šiek tiek dengė tą skurdą, o kartis su pasvertais ant jos drabužiais ir skrynia slėpė žabų užtvarą, už kurios stovėjo karvės.

Hanka, kad ir pamažėli, bet spėriai apsiruošė ruošą; tiesa, nedaug jos tebuvo: karvė, telyčia, paršiukas, keletas žąselių ir vištelių, štai ir visas turtas, visa nauda. Ji aprengė berniukus, tie beregint išsirito į priemenę žaisti su Veronkos vaikais; netrukus iš ten pasklido šauksmai ir klegesys, o ji pati kiek švariau apsitaisė, nes turėjo ateiti pirkliai ir į kaimą reikėjo.

Ji norėjo pasitarti su vyru ir pasikalbėti dėl to pardavimo, tačiau nedrįso pradėti, nes Antanas vis sėdėjo prieš išblėsusią krosnį, įbedęs į kažką akis, toks niaurus, jog ją net baimė ėmė.

„Kas jam yra?" — Nusiavė klumpes, kad tik neerzintų jo bildėdama, bet vis dažniau su baimingu jautrumu ir nerimu žvilgčiojo į jį.

„Sunkiau jam, nes jis ne toks kaip kiti, sunkiau," — galvojo ji, ir baisiai užėjo jai noras jį užkalbinti, paklausinėti, jo pagailėti; jau buvo atsistojusi šalimais, jau turėjo tą gerą žodį sujaudintoj širdy — tačiau neišdrįso. Kaipgi čia kalbėsi, jeigu jis jos nežiūri, lyg visiškai nieko aplink save nemato! Atsiduso skausmingai; nelengva jai buvo sieloje, ne — ne medaus saldumą jautė širdyje, o karčius pelynus! Dievė brangus, ne taip kitoms klojasi, kad ir toms kampininkėms, o geriau. O čia viskas ant jos galvos — rūpinkis, plušėk, visko žiūrėk, apie viską galvok, o nėra nei į ką prabilti, nei kam pasiskųsti! Tegu jis aprėktų ją, tegu ir sumuštų, tai bent žinotų, kad troboj yra vyras, kuris jaučia, o ne koks kelmas. O šitas nieko, tik suurzgia kartais it piktas šuo, arba pasižiūri taip, lyg kas sielą šalčiu apipila — nei prakalbinsi jį, nei prieisi prie jo su atvira širdimi, kaip paprastai šeimoj arba ir draugystėj būna. A jau, pasakysi jam ką, pasiskųsi, taigi! Kas jam moteris, kas jam žmona — tik tiek, kad trobos žiūrėtų, valgyti išvirtų ir vaikus apruoštų. Ar jis paiso ko? Ar pamyluos kada, gerumu įveiks, priglaus stipriai, pasišnekučiuos! Jam ne galvoj šitai, ne! Tik mintimis didžiu vedasi, lyg svetimas elgiasi, stačiai net nežino, kas aplink jį darosi! O tu žmogus pati viską imk į galvą, pati kentėk, draskykis, rūpinkis, o jis nė geru žodžiu tau neatsimokės!...

Nebegalėjo jau sulaikyti skausmingo širdgėlos potvynio ir ašarų; pabėgo už aptvaro prie karvių, atsirėmė į ėdžias ir tyliai kukčiojo, o kai žaloji ėmė šniokštuoti ir laižyti jai galvą ir pečius, balsu prapliupo aimanuoti...

— Ir tave prarasim, gyvulėli, ir tave... ateis čia netrukus... suderės... užners virvę už ragų... išsives... į svietą tave išves, tu, maitintoja mūsų... į platų svietą!..— šnibždėjo, apsikabinusi karvę už kaklo ir glausdama savo skaudančią sielą prie to gyvo padaro. Nebetramdė dejonių nei raudos, nes kilo joje ūmus, galingas, maištas. Ne, taip nebegali ilgiau būti, parduos karvę, valgyt nėra ko, o jis sėdi, darbo neieško, kulti, kad ir vadina kas, neina; bent tą auksiną ir dvidešimt grašių užsidirbtų per dieną, būtų nors druskai, nors užtrinui ištektų, kai lašelio pieno, ir to pritrūks!

Grįžo į trobą.

— Antanai! — tarė aštriai, drąsiai, pasirengusi viską pasakyti.

Pakėlė į ją ramias, paraudusias akis ir taip liūdnai, taip gailiai pažvelgė, kad jos siela iš baimės pastiro, pyktis išdulkėjo, o širdis ėmė plakti iš gailesčio...

— Sakei, kad ateitų karvės? — tarė ji tyliai ir nuostabiai švelniai.

— Turbūt jau ateina, nes ten ant kelio šunes kažką loja...

— Ne, Sikoros kieme loja,— pasakė ji, pažvelgusi į orą.

— Žadėjo būti priešpiet, tik bematant...

— Tai jau būtinai reikia parduoti?

— O kaipgi, pinigų reikia, pašaro irgi dviem neužteks... reikia, Hanuse, ką darysi... gaila karvės... žinoma... bet kai vargas spiria...— kalbėjo tyliai ir su tokiu gerumu, jog Hankai ištirpo siela, o širdis ėmė plaz-

dėti džiaugsmu ir viltimi; žiūrėjo jam į akis nelyginant šunelis, ištikimas ir klusnus, ir tuo akimoju jau nebegailėjo nei karvės, nei ko kito. Žiūrėjo tik atidžiai, be jokios pagiežos į mylimą veidą ir klausėsi balso, kuris tarytum ugnis vėrė jai širdį ir šildė ją gerumu ir grauduliu.

— Žinia, kad reikia... Telyčia liks, atsives pusiaugavėny, tai dar susilauksim lašelio pieno,— pritarė ji, kad tik jis dar kalbėtų.

— O jeigu pritrūktų pašaro, tai prisipirksime.

— Gal tik avižinių šiaudų, nes ruginių užteks ligi pavasario. Tėve, atkaskit kapčių, reik pasižiūrėti, ar bulvės nesušalo.

— Sėdėkit, jum per sunkus darbas, aš atkasiu,— tarė Antanas.

Jis pakilo, nusivilko kailinius, paėmė kastuvą ir išėjo priešais trobą.

Sniego buvo kone lygiai su stogu, nes troba stovėjo pagairėje, bemaž už kaimo, per gerą varsną nuo kelio, o neužstojo nei jokia tvora, nei sodas; keletas laukinių, susirietusių trešnių augo prieš langus, bet taip buvo apsnigtos, jog šakos vos kyšojo iš sniego, lyg kieno ligų išsukioti pirštai. Iš palangės dar priešaušriu senis nukasė sniegą, bet bulvių kapčius buvo taip užpustytas, kad nė matyti jo nesimatė iš po sniego.

Antanas smarkiai ėmėsi darbo, nes sniego buvo per stuomenį ir jis, nors šviežias, bet buvo jau susigulėjęs ir kiek sukietėjęs, tad reikėjo jį pjaustyti plytomis; jis gerokai sukaito, kol atkasė, tačiau dirbo noriai ir buvo gerai nusiteikęs, net retkarčiais vis mėtė gniūztes į žaidžiančius prieduryje vaikus, tik tarpais, kai prisimindavo seniau patirtas nuoskaudas, jam stėrdavo rankos, ir jis liaudavosi dirbęs, atsiremdavo nugara į sieną ir nuskrisdavo akimis per pasaulį. Dūsavo ir vėl

klaidžiojo siela, lyg tamsią naktį paklydusi avis. O diena buvo debesuota, pilkšva, nubaltintas dangus kybojo žemai, sniegai klostėsi storu paskydusiu kailiu ir, kiek akis mato, driekėsi melsva ir bežadė negyva lyguma; ūkanotas ir pastirusiais šerkšnais išvarstytas oras klojėjo per visą pasaulį tarytum marška; kadangi Bylicos troba stūksojo lyg įkalniai, tai visas kaimas buvo matyti kaip ant delno; virtinės kapčių ar sniegynų kurmiarausių susirikiavusios traukė pailgu vainiku aplink užpustytą tvenkinį, nė vienos trobos nebuvo visos matyti — jos slypėjo po sniegu, tik kur ne kur juodavo daržinių sienos, kamuoliais vertėsi rudi, durpini dūmai, čia vėl pilkavo medeliai po sniego kepurėmis; tik balsai gaiviai sklido toj baltumoj, skrido iš vieno kaimo galo į antrą, o monotoniškas spragilų dvaksėjimas dundėjo dusliai, tarytum iš po žemės. Keliai stovėjo tušti ir užpustyti, o apsnigtuose laukuose nė gyvos dvasios — nieko, tik milžiniška, balta ir negyva tuštuma, sustingusi sniege. Rūkais perausti toliai buvo taip susilieję, jog negalėjai atskirti dangaus nuo žemės, vien tik miškai mėlynavo iš baltumos, ten, kur kybojo debesis.

Tačiau Antanas neilgai klaidžiojo žvilgsniu po snieguotus tyrus; jis vėl nukreipė akis į kaimą, ieškodamas tėvo trobos, bet nespėjo nė ko pagalvoti, nes Hanka jau įlipo į rūsį ir iš ten čiauškėjo:

— Ne, nesušalo! Vachnikų bulves vėjai taip perpūtė ir sušaldė, kad pusę rūsio turėjo kiaulėms supenėti, o mūsų sveikos.

— Ir gerai. Išlipk, man rodos, jau ateina žydai! Karvę reikia išvesti prieš trobą!

— Taigi, kad žydai, o ne kas kitas, žinia, kad jie, smarvės,— sušuko ji piktai.

Tikrai, nuo karčiamos pusės visiškai užpustytu ir vos vos Stacho pėdų paženklintu taku kapstėsi du žydai ir, žinoma, bent pusės kaimo šunes juos vijosi su didžiu džiaugsmu lodami, ir taip nirtulingai puolė, jog Antanas gavo pasitikti ir apginti.

— Nu, kaip laikotės? Pasivėlinom, mat sniego taip gilu, taip gilu — nei paeiti, nei pavažiuoti, kad žinotumėt!.. O girioj tai jau žmonės pulku suvaryti kelio kąsti!

Antanas niekuo neatsiliepė į jų kalbas, tik nusivedė į trobą sušilti.

Tuo tarpu Hanka nuvalė mėšlinus karvės šonus, išmelžė pieną, kiek buvo pritvinkusi nuo ryto, ir per trobą išvedė gyvulį į kiemą. Karvė spyrėsi, ėjo nenorom, o peržengusi slenkstį tiesė snukį, uostė, čia vėl laižė sniegą ir staiga nei iš šio, nei iš to pratisai, tyliai ir gailiai subaubė ir taip ėmė tąsytis nuo saito, jog senis vos ją nulaikė.

To Hanka jau nebegalėjo pakelti, gailesys ją suėmė toks baisus, toks veriantis, jog ji prapliupo verkti, o paskui ją ir vaikai, sukibę į motinos sijoną, ėmė rėkti ir raudoti! — Antanui irgi nebuvo linksma, ne, tačiau jis sukando dantis, atsirėmė į sieną ir žiūrėjo į varnas, sulėkusias ant surausto palei kapčių sniego, o pirkliai gargaliavo kažką tarpusavy ir ėmė čiupinėti ir iš visų pusių žiūrinėti karvę.

Aišku, kad Antanams gėlė širdį it per pakasynas, jie net grįžiojosi nuo gyvulėlio, kuris veltui tąsėsi nuo saito, veltui kreipė į šeimininkus išsprogusias išgąsdintas akis, veltui vis dusliai baubė.

— O Jėzau!.. Tam gi tave, karvute, ganiau, tam žiūrėjau, tam rūpinaus tavim.. kad tave pjauti išsivestų... kad nugalabytų...— aimanavo Hanka, mušdamasi galva į sieną, o vaikai jai verksmingai pritarė.

Tačiau dejonės ir raudos veltui, nes reikalo, žmogau, nenustumsi, neįveiksi likimo nei to, kas turi būti...

— Kiek norit? — pagaliau paklausė senesnysis, žilas žydas.

— Trys šimtai auksinų.

— Trys šimtai auksinų už tokią dvėseną! Jūs, Antanai, gal nesveikas biskį, ar ką?

— Tu man čia karvės dvėsena neplūsk, kad negautum! Matykit jį, karvė jauna, vos penktų metų, įsiganiusi! — rėkė Hanka.

— Ša, ša.. dėl žodžio nieks nepyksta prekyboj... imsit trisdešimt rublių?..

— Pasakiau savo!

— Ir aš sakau savo, trisdešimt vienas... nu, trisdešimt vienas su puse... nu, trisdešimt du — duokit ranką... nu, trisdešimt du su puse... gerai?

— Sakiau.

— Paskutinis žodis, trisdešimt ir trys! Ne, tai ne! — flegmatiškai pasakė jaunesnysis ir ėmė dairytis savo lazdos, o vyresnysis segiojosi palaidinį.

— Už tokią karvę!.. Taigi bijokitės Dievo, žmonės... Karvė kaip troba, viena oda verta dešimties rublių... už tokią karvę... apgavikai, Kristaus žudikai...— mikčiojo senis, tiktai niekas nekreipė į jį dėmesio.

Žydai ėmė atkakliai derėtis. Antanas taip pat kietai laikėsi savo, šiek tiek nuleido, bet nedaug, nes ir iš tikrųjų karvė buvo daug verta, ir jeigu taip pavasarį ir dar ūkininkui ją pardavęs, tikriausiai gautų penkiasdešimt rublių. Bet kur reikalas plaka, ten vargas už branktų tempia — žydai gerai tą žinojo ir, nors garsiai ir kaskart garsiau šūkavo ir vis karščiau plojo Antanui per delną derybose, tačiau kėlė po mažai, daugiausia po pusrublį.

Jau buvo ir taip, kad ėjo sau papykę, jau Hanka buvo betraukianti karvę atgal į gardą, ir net Antanas įniršo, ir buvo beatsižadąs parduoti galviją, bet pirkėjai sugrįžo ir kai ėmė šaukti, keiktis, prisiekdinėti, kad daugiau negalį duoti, mušti per delnus ir iš naujo karvę graibstyti, tai sutiko pagaliau už keturiasdešimt rublių ir du auksinu Bylicai uodeginės.

Užmokėjo tučtuojau, į rankas, senis nuvedė karvę paskui juos prie rogių, kurios laukė jų prie smuklės, o Hanka su vaikais palydėjo žalįją ligi kelio ir vis glostė jai snukį, čia vėl glaudėsi prie jos ir negalėjo atitrūkti nuo gyvulėlio nei numalšinti skausmo ir gėlos...

Dar ir ant kelio ji sustojo pasižiūrėti į ją ir iš visos širdies ėmė plūsti tuos rudžius nekrikštus!

Tokios karvės neteko, nenuostabu, kad pagieža virė krūtinėje.

— Lyg būtų ką iš trobos į kapus išvežę, taip tuščia,— tarė ji grįžusi trobon ir vis žvilgčiojo į tuščią gardą, čia vėl žiūrėjo pro langą į sutryptą, mėšlu ir kanopų pėdomis paženklintą takelį, o buvus pabuvus ir vėl pratrūko verksmu ir aimanomis.

— Liaukis, ką čia vis kaip veršis bliauni ir bliauni,— sušuko Antanas, sėdėdamas prieš išdėliotus ant stalo pinigus.

— Kam neskauda, tas nerauda. Neskaudino tavęs skurdas, kad karvę prakišai ir žydams atidavei papjauti!

— Taigi, gal man persiplėšt ir iš dūblių pinigų ištraukti tau, ką?

— Likom kaip kokie paskutiniai kampininkai, kaip ubagai, nėr jau nei lašelio pieno, nei jokios paguodos! Tiek teuždirbau ant savojo, tiek! O Jėzau, Jėzau! Kiti rūpinasi, kaip jaučiai aria ir dar šį tą į namus priper-

ka, o tu paskutinę karvę, kur iš tėvų buvau gavusi, parduodi... Tai jau pabaigtinai skurdas atėjo, pabaigtinai! — šaukė apkvaišusi.

— Baubk, tas tau galvą palengvins, jei tokia kvaila esi ir nieko neišmanai! Še pinigus, užsimokėk kur reikia, nupirk ko reikia, kas liks pasidėk! — pastūmė jai krūvelę pinigų, o popierinę penkrublę įsidėjo į piniginę.

— Kam tau tiek daug pinigų?

— Kam? Su viena lazda juk neisiu.

— Kur rengiesi eiti?

— Į svietą, darbo pasiieškosiu, nepūsiu čia!

— Į svietą! Visur duona su pluta, visur vargšui vėjas į akis pučia! Viena čia liksiu, ką? — ji nesąmoningai kėlė balsą ir artinosi prie jo; jis nekreipė dėmesio — apsirengė, apsivilko kailiniais, susijuosė ir dairėsi kepurės.

— Juodnugariams nedirbsiu, kad ir stipt turėčiau, viš viena nedirbsiu! — pasakė jis.

— Vargoninkas reikalauja prie kūlimo.

— Taigi, špitolninkas, teliokas, kur ant viškų bliauna ir gaspadoriams į saują žiūri ir iš to gyvena, ką išprašo ar iškaulija; pas tokį neisiu uždarbiauti.

— Kalbus kalbą, darbus darbą randa!

— Atstok! — sušuko jis perpykęs.

— Taigi ar tau kada ką sakau, ar įkyriu — juk darai ką nori!

— Į dvarus eisiu,— kalbėjo jis jau ramus,— tarnystės kokios apsiklausiu, gal nuo Kalėdų gausiu, eisiu kad ir už berną, kad tik čia nesmirsčia ir savo skriaudos nuolat prieš akis neturėčia, nes neištversiu. Gana jau, gana manęs žmonės gailėjo ir kaip į kokį nusususį šunį žiūrėjo... Į svietą eisiu, kur akys veda, kad tik nuo čia toliau... kad tik greičiau!..— ėmė rėkti ir karščiuotis.

Hanka nutirpo išsigandusi, stovėjo nejudėdama; tokio jo dar nebuvo mačiusi.

— Lik su Dievu, po kelių dienų pargrįšiu.

— Antanai! — sielvartingai sušuko ji.

— Ko nori? — atsigręžė jis iš priemenės.

— Tai jau ir gero žodžio man šykštiesi, net ir to...

— Tai ką, terlinėsiuos čia su tavim, gal meilinsiuos! Ne tas man galvoj! — trenkė durimis ir išėjo.

Jis švilpavo pro dantis, ramstėsi lazda ir ėjo gyvai, net sniegas girgždėjo po kojomis; atsigręžė ir pažvelgė į trobą. Hanką stovėjo palei sieną ir kukčiodama verkė, o pro kitą langą žiūrėjo Veronka.

— Maita, žliumbia ir žliumbia — tik tiek ir teišmano!.. Į svietą, į svietą! — šnibždėjo jis ir, dairydamasis aplinkui, skrido akimis per šerkšnotas baltas sniego lygmes! Traukė jį kažkoks ilgesys, stūmė, grūdo pirmyn taip, jog su džiaugsmu galvojo apie kitus sodžius, apie naujus žmones, apie kitokį gyvenimą. Tai užėjo jam netikėtai, savaime užplūdo ir pagavo taip staigiai, kaip patvinęs vanduo pagriebia menką lytį, kad nei atsispirti, nei grįžti negali. Likimas išbloškė jį į pasaulį.

Dar prieš valandą jis nė galvoti negalvojo, kad kur eis, nė žinoti to nežinojo! Tai atėjo savaime, iš pasaulio, vėjas gal atpūtė jam tą norą ir širdį uždegė nesulaikomu troškuliu bėgti. Rankpelniauti tai rankpelniauti, nesvarbu,— kad tik iš čia išėjus... Vaje, nuskristų tarytum paukštis į platųjį pasaulį, nuskrietų viršum girių, viršum neišmatuojamų žemės plotų... Žinia, kam jis čia trūnys, ko susilauks? Jau ir taip prisiminimai sugraužė, siela lyg skiedra išdžiūvo, o kas jam iš to naudos?.. Kunigo teisybė, gerai jis išaiškino jam, kad teisme su tėvu bylos nelaimės, tik pinigų dar prikiš. O kerštui palauks tinkamesnio laiko, tinkamesnio; dar niekam skriaudos jis nėra dovanojęs... O dabar tai

tik eiti pirmyn, bet kur, kad tik toliau nuo Lipcų...

„Kurgi pirmiausia?.."

Sustojo prie posūkio į tuopų kelią ir kiek netikras, dvejodamas dairėsi po rūkuose nuskendusius laukus; šaltis pervėrė, jis kaleno dantimis ir drebėjo viduje...

„Per kaimą ir keliu už malūno eisiu..." — greitai nusprendė ir pasuko į kaimą, bet nenuėjęs nė pusės varsno, turėjo pasitraukti į pašalį, prie tuopų,— kelio viduriu, tiesiai ant jo, sniego dulkių kamuoliuose, varpeliui skambant, smarkiai lėkė kažkieno rogės.

Važiavo Boryna su Jaguse, pats vadeles laikė, arkliai bėgo kiek įkabindami ir traukė roges lyg plunksną, o jis dar šmaikščiojo botagu, ragino ir juokdamasis kažką pasakojo. Jagusė taip pat balsiai kalbėjo, tačiau staiga nutilo, pamačiusi Antaną; juodu įsisiurbė vienas į antrą akimis valandėlę, vieną tik akių blikstelėjimą — ir išsiskyrė; rogės bematant praskrido ir paskendo sniego dulkėse, bet Antanas nesijudino iš vietos, visiškai suakmenėjo ir tik žiūrėjo pavymu... tarpais jie pasirodydavo iš sniego debesies, tarpais suraudonuodavo Jagusės vilnonai, čia vėl žvangučiai garsiau pravirkdavo, ir jie nyko, niro, tarytum smego į tą baltybę... po stogu apšerkšnijusių šakų, kurios susipynusios darė skliautą, lyg tunelį, iškastą sniege, paremtą juoduojančiais kamienais tuopų, kurios palinkusios stūksojo abipus kelio, tarytum dar labiau lenkėsi, lenkėsi sunkiai, vargais negalais kopdamos į kalną... Jis vis žiūrėjo į jos akis, jos smygsojo prieš jį, žėrėjo sniege tarytum lino žiedai, augo visur ant kelio ir žvelgė išgąstingai ir gailiai, susimąsčiusios ir drauge džiaugsmingos, veriančios ir švytinčios gyva liepsna.

Priblėso jo siela, apsiblausė, tarytum šerkšnai būtų visą užpylę ir kiaurai pervėrę, ir tik žydros jos akys

jam spindėjo. Jis nuleido galvą ir slinko toliau pamaži; gręžiojosi sykį ir antrą, tačiau nebebuvo jau nieko matyti po tuopomis, tik tarpais pravirkdavo tolumoj varpelis ir sudūluodavo sniego dulkių debesis.

Užmiršo viską, tarytum staiga būtų sielą praradęs, atmintis jį apleido, bejėgiškai dairėsi neįmanydamas ką veikti... kur eiti... kas įvyko... tarytum budėdamas įgrimzdo į miegą ir negalėjo atsipeikėti.

Kone be sąmonės prigrįžo iki karčiamos, prasilenkė su keliom pilnom žmonių prisėdusiom rogėm, tačiau kad ir akylai žiūrėjo, nepažino nieko.

— Kur jie taip drožia visu būriu? — paklausė Jankelį, stovintį tarpdury.

— Į teismą. Byla su dvaru dėl karvių, dėl piemenų sumušimo, juk žinot! Su liudytojais važiuoja, o Boryna pirmas nuvažiavo.

— Ar išloš?

— Kodėl gi turi pralošti! Jie apskundė Volios ponᵃ, o teisėjas — Rudkos ponas, tai kodėl ponas turi pralošti? O žmonės pasivažinės, kelią pratrins, pasilinksmins — mieste irgi mūsiškiams reikia uždirbti. Visi po biskį išloš, visi.

Antanas nesiklausė patyčių, liepė duoti degtinės, atsirėmė į šinkoriaus stalą ir taip stovėjo, žiūrėdamas gerą valandą prieš save, net nepalietęs stikliuko.

— Kas jums yra?

— Ė... kas ten bus... leiskit į alkierių.

— Negalima, ten sėdi kupčiai, dideli kupčiai, jie antrą girią pirko iš pono, tą, kur Vilkduobėse, jiems reikalinga ramybė, mažu jie net ir miega.

— Tai aš tuos parkas už barzdų išvilksiu ir į sniegą sugrūsiu! — sušuko jis ir nirtingai buvo bepuoląs į alkierių, bet nuo durų atsigręžė, paėmė butelį ir įsispraudė už stalo, į tamsiausią kampą.

Karčiamoje buvo tuščia ir tylu, tik žydai kartais sušukdavo saviškai, ir Jankelis tąsyk bėgdavo prie jų, arba įeidavo kas stikliuko degtinės išgerti ir išgėręs išsinešdindavo.

Diena jau ritosi į antrąją pusę, o ir speigas, matyti, stiprėjo, nes rogių pavažos cypė ant sniego ir šaltis dvelkė per smuklę, o Antanas vis sėdėjo, pamažėli gėrė, lyg galvojo, tačiau visiškai nesuvokė, kas darosi jam pačiam ir aplinkui.

Gėrė puskvortę po puskvortės, o akys vis mėlynavo prieš jį, tokios buvo artimos, tokios artimos, jog jis kone blakstienomis jas lietė; išgėrė trečią... jos vis tebespindėjo, tik ėmė ratu suktis ir po smuklę skrajoti tarytum šviesuliai. Šiurpas jį nukratė iš baimės, pašoko ant stačių kojų, trenkė butelį į stalą taip, jog išlakstė šukelėmis, ir nuėjo durų link.

— Užmokėkit! — šaukė Jankelis, užstodamas jam kelią.— Užmokėkit, aš bargan jums neduodu.

— Iš kelio, rupūže žyde, ba nudėsiu tave! — suriko jis taip galingai, jog žydas išblyško ir skubriai pasitraukė.

O Antanas trenkė į duris ir išbėgo.

II

Apie pietus diena šiek tiek išsiniaukstė, bet tik tiek, tarytum kas degančia balana per pasaulį būtų mostelėjęs, nes beregint apsiblausė, užgeso ir sutemo, lyg vėl būtų rengęsi snigti.

Antanų troboj taip pat buvo kažkaip keistai tamsu, šalta ir liūdna; vaikai žaidė ant lovos ir tylutėliai tarpusavy čirpčiojo, nelyginant išsigandę viščiukai, o Hanką taip kankino nerimas, jog nesižinojo kur dėtis.

Ji vaikštinėjo iš kampo į kampą, žvalgėsi pro langą, čia vėl stoviniavo prieš trobą ir degančiomis akimis klaidžiojo sniegu ose. O nė gyvos dvasios nebuvo matyti, nei ant kelio, nei laukuose — vienos kitos rogės praslinko nuo karčiamos ir dingo po tuopomis, lyg paskendusios toje sniego gelmėje, nei ženklo kokio, nei garso neliko nuo jų. Nieko, tik apmirusi tyla ir neperžvelgiama tuštuma.

— Kad nors ubagas koks užeitų, kad nors būtų su kuo pakalbėti! — atsiduso ji.

— Put put put! Put put! — ėmė vaikyti po sniegą vištas, nes jos išvaikščiojo ir trešnėse ieškojo vietos nakvynei. Sunešė jas ant laktų, o grįždama paleido kakarinę ant Veronkos, nes kaipgi, toji priemenėj pastatė auseklį su pamazgomis gyvuliams, o tie paršai, pasiutėliai, išvertė ant žemės, net valka prie pat durų telkšo.

— ...tai žiūrėk kiaulių, jei gaspadine save laikai, vaikams liepk... aš dėl tavęs nesipliurzosiu po purvynę...—šaukė ji pro duris.

— ...karvę pardavė, tai balsą čia mat kels, didelė ponia mat, o pati gyvena kaip tvarte...

— ...Kas tau darbo, kur gyvenu, ir nekibk prie mano karvės!

— ...tai ir prie mano paršiukų nekibk, girdi!

Tačiau Hanka tik durimis trenkė, nes ką gi atsakysi tokiai raganai — tarsi jai kokį žodį, tai jinai ir puskapiu nepasitenkins, o dar, ko gero, ir į čiuprą kibs. Ji užsikabino duris, išsitraukė pinigus ir ėmėsi su vargu skaičiuoti. Nemažai prisikamavo su tiek pinigų, o ir klydo nuolat; tebepyko ant Veronkos ir nerimavo dėl Antano, čia vėl vaidenosi jai, kad žaloji kažko stena... arba apnikdavo ją uošvio trobos atsiminimai.

— ...žinia, kad gyvenam kaip tvarte, žinia! — šnibždėjo ji, dairydamasi po trobą.— O ten ir grindys yra, langai kaip reikiant, sienos išbaltintos, šilta, švaru ir visko sočiai... Ką jie ten dabar dirba? Juzė plauna indus po pietų, o Jagna verpia ir pro švarius, neužšalusius stiklus laukan žiūri... ar jai ko trūksta!... Visus velionės palikimo karolius gavo, o kiek sijonų, kiek drabužių, kiek skarų... Nenusidirba, niekuo nesirūpina, riebiai sau valgo... Stachas juk sakė, kad Jagustynka už ją dirba, o ji ligi pusryčių drybso po duknom ir arbatą geria... bulvės netinka... o senis tik meilinasi jai ir lyg mažą kūdikį lepina...

Staigus pyktis ją pervėrė; pašoko nuo skrynios ir pagrasė kumščiu.

— Vagilė, rupūžė, vagilė, lakūdra, pludungė! — sušuko ji balsiai, net senis, snaudęs ant priemūrio, išsigandęs pašoko.

— Tėve, užkimškit bulvių rūsio skylę ir užverskit sniegu rūsį, nes speigas stiprėja,— sušnibždėjo ji kiek ramiau, vėl imdama skaičiuoti.

Seniui kažkodėl darbas nesisekė, sniego buvo daugybė, o jėgų jis nekiek teturėjo, ir tie du auksinai uodeginės nedavė jam ramybės, žibėjo ant stalo, du kone nauji auksinai žibėjo, gerai jis atminė.

„Gal ir duos...— galvojo.— O kam gi jie priklauso?.. Net ranka jam buvo nutirpusi nuo saito, taip žaloji tąsėsi... juk išlaikė... o kupčiams jos ar negyrė... juk girdėjo... turbūt duos... Tvoj vyresniajam, Petriukui, per pirmus atlaidus nupirktų armonikėlę... jaunesniajam taip pat reikėtų... Veronkos vaikams irgi... padaužos jie ir įkyrūs, bet vis tiek reikia... o sau tabokos... tik stiprios, kad nosį vertų, nes toji Stacho silpna... nė nenusičiaudai nuo jos..." — Skaičiavo ir taip

sparčiai dirbo, jog gal po valandos atėjusi Hanka tik šiek tiek sniegu pridengtus šiaudus pamatė.

— Pavalgyt tai kaip vyras pavalgot, bet padirbt tai mažiau už vaiką...

— Taigi skubu, Hanuse, tik pailsau truputį, kvapo atgauti sustojau... bematant bus, bematant...— mikčiojo jis išsigandęs.

— Saulė jau ant girios, speigas stiprėja, o visas kapčius išverstas, lyg kiaulių išknistas.... Eikit į trobą vaikų žiūrėti.

Pati kibo į sniegą ir taip smarkiai, jog po valandėlės kapčius buvo apipiltas ir puikiai priplaktas.

Kai baigė darbą, ėmė jau temti; troboj kilo žvarbus šaltis, molinė, šlapia asla ėmė stingti ir dundėjo po klumpėmis lyg klojimo laitas, speigas kandžiojo šiurpiai ir vėl dengė stiklus raštais, vaikai tyliai zirzė lyg praalkę, tačiau jinai jų nemaldė, nes neturėjo laiko. Dar reikėjo akselio pripjauti telyčiai, paliuobti paršiuką, kuris žviegė ir veržėsi pro duris, žąselės pagirdyti ir dar kartą sau mintyse pakartojo, kiek kam turi užmokėti; viską apruošusi, pasirengė išeiti.

— Tėve, pakurkit ugnį ir žiūrėkit vaikų, aš netrukus grįšiu, o jeigu kartais pareitų Antanas, tai pasakykit, kad puode krosny yra kopūstų...

— Gerai, Hanuse, pakursiu, vaikų žiūrėsiu, o kopūstai yra puode, neužmiršiu, Hanuse, neužmiršiu...

— O tuos du auksinu uodeginių aš pasiėmiau, nes juk jum nereikia, esat pavalgęs, drabužių turit, tai ko jum daugiau?..

— Žinia, Hanuse, visko turiu, visko...— tylutėliai šnabždėjo jis ir greitai nusigręžė į vaikus, nes ašaros pabiro jam iš akių.

Lauke ją apipūtė speigas, ji net pasiveržė skarelę ant galvos, sniegas girgždėjo po kojomis, žemėn biro

melsvas, sausas ir nuostabiai vaiskus prietėmis, dangus buvo grynas tarytum stiklinis, atdarais toliais, ir jau kur ne kur aukštybėse virpėjo viena kita žvaigždė.

Hanka vis graibstėsi užanty, ar tebeturi pinigus, ir galvojo, kad šen ir ten pasiklausinės, o gal ras, gal išprašys kokio darbo Antanui, bet į svietą neduos jam išeiti! Tik dabar atėjo jai į galvą, ką jis jai kalbėjo, ir net akyse tamsu pasidarė tai prisiminus. Ne, kol gyva, į kitą kaimą nesikraustys, tarp svetimų neis, juk ji nusibaigtų iš ilgesio!

Apglėbė akimis kelią, užpustytas trobas, vos matomus iš po sniego sodus ir pilkuojančius, beribius laukus. Tylus ir šaltas vakaras leidosi vis sparčiau, žvaigždžių daugėjo, tarytum kas pilna sauja jas būtų sėjęs, o ant prigesusios žemės pro sniego baltybes žybčiojo trobų žiburėliai, ore kvepėjo dūmais, žmonės slankiojo keliais, balsai skrido kažkur žemai viršum sniegų.

„Čia aš užaugau ir nesišvaistysiu lyg vėjas po svietą, ne!" — tvirtai šnibždėjo ji; kiek sulėtino žingsnį, nes vietomis įdubdavo lig kelių į girgždantį sniegą, net klumpes reikėdavo traukti.

„Čia mane ponas Dievas išleido į svietą, čia ligi mirties ir liksiu. Kad tik ligi pavasario ištvertume, tada bus lengviau, lengviau. O jei Antanas nenorės dirbti, tai vis vien ubagauti neisiu, imsiu verpti, austi, bet ką imsiu dirbti, kad tik už ko užsikabinčia ir skurdui nepasiduočia... tiesa, ogi Veronka audimu tiek užsidirba, kad ir pinigo turi kiek pasidėję..." — galvojo ji, sukdama į smuklę. Tarė pagarbintą, Jankelis atsakė: „Per amžius",— ir kaip paprastai linkčiojo ant knygos, nekreipdamas į įėjusią dėmesio; tik kai ji padėjo prieš jį pinigus, jis draugiškai nusišypsojo, padidino kabančios lempos šviesą, padėjo jai suskaičiuoti ir net pavaišino degtine. Apie Antano skolą ir apie jį patį

nepasakė nė žodžio; gudrus, bestija, buvo, nes kam čia bobai žinoti apie vyrų reikalus,— žmoniškai nesupras, dar kakarinę, ko gero, paleis. Tik tada, kai ji rengėsi jau eiti, jis tarė:

— O jūsiškis ką beveikia?

— Ar Antanas?.. Taigi darbo išėjo ieškoti!

— Nu, ar kaime darbo trūksta — malūne lentpjūvę taiso, man irgi reikia gero žmogaus malkų parvežti.

— A jau, karčiamoj manasis nedirbs,— sušuko ji.

— Tegu sau miega, tegu ilsisi, jei jis toks ponas! Jūs turit žąsų, papenėkit truputį, aš nupirksiu šventėms.

— Kur čia pardavinėsiu, tiek tepalikau kiek laikyti!

— Pavasarį nusipirksit jaunų, man reikia papenėtų. Jeigu norit, galit viską bargan imti, o užmokėsit žąsimis, sulygsim...

— Ne, žąselių neparduosiu.

— Parduosit, kai žalią suvalgysit, net ir pigiai parduosit.

— Nesulauksi, parka! — sušnibždėjo ji išeidama.

Šaltis griebė taip smarkiai, jog net nosį vėrė, dangus mirgėjo žvaigždėmis, o nuo girių traukė žvarbus, gnaibus vėjas. Ji tačiau ėjo lėtai kelio viduriu ir smalsiai dairėsi į trobas: buvo šviesu pas Vachnikus, kurie gyveno kraštiniai nuo bažnyčios;. iš Plošku sodybos sklido klegesys ir kiaulių žviegimas; klebonijoj visi langai žėrėjo, ir kažkokie arkliai prie gonkų nekantriai kasė kanopomis, o pas Klombus, kurie gyveno greta klebonijos, taip pat degė žiburys ir kažkas vaikščiojo apie kūtės, nes buvo girdėti sniego girgždėjimas po klumpėmis, o toliau, priešais bažnyčią, iš kur kaimas skyrėsi tarytum dvi rankos, apglėbusios tvenkinį, naktį maža tebuvo matyti, tik kur ne kur iš ap-

temusios baltumos švytravo koks žiburėlis arba lojo šuo.

Hanka pasižiūrėjo uošvio trobos linkui, atsiduso ir nuo bažnyčios pasuko į ilgus tarputvorius, einančius tarp Klombo sodo ir klebonijos sodo, pas vargoninkus. Takas buvo užpustytas, tik truputį pramintas, siauras ir taip apaugęs karančiais virš sniego krūmais, jog nuo paliestų šakų kas akimirksnį ant Hankos byrėjo sniegas.

Namai stovėjo gilumoje, klebonijos kieme, tik privažiavimą turėjo atskirą, nuo jų sklido kažkokie šauksmai ir verksmas, o priešais priemenę juodavo skrynelė ir šmėksojo išmėtyti drabužiai, duknos, kažkokie skarmalai... Magdė, vargoninkų tarnaitė, kukčiodama verkė ir plyšdama šaukė palei sieną.

— Išvarė mane! Išvarė mane! Kaip tą šunį išvarė į šaltį, į svietą! O kurgi aš, našlaitė, dabar pasidėsiu, kur!

— Nerėk čia, kiaule tu! — suriko balsas iš atdaros priemenės.— Pagriebsiu lazdą, tai tuoj nutilsi! Kraustykis tučtuojau, pas Praną eik, šliundra!

— Sveika gyva, Boryniene! Tamstele, taigi jau nuo rudens žinoma buvo... o sakiau jai, prašiau, saikinau, saugojau — bet argi tokią šliundrą išsaugosi! Visi gulti, o jinai laukan, susilakstė dabar sau benkartą! O ar vieną sykį sakiau: Magde, pagalvok, apsisvarstyk, jis tavęs nesiženys... tai ji per akis man melavo, visko užsigynė. Žinia, pastebėjau, kad merga storyn eina ir auga kaip ant mielių, tai jai lyg geram daiktui sakau: eik pasislėpk kur kitame kaime, kol dar laikas, kol žmonės dar nemato. Tai ar paklausė... O šiandien ją suėmė skausmai per milžimą... visą milžtuvę pieno išpylė... o mano Pranė atbėgo išsigandusi ir šaukia, kad Magdei kažkas pasidarę! Jėzau Marija, mano namuo-

se tokia gėda, o ką gi kunigas klebonas pasakys! Kraustykis iš trobos, nes liepsiu tave į kelią išgrūsti! — sušuko ji dar kartą, iššokusi priešais trobą.

Magdė pasikėlė iš pasienio ir verkdama, aimanuodama ėmė rankioti savo skarmalus ir rišti juos į ryšulius.

— Eikit į vidų, juk šalta. Kad nė kvapo tavo čia neliktų! — suriko ji įeidama.

Vargoninkienė vedė Hanką per ilgą priemenę. Didelė, žema troba buvo apšviesta ugnies, liepsnojančios židinyje. Vargoninkas nusirengęs, vienmarškinis, atsiraitojęs rankoves, raudonas it vėžys, sėdėjo prie ugines ir kepė plotkeles... vis samstė iš dubens šaukštu praskiestos, tekančios tešlos, sklaistė ją ant geležinės formos, spaudė, net čirškė ir dėjo ant ugnies, atremdamas į plytą, pastatytą skiausčiai, paskui vartė formą, ėmė plotkelę ir mesdavo ant žemos kėdutės. Prie jos sėdėjo mažas berniukas ir karpė žirklėmis kraštus, kad lygūs būtų.

Hanka pasveikino visus, o vargoninkienei pabučiavo į ranką.

— Sėskit, sušilkit, kas girdėti pas jus?

Žinia, kad iš sykio negalėjo surasti žodžio, nedrįso, tik dairėsi po trobą ir vogčia žvilgčiojo į antrą kambarį, kur tiesiai prieš duris, ant ilgo stalo palei sieną baltavo šūsnys plotkelių, prispaustos lenta, o dvi merginos dėliojo jas į pakučius, apvyniodamos popieriaus juostelėmis, tuo tarpu nematomoj gilumoj monotoniškai skambėjo klavikordas — muzika draikėsi lyg voratinklis, kilo aukštyn, aukštesnėmis gaidomis, lyg dainojančia vėl tilo, tik skambantis dirginimas bebūdavo girdėti, arba staigiai kažkas nutrūkdavo ir veriamai sucypdavo, net šiurpas sukrėsdavo Hanką, o vargoninkas šaukdavo:

— Ė, tu, dūda, suėdei fis kaip spirgą! — pakartok nuo *Laudamus pueri*...

— Tai jau Kalėdoms? — paklausė Hanka, nes negražu juk buvo sėdėti kaip kokiai niurnai.

— Taip, parapija didelė, išsimėčiusi, o juk visiems reikia plotkeles išnešioti prieš šventes, tai ir turiu pradėti iš anksto.

— Kvietiniai?

— Paragaukit.

Padavė jai dar karštą plotkelę.

— Kurgi čia drįsčia valgyti!

Paėmė ją per prijuostę ir kažkaip pagarbiai su baime žiūrėjo prieš šviesą.

— Kaip čia ant jos išspausti visokie paveikslai, o Jėzau!

— Dešinėj, pirmame ratile, tai Panelė Švenčiausia, šventas Jonas ir Jėzus Kristus, o antrame ratile... matot... ėdžios, gyvulėliai... kūdikėlis Jėzus ant šieno, šventas Juozapas, Dievo Motina, o čia klūpo trys karaliai...— aiškino vargoninkienė.

— Iš tikrųjų, o kaip gražiai viskas parodyta, teisybė!

Susivyniojo plotkelę į skarytę ir įsidėjo užantin, nes įėjo kažkoks vyras ir kažką pasakė, o vargoninkas sušuko:

— Mykolai! Krikštyti atvežė, paimk raktus ir eik į bažnyčią, nes Jambrožis klebonijoj prie darbo; kunigas jau žino...

Muzika nutilo, ir per trobą perėjo aukštas, išblyškęs berniukas.

— Broliavaikis našlaitis, vargoninkauti pas manąjį mokosi, tik iš malonės manasis jį moko, ką padarysi, reikia pasispausti ir giminaičiui padėti...

Hanka žvalgėsi aplinkui ir pamažėli, dejuodama ėmė dėstyti savo vargus ir širdgėlą. Per visas tris savaites pirmą kartą galėjo išsikalbėti iki valios.

Jie klausėsi jos. Jie kalbėjo savo ir, nors saugojosi ko nors prasitarti apie Boryną, bet taip nuoširdžiai jos gailėjo, jog ji pražliumbo, o vargoninkienė, būdama protinga moteris, bematant sumetė ir pirmoji tarė:

— Gal laiko jums kiek atliktų, gal suverptumėt man vilnas? Pakulienei ketinau duoti, bet imkit jūs; tik rateliu suverpkit, nes verpsteliu nelygiai išeina.

— Dėkui, juk man labai darbo reikia, tik nedrįsau prašyti...

— Na, na, nedėkokit — žmogus turi kitam padėti. Vilnos jau sukarštos, ir bus jų koks šimtas svarų.

— Suverpsiu, moku gerai, juk pas tėvą pati visiems verpiau, ir audžiau, ir dažiau, nepirkdavom drabužiams, ne.

— Pasižiūrėkit, sausos ir minkštos.

— Turbūt dvaro avių, puikios vilnos...

— O jeigu jum prireiktų miltų, kruopų, žirnių, tai pasakykit, duosiu, atsiskaitysim už darbą.

Įsivedė ją į kamarą, kur buvo pilna maišų ir statinių su grūdais; ant sienos kabėjo lašinių paltys; nuosijų karojo didžiausi ryšuliai verpalų, o krūvoje gulėjo stori drobių ritiniai; o kiek džiovintų grybų, sūrių, visokių stiklainių, o ant lentynų visa vora kepalų it tekinių, o kitokios dar naudos net ir nesuskaičiuotum.

— Lygutėliai suverpsiu, rateliu, dėkui, ponia, už pagalbą, bet, man regis, nepakelsiu tiek vilnų.

— Nusiųsiu jum, nuneš bernas.

— Gerai, nes man dar į kaimą reikia.

Dar kartą padėkojo, bet jau kažkaip tyliau ir šalčiau — pavydas įgėlė jai į širdį.

„Žmonės viso ko prineša, priduoda, aprūpina viskuo, tai ir turi pilnas kamaras; o gal procentų neplėšia?.. Kas turi avių, tas turi ir vilnų! Tegu taip patiems reiktų užsidirbti. Aje!.." — galvojo Hanka, sukdama į tarputvorius. Magdės jau nė pėdsako nebuvo likę, tik kažkokia sena klumpė juodavo ant sniego. Ji pagreitino žingsnius, nes buvo jau vėlu,— užsisėdėjo pas vargoninkus.

„Kur čia, pas ką čia pasiklausinėjus darbo Antanui?"

Kai buvo gaspadinė, su ja draugavo, linko į ją visi, nuolat kas į trobą užsukdavo, ko nors reikalaudavo, prašydavo, į akis gražiai kalbėdavo... o dabar štai ji stovi vidury kelio ir suka galvą, kur eiti, pas ką eiti?.. Ne, ji niekam į draugystę nesipirš, tik norėtų su moterimis pasikalbėti, kaip seniau.

Pastovėjo priešais Klombus, pastovėjo prie Simono trobos, tačiau įeit neįėjo, nedrįso, be to, prisiminė, kad Antanas liepė jai nesileisti į prietelystes su žmonėmis.— Padėt jie nepadės, pagalbos neduos, o gailėsis tavęs kaip stimpančio šuns,— kalbėjo jis tąsyk.

— Oi, teisybė, tikra teisybė! — sušnibždėjo ji, atsiminusi vargoninkus.

Vaje! Kad jí būtų vyras, beregint imtųsi darbo ir viską įveiktų. Nedejuotų ir žmonėms akių savo skurdu netrintų.

Pajuto savyje tokį žvėrišką darbo alkį, tokį jėgų perteklių, jog net pasirąžė ir tvirčiau, gyviau ėmė žingsniuoti. Traukė ją, neapsakomai traukė praeiti pro uošvio trobą; tik į tarputvorius užsukti, akis padžiuginti, tačiau nuo bažnyčios pasuko takeliu, pramintu per užšalusio tvenkinio vidurį ir einančiu į malūną; ji žengė greitai, nesidairydama į pašalius, tik žiūrėdama, kad nepaslystų ant slidaus ledo ir kad greičiau pra-

eitų ir nematytų, nekruvintų sau sielos prisiminimais, tačiau neištvėrė, nes kažkaip tiesiai priešais Borynų sodybą ji staiga sustojo ir neturėjo jėgų atitraukti akių nuo languose mirgančio žiburio.

„O juk visa tai mūsų, mūsų... kaipgi čia eiti į svietą... Kalvis bematant viską paimtų... ne, nepasijudinsiu, iš čia... kaip šuo tykosiu, vis vien, ar nori Antanas, ar ne... Tėvas su saule negyvens, o gal kas pasikeis... vaikų neleisiu benamių keliais ir pati neisiu... juk visa tai jų... mūsų..." — svajojo ji, žiūrėdama į apsnigtą sodą, iš kurio kyšojo trobesių apybraižos, balti nusidabrinti stogai, juodavo sienos, gilumoje už pašiūrės pūkšojo smaila stirtos viršūnė. Tarytum jos kojos būtų įaugusios į ledą, nebegalėjo nei pajudėti, nei akių atitraukti, nei sulaikyti plakančios širdies.

Tyli naktis, speiguota, tamsiai mėlyna, žvaigždėmis tarytum sidabriniu smėliu apiberta, gaubė apsnigtą žemę; medžiai stovėjo nejudėdami, palinkę nuo sniego naštos, užmigę, nesuprantami toje tyloje, išsiliejusioje po pasaulį tarytum balti vaiduoklių šešėliai, tarytum sustingę rūkai; sniegas vos pastebimai kibirkščiavo, visi garsai nuščiuvo, ir tiktai kažkas, lyg mirgančių žvaigždžių šnabždėjimas, lyg mieguistas apmirusių medžių alsavimas, lyg sušalusios žemės plastas — virpėjo speiguotame ore. O Hanka vis stovėjo, pamiršusi bėgantį laiką, nekreipdama dėmesio į gnaibantį, smarkų šaltį. Įsispyrė akimis į trobą, stačiai gerte gėrė jos vaizdą, globstė širdimi ir alkio ir svajų galia traukė į save.

Prižadino ją iš užmaršties tik sniego girgždėjimas, kažkas pasuko nuo kelio ant tvenkinio ir ėjo link jos, o netrukus ji kaktomušais susidūrė su Naste Golombaite.

— Hanka! — sušuko toji nustebusi.

— Stebiesi, tarytum būčia jau nusispardžiusi ir it numirėlė gąsdinčia!

— Kas jum galvon atėjo — seniai jus bemačiusi, tai ir nustebau. Į kurią pusę einat?

— Taigi į malūną.

— Tai ir man pakeliui, mat nešu Matui vakarienę.

— Tai malūne dabar dirba, į malūninkus praktikuojasi?..

— Kur ten jam į malūninkus! Lentpjūvėj, kur pastatė prie malūno, dirba, o jau tiek darbo, kad net ir vakarais.

Ėjo abi greta, Hanka mažai tekalbėjo, ir tik Nastė vis tarškėjo, tačiau saugojosi ką apie Boryną prasitarti; žinia, kad ir Hanka apie jį nieko neklausė, nebuvo mat kaip, nors labai norėjo šį tą išgirsti.

— Ar daug malūninkas moka?

— Po penkis auksinus ir penkiolika grašių Matas gauna...

— Net tiek! Penkis auksinus ir...

— Juk viskas ten jo galva eina, tai kur nemokės.

Hanka tylėjo, tik praeidama pro kalvę, iš kurios pro išdaužytus langus veržėsi raudona šviesa ir tarytum krauju dažė sniegą, ji sušnibždėjo:

— Tas judošius visada turi darbo.

— Berną pasisamdė, ir pats nuolat važinėja, sako, su žydais kompaniją laiko miške ir dabar drauge žmones apgaudinėja.

— Jau kerta girią?

— Tąi negi miške gyvenat, kad nieko nežinot?

— Ne miške, bet naujienų nelakstau po kaimą.

— Kerta, kad jūs žinotumėt, bet tik pirktinę.

— Žinia, mūsų juk neleis pajudinti...

— Tik nežinia, kas užgins, vaitas pučia vieną dūdą su dvaru, šaltyšius taip pat, ir visi, kur turtingesni.

— Teisybė, kas tuos turtuolius įveiks, kas jiems ką pasakys... Užsuk, Nastuse, pas mus.

— Sudieu, atbėgsiu kurią dieną su verpsteliu.

Išsiskyrė priešais malūninko trobą. Nastė nuėjo į malūną, šiek tiek žemyn, o Hanka per kiemą į virtuvę; vargiai ten nusigavo, nes šunes sulėkė ir ėmė loti, prispyrė prie sienos, tačiau Evka ją apgynė ir įsivedė, bet jos nespėjo nė pasišnekėti, įėjo malūninkienė ir stačiai tarė:

— Į vyrą turite reikalą? Jis malūne.

Nelaukė ir nuėjo, tačiau susitiko su juo pusiaukelėj; jis pavadino ją į kambarį; ji tučtuojau sumokėjo jam kiek buvo skolinga už miltus ir kruopas.

— Karvę valgot! — tarė jis, žerdamas pinigus į stalčių.

— O ką darysi, akmenų juk negrauši.

Buvo pikta.

— Dykūnas jūsų vyras, tą jums pasakysiu.

— Dykūnas, o gal ir ne! O ką gi dirbs, kur, pas ką?

— Argi nėra darbo kaime prie kūlimo?

— Bernu nei dienininku nėra buvęs, tai ir nesiveržia prie to.

— Pripras dar, pripras! Gaila man vyro, nors jis žiūri kaip vilkas ir kietasprandis, tikro tėvo nepagerbė, ale gaila žmogaus...

— Taigi sakė... kad pas poną malūninką yra darbo... gal ponas priimtumėt Antaną... prašau poną...— prapliupo verksmu, apkabino jam kojas, bučiavo rankas ir karštai maldavo.

— Tegu ateina, prašyt jo tai neprašysiu, darbo yra, bet darbas sunkus, rąstus ruošti pjovimui...

— Taigi sugebės, jis viskam gabus, kaip retai kuris kaime...

— Žinau, žinau, užtat ir sakau, kad ateitų prie darbo, tačiau pati blogai savojo žiūri — blogai.

Ji sustojo išsigandusi, nieko nesuprasdama.

— Vyras turi žmoną ir vaikus, o paskui kitas laksto.

Ji išblyško ir ėmė viduje virpėti.

— Teisybę sakau, naktimis valkiojasi po kaimą, matė jį žmonės ne vieną kartą...

Ji atsiduso su dideliu palengvėjimu, nes juk žinojo ir puikiai suprato, kad skriaudos atminimai taip jį blaško naktimis ir miegą šalin veja... o žmonės bematant saviškai įsivaizduoja.

— Galėjo jau imtis darbo, tučtuojau visokios meilės būt jam iš galvos išdulkėjusios.

— Gaspadoriaus vaikas jis...

— Ponas atsirado, žaltys, darbą mat rinksis, kaip kiaulė po pilną lovį. Kad jau toks išrankus, tai reikėjo santaikoj su tėvu gyventi, o paskui Jagusę nelakstyti... nes ir griekas, ir gėda...

— Kas čia ponui į galvą atėjo, kas? — sušuko ji greitai.

— Sakau jum, kaip yra, visas kaimas tai žino, pasiklauskit! — sušuko jis garsiai ir smarkiai, nes buvo didžiai karštas ir visuomet žerdavo teisybę į akis.

— Tai gal jam ateiti? — tyliai paklausė ji.

— Tegu ateina, kad ir rytoj. Kas gi jum, ko žliumbiate?

— Ne, ne, tai nuo šalčio...

Ji grįžo pamažu, sunkiai, tarytum kas ją prie žemės slėgė, vos bekilnojo kojas. Jau buvo sutemę, ir sniegas taip supilkėjo, jog kažkodėl nė tako negalėjo surasti; veltui baukė nuo akių šąlančias ant blakstienų ašaras, veltui, neberado, nebematė nieko ir ėjo

toje staigioje tamsybėje, tokioje skausmingoje, o Jėzau, kokioje skausmingoje.

— Paskui Jagusę laksto, paskui Jagusę...

Kvapo nebegalėjo atgauti, o širdis spurdėjo tarytum sužeistas paukštis, galva svaigo, vis svaigo; atsirėmė į kažkokį medį prie tvenkinio ir spaudėsi prie jo stipriai, net suskaudo.

— Gal neteisybė, gal melavo...

Su baime pasigavo tos minties ir abiem rankom jos laikėsi.

— O Jėzau, negana skurdo, negana pažeminimo, o čia dar ir tas griūva ant mano nelaimingos galvos, ir tas dar...— graudžiai suvaitojo ir, kad skausmą numaldytų, ėmė greitai, iki netekdama kvapo ir sąmonės, bėgti, lyg vilkų vejama; įbėgo į trobą uždususi, vos gyva.

Antano dar nebuvo.

Vaikai sėdėjo priešais krosnį ant senelio kailinių, o senis drožė jiems malūnėlį ir su jais žaidė.

— Vilnų atvežė, Hanuse, tris maišus atvežė...

Ji atrišo maišus ir viename iš jų ant viršaus rado kepalą duonos, gabalą lašinių ir geroką pusgorčių kruopų...

— Tegu tau Viešpats Jėzus atlygina už tavo gerumą,— sušnibždėjo susijaudinusi, beregint sutaisė gausią vakarienę ir netrukus užmigdė vaikus.

Bematant visa troba nutilo, nes Veronkos gale jau visi miegojo, o senis taip pat netrukus atsigulė ant krosnies ir užmigo; tik Hanka susirengė ratelį, atsisėdo prie ugnies ir ėmė verpti.

Ilgai, ligi išnaktų ji sėdėjo, ligi pirmųjų gaidžių, o vis kaip tas siūlas traukėsi minty malūninko žodžiai: paskui Jagusę laksto, paskui Jagną.

Ratelis tyliai, monotoniškai, be paliovos bimbė, naktis žvilgčiojo pro langą speiguotu mėnulio veidu, tarytum barbeno į stiklus ir glaudėsi prie sienų, o šaltis ropojo iš kerčių, graužė kojas ir žilais pelėsiais augo molinėj asloj; svirplys čirškė už krosnies, tarpais nustodamas, kai per miegus sušukdavo arba lovoj imdavo blaškytis vaikas — ir vėl stingo gili, sušalusi tyla! Speigas vis stiprėjo ir tarytum geležiniais pirštais smaugė, net pokšėjo lentos palėpėj, čia vėl senos sulinkusios sienos sproginėjo, tarytum kas šaudė, čia kokia sija brinko nuo šalčio tyliai spragsėdama, arba sienojai, speigo perverti, skausmingai krūpsėjo, ir visa troba traukėsi, gūžėsi prie žemės ir drebėjo nuo šalčio.

„Kaip man tai neatėjo į galvą! Aišku, tokia daili, tokia susiganiusi, tokia patraukli, o aš?.. Geiba, oda ir kaulai, ką gi aš?! Argi aš moku jį prie savęs patraukti, ar drįstu! O gal ir gyslas dėl jo išsitąsyčiau, vis vien nieko nepadės, jei manęs nemyli. Ką gi aš! Ką gi?.."

Ją apėmė negalia, tyli ir skausminga, taip baisiai skausminga, jog net verkti nebegalėjo, nebeturėjo jėgų, virpėjo tik viduje nelyginant nuo šalčio nutirpęs medelis, kuris negali nei pabėgti nuo kankinios, nei paprašyti pagalbos, nei apsiginti — tarytum tas medelis stingo Hankos siela. Atrėmė galvą į ratelį, nukorė rankas ir įsmeigė akis prieš save, į savo dalią nelaimingą, į savo karčią negalią, ir ilgai, ilgai taip rymojo, tik tarpais iš po mėlynų vokų išsisprausdavo deginanti ašara, nukrisdavo ant vilnų ir sustingdavo tenai į kruviną skausmų rožančių.

Tačiau rytojaus dieną ji atsikėlė kiek ramesnė, nes kaipgi, bene turėjo laiko sielvartauti lyg kokia ponia! Gal yra taip, kaip malūninkas sakė, o gal ir nėra! Argi dėl to ji nuleis rankas, verks ir dejuos,— juk ant

jos galvos vaikai, ir ūkis, ir visi vargai! Kas gi viską pakels, jeigu ne ji? Ji tik karštai pasimeldė sopulingajai Dievo Motinai ir, kad Viešpats Jėzus pakreiptų į gera, pasižadėjo pavasarį nueiti į Čenstakavą, trejas mišias užsakyti ir, kai truputį prasisieks, visą akmenį[1] vaško paaukoti bažnyčiai, žvakėms prie didžiojo altoriaus.

Palengvėjo labai, tarytum būtų išpažinties priėjusi ir švenčiausią sakramentą priėmusi; smarkiai emėsi verpti, tačiau diena, nors buvo šviesi ir saulėta, slinko be galo lėtai ir kankino ją rūpestis dėl Antano.

Parėjo jis tik vakare, prieš pat vakarienę, tačiau buvo toks nuvargęs, pailsęs ir ramus, taip geraširdiškai su visais sveikinosi, vaikams bandelių parnešė, jog ji kone pamiršo įtarimus, o kai jis pripjaustė akselio ir padėjo jai apsiruošti, ji taip gailiai susijaudino, jog sunku apsakyti.

Nesisakė tiktai, kur buvęs ir ką veikęs, o ji, žinoma, nedrįso paklausti.

Po vakarienės atėjo Stachas, kaip ir dažnai pas juos užsukdavo, nors Veronka draudė, o kiek pabuvus, visiškai netikėtai atėjo senis Klombas.

Jie labai nustebo, nes tai buvo pirmutinis žmogus iš kaimo, užėjęs pas juos, kai senis išvijo iš savo trobos; pamanė, kad jis turbūt su kokiu reikalu bus atėjęs.

— Kad jau niekas pas jus neužeina, tai sumaniau jus aplankyti,— tarė jis paprastai.

Dėkojo jam nuoširdžiai ir karštai.

Susėdo sau visi šalimais ant suolo netoli krosnies ir iš lėto, rimtai kalbėjosi, o senis mėtė šatras į ugnį.

— Nieko sau speigas, ką?

[1] Akmuo — senobinis svorio vienetas, 32 svarai (apie 13 kg).

— Be kailinių ir be pirštinių net ir kulti sunku,— tarė Stachas.

— O blogiausia, kad ir vilkų ima rodytis.

Visi nustebę pasižiūrėjo į Klombą.

— Teisybę sakau, šią naktį rausėsi į vaito kūtę, turbūt juos kas pabaidė, nes paršiuko neištraukė, bet duobę iškasė iki pamatų apačios, pats buvau ten nuėjęs pasižiūrėti per pietus, kokių penkių būta mažiausiai!

— Tai jau tikras daiktas, kad žiema bus sunki.

— Tik ką prasidėjo speigai, o čia jau ir vilkai slankioja...

— Prie Volios, ant to kelio už malūno, mačiau, žinote, tankias pėdas, lyg visos rujos praeita skersai kelio, žiūrėjau tas pėdas, bet maniau, kad tai pono medžiokliniai šunes, o ten turbūt vilkų būta...— pasakė Antanas.

— Gal buvot ir kertamoj girioj? — paklausė Klombas.

— Ne, tik žmonės kalbėjo, kad kerta tą pirktinį mišką prie Vilkduobių.

— Ir man eigulys sakė, kad ponas nieko iš Lipcų nešauks prie kirtimo, mat pyksta, kam jie savo neapleidžia.

— O kas gi jam iškirs girią, jeigu ne lipciečiai? — įterpė Hanka.

— Oje, tamstele, tiek žmonių visur sėdi trobose be darbo ir laukia jo kaip išganymo. Ar maža ten pat Volioj, ar maža tų kaltūnių Rudkoj arba apskretėlių Dembicoj! Tegu tik ponas šūkteltų, tai per vieną dieną sulėks kokie du šimtai vyrų. Kol pirktinį mišką kerta, tegu sau kerta, tegu sau pasipelno, nedaug ten ir bėra jo, o ir mūsiškiams per toli.

— O kai mūsų girią pradės?..— paklausė Stachas.

— Neduosim! — trumpai ir kietai šovė Klombas.— Pasiimstysim, tegu ponas pamato, kas stipresnis, ar jis, ar visi žmonės, tegu pamato.

Nebekalbėjo apie tai, per daug tas reikalas slėgė jiems kepenis ir siutino, tik dar Bylica pridūrė mikčiodamas ir nedrąsiai:

— Pažįstu aš tą Volios ponų veislę, pažįstu, ištaisys ji jum kokią kliautį...

— Tegu taiso, mes ne vaikai, nesiduosim už nosies vedžiojami,— baigė Klombas.

Pasikalbėjo dar apie Magdės išvijimą iš vargoninkų, ir Klombas pasakė:

— Žinia, čia nelabai žmoniškai, bet ir lazaretą troboj steigti jiems nebuvo kaip, juk Magdė jiems svetimas žmogus.

Pasikalbėjo dar apie šį bei apie tą ir jau gana vėlai išsiskirstė, o išeidamas Klombas saviškai, stačiai ir trumpai pasakė, kad ir jie lankytųsi pas jį, o jeigu jiems ko prireiks, tai tegu tik pasako — ar kruopų, ar pašaro telyčiai, o kad ir keleto auksinų,— visada pas jį rasis...

Antanai pasiliko vieni.

Ilgai dvejojusi, po daugelio nedrąsių atodūsių, Hanka pagaliau paklausė:

— Ar susiradai kokio darbo?

— Ne, buvau vienam ir antram dvare, ir žmonių klausinėjausi, bet nesusiradau...— atsakė jis tyliai, nepakeldamas akių, nes kad ir teisybė, jog šen bei ten buvo, tačiau darbo jis nesiteiravo, o tik šiaip sau prasivalkiojo.

Jie sugulė; vaikai jau miegojo kojūgaly, kad šilčiau būtų; tamsa apsiautė pirkią, tik mėnulio spinduliai liejosi pro užšalusius, mirgančius stiklus ir šviesia juosta skrodė trobą; tačiau juodu neužmigo; Hanka vartėsi

nuo vieno šono ant kito ir galvojo: ar dabar pasakyti apie lentpjūvę, ar tik rytoj rytą?

— Ieškojau, bet kad ir būč radęs, neisiu iš kaimo, nesiblaškysiu po svietą kaip šuo benamis,— sušnibždėjo jis, ilgai tylėjęs.

— Tą patį ir aš galvojau, tą patį! — sušuko ji džiaugsmingai.— Kam ieškoti duonos po svietą, ir kaime pasitaiko gero uždarbio; malūninkas man sakė, kad turi tau darbo prie lentpjūvės, kad ir nuo rytdienos, ir mokės du auksinu ir penkiolika grašių.

— Buvai pas jį klausti? — sušuko jis.

— Ne, mokėjau jam skolą, o jis pats pasakė, kad žadėjo siųsti tavęs šaukti, net ir neužsiminiau,— aiškinosi ji išsigandusi.

Jis nieko neatsakė, o ir ji taip pat tylėjo, gulėjo šalimais nejudėdami, be žodžio, miegas jiems išdulkėjo visiškai, svajojo kažką didžioj paslapty, tarpais dūsavo; lydino savo sielas toje bežadėje, negyvoje tyloje — toli, toli ir tyliai kaime lojo kažkieno šunes, plakė sparnais ir jau giedojo pusiaunaktį gaidžiai ir tylus lyg vėjo ūžesys praskrido viršum trobos.

— Ar miegi? — prislinko ji kiek arčiau jo.

— Kad miegas nebeima.

Gulėjo aukštininkas, rankas atmetęs už galvos, taip arti jos, o taip toli širdimi, toli mintimis — gulėjo nejudėdamas, beveik be kvapo, be sąmonės, nes Jagusės akys vėl išniro iš tamsos ir mėlynavo mėnulio šviesoj..

O Hanka prislinko dar arčiau, priglaudė karštą veidą prie jo peties, visa širdimi prisišliejo prie jo. Ne, jau nebeturėjo jokių įtarimų, jokių piktumų, jokio kartėlio, vien tik nuoširdžia meile, sielos meilumu, pilnu pasitikėjimo ir pasidavimo, glaudėsi prie jo širdies.

— Jantosi, ar eisi ryt į darbą? — paklausė virpėdama, kad tik ką pasakytų, kad tik išgirstų jo balsą ir susikalbėtų su jo siela.

— Gal ir eisiu, žinia, reikia eiti, reikia...— atsiliepė jis, apie tai negalvodamas.

— Eik, Jantosi, eik...— švelniai prašė ji, uždėjo jam ranką ant kaklo ir karštomis lūpomis ieškojo jo vos bekvėpuojančių lūpų.

Tačiau jis nė nekrustelėjo, nieko neatsakė, nepajuto jos glamonėjimo, nieko apie ją nežinojo, plačiai atvertomis akimis žiūrėjo į anos akis, į Jagusės žydrąsias akis.

III

Jau gerai įdienojus, po pusryčių, malūninkas atvedė Antaną prie darbo; paliko jį kieme tarp didžiulių, šūsnimis suverstų rąstų, o pats nuėjo prie Mato, kuris kaip tik buvo prirengęs medžius lentpjūvėj ir leido pjūklus; jis pasikalbėjo su juo ir sušuko:

— Dirbkit čia sau ir visame kame klausykit Mato, jis čia vietoj manęs tvarko,— ir tuoj nuėjo sau, nes nuo upės traukė nemalonus, veriąs žvarbis.

— Tašomojo kirvio turbūt neturit? — paklausė Matas, leisdamasis žemyn ir draugiškai su juo sveikindamasis.

— Su pleištiniu atėjau, nežinojau.

— Tai tas pats kaip su dantimis, medis sušalęs ir trupa kaip stiklas, nieko su pleištiniu nepadarysit, neims. Paskolinsiu jums šiai dienai kirvį, tik reikia jį išgaląsti, o labiau iš vieno šono, matot. Baltrau, dėkis į porą su Boryna, ir skubiai nutaisykit tą ąžuoliuką, nes tenai netrukus pjūklams nebebus darbo.

Iš už milžiniško rąsto, gulinčio sniege, išsitiesė padžiūvęs, aukštas ir kiek pakumpęs vyras su pypke dantyse, su pilka avikailio kepure, su geltonais kailinukais, su klumpėmis ir raudonomis dryžuotomis kelnėmis; jis pasirėmė žibančiu kirviu, čirkštelėjo pro dantis ir linksmai tarė:

— Tai su manim ženijatės, nebijokit, sudarysim tokią porą, kur gražiai gyvena, be vaidų ir peštynių.

— Puikūs rąstai, tiesūs it žvakės.

— Bet šakoti, bestijos, kad neduok Dieve, lyg titnago privaryti, nebūna dienos, kad kirvis neištrupėtų. Tik jūs savojo negaląskit sausai ir plynai, reikia paplaukiui traukti per uolą, tiktai į vieną pusę, tai ašmenys bus stipresni; su geležim, žinot, kaip su žmogum kitąsyk, pataikysi, kad patiks, tai vesi it šunelį už virvutės, kur tik norėsi, galąstuvas yra malūne, prie kruopinės...

Netrukus Antanas jau stovėjo darbe priešais Baltrų ir ėmė tašyti išilgą rąstą, pagal briauną, kaip Baltraus buvo sužymėta; tačiau jis nieko nekalbėjo, nes buvo didžiai įskaudintas, kad toks štai Matas, o vadovauja jam, Borynai,— bet nevalgęs nešoksi,— tad tik spjaudėsi delnus ir dirbo įniršęs.

— Ne blogiausiai tau sekas, ne blogiausiai! — pastebėjo Baltrus.

Žinia, įveikti tai įveikė, nedidelė kupeta jam buvo medį doroti, o ir galvą juk turėjo ne bet kokią, tačiau darbas buvo sunkus neįpratusiam, tad greit supluko ir sukaito, gavo kailinius nusimesti.

Bet speigas buvo smarkus, spaudė ne juokais, o kadangi vis reikėjo dirbti stačiam ir po sniegą graibstytis, tai rankos grubo ir svilo prie kirvakočio, o laikas taip lėtai slinko, jog jis vos besulaukė vidudienio.

Per pietus tik sausos duonos užkrimto, atsigėrė vandens stačiai iš upės ir net pastogėn į malūną neužėjo draug su kitais, nes bijojo ten susitikti pažįstamų, atvežusių ką malti ir laukiančių eilės. Dar stebėtųsi juo ir džiaugtųsi tarpusavy jo pažeminimu ir skurdu, kad jie nesulauktų... Jis pasiliko šalty, atsisėdo malūno pašalėj, kramtė duoną ir vaikščiojo akimis po lentpjūvę, kuri stovėjo prie pat upės, kampu atidurta į malūno galą taip, jog vanduo nuo keturių ratų plūdo jos pašalin it storas žalias pylimas ir varė pjūklus.

Tačiau jis nei atsikvėpti dorai nespėjo, nei pasilsėti kaip reikiant, o jau Matas, išėjęs iš malūninko po pietų, iš tolo šaukė:

— Prie darbo! Prie darbo!

Tad norom nenorom, murmėdamas dėl perpietės trumpumo, turėjo keltis ir draug su kitais stoti į darbą.

Visi judėjo smarkiai, nes šaltis svilino ir šmaikščiai ragino.

Malūnas vis tratėjo, o vanduo iš po ratų, apžėlusių ledais it žaliomis ir ilgais kaltūnais suvytomis pakulomis, šniokšdamas liejosi pro lentpjūvę, pjūklai be paliovos zvimbė, nelyginant kas stiklą kramtė ir spjaudė geltonomis pjuvenomis. O Matas nepailsdamas sukosi, rengė rąstus, stabdė ir leido vandenį, tvirtino rąstus sankabomis prie rėmų, matavo ir vis ragino žmones; visur buvo jo pilna, sukosi tarytum dagilis po kanapes, tik mirgėjo raudonas, žaliai dryžuotas jo švarkas ir pilka avikailio kepurė kieme, ant sutrypto, skiedruoto sniego, kur buvo rengiami rąstai, nuolat lakstė į malūną, kalbino žmones, ragino, tvarkė, juokėsi, sąmojus svaidė ir švilpavo, o dirbo šauniai; bet dažniausiai galėjai jį matyti ant pakylos prie pjūklų, nes lentpjūvė buvo be šoninių sienų ir kiaurai permatoma, o stūksojo palei upę gana aukštai ant keturių drūtų stulpų, ku-

riuos vanduo taip plakė, jog nendrių stogas, tik į skliautus teatremtas, drebėjo it gairė vėjyje.

— Vikrus, bestija! — sušnibždėjo Antanas pripažindamas, tačiau ne be pykčio.

— Ar mažai gauna! — sumurmėjo Baltrus.

Abudu paplakė rankomis pečius, nes šaltis vis stipėjo, ir dirbo tylomis.

Žmonių darbe buvo nemaža, tačiau pasikalbėti stigo laiko — du prižiūrėjo pjūklus, traukė išpjautus rąstus žemėn ir dėjo naujus, kiti du baigė pjauti nepripjautus galus ir krovė lentas didžiulėmis rietuvėmis, o plonesnes ir šlapesnes slėpė nuo šalčio į pašiūres, o dar kiti du lupo žievę nuo ąžuolų, eglių ir pušų; Baltrus dažnai pašaipiai jiems sušukdavo:

— Ei, jūs rakaliai pasmirdę, kada eisit šunų lupti?

Jie dėl to pyko, nes juk ne šunims lupo odas, bet bartis už pravardžiavimą nebuvo laiko. Matas taip skubino ir ragino, jog tik tarpais, vogčia tenubėgdavc kuris į malūną sušilti nugrubusių rankų, o grįžti tekinas grįždavo, nes ir pats darbas skubino.

Jau gerokai sutemus, parkėblino Antanas namo, o toks buvo peršalęs, pailsęs ir netekęs jėgų, taip skaudėjo jam visus kaulus, jog tučtuojau po vakarienės gulė po duknom ir užmigo it akmuo.

Hankai pagailo jo, tad nieko neklausinėjo, tik stengėsi įtikti jam kuo galėdama; vis tildė vaikus, senį tėvą apibarė, kam čebatais trankosi, pati basa vaikščiojo po trobą, kad tik jo neprižadintų, o priešaušriu, kai jis rengėsi į darbą, išvirė jam puodelį pieno prie bulvių, kad geriau užvalgytų ir sušiltų.

— Kad jį kur velniai! Taip man kaulus gelia, jog nebegaliu pajudėti! — skundėsi jis.

— Tai tik iš pradžių taip, nes nepratę esat, neįsitraukę...— aiškino senis.

— Praeiti praeis, žinau. Ar pietus atneši, Hanuse?

— Atnešiu, kurgi lakstytum tokį kelio galą, atnešiu...

Išėjo tuoj, nes sulig diena jau reikėjo stoti į darbą.

Ir jam prasidėjo karšto, sunkaus darbo dienos.

O kad ir smarkiausias speigas kandžiodavo, vėtra taip siausdavo sūkuriais ir sniegu, jog net akių nebegalėdavo atverti, ar atodrėkis užeidavo, ir reikėdavo visą dieną stovėti patižusiame sniege, nemalonus, drėgnas šaltis žvarbindavo kaulus, ar snigdavo taip, jog savo kirvio nebeįžiūrėdavai,— reikėdavo keltis aušt ant, bėgti ir ilgas dienas dirbti, net kaulai braškėdavo, ir kiekviena gysla skyrium traukdavosi iš nuovargio, be to, reikėjo skubėti, nes keturi pjūklai taip rijo medžius, jog vos begalėjo suskubti parengti, o Matas vis ragino.

Tačiau ne tas jam įgriso, ne sunkus darbas, ne pikti vėjai, ne speigai ir ne sniegai bei liūtys; buvo jau prie to pripratęs,— nes kai žmogus pripranta, tai ir pragare jam ne taip baisu atrodo,— kaip sako gudrūs žmonės, bet vieno daikto negalėjo pakęsti: Mato vadovavimo ir nuolatinių jo priekabių.

Kiti jau nebekreipė į tai dėmesio, o jis, kai tik išgirsdavo, užvirdavo pykčiu, o ne sykį taip atgal suurgzdavo, jog anas tik žlibėmis žybtelėdavo ir vėl tarytum tyčia prie visko kibdavo, lyg ne stačiai į akis, bet visuomet pataikydamas į silpną vietą. Antanui net oda tirpo ir kumščiai gniaužėsi, tačiau jis dar tramdėsi kiek galėdamas ir tik tuos priekabius atminty kaupė; jautė puikiai, kad Matas tik progos ieško jį iš darbo pavaryti...

O Antanui ne tiek darbas buvo svarbu, kiek tai, kad bet kam nesiduotų nustumiamas ir įveikiamas,— o dar tokiam driskiui Matui.

Žodžiu, vis labiau niršo juodu vienas ant kito, nes pačioje piktumo gelmėje tarytum skaudi rakštis smygojo Jagusė. Abu juodu jau nuo seno, dar nuo pavasario, o gal ir nuo Užgavėnių, paskui ją lakstė ir vis stengėsi slapčia vienas antrą nustumti, gerai šitai žinodami. Tačiau Matas tai darė kone visų akyse ir garsiai kalbėjo apie savo meilavimus, o Antanas turėjo slėptis, tad ir degino jam širdį nebylus, nuožmus pavydas.

Juodu niekad nedraugavo ir visuomet skersuodavo vienas į antrą ir grasydavo prie žmonių, nes ir vienas, ir kitas laikė save tvirčiausiu vyru kaime; tačiau dabar diena po dienos jų pyktis ir pagieža taip išaugo, kad po kokios gal savaitės jau nė nesisveikindavo, o praeidavo viens pro antrą tik akimis žybčiodami, nelyginant du įsiutę vilkai.

Matas nebuvo žmogus blogas ar nesugyvenamas; priešingai, turėjo gerą širdį ir dosnią ranką, tik per daug savimi pasitikėjo, per daug puikavo ir pūtėsi prieš kitus, perniek juos laikydamas, o dar ir tą ydą turėjo, kad laikė save tokiu kavalierium, kuriam jokia mergina neatsispirs; mėgo tuo didžiuotis, apie tai pasakoti, kad tik visur pirmautų. Tad ir dabar jam buvo labai smagu, ir jis visiem pasakodavo, kad Antanas pas jį dirba ir visur jo klauso, nužemintai į akis žiūri kaip šunelis, kad tik jis nepavarytų jo iš darbo.

Tai buvo nuostabu tiems, kurie pažinojo Antaną, tačiau jie nusprendė, kad vyras nusižemino ir susitramdė, kad tik nenustotų darbo, o kiti įrodinėjo, kad iš to dar būsią visokių istorijų, nes Antanas nedovanosiąs ir jei ne šiandie, tai rytoj atsiimsiąs savo, ir jie net būtų galėję kirsti lažybų, kad Matas kada nors išpliks gomurį.

Antanas, tiesa, apie tas kalbas nieko nežinojo, nes pas nieką neužeidavo, pažįstamų vengė ir susitikęs aplenkdavo be žodžio, o iš darbo eidavo tiesiai namo ir iš namų į darbą taip pat, tačiau gerai jautė, kad taip turėtų būti, nes pažinojo Matą kiaurai.

— Ištaisysiu aš iš tavęs, rupūže, tokius kopūstus, kad ir šunes neės, nuknebs tau snapas, nebesipūsi ir neberiesi skiauterės,— ištrūko jam kartą darbe, net Baltrus išgirdo ir tarė:

— Tuščia jo, ką čia, jam už tai moka, kad ragintų! — Nesuprato senis.

— Net šuo, ir tas įgrysta, kai be reikalo loja.

— Per daug į širdį imiesi, dar kepenys tau prikeps, o ir prie darbo, kaip žiūriu, tu labai karštas...

— O kad man šalta! — šovė, kad tik ką pasakytų.

— Iš lėto reikia visada, pamažiukais, iš lėto; juk Dievas irgi galėjo pasaulį sutverti per vieną dieną, bet dirbo visą savaitę, pasilsėdamas... darbas ne kiškis, nepabėgs, o plėšytis dėl malūninko ar ten dėl ko kito koks čia jum reikalas... o Matas tam yra pastatytas, kaip tas šunelis, kur saugo namus, negi pyksi ant jo už lojimą?..

— Pasakiau, kaip man atrodo. O kurgi vasarą buvot, kad niekur kaime nebuvo matyti? — paklausė Antanas, norėdamas pakeisti kalbą.

— Po kiek dirbinėjau, po kiek svieto žiūrinėjau, akis džiuginau ir širdį linksminau...— atsakė jis lėtai, tašydamas rąstą iš kito šono; tarpais išsitiesdavo, rąžydavosi, net sąnariai traškėdavo, o pypkės iš dantų neišsiėmė ir noriai kalbėjo.

— Dirbau su Matu prie naujų dvaro rūmų, bet kad jis smarkiai ragino, o ir pavasaris atėjo, saulė pakvipo, tai palikau jį; o tuokart kaip tik ėjo žmonės į Kal-

variją — išėjau ir aš su jais drauge, atlaidų gauti ir svieto kiek pamatyti.

— Ar toli ta Kalvarija?

— Dvi savaites ėjau, net už Krokuvos, bet nenuėjau. Vienam kaime, kur pietavom, gaspadorius statėsi naują trobą, o tiek tenusimanė apie tą darbą, kiek kiaulė apie debesis; aš papykau, išplūdau rupūžę, kam medžiagos daug sugadino, ir pasilikau pas jį, nes ir labai prašė. Per du mėnesius ištaisiau jam trobą tokią, kad į dvarą panaši buvo, jis net norėjo išpiršti man savo seserį, našlę, kuri greta ant penkių margų gyveno.

— Turbūt sena buvo.

— Kur ten bus jauna, bet da nieko sau, o kaipgi, tik truputį plika, kliša ir žvaira, bet veidas dailus kaip kepalas, kurį kelias savaites pelės graužė, puiki moteris, gera, valgyt gardžiai duodavo — ir kiaušinienės su dešra, ir degtinės su lašiniais, ir kitų skanumynų, o taip prikibo prie manęs, kad kasdien gatava buvo po duknom leisti... taigi vieną naktį ir iškūriau į svietą!..

— O kodėl nesiženijai, vis dėlto penki margai...

— Ir amžinatilsį vyro utėlėti kailiniai. O kam man reikia bobos? Seniai jau man įgriso bobų giminė, seniai! Nieko, tik šaukia, rėkia, laksto, strapalioja kaip šarkos ant tvoros, pats žodį tarsi, o ji dvidešimt, it virkščias išbarsto... pats turi protą, o ji tik liežuviu mala. Kalbi jai kaip žmogui, o ji nė nesupranta, nė neišmano, tik bile ką plepa. Sako žmonės, kad ponas Dievas moteriai pusę sielos tedavęs, ir turbūt tai teisybė... o antrą pusę tai gal velnias pridirbo...

— Yra ir protingų, yra...— melancholiškai tarė Antanas.

— Ir baltų varnų pasitaiko, tik kad niekas jų nėra matęs!

— Tai savo moteries neturėjot, ką?

— Turėjau, turėjau!..— staiga nutilo, išsitiesė ir įsmeigė savo pilkas akis į tolį; senas jau buvo, išdžiūvęs it skiedra, gyslotas, tiesus — tik dabar kažkaip susikūprino ir pypkė jam lakstė dantyse, o jis kažkaip greitai, greitai mirkčiojo.

— Baigiam, duokit! — rėkė vyras nuo pjūklų.

— Greičiau, Baltrau, nestovėkit, nes ir pjūkiai sustos,— rėkė Matas.

— Taigi, vėpla, negi galima greičiau, negu gali. Užsirioglino varna ant bažnyčios, kranksi ir mano, kad ji kunigas sakykloj,— sumurmėjo jis piktai, bet, matyti, buvo nesveikas, nes vis dažniau ilsėjosi, dūsavo ir pietų laukė.

Netrukus priėjo pietų laikas, nes ir moterys jau pasirodė su lauknešėliais, ir Hanka atėjo pro malūno kampą. Lentpjūvė sustojo, visi nuėjo į malūną valgyti. O Antanas, gerai pasižindamas su malūninko bernu, nes ne vieną butelį abu buvo sugėrę, įlindo į jo kamaraitę; jis dabar jau nebevengė žmonių, nebebėgo nuo jų, bet tokiomis akimis žvilgčiojo į juos, kad jie patys jo lenkėsi.

Tokiam karšty, kad vos begalėjai kvėpuoti, sėdėjo keletas vyrų ir linksmai šnekučiavo; buvo tai žmonės iš tolimesnių kaimų, atvažiavę į malūną ir belaukią malti; jie kišo durpes į jau raudoną krosnelę, kalbėjosi ir rūkė papirosus, visa kamaraitė jau skendėjo dūmuose.

Antanas atsisėdo ant kažkokių maišų po langu, lauknešėlį pasistatė tarp kelių ir godžiai valgė kopūstus su žirniais, o paskui bulvinius kukulaičius su pienu; o Hanka pritūpė greta ir apsalusi žiūrėjo į jį. Jis

buvo nuo darbo padžiūvęs, pajuodęs, o nuo to plušimo šaltyje oda jam vietomis luposi nuo veido, tačiau jai atrodė gražus kaip niekas kitas pasauly; žinia, taip ir buvo: aukštas, liesas, tęvas, per pusiau laibas, per pečius platus, lankstus; veidas pailgas, sausas, nosis kaip vanago snapas, tik ne tokia kumpa, akys didelės, pilkai žalios, o antakiai tarytum anglimi nubrėžti per visą kaktą, nuo vieno smilkinio ligi antrojo,— kai papykęs suraukdavo juos, tai net baisu būdavo žiūrėti; o kakta aukšta, tik ligi pusės pridengta lygiai nukirptų, tamsių, kone juodų plaukų; ūsus jisai skutosi, kaip ir visi, o balti dantys žibėjo tarp raudonų lūpų it karolių virtinė... jis buvo be galo dailus, tad atsižiūrėti ji niekad į jį neatsižiūrėdavo.

— Ar tėvas negalėjo pietų atnešti, argi kasdien vis tokį kelio galą lakstysi!

— Mėšlą reikėjo sulyginti apie telyčią, tai verčiau ėjau pati neštis!

Visuomet ji taip taikydavo, kad tektų pačiai pietus atnešti ir nors pasižiūrėti į jį.

— Kas girdėti? — paklausė jis, baigdamas valgyti.

— O kas gi! — suverpiau jau vieną maišą vilnų ir nunešiau vargoninkienei penkias sruogas. Ji buvo labai patenkinta... Tik Petriukas kažkoks raudonas ir karštas, valgyt nieko nevalgo ir vis niurzgia...

— Persiėdė, ir tiek.

— Aišku, kad taip ir bus... O ir Jankelis buvo atėjęs klausti žąsų...

— Ar parduosi?

— A jau, o pavasarį vėl pirksiuos!

— Kaip išmanai, taip daryk, tavo dalykas.

— O Vachnikų vėl susipešė, net kunigo kviesti lakstė, kad išskirtų... o Pačesių veršis paspringo morka.

— Kas man rūpi,— nekantriai sumurmėjo.

— Vargoninkas važinėja dešimtinės rinkti,— pasakė ji po valandėlės, tačiau jau nedrąsiai.

— Ką gi davei?

— Dvi saujas šukuotų linų ir keturis kiaušinius... Pasakė, kad kai mums prireiks, tai jis duos vežimą avižinių šiaudų ir pinigų palauks lig vasaros, arba ir atidirbtinai duos. Nepaėmiau, kam reik imti iš jo... juk... mums dar priklauso pašaro iš tėvo gauti, tik du vežimu tepaėmėm, o juk iš tiekos margų...

— Neisiu prašyti ir tau draudžiu. Paimk iš vargoninko atidirbtinai, o jei ne, tai paskutinį galvijį parduosim, o kol gyvas, tėvo neprašysiu, supranti...

— Suprantu, iš vargoninko paimti...

— O gal ir uždirbsiu tiek, kad užteks, tik nežliumbk prie žmonių!

— Taigi neverkiu, ne... bet paimk iš malūninko kokį puspūrį miežių kruopoms, bus pigiau negu gatavas pirkti.

— Gerai, šiandien pasakysiu, o kurį vakarą pasiliksiu, tai sumals.

Hanka išėjo, o jis dar pasiliko, rūkydamas papirosą, nesikišdamas į kaimiečių kalbą, o jie kalbėjo kaip tik apie Vulkos pono brolį.

— Jis vardu Jackus, jį gerai pažinojau,— sušuko Baltrus, kaip tik tuo metu įėjęs į kamaraitę.

— Tai gal žinai, kad jis pargrįžo iš tolo?

— Ne, aš maniau, kad jis seniai kur miręs!

— Gyvas, ir bus kokios dvi savaitės, kaip parvažiavo.

— Grįžti pargrįžo, bet žmonės sako, kad jis ne viso proto. Dvare nenori gyventi ir persikėlė į mišką, pas eigulį, pats viską sau taisosi, ar valgį, ar drabužį kokį, net nuostabu visiems; o vakarais smuiku griežia,

dažnai ir ant kelio jį žmonės sutinka, ar vėl kokiose kapinėse, kur groja...

— Man pasakojo, kad jis po kaimus vaikštinėja ir visus klausinėja apie kažkokį Kubą.

— Apie Kubą! Negi vienas šuo margas tėra.

— Pavardės jis nesako, ieško kažkokio Kubos, kuris jį, sako, per mūšį sužeistą išnešęs ir nuo mirties išgelbėjęs!

— Buvo pas mus Kuba, su ponais į miškus ėjo, bet tas jau miręs! — sviedė Antanas ir pakilo, nes jau už sienos Matas rėkė:

— Į darbą, ką, ar ligi pavakarių pietausit!

Antaną pagavo pyktis, jis išbėgęs net sušuko:

— Neplyšauk be reikalo, visi girdim.

— Persiėdė mėsos, tai riksmu pilvą lengvina,— pasakė Baltrus.

— Ė, šaukia, kad tik malūninkui įsiteiktų,— pridūrė kažkas kitas.

— Prie valgio sau sėdi, šnekučiuojasi, gaspadoriais, rupūžės, dedasi, o sveikų kelnių neturi...— vis murmėjo Matas.

— Čia į tavo daržą, Antanai, į tavo!

— Užčiaupk snukį ir įtrauk liežuvį už dantų, kad jo tau nenupjaučiau, o prie gaspadorių nekibk! — suriko Atnanas, jau įkaitęs pabaigtinai.

Tačiau Matas nutilo, tik žvilgčiojo tarytum galvažudys ir visą dieną nebeprabilo į nieką, bei Antano darbą atidžiai sekė ir sergėjo jį kiekvienam žingsny, tik prikibti negalėjo, nes anas taip uoliai dirbo, jog tą pastebėjo net pats malūninkas, kuris keletą kartų per dieną ateidavo pasižiūrėti darbo, ir pirmą sykį mokėdamas savaitinį uždarbį, pridėjo jam tris auksinus.

Matas paskui siuto, malūninkui akis draskė, bet šis tarė:

— Toks tu man geras, toks ir jis man geras,. kiekvienas man geras, kuris tik uoliai dirba.

— Tai man ant piktumo tyčia ponas jam pridėjai.

— Jis tiek pat vertas kiek ir Baltrus, o gal dar ir daugiau, tai ir pridėjau. Aš žmogus teisingas, tegu visi tai žino.

— O kad trenksiu viską po velnių, ir stok ponas pats prie darbo,— grasė Matas.

— Taigi trenk, pasiieškok pyrago, jeigu duona tau neskani, eik sau, lentpjūvę Boryna prižiūrės ir tvarkys, ir dargi už keturis auksinus dienai! — pasakė malūninkas juokdamasis, nes jis vis tyčia taip taikė, kad tik pigesnį darbininką turėtų.

Matas beregint suvokė, kad malūninkas nenusileis ir nesiduos įgąsdinamas, tad daugiau nebemygo, pyktį Antanui įsidėjo giliai į užantį, šis svilino ten jį gyva ugnimi, tačiau žmonėms pasidarė lyg žmoniškesnis ir atžvalgesnis; jie tą tuoj pastebėjo, o Baltrus nusispjovė ir tarė kitiems:

— Kvailas jis kaip šuniukas, kuris negalėjo įkąsti per čebatą, gavo spyrį į snukį, tai dabar gerinasi. Manė, kad malonės nusipelnė, o lygiai ir jį išvys, jeigu tik kitas geresnis pasitaikys... visuomet taip turtuoliai daro...

O Antanui buvo vis vien; net atlyginimo pakėlimu labai nesidžiaugė, nei kad Matui smarkumas nupuolė ir kad visas kaimas iš jo juokiasi,— apie tai mat darbe pasakojo; tiek jam viskas terūpėjo, kiek pernykščiai metai, o gal ir dar mažiau. Ne dėl uždarbio jis dirbo — tik Hanka uždarbiu džiaugėsi, dirbo, nes jam taip patiko, o jeigu būtų užsimanęs gulėti pilvą išvertęs,— būtų galėjęs, kad ir kažin kas. O kadangi darbas jam patiko, tai stačiai jame užsimiršo ir eina it manieżo

arklys, kuris ir nevaromas vis ratu bėga, kol jį kas sustabdo.

Taip ėjo diena po dienos, savaitė po savaitės net ligi pat Kalėdų sunkiame ir nepaliaujamame darbe; siela jam pamažėl aprimo ir tarytum į ledą sustingo, jis dabar pasidarė visiškai nepanašus į buvusį Antaną. Žmonės tuo stebėjosi ir įvairiai apie tai kalbėjo. Tačiau tik iš viršaus taip atrodė, dėl žmonių akių, nes viduje darėsi visiškai kitaip — lyg giliame ir srauniame vandenyje, kuris ir ledo sukaustytas, ir sniegu užverstas, o vos šniokščia, ūžia, kunkuliuoja, nė nežinai ir nesitiki, kada sprogs danga ir tvanai išsilies... Taip buvo ir jam; dirbo, plušėjo, pinigus visus iki paskutinio skatiko atiduodavo žmonai, vakarais sėdėjo namie, o toks geras buvo kaip niekuomet; tylus, ramus, su vaikais žaidė, apsiruošti padėdavo; niekam niekad blogo žodžio nepasakydavo, nesiskųsdavo, lyg užmiršęs visas skriaudas,— tačiau neprigavo Hankos širdies, ne; žinia, ji džiaugėsi tokiu jo pasikeitimu ir karštai už jį dėkojo Dievui ir lepino vyrą kaip galėdama, į akis jam vis žiūrėjo, norėdama įspėti, ar ko nereikia, buvo ištikimiausia ir nuolankiausia jo tarnaitė, tačiau dažnai pagaudavo akimis jo liūdną žvilgsnį, dažnai baimingai nugirsdavo tylius atodūsius, dažnai nusvirdavo jai rankos, ir ji apmirusia širdžia žvalgydavosi aplinkui, iš kurios pusės ateis nelaimė, nes gerai jautė, kad jo viduje kaupiasi kažkas baisaus, kažkas, ką jis tik per jėgą tramdo, kažkas, kas tik prisigūžė, pritilo, tačiau graužia jo sielą, graužia...

O jis nė žodžiu neprasitardavo, ar jam bloga, ar gera; iš darbo grįždavo tiesiai namo, auštant, kai suskambindavo rarotų, pašokdavo; kadangi kasdien praeidavo pro apšviestą bažnyčią, kasdien sustodavo palei šventorių pasiklausyti vargonų griežimo, tų muzikos

garsų, tų skambančių balsų, tokių tylių, veriančių — lyg būtų jie iš speigų skambėję, iš priešaušrio pilkumos kilę, lyg iš sušalusios žemės būtų sklidę graudžia, trapia ilgo miego, sunkaus žiemos miego svaja; ir kasdien jis pagreitindavo žingsnius, kad kas nepamatytų jo besiklausant, ir bėgdavo kitu tvenkinio krantu, tolesniu, kad tik nereiktų eiti pro tėvo trobą ir kad kartais ko nesutiktų.

Jis nenorėjo nieko sutikti, nieko!

Užtat ir sekmadieniais sėdėdavo kiaurą dieną namie, nors Hanka prašydavo, kad eitų su ja į bažnyčią. Ne ir ne. Bijojo sutikti Jagnos, gerai žinojo, kad neištvertų, nesusivaldytų!

O be to, jis žinojo iš Baltraus, su kuriuo susidraugavo, kad kaimas vis dar juo domisi, kad jį sergsti ir seka kiekvieną jo žingsnį, tarytum vagies, lyg prieš jį susitarę,— ne kartą jis pastebėdavo už kampų tykojančias akis, ne kartą jausdavo, kaip žmonės dairosi į jį, kaip laksto smalsūs, kibūs žvilgsniai, kurie norėtų sielos gelmes pasiekti ir ištraukti iš ten kiekvieną mintį, viską kiaurai įžiūrėti. Skaudino jį tos akys, nes lyg koks grąžtas vėrė jo sielą, nuožmiai skaudino.

— Nepergraušit, maitos, nepergraušit! — šnibždėjo jis su neapykanta, užkietėdamas dar didesniu pykčiu, ir dar labiau ėmė vengti žmonių.

— Man nieko nereikia. Tiek draugiškumo, kad vos begaliu ištverti,— pasakė jis Klombui, kuris jam prikaišiojo, kam niekad pas jį neužeinąs.

Ir teisybę jis pasakė, kad vos begali ištverti, teisybę; smarkiai suėmė save į rankas, pažabojo dvasią tarytum geležiniais žaboklais ir tvirtai laikė, nepaleido — tačiau vis dažniau alpuliavo jo siela iš nuovargio ir vis dažniau užeidavo jam noras spjauti į viską ir pasiduoti likimui. Geras bus tas likimas ar blogas — jam

vis vien, nes gyvenimas jam įgriso, ir graužė jį liūdesys — gilus liūdesys, kuris lyg vanagas įsikibo jam į širdį nagais ir draskė, ir plėšė.

Sunku buvo tą jungą vilkti, liūdna, ankšta ir trošku, nelyginant kaip supančiotam arkliui užtvaroj, kaip šuniui prie grandinės, kaip... kad ir neapsakysi!

Jautėsi kaip vėjo sulaužytas ir išnykti pasmerktas vaismedis, kuris pamažėl džiūsta vidury žydinčio, sveiko sodo.

Nes juk aplinkui gyveno žmonės, kaimo gyvenimas kunkuliavo savo įprastu gyvu ritmu, urduliavo tarytum plaukiantis vanduo, liejosi vis vienodu, tarpiu, gaiviu srautu. Lipcai gyveno paprastą, kasdienį gyvenimą: buvo krikštynos pas Vachnikus; sutartuvės pas Klombus, nors ir be muzikos, bet vis dėlto linksminosi, kaip Advente pritiko; čia vėl numirė kas, bene tasai Baltrus, kurį po bulviakasio žeńtas taip sukūlė, jog sirguliavo, vaitojo, nyko ir pagaliau išsikraustė pas Abraomą alaus gerti; čia vėl Jagustynka iškėlė vaikams bylą teisme dėl išimtinės; ir dar visokių dalykų dėjosi, kone kiekvienoj pirkioj vis kas nauja, tad žmonės turėjo apie ką kalbėtis, iš ko juoktis arba dėl ko gailestauti, o trobose ilgais žiemos vakarais susirinkdavo moterys su verpstais verpti — kiek ten juoko būdavo, Dieve brangus, kiek linksmumo, kiek kalbų, kiek riksmo, net į kelią sklisdavo linksmi balsai. O kiek visur barnių, bičiuliavimosi, tarimosi, dainavimų, stoviniavimų prieš trobas, liežuvavimų, peštynių, linksmų prakalbų — tarytum skruzdėlyne ar avily — net trobos ūžė.

Ir kiekvienas gyveno saviškai, kaip jam atrodė tinkama, kaip buvo patogiau, tačiau draugėj su kitais, taip, kaip Dievas įsakė.

Vieni vargo, triūsė, rūpinosi, antri linksminosi ir su draugais noriai stikliukais skambino, vieni pūtėsi ir didžiavosi, kiti paskui mergas lakstė, vieni sirguliavo ir su ponu Dievu kalbėjosi, kiti ant šiltos krosnies gulėjo — vieniem buvo linksma, kitiem liūdna, tretiem nei šilta nei šalta,— o visi gyveno triukšmingai, iš viso vieko, visa siela.

Tik jis vienas buvo tarytum už kaimo ribų, toli nuo žmonių, ir jautėsi lyg svetimas, bailus ir alkanas paukštis, kuris kad ir plakasi palei žėrinčius langus, kad ir dūsauja ir dairosi į pilnas stirtas, kad ir veržiasi visa siela prie žmonių, tačiau neįskrenda; tik ratu suka, žvilgčioja, klausosi, kančia minta, ilgesį geria, bet neįskrenda.

Gal tik jeigu Dievas ką pakeistų... į gera.

Tačiau jis dar bijojo galvoti apie tokią permainą.

Vieną dieną prieš pat Kalėdas jis susitiko rytą su kalviu; norėjo prasilenkti, tačiau anas užstojo jam kelią, pirmas ištiesė ranką ir švelniai, tarytum su gailesčiu tarė:

— Laukiau, kad ateisi pas mane kaip pas giminę... būč pataręs, padėjęs, nors ir man ne upė teka...

— Galėjai ateiti ir padėti!

— Tai kaipgi, ar man pirmam reikėjo siūlytis, kad išvytum kaip Juzką...

— Žinai gi, kam nesopa, tam bepigu.

— Vienodai mudu nuskriausti.

— Nemeluok į akis, a jau, manai, kad kvailį susitikai...

— Kaip Dievą myliu, gryną teisybę pasakiau.

— Lapė, bestija, laksto, uosto, sukaliojasi ir uodega pėdas šluoja, kad niekas nė užuost neužuostų ir už skriaudas neatkeršytų.

— Matyt, už tai pyksti ant manęs, kam vestuvėse buvau! Teisybė, buvau, nesiginu, turėjau nueiti, pats kunigas įkalbinėjo ir vertė, kad Dievo rūstinimo nebūtų, jog vaikai skyrium, o tėvas vėl skyrium.

— Kunigo įkalbėtas nuėjai — sakyk tai kam kitam, gal patikės, bet ne aš. Plėši tu senį už tą bičiulystę kaip tik galėdamas, su tuščiomis rankomis iš jo negrįžti.

— Tiktai kvailas neima, kai jam duoda, bet aš tau ne priešas, ne, tegu visas kaimas pasako, pasiklausk Jagustynkos, ji nuolat pas senį sėdi; esu jau kalbėjęs tėvui, kad susitaikintų su tavim... taip ir bus... padarysim... išeis kuo gražiausiai...

— Šunis taikink, ne mane, girdi! Neprašiau tavęs karo, tai ir taikos man nepiršk, matai, koks bičiulis! Padarytum taiką, jeigu tik galėtum nuvilkt man nuo nugaros paskutinius kailinius... Sakau tau dar kartą, duok man ramybę ir traukis iš kelio, nes kai mane kada pyktis pagaus, tai papešiosiu tavo rudus gaurus ir pačiupinėsiu šonkaulius, nė stražnikai neapgins, nors vieną dūdą su jais puti. Neužmiršk to!

Apsigręžė ir nuėjo sau, nė nepasižiūrėjęs į aną, kuris išsivėpęs liko stovėti vidury kelio.

— Sukčius, rupūžė, su seniu vieną dūdą pučia, o prie manęs su bičiulyste lenda, o abudu mudu su terbom paleistų, jei tik galėtų.

Negreit nurimo po to susitikimo, nes dar ir nesisekė jam šiandie kažkodėl nuo pat ryto; vos ėmė tašyti, o jau kirvis ištrupėjo į stavarį, o paskui, apie dienovidį, rąstas prigniaužė koją, tikras stebuklas, kad nesulaužė, bet turėjo batą nusiauti ir koją ledais apdėti, nes buvo sutinusi ir smarkiai skaudėjo... O be to, ir Matas šiandien buvo įsiutęs it šuo, barėsi su visais, viskas jam buvo negerai, vis per maža, šaukė, ragino, o su juo tai

tikrai norėjo susibarti, vos vos iki ko blogesnio nepriėjo.

Taip viskas keistai klojosi, nes net ir tų kruopų, kurias Pranas šiai dienai buvo žadėjęs sumalti ir dėl kurių Hanka kasdien jam galvą kvaršindavo, jis nesumalė ir atsikalbinėjo neturėjęs laiko.

Troboj taip pat nebuvo ramybės, Hanka vaikščiojo susirūpinusi ir apsiverkusi, nes Petriukas gulėjo karšty lyg ugny, net turėjo kviesti Jagustynką, kad toji vaiką parūkytų ir permatuotų, nes kitaip jam nuslinktų plaukai.

Ji atėjo, jiems bevakarieniaujant, atsisėdo prie krosnies, vogčia dairėsi po trobą ir turėjo keistą norą kalbėtis, tačiau kadangi maža jai teatsakinėjo, tad ėmė žiūrėti ir gydyti vaiką...

— Eisiu į malūną, prižiūrėsiu, nes kitaip nesumals! — pasakė Antanas, imdamas kepurę.

— Argi tėvas negalėtų nueiti užpilti?..

— Pats nueisiu, tai tikriau sumals! — ir skubiai išėjo; buvo piktas, suirzęs ir taip viduje skilęs, nelyginant vienišas medis vėtroje, o be to, viskas troboj jį erzino, pykino, o visų labiausiai tos grabaliojančios it vagilės Jagustynkos akys.

Vakaras buvo tylus, nešaltas, nes iš pat ryto speigas jau sumažėjo, žvaigždžių buvo nedaug, tik kur ne kur tarytum pro dangą mirgėjo kuri aukštybėse; nuo miškų traukė vėjas, o drauge su juo sklido tolimas duslus ūžesys, lyg prieš atodrėkį; kaime smarkiai lojo šunes, o tarpais vis kraičiojo sniego dulkės, nupurtintos nuo medžių... ant kelio sklaistėsi dūmai — oras buvo drėgnas ir šiurpus.

Malūne kaip prieš šventes buvo daug žmonių; kurių grūdus malė, tie saugojo prie girnų, o kiti sėdėjo malūno berno kamaraitėj; jų tarpe buvo ir Matas, ma-

tyt, kažką įdomaus pasakojo, nes jie dažnai vis prapliupdavo juoku.

Antanas atsitraukė kone nuo pat kamaraitės slenksčio ir nuėjo į malūną ieškoti Prano.

— Jis ant pylimo kalbasi su Magde, žinai, su ta, iš vargoninko išvaryta.

— Malūninkas žadėjo išvyti jį, jeigu mergą dar kartą sutiks malūne, o ji išbūdavo čia kiauras naktis, nes kurgi dings, vargšelė! — paaiškino jam vienas kaimietis.

— Kas pavasarį ką vaiko, nuo to rudenį bėga! — juokdamasis pridūrė kitas.

Antanas atsisėdo po girnomis, kur buvo malami geriausi miltai; kažkaip nutaikė atsisėsti priešais atdaras kamaraitės duris, kad regėjo Mato pečius ir galvas kitų, prie jo pasilenkusių ir klausančių; jis galėjo nugirsti, ką jie šneka, nes buvo netoli, bet malūno tratėjimas kliudė, ir jis pats klausytis nenorėjo.

Atsidrėbė ant maišų ir lyg užsnūdo nuvargęs.

Malūnas tratėjo be paliovos, visas drebėjo, virpėjo ir dirbo visomis girnomis; ratai parpė taip smarkiai, lyg šimtas moterų būtų be perstogės plakusios kultuvėmis, vanduo šniokšdamas ūždamas liejosi per juos, taškėsi kunkuliuojančiomis putomis, baltomis it sniegas skiedromis ir staugdamas liejosi į upę.

Antanas gal kokią valandą laukė Prano, bet pagaliau atsikėlė, sumanęs eiti jo ieškoti kieme, o drauge ir kiek atsigauti, nes buvo mieguistas. Išorinės durys buvo prie pat kamaraitės; jis praėjo ir jau stverdamas už rankenos staiga sustojo, nes išgirdo Matą porinant:

— ...o senis pats verda pieną ir arbatą ir į lovą jai neša... sako, kad pats karves melžia ir draug su Jagustynka viską apruošia, kad tik ji rankelių nesusiteptų...

ag mieste nupirkęs ir naktinį puodą, kad ji neperšaltų, už kūtės lakstydama...

Visi prapliupo didžiu juoku, o sąmojai pabiro it kruša. Antanas, pats nežinodamas kodėl, pasitraukė į senąją vietą, krito ant maišų ir be minties žiūrėjo į ilgą, raudoną šviesos juostą, duriančią malūnan pro atdaras kamaraitės duris. Jis nieko nebegirdėjo, tratėjimas nustelbė kalbas, malūnas be perstogės drebėjo, pilkas miltų debesis dengė girnas, lemputės, kabančios palubėje, mirguliavo kur ne kur iš baltų dulkių, geltonavo tarytum tykojančios katės akys ir siūbavo ant virvių. Tačiau jis nebenusėdėjo, vėl pakilo tyliai, pirštų galais prislinko prie pat durų ir klausėsi.

— ...viską jam išaiškinc,— kalbėjo Matas,— kad, girdi, per tvorą skubėdama lipusi ir dėl to taip atsitikę.— Dominikienė patvirtino, kad dažnai taip merginoms atsitinką, kad ir ją tas pat ištikę panystės metuose... Dabar jau kiekviena gali bėdą versti ant smailaus mieto... o senas avinas patikėjo. Toks gudročius, ir patikėjo...

Juokėsi visi taip, jog net pasklido klegesys po visą malūną, net juokais plyšo.

Antanas prislinko arčiau, sustojo kone tarpdury išblyškęs it lavonas, sugniaužęs kumščius, susigūžęs, pasirengęs šuoliu šokti.

— O ką žmonės apie Antaną kalbėjo,— vėl prašneko Matas, kai jau aprimo juokas,— kad jis su Jagna gerai pasižinęs, tai neteisybė, aš gerai žinau. Pats girdėjau, kaip jis lyg šuo cypė palei kamaros duris, net ji šluota turėjo jį šalin vyti. Prikibo prie jos kaip erkė prie šuns uodegos, bet ji varydavo jį lauk...

— Tai ar matei, nes kaime kitaip žmonės kalbėjo...— paklausė vienas.

— O kaipgi, ar vieną kartą esu pas ją kamaroj buvęs, ar vieną kartą ji man skundėsi juo!

— Meluoji kaip šuo! — sušuko Antanas, žengdamas per slenkstį.

Matas beregint šoko ant jo, tačiau, kol susivokė, Antanas griebė jį it pasiutęs vilkas, čiupo viena ranka už apykaklės, užsmaugė taip, jog anas kvapo ir žado neteko, antra ranka suėmė už diržo, išrovė iš vietos lyg kerą, koja išspyrė duris į lauką ir nunešė jį greitai už lentpjūvės, prie aptvertos upės, ir taip smarkiai trenkė, kad keturios kartys lūžo kaip šiaudeliai, o Matas tarytum sunki kaladė dribo į vandenį.

Kilo sąmyšis ir didelis triukšmas, nes upė toje vietoje buvo srauni ir gili, žmonės šoko jo gelbėti ir greit ištraukė, tačiau jis buvo be sąmonės, vos vos jį beatpopstė. Tučtuojau atbėgo malūninkas, kažkas netrukus atvedė Jambrožį, suėjo daug žmonių iš kaimo, o Matą nunešė į malūninko namus, nes nuolat alpo ir kraujais vėmė. Net kunigą pašaukė, toks blogas jis buvo, žmonės manė, kad nė ryto nebesulauks.

O Antanas, Matą išnešus, ramiai sau atsisėdo jo vietoje prieš krosnelę ir šildydamasis rankas šnekučiavo su Pranu, kuris tuo tarpu atsirado,— o kai žmonės vėl susirinko ir kiek aprimo, jis tarė taip garsiai, kad visi girdėtų ir gerai sau įsidėtų į galvą:

— Kas tik mane užkabinės ir įžeis, kiekvienam taip padarysiu, o gal dar ir geriau!

Niekas neatsiliepė, visi žiūrėjo į jį didžiai nustebę, su pagarba, nes kaipgi, šitokį vyrą kaip Matas taip lengvai, lyg rugių pėdą, paėmė ir įmetė į vandenį! Dar niekas nebuvo girdėjęs tokio galinčiaus!.. Kad būt susipešę, ėmęsi ir vienas antrą įveikęs, sulaužęs kaulus, net ir nudobęs — tai paprastas dalykas! Bet paimk tu man lyg šunytį už ausų ir trenk į vandenį! Kad jam

šonkauliai nuo karčių lūžo, tai niekis, išgis, bet kokia gėda, kokia gėda; to Matas turbūt nepakels!.. Tokią gėdą žmogui visam gyvenimui padarė!..

— Tai jau, žinai, tamstele, to dar nebuvo,— šnibždėjosi tarpusavy.

Tačiau Antanas nekreipė į juos dėmesio, susimalė kruopas ir apie vidunaktį išėjo namo; malūninko kambarỹ, kur paguldė Matą, buvo dar šviesu.

— Nebesigirsi, rupūže, kad pas Jagną kamaroj būdavai! — su neapykanta pašnibždėjo jis ir nusijuokė.

Namie nieko nepasakė, nors Hanka dar nemiegojo ir verpė, bet iš ryto jis nėjo į darbą, nes buvo tikras, kad jį išvys; tačiau tuoj po pusryčių atbėgo pats malūninkas.

— Eikit į darbą, kas buvo su Matu, jūsų reikalas, man tas nerūpi, o lentpjūvė negali sustoti. Kol Matas pasveiks, vadovauk pats darbui; mokėsiu keturis auksinus ir pietus duosiu.

— Neisiu, jei duosi ponas tiek, kiek Matui, tai stosiu ir ne prasčiau vadovausių.

Malūninkas siuto, derėjosi, tačiau turėjo sutikti, nes kitaip negalėjo, užtat tuojau jį pasiėmė ir išsivedė.

Hanka iš to nieko nesuprato, nes apie nieką dar nežinojo.

IV

Per Kūčias jau nuo pat aušros visuose Lipcuose virė skubus, karštas sąjūdis. Naktį, o gal paryčiu, šaltis vėl smarkiai čiupo, o kadangi užėjo po keleto šiltesnių dienų ir po drėgnų rūkų, tai aptraukė medžius šerkšnu it stiklinėmis drožlėmis arba tarytum balčiausiais pūkais; net ir saulė visiškai prasiblaivė ir švietė žydra-

me, plonutėmis vaiskiomis miglelėmis apraizgytame danguje, tačiau buvo blanki, atšalusi, lyg ostija, monstrancijoj paslėpta; nieko nešildė, priešingai, šaltis dieną stiprėjo, spaudė dar labiau ir taip žvarbino, kad kvapą gniaužė, ir visi gyviai vaikščiojo alsavimo garuose tarytum ūkų debesyse; tačiau visas pasaulis buvo saulėtas ir taip mirgėjo žėrinčiais žibėjimais, taip ribėjo, lyg būtų kas nubarstęs sniegus deimantų rasa, net akis skaudėjo žiūrėti.

Aplinkiniai laukai, užversti sniegu, driekėsi balti, kibirkščiuoją, tačiau kurti ir negyvi, tik tarpais koks paukštis nuplastendavo baltumos žaisme ir juodas jo šešėlis sumirguliuodavo rėžiuose, arba būrelis kurapkų cypavo po užpustytais krūmokšniais ir baimingai, budriai traukė pagužomis link žmonių sodybų, prie pilnų stirtų; kur ne kur, tačiau nedažnai, sujuoduodavo koks kiškelis, šokuodavo po sniegą, pritūpdavo stačias ir krapštinėdavo sukietėjusią sniego plutą, norėdamas prieiti prie želmens, bet, šunų lojimo išgąsdintas, pabėgdavo atgal į apšerkšnijusias, sniegu užverstas, nuo šalčio apmirusias girias. Tuščia ir gūdu buvo tose akimi neaprėpiamose sniego lygumose, ir tik kažkur, melsvuose toliuose, dūlavo kaimai, pilkavo sodai, juodavo medžių tankmės, tviskėjo užšalę upokšniai.

Žvarbus ir nuo speiguotų aušrų šviesus šaltis apipūtė visą pasaulį ir kiaurai pervėrė suledėjusią tylą.

Joks šauksmas neperskrosdavo laukų tylėjimo, joks gyvas balsas nesuskambėdavo, net ir vėjo švilpesys nesušlamėdavo sausame žybčiojančiame sniege — vos ne vos, kai kada, nuo vėpūtiniuose paskendusių kelių atsklisdavo gailus skambučio garsas ir rogių girgždesys, tačiau toks silpnas ir tolimas, jog dar nė nepagavus ausiai, nė nesuvokus iš kur ir kame, o jau išaidėdavo ir visiškai pranykdavo tyloje.

Tačiau Lipcuose ant kelių abipus tvenkinio buvo pilna žmonių ir triukšmo; džiaugsminga šventės nuotaika virpėjo ore, veikė žmones, net gyvulius ženklino; skurdžiame, šaltame ore skambėjo šauksmai lyg muzika, iš vieno kaimo galo į antrą skrido garsus, linksmas juokas, džiaugsmas veržėsi iš širdžių; šunes kaip pašėlę ritinėjosi sniege, lojo iš smagumo ir vaikė varnas, besibastančias palei trobas, arklidėse žvengė arkliai, iš tvartų sklido pratisi, gailūs būbavimai, net sniegas, ir tas linksmiau girgždėjo po kojomis, rogių pavažos švilpė kietais, nuslidinėtais keliais, dūmai tįsojo žydrais stulpais tiesiai į viršų, kaip iššovus, o trobų langai taip žaidė spalvomis saulėje, jog net akis raibino — visur buvo pilna klegesio, vaikų, sąmyšio, gagenančių žąsų, kurios talaškavosi prie ekečių, šūkavimų; ant kelių, palei trobas, tarputvoriuose vaikščiojo žmonės, apsnigtuose soduose dažnai šmėkščiojo raudoni sijonai moterų, lakstančių iš trobos į trobą, ir kam prabėgant purtinami medeliai ir krūmokšniai vis barstė šerkšną tarytum sidabro dulkes.

Net ir malūnas šiandie netratėjo, sustojo visam švenčių laikui, ir tik šaltas škaidraus vandens srautas, paleistas pro užtvanką, triukšmingai ūžė, o kažkur už malūno liūnuose ir pelkėse, iš rūkstančių miglų sklido laukinių ančių kvarksėjimas — ten sukiojosi ištisi jų būriai.

Kiekviename kieme, ir Simonų, ir Motiejų, ir vaitų, ir Klombų, ir kas ten juos visus išvardins ir suskaičiuos, vėdino pirkias, mazgojo, šveitė grindis, aslas, priemenes ir net sniegą prieš slenkstį barstė žaliais eglių spygliais, o vienur kitur net pajuodusius kaminus baltino, o visur skubiai kepė duoną ir švenčių pyragus, taisė silkes, negludintuose puoduose trynė aguonas kukulaičiams.

Net juk artinosi Kalėdos, vaikelio Jėzaus šventė, džiaugsminga stebuklo ir Dievo malonės diena, palaiminta ilgų, darbščių dienų pertrauka, tad ir žmonėms budo siela iš žiemos sustingimo, kratėsi pilkumos, kėlėsi ir džiaugsmingai, stipriai jausdama ėjo pasitikti Viešpaties gimstančio.

Ir Borynų namuose taip pat visi bruzdėjo ir rengėsi. Senis dar priešaušriu išvažiavo į miestą pirkinių su Petreku, kurį buvo nusisamdęs prie arklių Kubos vieton.

Troboj visi smarkiai darbavosi, Juzka tylutėliai niūniavo ir iš spalvotų popierėlių karpė visokius keistumėlius, kuriuos lipdė ant sijų ir ant paveikslų rėmų; atrodė jie ten tarytum ištapyti ryškiomis spalvomis, nuo kurių net akys raibo. O Jagna, atsiraičiusi rankoves ligi pečių, minkė geldoj tešlą ir, motinos padedama, kepė tokius ilgus pyragus, jog atrodė nelyginant darže lysvės, ant kurių sėjamos petražolės, ir dar kiek baltesnę duoną iš pikliuotų miltų — triūsė ji greitai, nes tešla buvo jau pasikėlusi ir reikėjo daryti kepalus; tarpais ji žiūrėjo Juzės darbą, čia vėl žvilgčiojo į kėpį su sūriu ir medum, kuris šildėsi po duknom ir laukė, kol krosnis įkais, čia vėl lakstė į antrąjį trobos galą prie krosnies, kame kūrenosi smarki ugnis.

Vitekui buvo įsakyta prižiūrėti ugnį ir kurstyti ją, tačiau jį tik per pusryčius tematė, nes paskui beregint kažkur dingo. Veltui Juzka ir Dominikienė jo ieškojo po visą sodybą ir šaukė: nė atsiliepė, bestija; jis seniai tupėjo lauke už stirtos ir spendė kurapkoms kilpas, tirštai apiberdamas jas pelais, kad nebūtų žymu ir kad masintų. Su juo buvo Lapa ir tas gandras, kurį jis dar rudenį priglaudė, išgydė, išsaugojo, kurį maitino ir su kuriuo taip susidraugavo, jog vos švilptelėdavo, paukštis sekiojo paskui jį ne blogiau

už Lapą. Su pastaruoju irgi labai taikiai sugyveno, nes drauge eidavo žiurkių medžioti arklidėj.

O Rokas, kurį Borynai visam švenčių laikui priėmė į trobą gyventi, jau nuo pat ryto buvo bažnyčioj ir drauge su Jambrožiu puošė altorius ir sienas eglišakėmis, kurių privežė klebono bernas.

Dienovidis jau artėjo, kai Jagna baigė darbą, išdėliojo duonos kepalus ant lentynos ir dar lygino juos ir tepė baltymais, kad nesupleišėtų per daug ugnyje, o pro duris įkišo galvą Vitekas ir sušuko:

— Plotkas neša!

Ir iš tikrųjų, jau nuo pat ryto vyresnysis vargoninkiukas, Jasius, tas, kur mokykloje mokėsi, su jaunesniuoju savo broliuku nešiojo plotkeles.

Jagna pamatė juos, kai jie buvo priešais duris, ir nebebuvo kada nė kiek apsikrausyti, o jie įėjo vidun ir tarė pagarbintą.

Jagna didžiai susirūpino, nes troboj buvo didelė netvarka, tad paslėpė nuogas rankas po prijuoste ir prašė prisėsti pailsėti, nes jie turėjo didelius krepšius, o jaunesnysis nešė nemažus ir netuščius maišiokus.

— Dar pusę kaimo turime apeiti, o laiko nedaug bėra!.. — priešinosi Jasius.

— Nors pasišildykit, ponas Jasiau, toks šaltis!

— O gal truputį karšto pieno norėtumėt, tai pakaisiu,— siūlė Dominikienė. Jie atsikalbinėjo, tačiau atsisėdo po langu ant skrynios. Jasius taip įbedė akis į Jagną, jog toji nutvisko ir skubiai ėmė traukti rankoves ant rankų; o ir jis nuraudo kaip burokas ir ėmė pintinėj ieškoti plotkelių; ištraukė storesnį ir geresnį pakutį, aukso popierėliu apvyniotą ir perdėtą spalvotomis plotkelėmis. Jagusė paėmė jį per prijuostę ir padėjo ant lėkštės po kryželiu, o paskui iš kamaros atnešė geroką gorčių sėmenų ir šešis kiaušinius.

— Ar ponas Jasius seniai parvažiavo?

— Tik sekmadienį, prieš tris dienas!

— Turbūt liūdna, nuobodu tamstai ten mokykloj? — paklausė motina.

— Nelabai, bet jau ir neilgai būsiu ten — tik ligi pavasario!

— Taigi, sakė ponia vargoninkienė dar per mano vestuves, kad ponas Jasius į kunigus eis...

— Taip, nuo Velykų, taip! — tarė jis tyliai ir nuleido akis.

— Dieve brangus, tai tėvams džiaugsmas klojasi, tai paguoda, kad tamsta kunigu būsi, o gal dar ir mūsų parapijoj.

— O kas gi pas jus girdėti? — paklausė jis, norėdamas nutraukti nemalonius jam klausimus.

— O ką gi, dėkui Dievui, kad tik nieko blogo. Pamažėli vis, pamažėli ir vis į ratą, tarytum suktuve, kaip visada kaime.

— Norėjau atvažiuoti į jūsų, Jaguse, vestuves, bet manęs neišleido.

— O taip linksminosi, kad kiaurai tris dienas šoko! — sušuko Juzka.

— Sako, Kuba tuo laiku miręs!

— Taigi pasimirė vargšelis, pasimirė, kraujas jam nutekėjo, ir net be šventos išpažinties pasibaigė. Kaime žmonės pasakoja, kad jis atgailoja, kad matė, kaip kažkas naktimis keliais bastosi, kryžkelėse vaitoja, po kryžiais stoviniuoja ir Dievo malonės laukia!.. Turbūt tai Kubos vėlė, ne kas kita!..

— Ką jūs sakote!

— Taigi, teisybę sakau, pati to nesu mačiusi ir prisiekt neprisieksiu, bet gali būti, gali, yra ant svieto tokių dalykų, jog žmogaus protas, kad ir didžiausias, to nesupras, nesuvoks — tai pono Dievo dalykai ir su-

tvarkymas, ne žmonių, ne; ką mes, menki būdami, galim, tai galim, o kita ką tik Dievas tegali!

— Gaila Kubos, pats kunigas, pasakodamas man apie jo mirtį, verkė iš gailesčio.

— Taigi, geras buvo bernas, kad kito tokio ir nerasi; tylus, dievobaimingas, darbštus, svetimo nepalietė, o su pavargėliu paskutine miline galėjo pasidalyti.

— Taip vis Lipcuose nuolat viskas keičiasi, kad kiekvieną kartą, kai parvažiuoju, nė pažint nebegaliu. Buvau šiandien užėjęs pas Antanus; jų vaikai serga, skurdas net cypia, o jis pats taip persimainęs, taip sublogęs, kad vos bepažinau!

Jos į tai neatsiliepė nė žodeliu, tik Jagna greitai nugręžė veidą ir ėmė dėti duonos kepalą ant ližės, o senė taip mirktelėjo akimis, jog jis tuojau suprato, kad čia esama kažko joms nemalonaus, norėjo atitaisyti, galvojo, apie ką toliau kalbėti, tačiau tuo tarpu priėjo prie jo nutviskusi Juzė ir ėmė prašyti, kad duotų jai keletą spalvotų plotkelių.

— Sodeliams man reikia; buvo likusių nuo pernaimet, bet per vestuves visai niekais nuėjo.

Žinoma, jis davė jai keliolika ir, rodos, ar ne penkių spalvų.

— Net tiek daug! Ó Jėzau, taigi užteks ir sodeliams, ir mėnuliams, ir žvaigždėms! — šaukė ji nudžiugusi, pasišnibždėjo kažką su Jagna ir, susisarmatijusi, užsidengusi veidą prijuoste, išnešė ir padavė jam už juos šešis kiaušinius.

Tuo tarpu parvažiavo iš miesto Boryna ir įėjo į trobą, o paskui jį spraudėsi Lapa su gandru, nes ir Vitekas atsirado drauge su šeimininku.

— Darykit greit duris — tešla atšals! — šaukė senė.

— Kai moterys ima tvarką daryti, tai vyrams reikia kraustytis gyventi į karčiamą, jei nenori likti kal-

tas dėl tešlos suzmekimo! — juokavo Boryna, šildydamasis sustirusias rankas.— Kelias kaip stiklas ir rogėm važiuoti puiku, bet toks šaltis, kad sunku rogėse nusėdėti! Duok Petrekui bent duonos, nes ligi kaulo sušalo su ta savo kareiviška miline. Jasius ilgam parvažiavo?

— Ligi Trijų Karalių.

— Tėvas iš Jasiaus turi neblogą pavaduotoją, ir prie vargonų, ir raštinėj! Žinia, nesinori seniui lįsti iš po duknų į tokį šaltį.

— Ne dėl to, bet kad karvė šiandien atsivedė, tai pasiliko namie prižiūrėti.

— Geru laiku, pieno bus per visą žiemą.

— Vitek, ar pagirdei kumeliuką?

— Aš pati buvau nunešusi, bet net ir piršto žįsti nenorėjo, tik vis dūko, o prie kumelės taip veržėsi, kad turėjau nuvesti jį į didesnįjį gardą.

Berniukai išėjo, bet Jasius dar ir iš tarputvorių grįžiojosi pasižiūrėti į Jagną, nes dabar ji dar dailesnė atrodė negu rudenį prieš vestuves.

Užtat ir nenuostabu, kad ji visiškai užkariavo senį — jis nieko, be jos, pasauly nebematė. Gerai žmonės kaime sakė, kad iš tos meilės jis visiškai pakvaišo, nes, po senovei būdamas visiems kietas ir nenuolaidus, Jagnos klausė visur, ir ji galėjo iš jo daryti ką tik norėdama; jis į viską jos akimis žiūrėjo, klausė patarimų ir jos, ir Dominikienės. Jiedvi visiškai jį užkariavo! Jam taip buvo gera, ūkis sekėsi, visur buvo tvarka, o jis turėjo kam pasiskųsti ir pasiguosti, su kuo pasitarti, tad jau apie nieką nebegalvojo, niekas jam neberūpėjo, kas nebuvo Jagna, į kurią žiūrėjo tarsi į šventą paveikslėlį.

Net ir dabar štai šildėsi prie krosnies, o vis sekiojo ją įsimylėjusiomis akimis ir lyg prieš vestuves vis sal-

džius žodelius kalbėjo ir tik galvojo, kaip jai dar labiau pasigerinti.

Tačiau Jagnai tiek terūpėjo jo meilė kiek pernykštis sniegas; buvo kažkokia apsiniaukusi, suirzusi nuo tų jo meilinimųsi, pikta; viskas ją erzino, tad tarytum nuožmus viesulas švaistėsi po trobą — darbą krovė motinai arba Juzei ir senį dažnai varė dirbti gaižiais žodeliais, o pati vaikščiojo tariamai pasižiūrėti krosnies į antrąjį galą arba prie kumeliuko į arklidę, o labiausiai todėl, kad norėjo pabūti viena ir pagalvoti apie Antaną.

Jasius jai priminė jį, ir it gyvas atsistojo akyse, it gyvas...

Kone trys mėnesiai, kaip buvo jį mačiusi, nes dar gerokai prieš vestuves, tada, prabėgom, po tuopomis ant kelio... tiesa, laikas plaukė it vanduo; čia vestuvės, čia kraustymasis, visokie rūpesčiai, ūkis, tai ir laiko nebuvo apie jį galvoti! Nematė jo, tad ir į galvą jai neateidavo, o žmonės vengė jai ką apie jį sakyti... O dabar kažkodėl taip staiga stojo jai prieš akis ir žiūrėjo taip priekaištingai, net siela suvirpėjo iš širdgėlos.

„Niekuo nesu tau kalta, niekuo, tad kodėl stoji prieš mane lyg atgailojanti vėlė, kam gsądini?" — gailiai mąstė ji, gindamasi nuo atsiminimų... nuostabu jai buvo, kodėl jis taip stipriai įsmigo jai atmintin, kodėl ne Matas, ne Stachas Ploška, ne kiti? Niekas kitas, tiktai jis vienas! Žolių jai kokių uždavė, ar ką, kad štai ji dabar vargsta ir draskosi viduje, ir kančioj tirpsta, nes toks ilgesys ją plėšė, net kažkas po krūtine gniaužė, ir taip kažkas sielą į svietą traukė, jog mielai būtų ėjus kur akys veda, į girias, į miškus.

„Ką jis, vargšelis, veikia, ką galvoja? Ir nėra kaip su juo pasikalbėti, nėra kaip... ir negalima! Iš tiesų, negalima, Dieve brangus, taigi, tai būtų mirtina nuo-

dėmė, mirtina! — sakė kunigas per išpažintį, sakė..." — ji tik pasikalbėtų su juo, tik vieną sykį, kad ir prie liudininkų, kad ir... o čia jau nei šiandien, nei ryt, nei niekad! Borynos ji yra per amžių amžius amen...

— Jaguse, eikš gi, duoną reikia patraukyti! — šaukė senė.

Nubėgo į trobą, sukosi kiek galėdama, tačiau nesiliovė apie jį galvojusi, jis vis dar stovėjo jai akyse ir visur šmėkščiojo žydros akys, juodi antakiai ir tos jo raudonos, saldžios, godžios lūpos!

Veltui nirtulingai ėmėsi darbo, darbas degė rankose, apkraustė trobą, pavakarėj ėmėsi ruošti karves, ko paprastai niekad pati nedarydavo, tačiau jai nieko tas nepadėjo, nes jis vis stovėjo jai prieš akis, o ilgesys augo ir plėšė sielą, ir tas taip baisiai ją erzino, jog ji atsisėdo ant skrynios prie Juzės, kuri spėriai dirbo sodelius, ir pratrūko rauda.

Ramino ją motina, ramino išsigandęs vyras, vaikščiojo apie ją lyg apie įnoringą kūdikį, glostė, į akis žvilgčiojo, tačiau tai nieko nepadėjo, ji išsiverkė ligi valiai, ir staiga kažkas joje pakitėjo, nes ji pakilo nuo skrynios beveik linksma, juokdamasi šnekučiavo, dainuot net būtų norėjusi, jei ne Adventas!

Pasižiūrėjo į ją nustebęs Boryna, pasižiūrėjo ir motina, o paskui ilgai juodu žiūrėjo vienas į antrą, išsivedė kitas kitą į priemenę, kažką ten pasišnibždėjo ir sugrįžo nudžiugę, linksmi, juokdamiesi ir kad ims ją globstinėti, bučiuoti, ir buvo tokie geri, o senė net karštai sušuko:

— Nekelk duonkubilio, Motiejus išneš!

— Ar tai man naujiena, ir sunkiau pakeldavau!

Ji nieko nesuprato.

Tačiau senis neleido, pats išnešė, o paskui progai pasitaikius prispyrė ją kažkur kamaroj, smarkiausiai

bučiavo ir džiaugsmingai, bet tyliai, kad Juzė nenugirstų, šnibždėjo.

— Pakvaišot judu su motina, neteisybė, ką sakot, ne!..

— Abu su motina puikiai nusimanome apie tuos dalykus, jau aš sakau tau, kad taip yra. Palauk, kas dabar? Kalėdos... Tai, vadinas, atsieina liepos mėnesį, per pačią rugiapjūtę... Laikas nepatogus, karšta, darbymetis, bet ką darysi, reik ir už tai Dievui dėkoti...— ir vis norėjo ją bučiuoti, bet ji piktai ištrūko ir nubėgo pas motiną su priekaištais, tačiau senė griežtai patvirtino.

— Neteisybė, tik taip jum atrodo! — karštai neigė ji.

— Matau, kad tai tavęs nedžiugina?

— Kurgi čia džiugintų, ar maža rūpesčių, o čia vėl nauja bėda.

— Nemurmėk, kad Dievas nenubaustų!

— O tegul, o tegul!

— O kodėl taip kratais to, ką?

— Kad nenoriu, ir viskas!

— Taigi, juk jeigu turėtum vaiką, tai, neduok Dieve, seniui mirus, ir iš jo dalies tu gautum lygiai su kitais, o gal ir ant visos žemės pasiliktum.

— Mamai vis tik žemė galvoj, tik žemė ir žemė, o man ji tiek terūpi, kiek ir nieko...

— Ba dar jauna ir kvaila esi ir plepi nežinia ką! Žmogus be žemės lyg be kojų, tik klajoja, bastosi, o niekur nenueina. Nesakyk tik Motiejui nieko priešingai, nes jam bus nesmagu...

— Nelaikysiu savyje, kas man Motiejus!

— Tai laidyk gerklę kad ir prie viso svieto, jeigu neturi proto, o man leisk ramiai duoną išimti, o į anglį sudegs; imkis verčiau darbo, silkes perdėk iš vandens į

pieną, tai druskos daugiau nutrauks, Juzka tegu sumala aguonų, dar tiek darbo, o vakaras visai čia pat.

Ir iš tikrųjų, tai buvo teisybė; vakaras jau stovėjo prie slenksčio, saulė leidosi už girių, o raudonos žaros driekėsi danguje kruvinomis pašvaistėmis, atrodė, lyg sniegas būt suliepsnojęs, lyg žarijom apibertas — kaimas tilo ir rimo; dar tebenešiojo vandenį iš tvenkinio, tebeskaldė malkas, kažkas skubinosi rogėmis, net arkliams blužnys žvagėjo, bėgiojo dar žmonės per tvenkinį, kur ne kur girgždėjo vartai, šen ten sklido įvairūs balsai, tačiau iš lėto, draug su gęstančiomis žaromis, draug su pilku melsvumu, kuris byrėjo ant pasaulio, judėjimas mažėjo, tilo sodybos ir tuštėjo keliai. Tolimi laukai skendėjo prietemoj, žiemos vakaras spėriai ėjo ir glaudė žemę į savo glėbį, o speigas stiprėjo ir taip spaudė, kad garsiau girgždėjo sniegas po klumpėmis ir stiklai apsitraukė įvairiomis gėlėmis ir nuostabiais lamstais!..

Sodžius pradingo pilkoj, snieguotoj tamsoj, tarytum išsiliejo, nebebuvo matyti nei trobų, nei tvorų, nei sodų, vien tik žiburėliai mirgėjo aiškiai ir tankiau negu paprastai, nes visur žmonės rengėsi Kūčių vakarienės.

Kiekvienoj troboj, lygiai pas turtingą, lygiai pas kampininką ir pas didžiausią skurdžių, puošėsi ir iškilmingai laukė, visur statė kerčioj — rytų pusėj — javų pėdus, dengė suolus arba stalus baltinta drobe, dėjo po ja šieno ir žiūrėjo pro langus, bene pasirodys pirmoji žvaigždė.

Tiktai kažkodėl vakaro pradžioj jų nebuvo matyti, kaip paprastai kad būna per speigą, nes kai paskutinės žaros užgeso, dangus ėmė trauktis lyg kokiais mėlynais dūmais ir visiškai pasinėrė palšumoj.

Juzka su Viteku stovėjo priešais trobą žvalgydamiesi ir gerokai sušalo, kol pagaliau pamatė pirmą žvaigždę.

— Jau! Jau! — staiga suriko Vitekas.

Išėjo pasižiūrėti Boryna, išėjo ir kiti, o pats paskutinis išėjo Rokas.

Teisybė, jau buvo, tiesiai rytuose lyg perplyšo palšvos uždangos, o iš gilių mėlynų gelmių gimė žvaigždė ir augo akyse, skriejo, tryško šviesa, žėrėjo vis greičiau ir vis arčiau, net Rokas atsiklaupė ant sniego, o jo pavyzdžiu ir kiti.

— Štai žvaigždė, Trijų Karalių žvaigždė, Betliejaus žvaigždė, kurios šviesoje gimė mūsų Viešpats, tegu bus pagarbintas šventas jo vardas!

Visi pamaldžiai pakartojo paskui jį tuos žodžius ir įsisiurbė akimis į tą tolimą šviesą, į tą stebuklo liudininkę, į tą matomą Viešpaties malonės ženklą.

Širdys ėmė jiems plakti graudžiu dėkingumu, karštu tikėjimu, pasitikėjimu, ir jie kaupė savyje tą tyrą kaip šventa ugnis šviesą, naikinančią blogį kaip sakramentas.

O žvaigždė augo, skriejo tarytum liepsningas rutulys, žydros juostos sklaistėsi nuo jos nelyginant švento rato stipinai, sniegas kibirkščiavo ir šviesiomis skiedromis skrodė tamsą, o paskui ją lyg ištikimi tarnai ėmė žvilgčioti iš dangaus kitos; buvo jų daug, nesuskaičiuotum, akimi neaprėptum jų daugybės; dangus apsitraukė šviesos rasa ir skleidėsi viršum pasaulio kaip žydra, sidabrinių vinių prikalinėta marška.

— Metas vakarieniauti, kai jau Žodis tapo Kūnu! — tarė Rokas.

Visi suėjo į trobą ir bematant nusėdo aukštą ir ilgą suolą.

Boryna atsisėdo pirmas, atsisėdo Dominikienė su sūnumis, nes ji prisidėjo prie bendros vakarienės, Ro-

kas atsisėdo per vidurį, atsisėdo Petrekas, atsisėdo Vitekas greta Juzkos, tik viena Jagusė trumpam teprisėsdavo, nes reikėjo rūpintis valgio papildymu.

Trobą apsiautė iškilminga tyla.

Boryna persižegnojo ir visiems padalino plotkelę, suvalgė visi ją pagarbiai, kaip Viešpaties duoną.

— Kristus tą valandą gimė, tad tegu kiekvienas gyvis stiprinasi tąja šventa duona! — pasakė Rokas.

Tačiau kad ir alkani buvo, nes kiaurą dieną tik sausos duonos tevalgė, dabar valgė iš lėto ir oriai.

Pirmiausia buvo paduota barščių, virtų su grybais ir su nepjaustytomis bulvėmis, o paskui miltais apvoliotų ir su kanapių aliejum keptų silkių, paskui kvietinių kukulaičių su aguonom, o paskui ėjo kopūstai su grybais, taip pat aliejum uždaryti, o pagaliau Jagusė patiekė tikrą skanėstą — aguonų aliejuj keptų grikinių sklindelių su medum; ir visa tai jie valgė su juoda duona, nes nei pyrago, nei bandelių, keptų su pienu ir sviestu, nederėjo tą dieną ragauti.

Valgė jie ilgai ir maža tesikalbėjo, tad buvo girdėti tik šaukštų kakšėjimas į dubenų kraštus ir čiaupsėjimas — o Boryna vis šokdavo padėti Jagusei ir pavaduoti, net senė jį barė:

— Sėdėk, nieko jai neatsitiks, dar toli ligi laiko; pirmos šventės savame gyvenime — tegul pratinasi!..

Lapa tyliai cypė, snukiu baksnojo sėdinčiuosius, šlaistėsi ir gerinosi, kad greičiau jam ko duotų, o gandras, kuris savo vietą turėjo priemenėj, vis kalė snapu į sieną, čia vėl klegėjo, net vištos atsiliepdamos katėjo ant laktų.

Dar nebuvo baigę vakarieniauti, kai kažkas pasibeldė į langą.

— Neleisti ir nesidairyti; tai piktas; įsibraus ir per visus metus pasiliks! — sušuko Dominikienė.

Visi nuleido šaukštus ir išsigandę klausėsi; beldimas pasikartojo.

— Kubos vėlė! — sušnibždėjo Juzka.

— Neplepėk niekų, tai kas nors skurstantis; tą dieną niekas neturi būti alkanas ir likti be pastogės,— atsiliepė Rokas ir pakilo atidaryti durų.

Tai būta Jagustynkos; ji nužemintai atsistojo ant slenksčio ir pro byrančias it žirniai ašaras tyliai prašė:

— Duokit kokį kampą ir nors tą, ką šuniui išmestumėt! Pasigailėkit siratos... Laukiau, kad vaikai mane pakviestų... laukiau... troboj šalta... veltui tik sušalau... veltui... O Jėzau... o dabar kaip ubagė kokia... kaip... vaikai... taip mane vieną be duonos paliko... pikčiau kaip šunį... o ten pas juos šneka ūžia, pilna žmonių... vaikščiojau užkampiais, žvilgčiojau pro langus... veltui...

— Sėskitės su mumis. Reikėjo jum ateiti iš pat vakaro, o vaikų malonės nelaukti... į grabą jum tai jie noriai įkals paskutinę vinį, dėl tikrumo, kad jau nebegrįšit nieko pasiimti.

Ir Boryna didžiai maloniai pasodino ją greta.

Tačiau ji nieko nebegalėjo nuryti, nors Jagusė valgio nešykštėjo ir nuoširdžiai ragino valgyti; bet ką gi — negalėjo; sėdėjo tyliai, susigūžusi ir savy užsidariusi, tik iš jos pečių trūkčiojimo buvo matyti, kokia kančia ją drasko.

Troboj radosi tylu, šilta, nuoširdu, pamaldu ir taip iškilminga, lyg čia jų tarpe būtų gulėjęs šventasis kūdikėlis Jėzus.

Didelė ir vis kurstoma ugnis linksmai spragsėjo židiny ir švietė visą trobą taip, jog žvilgėjo paveikslų stiklai ir raudonavo užžėlę langai, o jie sėdėjo dabar išilgai suolo prieš ugnį ir tyliai, rimtai šnekučiavosi.

Paskui Jagusė išvirė kavos, tai gausiai ją saldino ir pamažėli gėrė sau...

O Rokas išsitraukė iš užančio knygą, apsuktą rožančiumi, ir ėmė iš jos tyliu, giliai sujaudintu balsu skaityti:

„...ir štai radosi mums naujiena, mergelė pagimdė sūnų; toli, Judėjos žemėje, mažame Betliejaus miestelyje gimė Viešpats: skurde, menkoj kūtėj, ant šieno, tarp galvijų, kurie tą džiaugsmingą naktį broliai jam buvo. O toji pati žvaigždė, kuri ir šiandien šviečia, sušvito tąsyk šventam Kūdikėliui — kelią rodė Trims Karaliams, kurie, nors ir pagonys būdami, ir juodi it katilas, tačiau širdis turėjo jautrias; iš tolimų kraštų, iš už neperžengiamų jūrų, iš už baisių kalnų atskubėjo jie su dovanomis, kad paliudytų..."

Ilgai jis skaitė tą pasakojimą, o jo balsas vis stiprėjo ir labiau įkvėptas darėsi, kone giedojimu virto, tarsi būtų jis šventą litaniją skaitęs, o visi sėdėjo pamaldžiai tylėdami, įsiklausiusių širdžių ramybėje, stebuklo apžilpintų sielų virpėjime, nuoširdžiausiai jausdami Viešpaties žmonėms suteiktą malonę!

Vaje! Jėzau brangus! Menkoj kūtelėj teko tau gimti, ten tose tolimose šalyse, tarp svetimų, tarp bjaurių žydų, tarp baisių pagonių! Tokiam skurde, tokiam šalty! O švenčiausias vargšeli, o saldusis Kūdikėli!..— Taip jie galvojo, ir jų širdys plakė užuojauta, o sielos kilo ir skriejo į pasaulį tarytum paukščiai, į tą žemę, kur Kristus gimė, į tą pašiūrę, prie tų ėdžių, ties kuriomis giedojo angelai, prie šventų Kūdikėlio kojelių glaudėsi jie širdimis ir visa liepsninga tikėjimo galia siūlėsi jam būti ištikimiausiais jo tarnais per amžių amžius amen!

O Rokas vis skaitė, kol Juzka, švelni ir labai jausminga mergaitė, graudžiai pravirko dėl Viešpaties skurdo, o Jagusė, atrėmusi veidą į delnus, taip pat verkė, net jai ašaros sruvo pro pirštus, o ji slėpė galvą už

Andriaus, kuris greta atsivėpęs klausėsi ir stebėjosi tuo ką girdėjo ir tarpais timpčiojo Simą už miliinės ir rėkė:

— Vaje!.. Ar girdi, Simai! — tačiau beregint nutildavo, griežto motinos žvilgsnio sudraustas.

— Net ir lopšelio neturėjo vargšelis!

— Nuostabu, kad nesušalo!

— Ir kad Viešpats norėjo tiek iškentėti!

Taip jie kalbėjo svarstydami, kai Rokas baigė skaityti, o jis jiems tarė:

— Nes tik savo aukomis ir kančiomis žmones išganyti tegalėjo, o jeigu ne tas, tai nelabasis būtų visiškai užkariavęs svietą ir rankiotų sau dabar sielas.

— Ir taip ne blogiausiai jis čia valdo,— sušnibždėjo Jagustynka.

— Griekas viešpatauja, tai pyktis valdo, o jie yra nelabojo kūmai!

— Ė... kas viešpatauja, kas valdo, ką gali žinoti; tik tiek yra tikra, kad sunki dalia ir kentėjimas ant žmogaus turi valią.

— Nekalbėkit taip; pagieža ant vaikų jumi apakino; žiūrėkit, kad nerūstintumėt Dievo!..

Rokas rūsčiai ją apibarė, tačiau ji jau nebesipriešino, ir visi nutilo ir galvojo, o Simas pakilo iš vietos ir pagužomis norėjo išsinešdinti.

— Kur taip skubi? — sušnypštė senė, akylai visa stebėdama.

— Man karšta, eisiu į kaimą...— vapaliojo jis išsigandęs.

— Pas Nastę tave traukia, mergintis, ką?

— Tai užginsit, sulaikysit!..— atsakė griežčiau, tačiau kepurę numetė ant skrynios.

— Namo eikit su Andrium, troba Dievo apveizdai palikta; pažiūrėkit karvių ir laukit, užeisiu jūsų ir drau-

ge eisim į bažnyčią,— įsakė senė, tačiau bernai meilijo pasilikti negu tuščioj troboj sėdėti; ji nebevarė jų, bet netrukus pakilo ir paėmė nuo stalo plotkelę.

— Vitek, užžiebk žibintą, prie karvių eisim. Kalėdų naktį kiekvienas galvijas supranta žmogaus kalbą ir prabilti gali, dėl to, kad tarp jų Viešpats gimė. Jeigu tik kas, be grieko būdamas, užkalbins — žmogaus balsu jie atsakys: lygūs jie šiandien su žmonėmis ir draug su jais jaučia, tad ir plotkele reik su jais pasidalinti...

Visi pakilo eiti į kūtę, o Vitekas su žibintu nuėjo pirmas.

Karvės gulėjo eile, greta viena antros, ir gromuliavo, iš lėto judindamos žiaunas, tačiau pasklidus balsams ir šviesai, ėmė stenėti, sunkiai keltis ir gręžioti svarias dideles galvas.

— Tu, Jaguse, šeimininkė, tai tau dera padalyti visiems. Geriau veisis ir nesirgs; bet rytoj rytą milžti negalima, tik vakare, nes netektų pieno.

Jagna perlaužė plotkelę į penkias dalis ir, pasilenkdama prie kiekvienos karvės, darė tarp ragų kryžiaus ženklą ir kiekvienai kišo į snukį ant šiurkščių liežuvių po gabalėlį.

— O arkliams ar neduosit? — paklausė Juzka.

— Nebuvo jų tuomet, Viešpačiui gimstant, tai negalima.

Grįžo į trobą, o Rokas kalbėjo:

— Visi gyvulėliai, visos žolelės, kad ir menkiausia, mažiausias akmenėlis, net ir toji vos įmatoma žvaigždelė — visi šiandien jaučia, visi žino, kad Viešpats gimė.

— O Jėzau! Visi! Ir toji žemė, ir akmenys! — sušuko Jagna.

— Teisybę pasakiau, taip tatai yra — viskas turi savo sielą. Kas tik yra pasauly, viskas yra gyva ir savo valandos laukia, kada Jėzus susimylės ir tars: „Pakilk, siela, atgyk, pelnykis Dangaus Karalystę!" Nes ir mažiausias vabalėlis, ir žolelė svyrūnėlė — viskas saviškai pelnosi ir saviškai pasiekia Dievo malonę. O tą vieną naktį per kiaurus metus viskas pakyla, budi, klausosi ir laukia to žodžio! Vieniems jis ateina, kitiems dar ne laikas, tad gula vėl tamsybėse ir kantriai laukia aušros, vieni kaip akmuo, kaip vanduo, kaip žemė, kaip medis, kiti dar kitaip, kaip jau Dievo kuriam skirta!..

Nutilo visi, svarstydami, ką jis pasakė, nes išmintingai buvo pasakyta, tiesiai į širdį, tačiau Borynai ir Dominikienei tai neatrodė tikra teisybė, nes jie ir šiaip, ir taip galvoj dėstė, o suprast negalėjo. Žinia, Dievo galybė neišmatuojama ir daro stebuklus, bet kad akmens ir viskas savo sielą turėtų... to suprasti jie negalėjo. Ir apie tai daugiau nebegalvojo, nes atėjo kalviai su vaikais.

— Pas tėvą drauge pasėdėsim ir paskui visi eisim bernelių mišių išklausyti,— aiškino kalvis...

— Sėskit, sėskit... maloniau bus krūvoj, taigi, visi būsim drauge, tik Gželios betrūksta.

Juzė rūsčiai pažvelgė į tėvą, nes prisiminė Antanus, tačiau bijojo apie tai prasitarti.

Vėl susėdo jie ant suolų prieš ugnį, tik Petrekas pasiliko lauke ir kapojo malkas, kad nepritrūktų kuro per šventes, o Vitekas glėbiais nešė ir krovė jas priemenėj.

— Oi, kad kiek būč užmiršęs! Buvo mane pasiviję vaitas ir prašė, kad tamsta, Dominikiene, tučtuojau pas jį eitum, nes vaitienė plyšdama rėkia, turbūt šią naktį sugrius!

— Į bažnyčią su visais norėjau eiti, bet jeigu sakot, kad rėkia, tai bėgsiu pažiūrėti. Buvau užėjusi iš ryto, maniau, dar dieną kitą patrauks.

Ji tyliai pasikalbėjo su kalviene ir išbėgo pas ligonę, nes apie ligas nusimanė ir ne vieną buvo geriau už daktarus išgydžiusi.

O Rokas ėmė pasakoti visokias istorijas, tinkamas šiai dienai, tarp kitų ir tokią:

— Seniai tai bus buvę, nes jau tiek metų, kiek nuo Kristaus gimimo. Vienas kaimietis, turtingas ūkininkas, ėjo sau iš jomarko, kur buvo pardavęs du gerai nušertus veršius; talerius turėjo gerai paslėpęs bato aule, rankoj laikė gerą lazdą, pats irgi buvo tvirtas, gal net visam kaime tvirčiausias, tačiau skubėjo prieš naktį namus pasiekti, nes anuo metu miškuose slapstėsi plėšikai ir geriems žmonėms kelią pastodavo.

Vasarą tai turbūt buvo, nes giria žaliavo, kvepėjo ir gyvais balsais skambėjo, o vėjas pūtė smarkus; užtat medžiai siūbavo ir virš jų sklido garsus ošimas. Skubėjo žmogelis kaip tik galėdamas ir bailiai dairėsi aplinkui, tačiau nieko nematė... tik eglės augo prie eglių, ąžuolai prie ąžuolų, pušys prie pušų, o niekur nė gyvos dvasios, tik paukščiai skraidė tarp kamienų. Apėmė jį didi baimė, nes kaip tik ėjo pro kryžių, per tokią tankmę, kur nė akimis neprasiskverbsi ir kur dažniausiai plėšikai užpuldavo, tad jis persižegnojo ir, maldą balsiai kalbėdamas, tekinas nubėgo.

Jau buvo laimingai išsigavęs iš aukštos girios, jau tik per mažas pušaites ir kadugius spraudėsi, net jau ir žalią, siūbuojantį lauką pamatė, jau ir vandens talaškavimas sklido nuo upės, vieversiai čiulbėjo, jau ir žmones su plūgais išvydo, o net ir gandras, kurie virtine traukė į pelkes, net ir žydinčių vyšnių sodų kvapų su vėju atskridusį užuodė... tik staiga iš paskuti-

nių krūmų išpuolė plėšikai! Jų buvo dvylika, ir visi su peiliais! Jis gynėsi, bet netrukus jie įveikė jį, o kadangi geruoju pinigų nenorėjo jiems atiduoti, tai pargriovė jį aukštielninką, prispaudė kojomis, iškėlė peilius ir jau norėjo jį nudurti... bet staiga suakmenėjo ir taip liko stovėti, iškėlę peilius, susikūprinę, nuožmūs, bet nejudą — ir viskas tuo akimirksniu sustojo vietoje... Paukščiai nutilo ir kybojo ore... upės sustojo tekėjusios... saulė tarytum sustingo... vėjas apmirė... medžiai kūpsojo taip, kaip vėjas juos buvo palenkęs... javai taip pat... o gandrai tarytum įaugo į dangų išskėtę sparnus... net ir artojas stovėjo, iškėlęs botagą — visas pasaulis tuo akimirksniu liko užkerėtas ir suakmenėjo.

Kaip ilgai tai truko — nežinia, bet staiga pasklido angelų giesmė:

Viešpats gimsta, piktas dreba!

Viskas staiga sujudo, tačiau plėšikai paliko ūkininką, matydami, kad tas stebuklas tai įspėjimas jiems, ir visi jau drauge nuėjo į tą kūtelę nusilenkti Kūdikėliui. O draug su jais ir visa, kas tik buvo gyva ant žemės ir ore.

Visi didžiai stebėjosi tuo, ką Rokas pasakojo, bet paskui Boryna ir kalvis irgi ėmė pasakoti visokius nuostabius daiktus.

Pagaliau Jagustynka, ligi šiol tyliai sėdėjusi, karčiai tarė:

— Kalbat, kalbat, o tiek iš to naudos, kad laikas jum neprailgsta! A jau, taip jau ir buvo, kad seniau iš dangaus ateidavo visokie geradariai, kurie vargšui ir nuskriaustajam žūti neleisdavo. Kodėl gi dabar jų nebepasirodo? Ar dabar mažiau vargo, mažiau skurdo, mažiau sielvarto?.. Žmogus lyg bejėgis paukštis į svie-

tą paleistas — ir vanagas jį smaugia, ir žvėrys, ir badas, kol pagaliau giltinė pribaigia,— o čia tau porina apie mielaširdystę ir mulkina išganymo pažadais, kad išganymas ateis! Ateis, bet antikristas, ir jis teisingumą įves, susimylės kaip vanagas ant viščiuko.

Rokas pašoko ir didžiu balsu ėmė šaukti:

— Nepiktžodžiauk, moteriške, nerūstink Dievo, neklausyk velnio kuždėjimų, nes pasmerkimą ir amžiną ugnį nusipelnysi! — Bet jis parpuolė prie suolo, ašaros užliejo jam balsą, drebėjo visas iš švento siaubo, iš skausmo dėl tos pražuvusios sielos, o truputį atsipeikėjęs, iš visos savo tikinčios širdies ėmė aiškinti teisybę ir į gerą kelią vesti.

Ir ilgai, ilgai kalbėjo, kad ir kunigas iš sakyklos geriau nepataikytų.

O tuo tarpu Vitekas, giliai sujaudintas žodžių, kad tą naktį karvės gali žmogaus balsu kalbėti, tyliai išsišaukė Juzką, ir juodu nuėjo į kūtę.

Laikydamiesi už rankų ir drebėdami iš baimės, dažnai vis žegnodamiesi, juodu įslinko į kūtę tarp karvių.

Priklaupė prie didžiausios, kuri buvo tarytum visos karvidės motina; jiems trūko kvapo, sielos virpėjo, akys pritvino ašarų, širdis pervėrė šventa baimė, kaip bažnyčioj per pakylėjimą, tačiau jos buvo kupinos nuoširdaus pasitikėjimo ir tikėjimo, nes Vitekas pasilenkė prie pat karvės ausies ir virpančiu balsu sušnibždėjo:

— Balne, Balne!..

Karvė neatsakė nė vieno žodelio, tik stenėjo, gromuliavo, krutino žiaunas ir pliaukšėjo liežuviu.

— Kažkas jai atsitiko, kad neatsako, gal — už bausmę.

Priklaupė prie antros, ir vėl Vitekas pakalbino, tačiau jau kone verkdamas...

— Marge, Marge!..

Abu prisiglaudė prie jos snukio, klausėsi be kvapo, tačiau nieko neišgirdo, nė žodelio, nieko...

— Turbūt mudu griešni, tai neišgirsim nieko, tik tiems atsako, kurie be grieko, o mudu griešni...

— Teisybė, Juzka, teisybė, griešni mudu, griešni... Dieve brangus, teisybė... taigi paėmiau gaspadoriaus virves... ir tą seną diržą... ir...— nebegalėjo daugiau kalbėti, taip suėmė jį rauda, širdgėla ir kaltės nuvokimas, jog net sukukčiojo, o Juzka taip pat nuoširdžiai jam pritarė, ir juodu verkė, negalėdami nurimti; pagaliau išsipažino vienas antram savo nusikaltimus ir visas nuodėmes...

Tačiau troboje niekas nepastebėjo, kad jų išeita, dabar ten giedojo šventas giesmes, nes prieš vidunaktį dar ne laikas kalėdinėms.

O antrame trobos gale Petrekas prausėsi, švarinosi ir naujai rengėsi, mat Jagna atnešė iš kamaros ir davė jam naujus drabužius.

Net sušuko visi nustebę, jam įėjus į trobą: mat jis nusimetė milinę ir kareiviškus drabužius, o dabar stojo prieš visų akis, apsitaisęs paprastai, kaimiškai.

— Juokėsi iš manęs, rudžiu vadino, tai ir persirengiau! — suvapaliojo.

— Kalbą pakeisk, ne drabužius! — šovė Jagustynka.

— Pati jam sugrįš, pati, nes, matyti, sielą jis ne visai prarado.

— Penkerius metus buvo sviete, savo kalbos negirdėjo, tai ir ne dyvai!..

Staiga jie nutilo, nes į trobą įsiveržė aštrus, veriąs varpelio skambėjimas.

— Skambina bernelių mišių, reik jau mum rengtis!

Ir netrukus išėjo visi, be Jagustynkos, kuri pasiliko namų žiūrėti, o labiausiai, kad savo širdgėlą galėtų viena išlieti.

Naktis buvo šalta, mirganti žvaigždėmis, melsva.

Varpelis vis skambino ir lyg paukštelis čiulbėjo, šaukdamas žmones į bažnyčią.

Ir žmonės ėjo, iš trobų, pro atidaromas duris veržda-vosi šviesos srautas ir sušvytruodavo it žaibas, geso langai, tarpais tamsoje pasklisdavo koks balsas, kosėji-mas, sniego girgždėjimas po kojomis, dievobaimingas žodis, kuriuo sveikinosi, ir vis dažniau toje pilkai mels-voje naktyje dūlavo žmonės, ėjo pulkais, net kojų trepsėjimas aidėjo sausame ore.

Kas tik gyvas, visi traukė į bažnyčią, trobose pasi-liko tik visiški seniai, ligonys arba luošiai.

Jau nuo tolo buvo matyti žėrintys bažnyčios lan-gai ir didžiosios durys, kiaurai atdaros ir gausiai nušvies-tos; žmonės ėjo pro jas ir plaukė kaip vanduo, pama-žėli pripildydami bažnyčios vidų, išpuoštą eglėmis ir pušimis taip, jog atrodė, tarytum tanki giria būt išau-gusi bažnyčioj; medeliai glaudėsi prie baltų sienų, su-po altorius, šovė iš klūpyklų ir kone siekė viršūnėmis skliautus, siūbavo ir suposi, spaudžiami gyvos bangos, apsitraukė rūku, kvėpavo garais, pro kuriuos vos be-mirgėjo žėrinčios altorių šviesos.

O žmonės vis ėjo ir ėjo ir plaukė be galo...

Atėjo visas pulkas net ir iš Polne Rudkų, tie ėjo petis į petį, smarkiai ir sunkiai, nes buvo milžiniški, nuaugę vyrai, mėlynomis rudinėmis apsivilkę, patys tokie baltaplaukiai, lyg iš linų būt suverpti, o jų mote-rys, visos ligi vienos dailios, buvo su dvišalėm prijuos-tėm ir su kykais, apsuktais raudonomis skepetomis.

Retai, lašas po lašo, po du, po tris traukė iš Mod-licos, vargšai, pakvėžėliai, apsivilkę sulopytomis pil-komis milinėmis, su vėzdais rankose, nes pėsti atmokli-no; karčiamose žmonės iš jų juokdavosi, kad vien tik

gružais mintą, nes jie gyveno žemuose laukuose, tarp pelkynų, ir atsidavė durpių dūmais.

Ir iš Volios ėjo žmonės; tie žingsniavo ištisomis šeimomis, nelyginant kadugių kerai, kurie visuomet suplaktomis krūvomis auga: nenuaugę, visi vidutinio ūgio, pilvoti kaip maišai, tačiau greiti, plepūs, smarkūs bylinėtojai, ne menkesni mušeikos, miško vagys, apsirengę pilkomis milinėmis su juodais dryžiais, apsijuosę raudonomis juostomis.

Ir Žepkų šlėktos traukė, tie tikri, kaip sakoma, plikbajoriai, nes penkiese laikėsi įsikibę į vienos karvės uodegą, o trise vieną kepurę teturėjo — jie ėjo visu būriu, tylėdami, žvelgė iš paniūrų ir iš aukšto, o savo išsipuošusias moteris, tarytum dvarininkes, dailias, baltaveides, kalbias, vedėsi vidury būrio ir smarkiai jas saugojo.

O įkandin jų plaukė žmonės iš Pšylenkos; tie ėjo lyg aukštas pušynas, nuaugę, tęvi ir stiprūs, pasišvietę taip, kad net akys raibo: milinės baltos, liemenės raudonos, marškinių raiščiai žali ir kelnės geltonai dryžos; jie grūdosi pačiu viduriu įžūliai, nieko nepaisydami, tiesiai prie pat altoriaus.

O paskui juos, jau kone paskutinieji, kaip kokie ponai, ėjo kaimiečiai iš Dembicos; nedaug jų tebuvo, o kiekvienas ėjo skyrium, iškilmingai, pūtėsi, kėlė nosį ir sėdosi suoluose prieš didįjį altorių, pirmavo prieš kitus pasitikėdami savo turtingumu — o jų moterys buvo su maldaknygėm, su baltais kykeliais, paištais po smakru, ir su plonos gelumbės žiponais... o paskui ėjo dar tie iš tolimų sodžių, iš visokių vienasėdžių, iš vidugirių, iš kirtėjų pašiūrių, iš dvarų,— kas ten juos visus ir beatmins, ir beišskaičiuos!..

Toje suplaktoje spūstyje, siūbuojančioje ir ošiančioje nelyginant giria, tankiai baltavo lipciškių milinės ir raudonavo moterų skaros.

Bažnyčia buvo kimšte prisikimšusi lig paskutinės vietos bobinčiuje, ir paskutinieji atėję jau speige prie durų turėjo melstis.

Kunigas išėjo pirmųjų mišių, vargonai užgrojo, o minia susiūbavo, palinko ir puolė keliaklupsčia prieš Viešpaties didybę.

Ir radosi tyla, niekas negiedojo, o meldėsi kiekvienas įsižiūrėjęs į kunigą ir į tą žvakelę, kuri žibėjo aukštai viršum altoriaus; vargonai ūžė pritildyta, tačiau tokia graudžia gaida, jog šiurpulys ėjo per kaulus; kunigas tarpais atsigręždavo, išskėsdavo rankas, balsiai tardavo šventą lotynišką žodį, o minia tąsyk tiesė rankas, giliai dūsavo, lenkėsi maldingai atgailodama, mušėsi į krūtinę ir karštai meldėsi.

O paskui, mišioms pasibaigus, kunigas įlipo į sakyklą ir ilgai bylojo, aiškino tą šventą dieną, sergėjo juos nuo pikto, barė, mostagavo rankomis ir griaudė karštais žodžiais taip, jog vienas kitas sunkiai dūsavo, mušėsi į krūtinę, kiti vėl širdyje dėl nuodėmių gailėjosi, dar kiti susimąstė, o jautresnieji, daugiausia moterys, verkė,— nes kunigas kalbėjo karštai ir taip išmintingai, jog kiekvienam ėjo tiesiai į širdį ir į protą; žinia, kad tik tiems, kurie klausėsi, nes daug buvo tokių, kurie sušutę snaudelėjo.

Ir tik prieš antrąsias mišias, kai žmonės buvo jau susigraudinę širdis malda, vėl suūžė vargonai ir kunigas užtraukė:

Gul šiandieną jau ant šieno
Atpirkėjas žmonijos...

Minia susiūbavo, pakilo klūpojusi, beregint pagavo gaidą ir iš visos krūtinės su didžia galia, vienu balsu ėmė baubti:

Šiam Karaliui visagaliui...

Sudrebėjo medžiai ir susiūbavo šviesos nuo tos nuoširdžios balsų vėtros.

Ir jau taip susiliejo sielomis, tikėjimu ir balsais, jog atrodė, tarytum čia vienas balsas gieda ir plaka milžinišką giesmę, kuri iš visų širdžių veržiasi ir nueina net prie pat šventų Kūdikėlio kojelių.

Kai jau ir antrosios mišios buvo išklausytos, vargoninkas ėmė groti kalėdinę giesmę taip šoksmingai, jog sunku buvo ir nustovėti, tad žmonės sukinėjosi, trepseno, gręžiojosi į viškas ir linksmai šūkavo, pritardami vargonams.

Vienas tik Antanas negiedojo su kitais; jis atėjo su žmona ir Stachais, suleido juos pirmyn, o pats pasiliko prie suolų; jis nebenorėjo eiti senon savo vieton tarp ūkininkų priešais altorių; kaip tik dairėsi vietos atsisėsti, kai pastebėjo tėvą su visa šeimyna; jie grūdosi viduriu bažnyčios, o Jagna ėjo pirma.

Jis pasitraukė už eglaitės, tačiau nuo Jagnos nenuleido akių, nes, teisybę pasakius, ji buvo puikiai matoma dėl savo aukšto ūgio ir atsisėdo suole čia pat prie krašto, prie paties tako,— net ir nežinodamas, net ir negalvodamas apie tai, jis atkakliai spraudėsi pro spūstį, kol pasiekė vietą šalia jos, o kai per mišias žmonės klaupėsi, priklaupė ir jis ir taip pasilenkė, jog galva lietė jos kelius.

Ji jo išsyk nepastebėjo, nes žvakigalis, prie kurio meldėsi iš knygos, skleidė vos drumzliną šviesą, o be to, eglaičių šakos taip dengė, jog ji nieko šalimais nematė; tiktai per pakylėjimą, kai atsiklaupė ir mušdamasi į krūtinę palenkė galvą — nesąmoningai pažvelgė į šoną — apmirė jai širdis, ji suakmenėjo iš džiaugsmo, nedrįso pasijudint, nedrįso antrukart pasižiūrėti, nes tas regėjimas pasirodė jai sapnas, kažkoks vaidinys, daugiau nieko... Ji primerkė akis ir ilgai, ilgai klūpojo

pasilenkusi, prisigūžusi prie žemės, kone be sąmonės iš susijaudinimo... staiga atsisėdo ir pažvelgė jam tiesiai į veidą.

Taip, tai buvo jis, Antanas, jis; baisiai sumenkęs, pajuodęs, taip sublogęs, jog lengvai tai pastebėjo prietėmy; o tos jo didelės, plėšrios ir įžūlios akys taip saldžiai žiūrėjo ir buvo pritvinkusios tokios širdgėlos, jog suskaudo jai sielą iš baimės ir pagailos, o ašaros pačios liejosi iš akių.

Ji sėdėjo išsitiesusi, kaip ir visos kitos moterys, žiūrėjo į knygą, tačiau nebematė nė vienos raidės, net puslapių, nieko, nes tos liūdnos jo akys, skausmingos, žaižaruojančios akys stovėjo prieš ją, švytėjo kaip žvaigždės, užstojo jai visą pasaulį, ir ji visiškai užsimiršo, prarado save — o jis vis klūpojo; ji girdėjo jo greitą ir karštą alsavimą ir jautė tą saldžią, baisingą jėgą, kuri veržėsi iš jo, plaukė jai tiesiai į širdį, kaip virvėmis pančiojo ir vėrė baime ir palaima, šiurpu, nuo kurio maišėsi protas, tokiu galingu meilės šauksmu, jog virpėjo joje kiekvienas kaulelis, o širdis spurdėjo kaip paukštis, kuriam piktai žaisdami vaikai prikalė sparnus prie sienos!..

Mišios pasibaigė, buvo pamokslas, praėjo ir dar vienos mišios, dabar žmonės visi drauge giedojo, meldėsi, dūsavo, verkė — o juodu buvo tartum už viso pasaulio ribų, nieko nebegirdėjo, nieko nebematė, nieko daugiau nebejautė, kaip tik vienas antrą.

Baimė, džiaugsmas, meilė, atsiminimai, pažadai, priesaikos ir geismai degė juose pakaitomis, ėjo iš širdies į širdį, rišo vieną su antru taip, jog jau vienodai abu jautė, vienodai širdys jiems plakė, vienoda liepsna spindėjo jų akyse.

Antanas prislinko dar arčiau, petimi atsirėmė į jos šlaunį, net ji ėmė alpėti ir krauju tvisko, o tuo tar-

pu, kai ji vėl priklaupė, jis karštomis it žarijos lūpomis šnibžtelėjo jai į pačią ausį:

— Jaguse! Jaguse!

Suvirpėjo visa ir kone pargriuvo iš susijaudinimo, taip pervėrė ją tas balsas palaima, lyg saldžiausiu ir maloniausiu durklu.

— Ateik kurią dieną prie stirtos... kiekvieną vakarą lauksiu... nebijok... man reikia su tavim pakalbėti... ateik...— šnibždėjo jis aistringai ir taip arti, taip arti, kad jai net veidas kaito nuo jo kvėpavimo...

Ji nieko neatsakė, jai pritrūko jėgų, balsas įstrigo gerklėje, širdis krūpčiojo ir taip daužėsi, kad turbūt aplinkui buvo girdėti,— tačiau ji kiek pakilo, tarytum norėdama jau eiti ten... kur jis prašė... kur savo meile liepė... prie stirtos...

Kaip tik tuo laiku užtraukė kalėdinę giesmę, bažnyčia sudrebėjo nuo giedojimo, o ji kiek atsikvošėjo ir vėl atsisėdo, dairydamasi į žmones ir po bažnyčią...

Tačiau Antano jau nebebuvo, jis nepastebimai atsitraukė ir iš lėto išslinko net į šventorių.

Ilgai jis stovėjo šalty, palei varpinę, gaivinosi ir traukė orą, pagaliau atsipeikėjo, bet toks džiaugsmas plėšė jam širdį, toks šauksmas glūdėjo joje, toks galybės viesulas, jog nebegirdėjo giesmių, kurios sklido pro bažnyčios duris ir skrido į pasaulį, nei kažkokių tylių, vaitojančių garsų, skambančių varpinėj... Nieko, nieko jis nebežinojo, paėmė saują sniego ir godžiai nurijo, o paskui šoko per mūrą į kelią — ir it vėjas nukūrė laukais.

V

Borynai tik pačiu apyaušriu grįžo iš bažnyčios, ir netrukus jau visa troba knarkė, net langai drebėjo; viena tik Jagusė, kad ir labai išvargusi, užmigt negalėjo; veltui spraudėsi į priegalvius, veltui merkė akis ir net duknom galvą klojosi — nieko nepadėjo, miegas nėjo, tik lyg slogutis užgriuvo ir krito ant krūtinės tokiu sunkumu, jog nei atsikvėpti, nei sušukti, nei pašokti iš lovos ji negalėjo; gulėjo nejudėdama, nutirpusi tokiame pusiau miege, pusiau budėjime, kai protas nieko nebesuvokia, o vien tik siela išsiveržia iš atsiminimų nelyginant iš gijų ir apraizgo savimi visą pasaulį, į visokius stebuklus žiūri, viršum žemės sklando, saulės spinduliais puošiasi — o iš tikrųjų tokia kaip tie atspindžiai tyrame ir suaudrintame vandenyje... Taip darėsi ir Jagnai, nes kad ir nebuvo užmigusi, tačiau iš sąmonės viskas išnyko, ir ji it paukštis sklendė siela per stebuklus — per anas išblėsusias dienas, per mirusius, tačiau atminty tebegyvenančius laikus... jautėsi esanti bažnyčioje... Antanas klūpojo šalia... vis kalbėjo ir degino ją akimis, degino žodžiais, vėrė saldžia kančia ir drauge baime... čia vėl sklido kažkokia giesmė, ir taip skardžiai ėmė gausti vargonai, jog kiekvieną gaidą savyje jautė... čia vėl matė raudoną rūstų kunigo veidą ir virš minios ištiestas rankas... ir šviesas... o paskui kiti, seni atsiminimai atslinko... susitikimai su juo... pasibučiavimai... suspaudimai glėby... net karštis pagavo ją ir tokie traukuliai, jog ji rąžėsi stipriai glausdamasi į priegalvius... čia vėl aiškiai, balsiai girdėjo: ateik! ateik!.. Ji net kėlėsi ir tarytum ėjo savyje, ėjo... pagužomis palei medžius, tamsoje... o baimė joje virpėjo, kažkoks šauksmas skrido paskui ją, iš patamsių dvelkė siaubas.

Ir taip vis ratu čia viena, čia antra, čia trečia mintis užgriūdavo ant jos, jog nei atsipeikėti, nei išsivaduoti iš jų negalėjo — ne kas kita, tik slogutis turbūt ją smaugė, o gal piktasis kibino ir nusidėti gundė.

Buvo jau gera diena, kai ji atsikėlė iš lovos, tačiau jautėsi tarytum nuo kryžiaus nuimta, visus kaulus jai gėlė, buvo išblyškusi, išsiblaškiusi ir baisiai liūdna.

Šaltis šiek tiek atslūgo, tačiau lauke kažkaip pajuodo, tarpais snigo, o tarpais vėl stiprus vėjas pūsčiojo, švaistė medžius, net jie atsidurdavo sniego debesyse, ir keliais švilpiniavo, tačiau sodžius ūžė šventadieniškų džiaugsmu, daug žmonių vaikštinejo gatvėmis, dažnai rogėmis kas pravažiuodavo, arba būriais stoviniavo tarputvoriuose šnekučiuodamiesi, arba lankė vieni kitus, o vaikai visa kirbine, nelyginant kumeliukai ganykloj, dūko ant tvenkinio, net per visą kaimą sklido jų riksmas.

Bet Jagusei nebuvo širdy nei linksmumo, nei džiaugsmo, ne: krėtė ją šaltis, nors ugnis linksmai liepsnojo krosnyje, buvo kažkaip gūdu, nors nuolat klegėjo troboj ir Juzė dainavo, jog net skambėjo; ji jautėsi svetima tarp saviškių, tokia svetima, kad su baime žiūrėjo į juos ir jautėsi lyg tarp galvažudžių.

Dažnai, negalėdama atsispirti, klausėsi jų karštų Antano šnibždesių, kurie vis vienodai stipriai skambėjo širdyje...

„Dievo rūstybė ir amžinas pasmerkimas tokiems!" — aiškiai išgirdo kunigo balsą ir matė prieš save jo raudoną veidą ir ištiestas, grasinančias rankas.

Išsigando baisiai, nustėro nuo gilaus kaltės nuvokimo: ne! Ne, neisiu! Tai būtų mirtina nuodėmė, mirtina! — kartojo ji, stiprindamasi tuo žodžiu ir vaduodamasi nuo pikto, tačiau jos siela šaukė iš gailesčio ir kančios, nes veržėsi prie jo, veržėsi visomis išgalė-

mis, visa gyvybės galia, kaip medis, užverstas išvartomis, pavasarėjant veržiasi į saulę, kaip žemė, besirąžanti, dvelktelėjus pirmai pavasario šilumai...

Tačiau nuodėmės baimė šį kartą nusvėrė, ji įveikė save ir stengėsi jį užmiršti, užmiršti amžinai... nėjo iš trobos, bijojo išeiti į tarputvorius, nes galbūt jis laukia ten jos tykodamas ir pašauks ją... O argi galės ji tąsyk atsispirti, ar besulaikys sielą, ar nenulėks į tą balsą?..

Smarkiai ėmėsi ruošos, bet ką gi, kad to darbo nedaug tebuvo, Juzkos jau viskas apsiruošta, o be to, senis nuolat vaikščiojo paskui ją ir nieko paliest neleido.

— Pasilsėk, nesigaluok, kad neatsitiktų tau ko blogo be laiko.

Tad ir nedirbo nieko, tik švaistėsi po kambarius be tikslo, žvilgčiojo laukan be reikalo, priebuty stoviniavo, ir vis didesnis nuobodulys ir drauge suirzimas smelkė, nes pykino ją tos sergstinčios vyro akys, pykino visų namų džiaugsmas ir klegesys, pykino net ir tas gandras, žirgliojąs po trobą, ji tyčia stumdė jį sijonu, o pagaliau, nebegalėdama jau ištverti ir pritykojusi tinkamą akimirksnį, išlėkė pas motiną, tačiau bėgo tvenkiniu, po tiesumu, ir vis tiek baimingai dairėsi, ar nestovi jis kartais už medžio, tykodamas!..

Motinos nebuvo, iš ryto parbėgusi, bet grįžusi pas vaitienę. O Andrius pūtė dūmus į krosnį ir vis bėgiojo iš trobos pasižiūrėti į kelią, nes Simas kamaroj puošėsi.

Jai kažkaip palengvėjo, prasmego visos širdgėlos, kai tik pasijuto po senovei savo troboj, gimtoj kertėj; ji visiškai pralinksmėjo ir beveik nesąmoningai ėmė triūsti, pažiūrėjo karves, sukošė pieną, kuris dar nuo pat ryto tebestovėjo milžtuvėje, palesino vištas, iššlavė

trobą, apkraustė ką reikėjo ir linksmai šnekučiavo su broliais, nes kaip tik ir Simas, pasipuošęs nauja miline, įėjo į trobą ir šukavosi prieš veidrodėlį.

— Tai kurgi taip rengies?

— Ogi į kaimą, pas Ploškus susirinks bernų.

— Ar leis tau motina eiti, ką?

— Nesiklausiu amžinai leidimo, turiu savo protą ir savo valią... ir kaip man patiks, taip ir padarysiu!..

— Turbūt, kad padarysi, turbūt! — kalbėjo Andrius, baimingai žvilgčiodamas į kelią.

— O kad žinotum — padarysiu, tyčia padarysiu, pas Ploškus nueisiu, į karčiamą nueisiu, su bernais gersiu! — drąsiai šūkavo.

— Duok kvailiui laisvę, tai kaip teliukas nuliuoksės per laukus, nors jam dar prie papo būti reikia! — tyliai tarė Jagusė, jam nesipriešindama, nors jis kalbėjo ant motinos ir smarkiai giežė; ji nedaug tegirdėjo, nes jau buvo laikas grįžti namo, laikas, o taip gaila buvo išeit iš čia, jog kone verkdama pakilo ir sunkiai, pamažėli išėjo.

O namie buvo dar triukšmingiau ir dar linksmiau negu pirma. Buvo atlėkusi Nastė Golombaitė ir taip juokavo ir dūko su Juze, net kely buvo girdėti.

— Žinai, taigi mano virbas pražydo! — sušuko ji įeinančiai Jagnai.

— Koks virbas?

— Taigi per šventą Andriejų nusilaužiau jį, pasodinau į smėlį, laikiau ant pečiaus, ir pražydo! Vakar žiūrėjau, tai nebuvo dar nė vieno žiedelio, o naktį visas pražydo, žiūrėk!

Atsargiai atnešė puodą, pripiltą smėlio, kuriame smygojo didoka vyšnios šakelė, apsipylusi švelniais žiedais.

— Trešnė, žiedeliai rausvi ir kvapūs! — rimtai sušnibždėjo Vitekas.

— Taigi teisybė, trešnė!

Apspito aplinkui ir džiaugsmingai stebėdamiesi žiūrėjo į pražydusią, kvepiančią šaką; tuo tarpu įėjo Jagustynka; šiandien ji buvo kaip ir seniau pasitikinti savimi, plepi, kietasprandė ir žiūrėjo, kad tik gerai kam įkąstų.

— Pražydo virbas, teisybė, bet tai ne tau, Juze, tau dar diržo reikia arba ir ko kietesnio! — tare ji, tik įėjusi.

— O kaip tik man pražydo, pati švento Andriejaus išvakarėse nusiskyniau, pati...

— Tu dar per jauna, čia turbūt Nastei vestuves pranašauja! — aiškino Jagusė.

— Į puodą sodinom drauge, bet skyniausi pati, tai man ir pražydo...— rėkė Juzė ir net verkt norėjo, kad jai nepritaria.

— Dar ne laikas vaikytis bernus ir ant perlipų stoviniuoti, vyresnėms pirma laikas, vyresnėms! — kalbėjo Jagustynka, į nieką nežiūrėdama, tačiau šypsodamasi Nastei.— Tylėk gi, Juze. Žinote, taigi vargoninkų Magdė naktį sugriuvo bobinčiuj!

— Stebuklus pasakoji!

— Kad ne stebuklus, bet gryną teisybę! Jambrožis ėjo skambint ir užlipo ant jos...

— O Jėzau! Ir nesušalo!

— Kur nesušals, kūdikis negyvai sušalo, o Magdė vos pučia. Paėmė ją į kleboniją ir dar lig šiol gaivina... o geriau būt, kad neatgaivintų... koks jai gerumas gyventi, kokia laimė jos laukia: tik kentėjimai ir vargas.

— Matas pasakojo, kad kai vargoninkai ją išvarė, tai ji nuolat ateidavo į malūną ir ten sėdėdavo, bet pas-

kui Pranas ją išvanojo ir išvijo, sako, malūninkas liepęs.

— O ką gi turėjo su ja daryti — rėmeliais aptaisyti ir ant sienos pakabinti?! Vyras jis toks, kaip ir kiti, prisiekė, kol siekė, o kai gavo, tai ir apgavo! Žinia, ne be kaltės jis, bet daugiausia kalti vargoninkai! Kol ji buvo sveika, tai arė jąja kaip dviem jaučiais, pati viena viską dirbo, o ar mažą ūkį jie turi! Vienų karvių penketas, o kiek vaikų, kiaulių, gyvulių, kiek lauko! O kai susirgo, tai išvijo ją, gyvatės, ne žmonės!

— O kam zulinosi su Pranu! — sušuko Nastė.

— Tą pat ir tu darytum, net ir su Jasium, jeigu būtum tikra, kad pas kleboną užsakų paduoti eis!

Nastė dėl to papyko ir ėmė gintis, tačiau tuo tarpu įėjo Boryna, tad abi nutilo.

— Girdėjot apie Magdę? Jau gyva, jau atgaivino ją; Jambrožis sako, kad dar valandėlė — ir būt kojas ištiesusi; Rokas trina ją sniegu ir girdo, bet, sako, ilgai turės gydytis.

— O kurgi ji dings, vargšelė, kur?

— Koziolai turėtų ją paimti pas save, juk jų giminaitė!

— Koziolai! Patys tik iš to gyvena, ką iš kitų iškaulija, nučiumpa arba net ir pavagia, tai iš ko ją gydys! Tiek gaspadorių kaime, tiek turtuolių, o niekas su pagalba rankos netiesia!

— Žinia, gaspadoriai turi neišsemiamus šulinius, gėrybės pačios iš dangaus jiems krinta — tik dalink į visas puses! Gražus būčia, kad kiekvieną, kuriam reikia, iš kelio imčia, į namus vežčia, valgyt duočia, gydyčia, gal dar ir daktarams mokėčia! Senà esi, o galvoj vėjai pučia.

— Teisybė, kad niekas nėra verčiamas kitam padėti, bet žmogus irgi ne galvijas, kad turėtų patvory stipti.

— Taip jau yra ir bus pasaulyje, galgi pakeisi?

— Pamenu, seniau, prieš karą, dar ponų laikais, buvo kaime ligoninė vargšams, toj troboj, kur dabar vargoninkas gyvena, gerai pamenu, kad gaspadoriai nuo margo mokėjo.

Boryna išėjo iš kantrybės ir nenorėjo daugiau apie tai kalbėti.

— Mūsų šnektos tiek tepadės, kiek mirusiam smilkalai! — niauriai baigė jis.

— Žinia, kad nepadės, žinia! Kas neturi širdies ir negaili žmonių skurdo, to nė ašaros nepajudins! Kam pačiam gera, tam atrodo, kad viskas pasauly kaip reikiant, kaip Dievas prisakė!

Tačiau Boryna daugiau nebeatsiliepė, tad Jagustynka kreipėsi į Nastę:

— O kaip Mato šonai, ar geresni?

— Matas? O kas gi jam atsitiko?..

— Ar nežinot?..— sušuko Nastė.— Taigi dar prieš šventes, rodos, antradienį, jūsų Antanas jį sumušė; už gerklės griebė, iš malūno išnešė ir taip trenkė į tvorą, kad keturios kartys lūžo, o jis į vandenį krito ir vos neprigėrė. Serga dabar, kraujais spjaudo, pasijudint negali. Jambrožis sako, kad jam gumbas apsivertė ir keturi šonkauliai lūžo! O taip vaitoja vis, taip vaitoja!

Ji apsiverkė.

Jagna sulig pirmais žodžiais pašoko, tarytum būt jai kas smogęs į pačią širdį, nes atėjo galvon, kad dėl jos, tačiau beregint vėl atsisėdo ant skrynios ir ėmė glausti ir vėsinti nutviskusį veidą prie vyšnių žiedų...

Visi troboj nustebo, nes nieko dar nežinojo; visame kaime žmonės tuoj apie tai prašneko, tačiau ligi Borynų kalbos nepriėjo.

— Toks tokį atitiko, razbainikas razbainiką, nenuskriaus vienas antro per daug! — sumurmėjo senis, bet,

matyt, buvo piktas, nes susiraukė ir ėmė kišti malkas į krosnį.

— Dėl ko susimušė? — paklausė vėliau Jagna.

— Dėl tavęs! — piktai suurzgė Jagustynka.

— Taigi! Sakykit teisybę.

— Pasakiau! Matas gyrėsi bernams malūne, kad dažnai būdavo pas tave kamaroj, Antanas išgirdo ir sumušė jį! Kaip šunes dėl kalės, taip dėl tavęs pjaunasi.

— Nekalbėkit juokais, nes man tai klausyt nelengva.

— Pasiklausk kaime, kad manimi netiki, kiekvienas tau tą pat patvirtins; juk nesakau, kad Matas teisybę kalbėjo, o tik sakau, ką jis žmonėms pasakojo...

— Melagis, bjaurybė, melagis!

— Kas gi apsigins nuo apkalbų! Dažnai nė po mirties nedovanoja.

— Gerai, kad jį sukūlė, gerai, dar ir pati pridėčia! — sušnypštė ji nirtulingai...

— Žiūrėkit, kaip viščiukui vanago nagai auga.

— Už neteisybę tai ir užmušt galėčia! Melagis, maita!

— Visiems tą pat sakau, tik kad netiki ir liežuviais ant tavęs mala.

— Kai Antanas prikirps jiems liežuvius, tai nutils!

— A jau, su visu svietu dėl tavęs kariaus, ką? — kandžiai nusišypsojo Jagustynka.

— O pati irgi kaip Judošius, šneki, o svetima bėda džiaugiesi.

Jagusė baisiai supyko, turbūt pirmą kartą gyvenime buvo tokia pikta; ji taip įnirto ant Matо, jog stačiai norėjo lėkti ir draskyti jį, kad ir nagais! Nebūtų to pykčio pakėlusi, jei ne atsiminimai apie Antaną ir apie jo gerumą! Užliejo ją didelis švelnumas, neapsakomas

dėkingumas liepsnojo širdyje už tai, kad jis ją apgynė ir skriausti nedavė. Tačiau ji taip trankėsi po trobą, taip dėl pačių niekų šaukė ant Juzkos ir ant Viteko, kad senis susirūpino, atsisėdo šalia jos, ėmė glostyti jai veidą ir klausė:

— Kas gi tau, Jaguse, kas?

— O kas gi bus, nieko. Atstokit, prie žmonių mat meilinsitės!

Ji šiurkščiai atsitraukė.

„A jau, glostys ją čia mat, dar ir glėbesčiucs, senpalaikis, griozdas!" — piktai galvojo ji, nes pirmą kartą pastebėjo, kad jis senas, pirmą kartą jai sukilo pasišlykštėjimas juo, gilus atkarumas, kone neapykanta. Su tykojančia ir džiaugsminga panieka žiūrėjo į jį dabar, nes jis iš tikrųjų pastaruoju metu smarkiai paseno, vilko kojas, susikūprino, ir drebėjo jam rankos.

„Senis tas, iškvėžėlis!"

Pasipurtė iš pasišlykštėjimo ir juo daugiau galvojo apie Antaną, ir jau nebesigynė nuo prisiminimų ir nebebėgo nuo gundančių, saldžių šnibždesių.

Diena tiesiog nepakenčiamai pamažu slinko; Jagusė dažnai vis ėjo į priebutį, čia vėl į sodą už tvoros ir pro medžius žiūrėjo į laukus... arba atsirėmusi į pinučių tvorą, skiriančią sodą nuo kelio, bėgančio už kaimo išilgai sodų ir trobesių, akimis skrido į pasaulį, į baltus apsnigtus laukus, į juoduojančias girias, ir taip ji nieko išskirt nebegalėjo, taip ją visą apėmė didis džiaugsmas, kad jis ją užstojo ir skriausti nedavė.

„Toks tai visus įveiktų! Galiūnas jis, galiūnas!" — jausmingai galvojo ji. O, kad jis atsirastų čia dabar, šį akimirksnį! Ji nebeatsispirtų jam, ne!..

Stirta stovėjo netoliese, tuojau už kelio, lauko pakrašty; joje čirškėjo žvirbliai ir ištisais pulkais slapstėsi didelėj skylėj, išpeštoj šiene; bernas tingėjo lipti ir

nuo viršaus imti, kaip buvo Borynos liepta, tad pešė sau po truputį kuokštais, kol išpešė skylę, kurioje pora žmonių galėjo tilpti.

„Ateik prie stirtos! Ateik!" — nesąmoningai kartojo ji Antano prašymą.

Ji nubėgo į trobą, nes ėmė skambinti mišparų, o jai užėjo noras vienai nueiti į bažnyčią, nes apsiautė nyki, neaiški viltis, kad jį ten susitiksianti.

Žinoma, bažnyčioje jo nebuvo, bet užtat tuoj prie įėjimo, bobinčiuje, ji sutiko Hanką; tarė pagarbintą, sulaikydama ranką ties šlakstytuve, kad anoji pirma pamirkytų pirštus, tačiau Hanka į pasveikinimą neatsakė ir švęsto vandens nesiekė, o praėjo pro šalį ir taip smogė jai akimis, kaip akmeniu.

Net ašarų pritvino jai akys nuo to įžeidimo ir aiškaus pykčio, tačiau sėdėjo suole ir negalėjo atitraukti akių nuo jos sumenkusio, išblyškusio veido.

„Antano moteris, o tokia baigena, tokia menkystė, vaje, vaje!" — audėsi jai galvoje, tačiau netrukus ją užmiršo, nes ant viškų giedojo ir vargonai taip gražiai, taip tyliai ir iškilmingai grojo, kad ji visa paskendo muzikoj. Niekad dar nebuvo jai taip gera ir malonu bažnyčioje, niekad o niekad; net ir nesimeldė, maldaknygė gulėjo neatskleista, rožančius tįsojo taip pirštų nepradėtas, o ji tik dūsavo, akimis klajojo prietėmiu, pamažėli besisunkiančiu nuo langų, paveikslais, šviesų ir paauksinimų žėrėjimu, vos įmatomomis spalvomis ir skrido siela į dausas, į tuos nuostabumus ir paveikslų dangų, į prigesusius, tilstančius garsus, į šventas giesmes, į šventą ekstazės ramybę ir gėrė tokią visko užmaršti, kad jau visiškai nebeatsiminė kur esanti, tik atrodė jai, kad šventieji žengia iš paveikslų, kad eina prie jos su saldžiausiu šypsniu, kad tiesia ant jos laiminančias rankas ir eina toliau viršum visos minios,

o toji palinko tarytum javų rėžis, o viršum to rėžio sklendžia žydri rūbai, raudoni rūbai, geraširdiški žvilgsniai, gailestingi žvilgsniai, neapsakomas grojimas, dėkingumo giesmės — kad ir visko neapsakysi!

Ji atsipeikėjo mišparams jau pasibaigus ir nutilus vargonams, tyla pabudino ją iš to mieguisto susisvajojimo, ji su gailesčiu pakilo ir draug su kitais išėjo, tačiau pie bažnyčios vėl sutiko Hanką, kuri sustojo priešais, tarytum norėjo ką pasakyti, bet nepasakė nieko, tik su neapykanta pažvelgė į ją ir nuėjo sau.

„Varto žlibes ir mano, kad mane išgąsdins, kvailė",— pagalvojo Jagna, grįžusi namo.

Jau ir vakaras artinosi, tylus, kažkoks nualpęs, šventadienio vakaras; lauke buvo tamsu, žvaigždžių šviesa nuslopo blankiame danguje, ir tiktai kur ne kur tryško koks spindulys, sniegas biro, krito lėtai, be šlamesio, šmišeliavo už langų ir verpėsi gauruotu verpalu.

Troboj taip pat buvo tylu ir kiek mieguista. Iš pat vakaro atėjo Simas, lyg pasisvečiuoti, o labiausiai — su Naste susitikti; tad ir sėdėjo abudu greta, tyliai kalbėdamiesi. Borynos dar nebuvo. Jagustynka sėdėjo prieš krosnį ir skuto bulves, o antrame trobos gale Petrekas tyliai griežė smuiku, tačiau taip giliai ir liūdnai, kad Lapa tarpais vis cypė ir pratisai kaukė. Ir Vitekas taip pat sėdėjo ten su Juzka, kol Jagna, kurią tas griežimas erzino, sušuko pro duris.

— Liaukis, Petrek, taigi net verkt norisi nuo tos muzikos!

— O aš tai geriausiai miegočia griežiant,— nusijuokė Jagustynka.

Tačiau smuikas nutilo, tik po valandėlės atsiliepė tylutėlė, vos girdima gaida iš arklidės, nes Petrekas

ten persikėlė ir ilgai naktį grojo. Vakarienė buvo jau paruošta, kai pargrįžo senis.

— O vaitienė sugriuvo, triukšmas ten nemažas. Dominikienė veja žmones lauk, tiek daug jų ten prisirinko. Reiktų ir tau, Jaguse, ryt ją aplankyti.

— Taigi tuoj nulėksiu, tuoj! — skubiai sušuko ji, visa nutviskusi.

— Gali ir dabar, palydėsiu tave.

— Ė... tai gal verčiau ryt... sakai, ten daug žmonių, geriau jau dieną, dabar sninga, tamsu!..— aiškino ji, staiga praradusi norą, o jis ir su tuo sutiko ir nebemygo, nes kaip tik tuo tarpu įėjo kalvienė su vaikais.

— O kurgi tavasis?

— Volioj sugedo kuliamoji, tai jį pašaukė, nes dvaro kalvis pataisyti nemoka...

— Kažkodėl dažnai jis važinėja į dvarą! — reikšmingai šovė Jagustynka.

— Kliūva tai jumi?

— Ne, tik žiūriu, galvoju ir laukiu, kas iš to išeis...

Tačiau tuo ir baigė, nes niekas nenorėjo šnekėtis kiekvienas kalbėjo tyliai ir tingiai, visus bemaž supo miegas, mat vakar buvo neišsimiegoję; net vakarienę, ir tą valgė be noro, o vienas kitas nustebęs žvilgčiojo į Jagusę, kuri lyg karštligėj sukiojosi po trobą, ragino valgyti, nors jau šaukštus buvo padėję, nei iš šio, nei iš to prapliupdavo juoku, čia vėl sėdosi prie merginų ir plepėjo niekus, tačiau nebaigusi lėkė į antrąjį galą, bet vos į priemenę teįėjusi, grįžo. Ji buvo kažkokio varginančio, baimingo ir nerimastingo karščio apimta. Vakaras vilkosi lėtai, sunkiai, mieguistai, o jai augo ir stiprėjo nenumaldomas noras bėgti iš trobos... prie stirtos... Tačiau negalėjo pasiryžti, bijojo, kad nepastebėtų, bijojo nuodėmės... tramdė save visomis išgalėmis ir virpėjo iš kančios, siela kaukė nelyginant šuo

pririštas prie grandinės, veržėsi širdis... ne, negalėjo, negalėjo... o jis gal jau stovi ten... laukia... žiūri... gal palei trobą klaidžioja... gal kur sode prisigūžęs, pro langą žvelgia ir į ją dabar žiūri... ir prašo... ir styra iš širdgėlos, kad ji neatėjo... Turbūt nebeištvers ilgiau, nubėgs... tik akimirksnį, tik vieno žodelio tarti, tik pasakyti jam: eik sau, neateisiu, nuodėmė... Jau buvo skaros besidairanti, jau buvo prie durų beeinanti... buvo beeinanti... Tačiau kažkas tarytum griebė ją už sprando ir sulaikė vietoje... bijojo... ir Jagustynkos akys sekiojo ją nelyginant besiveją šunes, o Nastė taip pat keistai žiūri... ir senis irgi... Gal žino ką?.. Supranta?.." Ne, neisiu šiandie, ne..."

Susitramdė pagaliau, tačiau pasijuto tokia nuilsusi, jog nė žinot nežinojo, kas darosi aplinkui. Tik tąsyk atsipeikėjo, kai Lapa ėmė loti prieš namus; troboj buvo kone tuščia, tik Jagustynka snaudė palei krosnį, o senis žiūrėjo pro langą, nes šuo vis pikčiau lojo.

„Turbūt Antanas, nesulaukė ir..." — pašoko ji išsigandusi.

Tačiau tarpdury pasirodė senis Klombas, o paskui jį iš lėto, purtindami sniegą nuo rūbų ir kratydami batus į slenkstį, suėjo — Vinciorekas, šlubasis Gželia, Mykolas Cabanas, Pranas Bylica, Hankos tėvo brolis, Valentinas su kreiva burna ir Juozas Vachnikas...

Stebėjosi Boryna, pamatęs tokią procesiją, tačiau, aišku, nė žodelio neprasitarė, į pasveikinimą atsakė, ranką vsiems padavė, sėstis paprašė, suolus pritraukė ir taboka vaišino...

Susėdo visi greta, viena eile, tabokos noriai pašniaukė, vienas nusičiaudėjo, kitas nosį šluostėsi, trečias akis, nes taboka buvo stipri, o kiti po trobą dairėsi, dar kuris, apgalvojęs ir apsvarstęs, žodį kokį ištarė — apie sniegą kalbėjosi, apie savo rūpesčius, o kiti tik dūsavo

ir linkčiodami pritarė — visi drauge išmintingai kalbėjosi ir pamažėli lenkė į tai, ko buvo atėję...

Boryna sukiojosi ant suolo, į akis jiems žiūrėjo, už liežuvių traukė ir iš visų pusių prie jų sėlino.

Jie tačiau nesidavė paimami, sėdėjo sau viena eile, visi žili, sudžiūvę, plynai nusiskutę, visi vienmečiai, dar sveiki, nors jau senatvės ir darbo prie žemės palenkti, tarytum lauko akmenys apkerpėję, rūstūs, kieti, neprieinami, gudročiai, tad ir saugojosi prasitarti be laiko, tad ir suko ratą reikalo ežiomis, nelyginant tie protingi piemenų šunes, kai nori suvaryti avis į vartus.

Bet pagaliau Klombas atsikrenkštė, nusispjovė ir iškilmingai tarė:

— Ko čia delsti ir traukti, atėjom paklausti, ar laikot mūsų pusę?..

— Be jūsų nieko spręsti negalim...

— Juk pirmutinis kaime esat.

— Ir proto Dievas jum nepašykštėjo.

— Ir kad ir nesat valdininkas, o bendruomenei vadovaujat...

— Mat čia visų reikalas, dėl visų skriaudos.

— Kiekvienas į jus žiūri.

Kiekvienas pasakė savo, ir taip pataikiai, jog Boryna nuraudo, rankas išskėtė ir sušuko:

— Kaimynai brangūs, o kad nesuprantu, kuriuo reikalu atėjot.

— Taigi dėl to mūsų miško. Po Trijų Karalių žada jį kirsti!

— Juk lentpjūvėj jau pjauna kažkokius medžius.

— Pjauna žydų iš Rudkos, ar nežinojot?

— Nežinojau, neturėjau laiko vaikščioti po žmones ir klausinėti...

— O pats pirmutinis kerštavot ponui...

— Taigi, maniau, kad mūsų girią pardavė...

— O kieno gi pardavė, kieno? — sušuko Cabanas.

— Pirktinius juk.

— Pardavė pirktinius, bet pardavė ir Vilkduobėse, ir žada kirsti...

— Be mūsų leidimo nekirs...

— Taigi medžius jau suženklino, girią išmatavo ir po Trijų Karalių pradės kirsti.

— Jeigu taip, tai reikia važiuoti komisoriui skųstis,— tarė Boryna pagalvojęs.

— Ligi saulė patekės, rasa akis išės! — sumurmėjo Cabanas.

— O jei kam apakti laikas, tai nė daktarai nepadės! — pridūrė Valentinas su kreiva burna.

— Skundas tiek tepadės, kad kol valdžia atvažiuos, tai jau nė kelmų nebeliks iš mūsų girios; o kaip Dembicoj buvo, atsimenat?

— Dvaras kaip vilkas, tegu tik vieną avį pačiups — tuoj visą būrį išgaudys.

— Nereikia leisti ponui smarkauti.

— Protingai pasakėt, Motiejau; ryt po mišių žada pas mane susirinkti gaspadoriai ir nuspręsti ką visu būriu, tai atėjom ir jūsų kviesti į tarybą.

— Ar visi ateis?

— Visi, tuoj po mišių...

— Ryt... Hm... kad būtinai turiu važiuoti į Volią, teisybę sakau, barasi ten giminės, dalijasi ūkį, bylinėjasi, prižadėjau išskirti, kad našlaičiams nebūt skriaudos, turiu važiuoti, bet ką jūs nuspręsit, tai aš tam pritarsiu, taip kaip ir drauge jeigu būč taręsis.

Jie išėjo kiek nuliūdę, nes kad jis ir pritarė viskam ir sutiko su viskuo, ką jie jam kalbėjo, tačiau jautė, kad nuoširdžiai jų pusės nelaiko.

„A jau! Tarkitės sau, tarkitės, bet be manęs! — galvojo Boryna.— Nei vaitas, nei malūninkas, nei tvirtesnieji gyventojai neis su jumi! Kai ponas sužinos, kad jis, Boryna, jo nepuola, tai greičiau už karvę užmokės... ir atskirai norės derėtis... Kvailiai... reikia leisti ponui viską, ligi paskutinės eglutės iškirsti, o paskui tik pakelti triukšmą, į teismą, areštą uždėti — prispausti — daugiau duos negu su taika. Tegul jie sau tariasi, aš palauksiu iš šalies, man neskubu, ne!.."

Visa troba jau sugulė, o Motiejus sėdėjo, kreida ant suolo rašė, skaičiavo ir ilgai naktį svarstė.

Rytojaus dieną, tuoj po pusryčių, liepė bernui parengti roges.

— Kaip vakar sakiau, važiuosiu į Volią, tu, Jaguse, žiūrėk namų, o jeigu kas teirautųs, sakyk, kad turėjau išvažiuoti; ir pas vaitienę nepamiršk užsukti.

— Ar vėlai grįšit? — paklausė ji su tykojančiu širdyje džiaugsmu.

— Pavakarėj, o gal ir da vėliau.

Jis ėmė šventadieniškai rengtis, o ji sunešė jam iš kamaros drabužius, sumezgė marškinių raištelius pakaklėj, visu kuo padėjo ir su didele nekantrybe skubino Petreką, kad greičiau kinkytų arklius; drebėjo visa, nebenustovėjo vietoj, džiaugsmas joje šaukė, džiaugsmas, kad jis išvažiuoja visai dienai, kad vėlai, gal tik naktį pargrįš, o ji pasiliks viena ir sutemus — sutemus — nueis prie stirtos... Nueis! Vaje! Veržėsi jos siela skristi, juokėsi akys, tiesėsi rankos, rąžėsi krūtinė, ir deginančiais žaibais lakstė joje liepsnos ir siautė ją saldžia kančia. Bet staiga, netikėtai, pagavo ją keista baimė ir sugniaužė širdį taip, jog ji nutilo, nurimo viduje ir, tarytum apkvaišusi, žiūrėjo į Boryną, kai šis, apsijuosęs juosta, užsidėjo kepurę ir kažką įsakinėjo Vitekui.

— Pasiimkit mane drauge! — sušnibždėjo ji tyliai.

— Taigi! O kas namie liks? — smarkiai nustebo jis.

— Pasiimkit mane, šiandien šventas Steponas, darbo nedaug, pasiimkit mane, man taip liūdna, pasiimkit! — taip karštai prašė, jog senis, kad ir stebėjosi, tačiau nesipriešino ir sutiko.

Netrukus ji susirengė, ir juodu smarkiai, greita risčia išvažiavo iš priedurės, net rogės sklindžiais nuslydo.

VI

— Maniau, kad jau kur sniege įstrigai! — kandžiai sušnibždėjo Boryna.

— Taigi, ar čia paskubėsi per tokį pusnyną, apgraibomis gavau eiti, taip pliekia sniegu, jog nė akių atmerkti negali, o ant kelio tokie vėpūtiniai, taip dulksta, jog ir per du žingsniu nieko nematyti.

— Motina ar namie?

— Žinia, o kurgi eitų tokiam ore; iš ryto buvo pas Koziolus, bet Magdė blogesnė, pas Abraomą rengiasi, tai ir nieko padėt nepadėjo,— atsakė Jagna, kratydamasi sniegus.

— Kas gi kaime girdėti? — pašaipiai paklausė jis.

— Eikit pasiklausti, tai žinosit, aš nelakstau naujienų rankiot!

— Ponas ar atvažiavo, nežinai?

— Šuo negal ištverti tokioj pūgoj, o kurgi tau ponas norėtų...

— Kam reikia, tas pūgos nežiūri.

— Aišku, jei kam reikia...— nusišypsojo ji abejodama.

— Pats žadėjo, niekas jo neprašė,— rūsčiai pasakė Boryna, padėjo drožtuvą, atsikėlė nuo ožio ir nuėjo

prie lango žvilgtelti laukan, tačiau lauke taip pustė, taip virė, jog nei tvorų, nei medelių nebuvo matyti.

— Man rodos, kad jau nebesninga,— pasakė jis švelniau.

— Taigi ne, tik suka, švaisto, šluoja ir taip pusto, taip pliekia, jog nė kelio nematyti,— tarė Jagna. pasišildė rankas ir ėmė vynioti gijas nuo verpstų ant lankčio, o senis, grįžo prie darbo, tačiau vis nekantriau žvilgčiojo į langą ir klausėsi.

— O kurgi Juzė? — paklausė jis po valandėlės.

— Turbūt pas Nastę, nuolat ten sėdi.

— Lakstakoja merga, nė valandėlės troboj nepasėdi.

— O kad, sako, nuobodu jai.

— Taigi mat linksmybės ieško.

— Taip sako, kad tik nuo darbo išsisuktų.

— Ar negali liepti?

— Taigi, ar kartą sakiau jai; kakarinę tik paleidžia ant manęs kaip ant šuns; jeigu jūs jos nesutvarkysit, tai manęs ji vis viena neklausys.

Tačiau senis praleido pro ausis tuos skundus, nes vis nekantriau klausėsi, bet veltui, joks žmogaus balsas nėjo iš lauko, tik staugė vėtra, ritosi per pasaulį, tarytum pečiais spyrėsi į sienas, net visa troba drebėjo ir stenėjo.

— Ar eisit? — paklausė ji tyliai.

Jis nieko neatsakė, nes išgirdo duris iš priemenės atidarant; įbėgo užduseęs Vitekas ir nuo slenksčio sušuko:

— Ponas jau atvažiavo!

— Ar seniai? Uždaryk duris greičiau.

— Taigi dar girdėti žvangučiai!

— Ar pats atvažiavo?

— Kad taip pusto, jog vos arklius pažinau.

— Bėk tučtuojau ir sužinok, kur sustojo!

— Eisit pas jį? — paklausė ji tyliai, sulaikiusi kvapą.

— Palauksiu, kol mane pašauks, pats nesisiūlysiu, bet be manęs vis vien juk nieko nenutars...

Abu nutilo, Jagna lenkė siūlus, skaičiuodama juos ir rišdama posmus, o senis, kuriam iš nekantrumo darbas nesisekė, metė dirbęs ir ėmė rengtis išeiti, tačiau dar nebuvo baigęs, kai parlėkė Vitekas.

— Ponas sėdi pas malūninką troboj nuo kelio pusės, o arkliai stovi kieme.

— Kodėl tu toks snieguotas?

— O kad vėjas mane pargriovė į pusnį...

— Taigi — gerokai turbūt su vaikais dūkai po sniegą...

— Vėjas mane pargriovė...

— Draskyk drabužius, draskyk, kai tave, rupūže, diržu pašventinsiu, tai žinosi.

— Kad teisybę sakau... taip pučia, taip pliekia, kad nustovėti sunku...

— Palik krosnį, naktį gana prisišildysi, pasakyk Petrekui, kad eitų kulti, padėk jam, nelakstyk po kaimą kaip šuo liežuvį iškišęs.

— Einu tuoj, tik malkų da atnešiu — gaspadinė liepė...— šnibždėjo jis gailiai ir liūdnai, kad negalėjo papasakoti, ką matęs kaime; apsisuko troboj, sušvilpė Lapai, tačiau šuo susisuko į kamuolėlį ir nė nemanė klausyti; tad jis išėjo vienas, o Boryna, išeiginiais pasišvietęs, slankiojo iš kampo į kampą, kurstė ugnį krosny, žvilgčiojo į kūtę, čia vėl pro langą žiūrėjo arba į kiemą ėjo ir vis nekantriai laukė, tačiau niekas jo kviesti nėjo.

— Gal užmiršo...— pasakė Jagna.

— Kaipgi mane užmirštų...

— Kad jūs kalviu ir tikit, o jis didžiausias melagis ir sukčius...

— Kvaila tu, nekalbėk, ko nesupranti...

Nutilo įsižeidusi, veltui jis kalbino švelniais žodžiais, pagaliau pats supyko, užsidėjo kepurę ir su trenksmu išėjo.

Jagusė pasidarė kuodelį, atsisėdo po langu ir verpė, tarpais žvilgčiodama į lauke siaučiančią pūgą.

Vėjas šiurpiai ūžė, sniego debesys tokiais kamuoliais kaip lūšnos arba kaip didžiuliai medžiai ritosi lauke išskėtoti ir vis daužėsi į pirkią, net viskas troboj drebėjo, skambėjo spintelėj sustatyti dubenys, ir suposi po lubomis plotkelių sodeliai. Veriąs šaltis taip traukė nuo langų ir durų, jog Lapa vis sukosi šiltesnio guolio, o Jagna apsisupo skara.

Vitekas tyliai įslinko ir nedrąsiai tarė:

— Gaspadine!

— O ko?

— Kad žinotumėt, taigi ponas eržilais atvažiavo! Arkliai kaip slibinai, juodi, su raudonomis šikšnomis, su plunksnomis ant galvų, o žvangučiai ant plėškių tai žiba auksu kaip paveikslai bažnyčioj! O kaip lėkė — it vėjas.

— Ne dyvai, juk dvaro, ne kaimiški!

— O Jėzau, dar tokių slibinų nebuvau matęs!

— Kurgi ne, nieko nedirba ir grynas avižas ėda!

— Žinia, kad taip, bet jei taip mūsų kumelaitę nupenėjus, uodegą jai nukirpus, karčius supynus ir sukinkius su vaito šyve, tai irgi lėktų, a ne? Gaspadine...

Staiga šuo pašoko, pasišiaušė ir ėmė loti.

— Pasižiūrėk, kažkas yra priebuty.

Tačiau kol Vitekas suskubo, kažkoks apsnigtas žmogus atsistojo ant slenksčio, tarė pagarbintą, nusipurtė kepurę į batus ir dairėsi po trobą.

— Leiskit pasišildyti ir kiek pasilsėti! — tarė jis maldaujamai.

— Sėskite, Vitek, pakurstyk ugnį,— pasakė ji sumišusi.

Nepažįstamasis atsisėdo prieš ugnį, kiek susišildė ir užsirūkė pypkę.

— Ar čia Borynos troba, Motiejaus Borynos? — paklausė jis, skaitydamas iš popieriuko.

— Taip, Borynos,— patvirtino ji su baime, nes jai pasirodė, kad čia bus kažkas iš valdžios įstaigos.

— Tėvas ar namie?

— Manasis išėjo į kaimą.

— Palauksiu, leiskit pasėdėti prie ugnies, sušalau.

— Taigi sėdėkit, juk suolo ir ugnies negaila.

Nepažįstamasis nusivilko kailinius, tačiau, matyti, jam buvo šalta, nes visas virpėjo, trynėsi rankas ir vis arčiau slinko prie ugnies.

— Sunki žiema šiemet,— pašnibždėjo jis.

— Tai jau ne lengva. O gal pieno užvirinti susišildyti?

— Dėkui, kad taip arbatos turėtumėt!..

— Turėjom, turėjom dar rudenį, kai manasis sirgo viduriais, buvau parvežusi iš miesto, bet išsibaigė, ir nežinau, kas jos kaime galėtų turėti.

— Ogi klebonas vis arbatą geria,— įterpė Vitekas.

— Taigi, argi lėksi pas jį skolintis, ką?

— Nereikia, ne, arbatos turiu, užkaiskit man tik vandens...

— Tai, vadinas, užvirint!

Ji užkaitė puodą vandens ant ugnies ir vel atsisėdo verpti, tačiau nebeverpė, tik tarpais suko verpstą, kad anas nesuprastų, ir atidžiai žvilgčiojo į jį, pilna gūdaus nerimo ir smalsumo: kas jis per vienas, ko nori, gal iš įstaigos, gal ko surašinėti, nes juk nuolat žvilg-

čioja į knygelę?.. Ir apsitaisęs kone poniškai, pilkai žaliais, kaip nešioja dvaro šauliai! Bet kailiniai kaimiški, ir kepurė taip pat! Keistuolis kažkoks, o gal svieto perėjūnas! O gal ir kitkas! Ji galvojo, akimis kalbėdamasi su Viteku, kuris lyg ir kurstė ugnį, bet daugiausia žiūrėjo į nepažįstamąjį ir baisiai stebėjosi, kad šis švilptelėjo Lapai.

— Įkąs, šuo piktas! — nesąmoningai sušnibždėjo jis.

— Nebijok, man šunes nekanda,— nusišypsojo jis keistai ir glostė besiglaustančio prie jo kelių šuns galvą.

Netrukus parėjo Juzka, o tuoj paskui ją užėjo Raulienė, čia vėl kas iš kaimynų, nes jau pasklido po kaimą žinia, kad kažkas svetimas sėdi pas Borynus.

O jisai vis šildėsi, nekreipdamas dėmesio į žmones, į jų šnibždesius ir pastabas, ir tik užvirus vandeniui, išsitraukė iš kažkokio popierėlio arbatos, užpylė, pats pasiėmė nuo lentynos baltą puoduką, įpylė verdančio vandens ir, krimsdamas gabalėlį cukraus, gėrė sau ir vaikščiojo po trobą, žiūrinėjo paveikslus, baldus, čia vėl sustodavo vidury ir taip veriamai žiūrėdavo į akis, jog žmonėms net šilta darėsi.

— Kas tai lipdė? — nurodė į kabančius palubėje plotkelių sodelius.

— Tai aš! — pyptelėjo išraudusi Juzka.

Vėl jis ilgai vaikštinėjo, o Lapa įkandin.

— Kas taip išpiešė? — sušuko nustebęs, sustojęs prie karpinių, kurie buvo prilipdyti ant paveikslų rėmų, o kai kur ir stačiai ant sienos.

— Kad čia ne piešta, tik iš popierių karpyta!

— Negali būti! — sušuko jis.

— Pati karpiau, tai žinau gi!

— Ir pati sugalvojot, ką?

— Pati, taigi juk kiekvienas vaikas kaime tai sugeba.

Jis vėl nutilo, įsipylė sau antrąkart arbatos, atsisėdo prieš krosnį ir geroką valandėlę neištarė nė žodžio.

Žmonės išsiskirstė, nes vakaras artinosi ir pūga jau rimo, tik tarpais dar puldinėjo žvarbus vėjas, sukosi, drumstė ir plakė trobas, tačiau vis rečiau ir silpniau spurdėjo, tarytum paukštis, netekęs jėgų nuo tolimo skrydžio.

Jagusė taip pat pagaliau liovėsi verpti ir ėmėsi vakarinės ruošos.

— Ar tarnavo pas jus Jokūbas Socha? — paklausė nepažįstamasis.

— Tai, vadinas, Kuba! O kaipgi, tarnavo, bet pasimirė vargšelis, dar rudenį pasimirė.

— Sakė man kunigas. Dieve brangus, nuo pat vasaros ieškojau jo po aplinkinius kaimus ir tik mirusį radau...

— Mūsų Kubos ieškojot? — sušuko Vitekas susijaudinęs.— Tai ponas turbūt būsit Volios pono brolis?

— Iš kurgi mane pažįstat?

— Ne kartą žmonės pasakojo, kad pono brolis grįžęs iš tolo ir ieškąs po kaimus kažkokio Kubos, bet niekas nesuprato, kurio būtent.

— Sochos, tik šiandien sužinojau, kad tarnavo pas jus ir kad mirė.

— Pašovė jį, kraujas nutekėjo ir mirė! — pro ašaras šaukė Vitekas.

— Ilgai jis gyveno pas jus?

— O kiek tik atsimenu, tai visuomet pas Borynus tarnavo.

— Sako, sąžiningas buvo? — nedrąsiai paklausė svečias.

— Vaje, dar ir koks, visas kaimas gali paliudyt, visi, net ir kunigas klebonas verkė per laidotuves ir nieko nepaėmė už mišias.

— O mane jis poterių mokė ir šaudyti mokė, ir kaip tikras tėvas mane globojo! Ir ditką dažnai duodavo, ir...— prapliupo verksmu Vitekas, atminimų užplūstas.

— O dievobaimingas buvo, tylus, darbštus bernas, kad ne kartą pats klebonas jį gyrė...

— Jūsų kapinėse palaidotas?

— O kur būt kitur?

— Aš žinau kur, parodysiu. Jambrožis kryžių jam pastatė, o Rokas ant lentutės išrašė viską; kad ir užpustyta, vis vien rasiu ir nuvesiu! — sušuko Vitekas.

— Na, tai eikim tuoj, kad prieš vakarą suskubtume.

Nepažįstamasis apsivilko kailiniais ir ilgą valandėlę stovėjo vidury trobos, kažkur priešais žiūrėdamas. Jis, buvo jau senas, kek palinkęs, žilas, sudžiūvęs it skiedra; veidas išvagotas ir pilkas kaip žemė, dešiniajam jo skruoste duobė — senos žaizdos ženklas, ties akimi ilgas raudonas randas, nosis ilga, barzdelė reta, o akys tamsios, giliai įdubusios ir gyvai žėrinčios; jis nė valandėlės neištraukė pypkės iš dantų ir nuolat ją rūkė. Pagaliau sujudo ir norėjo Jagusei duoti kažkokių pinigų, tačiau toji paslėpė rankas į užpakalį ir išraudo.

— Imkit, dykai niekas nieko pasauly neduoda...

— A jau! Gal pasauly tokia mada; ar aš žydas, ar koks kupčius, kad už vandenį ir už ugnį pinigus imčia! — sušnibždėjo ji įsižeidusi.

— Dėkui jum už vaišingumą! Pasakykite vyrui, kad buvo Jackus iš Volios. Jis prisimins mane, užsuksiu dar kada čia pas jus, dabar skubu, nes vakaras artinas, sudieu.

— Su ponu Dievu!

— Ji norėjo pabučiuoti jam į ranką, tačiau jis ištrūko ir gyvai išėjo iš trobos.

Žemėn byrėjo ankstyvas, vos pastebimas santėmis, vėjas nurimo, tik iš vėpūtinių, ištisais pylimais užtvėrusių kelią skersai, rūko smulkus sniegas, tarytum būtų kas miltų maišus dulkinęs, tačiau tik apačioj dulko ir pustė, nes viršuj jau buvo ramu ir trobos bei sodai kyšojo į šviesą ir buvo matyti melsvoje, nualpusioje prietemoje.

O kaimas tarytum atsipeikėjo iš sustingimo, ėmė knibždėti keliai, suskambo balsais tarputvoriai, kur ne kur jau ėmėsi versti nuo trobų sniegą, kirto eketes tvenkiny, nešė vandenį, varstė daržinių duris, ir spragilų plakimas garsiau sklido keliais, vienur kitur jau ir rogės vargiai braukė sau kelią, net ir varnos pasirodė sodybose, o tai buvo neabejotinas ženklas, kad oras netrukus pasikeis.

Ponas Jackus smalsiai dairėsi aplinkui, tarpais klausinėjo apie sutiktus žmones, čia vėl apie trobas ir ėjo taip greitai, jog Vitekas vos spėjo; Lapa bėgo pirma ir džiaugsmingai lojo.

Prieš bažnyčią buvo supustyti tokie dideli vėpūtiniai, kad visiškai užvertė aptvarą ir siekė kone medžių šakas, tad juodu turėjo eiti aplinkui, pro kleboniją, palei kurią visa kirbinė berniukų rėkdama lakstė ir mušėsi sniegu, o kad Lapa juos lojo, tai vienas čiupo jį už sprando ir metė į purią, teberūkstančią pusnį. Vitekas šoko gelbėti, tačiau ir jis gavo gerokai gniužulių; vos ne vos išsikapstė, šiek tiek atsiteisė jiems ir tekinas nulėkė, nes ponas Jackus nelaukė.

Vargais negalais juodu įsigavo į kapines, tačiau ir tenai sniego buvo per gerą stuomenį, tik kryžių skersiniai juodavo iš sniego pylimų ir kalvų; vieta buvo kiek

atvira, tad vėjas dar tarpais pūsčiojo ir rūkstantis sniegas viską dengė migla, tik nuogi medžiai joje skėsnojo, šmėkščiojo kamienais. O aplink laukai buvo aptraukti giedravalkiu, visiškai apakę ir pamėlę nuo santėmio, ir niekas nebesiskyrė, nei medžiai, nei krūmai, nei girios — tik čia pat, už kapinių, užpustytu keliu traukė keliolika žmonių su sunkiomis naštomis ir prie žemės palinkusių; tarpais uždengdavo juos pustomas sniegas ir jie visiškai pranykdavo, tačiau kai aprimdavo, vis arčiau raudonavo moterų sijonai, ir galėjai matyti kiekvieną skyrium.

— Kas čia per žmonės, iš jomarko gal grįžta?

— Ne, tai kampininkai, malkų buvo miške.

— Ir ant pečių jas nešasi?

— O kaipgi, arklių juk neturi, tai ant pečių tempia.

— Ar daug tokių kaime?

— Taigi nemaža. Tik gaspadoriai turi žemės, o kiti kampininkais gyvena ir uždarbiauti padieniui eina arba kur tarnauti.

— Ar dažnai jie taip vaikšto malkų, ką?

— Ogi kartą per savaitę dvaras leidžia kiekvienam su kabliu eiti į girią, mat kiek prisilaužys sausuolių ir kiek su marška pakels, tai jų; tik gaspadoriai gali su vežimu ir su kirviu važiuoti į girią... Mudu su Kuba dažnai važinėdavome ir ne kartą su geroku medeliu vežime grįždavome... mat Kuba taip mokėjo kokį skrobliuką nukirsti ir po šakom paslėpti, kad nė pats eigulys nepermanydavo,— sušuko Vitekas su pasididžiavimu.

— Ar ilgai Kuba sirgo? Papasakok visa.

Aišku, kad Vitekas nelaukė prašomas ir papasakojo visa, ką tik žinojo. Ponas Jackus nutraukdavo jį klausdamas, tarpais net sustodavo įsikarščiavęs, skėtriojo rankomis, kažko garsiai šūkčiojo, tačiau berniukas

negalėjo suprasti, kas jam rūpėjo ir kodėl jis taip stebėjosi, nes, teisybę pasakius, nelabai atidžiai klausėsi; jį jau truputį krėtė baimė, mat jau temo, ir visos kapinės apsitraukė tarytum marška ir visokiais balsais prabilo, tad Vitekas bėgo pirmas ir išsigandusiomis akimis ieškojo Kubos kryžiaus; pagaliau rado jį, stovintį palei pačią tvorą, šalia tų nupustytų kapelių kare užmuštųjų, prie kurių jis meldėsi per Vėlines.

— Ogi va kur, ant kryžiaus parašyta: Jokūbas Socha! — išskiemenavo jis, pirštu braukdamas per baltas dideles raides.— Tai Rokas parašė, o kryžių padarė Jambrožis!

Ponas Jackus davė jam du auksinus ir liepė greitai grįžti namo.

Berniukas tekinas nubėgo ir tik vieną sykį atsigręžė švilptelti Lapai ir pasižiūrėti, ką anas ponas daro.

— O Jėzau! Dvaro pono brolis, o klūpo prie Kubos kapo! — sušnibždėjo jis nustebęs, tačiau, santėmiui tirštėjant ir palinkusiems medžiams kažkaip baisiai siūbuojant jį apėmė tokia baimė, kad jis šuoliais ir potiesumu nulėkė į kaimą. Tik jau palei pat bažnyčią sustojo kvapo atgauti ir pasižiūrėti į kietai saujoj suspaustus pinigus; kaip tik ir šuo jį pasivijo, tad į trobą grįžo jau drauge ir iš lėto.

O prie tvenkinio jis susidūrė su Antanu, grįžtančiu iš darbo; šuo puolė prie jo malonėtis, loti ir džiaugsmingai cypti, net Antanas ėmė jį glostyti.

— Geras šuo, gerutis, geras! Tai iš kur grįžti, Vitek?

Vitekas viską papasakojo, bet apie pinigus, aišku, nutylėjo.

— Užsuktum kada pas mus, vaikų aplankyti.

— Atlėksiu, atlėksiu, turiu Petriukui vežimėlį padaręs ir tokį vieną daikčiuką...

— Atnešk jį, še griveną, kad nepamirštum!

— Taigi tuoj atbėgsiu, tik pažiūrėsiu, ar gaspadorius grįžęs...

— Ar jo nėra namie? — tarė Antanas lyg ir abejingai, tačiau net suvirpėjo visas.

— Taigi pas malūninką tariasi su ponu ir su kitais!

— O gaspadinė ar namie? — paklausė tyliau.

— Namie, ruošiasi. Tai tik pažiūrėsiu ir tuoj atlėksiu.

— Ateik, ateik! — sušnibždėjo jis, norėjo jį iškamantinėti, sužinoti, tačiau nedrįso, žmonių aplinkui maišėsi, nors jau temo, o be to, berniukas kvailas, dar išsiplepės, pasakys kam. Jis greitai nuėjo namų link, bet prie bažnyčios atidžiai apsidairė, ar kas nežiūri, ir pasuko į šalį, į besivingiuojantį pro klojimus kelelį.

O Vitekas nubėgo namo.

Boryna dar nebuvo parėjęs, troboj buvo tamsu, nes tik krosny žėravo nuodėguliai. Jagna triūsė su vakaro ruoša, tačiau buvo pikta, nes Juzka vėl kažkur dingo, o darbų buvo tiek, kad nežinojo, kurio pirma griebtis. Nesiklausė nė Viteko pasakojimo, tačiau, kai jis paminėjo Antaną, ji staiga sustojo ir pastatė ausis...

— Niekam nesakyk, kad jis davė tau griveną.

— Kad liepiat, tai nė necyptelsiu.

— Še tau kitą, ir neužmiršk. Ar namo jis nuėjo?..

Ne, ji nelaukė jo atsakant, staiga pašoko, lyg išsigandusi išbėgo į priebutį ir ėmė šaukti Petreką; baimingu ir tykojančiu žvilgsniu perbėgo sodą ir tarputvorius. Net ir už pašiūrės, palei stirtą pasižiūrėjo, tačiau nieko nebuvo... Beregint nurimo, tačiau toks liūdesys ją apėmė, jog ėmė rėkti ant Juzės, kad greičiau ruoštų karvėms gėralą, ir prikaišioti jai, kam pas kaimynus laksto ir nieko nedirba; aišku, mergina taip pat nenu-

tylėjo, buvo kietasprandė, smailialiežuvė ir nepėsčia, tai kirtosi dantis už dantį.

— Laidyk, laidyk nasrus, pareis tėvas, bematant diržu tave nutildys! — pagrasė Jagna, žiebdama lempą ir vėl imdama verpti; jau nebeatsakinėjo į Juzkos murmėjimą, nes jai pasirodė, kad už galinių langų kažkas vaikšto...

— Vitek, išeik pasižiūrėti, turbūt paršas ištrūko ir vaikšto po sodą.

Tačiau Vitekas tikrino, kad suvarė visus ir užkišo duris; Juzka nuėjo į antrąjį galą ir nešė su Petreku auseklius gėralo karvėms, o paskui vėl atlėkė pasiimti milžtuvių...

— Pati pamilšiu, pasilsėk, jei tokia nusidirbusi!

— Ogi milžkit sau pati, vėl pusę pieno paliksit tešmenyse! — įkando Juzka.

— Užčiaupk kakarinę! — perpykusi suriko Jagna, įsispyrė į klumpes, pasikaišė sijoną, paėmė milžtuves ir nuėjo į kūtę.

Vakaras jau užėjo, vėjas nurimo, pūga nutilo, tačiau dangus kybojo juodas, be žvaigždžių, debesimis užgriozdintas, žemas; sniegas niauriai pilkavo, kažkoks liūdesys, nuvargusi tyla spaudė pasaulį; joks balsas nesklido iš kaimo, tik kažkur nuo kalvės pusės skrido tolimi, duslūs kūjo dūžiai.

Kūtėj buvo tamsu ir tvanku; karvės traukė gėralą, garsiai brūžino liežuviais auseklių dugnus ir vis sunkiai stenėjo.

Jagna apgraibomis susirado kėdutę, atsisėdo prie pirmos nuo krašto karvės, sugraibė tešmenį, nušluostė jį prijuoste ir, atrėmusi galvą į karvės šoną, ėmė milžti.

Apsiautė ją tokia tyla, jog aiškiai girdėjo lengviausią šlamėjimą; pienas čiureno į milžtuvę, iš arklidės

sklido arklių trepsėjimas, o nuo trobos pritildyta, bet rėksminga Juzkos kalba.

— Plepa, o bulvių neskuta! — sumurmėjo Jagna ir staiga nutilo klausydamasi, nes kieme girgždėjo sniegas, lyg kas ėjo iš dėšinės pusės, nuo pašiūrės, matyti, iš lėto... net sustodamas... nes nutilo akimirksnį... ir vėl ėjo... sniegas girgždėjo vis arčiau... ji atsuko galvą ir žiūrėjo į pilką durų angą... Joje šmėkštelėjo kažkoks neaiškus pavidalas.

— Petrek!.. — sušuko ji.

— Tylėk, Jaguse, tylėk!

— Antanas!

Nutirpo iš baimės visa ir taip nusilpo, jog nebegalėjo nė žodžio išspausti, nebegalėjo pajudėti, net galvoti, tik nesąmoningai tąsė tešmenį, pienas tryško ant sijono ir žemėn. Pervėrė ją karštis ir lyg deginanti liepsnom vėtra pūtė per ją, žaibais žybčiojo jos akyse ir džiaugsmu draskė širdį, ir taip kažkas suspaudė jai gerklę ir užgniaužė krūtinę, jog nuostabu, kaip negriuvo negyva...

— Nuo pat Kalėdų tykojau tavęs, kasdien, kas vakarą kaip šuo zauksojau prie stirtos — neatėjai.. — sušnibždėjo jis.

Tas užsmaugtas, aistringas, meilės jėgos priskaudęs, palaimos pritvinęs balsas liejosi per ją deginančiu srautu, džiaugsmu, galios šauksmu... Jis stovėjo priešais, ji jautė, kad jis atsirėmė į karvę, pasilenkė ir žiūrėjo į ją iš taip arti, kad net jo karštas kvėpavimas kaitino jai galvą.

— Nebijok, Jaguse. Niekas nematė, nebijok. Jau nebeištvėriau, jau nebegalėjau; taigi dieną naktį, kiekvieną valandėlę stovi tu prieš mane, kabi mano akyse, Jaguse: tai ar nieko man nepasakysi?

— O ką aš tau galiu pasakyt, ką? — sušnibždėjo ji verksmingu balsu.

Nutilo abudu. Pritrūko jam balso, susijaudinimas smaugė juodu, toji trokštama vienuma, toji naktis užgriuvo ant jų negalia, saldžia našta, tačiau drauge ir keista baimė! Veržėsi juodu vienas prie antro, o net ir rankų ištiesti vienam į antrą nebuvo įmanoma — tylėjo.

Karvė garsiai siurbė gėralą ir taip sau plakė uodega per šonus, jog dažnai supliekdavo Antanui per veidą; jis tvirtai ją suėmė, dar labiau persilenkė per karvės nugarą ir vėl sušnibždėjo:

— Nei bemiegu, nei bevalgau, nei darbo dirbti begaliu per tave, Jaguse, per tave...

— Ir man nelengva, ne...

— Ar pagalvodavai kada apie mane, Jaguse, ar pagalvodavai?..

— Argi galėjau negalvoti, kai tu vis man galvoj, vis, kad jau nebesižinau nė kur dėtis. Ar teisybė, kad dėl manęs sumušei Matą?

— Teisybė. Melavo apie tave, tai nutildžiau jam snukį, ir kiekvienam taip padarysiu!

Trobos durys trenkė, ir kažkas sparčiai bėgo per kiemą tiesiai į kūtę; Antanas vos spėjo įšokti į ėdžias ir ten susigūžti.

— Juzė liepė atnešti auseklius, reik kiaulėms ėdalą taisyti.

— Imkis abu, imkis! — vos ne vos išmiknojo ji.

— O kad Laukšė da neišgėrė, paskui atlėksiu.

Vitekas nubėgo tekinas; buvo girdėti, kaip vėl trenkė durys; tik tada Antanas išlindo iš savo slėptuvės.

— Grįš da, rupūžė... eisiu prie stirtos, lauksiu... ar ateisi, Jaguse?

— Bijau...

— Ateik, kad ir valandą, kad ir dvi lauksiu tavęs, Ateik!..— maldavo.

Jis prislinko iš užpakalio, nes ji vis tebesėdėjo prie karvės, apkabino ją galingai per krūtinę, atlenkė galvą į užpakalį ir taip stipriai įsisiurbė jai į lūpas, jog ji užduso, rankos nusviro, milžtuvė pargriuvo, ji neteko sąmonės, bet rąžėsi vis stipriau ir taip užsimiršusi spaudėsi lūpomis prie jo lūpų, jog abudu susiglaudė mirtinai, puolė vienas į antrą ir ilgą laiką taip tvėrė pašėlusiame, laukiniame, beprotiškame pasibučiavime.

Pagaliau jis atitrūko ir pagužomis išbėgo iš kūtės.

Ji pašoko pulti paskui jį, bet jis tik dulktelėjo šešėliu ant slenksčio ir išnyko naktyje. Nebebuvo jau jo, tik tylus, deginantis šnibždėjimas tebeskambėjo jai ausyse taip stipriai ir taip įsakmiai, jog ji nustebusi dairėsi po kūtę... Aišku, nebuvo nieko; tik karvės krimto pašarą ir švaistėsi uodegomis. Ji pažvelgė į kiemą; už slenksčio buvo neperveriama tamsa, tyla gniaužė pasaulį, tiktai kūjų dūžiai skambėjo tolumoje... O juk jis buvo, buvo... stovėjo prie jos, glamonėjo ją, bučiavo... dar tebedega lūpos, dar liepsnos tebelaksto per ją it žaibai, o širdyje kaupiasi toks džiaugsmo šauksmas, kad ir neapsakysi! O Jėzau, Jėzau! Kažkas pastūmėjo ją ir nešė taip, jog kad ir į platų pasaulį, tai vis vien, tučtuojau, tuo akimirksniu būt bėgusi ten su juo!.. „Jantosi!" — nesąmoningai sušuko ji ir tik tada jos pačios balsas grąžino jai sąmonę. Skubino milžti visomis išgalėmis, bet buvo tokia išsiblaškiusi, kad ne sykį po karvės priešakiu ieškojo tešmens, ir buvo taip sujaudinta laimės, jog tik eidama į trobą, šaltyje pajuto, kad jos veidas visas šlapias nuo ašarų. Parnešė pieną, bet užmiršo jį sukošti, nubėgo į antrąjį galą, nes išgirdo Nastės balsą, tačiau nieko jai nepasakiusi grįžo atgal; gražinosi prieš veidrodį, čia vėl kurstė ugnį, galvojo, kad turi

kažkokį skubų darbą... bet kas iš to, kad nieko negalėjo atsiminti, nieko... nes tik viena smygojo jos galvoje, kad Antanas ten, prie stirtos, laukia jos... Pasisukiojo kiek dar klaikiai po trobą, apsisupo skara ir išėjo.

Praslinko tyliai palangėm ir palei galinę sieną dūmė į siaurą taką tarp sodo ir pašiūrės, pridengtą tarytum stogu nukarusiomis apsnigtomis šakomis, reikėjo net pasilenkti.

Antanas tykojo prie perlipos, šoko prie jos kaip vilkas, beveik pernešė ją ir patraukė į stirtą, stovinčią tuoj už kelio.

Tačiau tą dieną jiems visiškai nesisekė, nes vos tik įlindo į stirtą, tik susiliejo pasibučiavime — jau atsiliepė skardus, aštrus Borynos balsas.

— Jaguse! Jaguse!..

Lyg perkūnas būtų į juos trenkęs, taip išsiskyrė; Antanas šoko į šalį ir pagužomis palei sodą nukūrė, o Jagna išbėgo į kiemą, nepastebėjusi, kad šakos nutraukė jai nuo galvos skarelę ir visą ją apibėrė sniegu. Išsitrynė sau veidą sniegu, palei pašiūrę prisirinko glėbį malkų ir iš lėto, ramiai grįžo į trobą.

Senis pasižiūrėjo į ją iš paniūrų, kažkaip keistai.

— Buvau nuėjusi pasižiūrėti Palšės, kažko stena ir gulinėja...

— Ieškojau tavęs kūtėj, bet nemačiau...

— O kad jau tąsyk turbūt buvau prie pašiūrės, malkas rinkaus.

— O kurgi taip sniege išsivoliojai?

— Kur? Nuo stogo sniego barzdos kabo, tik paliesk, tuoj ant galvos byra,— ramiai aiškinosi ji, tačiau galvą gręžė nuo ugnies, kad paslėptų nuraudimą.

Tačiau senio ji neapgavo, jis kad ir nežiūrėjo jai tiesiai į akis, bet puikiai matė, jog ji visa liepsnose, raudona, o žėrinčios akys žiba lyg karštligėj. Kažkoks

nebylus, neaiškus įtarimas įslinko į širdį, kandus pavydas suurzgė jame kaip šuo ir kaip šuo prisigūžė tykoti. Ilgai svarstė ir galvojo, o pagaliau atėjo jam galvon, kad tai turbūt Matas buvo ją sutikęs ir prispaudęs kur prie tvoros.

Tuo tarpu atėjo Nastė, tad jis ėmė traukti ją už liežuvio.

— Tai ką, sako, Matas, jau pasveikęs, vaikšto?..

— Kur tau bus sveikas!

— Kažkas man sakė, kad matė jį pavakarėj po kaimą vaikštinėjant...— gudriai kalbėjo jis ir atidžiai žiūrėjo į Jagną.

— Plepiai plepa ką prasimano, Matas vos pajuda, net iš lovos nesikelia, tik kraujais jau nebespjaudo. Jambrožis statė jam šiandien bonkas, o dabar sutaisė degtinės su taukais, ir taip puikiai abu gydosi, kad net ant kelio girdėti dainuojant.

Senis daugiau nebeklausinėjo, tačiau įtarimais nenusikratė.

O Jagusę vargino tas tylėjimas, ir tos jo šnipinėjančios akys nedavė jai ramybės, tad ji plačiai ėmė pasakoti apie pono Jackaus apsilankymą.

Boryna didžiai nustebo ir ėmė svarstyti, ką tai galėtų reikšti; vargo nemažai, svarstė, mąstė, galvą suko, kiekvieną žodį skyrium mintyse vartė, o galop nusprendė, kad ponas buvo atsiuntęs tą Jackų pas jį sužinoti, ką žmonės kalba apie girios kirtimą.

— O kad nieko apie girią neklausinėjo...

— Taigi, toks taip moka apsukti, kad nė pats nežinosi, kada išsiplepėsi, kaip ir ką pasakysi. Oo, pažįstu aš tas ponų išperas.

— Sakau jum, kad tik apie Kubą tesiklausė ir apie tuos karpinius!

— Ežiomis suka, kelio ieškodamas! Čia kažkas bus, koks nors pono vylius, nes kaipgi taip, pono broliui mat kažkoks Kuba rūpėtų! Tik kvailys patikės. Sako, tas Jackus esąs ne viso proto, vis po kaimus vaikštinėjąs, smuiku po smūtkeliais grojąs ir plepąs nei šį, nei tą. Ir pasakė dar ateisiąs?

— Pasakė ir apie jus klausėsi.

— Na na, man galvoj netelpa.

— O ar matėtės su ponu? — maloniai paklausė Jagna, kad tik jis neimtų vėl galvoti.

Aiktelėjo, lyg jam būt sparva įgėlusi minkštiman.

— Ne, pas Simoną visą laiką išsėdėjau,— atsakė ir nutilo.

Jau ji nebedrįso daugiau klausinėti, nes jis švaistėsi po trobą nelyginant pasiutęs šuo, dėl menkniekio vis šaukė, prikaišiojo, plūdo, kol pasidarė taip tylu, lyg aguonų pasėjus, kiekvienas taikėsi sprukti jam iš akių, kad ko nesusigriebtų.

Ir tokioj nemalonioj tyloj sėdo vakarieniauti, o tuo tarpu įėjo Rokas, atsisėdo kaip paprastai prieš ugnį, valgyti nenorėjo, o jiems baigus, tyliai tarė:

— Ne pats nuo savęs ateinu. Kaime pasakoja, kad ponas įniršo ant Lipcų ir nė vieno vyro neims prie girios kirtimo, atėjau paklausti, ar tai teisybė?

— Vardan Dievo Tėvo, o iš kurgi aš galiu žinoti, pirmą kartą girdžiu...

— Pas malūninką buvo šiandie pasitarimas, iš tenai ir naujiena pasklido.

— Tarėsi vaitas, malūninkas ir kalvis, bet ne aš!

— Tai kaipgi, sakė, kad pas jus buvo atėjęs pats ponas ir kad drauge su juo nuėjot tenai.

— Nesitariau su jais, norit — tikėkit, norit — ne; aš teisybę sakau...

Jis neprisipažino, kaip smarkiai jį skaudino, kad buvo aplenktas ir kad tarėsi be jo!

Vėl susirūstino, tai prisiminęs, tačiau tylėjo, tik gromuliavo įžeidimą lyg dilgėles, tramdėsi kaip galėdamas, kad tik Rokas nesuprastų, kas jam darosi!

Nes kaipgi: laukė, žiūrėjo pro langus kaip kvailys, o jie tarėsi be jo! Nedovanos jiems to, pamatys jie! Perniek jį, matyti, laiko, tai parodys jiems, ką jis kaime reiškia. Ne kas kitas, tik malūninkas turėjo tai padaryti, bernapalaikis, svieto perėjūnas; žmonių skriaudomis prasisiekė, o dabar puikuoja, apgavikas, žino jis tokių jo darbelių, kad ir teismas gali iš to būti, žino... Arba kad ir vaitas! Bandą jam ganyti, o ne vyresniems pirmauti, girtuoklis; padarė žmonės jį vaitu, bet taip pat gali ryt atstatyti ir kitą išsirinkti, o kad ir Jambrožį išsirinktų, vienokia būt nauda. O kalvis, žentelis, smarvė! Tegu tik jis pasirodo troboj! O kad ir tas ponas, kaip vilkas zuja po žmones, tik laksto, tik uostinėja, kur ką pačiupti! Ponas mat, maita, rupūžė, iš žmonių malonės gyvena, ant žmonių žemės sėdi, žmonių mišką parduoda ir dar prieš juos tariasi! Zalfys, nenori atsiminti, kad ir pono kailis taip pat spragilais kuliamas, kaip ir kurio kito! — Tačiau nė vieno žodelio nepasakė iš tų savo svarstymų, nes kaipgi, juk jis ne boba, kad kitiems skųstųsi ir paguodos ieškotų! Smarkiai jį tai graužė, skaudino labai, bet kas jam rūpi! Netrukus susigriebė, kad nepadoru prie svetimo sėdėti taip, burną sučiaupus, tad pakilo nuo suolo ir tarė:

— Naujieną papasakojot, bet jeigu ponas užsispirs ir nepašauks, tai niekas jo neprivers to padaryti.

— Teisybė, bet jeigu kas garbingas jam išaiškintų, kiek žmonių dėl to skursta, tai gal nusileistų.

— Aš tai jo neprašysiu! — sušuko jis griežtai.

— O kaime gyvena dvidešimt kampininkų ir darbo laukia kaip Dievo malonės! Patys žinot kurie, o žiema sunki, sniegas, šalčiai, ne vienam jau bulvės sušalo, ir uždarbio nėra jokio. Kol ateis pavasaris, tokia prieš-pjūtė pasidarys, kad baisu pagalvoti! O ir dabar jau toks skurdas ir vargas, kad kai kurie vieną kartą per dieną viralo bevalgo ir tuščiu pilvu eina gulti! Visi tikėjosi, kad ponui ėmus kirsti girią prie Vilkduobių, visiems darbo atsiras! O čia, sako, prisiekęs, kad nė vieno iš Lipcų prie darbo neimsiąs! Papyko dėl to, kad, sako, skundą ant jo parašę komisoriui.

— Pats pasirašiau ir kietai stovėsiu, kad nė vienos eglaitės nenukirstų, su mumis nesusitaręs ir neatidavęs mums kas priklauso.

— Jeigu taip, tai gal ir nekirs miško.

— Mūsų nekirs.

— O ką gi vargšai darys, ką? — sudejavo Rokas.

— Nieko jiems nepadėsi, o dėl to, kad jie darbo turėtų, savo juk neatiduosiu. Kitus ginsiu, rūpinsiuos kitais, o kai mane kas nuskriaus, gal tik šuo man pagelbės...

— Iš to matau, kad su dvaru neinate išvien.

— Einu išvien pats su savim ir su teisybe, žinokit. Aš turiu galvoj ką kita. Tad ir neverksiu, kad koks Vaitiekus ar Baltrus neturi ko ėsti, tai kunigo reikalas, o ne mano! Vienas, kad ir kaip norėtum, nieko nepadarysi.

— Bet padėti galima daug, oi daug,— liūdnai pridūrė Rokas.

— Pamėginkit nešti vandenį rėty, tai pamatysit, kiek parnešit. Taip ir su vargu; tokia jau Dievo nustatyta tvarka, taip, man rodos, ir ateity bus, kad vienas turi, o kitas vėjus gaudo lauke.

Rokas tik palingavo galvą ir išėjo susikrimtęs, nes nesitikėjo iš Borynos tokio kietumo ir negailestingumo žmonių vargui; senis palydėjo jį ligi tarputvorių ir kaip paprastai kasdien nuėjo pažiūrėti ūkio, karvių ir arklių, nes buvo jau vėlu.

Jagna klojo lovas ir kaip tik purino duknas, pusbalsiu poteriaudama, kai įėjo Motiejus ir metė jai po kojų kažkokį sniegu otą skudurą.

— Skareles mėtai, radau prie perlipos! — pasakė jis tyliai, bet taip kietai ir taip veriamai į ją pažvelgė, jog ji nutirpo iš baimės ir tik po valandėlės ėmė mikčiodama aiškintis:

— Tai... tai Lapa.. ką tik nutverdamas... velka iš trobos... vakar mano klumpes nusitempė į būdą! Bjaurybė šuo, toks netikęs...

— Lapa?.. Žiūrėk... na na...— pašaipiai sušnibždėjo jis, nes nė kiek nepatikėjo.

VII

Per Tris Karalius, kurie tais metais pasitaikė pirmadienį, dar nepasibaigus mišparams, nes dar buvo girdėti grojant ir giedant bažnyčioje, žmonės iš lėto jau traukė į karčiamą; mat pirmą sykį po Advento ir Kalėdų žadėjo ten būti muzika, o drauge ir Malgoskos Klombaitės sutartuvės su Viceku Socha, kuris, kad ir tos pat pavardės, kaip ir amžinatilsį Kuba, tačiau neprisipažindavo esąs jo giminė, nes buvo netikęs bernas ir labai didžiavosi savo žeme.

Be to, žmonės dar pasakojo, kad ir Stachas Ploška, kuris jau nuo bulviakasio lakstė paskui šaltyšiūtę Ulisę, greičiausiai šiandien su seniu sugersiąs ir sutarsiąs, nors šis buvo jam nepalankus ir dukters už jo neno-

rėjo leisti, kam Stachas esąs smarkus mušeika, nesuvaldomas vėjavaikis ir nuolat su tėvais vaidus keliąs, o su Ulise norįs gauti keturis margus arba du tūkstančius į rankas ir dar dvi karves priedo.

Vaitas taip pat šiandien krikštynas kėlė, tačiau savo troboj, betgi pažįstami tikėjosi, kad įsismaginęs neištvers namie, su visa kompanija nudroš į karčiamą ir ten pavaišins.

O dar, be tų masalų, buvo ir didesnių, svarbesnių dalykų, kurie visiems rūpėjo.

Mat taip pasitaikė, jog per pamaldas jie iš kitų sodžių žmonių sužinojo, kad ponas jau prisisamdęs darbininkų, kiek jam reikėję miškui kirsti, ir rankpinigių jiems davęs: iš Rudkos žadėjo eiti dešimt, iš Modlicos penkiolika, iš Dembicos ar ne aštuoni, vien Žepkų šlėktų bemaž dvidešimt vyrų — o iš Lipcų nė vieno. Tai jau buvo aiški ir tikra teisybė, nes ir pats ekulys, buvęs bažnyčioj, tatai patvirtino.

Vargšai dėl to labai susirūpino.

Aišku, kad Lipcuose buvo turtuolių per visą stuomenį, buvo ir mažesnių, kurie uždarbių nesivaikė, buvo ir tokių, pas kuriuos vargas ir skurdas net cypė, bet jie neprisipažindavo, kad tik nenustotų bičiulystės su turtingaisiais ir galėtų išvien su jais pasirodyti,— tačiau ir kampininkų, ir tokių, kurie vien trobą teturėjo, netrūko; tie vieni pas ūkininkus uždarbiavo kuldami, lentpjūvėj su kirviu, o kiti — kur tik darbas tikdavosi, ir tiek teuždirbdavo, kad su Dievo pagalba išmisdavo per žiemą; bet buvo dar apie penketą šeimų, kurioms žiemą visiškai kaime darbo pritrūko, tie ir laukė to kirtimo lyg išganymo.

O dabar ką daryti?

Žiema buvo sunki, retai kuris atsargai turėjo kokio skatiko, ne vienas jau ir bulves baigė valgyti, skur-

das lindėjo troboj, o badas kaišė jau dantis iš kerčios; ligi pavasario toli, o pagalbos iš niekur, tad ir nenuostabu, kad sunkus sielvartas užgriuvo širdis. Rinkosi trobose, svarstė, galvojo, o pagaliau visu pulku nuėjo pas Klombą, kad šis nuvestų juos pas klebоną pasitarti; tačiau Klombas atsisakė, prisidengęs dukters sutartuvėmis, kiti taip pat sukiojosi kaip gružai, nes tik savimi rūpinosi ir savų išskaičiavimų turėjo. Dėl to labai papyko lentpjūviškis Baltrus, kuris, kad ir turėdamas darbo, visuomet vargšų pusę laikė; jis pasiėmė dar Pilypą iš už tvenkinio, Bylicos žentą Stachą, Baltrų Koziolą, Valeką su kreiva burna ir penkiese nuėjo pas kunigą, kad šis užtartų juos prieš poną.

Ilgai nebuvo jų matyti, ir tik po mišparų pas Kobus atlėkė Jambrožis ir pasakė, kad jie su kunigu tariasi ir kad iš ten ateis tiesiai į karčiamą.

O tuo tarpu jau užėjo vakaras, paskutinės žaros išblėso, tik kur ne kur vakaruose iš pilkų pelenų jos žėrėjo lyg gęstantys nuodėguliai, ir visas pasaulis iš lėto klostėsi melsva ir nuožmia nakties marška. Mėnulis dar nepatekėjo, tik iš sauso sušalusio sniego spinduliavo šaltos ledinės pašvaistės, kuriose kiekvienas daiktas atrodė tarytum įkapėm apvilktas ir negyvas; žvaigždės irgi ėmė rodytis tamsiame danguje, jos taip augo ir mirgėjo tuose neišmatuojamuose toliuose, taip sparčiai daugėjo, jog net kibirkščiavo sniegas. O speigas vis stiprėjo ir kilo toks šaltis, kad net ausyse zvimbė, ir garsas, kad ir lengviausias, skardžiai sklido per visą pasaulį.

Trobose jau žiebė žiburius ir skubinosi su vakarine ruoša, dar tebenešė vandenį iš tvenkinio, tarpais dar sugirgždėdavo durys arba koks gyvulėlis atsiliepdavo, čia vėl kas rogėmis skubinosi, o žmonės tekini bėgiojo

po sodybas, nes speigas svilino veidus tarytum įkaitinta geležimi ir smaugė kvapą; tačiau kaimas jau ėmė tilti.

Tik nuo smuklės pusės vis smarkiau sklido muzika, balsai, ir kone iš kiekvienos trobos vis kas nors sėlino tenai apsižvalgyti, o ir kiti, kuriems nerūpejo nei sutartuvės, nei reikalai, taip pat traukė, nes kvepėjo degtinė. O kad ir boboms nuobodu buvo liktis vienoms, o merginos net cypė, dūkti norėdamos, ir kojomis trepseno, muziką išgirdusios, tai kol dar nebuvo sutemę, lėkė ir jos pagužom į karčiamą, tariamai vyrų traukti namo, tačiau atėjusios ir pačios likosi. Aišku, kad paskui tėvus traukė ir vyresnieji vaikai, ypač berniukai šaukė vieni kitus švilpiniuodami tarputvoriuose ir kirbine apgulė karčiamos priemenę ir pašales, nors speigas it ugnis svilino.

O karčiamoj virte jau virė geroka spūstis.

Krosny degė smagi ugnis, net pusę trobos užliejo kruvina šviesa — malkų žydas vis liepė mergai krauti daugiau; kiekvienas įėjęs daužė kojas į krosnies pašales, šildėsi nugrubusias rankas ir ėjo ieškoti savųjų, nes kad ir ugnis degė, ir lempa švietė ties šinkoriaus stalu, santėmio buvo pilnos kerčios ir sunku buvo išsyk įžiūrėti. Vienoj kerčioj, nuo kelio pusės, ant trinkų sėdėjo muzikantai, tarpais lyg nenoromis sugrieždami. nes šokiai dar kaip reikiant nebuvo prasidėję, tik viena kita nekantri pora pasisukiodavo.

O troboj pasieniais, prie stalų, kompanijomis būrėsi žmonės, tačiau retas kas spaudė stikliuką ir gėrė, nes daugiausia visi kalbėjosi, dairydamiesi aplinkui ir žiūrėdami į įeinančius.

Tik prie šinkoriaus stalo buvo didesnis sambrūzdis, mat ten stovėjo visu pulku Klombo svečiai ir Sochos giminės, tačiau ir jie retai tegėrė vieni su kitais, o tik

šnekučiavosi ir malonius žodelius vieni antriems kalbėjo, kaip per sutartuves pridera.

Ir visi dažnai, tačiau vogčiomis žvilgčiojo į palanges, kur už stalų sėdėjo keliolika šlėktų iš Žepkų; jie dar dieną buvo atėję ir pasiliko. Niekas nereiškė nepasitenkinimo, kad jie čia yra, bet niekas ir nesiskubino prie jų, tik Jambrožis beregint su jais susibičiuliavo ir šmaukščiai traukė degtinę, meluodamas jiems kiek tilpo. O šalia jų stovėjo lentpjūvės Baltrus su savaisiais ir balsiai pasakojo, ką jiems kunigas pasakė, ir smarkiai plūdo poną, o garsiausiai jam pritarė Vaitiekus Kobus, sudžiūvęs, mažas ir toks karštakošis, kad nuolat šokinėjo, daužė kumščiais stalą ir švaistėsi, nelyginant tas paukštis, kurio vardu jis vadinosi [2], o darė tai tyčia, nes sumetė, kad Žepkų šlėktos trauks rytoj į girią kirsti, tačiau anie dėjosi lyg ir nieko negirdintys, ramiai sau sėdėjo ir kalbėjosi tarpusavy.

Iš ūkininkų niekas nesiklausė tų plūdimų ir pravardžiavimo, niekas per daug nesisielojo, kad kunigas atsisakė užtarti juos prieš poną, priešingai, visi grįžėsi nuo jų, ir juo labiau jie šaukė, juo labiau jų vengė, nes toje spūsty, kuri laužė karčiamos sienas, kiekvienas pasirinko sau tą draugiją, kuri jam buvo labiau prie širdies, ir spietėsi ten, kur buvo patogiau, nepaisydamas kaimynų — tik viena Jagustynka vaikštinėjo nuo vieno būrelio prie kito, visus kiršindama, juokaudama, naujienas žmonėms į ausis kraudama, tačiau atidžiai stebėdama, kur jau skamba buteliai ir stikliukas ratu vaikšto.

Ir iš lėto, pamažėli, nepastebimai įsitraukė žmonės į linksmumą, nes jau troba darėsi pilna vis didesnio klegesio, ir vis dažniau skambėjo stikliukai, ir vis tirš-

[2] *Kobus* — lenk. „kirlys".

čiau rinkosi, net durys jau bemaž neužsidarydavo, mat vis ėjo ir ėjo — o pagaliau muzikantai, Klombo pavaišinti, užtraukė smarkų mozūrą, ir pirmąja pora leidosi šokti Socha ir Malgoska, o paskui juos visi, kam tik noras užėjo.

Tačiau nedaugelis tešoko, dairydamiesi į smarkiausius Lipcų kavalierius, į Stachą Plošką, Vachniką, vaito brolį ir į kitus, kurie kerčiose su merginomis tarėsi, linksmai šnekučiavosi ir juokėsi iš Žepkų šlėktų, kuriems Jambrožis vis kažką pasakojo.

Tuo tarpu pasirodė Matas; jis ėjo dar su lazda, nes vos tik iš lovos buvo atsikėlęs, tačiau, pasiilgęs žmonių, liepė paduoti su medum virintos degtinės, atsisėdo šalia krosnies, gurkšnojo sau ir šaudė linksmais žodžiais į pažįstamus, bet staiga nutilo, mat tarpdury pasirodė Antanas; jis pamatė Matą, išdidžiai pakėlė galvą, žybtelėjo akimis ir buvo beeinąs sau pro šalį tarytum nepastebėdamas.

Matas kiek pakilo ir sušuko:

— Boryna! Eik čia pas mane.

— Kad tau reikia, tai pirmas prieik,— atsakė jis griežtai, manydamas, kad Matas priekabių ieško.

— Prieičiau, bet kad negaliu dar pajudėt be lazdos,— taikiai atrėmė jis.

Antanas vis dar nepasitikėjo, rūsčiai suraukė antakius ir priėjo, tačiau Matas sugriebė jam už rankos ir privertė atsisėsti ant suolo.

— Sėskis čia šalia manęs. Padarei man gėdą prieš visą svietą, taip sukūlei, rupūže, kad jau ir kunigą buvo pašaukę, bet nė kiek ant tavęs nepykstu ir pirmas ranką tiesiu susitaikyti. Išgerk su manim. Niekas dar nebuvo manęs sukūlęs — maniau, kad tokio ir sviete nėra. Iš tavęs tikras galinčius, kad tokį vyrą trenkei kaip kviečių pėdą, na, na...

— O kad darbe vis prie manęs kibai, o paskui bjauriai lojai, tai mane taip paveikė, kad neišlaikiau ir nebežinojau nė ką darau...

— Tavo teisybė, tavo, pats tai tvirtinu, ir ne iš baimės, geruoju... Bet ir ištaisei tu mane, vaje, gyvu krauju spjaudžiau, kaulai man lūžo, na, sveikas, Antanai, išgerk! Tiek to, nebepyk, aš jau pamiršau, nors pečiai dar tebeskauda... tai tu galbūt tvirtesnis būsi ir už Raulą iš Volios, ką?..

— Argi nesukūliau jo atlaiduose per rugiapjūtę, sako, dar tebesigydo...

— Raulą! Pasakojo, bet netikėjau. Ei žydė, duokš arako su spiritu, tik greit, sprandą tau nusuksiu! — sušuko Matas..

— Bet ką tauzijai vyrams, tai neteisybė? — tyliai klausė Antanas.

— Neteisybė, iš pykčio taip kalbėjau, taip sau... ne, kurgi ten...— gynėsi jis, žiūrėdamas į butelį prieš šviesą, kad Atnanas neišskaitytų jam teisybės iš akių.

Išgėrė juodu sykį ir antrą, paskui Antanas pastatė eilę ir vėl išgėrė, sėdėjo greta vienas antro, taip jau susibroliavę, jog žmonės karčiamoj net stebėjosi. O Matas, gerokai jau įgėręs, šūkavo muzikantams, kad smagiau griežtų, balsiai juokėsi iš bernų, o pagaliau pritilo ir ėmė Antanui pasakoti pašnibždomis į ausį.

— Žinia, teisybė, kad norėjau ją imti per jėgą, bet ji mane taip nagais suakėjo, lyg būt kas per snukį dygliais perbraukęs. Tu buvai jai malonesnis, žinau gerai, nesigink, tu, ir dėl to ji nenorėjo į mane žiūrėti!.. Sunku jautį traukti, jei pats eiti nenori; pavydas mane graužė, kad sunku ir apsakyti, vaje! Mergė kaip stebuklas, kad dailesnės ir nerastum, ištekėjo už senio tau skriaudą darydama; to tai jau negaliu suprasti...

— Man skriaudą ir pražūtį darydama! — sudejavo jis tyliai ir net pašoko, tokios liepsnos užsidegė jame tai prisiminus, jog jis tik nusikeikė ir kažką pats sau sumurmėjo.

— Tylėk, dar žmonės išgirs ir ims plepėti.

— Tai ar pasakiau ką?

— Aišku, tik aš nenugirdau, bet kiti galėjo išgirsti.

— O kad jau nebegaliu ištverti, taip man krūtinę veržia, kad savaime ištrūksta, savaime...

— Sakau tau, nepasiduok, kol dar laikas,— gudriai patarinėjo jis, pamažėli traukdamas jį už liežuvio.

— Argi galiu, kai meilė piktesnė už ligą, liepsna kaulus veria, širdy virte verda ir tokiu ilgesiu sielą apima, kad nei valgyti, nei miegoti, nei dirbti, nieko, tik muštum, žmogus, galvą į sieną arba iš viso galą sau pasidarytum!

— Taigi ar nežinau to! Dieve brangus, argi pats nelaksčiau paskui Jagną! Bet yra vienas vaistas nuo meilės: apsiženyti, tai kaip ranka atims. Yra ir kitas; jei apsiženyti negalima, tai reik paimti moterį, tąsyk bematant skonis praeis ir meilė išnyks! Teisybę sakau tau, juk iš prityrimo žinau! — girdamasis įrodinėjo.

— O kai ir po to nepraeis? — liūdnai paklausė Antanas.

— Žinia, kas patvoriais dejuoja, už kampų tyko, o kai sijonas sušurga, kinkos ima drebėti,— tam greit nepraeis, bet toks tai veršis, o ne vyras, už tokį nė skatiko neduočia,— paniekinamai šovė Matas.

— Tikrą teisybę pasakei, bet man atrodo, kad ir tokių vyrų yra...— susimąstė Antanas.

— Išgerk gi su manim, visai gerklė išdžiūvo! Kad jas kur bala tas bobas, yra tokių pakvėžėlių, kad tik papūsk, ir tuoj pargrius, o dažnai ir didžiausią tvirtuo-

lį vadžioja kaip veršį už saito, visas jėgas jom atima, protą atima ir dar visam svietui ant pajuokos išstato! Velnio išperos, maitos, sakau tau, išgerk su manim!..

— Sveikas, brolau, sveikas!

— Dėkui, sakau tau, spjauk į tą velnio išperą, juk savo protą turi...

Išgėrė kartą ir antrą ir šnekučiavosi; Antanas buvo jau kiek įkaušęs, o kad niekuomet negalėjo kam išsiguosti, tai dabar jautė pašėlusį norą atverti širdį, vargais negalais teištvėrė, tik retkarčiais tardavo kokį svarbų žodį, iš kurio Matas šį tą ir suprasdavo, tik to neparodė.

O karčiamoj jau linksminosi sąžiningai, muzika drožė iš peties, ir šokiai sekė paskui šokius; gėrė jau visuose kampuose, kai kur jau vaidijosi ir visur taip garsiai kalbėjosi, jog klegesys pripildė trobą ir šokėjų trepsenimas sklido nelyginant spragilų plakimas. Klombo kompanija persirito į alkierių, iš kur taip pat sklido triukšmas, tik Socha ir Malgoska šoko be sąmonės arba susikabinę per pusiaują bėgo laukan į speigą, į orą — lentpjūvės Baltrus su savaisiais tebestovėjo vienoj vietoj, jie gėrė jau antrą butelį, o Vaitiekus Kobus stačiai šaukė Žepkų vyrams:

— Šlėktos, rupūžės, plikbajoriai! — nes anie laikė save bajorais.

— Ponai, pusė kaimo vieną karvę melžia! — kandžiai pridūrė kitas.

— Kaltūnai, be arklių gyvena, ant utėlių raiti joja.

— Žydberniai!

— Dvaro šluotražiai, šunimis jiems tinka būti, kad tokią gerą uoslę turi!

— Pajuto dvare stipeną, tai ir traukia.

— Darbą mat nuo žmonių nori atimti.

— Iššukuosim jum kaltūnus, be makaulių namo pargrįšit!

— Zulintojai, svieto perėjūnai, pritrūko pas žydus darbo pečius kūrenti, tai čia atlėkė! — smarkiai prikaišiojo jiems, o vienas kitas ir kumščiu grasė ir veržėsi prie jų, ir vis daugiau žmonių prieš juos rinkosi; vis karštesnis ratas juos supo, nes degtinė jau veikė,— tačiau jie nė atsiliept neatsiliepė, sėdėjo sau krūvoje, vėzdus tik spaudė tarp kelių, gėrė alų, užkandžiavo dešra, kurios turėjo atsinešę, ir drąsiai, be mažiausios baimės, žiūrėjo į kaimiečius.

Gal ir būtų įvykusios muštynės, tačiau atbėgo Klombas, ėmė raminti, aiškinti ir prašyti, o drauge su juo. vyresnieji ir Jambrožis, tad Kobus liovėsi plūdęs. kitus taip pat nutraukė prie šinkoriaus stalo vaišintis, paskui smagiai užgriežė muzikantai, o Jambrožis iš naujo ėmė meluoti, nebūtus dalykus pasakoti apie Napoleoną, apie karą, apie viršininką, o paskui ir kitokias juokingas istorijas, tad kai kurie stačiai plyšo iš juoko, o jis, be galo patenkintas, gerokai įkaušęs, atsidrėbė prie stalo ir dėstė:

— Galop papasakosiu jum dar vieną istoriją, trumpą, nes šokti skubu, ir mergos raukosi, kad prie jų neinu! Žinot, šiandien sutartuvės Klombaitės su Viceku Socha. Jeigu norėčiau, tai būtų ne jo, o mano sutartuvės su Malgoska, mano! Nes buvo taip: ketvirtadienį užgriuvo pas senį Klombą piršliai su degtine! Vienu laiku atėjo iš Sochos ir iš Pričkaus; vieni vaišina araku, o kiti saldžiąja, su vienais Klombas geria ir kitu lauk nepila. Vienas geras, o ir kitas ne blogesnis!

Piršliai net prakaituoja, taip šneka ir perša savo kavalierius:

Vieno žemė puiki, vieversių mėžiama, o kito tokia, kad ant jos tik šunes veselijas kelia.

Vieno troba tokia, kad pro pamatus kiaulės įlenda, o ir kito ne blogesnė.

Abu jie smarkūs turtuoliai, kad ir sunku tokių rasti!

Socha turi sveiką kailinių apykaklę, nes kitką šunes ištąsė, o Pričkus turi petnešas nuo šventadienių kelnių ir sagutę, žibančią it auksas!

Vienas bernas lieknas kaip guba, o ir kitam pilvas nuo bulvių išsipūtęs!

Agnūs vyrai!

Sochai seilės iš burnos varva, o Pričkaus žlibės traiškanotos!

Lygūs abu visu kuo ir tokie darbštūs ir smarkūs, jog kad ir puspūrį bulvių iš sykio suvalgo ir antro dairos! Abu tinkami žentai, abu galėtų karves ganyti, trobą iššluoti, mėšlą išmėžti,' nė vienas jų mergės nenuskriaus, nes su gandrais nedraugauja.

Puikūs vyrai, kalbūs, protingi, sumanūs, valgį visuomet pataiko įdėti į burną, o ne kur kitur.

— Ką čia darysi, kad abudu vienodai seniui patinka, jis sukinėjasi, nosį krapšto ir Malgoską klausia: kurio labiau nori?..

— Abu baidyklės, tėveli, tai jau verčiau Jambrožį sau pasirinkčiau!..

Senis galvą kraipė, ilgai svarstė, žinia, iš visos trobos jis gudriausias, o čia bernai ragina, piršliai savo kalbą veda, tad jis išgėrė vienų arako, išgėrė kitų saldžiosios ir tarė:

— Atneškite svarstykles!

Atnešė svarstykles, pastatė, o jis sako:

— Pasisverkit, vyručiai, kuris bus sunkesnis, tą pasirinksiu žentu.

Piršliai susirūpino, pasiuntė degtinės ir svarsto: katras? Nes abudu nelyginant blakės išdžiūvę!

Pagaliau Pričkaus piršliai sugalvojo, prikišo jam į užantį ir kišenes akmenų. Bet ir Sochos piršliai ne kvailiai, nebuvo ką, tad žąsiną pakišo jam po sermėga — ir stato jį ant svarstyklių... skaičiuoja, o čia staiga kažkas kad sušnypš: S... s... s... Socha, ir žąsinas plumpt ant žemės! Susijuokė visi, o Klombas ir sako: gudrus, žaltys, nors svorio ir neištempia, bet jis bus mano žentas!

Žinoma, tame pasakojime, be svėrimosi, daugiau teisybės nebuvo, tačiau jis taip juokingai pasakojo, jog žmonės net verkė iš juoko ir taip kvatojo, kad visa karčiama drebėjo.

Klombo svečiai išsigrūdo iš alkieriaus ir visu pulku sujudo šokti, pakilo toks riksmas, toks trypimas ir šauksmas, jog nieko jau nebegalėjai išskirti.

Žmonėms jau garavo pakaušiai, karštis veikė, ūpas smarkyn ėjo, nes jaunieji dūko, o senesnieji grūdosi aplink stalus, būrėsi, kur tik galėjo ir kur kas sugebėjo; mat šokėjai taip smarkavo ir vis platesniu ratu švaistėsi, o kiekvienas balsiai kalbėjo, užgėrinėjo, su kitais linksminosi, įrodinėjo, šventa diena naudojosi.

Muzikantai rėžė liepsningai, ir žmonės šoko pašėlusiai, nors buvo karšta ir taip ankšta, kad galva prie galvos, pečiai prie pečių; tad ir stumdėsi, po trobą švaistėsi, linksmai šūkavo ir kulnimis taip trankėsi, jog net grindys kaukė ir šinkoriaus stalas šokinėjo!

Linksmybė buvo neapsakoma, nes kiekvienas prisidėjo prie jos visomis išgalėmis, visa savo siela!

Juk buvo žiema, žmonės atitraukė nudirbtas rankas nuo motinos žemės, tad ir tiesė sulenktus sprandus, kėlė susirūpinusias sielas, tiesėsi, augo ir lyginosi vieni su kitais laisve, poilsiu ir mintimis, tad kiekvienas žmogus buvo matyti skyrium ir aiškiai — nelyginant giria, kurioje vasarą neišskirsi medelių, nes vie-

nokioje, lygiai žalioje tankmėje stūkso, prisišlieję prie gimtosios žemės, tačiau tegu tik pasninga, tegu žemė apsidengia, tai bematant kiekvieną medį skyrium išvysi ir tuo akmirksniu pažinsi: ar čia ąžuoliukas, ar skroblas, ar epušė!

Visai taip buvo ir žmonėms.

Tik Antanas su Matu nesijudino iš savo vietų; sėdėjo sau kaip draugai šalimais ir tyliai šnekučiavosi apie visokiausius dalykus, o vis nuolat kas nors prie jų prieidavo ir savo žodį pridurdavo: buvo priėjęs Stachas Ploška, buvo Balcerekas, buvo vaito brolis ir kiti, visi pirmieji kaime kavalieriai, kurie buvo pajauniais per Jagusės vestuves. Iš sykio ėjo nedrąsiai, nes būgštavo ar nepliektels kartais Antanas kokiu skaudžiu žodžiu; bet ne, jis kiekvienam paspaudė ranką ir žiūrėjo geruoju, tad beregint apsupo jį vientisu ratu, atidžiai klausėsi, reiškė bičiulystę ir taip jam gerinosi ir meilinosi kaip anksčiau, kai jis dar jiems tebepirmavo; tačiau jis kažkaip karčiai šypsojosi, nes prisiminė, kaip dar vakar tie patys vyrukai iš tolo jo lenkėsi, sutikę kely.

— Nė nematyti tavęs niekur, nė į karčiamą niekad neužsuki! — pasakė Ploška.

— Nuo ryto lig vakaro dirbu, tai neturiu laiko į karčiamą vaikščioti.

— Teisybė, teisybė! — pritarė visi pusbalsiu, o paskui pamažėli nulenkė kalbą į įvairius kaimo reikalus, kalbėjosi apie tėvus, apie merginas, apie žiemą, bet pokalbis kažkaip nesimezgė, Antanas mažai tekalbėjo ir vis žvilgčiojo į duris, tikėdamasis, kad ateis Jagusė. Tik tąsyk, kai Balcerekas ėmė pasakoti apie pasitarimą miško reikalu, kuris buvo per šventes pas Klombus, jis ėmė atidžiai klausytis.

— Tai ką nutarė? — paklausė jis.

— O ką gi! Vaitojo, cypė, dejavo, skundėsi, o nutart nenutarė nieko, tik susitarė neleisti kirsti.

— Taigi, ar ką gudraus išgalvos tokie kopūstgalviai! — sušuko Ploška.— Susirenka, degtinės prisilaka, padejuoja, ir tiek naudos iš tų pasitarimų. kiek iš pernykščio sniego, ponas galės sau ramiausiai kirsti, kad ir visą girią.

— Reikia neleisti,— trumpai šovė Matas.

— O kas sulaikys, kas neleis! — ėmė šaukti visi.

— O kas gi, jei ne jūs?

— Taigi, manai, leis taip daryti? Kartą atsiliepiau, tai tėvas mane išplūdo, kad savo nosies žiūrėčia, mat tai esąs ne mano reikalas, o jų, gaspadorių! Žinia, jie turi teisę, nes viską saujoj laiko ir nė valandėlės nepaleidžia, o ką gi mes reiškiam, tiek, kiek ir bernai samdininkai! — karščiavosi Ploška.

— Blogai, visai blogai!

— O ne taip turi būti!

— Aišku, jaunuosius turi prileisti prie žemės ir valdžios.

— O patys karšaties eiti!

— Aš kariūmenę atbuvęs, metuose esu, o kas mano, to man duoti nenori! — šaukė Ploška.

— Kiekvienam laikas savan gyveniman eiti.

— Ir visi mes čia nuskriausti.

— O labiausiai Antanas!

— Reikėtų tvarką kaime padaryti! — kietai sušnibždėjo Simas, Jagusės brolis, kuris neseniai buvo atėjęs ir tyliai stovėjo užpakaly kitų; visi pažvelgė į jį nustebę, o jis išslinko į priekį ir karštai ėmė dėstyti savo skriaudas; į akis visiems žiūrėjo ir raudonavo, nes nebuvo pratęs viešai kalbėti ir motinos dar kiek prisibijojo.

— Nastė įkvėpė jam proto! — sušnibždėjo kažkuris, o visi nusijuokė, net Simas nutilo ir pasitraukė į šešėlį; tada ėmė kalbėti vaito brolis Gželia Rakoskis, kad ir nebūdamas iškalbus ir kiek mikčiodamas:

— Kad seniai laiko žemę ir vaikams jos neduoda, tai teisybė, taip yra, aišku, tai skriauda,— bet blogiausia, kad nemoka gaspadoriauti, kvailai gaspadoriauja. Juk su ta giria seniai viskas būt buvę baigta, jeigu būt su ponu susitarę.

— O kaipgi susitarsi, kad jis siūlė po du margu, o mums priklauso po keturis kiekvienam pusvalakiui.

— Priklauso, o gal ir nepriklauso, dar nežinia, tai valdininkai išspręs.

— O kad tie ponų dūdą pučia!

— Taigi, pučia.. juk pats komisorius pasakė, kad nesutiktume po du margu imti, tada ponas turės daugiau duoti! — aiškino Balcerekas.

— Tylėkit, štai kalvis su šaltyšium eina! — sušnibždėjo Matas.

Jie pasižiūrėjo į duris; ir iš tikrųjų, kalvis ėjo susikabinęs už parankės su šaltyšium; abudu buvo jau gerokai įkaušę, tad smarkiai grūdosi per spūstį ir drožė tiesiai prie smuklininko stalo, tačiau neilgai ten stovėjo, žydas nusivedė juos į alkierių.

— Krikštynose pas vaitą prisivaišino.

— Ar jis šiandien krikštynas kelia? — paklausė Antanas.

— Taigi mūsų tėvai ten sėdi. Šaltyšius su Balcerekiene kūmai, nes senis Boryna supyko ir nenorėjo,— aiškino Ploška.

— O kas šis per vienas? — sušuko Balcerekas.

— Tai ponas Jackus, Volios pono brolis! — aiškino Gželia, o visi net pakilo geriau pasižiūrėti, nes ponas Jackus pamažėli spraudėsi artyn, akimis kažko

ieškojo, pagaliau susidūrė su lentpjūvės Baltrum ir draug su juo nuėjo prie sienos pas Žepkų vyrus.

— Ko jam čia reikia?

— Ko? Ogi nieko, taip sau vaikšto po kaimus, su žmonėmis kalbasi, ne vienam padeda kuo galėdamas, smuiku griežia, merginas dainelių moko; sako, jis ne viso proto.

— Baik, Gželia, ką pasakojai, baik!

— Apie girią buvau pradėjęs sakyti; mano nuomonė tokia, kad to reikalo negalima palikti vieniems seniams, nes sugadins.

— Tai ką, čia tik viena nuomonė gali būti — kai pradės mišką kirsti, reik visu kaimu eiti, išvaikyti, tol neleisti dirbti, kol ponas su kaimu susitars! — kietai tarė Antanas.

— Tą pat nutarė ir pas Klombą.

— Nutart nutarė, bet padaryt nepadarys, nes kas gi eis su jais.

— Gaspadoriai eis.

— Ne visi.

— Kai Boryna ves, visi eis.

— Tik nežinia, ar Motiejus norės.

— Tai Antanas ves! — sušuko karštakošis Balcerekas.

Visi karštai jam pritarė, vienas tik Gželia priešinosi, o kadangi jis buvęs pasauly ir laikraštį „Aušrą" skaitė, tad ėmė moksliškai it iš knygos įrodinėti, jog negalima smurto daryti, nes įsikiš teismas, ir nieko daugiau negausi, kaip tik kalėjimo, kad reikia visam kaimui pasisamdyti advokatą iš miesto, kuris viską pagal teisybę pakreiptų.

Nenorėjo kiti ilgai klausyti jo kalbos, ir vienas kitas ėmė tyčiotis. Jis smarkiai papyko ir tarė:

— Savo tėvams prikišat, kad jie kvaili, o patys nė už skatiką supratimo neturite, tik kaip tie vaikai kur dar teberopinėja svetimus žodžius kartojat!

— Boryna su Jaguse ir su merginomis! — pastebėjo vienas.

Antanas, norėjęs kažką atsakyti Gželiai, nutilo ir akimis nulėkė paskui Jagną.

Jie atėjo vėlai, jau po vakarienės, nes senis ilgai priešinosi Juzės prašymams ir Nastės įkalbinėjimams, vis laukė, kad Jagna paprašytų, tačiau ši tuoj po pietų gražtai pareiškė, kad eisianti į pasišokimą, jis užsispyręs atsakė, kad nė kojos iš trobos neiškelsiąs, nenuėjęs pas vaitą, tai niekur neisiąs.

Ji daugaiu nebeprašė, tik taip smarkiai įtūžo, kad nė žodeliu nebeatsiliepė, verkšleno sau kerčiose, durimis trankėsi, stoviniavo prieš pirkią šalty ir švaistėsi po trobą nelyginant piktas vėjas, net šaltis nuo jos dvelkė iš pykčio, o kai visi susėdo vakarienės, ji valgyt nėjo, tik ėmė drabužius iš skrynios traukti, taikytis ir puoštis.

Tai ir ką gi galėjo senis padaryti — plūdo, prikaišiojo, gyniojosi neisiąs, bet pagaliau gavo dar labai ją atsiprašinėti ir norom nenorom nuvedė į karčiamą.

Jis ėjo išdidžiai, iškilmingai ir mažai su kuo sveikinosi, nes ir lygių jam nedaug buvo, mat visi stambesnieji gaspadoriai buvo pas vaitą krikštynose; sūnaus jis nepastebėjo, nors labai atidžiai žvalgėsi po minią.

O Antanas jau nenuleido akių nuo Jagusės. Ji stovėjo kaip tik prie šinkoriaus stalo; bernai pripuolė jos kviesti šokti, tačiau ji atsisakinėjo juokaudama ir vogčiomis žvalgėsi tarp žmonių — tokia daili atrodė šiandieną, kad nors vyrai buvo jau ir įkaušę, tačiau žiūrėjo į ją gėrėdamiesi. Ji buvo visų gražiausia. O juk buvo ir Nastė, drabužių raudonumu ir aukštu stotu

į pilrožę panaši, buvo ir Ploškų Veronka, it jurginas raudona ir smarkiai savimi pasitikinti, buvo Sochaitė, mergina ką tik išaugusi, lanksti ir it cukrus saldaus veidelio: buvo ir daugiau dailių, nuaugusių, bernų akis į save traukiančių, pavyzdžiui, tokia Balcerekų Marysė, nuostabiai augalota, balta, mergė kaip ropė ir pirmutinė šokėja kaime,— tačiau nė viena negalėjo susilyginti su Jagna, nė viena.

Ji visas viršijo grožiu, apdarais, išvaizda ir tomis savo žydromis žėrinčiomis akimis, taip, kaip rožė viršija nasturtas, pilrožes, jurginus ir aguonas, kad visiškai menkos jos prieš ją atrodo; taip ir ji viršijo visas ir joms vyravo. Išsipuošusi buvo šiandien kaip per vestuves; sijoną užsivilko ryškiai geltoną, su žaliais ir baltais dryžiais, o liemenę iš žydro aksomo, aukso siūlais išsiuvinėtą ir giliai, ligi pusės krūtinės iškirptą; ant plonučių marškinių, baltutėliais mezginiais juosiančių kaklą ir riešus, užsidėjo koralų, gintarų ir perlų varstes, galvą užsirišo melsva šilkine skarele rožiaspalviais lamstais, o jos galus nuleido ant pečių.

Pačiupo ją moterys liežuviais už tokį išsipuošimą ir kandžių pastabų nešykštėjo, tačiau ji nieko nepaisė; beregint pamatė Antaną ir, iš džiaugsmo nutviskusi tarytum vanduo per saulėlydį, nusigręžė nuo senio, kuriam žydas kažką kalbėjo ir nusivedė į alkierių, o ten jis ir pasiliko.

Aišku, kad Antanas to ir telaukė, nes beregint karčiamos pasieniu prisigavo ir ramiai sveikinosi su jomis, nors Juzka tyčia nuo jo nusigręžė.

— Ar į pasišokimą atėjot, ar į Malgoskos sutartuves?

— Į pasišokimą...— tyliai atsakė Jagna, nes susijaudinimas visiškai nusmaugė jos balsą.

Stovėjo greta kurį laiką be žado tik smalkiai alsavo ir vogčiomis žvelgė vienas antram į akis; šokėjai nustūmė juos prie sienos, Nastę išvedė šokti Simas, Juzka taip pat kažkur pradingo, ir juodu pasiliko vienudu.

— Kasdieną laukiu, kasdieną...— tyliai sušnibždėjo jis.

— Argi galiu išeiti?.. Seka mane...— atrėmė ji virpėdama; jųdviejų rankos kažkaip savaimingai susitiko, jie spaudėsi vienas į antrą šlaunimis, abu išblyško, jiems trūko kvapo, akyse žėrėjo kibirkštys, o širdyje buvo tokia muzika, kad ir neapsakytum.

— Atsitrauk truputį, leisk!..— tylutėliai prašė ji, nes juk aplinkui buvo pilna žmonių.

Jis nieko neatsakė, tik stipriai apkabino ją per liemenį, nustūmė spūstį, išsivedė į ratą ir sušuko muzikantams:

— Obertasą, vyručiai, tik smagiai!

Aišku, kad trenkė jie iš peties, net bosas sustenėjo, juk pažino jį, žinojo, kad įsismaginęs moka visą karčiamą vaišinti!

O paskui jį leidosi šokti ir jo draugai: šoko Plošką, šoko Balcerekas, šoko Gželia, šoko ir kiti, o Matas, kuriam šonai dar šokti neleido,— tik trepseno ir šūkavo dėl smagumo!

Antanas siautė kaip pašėlęs, prasiveržė į priekį, pralenkė visus ir taip smarkiai lėkė pirmoj poroj, kad jau nieko nebeatsiminė ir nieko nebežiūrėjo, nes Jagusė spaudėsi saldžiai prie jo ir kas kartą vis kvapą gaudydama prašė:

— Dar, Jantosi, dar truputį!

Ilgai jie šoko, tiek tepasilsėjo, kol kvapo kiek atgavo, ir vėl leidosi šokti, nežiūrėdami, jog žmonės

jau domisi jais, kažką šnibždasi, raukosi ir balsiai prikaišioja.

Tačiau Antanui šiandie buvo vis vien; kai tik pajuto ją prie savęs, kai prispaudė ją taip, jog ji net įsirėžė ir primerkė tas savo meilias, žydras akis, jis visiškai užsimiršo! Džiaugsmas širdy kunkuliavo ir tokia linksmybė, lyg būtų pavasario diena išaušusi. Užmiršo žmones ir visą pasaulį, kraujas užvirė, ir kilo tokia išdidi, nenuolanki galia, jog net krūtinę jam plėšė! O ir Jagusė buvo tarytum paskendusi džiaugsme ir užmaršty! Jis nešiojosi ją nelyginant slibinas; ji nesipriešino jam, nes kaipgi, argi būtų galėjusi, juk jis suko ją, nešė, spaudė taip, jog tarpais jai temo akyse ir ji pamiršo visą pasaulį, o linksmybė, jaunatvė ir džiaugsmas taip kunkuliavo, kad ji jau nieko nebematė, tik tuos juodus jo antakius, tas gelmingas akis ir tas lūpas, raudonas, traukiančias!

O smuikai rėžė liepsningai, dejavo ir skrido tarytum rugiapjūtės vėjas karšta dainele, nuo kurios kraujas virto ugnimi ir širdis virpėjo linksmybe ir jėga; o bosai baubė šoksmingai į taktą taip, jog kojos pačios lėkė ir kulnimis trankėsi; fleita švilpavo ir masino, nelyginant strazdas pavasarį, ir tokiu kvaituliu vėrė, taip širdį džiugino, net šiurpuliai ėjo, galvos svaigo, kvapo stigo, o drauge kilo noras verkti ir juoktis, ir šaukti, ir glausti prie širdies, ir bučiuoti, ir skristi užmaršty kažkur, į platųjį pasaulį,— tad ir šoko visi taip liepsningai, jog net karčiama drebėjo ir virpejo statinės draug su muzikantais.

Apie penkiasdešimt porų sukosi tame didžiuliame rate, sverdinėjančiame nuo vienos sienos prie kitos, dainuojančiame, girtame linksmybe ir tokia galia, kad buteliai griuvinėjo, lempos geso, naktis ir virpanti tamsa jas gaubė, nes vien tik nuodėguliai krosny, išpūs-

čioti vėtros smarkumo, žarstė kibirkštis ir liepsnojo kruvina šviesa, kurioje vos šmėkščiojo susipiakęs žmonių kamuolys, besisukąs aplinkui tokia spūstimi, kad nei akimi įžvelgsi, nei išskirsi, kur čia vyras, o kur moteris! Milinės plevėsavo aukštai tarytum balti sparnai, sijonai, kaspinai, skarelės, įkaitę veidai, žerinčios akys, pašėlę trepsėjimai, dainelės, šūksniai — visa tai drauge susipynė, sukosi ratu lyg vienas verpstas, nuo kurio sklido didžiulis riksmas ir skrido pro atdaras priemenės duris į apsnigtą, speiguotą žiemos naktį.

O Antanas vis šėlo prieky, trankėsi kulnimis visų garsiausiai, sukosi kaip viesulas, tarpais taip pripuldamas prie žemės, jog visi manė: štai griūs! Kur tau! Jau vėl jis stovi, jau vėl lekia, vėl šaukia, tarpais kokią dainelę muzikantams sviedžia; kiti jau pavargę nustojo, o net ir muzikantams rankos nutirpo, tačiau jis pinigų jiems mėtė, ragino griežti ir šoko; pagaliau juodu tik kone vienudu rate beliko.

Aišku, bobos jau garsiai stebėjosi tokiu siautimu, lingavo galvas, malė liežuviais ir gailėjosi Borynos, net pagaliau Juzka, pikta ant Antano, o dar labiau ant pamotės, nulėkė pas senį.

— Tėve, taigi Antanas šoka su pamote, kad net žmonės stebisi! — sušnibždėjo ji .

— Tegu sau šoka, tam juk ir karčiama! — atrėmė jis ir vėl ėmė muštis stikliukais su šaltyšium ir kalviu ir kažką pasakoti.

Juzka grįžo nieko nepešusi, tačiau ėmė atidžiai juos sekti, nes juodu pašokę stovėjo prie šinkoriaus stalo dideliame merginų ir bernų būryje. Jiems ten buvo linksma, nes Jambrožis, jau visiškai girtas, tokias pasakėles pasakojo, jog merginos net prijuostėmis dangstėsi, o bernai balsu juokėsi ir dar vienu kitu žodžiu pritarinėjo. Antanas vaišino visus alumi, pats pirmas gė-

rė, ragino gerti, globstė ir bučiavo bernus, o merginoms saujomis kaišiojo į užančius saldainių, kad ta proga galėtų ir Jagusei įdėti, ir nors privargęs, juokėsi visų garsiausiai ir plačiai kalbėjo.

Ir kiti karčiamoj smarkiai linksminosi, žmonės jau įsismagino ir įkaito, tokios poros nuolat šoko, o kiti būriavosi kur tik galėdami, šnekučiavosi, gėrė, broliavosi vieni su kitais ir visa širdimi džiaugėsi. Žepkų šlėktos taip pat atsikėlė nuo savo stalo, nes degtinę begerdami buvo jau susibičiuliavę su lipciečiais, o kai kurie ir šokti ėjo; merginos neatsikalbinėjo, nes jie gražiau mokėjo elgtis ir mandagiai kvietė.

O Antano draugija linksminosi skyrium, nes ten buvo vien jaunimas ir kilmingiausi iš viso kaimo; o jis pats, kad ir su visais šnekučiavosi, nieko jau nebepaisė ir šiandien stačiai lyg užmiršo, nieko jau nežiūrėjo, su nieku nesislėpė, nes ir nebebūtų įstengęs,— tad ir nekreipė dėmesio, kad žmonės aplinkui akylai žiūri ir ausylai klausosi.— A jau! Man tai nė už ką! — vis šnibždėjo jis jai į ausį, spaudė ją prie sienos, glėbesčiavo ir vargais negalais valdėsi nebučiavęs! Tik jo akys beprotiškai lakstė ir krūtinėj augo tokia audra, jog būtų ryžęsis į viską, kad tik tuojau, nes matė jos žydrose liepsningose akyse nustebimą ir meilę! Tad ir augo jis vis labiau, pūtėsi ir šūkavo tarytum viesulas, besirengiąs griebti! Be to, smarkiai gėrė ir Jagusę gerti vertė, net jai galva apsvaigo, ir ji nežinojo kas jai darosi, tik tarpais, kai muzika nutildavo ir karčiama truputį aprimdavo, ji kiek atsipeikėdavo, tąsyk apimdavo ją baimė, ji nustebusi dairydavosi, lyg išsigelbėjimo ieškodama, net ir pabėgti trokšdavo, tačiau jis stovėjo greta ir taip žiūrėjo, toks karštis nuo jo dvelkė, tokia meilė joje tvino, jog ji tuo pat akimirksniu vėl viską miršo.

Tai truko gana ilgai, nes Antanas jau ir degtine visą kompaniją pavaišino. Žydas noriai jam davė ir kiekvieną kvortą du kartu ant durų rašė.

O kai visai kompanijai ėmė galvos svaigti, visi būriu nuėjo šokti, truputį išsipagirioti; aišku, Antanas su Jaguse šoko pirmieji.

Tuo tarpu iš alkieriaus išėjo Boryna, jį atsivedė pasipiktinusios moterys, jis pasižiūrėjo ir beregint viską suvokė; jį apėmė pašėlęs pyktis, tad sukando dantis, užsisegė milinės kilpas, užsismaukė kepurę ir ėmė grūstis prie jų. Visi traukėsi jam iš kelio, nes buvo išbalęs kaip siena ir nuožmiai žybčiojo akimis.

— Namo! — pasakė jis garsiai, kai juodu prilėkė, ir norėjo čiupti ją už rankos, tačiau tą pat akimirksnį Antanas ją vietoj apsuko ir nukūrė toliau, ir veltui ji stengėsi iš jo ištrūkti.

Tąsyk Boryna prišoko, perskyrė ratą, išplėšė ją iš Antano glėbio, jau nebepaleido ir, net nepažvelgęs į sūnų, išsivedė iš karčiamos.

Muzika staiga nustojo griežusi, apsiautė ūmi tyla, visi net sustojo tarytum į žemę įkasti, niekas nė žodelio nepratarė, nes suprato, kad vyksta kažkas baisaus, kai Antanas puolė vytis, išblaškė nuo kelio žmones kaip javų pėdus ir išbėgo iš karčiamos; tačiau vos tik apipūtė jį šaltis, jis užkliuvo už gulinčio prieš trobą rąsto ir griuvo į sniegą; netrukus betgi atsikėlė ir pasivijo juos kelio posūky palei tvenkinį.

— Eik sau savo keliu ir neužkabinėk žmonių! — sušuko senis, atsigręžęs į jį.

Jagna rėkdama parbėgo į trobą, o Juzka bruko seniui į rankas kažkokį mietą ir šaukė:

— Muškit tą razbainiką, muškit, tėveli!..

— Paleiskit ją, paleiskit! — vapaliojo Antanas visai be sąmonės ir artinosi sugniaužęs kumščius, pasirengęs muštis.

— Sakau tau, traukis, nes kaip Dievą myliu, nudėsiu vietoj kaip šunį! Girdi! — vėl sušuko senis, pasi-

rengęs viskam; Antanas nesąmoningai atsitraukė; nusviro jam rankos, smogė jį tokia didelė baimė, kad ėmė drebėti, o senis iš lėto nuėjo į namus.

Jau nebešoko vytis, stovėjo drebėdamas, apkvaišęs ir vadžiojo tuščias akis aplinkui; nieko jau nebebuvo, aiškiai švietė mėnulis, kibirkščiavo sniegas ir visur driekėsi niauri baltuma. Jis nieko nebesuvokė kas atsitiko; tik jau karčiamoj kiek atsipeikėjo; mat ten jį nusivedė draugai, šokę jam į pagalbą, nes pasklido gandas, kad jis su tėvu mušasi.

Kaip tik ir pasilinksminimas karčiamoj jau pasibaigė, žmonės skirstėsi namo, nes jau buvo vėlu, karčiama sparčiai tuštėjo, tik keliuose kurį laiką aidėjo šūksmai ir dainos, pasiliko tik Žepkų vyrai, kurie ketinočia nakvoti, ir ponas Jackus, kuris griežė jiems smuiku tokias liūdnas giesmes, jog jie sėdėjo užstalėj atsirėmę alkūnėmis ir gailiai dūsavo, na, ir dar Antanas kiūtojo vienišas kerčioj, nes visi jį paliko, negalėdami su juo susikalbėti, mat jis nieko jiems neatsakinėjo. Sėdėjo toks apmiręs ir visa užmiršęs, jog veltui žydas jam vis minėjo, kad karčiamą uždaro, jis nieko nebegirdėjo ir nebesuprato; atsipeikėjo tik išgirdęs šnekant Hanką, kuriai žmonės pranešė, kad jis vėl susimušęs su tėvu.

— Ko tau reik? — paklausė jis.

— Eik namo, jau vėlu,— prašė ji, vos sulaikydama ašaras.

— Eik sau pati, su tavim neisiu! Sakau tau, atstok! — grasinamai sušuko, o paskui staiga, nežinia kodėl, pasilenkė prie jos ir tiesiai į veidą pasakė: — Kad mane grandinėm apkaustytų, kalėjime uždarytų,— vis vien būčiau laisvesnis negu su tavim, girdi, laisvesnis!

Hanka gailiai apsiverkė ir išėjo.

Ir jis dabar jau pakilo, išėjo į lauką ir nupėsčiojo į malūną.

Naktis buvo giedra, mėnulio nušviesta, medžiai klojo ilgus, visiškai mėlynus, sidabrinius šešėlius speį-

gas taip spaudė, kad tarpais vis buvo girdėti tvorų pokšėjimas ir tarytum tylus, šiurpus kauksmas sklido per kibirkščiuojantį sniegą; negyva, sušalusi tyla gaubė visą pasaulį, kaimas jau miegojo, nė vienas langas nebežybčiojo žiburiu, net šuo nelojo, nė malūnas netratėjo, nieko — tik nuo karčiamos pusės skrido kimi Jambrožio daina,— tas, savo papročiu, dainavo vidury kelio, tačiau silpnai, tarytum pro miegus.

Antanas sunkiai ir lėtai vilkosi palei tvenkinį, stoviniavo, dairėsi be sąmonės, baimingai klausėsi, nes vis dar tebeūžė galvoje baisingi tėvo žodžiai, nes vis dar tebematė įtūžusias jo akis, veriančias jį nelyginant peiliai, net nesąmoningai traukėsi; baimė smaugė jį už gerklės, širdis tirpo, plaukai šiaušėsi — o iš atminties nyko įširdimas, nyko meilė, nyko viskas, ir likosi vien mirtina baimė, virpantys išgąsčiai, gailus bejėgiškumas...

Pats nežinojo, kada pasuko į namus, tuo tarpu nuo bažnyčios pasigirdo skausminga rauda ir garsūs skundai; po kryžium, stovinčiu ties šventoriaus vartais, kažkas gulėjo ant sniego paslikas; tvoros šešėlyje nieko negalima buvo įžiūrėti, tad jis pasilenkė, manydamas, kad čia gal koks svetimas užklydėlis, o gal kas girtas — tačiau ne, tai Hanka gulėjo, maldaudama Dievo gailestingumo.

— Eikš namo, šitoks šaltis, eikš, Hanusel — prašė jis, nes jam nuostabiai susigraudino siela, o kad ji neatsiliepė, tai jėga pakėlė ją ir nusivedė namo.

Nieko nebesikalbėjo, nes Hanka graudžiai verkė.

VIII

Pas Borynus po tos šventės buvo kaip kapuose — nei ašarų, nei šauksmų, nei plūdimų, vien slogi tyla, grėsmingai tykojanti ir pilna tramdomo pykčio bei širdgėlos.

Visi namai nutilo, apsitraukė niaurumu ir gyveno nuolatinėj baimėj ir laukė kažko baisaus — tarytum po stogu, kuris kiekvieną akimirksnį gali griūti ant galvos.

Senis, grįžęs namo, ir net paskui, rytojaus dieną, nė pusės žodelio Jagnai nepasakė, net ir Dominikienei nesiskundė, lyg nieko nebūt atsitikę.

Tačiau jis apsirgo nuo tų slepiamų viduje pykčių ir negalėjo iš lovos pakilti, nes vis tąsė jį vemti, šoną varstė diegliai ir kankino karštis.

— Ne kas kita, tik kepenys prikepė, o gal gumbas nusileido! — tarė Dominikienė, trindama jam šonus karštu aliejum; jis nė atsiliepti neatsiliepė, tik skausmingai stenėjo ir atkakliai žiūrėjo į lubas.

— Tai ne Jagusės kaltė, ne! — prakalbo ji tyliai, kad kiti troboj neišgirstų, nes buvo be galo susirūpinusi, kad jis nė žodžio jai nesako apie vakarykštį atsitikimą.

— O kieno gi? — sumurmėjo jis.

— O ką gi ji kalta? Pats palikai ją vieną ir nuėjai į alkierių gerti, muzika griežė, visi šoko, linksminos, tai ką, ar ji kaip kokia ašvienė turėjo kerčioj stovėti, juk ji jauna, sveika ir linksmybės jai reikia. Priverte jis ją, tai ir išėjo šokti. Ar galėjo neiti? Kiekvienas karčiamoj turi teisę vesti šokti, kuri tik jam patinka, tai vis iš pykčio ant jūsų, iš pykčio!

— Trinkit ir padarykit, kad greičiau pasveikčia, o proto manęs nemokykit, pats gerai žinau, kaip buvo, nereikia man jūsų pasakojimų.

— Jeigu jau toks gudrus esat, turite žinoti, kad jaunai, sveikai moteriai taip pat linksmybės reikia! Ji ne senė kokia, ne kelmas, ištekėjo, tai vyro jai reikia, o ne senio rožančiui kalbėti, ne!

— Tai kodėl gi leidot ją už manęs? — šovė jis pašaipiai.

— Kodėl? O kas gi cypė kaip šuo? Ne aš jus prašiau, kad ją imtumėt, ne aš piršau ir ne ji pati! Būt galėjusi ištekėti už kiekvieno kito, ir iš pirmųjų kaime, tiek jų buvo...

— Būti buvo, tik ne ženytis...

— O kad jumi liežuvį susuktų už tokį šunišką lojimą!

— Teisybė nusvilino jus kaip dilgėlė, kad taip pašokot!

— Tai bjaurus melas, neteisybė! Melas!

Jis užsitraukė duknas ant krūtinės, nusigręžė į sieną ir jau nė žodžio nebeatsiliepė į jos karštą įrodinėjimą, ir tik tąsyk, kai ji prapliupo verkti, kandžiai sušnibždėjo:

— Kai boba kultuve nieko padaryti negali, tai mano, kad ašaromis įveiks!

Jis gerai žinojo, ką pasakė, gerai! Štai dabar, kai negalėjo iš lovos pakilti, dažnai ateidavo jam į galvą, ką apie ją anksčiau žmonės kalbėjo; jis svarstė viską, dėliojo į krūvą, gretino, galvojo — ir toks pyktis jį vėrė, toks pavydas graužė, kad net negalėjo nugulėti, blaškėsi lovoj, tyliai plūdo, čia vėl grįžėsi veidu į trobą ir piktomis, vanagiškomis akimis sekiojo Jagną... o ji buvo kažkokia išblyškusi, sumenkusi, lyg mieguista vaikščiojo po trobą, vis žvilgčiojo į jį giliomis nu-

skriausto kūdikio akimis ir taip dūsavo, kad jam net pagailo jos ir širdis kiek atlyžo, tačiau ir pavydas augo dar didesnis.

Taip truko kone visą savaitę, net jau ir troboj buvo sunku ištverti, juk ji buvo labai jautrios sielos — kaip gėlė, kuri šalčiui dvelktelėjus beregint susitraukia ir virpa iš skausmo. Jagusė menko akyse, nebegalėjo miegoti, valgyti nelindo, sunku jai buvo nusėdėti vietoje ir darbą dirbti, nes viskas biro iš rankų ir baimė nuolat sekiojo, nes kaipgi: senis vis tebegulėjo ir dejavo, gero žodžio jai nesakė ir vis kaip koks galvažudys į ją žvilgčiojo. Ji nuolat jautė jo akis į ją atkreiptas, nuolat, kad jau ir ištverti nebegalėjo. Gyvenimas pasidarė jai grasus, nes ir neapsakomas maudulys apėmė; mat nieko nežinojo, kas Antanui yra; jis nesirodė per tą savaitę, nors ji ne kartą sutemus mirtinoj baimėj lakstė prie stirtos! O pasiklausti nedrįso. Jau taip jai įgriso troboj, kad po keletą kartų per dieną bėgdavo pas motiną, tačiau Dominikienė mažai tesėdėjo troboj, ligonis vis lankė arba bažnyčioj tūnojo, o jeigu būdavo namie, tai rodydavo jai rūstų veidą ir karčiai prikaišiodavo; o vaikinai taip pat slankiojo apsiblausę, pikti ir susirūpinę, nes senė Simą mintuvu išvanojo, kam jis per Tris Karalius pragėrė karčiamoj net keturis auksinus. Jagusė užsukdavo ir pas kaimynus, kad kaip nors dieną prastumtų, tačiau ir ten jai nebūdavo gera; aišku, varyt jos nevarė, bet košė žodžius pro dantis, kietai į ją žvilgčiojo ir visi kaip vienas apgailestavo senio ligą, sielojosi ir dejavo, kad tokie dabar bjaurūs laikai užėję.

Juzka taip pat kuo tik galėdama skaudino ją kiekviename žingsny, net ir Vitekas bijojo saviškai plepėti šeimininkui esant, tad ir žodžio nebuvo su kuo persitarti; tiek teliko paguodos ir minčių išblaškymo, kad

vakarais po darbo Petrekas tyliai grieždavo smuiku arklidėj, nes troboj senis neleido.

O žiema laikėsi smarki, speiguota ir vėjuota; reikėjo vis troboj sėdėti!

Tik kartą šeštadienį senis, kad ir ne visai dar pasveikęs, nusirito nuo lovos, šiltai apsitaisė, nes speigas buvo žvarbus, ir išėjo į kaimą.

Jis lankėsi pas įvairius žmones, čia lyg sušilti, čia su kokiu reikalu, nes ir su tais dabar noriai bendravo, kuriuos anksčiau be žodžio aplenkdavo, ir visur pirmas pradėdavo kalbėti apie atsitikimą karčiamoj ir visą dalyką juoku vertė, linksmai pasakodamas, kaip smarkiai buvo įkaušęs ir dėl to sirgęs.

Stebėjosi tuo žmonės, teigė, galvas linkčiojo, tačiau niekas nesidavė mulkinamas. Gerai juk pažino nenuolaidų jo išdidumą, žinojo, kad jis, kartą užsispyręs, net ugnimi svilinamas neišsižiotų; neužmiršo, kaip jis pūtėsi prieš kitus, didžiavosi ir didžiai sergėjosi, kad neimtų valkioti jo liežuviais.

Suprato taip pat, kad jis stengiasi užbėgti už akių liežuviams ir užtrinti jau pasklidusius.

Senis Simonas, šaltyšius, savo papročiu stačiai žėrė jam teisybę į akis:

— Kalbėk, kalbėk, o teisybės nepaslėpsi! Žmonių kalbos — kaip ugnis: nagais neužgesinsi; pati turi išdegti! O tik tiek jumi priminsiu, ką jau prieš jūsų vestuves sakiau: kai senas jauną ima, velnias rankas trina!

Jis papyko ir grįžo tiesiai namo, o Jagusė, manydama, kad jeigu jau jis atsikėlė, tai viskas praėjo ir bus po senovei, lengviau atsiduso ir ėmė jį kalbinti, į akis jam žvilgčioti, meilintis ir troboj saldžiai čiulbėti, kaip anksčiau... Tačiau jis beregint ją nutildė tokiais rūsčiais žodžiais, jog ji net nutirpo iš baimės; o paskui

jau pasidarė kitoks: nebeglamonėjo jos, nebemylavo, nebesistengė atspėti jos norų nei jos malonės nusipelnyti ir tik griežtai, lyg kokią mergą, vis plūdo už netvarką ir vertė dirbti.

Nuo to momento jis viską vėl iš naujo į rankas suėmė, žiūrėjo ir iš saujos nebepaleido. Kai tik pasveiko, kiauras dienas kūlė su Petreku ir jaujoj triūsė prie grūdų, bemaž nė žingsnio nežengdamas iš sodybos, net ir vakarais troboj sėdėjo, taisydamas pakinktus arba ant ožio drožinėdamas visokius ūkiškus rakandus, ir taip saugojo Jagusę, jog ji nė žingsnio negalėjo žengti jam nematant; net šventadienius jos drabužius užrakino ir raktą nešiojosi su savimi.

Prisikentėjo ji, oi kiek prisikentėjo! Nes to dar maža, kad jis dėl bet ko plūsdavo ir gero žodžio netardavo, bet visa taip darė, lyg ji nebūtų gaspadinė, vien Juzkai duodavo savo nurodymus, kas ir kaip turi būti dirbama, su Juzka kalbėdavosi apie visokius reikalus, kurių mergaitė ir suprast nesuprasdavo, ir Juzkai liepdavo visko žiūrėti!

O Jagnos tarytum nė būti nebuvo, ji kiauras dienas verpė, vaikščiojo kaip apkvaišusi arba pas motiną bėgiojo pasiskųsti ir pasiguosti. Tačiau senė nieko nepagelbėjo, nes jis griežtai jai pasakė:

— Buvo ponia, darė ką norėjo, nieko jai nestokojo, o kad nemokėjo to įvertinti — tegul dabar kitko paragauja! O jum sakau: pasakykit jai, kad kol kojas dar pavelku, savo naudą ginsiu ir neleisiu, kad iš manęs juoktųs kaip iš kokios baidyklės,— įsikalkit tai sau į galvą.

— Bijokit Dievo, taigi ji nieko blogo nepadarė!

— Būtų padariusi — ne taip kalbėčia ir ne taip pasielgčia! Gana to, kad su Antanu zulinosi!

— Karčiamoj, šokant, juk prie visų akių!

— Taigi, tiktai karčiamoj! Taigi!..— mat jis susiprotėjo, kad tąsyk, kai tarputvoriuose rado jos skarelę, ji turbūt su Antanu buvo susitikusi.

Tad nesidavė įtikinamas, niekuo netikėjo ir griežtai laikėsi savo nusistatymo, o pagaliau pasakė:

— Aš žmogus geras, taikus, visi tai žino, bet jei kas mane pliekia botagu — aš atsilyginu vėzdu.

— Muškit, kas jum kaltas, bet neskriauskit niekuo nedėto, nes iš kiekvienos skriaudos kerštas auga.

— Kas savo gina, tas neskriaudžia!

— Kad tik laiku pamatytumėt, kada tai savasčiai galas ateis!

— Matau, grasinat!

— Savo tik sakau, o jūs per daug savim pasitikit. Neužmirškit: juokiasi puodas, kad katilas juodas!

— Užteks jau man jūsų pamokymų ir patarlių, savo protą turiu! — supyko jis.

Tuo ir baigėsi, nes Dominikienė, matydama jo užsispyrimą ir nenuolaidumą, nebekėlė daugiau to dalyko, tikėdamasi, kad tai savaime praeis ir kaip nors susitvarkys, tačiau jis nė vieną dieną nenusileido, užsikirto ir net gardžiavosi tuo savo įtūžimu, ir nors kartais naktį, išgirdęs Jagusę raudant, nesąmoningai pašokdavo bėgti pas ją, tačiau laiku susivaldydavo, apsimesdavo, kad atsikėlė pro langą pažiūrėti arba patikrinti, ar užrakintos durys.

Taip traukėsi be perstogės gal kokias dvi savaites. Jagnai buvo liūdna, nuobodu ir taip bloga, jog vos begalėjo ištverti; nedrįso į žmones pažvelgti, gėda jai buvo prieš kaimą, nes juk visi puikiai žinojo, kas ten pas Borynus darosi!

Namai visiškai apsiniaukė, visi slankiojo tarytum šešėliai.

Teisybę pasakius, maža kas beužsukdavo, nes kiekvienas ligi valios turėjo savų barnių! Vaitas taip pat nesirodė, papykęs, kam Boryna nėjo į kūmus; tik Dominikienės berniokai kartais užeidavo, Nastė Golombaitė verpti atbėgdavo; tačiau toji labiau pas Juzką ir su Simu susitikti, tad iš jos menka paguoda tebuvo; tarpais ir Rokas užsukdavo, bet matydamas piktus, paniurusius veidus trumpai tesėdėdavo.

Tik vienas kalvis kas vakarą lankėsi, ilgai sėdėdavo, kiek tik galėdamas kiršino senį prieš Jagną ir iš naujo senio malonę sau pelnė; aišku, kad ir Jagustynka dažnai užsukdavo, noriai savo trigrašį prikišdama ten, kur kiti barėsi. Dominikienė taip pat kasdien ateidavo ir kasdien vis kaldavo, kad Jagna veiktų senį nusižeminimu.

Bet kas iš to, kad Jagna negalėjo nusižeminti, nieku gyvu negalėjo — priešingai, joje kilo maištas ir pyktis vis dažniau ją draskė. Daug čia prisidėjo Jagustynka, nes ji kartą taip pasakė:

— Jaguse, taigi man taip tavęs gaila, kaip tikros savo dukrelės! Tas senas šuo skriaudžia tave, o tu kaip avinėlis kenti! Ne taip daro kitos moterys, ne!

— O kaipgi? — paklausė Jagusė gana smalsiai, nes jai be galo jau buvo įgrisusi toji būklė.

— Piktumo gerumu neįveiksi, tik dar didesniu piktumu! Per mergą jis tave laiko, o tu nieko! Drabužius tavo užrakino, kiekvieną žingsnį seka, doro žodžio neprataria, o tu ką? Dūsauji, kankinies ir Dievo malonės lauki! Kol žmogus nieko nepradės, tai ir Dievas nepadės! Kad taip man, tai žinočia ką daryti! Juzkai kailį išperčia, kad nešeimininkautų troboj, juk tu gaspadinė esi; jau trobos tai neužleisčia nieku gyvu! Jeigu jis nori karo, tegu būna karas, kol jam atsirūgs! Taigi, leisk tik vyrui ponauti, beregint muštis imsis ir kaži kuo baigsis!

— O visų pirma,— ji nuslopino balsą ir sušnibždėjo jai į ausį,— nujunkyk jį kaip veršį nuo karvės, neprisileisk nė artyn prie savęs, kaip šunį prie slenksčio laikyk! Tuoj pamatysi, kaip sušvelnės ir pasidarys geras!

Jagna pašoko nuo verpsto ir užsidengė išraudusį veidą.

— Ko sarmatijies, kvaile? Čia nieko blogo! Visos taip daro ir darys, ne aš pirma išsigalvojau tokį būdą! Juk žinoma, kad sijonu vyrą toliau nuvesi negu šunį spirgais, nes šuo greičiau susipranta! O senį lengviau negu jauną, nes senis godesnis ir sunku jam svetimose trobose eibes krėsti! Padaryk šitaip, ir matysi, kad dar ačiū man pasakysi! O to, ką šneka apie tave ir Antaną, neimk į širdį; kad būtum balta kaip tas šviežias sniegas — vis vien suodžių įžiūrės! Pasauly tokia tvarka, kad jei kuris bus nuolankus, tai jam ir krislo nedovanos, o kuris nepaiso, ką apie jį šneka, yra tvirtas ir išdidus — gali daryti, kas tik jam patinka. Nieks nė žodelio necyptels prieš jį, tik visi gerinsis kaip šunes! Pasaulis priklauso stipriems, nenuolaidiems ir atkakliems! Ant manęs nemaža plepėjo žmonės, nemaža, o ir ant tavo motinos taip pat, mat žinojo, kaip su tuo Flerijonu buvę...

— Nelieskit motinos!

— Tegu būna ji tau šventa! Irgi teisybė, kad kiekvienas kokios šventenybės reikalingas.

Ilgai dar ji kalbėjo, mokė ją ir pamažėli, kad ir neklausta, pasakojo apie Antaną, ką tik galėdama išgalvoti! Jagusė godžiai klausėsi, nė vienu žodeliu nepareiškė savo smalsumo, tačiau tuos patarimus giliai ėmėsi galvon ir visą dieną juos svarstė! O vakare, esant Rokui, kalviui ir Nastei, ji tarė seniui:

— Duokit man raktus nuo skrynios, reikia drabužius išvėdinti.

Jis davė kiek susigėdęs, nes Nastė suprunkštė juoku, tačiau kai Jagna baigė kraustyti, jis ištiesė ranką rakto.

— Ten vien tik mano drabužiai, tai pati juos ir žiūrėsiu! — tarė ji įžūliai.

Ir nuo to vakaro prasidėjo troboj tikras pragaras! Senis nepasikeitė, bet ir ji nenusileido, į kiekvieną žodį atsakinėjo visa kapa, ir taip balsiai, kad net kely buvo girdėti. Kai ir tas negelbėjo, ji ėmė viską tyčia daryti iš pykčio.

Prie Juzkos kibo kiekviename žingsnyje ir kartais taip skaudžiai ją drausdavo, jog mergina verkdama bėgdavo skųstis. Nieko tai nepadėjo, nes Jagna dar labiau siuto, jei kas būdavo ne pagal jos norą. Vakarais ji tyčia eidavo į kitą galą, senį palikdama pirmojoj troboj; ten ji versdavo Petreką griežti ligi vėlybos nakties, pritardama jam dainelėmis; čia vėl sekmadienį pasišvietė kaip begalėdama šauniau ir vyro nelaukusi pati viena išėjo į bažnyčią, stoviniuodama pakeliui su bernais.

Senis stebėjosi tąja permaina, siuto iš pykčio, mėgino nepasiduoti, stengėsi, kad nepasklistų gandai po kaimą, nieko tačiau negalėjo padaryti jos ožiams ir vis dažniau, šventos ramybės dėlei, nusileisdavo.

— Tamstele! Taigi ji atrodė kaip avinėlis, nuolanki kaip avelė, o dabar štai šiaušiasi kaip ešerys! — sušuko jis sykį Jagustynkai.

— Duona ją pučia ir siutina,— atsakė ši pasipiktinusi, nes ji visuomet pritardavo tam, su kuo kalbėdavosi.— Tiek tik jumi pasakysiu, kad kol laikas, reikia kuo kietu ožius lauk varyti, nes paskui ir vėzdu neįveiksi!

— Borynai taip nedaro! — pasakė jis išdidžiai.

— Man atrodo, kad ir Borynams teks to griebtis! — kandžiai sušnibždėjo ji.

Keletui dienų praslinkus po to pasikalbėjimo, tuoj po Grabnyčių, vakare Jambrožis pranešė, kad rytojaus dieną klebonas kalėdos.

Subruzdo visi iš pat ryto tvarkytis, net ir senis, vengdamas barnių, nes Jagna smarkiai burbėjo ant Juzkos, pats ėmėsi valyti sniegą iš tarputvorių; išvėdino trobas, nušlavė nuo sienų voratinklius, Juzka išbarstė geltonu: smėliu priebutį ir priemenę, ir visi ėmė skubiai rengtis šventadieniškai, nes klebonas jau buvo pas artimą kaimyną, pas Balcerekus.

Netrukus ir sustojo kunigo rogės prie gonkų, o jis pats, viršum kailinių užsivilkęs kamžą, lydimas dviejų vargoninkučių, apsitaisiusių kaip mišioms, įėjo į trobą — lotyniškai pasimeldė, pašlakstė ir nuėjo į sodybą trobesių ir viso inventoriaus šventinti. Boryna ėjo pirma ir lėkštėje nešė švęstą vandenį, o kunigas balsiai meldėsi ir viską iš eilės šventino; vargoninkučiai ėjo šalimais, giedodami giesmes ir tankiai skambindami varpeliais, o visi kiti lyg per procesiją ėjo iš paskos.

Baigęs apeigą, grįžo į trobą ir atsisėdo pailsėti, o tuo tarpu, kol Boryna su bernu pylė į roges puspūrį avižų ir ketvirtį žirnių, jis ėmė Juzką ir Viteką klausinėti poterių.

Jie taip sklandžiai bėrė, jog kunigas net stebėjosi ir klausė, kas mokė.

— Poterių išmokė mane Kuba, o katekizmo ir lementoriaus — Rokas! — drąsiai atsakė Vitekas, kunigas net paglostė jam galvą, o Juzė taip neteko drąsos, jog išraudo, apsiverkė ir nė žodžio neiškukčiojo! Kunigas davė jiems po du paveikslėliu ir pamokė, kad klausytų vyresniųjų, poterius kalbėtų ir nuodėmių vengtų,

nes nelabasis kiekvienam žingsny tyko ir į pragarą traukia. O paskui, pakėlęs balsą, jis pažvelgė į Jagną ir rūsčiai baigė:

— Sakau jum, kad niekas nepasislėps nuo Dievo teisingumo akių, niekas! Bijokite teismo ir bausmės dienos, atgailokite ir pasitaisykite, kol laikas!

Vaikai prapliupo verkti, nes pasijuto tarytum bažnyčioj per pamokslą, Jagusei taip pat širdis baimingai plakti pradėjo ir raudonis užliejo skruostus, nes ji gerai suprato, kad tai jai taikoma; tik Motiejui į trobą grįžus, ji tučtuojau išėjo, nedrįsdama pasižiūrėti kunigui į akis.

— Norėčiau su jumi pasikalbėti, Motiejau! — pašnibždėjo kunigas, kai juodu liko vienudu, liepė jam sėstis greta, atsikrenkštė, pavaišino jį taboka, nusišluostė nosį skepeta, nuo kurios, kaip paskui Vitekas papasakojo, dvelkė kvapai kaip iš smilkytuvo, trakštelėjo pirštais ir pradėjo:

— Pasakojo man žmonės, kas karčiamoj įvyko, pasakojo!

— Žinia, visų akyse buvo! — liūdnai pakartojo senis.

— Nevaikščiokit po karčiamas ir moterų ten nesiveskit, tiek ginu, plaučius plėšiu, prašau — vis vien nieko nepadeda, tad ir gavot atpildą, tik Dievui dabar dėkokit, kad didelio grieko ten nebuvo, sakau jum, nebuvo!

— Nebuvo! — Jo veidas pragiedrėjo, nes kunigu tikėjo.

— Pasakojo man, kad griežtai ją už tai baudžiat, negerai darot, neteisingai, o kas neteisybę daro, tas nusideda, sakau jum, nusideda!

— Kur ten, tiktai norėjau ją truputį sutramdyti, tiktai...

— Antanas kaltas, ne ji! — pertraukė jį kunigas šuorais.— Tyčia iš pykčio privertė ją šokti, matyti, norėjo su jumis susivaidyti, sakau jum, kad jis norėjo susivaidyti! — iškilmingai tvirtino, prikalbėtas Dominikienės, kurios žodžiais visiškai pasikliovė.— Taigi, ką gi dar turėjau pasakyti... aha... kumelaitė vaikšto po arklidę, reikia ją uždaryti garde, nes senis arklys gali jai įspirti, ir bus nelaimė, pernai šitaip man kumelaitę pražudė! O kurio ji eržilo?

— Taigi malūninko eržilo!

— Tuoj pažinau iš plauko ir iš žvaigždės kaktoj, puikus kumeliukas! Bet su Antanu būtinai turit susitaikyti, dėl tų vaidų visai vyras pasileido.

— Nesipykau su juo, tai ir taikos jį neprašysiu,— atkariai pasakė senis.

— Aš patariu jum kaip kunigas, o jūs padarysit taip, kaip sąžinė jum lieps, bet sakau jum, kad per jus žmogus skursta ir žūsta; dar ir šiandien man sakė, kad jis nuolat karčiamoj sėdi ir visus bernus drumsčia, prieš vyresnius kiršina ir, sako, jie kažką prieš dvarą ketiną daryti.

— Nieks nieko man apie tai nesakė.

— Kai nunižusi avis įlįs į būrį, tai bematant visas užkrės! O iš tų sąmokslų prieš dvarą visam kaimui gali būti didelė nelaimė.

Tačiau Boryna apie tuos dalykus nenorėjo kalbėti, tad ir kunigas dar pakalbėjo apie šį ir apie tą, o pagaliau tarė:

— Tik taikingai, mano mieli broliai, taikingai,— pašniaukštė tabokos ir užsimovė kepurę.— Tik taika pagrįstas visas pasaulis, taikingai, gerumu, tai ir dvaras sutiktų su jumis, sakė, minėjo man kažką ponas; jis geras žmogus ir norėtų viską broliškai, taikingai sutvarkyti...

— Vilkas jam brolis, o su vilku geriausia mietu arba geležim...

Kunigas aiktelėjo, pažvelgė jam į veidą, tačiau, susitikęs su jo pilkomis šaltomis, nenumaldomomis akimis ir suspaustomis lūpomis, skubiai nusigręžė ir suirzęs patrynė rankas, nes nemėgo ginčų.

— Jau turiu eiti. Dar jums pasakysiu, kad neprivalote nereikalingu griežtumu baidyti nuo savęs žmonos, ji dar jauna, vėjai galvoje kaip kiekvienai moteriai, tad reikia su ja išmintingai ir teisingai elgtis; vieno reikia nenugirsti, kito neprimatyti, į trečia nekreipti dėmesio — kad tuo būdu apsisaugotum nuo rietenų, nes iš to kyla blogiausi dalykai. Dievas visuomet teikia malonę taikingiesiems, sakau jum, teikia! Kas čia per velnias! — sušuko jis pašokęs, nes gandras, nejudėdamas stovėjęs prie skrynios, iš visos jėgos knebterėjo snapu į žibantį kunigo batą.

— Taigi gandras! Vitekas jį rudenį priglaudė, nes pasiliko paukštis, išgydė jį, vienas jo sparnas buvo nulaužtas, tai dabar tupi sau troboj ir peles gaudo kaip katinas.

— Na, kad žinotumėt, dar nesu matęs prijaukinto gandro, nuostabu, nuostabu!

Jis pasilenkė prie paukščio, norėdamas paglostyti, bet gandras nesidavė paliečiamas, persuko kaklą ir šonu, patykojęs taikė vėl į kunigo batus.

— Žinot ką, man jis taip patinka, jog mielai jį pirkčiau,— gal parduosit?

— Kur čia parduosi, berniukas tuoj nuneš jį į kleboniją.

— Atsiųsiu Valeką jo paimti.

— Jis nesiduos niekam, tik vieno Viteko klauso.

Boryna pašaukė berniuką, kunigas davė jam auksiną ir liepė atnešti gandrą sutemus, kai jau bus grįžęs iš

kalėdojimo; tačiau Vitekas prapliupo žliumbti ir tuoj, kunigui išvažiavus, pasiėmė gandrą į kūtę ir tenai rėkė ir žliumbė kone ligi pat vakaro, senis turėjo diržu jį nuraminti, ir priminti, kad reikia nunešti paukštį. Aišku, berniukas turėjo klausyti, bet širdis taip sopėjo iš gailesčio ir nusiminimo, jog net ir diržų nejautė, vaikščiojo apkvaišęs, užtinusiomis nuo verksmo akimis ir kiekviena proga pripuldavo prie gandro, glėbesčiavo jį rankomis, bučiavo ir kukčiojo, gailiai verkdamas...

Sutemus, kai kunigas jau pargrįžo iš kaimo, Vitekas apsupo gandrą savo trinyčiais, kad nesušaltų, ir drauge su Juzka, mat paukštis buvo sunkus, graudžiai verkdami, nunešė į kleboniją, o Lapa nubėgo drauge su jais ir taip pat kažko liūdnai lojo.

Senis juo ilgiau svarstė kunigo žodžius ir nuoširdžius jo tikrinimus, juo labiau giedrėjo ir pamažu, nepastebimai keitė savo elgesi su Jaguse.

Viskas pamažėli grįžo į senąją būklę, tačiau nebegrįžo į trobą džiaugsmingas klegesys, tas vidujis ramumas ir tylus, gilus pasitikėjimas.

Buvo kaip sumuštam puodui, kuris, kad ir suveržtas vielomis ir iš pažiūros sveikas atrodė, tačiau leido vandenį kažkurioj vietoj, net ir prieš šviesą nebūtum įžiūrėjęs.

Taip ir jų troboj viskas atrodė, nes pro tariamą santaiką neįžiūrimais plyšeliais sunkėsi prisigūžęs nepasitikėjimas, kek išblukę apmaudai ir dar tebegyvi, nevisiškai numarinti įtarimai.

Mat senis, kad ir kaip stengėsi, nepasitikėjimo nenusikratė ir stačiai nenoromis sekė kiekvieną Jagnos judesį, o ji nė vieno akimirksnio neužmiršo jo piktumo ir rūsčių žodžių; nuolat virte virė kerštu, negalėdama pabėgti nuo jo veriančių, sergstinčių akių.

Gal todėl, kad senis ją sergėjo ir ja netikėjo, ji ėmė dar labiau jo neapkęsti ir vis galingiau siela ir širdimi veržėsi į Antaną.

Ji taip gudriai sugebėjo sutvarkyti, jog dažnai matydavosi su juo prie stirtos. Jiems padėdavo Vitekas, kuris visiškai neteko širdies šeimininkui už gandrą, o prisirišo prie Jagnos, nes ji kartais duodavo jam gardesnių pavakarių, riebiau užspirgindavo viralą, o ir nuo Antano dažnai gaudavo po keletą skatikų. Bet labiausiai padėdavo jiems Jagustynka; toji taip mokėjo nusipelnyti Jagnos malonę ir tokį pasitikėjimą įgijo Antano širdyje, jog be jos pagalbos stačiai būtų buvę neįmanoma susitikti. Ji perdavinėjo vienam nuo antro žinias, ji sergėjo juodu nuo senio ir saugojo nuo netikėtumų! Ir darė tai iš grynos pagiežos visam pasauliui! Keršijo kitiems už savo pažeminimą ir skriaudas; ji neapkentė Jagnos ir Antano, bet dar labiau neapkentė senio, kaip pagaliau ir visų kaimo turtingųjų, už tai, kad jie turi visko, o jai net ir kampo stinga, kur galėtų galvą priglausti, ir šaukšto viralo! Tačiau lygiai ir vargšų ji neapkentė ir dar labiau iš jų juokėsi.

Stačiai velnio kūma ji buvo, o gal ir dar kas blogesnio, kaip apie ją žmonės sakydavo.

„Stversis už čiuprų ir susiries kaip pasiutę šunes",— dažnai galvojo ji, be galo patenkinta savo darbais; o kadangi žiemą nedaug tebuvo ko veikti, tai slankiojo po trobas su verpstu, klausėsi ir kiršino vienus prieš kitus, iš visų lygiai juokdamasi. Niekas nedrįso uždaryti jai durų, nes bijojo jos pikto liežuvio, o labiausiai todėl, kad blogas akis turėjo... Ji užsukdavo ir pas Antanus, tačiau dažniausiai susitikdavo su juo, kai jis grįždavo iš darbo, ir pašnibždėdavo jam į ausį naujienas apie Jagną.

Kartą, gal po poros savaičių nuo kunigo kalėdojimo pas Borynus, ji pačiupo Antaną prie tvenkinio.

— Žinai, senis smarkiai puolė tave prieš kunigą.

— Tai ką gi jis prilojo? — nerūpestingai paklausė Antanas.

— Kad žmones drumsti prieš dvarą, kad reikia tave stražnikams įduoti ir dar visokių...

— Tegu pamėgina! Kol mane paimtų, tokį raudoną gaidį paleisčiau jam į stogą, kad nė sveiko akmens nebeliktų! — aistringai sušuko jis.

Ji tučtuojau nulėkė su ta naujiena pas senį; jis ilgai galvojo, o paskui tyliai pasakė:

— Tai panašu: toks razbainikas, panašu.

Ir daugiau nieko nepasakė, nenorėjo su boba prasidėti ir širdį jai atverti, tačiau vakare, atėjus Rokui, jis pasisakė jam.

— Netikėkit viskuo, ką Jagustynka plepa — ji nedora moteris!

— Gal tai ir netiesa, bet buvo tokių atsitikimų. Juk senis Pričkus padegė ūkį savo svainiui, kad tas nuskriaudė jį, kai dalijosi; sėdėjo už tai kalėjime, bet padegti padegė. O ir Antanas gali taip padaryti, turbūt bus ką prasitaręs, iš piršto juk ji neišlaužtų.

Rokas, geras žmogus būdamas, dėl to susisielojo ir ėmė įkalbinėti:

— Susitarkit, duokit jam kiek žemės, juk ir jis turi gyventi, greičiau susitvarkys, ir nebus jau priežasčių vaidams ir kerštavimui....

— Ne, kad ir visai nusmukčia, kad ir ubagais tektų eit, neduosiu nė rėželio. Kad mane sumušė ir suniekino kaip šunį, dovanočiau,— nors ir sunku,— bet jeigu jis dar ir kitką ketina!..

— Priplepėjo jum, o jūs į širdį imatės!..

— Žinia, tai netiesa, žinia... bet kad tai galėtų atsitikti... net protas temsta ir šaltis kaulus veria, kai pagalvoju... kai pagalvoju, kad tai galėtų atsitikti...

Jis sugniaužė kumščius ir suakmenėjo iš siaubo, vien tik pagalvojęs apie tą galimybę. Jis neko nežinojo, niekad apie tai negalvojo, net buvo tikras, kad Jagusė visai nekalta, tačiau pajuto, jog toje sūnaus neapykantoje turi būti kažko daugiau negu pyktis ir apmaudas dėl žemės, kaą tas įniršis, kurį tada išvydo jo akyse, iš kito šaltinio trykšta, gerai jautė — ir tuo akimirksniu pats pajuto krūtinėj tokią pat šaltą, nenumaldomą ir kerštingą neapykantą; jis kreipėsi į Roką ir tyliai pasakė:

— Per ankšta mudviem abiem Lipcuose!

— Kas jum vėl galvon užėjo, kas? — sušuko išsigandęs Rokas.

— Ir neduok Dieve, kad jis pakliūtų man į nagus tąsyk...

Rokas ramino jį, aiškino, tačiau nieko nepešė.

— Padegs jis man trobas, pamatysit!

Ir nuo to laiko nebeturėjo ramybės. Kiekvieną pavakarę jis saugojo nepastebimai, tykodavo už kampų, apeidavo trobą ir ūkio trobesius, žvilgčiodavo į palėpes, o naktimis dažnai nubudęs ištisomis valandomis klausydavosi ir sulig lengviausiu trakštelėjimu pašokdavo iš lovos ir draug su šunimi aplakstydavo visus užkampius. Kartą jis įžiūrėjo palei stirtą kažkokias įmintas, bemaž užpustytas pėdas, įžiūrėjo dar ir prie perlipos, ir dar labiau sustiprėjo jo tikėjimas, kad Antanas ateina naktimis ir tik laukia progos padegti; kas kita dar nebuvo jam į galvą atėję.

Jis nusipirko iš malūninko labai piktą šunį ir sukalė jam būdą prie pašiūrės, vis erzino jį, mažai esti tedavė, siundė taip, jog naktimis šuo lakstė ir lojo kaip

padūkęs, puldinėjo visus, ne vieną ir gerokai apdraskė, net skųstis dėl to žmonės ateidavo.

Tačiau griebdamasis tokių atsargumų ir taip saugodamas, senis sumenko ir taip suliesėjo, jog diržas ligi pusės šlaunų jam nusmuko; jis pajuodo, susikūprino, pradėjo kojas vilkti ir išdžiūvo it skiedra nuo tų slaptų minčių ir rūpesčių; tik akys jam žvilgėjo tarytum nuo karštligės.

O kadangi jis nieko artyn neprisileisdavo ir neturėjo kam pasisakyti bei išsidejuoti, tai dar labiau jį toji ugnis svilino ir degino.

Ir niekas negalėjo suprasti, kas jam po širdimi glūdi ir graužia.

Kad jis labiau žiūri ūkio, įsitaisė piktą šunį, budi naktimis, tai visi manė, jog dėl to, kad tą žiemą baisiai daug vilkų priviso, ir retai kurią naktį neatsėlindavo jų ruja prie kaimo; dažnai būdavo girdėti juos staugiant, neretai jie pasikasdavo po kūtėmis ir vienur kitur šį tą pagriebdavo. O be to, kaip paprastai į pavasarį, ir apie vagis dažniau gandų sklido; sakė, pavogę vienam Dembicos ūkininkui porą kumelių, Rudkoj meitėlį, kitur karvę — ir it akmuo į vandenį, nė jokio ženklo nelikę! Tad ne vienas Lipcuose pakaušį krapštėsi, apžiūrinėjo spynas ir arklidę saugojo, nes juk Lipcų arkliai visoje apylinkėje buvo geriausi.

Ir taip slinko sau laikas pamažėli, kaip valandos laikrody, nei jo praleńksi, nei sulaikysi!

Žiema vis laikėsi smarki, nors be galo atmainínga; būdavo tokių speigų, kokių nė seniausieji neatminė, čia vėl giliai prisnigdavo, čia vėl užeidavo ištisos savaitės atodrėkio, vanduo telkšodavo grioviuose, o kur ne kur pasirodydavo juodi rėžiai, arba vėl atskrisdavo tokios vėtros, tokios pūgos, kad pasaulio nematyti, o po jų stodavo ramios, tylios dienos ir saulė taip kaitin-

davo, jog keliai knibždėte knibždėdavo vaikų, trobų durys atsiląpodavo, žmones apimdavo džiaugsmas, seniai šildydavosi pasieniais.

Ogi Lipcuose viskas ėjo amžina savo tvarka, kam buvo skirta mirti — tas mirė, kam džiaugtis — tas džiaugėsi, kam vargas — tas dejavo, kam liga — išpažinties ėjo ir galo laukė — ir taip su Dievo pagalba stūmėsi diena po dienos, savaitė po savaitės, kad tik pavasario susilauktų arba kas kam skirta.

Tuo tarpu kiekvieną sekmadienį karčiamoj griaudė muzika, ten ūžė, gėrė, kartais vaidijosi, tarpais už čiuprų tąsėsi, net paskui kunigas iš sakyklos bardavosi, na, ir kitokių dalykų tikdavosi. Buvo Klombaitės vestuvės; tris dienas šoko taip triukšmingai, jog pasakojo, kad Klombas toms vestuvėms iškelti penkiasdešimt rublių pasiskolinęs iš vargoninko. Šaltyšius taip pat ne prastesnes dukters sužieduotuves su Ploška iškėlė. Kitur vėl buvo krikštynų, tačiau tik retkarčiais, dar ne metas — daugelis moterų tik į pavasarį laukėsi.

Maždaug tuo metu mirė senis Pričkus. Tik vieną savaitę tepasirgo, o buvo, vargšelis, šešių dešimtų ir ketverių metų — visas kaimas buvo suėjęs į laidotuves, nes vaikai iškėlė šaunias pakasynas...

O kur susirinkdavo vakarais verpti, ten tiek prieidavo merginų ir bernų, jog darydavosi tokia linksmybė, kildavo tokie juokai ir džiaugsmas — net miela malonu; mat jau ir Matas, visiškai pasveikęs, pirmavo jaunimui ir labiausiai dūko.

Ogi tų kalbų, liežuvių, barnių, vaidų, kaimynų piktumų, naujienų — nuo jų net visas kaimas drebėjo! Kartais užklysdavo koks senis keliauninkas, daug kur buvęs, daug ko matęs, jis pripasakodavo įvairiausių dalykų apie pasaulį ir ištisas savaites kaime išsėdėdavo.

Tarpais ateidavo laiškas nuo kurio vaikino iš kariuomenės, tai kiek čia būdavo skaitymo, tarimosi, pasakojimų, merginų dūsavimų, motinų ašarų — ištisoms savaitėms pakakdavo!

O dar kitokių dalykų! Štai Magdė stojo tarnauti karčiamoj, Borynos šuo sukandžiojo Valeko vaiką taip, jog net bylą grasė iškelti, čia vėl Andriaus karvė užspringo bulve ir Jambrožis turėjo ją pribaigti, Gželia pasiskolino iš malūninko šimtą penkiasdešimt rublių ir užstato atidavė pievą, arba vėl kalvis nusipirko porą arklių, ir žmonės be galo tuo stebėjosi ir ilgai svarstė, o klebonas visą savaitę sirgo ir kunigas iš Tymovo buvo atvažiavęs jo pavaduoti,— čia ir vėl apie vagis kalbėjo, bobos visokių baisių dalykų plepėjo, ir vilkus dažnai minėjo, nes dvare, sako, avis išpjovę, apie pasaulį, apie žmones, o ir apie įvairius kitokius dalykus, kad nei atsiminsi visko, nei išpasakosi! Kasdien vis kas nors naujo, visiems užteko ir dienoms, ir ilgiems vakarams; nes juk žiemą niekam laiko netrūksta.

Tom pačiom pramogom vertėsi ir pas Borynus, tik toks skirtumas, kad senis it akmuo stūksojo troboj, į jokius pasilinksminimus nebevaikščiojo ir moterims taip pat eiti neleido, tad Jagusė visiškai nusiminė, o Juzka kiauras dienas murmėjo iš pykčio, nes jai baisiai įgriso sėdėti troboj; tiek džiaugsmo teliko, kad senis nedraudė vaikščioti pas kaimynus su verpstu, tačiau tik į tas trobas, kur senesnės moterys susirinkdavo.

Tad vakarais visi daugiausia tūnojo namie.

Vieną vakarą, jau vasario pabaigoj, užėjo keletas žmonių ir sėdėjo antrajame gale, nes ten Dominikienė prie lemputės audė drobę, o kiti dėl smarkaus šalčio susibūrė prie krosnies. Jagusė su Naste verpė, net verpstai urzgė, vakarienė baigė virti, Juzka sukiojosi po

trobą, o senis pūtė dūmus iš pypkės į krosnį ir buvo kažko giliai susimąstęs, nes beveik neatsiliepdavo. Bodino visus toji tyla — mat vien tik ugnis spragsėjo, tarpais kerčioj čirškė svirplys, tarpais stukseno staklės, tačiau niekas kažkodėl nė žodelio neištarė, tad Nastė pirma prašneko:

— Ar eisit ryt verpti pas Klombus?

— Kvietė šiandien Marysė.

— Rokas prižadėjo, kad ryt ten iš knygos skaitys pasakas apie karalius.

— Eičiau, bet dar nežinau...— klausiamai pažvelgė į senį Jagusė.

— Ir aš eisiu, tėveli...— prašė Juzka.

Jis nieko neatsakė, nes priebuty smarkiai sulojo šuo, ir beregint įėjo Jasius, pravardžiuojamas Griova.

— Duris uždaryk, varna, juk čia ne kūtė! — suriko Dominikienė.

— Nesibijok, juk tavęs nesuvalgys, ko gi dairais? — klausė Jagna.

— O kad... rasi gandras kur tyko ir dar, ko gera, knabterės man...— mikčiojo, išsigandusiomis akimis dairydamasis į kerčias.

— Oo, gandrą gaspadorius atidavė klebonui, jau nieko jis tau nebepadarys! — sumurmėjo Vitekas.

— O kad nežinau, kam reikėjo jį laikyti, tik žmones skriausdavo!

— Sėskis, netaukšk niekų! — įsakė jam Nastė, rodydama vietą greta savęs.

— A jau, o ką gi jis skriausdavo, gal tiktai kvailius arba svetimus šunis! Vaikštinėjo sau kaip ponas po trobą, peles gaudė, visiems nusileisdavo, o ėmė ir atidavė jį! — priekaištingai šnibždėjo berniukas.

— Tylėk, tylėk, prisijaukinsi pavasarį kitą, kad taip gandrų gaili!

— O neprisijaukinsiu, nes ir šitas bus mano, tegu tik kiek apšyla, jau turiu sugalvojęs tokį būdą, kad jis nebeištvers klebonijoj ir parskris!

Jasius būtinai norėjo sužinoti, koks tasai būdas, tačiau Vitekas burbtelėjo:

— Kvaiša! Vištas sau čiupinėk, manai, kad ką nors geresnio išgalvosi. Kas turi proto, tas ras būdą,— iš kitų nesiskolins.

Nastė sudraudė jį, gindama Jasių, nes jis labai jai rūpėjo; tiesa, jis buvo kvaišas, išsikėtėlis, visas kaimas iš jo juokėsi, bet vienturtis ant dešimties margų, tad mergina taip sau skaičiavo, kad Simas penkis margus teturi, dar nežinia, ar Dominikienė leis man vesti, ir prisiviliojo vaikiną, šis nuolat paskui ją vaikščiojo — o ji laikė jį atsargai, dėl viso ko.

Sėdėjo dabar prie jos, į akis žvilgčiodamas ir galvodamas ką čia pasakius, tuo tarpu įėjo vaitas, mat jau buvo su seniu susitaikęs, ir tuoj nuo pat slenksčio sušuko:

— Kvietimą jums atnešiau, turite rytoj vidudienį būti teisme.

— Apskrity dėl karvės?

— Taip ir čia parašyta, dėl karvės su dvaru!

— Anksti reikia išvažiuoti, nes į apskritį geras kelio galas. Vitek, bėk tuoj pas Petreką, ir surenkit ko reikia. Ir tu važiuosi už liudininką. O Baltrui ar pranešta?

— Buvau šiandien raštinėj ir visiems parvežiau šaukimus, visu būriu važiuosit, bet dvaras kaltas, tai tegu ir moka.

— Kurgi tau nebus kaltas, tokia karvė!

— Eiva į antrą galą, man reik su jumis pasikalbėti! — pašnibždėjo vaitas.

Juodu nuėjo ten ir taip ilgai sėdėjo, jog net ir vakarienę Juzka jiems tenai nunešė.

Jau ne pirmą kartą vaitas jį prikalbinėjo, kad prie jų dėtųsi, kad su dvaru nesipyktų, bylą nutęstų, lauktų, su Klombu ir kitais išvien neitų ir panašiai. Ligi šiol senis dvejojo, svarstė, griežtai neatsakinėjo, bet nei į vieną, nei į antrą pusę nelinko, nes buvo smarkiai papykęs, kad jo ponas tąsyk nepakvietė į pasitarimą pas malūninką.

O vaitas, matydamas, kad nieko nepeš, galop viliojamai tarė:

— Ar žinot, aš, malūninkas ir kalvis padarėm su dvaru sutartį, kad tik mes trys vešim rąstus į lentpjūvę, o paskui lentas į miestą.

— Aišku, žinau, nemaža žmonės keikė jus, kad niekam uždirbti neduodate.

— Manot, daug man rūpi, kas ką plepa, gaila laiko klausytis; o jum noriu pasakyti, ką mes trise nutarėm,— klausykit, ką pasakysiu.

Senis tik akimis žybtelėjo ir laukė, kokia čia vėl bus klasta.

— Mes nutarėm jus priimti į kompaniją. Vežkit ir jūs tiek, kiek ir mes! Jūsų arkliai geri, bernas dykinėja, o uždarbis tikras, mokės nuo kubinių metrų. Kol prasidės lauko darbai, užsidirbsit kokį šimtą rublių.

— Kada pradedat vežti? — paklausė Boryna, ilgai galvojęs.

— O kad ir ryt galima pradėti! Kerta jau arti, keliai ne per blogiausi, tad kol dar rogių kelias tebėra, galima daug suvežti; mano bernas pradės ketvirtadienį.

— Po velniais, kad galėčiau žinoti, kaip baigsis mano byla dėl karvės.

— Tik prisidėkit prie mūsų, tai tikrai gerai baigsis, tai aš, vaitas, jumi sakau...

Senis ilgai galvojo. ir svarstė, atidžiai žiūrėdamas į vaitą, kažką rašė kreida ant suolo, pakaušį krapštėsi, o pagaliau tarė:

— Gerai, vešiu. ir susidėsiu su jumis.

— Kad taip, tai ryt po teismo užsukit į malūną. Pasitarsim dar, dabar aš turiu bėgti, nes kalvis roges man kausto.

Vaitas išėjo, didžiai nudžiugęs, manydamas, kad tuo pasiūlymu senį papirko ir palenkė savo pusėn.

Aišku, malūninkas galėjo su dvaru taikytis, jo žemė buvo nesąrašinė ir miškas jam nerūpėjo; vaitas gyveno ant buvusios vienuolyno žemės, kalvis taip pat, bet ne jis, Boryna! Jis galvojo taip, kad rąstus vežti — vienas dalykas, o byla dėl miško — kitas; kol su ponu susitaikys arba kol ligi karo su juo prieis, praeis daug laiko... o kas jam kenkia, kvailiu pasivertus, aniems teigti, su jais išvien laikyti, kad ir taip jis savo nedovanos, progai pasitaikius; o tuo tarpu ne pro šalį užsidirbti keliasdešimt rublių; arklius ar šiaip, ar taip reikia šerti ir bernui algą mokėti! — jis pats sau šypsojosi, trynė rankas ir murmėjo patenkintas.

— Kvaili jie, bestijos, kaip avinai, manosi, kad mane apmulkino, kvaili.

Grįžo prie moterų didžiai nudžiugęs, Jagusės troboj nebebuvo.

— O kurgi Jagusė?

— Kiaulių liuobti išėjo! — paaiškino Nastė.

Senis linksmai kalbėjosi, juokavo su Jasium ir Dominikiene, tačiau vis neramiau laukė žmonos, nes ji kažkodėl ilgai negrįžo; bet savo nerimo neparodė ir išėjo į kiemą. Daržinėj ant plūkto vaikinai rengė roges rytojaus dienos kelionei, nes reikėjo ant pavažų uždėti

ir pritvirtinti kėbulą. Senis pasižiūrėjo jų darbo, pasikalbėjo su jais, apėjo arklius, užsuko į kūtę prie kiaulių, tačiau Jagnos niekur nebuvo. Atsistojo pastogėj, šešėlyje, ir ėmė laukti. Naktis buvo tamsi, pūsčiojo ir ūžė šaltas vėjas, didžiuliai, sunkūs debesys ištisais būriais ritosi padangėmis, tarpais snigčiojo.

Po geros valandėlės takely nuo perlipos šmėkštelėjo kažkoks šešėlis — senis greitai išlindo, prišoko ir įsiutęs sušnypštė:

— O kur buvai, a?

Tačiau Jagna, kad iš sykio ir nusigandusi, pašaipiai atkepė:

— Eikit pauostyt, lengvai rasit pavėjui! — ir nuėjo sau į trobą.

Jis grįžęs namo nieko apie tai nekalbėjo, o kai jau rengėti gulti, švelniai ir visiškai maloniai, nepakeldamas akių į Jagną, tarė:

— Tai nori rytoj lėkti pas Klombus?

— Jei neginat, tai eisim su Juzka.

— Kad nori, neužlaikysiu... bet mat į teismą išvažiuosiu, tai namai paliks Dievo valiai, geriau būt, kad troboj liktumei...

— Argi negrįšit ligi sutemstant?..

— Taip man rodos, kad tik vėlai naktį teparsirasiu... kaip ir rengiasi snigti, kelias tolimas, labai nepaskubėsi.... bet, kad taip jau labai nori, eik, aš neginu...

IX

Jau nuo pat ryto ėmė pustyti; diena išaušo apsiniaukusi, vėjuota ir didžiai kandi; byrėjo sausas, smulkus ir aštrus sniegas, nelyginant girnų tik aptrintos kruopos; tarpais kildavo vis stiprėjąs vėjas, smarkus, triukšmin-

gas ir netikėtais posūkiais švaistąsis taip, jog tarytum girtuoklis sverdinėjo į visas puses, kaukė, švilpavo ir atšiauriai žarstė sniegą.

Tačiau nežiūrėdami oro, Hanka su seniu Bylica, o draug su jais ir dar keletas kampininkių tuoj po pusryčių išsirengė į mišką sausuolių.

Laikas buvo bjaurus neapsakomai; vėjas draskėsi laukuose, blaškė medelius, dardėjo po kaimą ir vis kėlė sniego debesis, švilpdamas juos suko ir dulkino ant laukų tarytum kokias marškas, pilnas baltų, duriančių spalių, viskas skendo neperžvelgiamoje blandoje ir švilpesiuose.

Išsikapstę iš kaimo, jie nuėjo virtine į tolimus, vos medžių viršūnėmis iš sniego dulksmo kyšančius miškus.

Vėjas vis stiprėjo, pliekė iš visų pusių, šoko, suko ir taip juos plakė, jog vos begalėjo ant kojų išsilaikyti, tik lenkėsi labiau prie žemės, o jis bėgo jiems už akių, plėšė sausą sniegą, sumaišytą su smėliu, ir žarstė į veidus, kad net akis reikėjo dangstytis.

Ėjo tylėdami, nes vėjas smaugė ir draskė žodžius, vaitodami ir rankas sniegu trindami, mat šaltis buvo žvarbus ir kiaurai vėrė menkus jų drabužius; ties akmenų krūvomis ir palei medžius susidarė vėpūtiniai ir ištisais pylimais užstodavo kelią, tad reikėdavo juos kiekvieną lenkti, didžiai ilginant kelionę.

Hanka ėjo pirma, dažnai atsigręždama į tėvą, kuris susikūprinęs, apsisukęs galvą skarele, apsivilkęs senais Antano kailiniais, persijuosęs šiaudų grįžte, vilkosi pačiam gale, vos paeidamas prieš vėją; vėjas be atlydžio smaugė, jis nuolat turėjo sustoti atsikvėpti ir nusišluostyti apsiašarojusių nuo vėjo akių; o paskui tekinas skubėjo, tyliai dejuodamas:

— Einu, Hanuse, einu... Nebijok, neatsiliksiu!

Aišku, geriau jam būt buvę pasilikus ant krosnies, geriau, bet ką gi: kai ji, vargšelė, eina, argi jis drįstų pasilikti nėjęs! O ir troboj toks šaltis, kad ištvert nebegalima, vaikai cypia sušalę, ir valgio jau nebėra kuo išvirti, tad tik sausos duonos teužvalgė... o čia šaltas vėjas lyg lediniais pirštais kaulus čiupinėja...— galvojo jis, kiūtindamas iš paskos.

Žinia, kai vargas už pakarpos nutveria, tai neišsisuksi, žmogau, ne.

Hanka dantis sukandusi ėjo draug su kampininkėmis malkų. Iš tikrųjų, jau taip nusmuko, kad vienoj eilėj ėjo su Pilypiene, su Krakalina, su sene Kobiene ir Magde Kozioliene, drauge su tomis didžiausiomis vargšėmis.

Ji sunkiai dūsavo, sukandusi dantis, ir ėjo, ir jau ne pirmą kartą, ne.

— O tegu sau! O tegu sau! — kietai šnibždėjo ji, kaupdamasi jėgų ir kantrumo.

Reikia — tai ir eina malkų, velka ant kupros, lygiai su ubagėmis kaip Pilypienė, o verkt dėl to neverks, dejuot nedejuos ir niekieno pagalbos neieškos.

O kurgi ir eitų! Manai, padės? Gal tik tars kokį gailestingą žodį, nuo kurio stebiesi, kad kraujas iš širdies neištrykšta... Dievas ją bando, kančias siunčia, tai gal kada ir atlygins... O tegu sau, su vaikais viską ištvers ir rankų nenuleis, o žmonėms gailėti ir juoktis nesileis!

Prisikentėjo ji pastaruoju laiku tiek, kad kiekvienas kaulelis virpėjo ir skyrium lūžo iš skausmo,— prisikentėjo!

Ne dėl to, kad skurdas ir pažeminimas, kad aikis dažnas, kad vaikams pavalgyti vos teužtenka, ne kad Antanas karčiamoj viską prageria su savo bandžiais, šeima nesirūpina, o tarytum nusivalkiojęs šuo, pagužomis

į trobą įsėlina ir dėl kiekvieno priminimo žodžio už pagalio stveriasi,— tai dažnai pasitaiko ir kitur, tai būtų galima atleisti; štai užėjo jam pikta valanda, reikia tik kantriai perlaukti, gali dar praeiti. Bet to vilto negalėjo jam dovanoti, negalėjo perkentėti ir užmiršti!

Ne, neįstengė! Kaipgi taip; jis turi žmoną ir vaikų ir viską užmiršta dėl anos... Tas jai tarytum įkaitintom replėm širdį gniaužė, varstė ją kiaurai ir plūdo neužmirštamu skausmu, deginančiu, nenumalšinamu.

— Paskui Jagną laksto, ją myli, dėl jos visa tai!

Jai rodėsi, kad nelabasis eina šalimais ir vis šnibžda į ausį tuos žodžius, nei nuo jų pabėgsi, nei jų užmirši, nieko! Dvasinio pažeminimo, širdgėlos skausmas, gėda, pavydas, kerštas ir visos kitos nelaimės žiežmaros skverbėsi savo spygliuotomis galvomis jai į širdį ir taip draskė, kad nors plyšdama šauk ir galvą daužyk į sieną!

— Pasigailėk, Viešpatie, palengvink, Jėzau! — vaitojo ji viduje, keldama į dangų įkaitusias, niekad nuo ašarų nedžiūstančias akis.

Ėmė sparčiau žingsniuoti, nes taip pūtė ant tų pamiškės kalvų, jog jau nebegalėjo pakęsti šalčio; o bobos kiek atsiliko ir ėjo lėtai, tarytum raudoni kamuoliai, vos matomi pusnynuose; miškas jau buvo nebetoli, kai rūkai tarpais nusileisdavo, jis staiga išaugdavo iš baltumos lyg milžiniška, tamsi suplaktų kamienų siena, pro kurią tamsavo tylios, ledinės gelmės.

— Eikit greičiau, miške pasilsėsit! — šaukė ji nekantriai.

Tačiau bobos nesiskubino, dažnai vis ilsėjosi, pritūpusios sniege, veidais pavėjui, nelyginant būrelis kurapkų, ir tyliai šnekučiavosi, o į jos raginimus Pilypienė piktai sumurmėjo:

— Hanka lekia kaip šuo paskui varną ir mano, kad greičiau ką pagaus.

— Štai ką prigyveno, vargšelė,— užjaučiamai sušnibždėjo Krakalina.

— Gana prisišildė Borynos troboj, riebiai privalgė, prisisotino visokių gėrybių, gali dabar ir vargo paragauti. Žmogus visą gyvenimą badu stimpi, pluši kaip jautis, o niekas nė pasigailėt nepasigailės.

— O anksčiau su mumis net nesisveikindavo...

— Taigi, tamstele, duona ragus augina, o badas kojas taiso, kaip žmonės sako.

— Kažkada prašiau ją paskolinti mintuvų, tai pasakė, kad sau turinti.

— Teisybė, ji niekad nebuvo dosnios rankos žmonėms, pūtėsi prieš visus, kaip ir visi Borynai, bet vis dėlto gaila moteriškės, gaila!

— Taip jai ir reikia, bet tas Antanas tai niekšas, vaje.

— Žinia, kad niekšas, žinia. Bet visi žino, kad kai kalė nenori, tai šuo negaus, kožnas vyras lekia, kai jį sijonas vilioja.

— Kad taip man atsitiktų — vidury kelio griebčiau Jagną už čiupros, išplūsčiau, iškeikčiau, gaurų pripešiočiau, kad per visą amželį neužmirštų.

— Prieis ir prie to, jei kuo blogiau nepasibaigs!

— Tokia jau Pačesių veislė, ir Dominikienė ne kitokia buvo, ne.

— Eikim; vėjas žemai pučia, tai lig vakaro gali liautis.

Netrukus pasiekė mišką ir išsiskirstė, tačiau netoli viena nuo kitos, kad lengviau galėtų balsu susišūkauti, kai grįš.

Prietėmis jas aprėpė ir visiškai prarijo, ir tik vienur kitur koks pėdsakas teliko.

Giria buvo sena, milžiniška, aukšta; pušis stovėjo prie pušies nesuskaitoma minia, neperžvelgiama tankme, o tokia tiesia, lainia ir galinga, kad atrodė lyg didžiuliai stulpai iš parudavusio vario, dūluoją nepermatomomis eilėmis pilkai žalių skliautų prieblandoj — niūrios, ledinės aušros žėrėjo iš apačios nuo sniego, o viršuje, pro nuspurusias šakas, tarsi pro skylėtą stogą švytravo balzganas ir drumzlinas dangus.

Vėtra ritosi aukštai, taigi tarpais užeidavo tyla, lyg bažnyčioj, kai staiga nutilsta vargonai ir liaunasi giesmės — ir vien šnabžda paskutinieji atsidūsėjimai, girdėti trepsenimas, išblėsę maldų garsai ir tos tykojančios, merdinčios gaidos,— giria tąsyk stūksodavo nejudri, nebyli, tarytum įsiklausiusi į griausmingą klegesį, į nuožmų trempiamų laukų riksmą, kuris kilo kažkur pasauly ir skriejo aukštai, toli ir tik baikščiu čiulbėjimu virpėjo miške.

Tačiau beregint vėjas vėl sustiprėjo ir vėl pliekė girią iš visų jėgų, visomis savo iltimis kaleno į kamienus, įsigraužd̃amas į baisingas gelmes, staugė tamsybėse, purtė milžinus, bet veltui; neįveikė jų ir netekęs jėgų krito, tilo ir mirė kaukdamas tankiuose pažemio krūmuose — o giria nė nesuvirpėjo, nė viena šakelė nesutraškėjo, nė vienas kamienas nesusiūbavo, tyla buvo dar gilesnė ir baisingesnė, tik tarpais koks paukštis kur ne kur suplazdendavo tamsoje.

O tarpais vėtra vėl puldavo taip smarkiai, netikėtai ir galingai, kaip išalkęs vanagas kad puola; taip plazdeno sparnais, draskė medžių viršūnes, lamdė ir griovė viską, pasiutusiai staugdama — jog giria net trūkčiojo, tarytum staiga nubudusi, kratėsi apmirimo, siūbavo nuo krašto į kraštą, medžiai lenkėsi nuo medžių,

skrido grėsmingas, prismaugtas murmesys, ir ūmai giria tiesėsi, kilo, tarytum ėjo, sunkiai lenkėsi, pratrūkdavo baisingu šauksmu ir pliekdavo nelyginant pykčio ir kerštо apakintas galiūnas taip, jog kildavo riksmas, mišką pripildydavo kautynių siaubas, baimė apsiausdavo visus gyvius, susigūžusius pakrūmėse; pašėlę iš baimės paukščiai spurdėdavo suaudrintais srautais besipilančiame sniege ir tarp sutriuškintų šakų bei viršūnių.

Po to užeidavo ilga, visiškai negyva tyla, kurioje aiškiai būdavo girdėti kažkokie sunkūs, tolimi smūgiai.

— Girią kerta prie Vilkduobių, tankiai griūva medžiai,— sušnibždėjo senis, klausydamasis palei žemę duslių drebėjimų.

— Negaiškit, lig vakaro čia nesėdėsim.

Jie įslinko į aukštą, jauną giraitę, į tokią susiraizgiusių ir susipynusių šakų tankmę, jog vos begalėjo skverbtis giliau; juos apsiautė kapų tyla, joks balsas ten jau neprasismelkė, net šviesa, ir ta vargiai besisunkė pro storą sniego dangą, kabančią ant medžių vainikų tarytum stogas. Palša, šėma pilkuma laikė pripildžiusi giraitės gelmę, sniego ant žemės bemaž visiškai nebuvo, tik seniai nubyrėję, sutrūniję sausuoliai vietomis siekė kelius, ir vienur kitur žaliavo kupstelis bruknyno arba sudžiūvęs musmiris.

Hanka laužė šakas, kur storesnės, pjaustė jas vienodo ilgio šatrais ir krovė į patiestą maršką. Ji taip karštai dirbo, jog net skarelę sušilusi nusimetė ir gal per valandą sutaisė tokį žabų glėbį, kokį tik įstengė pakelti. Senis taip pat suruošė nemažą naštą, perrišo ją virve ir vilkosi dairydamasis kelmo, nuo kurio lengviau galėtų užsikelti.

Jie ėmė šaukti bobas, bet didelėj girioj vėl smarkavo vėtra, tad ir nesusišaukė.

— Hanuse, kad taip į tuopų kelią išeitume, būt geriau negu per laukus.

— Tai einam, sekit mane ir toli nepasilikit.

Iš vietos pasuko į kairę, per plotelį seno ąžuolyno, tačiau eiti buvo sunku, sniego priversta ligi kelių, vietomis jis kūpsojo lysvėmis, nes medžiai stovėjo retai ir be lapų, tik kur ne kur tarp išsikerojusių galingų šakų virpėjo žilos barzdos; vienur kitur koks jaunas ąžuoliukas, apžėlęs rudais gaurais, švilpdamas lenkėsi prie žemės. Vėjas pūtė iš visų jėgų ir taip dulkino sniegą, jog eiti buvo stačiai neįmanoma; senis bematant pavargo ir sustojo, o ir Hankai vieko pritrūko, tad jie ramstėsi našta į medžius, išsigandusiomis akimis ieškodami geresnio kelio.

— Neišeisime tuo daiktu, o už ąžuolyno pelkės, grįžkim į laukus.

Ir grįžo į didelį ir tankų pušyną, kur buvo kiek ramiau ir sniego ne taip gilu; netrukus išėjo į laukus — bet tenai taip pustė, jog pasaulio nebuvo matyti nė per tiek, kiek akmenį numestum, nieko, tik balta, gumuluota, besiritanti tamsa. Ogi vėjas vis puolė girią, atsimušinėjo nuo jos kaip nuo sienos, griuvinėjo aukštielninkas ant laukų, tačiau kėlėsi neįveiktas, graibstė ištisus sniego kalnus ir tarsi baltu debesiu pliekė į medžius, net dejonė skriejo mišku, o taip suko, dulkino ir mušė, jog vos jie išėjo į rėžius, trenkė senį žemėn, net Hanka turėjo jį kelti, pati vos besilaikydama ant kojų.

Jie sugrįžo į girią ir, pritūpę už kamienų, svarstė, kuriuo keliu eiti, nes jau visiškai nebežinojo, į kurią pusę pasukti.

— Tuo keleliu kairėje tikrai išeisim į tuopų kelią prie kryžiaus.

— O kad visai nematau to kelelio.

Senis ilgai aiškino, nes ji bijojo leistis spėtinai.

— O ar žinot, į kurią pusę reik eiti?

— Man rodos, po kaire.

Nukėblino išilgai girios, pakraščiu, kiek slėpdamiesi nuo vėjo.

— Eikit greičiau, beregint užklups naktis.

— Tik kvapą atgausiu ir tuoj bėgu, Hanuse, bėgu...

Aišku, nelengva jiems buvo eiti, kelelis visiškai užpustytas, o be to, iš šono, nuo laukų, vėjas nuolat plakė ir žarstė sniegą; veltui jie slapstėsi už medžių arba gūžėsi po kadugiais kaip kiškeliai, visur kiaurai pūtė, o miško viduriu baisu laikytis, nes medžiai siaubingai ošė, visas miškas siūbavo ir kone šlavė žemę šakomis, virbai kapojo veidus, čia vėl eglės kraičiojo su tokiu trenksmu, jog atrodė, kad visa giria grius sutriuškinta.

Tad bėgo juodu kiek galėdami, be kvapo, kad tik greičiau pasiektų kelią ir suskubtų grįžti prieš naktį, kuri galėjo užeiti kiekvieną akimirksnį, nes laukuose jau pilkavo ir sujauktame sniege tarytum nykūs dūmai pynėsi tamsios juostos.

Pagaliau juodu pribėgo kelią ir puolė po kryžiumi, vos gyvi iš nuovargio.

Kryžius stovėjo pamiškėje, prie pat kelio, nuo miško pusės jį užstojo keturi didžiuliai beržai su baltomis marškomis, su šakomis, tarsi kasos nukarusiomis; ant juodo kryžiaus medžio buvo nukryžiuotas Kristus, padarytas iš skardos, taip spalvingai nudažytas, jog atrodė kaip gyvas; matyti, vėjas jį nuplėšė, nes kybojo tik už vienos rankos, daužėsi į medį ir girgždejo surūdijusiu balsu, tarytum prašydamas pagailos ir pagalbos. Vėjo blaškomi beržai nuolat jį dangstė, drebėjo, lenkėsi, o sniego debesys nubarstė jį dulkėmis taip, jog

iš rūko mirgėjo mėlynas Jėzaus kūnas ir iš baltumos kyščiojo išblyškęs, sukruvintas veidas, net gailestis gniaužė širdį bežiūrint.

Senis siaubo apimtas žvilgčiojo į jį, žegnojosi, bet nedrįso prašnekti, nes Hankos veidas buvo rūstus, atkaklus, neįspėjamas lyg naktis, kuri jau tykodama artinosi per vėtras, sniegus ir rūkus — per visą pasaulį.

Atrodė, kad Hanka nieko nemato, nieko nepaiso; sėdėjo paskendusi niūriame susimąstyme, o vis apie tą patį: apie Antano neištikimybę; joje gumulavosi rūkas, pilnas kruvinų atodūsių, tarytum Jėzaus kūnas ant kryžiaus, pilnas deginančių, į ledą sušalusių ašarų, pilnas gyvų, tačiau skausme sustingusių balsų.

— Gėdos neturi, Dievo nebijo, taigi lyg su tikra motina būtų susidėjęs! O Jėzau! O Jėzau!

Tarytum viesulas puolė ją siaubas, nupurtė baimė, o paskui ji užsidegė tokiu nuožmiu ir kerštingu pykčiu, lyg toji giria, kuri, iš sykio pasilenkusi, staiga išsitiesė ir įniršusi puolė vėtrą.

— Eiva greičiau, eiva! — šaukė ji, užsikėlusi šatrų glėbį, ir, naštos palenkta, įėjo į kelią, neatsigręždama į senį; ją vijo neįveikiamas, atkaklus pyktis.

— Atmokėsiu tau už viską, atmokėsiu! — šiurpiai kaukė ji nelyginant tos nuogos, šaukiančios, besigrumiančios su vėtra pakelės tuopos.

„Užteks jau, taigi jau ir akmuo būt skilęs, jei jį toks kirminas gręžtų! Kad Antanas nori — tegu sau žūsta, tegu sau karčiamoj sėdi, bet aš savo skriaudos nedovanosiu, ne! Užmokėsiu jai už viską! Supūsiu kalėjime, tai supūsiu, bet juk jokios teisybės sviete nebebūtų, jei tokia ramiai sau galėtų vaikščioti po šventą žemę.." — rūsčiai galvojo ji, tačiau iš lėto blėso jos pyktis ir blyško lyg gėlės šaltyje, nes jai pritrūko jėgų, šakos smeigėsi į nugarą ir, kad ir pro skarą bei pro dur-

tinį, vis vien graužėsi į gyvą kūną, pečius baisiai skaudėjo, marškos mazgas, susuktas lazda, veržė kaklą ir smaugė; ji ėjo vis lėčiau ir sunkiau.

Kelias buvo užpustytas, užverstas vėpūtinių ir kiaurai atviras vėjams, užtat sniego dulkėse vos bebuvo matyti tuopos abipus kelio; jos stūksojo svyruojančia begaline eile, sielvartingai ošė, spurdėdamos it įsipainioję į tinklą, aklai plakantys sparnais, gailiai rypuojantys paukščiai. Vėjas jau kaip ir neteko savo jėgos, rimo aukštai, tačiau juo pašėliau ritosi laukais abipus kelio; lygumose, pilkuose ir blandžiuose toliuose pūga tebesiautė, tūkstančiai verpetų šoko velnišką šokį, tūkstančiai gumulų kėlėsi nuo žemės, augo, ritosi tarytum didžiuliai, balti, urzgiantys verpstai, tūkstančiai milžiniškų krūvų, sutaršytų stirtų, pylimų slinko laukais, judėjo, gumulavosi, beregint augo, kilo į viršų, kone siekė dangų, dengė pasaulį ir sproginėjo su švilpesiu ir triukšmu. Visa žemė atrodė kaip verdąs, pilnas kunkuliuojančio balto vandens katilas, aptrauktas nuosėdomis ir ledų garais. O iš visur, draug su naktimi, slinko tūkstančiai balsų, kilo nuo žemės, šnypštė aukštybėse, griaudė visur; kažkokie švilpesiai šmiaukščiojo aplinkui tarytum botagai, čia vėl nesuvokiamas griežimas virpėjo viršum žemės, girių ošimas ūžė tarytum vargonų muzika per pakylėjimą, čia vėl kažkokie pratisi, gailūs šauksmai lyg paklydusių paukščių rypavimai, kažkokie kaukiantys baisingi kukčiojimai, čia vėl kvatojimai ir skardūs, sausi švilpavimai tuopų, svyruojančių drumstose, balzganose dulkėse kaip šiurpūs vaiduokliai, ištiesę į dangų rankas!

Nė per žingsnį nebuvo nieko matyti, tad Hanka kone apgraibomis vilkosi nuo tuopos iki tuopos, dažnai ilsėdamasi, baimingai klausydamasi tų balsų.

Po viena tuopa juodavo susigūžęs kiškelis, pamatęs einančius žmones, jis šoko į pūgą, kuri jį sugriebė tarytum nagais ir snieguose pasklido skausmingas riksmas. Hanka gailestingai pažvelgė į jį, nes pati jau beveik nebegalėjo pasijudinti, lenkėsi vis žemiau ir vos ne vos įstengė kojas traukti iš sniego, taip ją slėgė našta, jog tarpais atrodė, kad nešasi ant kupros žiemą, sniegą, vėtras, visą pasaulį ir kad visuomet ėjo taip mirtinai išsekusi, vos gyva iš nuovargio, su liūdna ir sukruvinta siela, ir kad visuomet, ligi pasaulio pabaigos taip eis, visuomet. Sieloje buvo nyku, kelias atrodė begalinis, o našta taip slėgė, jog ji vis dažniau tupinėjo po medžiais ir vis ilgiau sėdinėjo apsiblaususi, pusiau netekusi sąmonės, šaldė sniegu įkaitusį veidą, šluostėsi akis, gaivinosi kaip galėdama, o vis tarytum garmėjo į pačią gelmę rėkiančios, nuožmios gaivalų pūgos. Ji gailiai verkšleno, ašaros pačios riedėjo, trykšdamos iš tų giliausių, paslėptų žmogaus skausmų, iš pat perplėštos širdies dugno, iš sielvarto žūstančių be pagalbos; o tarpais, tačiau retai, nes vis miršosi. ji meldėsi, vaitodama šnibždėjo poterius, čirškėjo jucs žodžių nuotrupomis nelyginant besušąląs paukštelis, kuris dar paspurda sparneliais, bet jėgų jau nebeturėdamas tūpčioja, glaudžiasi, sucypia ir nugrimzta į vis gilesnį įmygį!

Ji staiga trūkteldavo, išsigandusi pašokdavo iš vietos, nes jai atrodė, kad girdi kažkokius vaikų verksmus ir šauksmus, lyg čia jos Petrelis šauktų!..

Ir vėl bėgo visomis išgalėmis, klupo ant vėpūtinių, knupinėjo pusnynuose ir ėjo, vejama nerimo dėl vaikų, kuris apėmė staiga ir lyg botagu plakė taip, jog nebejautė nei nuovargio, nei šalčio.

Draug su vėju ją pasiekė kažkoks skambesys, branktų stuksėjimas ir žmonių balsai, tačiau tokie išskidę,

jog nors ir sustojusi, nesugaudė nė vieno žodelio; betgi kažkas tikrai važiavo užpakaly jos ir vis artėjo, o pagaliau iš pūgos išsikišo arklių galvos.

— Tėvo arkliai! — sušnibždėjo ji, pamačiusi baltą kumelės žvaigždę, ir nelaukdama nuėjo toliau.

Ji neapsiriko — tai buvo Boryna, grįžtąs iš teismo su Viteku ir Jambrožiu; važiavo lėtai, nes per pusnynus vos begalėjo išsikapstyti, o blogesnėse vietose turėjo net arklius vesti už pavadžių; matyti, jie buvo gerokai įsikaušę, nes šnekučiavosi, linksmai juokdamiesi, o Jambrožis dažnai traukė dainelę, neįsiūrėdamas nė pūgos.

Hanka pasitraukė iš kelio, užsismaukusi skarą labiau ant akių, tačiau senis lenkdamas ją pažino tuoj iš pirmo žvilgsnio ir užplieke arkliams botagu, kad greičiau pravažiuotų, arkliai šūstelėjo ir beregint įsmigo naujame pusnyne; tąsyk jis atsisuko ir sulaikė arklius, o jai išslinkus iš pūgos ir priėjus sulig rogėmis, tarė:

— Versk malkas į roges ir sėskis, pavėžinsiu.

Taip buvo pripratusi klausyti uošvio, kad viską išpildė nedvejodama.

— Bylicą paėmė Baltrus, jis sėdėjo po medžiu ir verkė, važiuoja užpakaly mūsų.

Ji nieko neatsakė, niauriai įbedusi žvilgsnį į glūdumą nakties ir pūgos, kuri šėlo aplinkui; sėdėjo susigūžusi ant priešakinės sėdynės, drebėdama iš nuovargio ir dar negalėdama susirankioti minčių, o senis atidžiai ir ilgai žiūrėjo į ją. Buvo sumenkusi, net gailestis gniaužė širdį, žiūrint į jos sulysusį, pamėlusį, nušalusį veidą; jos akys buvo užtinusios nuo ašarų, o lūpos skausmingai sučiauptos, visa ji virpėjo iš nuovargio ir šalčio, veltui supdamasi suplyšusia skara.

— Turi saugotis, šitaip greit gali susirgti...

— O kas gi dirbs už mane! — tyliai sušnibždėjo ji.

— Tokiu laiku eiti į girią, kas tai matė!

— Malkų pristigom, viralo nebuvo kuo išvirti...

— Vaikai ar sveiki?

— Petriukas porą savaičių sirgo, bet dabar jau vivai pasveiko, ir toks ėdrus, kad dukart tiek suvalgytų,— drąsiai atsakė ji, pabusdama iš apmirimo, nusitraukė nuo veido skarą, žvelgė jam stačiai į akis be būtosios baimės ir baikštaus nusižeminimo; o senis vis kalbino ją ir klausinėjo, didžiai nustebęs įvykusia joje permaina, nes nebegalėjo pažinti buvusios Hankos. Nuo jos dvelkė keistas, šaldąs romumas ir jos sučiauptose lūpose buvo matyti kažkokia suakmenėjusi nenuolanki galia. Ji nepabūgo senio, kaip anksčiau kad būdavo, kalbėjosi tarytum su lygiu ir svetimu apie įvairius dalykus, nė žodeliu nesiskųsdama, nedejuodama... Atsakinėjo tiesiai, sklandžiai, nuostabiai rūsčiu, kentėjimų sustiprintu ir dėl to lyg gruoblėtais gruodais sustingusiu balsu, tik žydrose, išverktose jos akyse žėrėjo karštos, be galo kenčiančios sielos žarijos.

— Pasikeitei, matau.

— Vargas geriau žmogų perkala negu kalvis geležį.

Jis nustebo dėl tų žodžių ir nebežinojo nė ką į juos atsakyti, tad kreipėsi į Jambrožį pasikalbėti apie bylą su dvaru, kurią, nors vaitas ir užtikrino, pralaimėjo ir dar turėjo sumokėti teismo išlaidas.

— Atsiminsiu, ko nustojau, atsiminsiu...— ramiai kalbėjo.

— Tai bus sunku, dvaro ilgi pirštai, ir jis visur užtarimą ras.

— Ir jį galima įveikti, viską galima įveikti, tik reikia kantriam būti ir laiką išlaukti.

— Jūsų teisybė, Motiejau, bet ir šaltis patrakęs, vaje, vertėtų į karčiamą užsukti sušilti.

— Užsukim. Kad jau rūgštu, tegu būna kaip actas. Bet sakau jums, kad tik kalvis turi kalti geležį, kol karšta, o žmogus savo dalią turi šaltai kalti ir kantrumu grūdinti.

Privažiavo kaimą; sutemos jau sutirštėjo, ir vėtra aprimo, smarkiau dar pustė ant kelio ir trobų neįžiūrėjai, tačiau pamžėli tilo pasauly.

Ties takeliu į trobą senis sustabdė arklius ir, kai Hanka išlipo, padėjo jai užsikelti naštą, o pagaliau tarė tyliai, vien tik jai:

— Užsuk pas mane kurią dieną, kad ir ryt. Manau, kad jum striuka, tas pasileidėlis viską prageria, o tu su vaikais turbūt badu miršti.

— Išvarėt mus, tai kurgi čia drįsčia užeiti...

— Kvaila tu, ten kitas dalykas, tavęs neliečiantis; sakau tau — ateik, atsiras dar šio to ir jums.

Ji pabučiavo jam ranką ir nuėjo be žado; taip ją pagavo už gerklės susijaudinimas, jog nebegalėjo išspausti balso.

— Ar ateisi? — paklausė jis, nuostabiai švelniai ir šiltai.

— Ateisiu. Dėkui jum, kad sakot, tai ateisiu...

Jis pavarė arklius ir pasuko į smuklę, o Hanka, nebelaukdama tėvo, kuris jau lipo iš Baltraus rogių, nulėkė į savo lūšną.

Troboj buvo tamsu, ir taip šalta, jog atrodė šalčiau negu lauke; vaikai miegojo susitraukę lovoj po duknom; ji greitai apsisuko vakarienę ruošti ir tvarkytis ir vis galvojo apie tą nuostabų susitikimą su Boryna.

— Ne, kad ir nusprogtum, neisiu, duotų man Antanas! — sušuko piktai, tačiau tuo pat laiku ir kitos, ramesnės mintys užėjo, o drauge su jomis ir karštas maištas prieš vyrą.

Kaipgi, dėl ko ji daugiausia iškentėjo, jeigu ne dėl jo!

Senis užrašė žemės tai kiaulei ir išvarė juos, teisybė, bet Antanas pirmas jį sumušė ir visuomet ant jo lojo, tad ir supyko... Turėjo teisę, kiekvienas būt taip padaręs, žemė jo ir vaikų, bet kol gyvas, jo valia duoti arba neduoti. O kaip jis švelniai pasakė: ateik! Apie vaikus klausinėjo, apie viską! Aišku, pusės to vargo ir pažeminimo nebūtų, jei Antanas nebūt susidėjęs su ta kale, senis dėl to nekaltas, ne.

Įvairiai svarstė ir aiškinosi, ir vis labiau nyko jos pyktis ant senio.

Parsivilko ir Bylica, toks sušalęs ir taip baisiai pavargęs, jog gerą valandą šildėsi prieš krosnį, kol ėmė pasakoti, kaip jau visiškai buvo nuilsęs, o gal ir negyvas būt sušalęs po medžiu, jeigu ne Boryna.

— Pamatė mane ir norėjo paimti į roges, bet pasakiau jam, kad tu nuėjusi pirma, tad paliko mane Baltrui, o pats nuvarė arklius tavęs pasivyti...

— Taip buvo? Nieko jis man apie tai nepasakė.

— Tik iš viršaus jis toks kietas, kad nebūt matyti.

Po vakarienės, kai sočiai pavalgydinti vaikai užkloti duknom vėl užmigo, Hanka atsisėdo prieš ugnį verpti vilnų likučių vargoninkienei, o senis vis tebesišildė, nedrąsiai žvilgčiojo, kaupė drąsą ir pagaliau bailiai pasakė:

— Susitaikyk tu su juo, Antano nežiūrėk, o tik į save ir į vaikus atsižvelk.

— Lengva pasakyti.

— Kad jis pirmas priėjo prie tavęs su geru žodžiu, piktumo atsisakė. Ten pas jį troboj pekla.. ne šiandie, ryt jis išvys Jagną ir paliks vienas... Juzka neapsidirbs tokiam ūky, jis pats dar nesenas, bet visko taip pat nepadarys, neapeis... gerai būtų, kad jo malonę nusi-

pelnytum... reikėtų ir tau pasistengti... Būtum jam po ranka reikiamą valandą... tai nežinia, kaip atsitiktų... gal pašauktų atgal... neištversi tu šito skurdo, ne...

Ji sulig tais žodžiais sustabdė verpstą, atrėmė galvą į ratelį ir giliai susimąstė apie savo likimą, iš lėto svarstydama tėvo patarimus.

Senis tuo tarpu taisėsi guolį ir tyliai paklausė:

— Ar kalbėjo jis su tavim važiuodamas?

Ji papasakojo, kaip buvo.

— Tai eik, dukrele, bėk kad ir ryt, pasirodyk jam, bėk... tik savęs ir vaikų žiūrėk... laikykis senio... pataikauk jam... būk jam gera... glaudus veršis dvi karves žinda... piktuoju da nieks pasaulio neužkariavo... Antanas da grįš prie tavęs... sugundė jį nelabasis ir blaško po svietą... bet jis netrukus susipras ir grįš... Dievas tau siunčia tokią valandą iš vargo ištraukti... tad nieko neklausyk ir bėk...

Ilgai įkalbinėjo ją ir įtikinėjo, nesusilaukęs jokio atsakymo, nutilo apsiblausęs ir, pasitaisęs guolį, tyliai atsigulė, o Hanka toliau verpė, svarstydama jo patarimus.

Tarpais ji žiūrėdavo pro langą, ar nepareina Antanas, tačiau nieko nebuvo girdėti.

Sėdosi vėl dirbti, bet negalėjo šiandien verpti, siūlas trūko, čia vėl verpstas kraičiojo iš rankos, nes ji atidžiai svarstė tėvo žodžius.

— O gal taip ir atsitiks, gal ir išmuš tokia valanda, kad ją pasišauks...

Ir pamažėli, pamažėli, dar ūkanotas, pilnas dvejojimų kilo jai noras susitaikinti ir grįžti pas senį.

— Mes trise kenčiame, o netrukus bus ketvirtas! Ar pajėgsiu tąsyk, ką?

Antano ji jau nebeskaitė, išleido iš akių tą valandą, matė tik vaikus ir save, pati jautėsi įgalinta spręsti

už visus. Nes kaipgi, kuo gi ji gali pasikliauti? Kas jai padės, gal tik vienas ponas Dievas arba Boryna.

Ėmė svajoti, kad jeigu tik rankas vėl iš naujo pridėtų prie ūkio, jeigu vėl pajustų žemę po kojomis, tai taip jos įsikibtų, taip įsispirtų visa siela ir nagais, jog niekas jos neatplėštų ir neįveiktų. Augo viltis drauge su tokiu jėgų pakilimu, kad net plėšė ją viduje galia, nenuolankumas ir drąsa, ugnis lakstė po ją, akys įsiliepsnojo... jau net jautėsi esanti tenai, pas Borynus, viską valdanti, šeimininkė...

Ilgai, gal ligi pusiaunakčio taip svajojo, kartu nusistatė, kad tuoj iš pat ryto, kaip buvo jai pasakęs, pasiims vaikus ir nueis pas senį, jeigu Antanas ir kaži kaip gintų, jeigu net ir primuštų,— vis vien nepaklausys ir nueis, tokios geros progos nepraleis. Pajuto savyje neįveikiamą galią kovoti kad ir su visu pasauliu, jau nebedvejojo, nebebijojo nieko!

Išėjo dar pasižvalgyti į lauką; vėjas jau visiškai aprimo, viskas nutilo, naktis buvo tamsi, ir vos pilkavo sniegas, padangėmis gumulavo didžiuliai debesys ir ritosi tarytum vandenys; nuo tolimų girių ar iš neperžengiamos tamsos sklido kažkokie duslūs kuždesiai.

Užgesino šviesą ir, šnibždėdama poterius, ėmė rengtis.

Staiga tyloje suvirpėjo kažkoks tolimas, duslus riksmas, augo, sklido vis aiškiau, o draug su juo ir kruvina šviesa smogė į lango stiklus.

Išbėgo nusigandusi iš trobos.

Kažkur degė; iš kažkur, iš kaimo vidurio, veržėsi ugnis, dūmų ir kibirkščių stulpai.

Varpas ėmė skambinti pavojų, ir šauksmai stiprėjo.

— Dega! Kelkitės, dega! — sušuko ji Stachams, skubiai apsirengė ir išbėgo į kelelį, tačiau kone tuojau

pat susidūrė su Antanu, bėgančiu nuo kaimo pusės.

— Kur dega?..

— Nežinau, grįžk į trobą.

— Gal pas tėvą, nes kaip ir vidury kaimo! — vapaliojo ji, mirtinai išsigandusi.

— Grįžk, rupūže! — subliovė jis, jėga tempdamas ją į trobą.

Buvo kruvinas, be kepurės, kailiniai sudraskyti, veidas apsvilęs ir siaubingas, akyse beprotiška liepsna.

X

Tą pačią dieną, po ruošos ir gerai jau pritemus, ėmė rinktis moterys pas Klombus į verpėjų vakarotuves.

Klombienė sukvietė daugiausia senesnių moterų, savo giminių arba kūmų. Rinkosi laiku, viena paskui kitą, neapvildamos ir per daug nesivėlindamos, nes juk kiekviena kūma noriai traukė pas kitą draugėj pasišnekučiuoti ir ko naujo išgirsti.

Pirmoji kaip paprastai atėjo Vachnikienė su vilnų kuodeliu skreite ir su atsarginiais verpstais po pažasčia, paskui atėjo Golombienė, Mato motina, susiraukusi, lyg acto ragavusi, pasirišusi žandą, vis nepatenkinta ir amžinai viskuo besiskundžianti; o po jos tarytum įsikvaksėjusi pasipūtusi višta pereklė atėjo Valentienė, o po jos Sikorienė, liesa kaip šluotražis, žiežula ir kaimynų barniuose atkakliausia; paskui įsirito stora it statinė Ploškienė, raudonveidė, įsiganiusi, visuomet pasišvietusi, išpuikėlė, į visas iš aukšto žiūrinti ir didžiaburnė kaip reta kuri, tačiau visų bendrai nemėgstama; įkandin tyliai nelyginant katinas įtykojo Balcerekienė, suvytusi, sudžiūvusi, maža, niauri ir smarki bylinėtoja, su puse kaimo piktuoju besanti ir kiekvie-

ną mėnesį teisme bylą turinti; o po jų visų įžūliai įlindo, kad ir neprašyta, Kobienė, Vaitiekaus žmona, plepė pasiučiausia ir nepalyginama pavydūnė, visi vengė jos draugystės kaip ugnies. Atėjo dar mieguista ir uždususi kreivaburnio Gželios moteris, girtuoklė boba, tyčeika ir klastininkė, kokių maža; eibininkė pikčiausia! Atėjo ir senė Sochienė, Klombų žento motina, tyli moterėlė, labai dievobaiminga ir draug su Dominikiene daugiausia bažnyčioj tupinti; atėjo dar ir kitų, tačiau visos jau tokios, kad apie jas ir pasakyti ką sunku, nes panašios viena į kitą kaip žąselės pulke, jog ir neatskirtum vienos nuo kitos, gal vien iš drabužių,— o iš viso drauge susirinko nemaža bobų giminės, kiekviena kuo nors nešina: tai vilnomis verpti, tai linais, o kai kurios atėjo siūti arba saują plunksnų atsinešė plėšyti, kad tik kas nepamanytų jas čia atėjus dykai pasiplepėti, papostringauti.

Susėdo viso didžiu ratu vidury trobos, po kabančia palubėj lempa, nelyginant kerai plačioj lysvėj, išsigožę, nunokę ir vėlybo rudens pakąsti, mat jos buvo vyresnio amžiaus, kone vienmetės.

Klombienė visas lygiai mylėjo, tyliai su kiekviena sveikinosi, mat ji buvo silpnos krūtinės ir uždūstančio, vos besikošiančio balso; o Klombas, būdamas vyras žmoniškas, protingas ir sugyvenamas, kalbėjo malonius žodelius ir pats joms padavinėjo kėdutes ir suolus sėstis...

Kiek vėliau atėjo Jagusė su Juzka ir Naste, drauge su jomis dar keletas merginų, paskui jas po vieną ėmė traukti bernai.

Žmonių susirinko gerokai, nes ir vakarai buvo ilgi, ir darbo jie neturėjo. Buvo smarki žiema ir bjaurios dienos, nesinorėjo gulti drauge su vištomis, nes ir taip

ligi auštant tiek išsimiegodavo ir išsigulėdavo, jog net šonus sopėjo.

Susėdo kaip galėdami, kas ant suolų, kas ant skrynių, o kai kuriems bernams Klombukai atnešė trinkų iš kiemo, ir tai dar pakankamai vietos liko troboj, nes pirkia buvo didelė, kad ir žema, senoviškai statyta, sako, dar Klombo prosenelio, tad jai skaitė daugiau kaip pusantro šimto metų; ji buvo į žemę susmegusi, susikūprinusi it senė ir stogu siekė tvoras, reikėjo ją ramstyti, kad nesugriūtų visiškai.

Pamažėli kilo klegesys; tuo tarpu dar kalbėjosi tyliai, tik tarpusavy, verpstai parpė ir dundėjo pc aslą, vienas kitas ratelis burzgė, tačiau retai kur, nes nepasitikėjo tom naujoviškom išmonėm ir verpė senoviškai — verpstais.

Klombukai, o buvo jų kevertas jaunikaičių, ištįsusių it pušys ir jau kone ūsuotų, suko prie durų grįžtes, o kiti bernai atsidrėbė kerčiose, rūkydami papirosus, rodydami dantis ir juokaudami iš merginų taip, jog dažnai troba drebėdavo nuo kvatojimų, o senesniosios noriai pridėdavo savo kokį žodelytį, kad daugiau būtų juoko ir linksmumo.

Pagaliau atėjo ir lauktasis Rokas, o įkandin jo Matas.

— Ar dar pusto? — paklausė viena.

— Visai apstojo ir eina į atmainą.

— Nuo girių ūžia, turbūt bus atodrėkis,— pridūrė Klombas.

Rokas atsisėdo nuošaliai prie pastatyto dubens, nes jis dabar pas Klombus gyveno, valgė ir vaikus mokė, o Matas sveikinosi su kai kuriais, net nežiūrėdamas į Jagną, lyg nebūtų jos pastebėjęs, nors ji sėdėjo vidury ir pirmiausia krito jam į akį; ji truputį nusišypsojo, nepastebimai žvalgydamasi į įeinamąsias duris.

— Ogi ir pustė šiandieną, tegu Dievas saugo. Bobos vos gyvos parsivilko iš girios, o Hanka su Bylica, sako, dar negrįžę,— pasakė Sochienė.

— Aišku, bene vargšui vėjas į nugarą,— sumurmėjo Kobienė.

— Mat, ką ta vargšė Hanka prigyveno! — pritarė Ploškienė, tačiau pamačiusi, kad Jagna visa išraudo, greitai nusuko kalbą kitur.

— Jagustynkos ar nebuvo? — paklausė Rokas.

— Liežuviais ir šmeižtais pas mus nepasisotins, tai perniek tokią kompaniją laiko.

— Liežuvininkė boba, šiandien taip sukiršino Simus, kad šaltyšienė susižodžiavo su vaitiene, ir jeigu nebūt išskyrę, tikriausiai būt susipešusios.

— O kad jai duodasi vadžiojami už nosies.

— Ir nusileidžia lyg doram daiktui.

— Neatsiranda, kas jai atlygintų už tuos nuolatinius barnius ir kiršinimus.

— Juk visi žino, kokia ji, tai kodėl lojike tiki.

— Taigi, kur čia suprasi, kada ji teisybę sako, o kada meluoja!

— Ogi visa todėl, kad kiekviena noriai klauso, ką apie kitą plepa,— užbaigė Ploškienė.

— Tegu tik prikibtų prie manęs, nedovanočiau! — sušuko Teresė, kur vyras kareiviuos.

— A jau, lyg nebūt ji kasdien apie tave plepėjusi kaime...— pašaipiai sušnibždėjo Balcerekienė.

— Girdėjot, pakartokit! — sušuko išraudusi, nes juk visi žinojo, kad ji su Matu gerai pasižįsta.

— Pakartosiu, net stačiai į akis pasakysiu, tegu tik tavasis iš kariuomenės grįš!

— Nedrįskit kibt prie manęs, matai, plepės čia dar bile ką!

— Nerėk, jei nieks tavęs neužkabina,— rūsčiai sudraudė ją Ploškienė, tačiau Teresė ilgai negalėjo nurimti, kažką tyliai murmėjo.

— Ar jau buvo atėję su meška? — paklausė Rokas, norėdamas nukreipti visų dėmesį kiton pusėn.

— Tuoj ateis, nes dabar jie pas vargoninkus.

— Kurie gi vaikšto?

— Ogi tie pakartuvės, Gulbasų ir Pilypienės bernai!

— Eina jau, eina! — ėmė šaukti merginos, nes prieš trobą pasklido pratisas staugimas, o paskui priemenėj pasigirdo įvairių gyvulių balsai: gaidys giedojo, avys birbė, arklys žvengė; kažkas švilpavo švilpyne; pagaliau atsidarė durys, ir pirmas įėjo berniukas, apsivilkęs išverstais kailiniais, užsimovęs aukštą kepurę, išsipaišinęs veidą taip, jog atrodė kaip tikras čigonas ir tempė paskui už ilgo saito lokį, visą apkaišytą virkščiomis, su kailio galva, su judančiom popierinėm ausim ir su raudonu, gal per uolektį iškištu liežuviu; jo rankos buvo pririštos prie lazdų, apsuktų virkščiomis ir įsmeigtų į klumpes, tad vaikščiojo keturpėsčias, o įkandin jo ėjo antras palydovas, su šiaudiniu žiužiu ir šakota lazda; šakelės buvo nusmaigstytos gabalėliais lašinių, bandutėmis, čia vėl kažkokie pilvoti maišeliai buvo užkabinti, o jau paskui šiuos visus ėjo vargoninkų Mykolas, švilpyne grodamas, ir visa kirbinė berniukų su lazdomis, tie daužė jomis į aslą ir šaukė kiek tik išgalėdami.

Lokininkas pasakė pagarbintą, paskui pragydo kaip gaidys, subliovė kaip avinas, nusižvengė kaip įsikaršČiavęs eržilas ir ėmė šaukti:

— Mes lokininkai, iš tolimų kraštų, iš už jūrų marių plačių, iš už girių didelių! Iš ten, kur žmonės vaikšto aukštyn kojomis, kur tvoras tveria dešromis, kur vė-

dinasi liepsnomis; kur puodus užkaičia ant saulės, kur vandenyse plauko kiaulės, kur degtine lyti nesiliauja; lokį piktą rodinėjam ir po svietą vaikštinėjam! Ir pasakė mums žmonės, kad šiame kaime gaspadorių sodybos turtingos, gaspadinės vaišingos, o merginos meilingos! Tad ir atėjom iš tolimos šalelės, iš už Dunojaus upelės, kad mus gražiai pamylėtų, sočiai girtai pripenėtų ir ant kelio ko įdėtų. Amen.

— Parodykit, ką mokat, tai gal jum ir rasis ko kamaroj,— tarė Klombas.

— Parodysim tuoj! Ei! Grok, birbyne! Šok, meškute! Šok! — sušuko vadovas, pliekdamas jam vėzdu, o švilpynė sušvilpė drebančia gaida, berniukai trenkė lazdomis į aslą ir kad ims šūkauti; vadovas laidė gerklę visokiais balsais, o lokelis ėmė šokuoti keturiomis, krutinti ausis, pliauškėti liežuviu, spardytis, merginas vaikyti, o vadovas tartum jį laikė, tačiau žiužiu aplinkui plakė kiek galėdamas ir šaukė:

— Nesusiradai vyruko, boba, paragauk diržiuko!

Troboj kilo šauksmas, riksmas, sąmyšis, lakstymas, vaikymasis, cypimas, ir tokia radosi linksmybė, jog net plyšdami visi juokėsi, o lokys vis dūko, pokštus krėtė, griuvinėjo žemėn, staugė, juokingai šokinėjo, čia vėl merginas globstinėjo savo medinėmis letenomis ir šoko Mykolui grojant, o tariamieji lokininkai drauge su berniukais taip šėlo, jog nuostabu, kad troba nesugriuvo nuo šūkavimų, vaikymosi ir juoko!

Klombienė gausiai juos aprūpino, tad pagaliau jie išsinešdino, bet dar ilgai buvo girdėti kelyje riksmai ir šunų lojimas.

— Kuris gi jų vaidino meška? — paklausė Sochienė, kai troboj jau šiek tiek aprimo.

— Ogi Jasius Griova, argi nepažinot?

— Kad po ta kailio galva negalėjau pažinti.

— Mat, tamstele, pokštams tai jis turi protelio, baidyklė,— pasakė Kobienė.

— Taip kalbat, lyg Jasius jau visiškai būt kvaišas,— gynė jį Nastė, Matas taip pat ją palaikė, pasakodamas apie jį įvairius dalykus, kad jis tik esąs nedrąsus ir visai nekvailas, o taip gynė Jasiaus vardą, jog niekas nesipriešino, tik nuovokūs, slepiami šypsniai ėmė lakstyti visų veidais. Jie vėl susėdo į senas vietas ir linksmai šnekučiavosi, o merginos su Juzka priešaky, mat ji buvo drąsiausia, prispaudė Roką prie krosnies ir kad ims jį prašyti ir jam meilintis, kad papasakotų kokią istoriją, kaip kad pas Borynus rudenį...

— O ar pameni, Juze, ką tąsyk pasakojau?

— Ir dar kaip! Apie tą Jėzaus Rudį!

— Šiandien papasakosiu jums apie karalius, jei taip norit!

Merginos patraukė jam kėdukę arčiau lempos, kiek prasiskyrė, jis atsisėdo vidury, tarytum senas, žilas ąžuolas skynime, apsuptas suglaustų, palinkusių kerų pusračio, ir ėmė negarsiai, lėtai pasakoti.

Tyla apsiautė trobą, ir tik verpstai parpė, tarpais ugnis spragteldavo krosnyje arba kieno atsidūsėjimas sušnabždėdavo,— o Rokas pasakojo įvairius stebuklus ir istorijas apie karalius, apie nuožmius karus, apie kalnus, kur miega užkeikta kariuomenė, laukianti tik trimito nubusti ir pulti priešus, ir sumušti juos, ir žemę nuo pikto nuvalyti; apie didžiules pilis, kur aukso menės, kur užkeiktos karalaitės su baltais marškonais mėnesienos naktimis dejuoja ir išvaduotojo laukia, kur tuščiuose kambariuose kiekvieną naktį muzika griežia, linksmybė ūžia, žmonės renkasi, o kai tik gaidys pragysta, visi prasmenga ir į karstus sugula; apie šalis, kur žmonės it medžiai, kur galiūnai, kalnus svaidantys, kur turtai neišsemiami, pragaro slibinų saugojami, kur dau-

sų paukščiai, kur galvažudžiai Madejai, kur lazdos pačiamušės, ir giriniai, ir žiežmaros, vaiduokliai, baisenybės, kerai, stebuklai! — ir kitokias pasakas sekė, o vis tokias gražias ir stačiai neįtikimas, jog verpstai puolė iš rankų, o sielos skriejo į užburtas šalis, akys žėrėjo, ašaros biro iš neapsakomo pasigėrėjimo, ir stačiai nuostabu, kad širdys neiššoko iš krūtinių, ilgesio ir nusistebėjimo pagautos.

O pagaliau papasakojo apie karalių, kurį ponai pasityčiodami mužikų karalium praminę; kad buvęs jis žmoniškas, teisingas viešpats, visiems žmonėms gera daręs; apie jo žiaurius karus, apie ištrėmimą, kaip jis kaimiškai apsirengęs po kaimus vaikščiodavęs, į kūmus eidavęs, apie blogumus žmonių klausinėdavęs, skriaudas lyginęs ir pyktį naikinęs, o paskui, kad jau visai su kaimiečiais iš vieno būtų, vedęs ūkininko nuo Krokuvos dukterį; ji buvusi vardu Sofija, vaikų su ja turėjęs, į Krokuvos pilį ją įvedęs ir ten ilgus metus valdžią laikęs kaip geriausias tautos tėvas ir pirmas gaspadorius!

Visi klausėsi atidžiai, nepraleisdami nė žodelio ir net kvapą sulaikę, kad tik nenutrauktų to stebuklų rožančiaus, o Jagusė tai visiškai nebegalėjo verpti, nusviro jai rankos; ji palenkė galvą ir, atsirėmusi skruostu į kuodelį, įsmeigė savo žydras, apsiašarojusias akis į Roko veidą, kuris jai atrodė it šventasis, nužengęs iš paveikslo, nes ir iš tikrųjų buvo panašus žilais plaukais, ilga balta barzda ir išblukusiomis, kažkur į dausas įsižiūrėjusiomis akimis,— ji klausėsi jo visa siela, visomis jautrios širdies išgalėmis ir taip karštai ėmė širdin jo pasakojimus, kad iš susijaudinimo vos begalėjo kvėpuoti, viską gyvai matė ir ten dabar ėjo siela, kur jis vedė ją žodžiais, o jau labiausiai už širdies griebė ją tas pasakojimas apie karalių ir apie tą ūkininko

dukterį. O Jėzau saldžiausias, kaip jai gražu tat atrodė!

— Ir pats karalius taip gyveno su žmonėmis? — paklausė ilgai tylėjęs Klombas.

— Pats karalius.

— O Jėzau! Mirčia, jei mane karalius prakalbintų! — sušnibždėjo Nastė.

— Sulig vienu jo žodžiu eičia į svietą, sulig vienu žodžiu! — aistringai sušuko Jagna, apimta tokio stipraus ir gilaus susijaudinimo, kad tegu tik tą akimirksnį būtų atsiradęs, tegu žodį taręs, ji kaip stovinti būtų išėjusi į naktį, į šaltį, į platųjį pasaulį.

Visi apspito Roką klausinėti, o kurgi tos pilys, kur tokios kariuomenės, tie turtai, tos galios, tokios grožybės, tokie karaliai, kur?

Tad jis liūdnokai pasakojo, ir taip išmintingai kalbėjo visokias tiesas ir pamokymus, jog jie sunkiai dūsavo, uoliai svarstydami ir galvodami apie pasaulio santvarką.

— Vien tik ši diena žmogui priklauso, o rytojus jau Dievo rankose! — tarė Klombas.

Rokas pavargęs ilsėjosi, o kadangi visų sielos dar tebebuvo pavergtos jo pasakotų grožybių, tad jie ėmė tarpusavy, iš sykio tyliai, o paskui jau visiems balsiai pasakoti, ką kuris žinojo.

Viena ką nors tarė, po jos antra, ir trečia šį tą prisiminė, ir ketvirta, o kiekviena ką nauja pasakojo, ir tąso tie pasakojimai lyg siūlai iš kuodelio, tarytum mėnesienos šviesa, mirganti spalvomis tamsiuose, negyvuose vandenyse, slypinčiuose giriose,— čia apie skenduolę, pareinančią naktimis penėti alkano kūdikėlio, apie veluokus, kuriems karste reikėdavo širdis perdurti drebuliniu mietu, kad žmonių kraujo nečiulptų; apie dienos žiežmaras, smaugiančias ežiose, apie kal-

bančius medžius, apie vilkolakius, apie baisingus vidurnakčio vaiduoklius, apie siaubus, pakaruoklius, apie raganas ir atgailojančias vėles — ir apie tokius nuostabius ir baisius dalykus, kurių klausant plaukai šiaušėsi, širdis stingo iš baimės, šaltas šiurpas krėtė, jog staiga visi tilo, baimingai dairydamiesi, klausydami, nes atrodė, kad kažkas vaikšto lubomis, kad kažkas tyko po langais, kad pro stiklus kruvinai raudonuoja kažkieno žlibės, o tamsiose kerčiose gumuluoja kažkokie šešėliai... ne viena greitai žegnojosi, kalendama dantimis, tyliai šnibždėjo maldą... tačiau tai beregint nyko tarytum šešėlis, debesiui saulę užklojus, kad paskui nežinia, ar jis buvo, ar ne... ir vėl šnekėjo, verpė ir pynė savo nepabaigiamus pasakojimus, kurių Rokas atidžiai klausėsi, o paskui pats papasakojo naują istoriją apie arklį...

— Vienas vargingas penkiamargis gaspadorius turėjo arklį, bet tokį nartų ir rambų, kokių reta; veltui jis lepino jį, avižomis šėrė — ne, neįtaikė, arklys dirbti nenorėjo, pakinktus draskė ir kanopomis spardėsi, kad ir neprieisi... Vieną sykį žmogus smarkiai papyko, pamatęs, kad geruoju nieko jam nepadaro, pakinkė jį į plūgą ir tyčia ėmė arti seną dirvoną, kad jį prikamuotų ir paklusnumo išmokytų; bet arklys nenorėjo traukti; tąsyk žmogus privanojo jį rimbu kiek tik tilpo ir privertė; arklys ėmė dirbti, bet skriaudos neužmiršo, o susilaukęs patogios progos, kai gaspadorius vieną kartą pasilenkė jo išpančioti, spyrė jam užpakalinėmis kojomis ir vietoje nudėjo, o pats išlėkė į platųjį pasaulį, į laisvę!

Vasarą jam buvo ne per blogiausia, gulėjo sau paūksmėje ir svetimuos javuos ganėsi, bet kai užėjo žiema, kai prisnigo, speigai suspaudė, pašaro pritrūko ir šaltis ėmė žvarbinti lig kaulų, tai vėl nulėkė toliau ieš-

kotis ganiavos; lėkė per dienas ir per naktis, mat vis tebebuvo žiema, sniegas ir speigai, o įkandin bėgo vilkai, ir ne vienas jų gerokai nagais šonus paciupinėjo!..

Lėkė, lėkė, lėkė, o pagaliau išbėgo iš žiemos krašto į kažkokią pievą, kur buvo šilta, žolės ligi kelių, kur šaltinėliai čiurleno ir saulėj tyvuliavo, kur vėsios paūksmės siūbavo pakrantėse ir malonus vėjelis pūsčiojo; arklys įsirito į žolę ir kad ims ėsti, mat buvo nežmoniškai išalkęs — bet kai tik čiups dantimis žolę, tai vien tik aštrius akmenis tesugriebia — žolė išnyko! Vandens norėjo atsigerti — neteko, paliko vien dvokianti bala! Norėjo paūksmėje atsigulti — paūksmė pradingo, o saulė gyva ugnimi degino! Visą dieną taip vargo, ir vis veltui. Norėjo grįžti į girias, girių nebeliko! Sužvengė skausmingai kuinas, iš tolo atsakė jam kažkokie arkliai, jis nuėjo garso link ir pagaliau už pievų pamatė kažkokį puikų dvarą, tarytum visą sidabrinį, stiklai jo buvo iš brangiųjų akmenų, o stogas lyg dangaus mėlynės, žvaigždžių prisagstytos; ten vaikščiojo kažkokie žmonės. Nukėblino prie jų, nes jau meilijo sunkiai dirbti negu badu stipti... Išstovėjo kaitroje kiaurą dieną, ir niekas su kamanomis prie jo nepriėjo, ir tik vakare jau kažkas prieina prie jo, lyg ir pats šeimininkas! Tai buvo Jėzus, jis, Švenčiausias gaspadorius, jis, Dangiškasis ponas, ir taria:

— Nereikia man tavęs, dykaduoni ir galvažudy; tik tąsyk, kai ims tave laimint, tie, kur dabar keikia, liepsiu įleisti į arklidę.

— Jis mušė mane, tad gyniausi!

— Už mušimą jis man atsakys, bet ir teisingumą aš savo rankose laikau.

— Toks esu alkanas, toks ištroškęs, toks paliegęs! — vaitojo kuinas.

— Pasakiau jau, eik sau lauk, dar ir vilkais tave užsiundysiu, ir vyti liepsiu...

Tad ir pasuko kuinas į žiemos šalį ir vilkosi alkanas ir sušalęs, o didžioj baimėj, nes vilkai kaip Jėzaus šunes uoliai jį vijo, gąsdindami staugimu; vieną pavasario naktį atsidūrė jis prie savo gaspadoriaus vartų ir sužvengė, kad priimtų atgal, bet išbėgo našlė su vaikais ir, pažinusi jį, nors ir kaip buvo išvargęs,— kad ims tvoti kuo tik pasigavusi, varyti ir keikti už skriaudas, nes dėl vyro mirties visai buvo nuskurdusi ir draug su vaikais didžiam varge gyveno.

Sugrįžo atgal į girias, nebežinodamas nė ką daryti, bet apipuolė jį žvėrys, net ir gintis nebesigynė, jau buvo jam lygu gyventi ar mirti; bet anie tik apčiupinėjo jį ir vyresnysis tarė:

— Neėsim tavęs, mat labai liesas esi; vieni kaulai ir oda, gaila nagų, bet pasigailėsim tavęs ir padėsim...

Pasiėmė jį į savo tarpą ir nusivedė pusryčių į gaspadoriaus lauką ir įkinkė į plūgą, kuris buvo įsmeigtas į dirvą; mat našlė ten buvo arusi su karve ir vaikais.

— Per vasarą paars tavimi, paganys tave, o rudenį mes grįšim tavęs iškinkyti! — pasakė jie.

Išaušus atėjo našlė ir beregint jį pažino, sušuko iš karto, jog čia stebuklas, kad grįžo ir stovi į plūgą įkinkytas, tačiau netrukus apėmė ją skaudūs atsiminimai ir ji ėmė vėl keikti ir mušti kiek tilpo! Na ir dirbo gi jis arkliu paskui, dirbo ir atsiteisė už skriaudas! Visa vasara praslinko tokiame sunkiame, grasiame darbe; dirbo arklys, kad ir atsimušė jam oda nuo pavalkų, nė sužvengti nesužvengė, žinojosi mat teisingai kenčiąs. Tik po dvejų metų, kai našlė užsidirbo naują vyrą ir gavo margus, kurie greta jos žemės buvo, atlyžo ant arklio ir tarė:

— Buvai mus nuskriaudęs, bet tau padedant vėl palaimino Dievas, derėjo gerai, vyras neblogas pasitaikė, žemės prisipirkau, tai jau atleidžiu tau iš širdies.

Ir tučtuojau, tą pat naktį, kai troboj krikštynas kėlė, atėjo Jėzaus vilkai, išsivedė arklį iš arklidės ir nusivedė į dangišką kūtę!

Stebėjosi visi be galo tokiu Dievo teisingumu, plačiai kalbėjosi, kad Jėzus visuomet baudžia už nusikaltimus, o gerus darbus atlygina ir nieko, kad ir, pavyzdžiui, tokio menko arklio, nepamiršta.

— Kad ir vabalėlis, graužiąs sieną, ir tas nepasislėps nuo jo akies...

— Nei slapčiausia mintis, nei pageidimas koks šlykštus,— pridūrė Rokas.

Jagna krūptelėjo sulig tais žodžiais, nes ir Antanas kaip tik įėjo, tačiau maža kas tai pastebėjo, nors ir tylu buvo; mat tuo tarpu Valentienė pasakojo tokius stebuklus apie užburtą karalaitę, jog visų verpstai liovėsi ūžę, visoms rankos nusviro, visi sulaikė kvapą ir kaip užburti sėdėjo, klausydamiesi visa siela.

Ir šitaip slinko tas šaltas vasario vakaras.

Sielos kilo į aukštybes, ligi pat dangaus augo ir liepsnojo kaip šakotos pliauskos, tik alsavimų, svajų ir troškimų šnabždesiai tarytum margaspalviai drugiai troboj virpėjo.

Jie susiraizgė gyvomis, virpančiomis spalvingai mirguliuojančiomis susižavėjimo gijomis taip, jog akys visiškai apsitraukė ir nebematė liūdno, pilko ir skurdaus pasaulio!

Jie klaidžiojo tamsiais laukais, nušviestais regėjimų, kurie it pintys liepsnojo kruvinomis pašvaistėmis; ėjo prie sidabrinių upokšnių, pilnų nesuvokiamų giesmių, slaptingų šauksmų, čiurlenimo, į užburtas girias, kur riteriai, milžinai, pilys, baisingi vaiduokliai, pragaro

ugnimi liepsnoją slibinai; baimingai stovinėjo kryžkelėse, kur kvatodami skraido veluokai, kur siaubingais balsais dejuoja pakaruokliai, kur nuolat skraido šikšnosparniai vampyrai; klaidžiojo kapinėse, paskui atgailojančių savižudžių šešėlius; tuščiose sugriuvusiose pilyse ir bažnyčiose klausėsi keistų balsų, žiūrėjo į begalines baisingų vaidinių eisenas, dalyvavo kautynėse, buvo po vandenimis, kur miega pynėmis surizgusios kregždės ir iš kur jas Panelė Švenčiausia kiekvieną pavasarį prižadinusi į pasaulį paleidžia.

Ir skrido jie per dangus ir pragarus, per visas baisenybes, per Dievo narso tamsybes ir per jo šventos malonės šviesas, per neapsakomas burtų, stebuklų ir susižavėjimų šalis, per tokius pasaulius, kur tik žmonių sielos teklaidžioja tarytum paukščiai, apakę nuo perkūnų ir žaibų, per tokias vietas, į kurias žmogus tik stebuklo valandą arba vien sapne tepažvelgia, apakintes žiūri ir pats nebežino, ar tebėra dar gyvas!

Vaje! Tarytum jūra būt pakilusi neperžengiamomis bangomis, burtų, mirgėjimo ir stebuklų vilnimis, net pradingo iš akių visa žemė, troba, gūdi naktis, visas tas pilnas sielvarto ir visokeriopo skurdo, ir skriaudų, ir ašarų, ir širdgėlų, ir laukimo pasaulis — o atsivėrė akys į kitokį, naują ir tokį nuostabų pasaulį, kad jokios lūpos to neišpasakos!

Juos apsupo pasakų pasaulis, apglėbė vaivorykštėmis pasakų gyvenimas, pasakiškos svajos virto tikrybe — jie kone mirė iš susižavėjimo, drauge prisikeldami ten, tame šviesiame, didžiame, galingame, taipiame ir šventame gyvenime, o taip priaugusiame stebuklų nelyginant prinokę javai vikių ir aguonų; ten, kur kiekvienas medis kalba, kiekvienas upokšnis gieda, kiekvienas paukštis užkerėtas, kiekvienas akmuo turi sielą, kiekviena giria pilna burtų, kiekvienas žemės grumste-

lis kupinas neištirtų galybių — kur viskas didu, antžmogiška, nematyta, gyvena šventą stebuklų gyvenimą!

Ten jie veržėsi visa ilgesio galia, ten slinko susižavėję, kur viskas pynėsi į nenutraukiamą svajų ir tikrybės, stebuklų ir troškimų grandinę, į burtingą išsapnuoto gyvenimo eisėną, prie kurios nuolat, per visą žemiškos buities skurdą, veržėsi jų nuvargusios, sužalotos sielos!

Kas gi tas pilkas ir skurdus gyvenimas, kas gi toji paprasta diena, panaši į ligonio žvilgsnį, liūdesio tarytum rūko persmelkta, tai vien tik tamsa, skurdi ir sunki naktis, pro kurią gal tik mirties valandą išvysi savo akimis anuos stebuklus.

Nelyginant galvijas, jungo prie žemės prispaustas, gyvena žmogus, pluša, rūpinasi, kad tik tą dieną nustumtų, o nė pagalvot net nepagalvoja, kas aplinkui darosi, kokie smilkytuvų kvapai dvelkia per pasaulį, nuo kokių šventų altorių sklinda balsai, kokie visur slypi stebuklai!

Tarytum aklas akmuo vandenų gelmėse, taip gyveni tu, žmogau...

Tamsybėje, žmogau, ari gyvenimo dirvą ir sėji ašaras ir vargą, ir kančias...

Ir purve terši tu, žmogau, savo žvaigždėtą sielą, purve...

Ir pasakojo visi vienas po kito, o Rokas noriai padėjo, pats stebėjosi, pats dūsavo, pats verkė kitiems verkiant...

O tarpais užeidavo ilgi, gilūs tylos tarpai, net būdavo girdėti sujaudintų širdžių plakimas, it rasa švietė drėgnas akių žvilgėjimas, virpėjo nusistebėjimo ir ilgesio atsidūsėjimai, sielos puolė prie Viešpaties kojų toje stebuklų bažnyčioje ir giedojo galingiausią padė-

kos himną. Tylėjimu giedojo visų širdys, perpildytos susužavėjimo, virpančios, apsvaigusios nuo šventos svajų komunijos — kaip žemė kad virpa, maudydamasi pavasario saulėje, kaip vandeny giedrą ir tylų pavakarį raibumai temirga, vaivorykštės, spalvos; kaip jauni javai pirmą gegužės vakarą saldžiai siūbuoja, pratisai šnabžda ir virpa laiškučiais tarytum padėkos maldą.

O Jagusė buvo tarytum danguje, taip giliai visa jautė, taip ėmė į save ir tokia teisybe laikė, jog visa tai augo ir stojo jai prieš akis kaip gyva; rodos, galėtų karpyti iš popieriaus. Tad ir davė jai kažkokių Roko mokomų vaikų prirašinėtų lakštų, o ji, klausydamasi pasakojimų, karpė sau ir karpė čia karalius, čia veluokus, čia slibinus ir dar visokiausius daiktus, o taip sugebėjo, jog kiekvienas, tik žvilgtelėjęs, galėjo pažinti.

Ji tiek prikarpė, kad būtų užtekę apklijuoti visą siją; o dar ji tuos karpinius nudažė mėlyna ir raudona kreida, kurios jai pakišo Antanas; taip ji buvo įsileidusi į darbą ir taip ausylai klausėsi, kad visą pasaulį užmiršo, nė nekreipė į jį dėmesio, nematė, kad jis kažko nerimsta ir vogčia rodo kažkokius ženklus... ir niekas kitas taip pat to nepastebėjo, atidžiai klausydamiesi toje stojusioje tyloje.

Staiga nirtulingai ėmė loti ir kaukti tarputvoriuose šunes, vienas Klombukas išrūko laukan ir paskui sakė, kad nuo langų nubėgęs kažkoks vyras.

Niekas neatkreipė į tai dėmesio, nė nepastebėjo, kad paskui, kai jau šunes aprimo, už lango praslinko kažkoks veidas ir taip greitai dingo, jog tik viena mergina sušuko išsigandusi, akis trindamasi nustebusi.

— Ten kažkas vaikšto po langais! — sušuko ji.

— Girdėti sniegas girgždant po kojomis.

— Lyg sieną kas krapšto!

Visi apmirė, klausydamiesi ir bijodami pasijudinti iš vietos, staigios baimės apimti.

— Apie ką pasakoji, tai ir nutinka! — baimingai sušnibždėjo viena.

— Apie nelabąjį pasakojo, tai gal atėjo ir žiūri ką čiupti!

— O Jėzau Marija!

— Išeikit, vyrai, pasižiūrėti, nieko ten nėra, turbūt šunes dūksta po sniegą.

— Taigi! O kad gerai mačiau už lango, galva kaip ręčka ir raudonos žlibės!

— Tau pasirodė! — sušuko Rokas ir, kadangi niekas nenorėjo išeiti pasižiūrėti, pats išėjo laukan visų nuraminti.

— Papasakosiu jum istoriją apie Panelę Švenčiausią, tai beregint pranyks vaiduokliai,— prakalbėjo jis, sėsdamasis į senąją vietą. Visi šiek tiek nurimo, tačiau tarpais vienas kitas vis kilsčiojo akis į langą ir virpėjo nuo slepiamos baimės.

— Seniai tai jau buvo, seniai prieš amžius, taip seniai, kad vien senose knygose apie tai parašyta... Viename kaime palei Krokuvą gyveno gaspadorius, vardu Kazimieras, o jo pavardė buvo Jastšombas; gyveno jis ten iš senų senovės, buvo turtingas, ištisus valakus apsėdavo, turėjo miško, trobą kaip dvarą ir malūną prie upelio. Dievas jam padėjo, viskas sekėsi, stirtos visuomet būdavo kupinos, skrynioj turėjo pinigų, vaikai sveiki ir boba dora; nes ir pats buvo žmogus protingas, atlaidus, nuolankios širdies ir visiems gyviams teisingas.

Pirmavo bendruomenei tarytum tėvas, globojo vargšus, teisybę gynė, mokesčiais nespaudė, o dorumo visame kaime uoliai žiūrėjo ir visuomet pirmas tiesė artimui pagalbos ranką.

Tad ir gyveno sau ramiai, tyliai ir laimingai, kaip pas Dievą už pečiaus.

Ir štai vieną kartą karalius ėmė šaukti žmones į karą su pagonimis!

Didžiai susirūpino Jastšombas, nes gaila jam buvo palikti namus ir eiti į žiaurias kautynes.

Tačiau karaliaus bernas tarpdury stovėjo ir ragino.

Didelis karas žadėjo būti; mat bjaurusis turkas lenkų žemes užpuolė, degino kaimus, plėšė bažnyčias, kunigus pjovė, žmones žudė arba supančiotus varėsi į savo pagonišką šalį.

Reikėjo rengtis ir stoti ginti.

Nes amžinas išganymas skirtas tam, kuris noriai guldo galvą už savuosius ir už šventąjį tikėjimą.

Tad sušaukė Jastšombas vyriją, išsirinko stipresnių vyrų, arklių, vežimų ir netrukus, vieną rytą po šventų mišių, išvyko!

Ir visas kaimas lydėjo juos su ašaromis ir dejonėmis net ligi Čenstakavos Panelės Švenčiausios koplytėlės, kuri stovėjo prie kelio kryžkelėje.

Kariavo jis metus, kariavo antrus, pagaliau ir garsas apie jį dingo.

Kiti jau seniai iš karo pargrįžo namo, o Jastšombo kaip nebuvo, taip ir nebuvo; visi jau manė, kad nukautas arba turko paimtas į nelaisvę; apie tai tylomis pasakojo visokie seniai ir keliauninkai...

O pagaliau ankstyvą trečiųjų metų pavasarį jis sugrįžo, tačiau vienas, be šeimynykščių, be vežimų ir be arklių, pėsčias, suvargęs, sunykęs, vien su ramentu, kaip koks ubagas...

Jis karštai pasimeldė prie Panelės Švenčiausios koplytėlės, kad leido jam dar išvysti gimtąją žemelę, ir skubiai patraukė į kaimą...

Niekas jo nepasveikino, niekas nepažino, net nuo šunų turėjo gintis...

Ateina prie savo namų, trinas akis, žegnojasi, o pažinti negali...

O Jėzau Marija! Klojimų nebėra, arklidžių nebėra, sodų nebėra, net ir tvorų nebėra, nei padargo, nei gyvulio nė pėdsako... o iš trobos tik sudegusios sienos... vaikų nebėra... tuščia... baisu... nyku... viena tik paliegusi žmona išlindo iš guolio jo pasitikti ir apsiverkė karčiomis ašaromis!

Lyg perkūnas būtų jį trenkęs!

Štai tuo metu, kai jis kariavo ir Viešpaties priešus mušė, įsisuko maras ir išklojo visus jo vaikus... perkūnas trenkė ir sudegino namus... vilkai išpjovė bandą... pikti žmonės viską išplėšė... kaimynai atėmė žemę... sausros išdegino javus... krušos išdaužė likučius...— neliko nieko, vien žemė ir dangus.

Sėdėjo jis ant slenksčio kaip numiręs, o pavakarėj, kai ėmė skambinti vakaro maldos, staiga pašoko ir baisiu balsu pradėjo keiktis ir plūstis!

Veltui žmona jį tramdė, veltui po jo kojomis šliaužiojo maldaudama: jis keikėsi ir keikėsi, kad veltui savo kraują liejęs dėl Viešpaties reikalų, veltui gynęs bažnyčias, veltui žaizdas kentėjęs, badavęs, veltui buvęs doras ir dievobaimingas, veltui — Dievas vis tiek jį apleidęs ir pražūčiai pasmerkęs!

Baisiai piktžodžiavo jis prieš Dievo vardą ir šaukė, kad jau turbūt piktajam persiduosiąs, nes tasai tik vienas žmonių skurde neapleidžiąs.

Aišku, kad taip šaukiamas, beregint piktasis prieš jį atsirado.

Jastšombas jau nebegalėjo suvaldyti savo pykčio ir sušuko:

— Padėk, velne, jei gali, nes mane baisiai nuskriaudė!

Kvailas jis, nesuprato, kad Dievas norėjo jį išmėginti ir ištirti.

— Padėsiu, bet ar atiduosi man sielą? — suknerkė nelabasis.

— Atiduosiu, kad ir tuoj!

Sudarė sutartį, kurią jis pasirašė krauju iš bevardžio piršto.

Ir nuo tos pat dienos viskas ėmė jam sektis; pats jis maža ką tedirbo, o tik prižiūrėjo ir tvarkė; Mykoliukas, nes taip liepė save vadinti nelabasis, dirbo už jį, o kiti velniai, persirengę bernais arba vokiečiais, padėjo — netrukus ūkis tapo dar didesnis ir turtingesnis, negu kad buvo anksčiau.

Tik vaikų daugiau nebebuvo, nes kaipgi be Dievo palaiminimo galėtų būti!

Smarkiai dėl to graužėsi Jastšombas ir naktimis galvojo, kaip čia jam reiks degti amžinai pragare, ir nebedžiugino jo nei turtas, nei niekas... Ir gavo jam aiškinti Mykoliukas, kad visi turtuoliai, ponai, karaliai, mokytiniai, o net ir didžiausi vyskupai esą velniui dar gyvi parsidavę, o nė vienas nesirūpinąs nei galvojąs, kas ten bus po mirties, o tik linksminąsi ir naudojąsi viskuo iki soties!

Po tų paaiškinimų Jastšombas nurimdavo ir paskui dar labiau prieš Dievą niršdavo, net ir kryžių pamiškėj nukirto, šventus paveikslus iš trobos išmetė ir Čenstakavos Panelės Švenčiausios koplytėlę jau buvo besirengiąs nugriauti, kam jam arti trukdo; vos vos boba maldavimais ir ašaromis perkalbėjo jį to nedaryti.

Ir plaukė metai po metų it sraunus vanduo, jo turtai augo be galo, o draug su jais ir įtakingumas; net

pats karalius pas jį atvykdavo, į dvarą kviesdavosi ir sodindavo tarp savo namiegų.

Didžiavosi tuo Jastšombas, pūtėsi prieš kitus, vargšus niekino, visiškai dorybių neteko ir visą pasaulį perniek laikė.

Kvailas! Negalvojo, kuo teks už visa tai mokėti...

O pagaliau ir atėjo atsiskaitomoji valanda. Ponui Dievui jau pritrūko kantrybės ir atlaidumo užkietėjusiam nusidėjėliui...

Atėjo teismo ir bausmės valanda.

Visų pirma užgriuvo jį sunkios ligos ir nė akimirksnio nepaleido.

Paskui maru iškrito gyvuliai.

Paskui perkūnas sudegino visus trobesius.

Paskui krušos išmušė javus.

Paskui šeimyna jam išlakstė.

O paskui užėjo tokia sausra, jog viskas virto pelenais, medžiai išdžiūvo, vandenys išseko, žemė sueižėjo.

Paskui jį visiškai paliko žmonės ir vargas atsitūpė ant slenksčio.

O jis sunkiai sirgo, kūnas gabalais skyrėsi, kaulai trūnijo.

Veltui jis maldavo pagalbos iš Mykoliuko ir jo draugų velnių;' net piktasis nieko nebepadės, kai ties žmogum pakibs Dievo rūstybės ranka!

O ir velniai juo nebesirūpino: jis jau buvo jų, tad tegul tik greičiau nusibaigia, jie pūtė į baisiąsias jo žaizdas, kad dar labiau pūliuotų.

Vien tik Viešpaties malonė begalėjo jį išgelbėti!

Kartą vėlybą rudenį užėjo viena tokia vėjinga naktis, jog vėtra nuplėšė nuo trobos stogą ir išvertė visus langus ir duris, o drauge sulėkė visa kirbinė velnių ir

kad ims šokti pakertėmis ir veržtis su šakėmis į vidų; mat Jastšombas jau merdėjo...

Boba gynė jį kaip galėdama, šventu paveikslu dangstė, čia vėl švęsta kreida dėliojo ženklus ant slenksčių ir langų, bet jau buvo netekusi jėgų iš didžio susisielojimo, kad jis nemirtų be sakramentų ir nesusitaikęs su Viešpačiu Dievu; tad nors jis ir draudė, toks mat net paskutinę valandą buvo užkietėjęs, kad ir trukdė piktasis, ji nutaikė valandėlę ir nulėkė į kleboniją.

Tačiau kunigas rengėsi kažkur į kelionę, o pas bedievį eiti nenorėjo.

— Ką Viešpats apleidžia, velniai turi pasiimti, nėra man ten ko veikti...— ir nuvažiavo į dvarą kortų mušti.

Ji graudžiai pravirko susirūpinusi, atsiklaupė prie Čenstakavos Panelės Švenčiausios koplytėlės ir kruvinomis ašaromis, nuoširdžiu sielvartu maldavo pasigailėti.

Pasigailėjo jos Panelė Švenčiausia ir tarė:

— Neverk, moterėle, tavo maldavimai išklausyti...

Ir žengia prie jos nuo altoriaus, kaip stovėjusi, su aukso vainiku, su žydru apsiaustu, nusagstytu žvaigždėmis, su rožančium prie juosmens... gerumu spindinti... Švenčiausioji ir į Aušros žvaigždę panaši... Moterėlė parpuolė prieš ją kniūbsčia.

Ji pakėlė ją šventomis savo rankelėmis, nušluostė jai gailias ašaras, priglaudė prie širdies ir jautriai tarė:

— Vesk į trobą, gal ką padėsiu tau, ištikima tarnaite.

Atėjusi apžiūrėjo ligonį ir didžiai susirūpino jos gailestinga širdis.

— Be kunigo nieko nebus; aš tik moterėlė ir tokios galios neturiu, kokią Viešpats Jėzus yra davęs kunigams! Laidokas jis, tas jūsų klebonas, žmonėmis nesi-

rūpina, visai netikęs ganytojas, atsakys jis už tai griežtai, bet vien jis teturi atleidimo galią... Pati eisiu į dvarą to karšto lošiko kviesti... Še, imkis rožančių, gink juo nusidėjėlį, kol aš pargrįšiu.

Bet kaip čia eiti?.. Naktis tamsi, vėjas, lietus, purvas, kelio geras galas, o be to, ir velniai visur siautėja.

Nepabūgo nieko Dangiškoji ponia, ne!.. Tik apsigaubė marška nuo lietaus ir nuėjo į tamsą...

Dvarą priėjo baisiai pavargusi ir kiaurai peršlapusi; pasibeldė, nusižeminusi prašė, kad kunigas skubiai eitų pas ligonį, tačiau jis, pamatęs, kad čia kažkokia vargšė ir kad toks bjaurus oras lauke, liepė pasakyti iš ryto atvažiuosiąs, o dabar neturįs laiko, ir lošė sau toliau, gėrė ir juokavo su ponais.

Dievo Motina tik atsidūsėjo skausmingai dėl jo nesąžiningumo, kartu padarė, kad beregint atsirado aukso karieta, puikūs arkliai, liokajai; ji pati persirengė kaip ponia storastienė ir įėjo į kambarius.

Aišku, kad kunigas skubriai tuo akimirksniu išvažiavo.

Atvažiavo juodu dar laiku, bet mirtis jau buvo besėdinti ant slenksčio, o velniai per jėgą veržėsi prie vyro, norėjo jį gyvą pačiupti, kol atvažiuos kunigas su ponu Dievu; žmona gynė jį čia rožančium, čia šventu paveikslu duris dangstė, čia malda, čia Viešpaties vardu.

Išsispaviedojo Jastšombas, už griekus atgailojo, Viešpatį Dievą atsiprašė, atleidimą gavo ir tuoj beregint paskutinį kvapą išleido. Pati Švenčiausioji jam akis užvožė, palaimino moterį ir tarė išsigandusiam kunigui:

— Eikš paskui mane!..

Dar negalėjo susivokti, bet nuėjo; dairosi prieš trobą, o čia nei karietos, nei liokajų nebėra, vien tik lietus, tamsa ir mirtis, sėlinanti įkandin. Baisiai išsigando

ir kad ims tekinas bėgti paskui Panelę ant koplytėlės!

Žiūri jis, o čia ji jau su apsiaustu ir vainiku, angelų chorų apsupta, žengia į altorių, į senąją vietą.

Pažino jis tąsyk Dangaus Karalienę, baimė jį pagavo, krito keliaklupsčias, prapliupo rauda ir ištiesė rankas malonės.

O Panelė rūsčiai pažvelgė į jį ir tarė:

— Per amžių amžius taip klūposi už savo nuodėmes, raudosi, kol atleidimą gausi...

Beregint pavirto jis į akmenį ir taip pasiliko; tik naktimis rauda, ištiestas rankas kelia, pasigailėjimo laukia ir jau nuo amžių taip klūpo.

Amen!..

— — — — — — — — — — — — —

Ir šiandien dar matyti ta statula Dombrovoje prie Pšedbožo; ji sovi palei bažnyčią amžinam nusidėjėlių įspėjimui ir primena, kad už blogus darbus visuomet bus bausmė.

Ilga ir gili tyla apgaubė visus, jie svarstė ką girdėję ir buvo pilni šventos ramybės, nuostabos, gailesčio ir baimės.

O ir ką gi sakysi tokiu metu, kai žmogaus siela atsileidžia tarsi geležis ugnyje, pritvinsta jausmo ir šviesos, jog, rodos, tik paliesi ir beregint subyrės žvaigždžių lietumi ir vaivorykšte pasiskleis tarp dangaus ir žemės.

Tad ir tūnojo tylėdami, kol paskutinės žarijos ėmė blėsti.

Matas išsitraukė kreitą ir ėmė jąja raliuoti ir tyliai groti tokią gailią ir vingrią melodiją, lyg kas rasas ant voratinklių barstė, o Sochienė užtraukė „Tavo apgynimo šaukiamės". Visi jai tyliai pritarė.

O paskui pamažėli ėmė šnekučiuotis apie šį ir apie tą, kaip paprastai.

Jaunimas ėmė tarpusavy juokauti, nes Teresė, kur vyras kareiviuos, minė vaikinams juokingas mįsles spėti, o kai kažkas pasakė, kad Boryna jau pargrįžo iš teismo ir geria dabar karčiamoj su savąja kompanija, tai Jagusė tyliai susirengė ir išėjo, net nešaukdama Juzkos, o paskui ją vogčiomis išslinko ir Antanas, dar priemenėj pasivijo prie slenksčio, stipriai suėmė už rankos ir išsivedė pro kitas duris į kiemą, o iš ten pro sodą už klojimų.

Beveik niekas nepastebėjo, kad juodu išėjo, nes Teresė balsiai sušuko:

— „Šarangė varangė po suolu pasirangė." Kas?

— Šuo, šuo, visi žino! — šaukė visi, spiesdamiesi prie jos.

— Arba šit: „Du kiškiuku susipjovė, balti kraujai bėga?.."

— Girnos!

— Kiekvienas vaikas tokias mįsles žino.

— Tai sakykit kitokias, gudresnes!

— „Šėmas jautis dangų laižo?"

Ilgai spėliojo, o pagaliau Matas pasakė, kad tai bus dūmai, ir pats užminė tokią mįslę:

— „Liepos medelis linksmai dainuoja, o arklys į aviną uodega mojuoja."

Vargais negalais įspėjo, kad turėtų būti smuikas.

O Teresė pasakė dar sunkesnę:

— „Šakos šakotinės, visos šakos su lizdais, visi lizdai su vaikais."

Tai turėjo reikšti ąžuolą su gilėmis, visi ėmė dėl to ginčytis, juoktis ir vis juokingesnes mįsles minti, net troba virpėjo triukšmu ir linksmybe.

Ir dar ilgai, lig vėlybos nakties, taip sau visi drauge linksminosi.

XI

Juodu įpuolė į sodą, vogčiomis įsigavo po nukarusiomis šakomis ir greitai, baimingai, nelyginant pabaidytos stirnos, išbėgo už klojimų, į tamsos apgaubtus sniegus, į bežvaigždę naktį, į neišmatuojamą sušalusių laukų tylą.

Pradingo juodu nakty; išnyko kaimas, staiga nutilo žmonių klegesys, nutrūko net ir silpniausi gyvybės atgarsiai, taip juodu beregint užmiršo viską ir susikabinę, stipriai vienas prie kito prisiglaudę šlaunis į šlaunį, kiek pasilenkę, nudžiugę ir pabūgę, tylintys, bet pilni dainų, lėkė iš visų jėgų į platųjį mėlynos žydros ir tylos aptrauktą pasaulį.

— Jaguse!

— Ką?

— Tai tu čia?

— Nejaugi ne!..

Tiek tepasakė, tarpais sustodami kvapo atgauti.

Baimingas širdies plakimas ir galingas džiaugsmo šūksmas smaugė jų balsus; su kiekvienu akimirksniu vis žvilgčiojo vienas į antrą, akys tarytum karšti, nebylūs žaibai švietė kiaurai, o lūpos puolė vienos antras su perkūniška galia ir su tokia godžia, ryjančia ugnimi, jog juodu šlitiniavo apsvaigę, trūkdami kvapo, nuostabu, kaip jiems širdys neplyšo; žemė slinko iš po kojų, juodu krito tarytum į ugningą prarają ir, žvalgydamiesi aklomis nuo karščio akimis, šoko iš vietos ir vėl bėgo, nė nežinodami kur ir kaip, kad tik toliau, kad ir į pačią giliausią naktį, netgi ten, į tuos nukarusius šešėlių gaurus.

Dar keletą žingsnių... dar keletą... toliau... giliau... staiga viskas išnyko iš akių, ir visas pasaulis, ir jo atminimas; juodu visiškai nugrimzdo užmaršty tarytum

sapne, kurio neįmanoma prisiminti, kurį tik dvasia regėjo, lyg aname stebuklingame sapne, sapnuotame budint ten, Klombo troboj, ką tik dabar, vos prieš valandėlę; juodu dar tebeskendėjo šviesiame tylių, mistiškų pasakojimų spindulyje, dar tebebuvo pilni stebuklų ir anų regėjimų, ir tos išsapnuotos pasakos bėrė ant jųdviejų sielų stebuklingus susižavėjimų, šventos baimės, giliausios nuostabos, dvasios pakilimo ir nenuraminamo ilgesio vainiklapius!

Juodu dar tebebuvo susieti burtinga stebuklų ir svajų vaivorykšte ir plaukė tarytum drauge su ką tik nustebinta minia, ėjo per pasakų šalis, per antžmogiškus reginius, per visus burtus, per visus tuos stebuklus, per giliausias nustebimo ir susižavėjimo bangas. Vaidiniai suposi šešėliuose, klaidžiojo padangėmis, augo kiekviename akių žvilgsny, plaukė per širdis taip, jog juodu tarpais sulaikydavo kvapą, apmirdavo iš baimės ir susiglaudę, nutilę, išsigandę žiūrėdavo į bedugnę, gumuluojančią svajonės gelmę; net sielos pražysdavo įstabaus grožio gėlėmis, švenčiausiais tikėjimo ir pamaldaus dvasios pakilimo žiedais; juodu ritosi į patį nuostabos ir užmaršties dugną.

O paskui, atsipeikėję, ilgai klaidžiojo nustebusiomis akimis naktyje, gerai nežinodami, ar dar tebegyvi, ar tai jiems nutiko visi tie stebuklai, ar tai ne sapnas, ar nesivaidena!..

— Ar nebijai, Jaguse, ką?

— Taigi su tavim eičiau kad ir į platųjį svietą, kad ir mirti! — sušnibždėjo ji su jėga, aistringai glausdamasi prie jo...

— Ar laukei manęs? — paklausė jis po valandėlės.

— O kaipgi! Kai tik įeidavo kas į priemenę, man net širdį sugniaužd̃avo... Juk tik to ir buvau nuėjusi pas Klombus... vien to... maniau, kad nesulauksiu...

— O kai aš įėjau, tai apsimetei manęs nematanti...

— Kvailiuk... argi galėjau žiūrėti, kad visi suprastų! Bet man taip širdį sugniaužė, jog nuostabu, kaip nenugriuvau nuo kėdės... net vandens gėriau atsipeikėti...

— Mano tu brangiausia!..

— Tu sėdėjai užpakaly, jaučiau, bet bijojau pasižiūrėti į tave, bijojau prakalbėti... o širdis man taip plazdėjo, taip plakė, kad turbūt žmonės girdėjo... O Jėzau! Tik, tik nerėkiau iš džiaugsmo!..

— Aš taip maniau, kad tave pas Klombus rasiu, ir drauge išeisim...

— Namo norėjau bėgti, bet privertei...

— Ar nenorėjai, Jaguse, ką?..

— Kur tau ne... ne kartą galvojau, kad taip atsitiktų... ne kartą...

— Galvojai taip! Galvojai! — aistringai šnibždėjo jis.

— Kurgi ne, Jantosi! Nuolat, nuolat... Ten už perlipos negera...

— Teisybė... čia nieks mūsų nepabaidys... Vieni esame...

— Vieni!.. Ir tokia tamsa... ir...— šnibždėjo ji, puldama jam ant kaklo ir apkabindama jį iš visų aistros ir meilės jėgų...

— — — — — — — — — — — — —

Laukuose jau nebepustė, tik tarpais švelniu dvelkimu pralėkdavo vėjas ir tarytum glamonėjančiais šnibždesiais vėsindavo įkaitusius veidus. Nebuvo nei mirgančių žvaigždžių, nei mėnulio; dangus kybojo žemai, susigumulavęs sučiurusiais ir suplėšytais debesų kailiais, nelyginant palšų jaučių kaimenė, užgulusi tuščius

ir plikus pūdymus, o toliau dūlavo tarytum pro pilkus išsidraikiusius dūmus, ir visas pasaulis atrodė nuaustas iš rūkų, virpančios visur tamsos ir suaudrintos drumsties.

Gilus, neramus, tačiau vos vos jaučiamas šnabždesys virpėjo ore, lyg plaukė nuo paskendusių naktyje girių, o gal nuo debesų, iš tų siaubingų skardžių, iš kurių tarpais vis skrido baltų debesėlių būreliai, sparčiai lekiantys tarytum vanagų vejamos pavasario paukščių virtinės.

Naktis buvo tamsi ir skausmingai audri, gūdi, tačiau pilna nuostabaus judėjimo, pilna baimės, nepagaunamų virpesių, baimingų šnabždesių, tykojančiu vaidinių ir nesuvokiamų, siaubingų, staigių vyksmų; tarpais ūmai iš po tamsos gumulų švytėjo vaiduokliškas sniego blyškumas, čia vėl kažkokios ledinės, apydrėgnės, pūliuojančios aušros ropojo žalčio vinguriais tarp šešėlių, čia vėl naktis tarytum merkė blakstienas, santėmis kraičiojo juoda neperveriama liūtimi, ir visas pasaulis pradingo, ir akys, nieko negalėdamos pagauti, bejėgiškai slinko į pačią išgąsties gelmę, ir siela tirpo, užgniaužta negyvos kapo tylos; o tarpais pleišėjo šešėlių dangos, sproginėjo tarytum perkūno perplėštos, ir pro baisingus debesų tarpeklius gelmėse prasimusdavo tamsiai mėlynas žvaigždėto, tylaus dangaus laukas.

Čia vėl nuo laukų ar nuo trobų, nuo dangaus ar nuo nuskendusių tolių, visiškai nežinia iš kur, virpėjo tarytum subirę balsai, tarytum žybčiojimai, tarytum kažkokie prarasti aidai, garsų ir seniai mirusių, tačiau klajojančių po pasaulį daiktų vaidulai plaukė gedulinga eisena ir nyko į nežinią, kaip mirusieji dangaus šviesuliai.

Tačiau juodu apako viskam, juose pakilo audra ir augo, su kiekvienu akimirksniu vis stiprėdama, ritosi

iš širdies į širdį umaru karštų, tačiau neišpasakojamų geidulių, žybčiojančių žvilgsnių, skausmingų virpėjimų, ūmaus nerimo, deginančių pabučiavimų, suraizgytų, išblaškytų, akinančių žodžių, tarytum nuožmūs perkūno dūžiai, mirtino nutirpimo, graudumo ir drauge tokio žavumo, jog juodu smaugėsi glėbyje, gniaužėsi iki skausmo, stačiai draskėsi nagais, lyg norėdami išsiplėšti vidurius ir paskęsti kančios palaimoj, o giedravalkiais užsitraukusios akys nebematė jau nieko, net pačių savęs.

Ir taip pagauti meilės vėtros, apakę viskam, pašėlę, netekę proto, sulydyti vienas su antru lyg du liepsnoją deginiai, juodu skrido į nepermatomą naktį, į tuštumą ir gūdžią vienatvę pasiduoti vienas antram mirtinai, ligi pat dugno sielų, ryjamų amžino būties alkio.

Jau nebegalėjo kalbėti, tik beprotiški šauksmai veržėsi iš pačių gelmių, tik smaugiąs kuždėjimas, sudriskę ir šauną tarsi ugnies fontanai, klaikūs ir nuo aistros girti žodžiai, žvilgsniai, verią ligi kaulo — žvilgsniai persmelkti beprotybės — žvilgsniai viesulų, puolančių vienas antrą, juodu apėmė toks baisingas geidulių virpesys, jog su laukiniu kauksmu puolė vienas antram į glėbį ir griuvo... visiškai be sąmonės...

Visas pasaulis ėmė suktis ratu ir draug su jais nugarmėjo į liepsningas prarajas...

— — — — — — — — — — — — —

— Jau proto netenku!..
— Nešauk... tylėk, Jaguse...
— Kad turiu... pasiusiu gal!
— Kaip širdis dar man neplyšo!
— Sudegsiu... O Jėzau... leisk kvapą atgauti...

— — — — — — — — — — — — —

— O Jėzau... mirsiu... O Jėzau!..
— Tu mano vienintelė šiam sviete...
— Jantosi! Jantosi!

— — — — — — — — — — — — —

...Kaip gyvybės syvai slaptai po žeme nubunda kiekvieną pavasarį, išsirąžo nemirtingu geismu, veržiasi vieni į antrus per pasaulio tumulus, plaukia nuo žemės kraštų, padangėmis ratu skrieja, kol susiieško, kol pranyksta vieni antruosė ir apsivaisina šventoj paslapty, kad paskui pasirodytų nustebusiom akim: pavėsariu arba gėle, žmogaus siela arba žalių medžių ošimu...

Taip ir juodu veržėsi vienas į antrą per ilgas ilgesio ir kančios dienas, per pilkas, ilgas tuščias dienas, kol susirado vienas antrą ir su vienokiu neįveikiamu geismų šauksmu puolė vienas antram į glėbį, taip galingai susikabinę, lyg pušys, kurias audra išrovė ir sutriuškintas sviedė vieną ant antros ir dabar jos, sielvartingai apglėbusios viena antrą, iš visų jėgų ir mirtinoj kovoj siūbuoja, blaškosi, svirdinėja, kol pagaliau griūva į nuožmią mirtį...

O naktis juodu apgaubė ir apvyniojo, kad įvyktų kas lemta...

— — — — — — — — — — — — —

Kažkur patamsiuose ėmė cypauti kurapkos, ir taip arti, jog buvo girdėti einant visą pulkelį; sparčiai skliido švogždėjimas, tarytum sparnų, keliamų skristi ir plakančių į sniegą, čia vėl atskiri skardūs balsai skrodė tylą, o nuo kaimo, matyti, netolimo, lėkė neryškūs, tačiau stiprūs gaidžių giedojimai.

— Jau vėlu...— baimingai sušnibždėjo ji.

— Lig vidurnakčio dar toli, tik prieš oro atmainą gieda.

— Bus atodrėkis.

— Taigi, sniegas suminkštėjo.

Kažkur arti, tarytum už akmenų krūvos, prie kurios juodu sėdėjo, ėmė ūkčioti kiškiai, vaikytis ir dūkti kaip per vestuves, ir visas jų būrys pralėkė pro šalį, net juodu pašoko išgąsdinti.

— Poruojasi, bestijos, ir taip apako, kad žmogaus nepaiso. Pavasariop eina.

— Maniau, koks laukinis žvėris...

— Tylėk gi, pritūpk! — sušnibždėjo jis išsigandusiu balsu.

Juodu tylomis prisiglaudė prie akmenų krūvos. Iš nubaltintos sniego prošvaistėmis tamsos ėmė nertis kažkokie ropojantys šešėliai... slinko lėtai... pagužomis, čia vėl visiškai nyko, lyg po žeme smego, tik akys žibėjo tarytum švento Jono vabalėliai tankmėje; buvo gal tik per keliolika žingsnių nuo jų, praslinko beregint ir visiškai dingo tamsoje, o staiga pasklido trumpas, skausmingas, mirtinas kiškio riksmas, paskui skardus trepsėjimas, gargiantis klegesys, kažkokie baisingi kunkuliavimai, triuškinamų kaulų traškėjimas, grasus urzgimas ir vėl gili, nerimastinga tyla išsidriekė aplinkui.

— Vilkai sudraskė kiškelį.

— Kad mūsų neužjuto!

— Prieš vėją sėdim, tai neužuodė.

— Bijau... eiva iš čia... šaltis ima...— pasipurtė ji.

Jis apkabino ją ir ėmė šildyti tokiais bučiniais, kad abu beregint užmiršo visą pasaulį, susikabino ir nuėjo kažkokiu keleliu, kuris pats jiems po kojų pasisuko; juodu ėjo sunkiai siūbuodamiesi tarytum medžiai apsi-

krovę begale žiedų ir tyliai svyrinėjantys bičių dūzgime...

Juodu tylėjo, ir tik pasibučiavimų, atsidūsėjimų šnabždesys, aistringi šūktelėjimai, duslus apsvaigimo murmėjimas ir džiaugsmingas širdies plakimas gaubė juos tarytum virpančia pavasario laukų kaitra: juodu buvo tarsi pražydusios pavasarį plynės, nuskendusios šviesiame džiaugsmo skambėjime; nes juk taip pat žydėjo jų akys, taip pat alsavo karštu dvelkimu laukų, alpstančių saulės gaisre, augančių žolių virpėjimu, upokšnių, tyvuliavimu ir ribuliavimu, dusliu paukščių rypavimu; širdys plakė vienu ritmu su šventa žeme, o žvilgsniai kraičiojo tarytum sunkūs, brandūs obels vainiklapiai; tylūs, reti, svarbūs žodžiai tryško iš pat sielos gilumos lyg šviesios medžių metūgės gegužės rytą, o alsavimas buvo kaip vėjo pūsčiojimas, glamonėjąs jaunus javus, o sielos tarsi pavasario saulėta diena, tarsi javai į viršų augantys, pilni vieversių čiulbėjimo, švytravimo, ošimo, žvilgančio žalumo ir nenuveikiamo būties džiaugsmo...

Tarpais juodu nutildavo ir sustodavo, krisdami į kažkokią tamsą, kaip būna tąsyk, kai debesis pridengia saulę ir pasaulis aprimsta, sutemsta ir valandėlę išnyksta gailesty bei baimėje...

Tačiau bematant atsipeikėdavo iš nutirpimo, jų džiaugsmas liepsnojo it gaisras, sielose skambėjo linksma gaida, teikė tokios laimės sparnus ir taip masino į padangių skrydį, jog juodu, net patys to nežinodami, prasiverždavo aistringa, stačiai beprotiška daina...

Juodu suposi pagal taktą balsų, kurie, atrodė, plazdeno vaivorykštės sparnais ir žvaigždėtu, kaitriu garsų srautu liejosi į apmirusią, tuščią naktį.

Nebežinojo jau nieko, ėjo susiglaudę ir bevaliai, prapuolę vienas antrame ir užsimiršę, tik apgirtę nuo

tos antžmogiškos jausmų galios, kuri nešė juos į dausas ir veržėsi chaotiška, susiraizgiusia daina be žodžių.

...laukinė ir audri daina plaukė srauniu upokšniu iš perpildytų jų širdžių ir pergalingu meilės šauksmu skrido į platųjį pasaulį...

...ir kaip liepsningas krūmas degė tamsybių ir naktinės drumsties chaose...

...čia vėl tarpais atrodydavo tarytum sunkus, grumantis ūžimas vandenų, trupinančių ledo kalėjimą...

...skambėjo vos girdimu, skambiu ir saldžiu ošimu, it saulėje siūbuojančių javų banga...

...trūkinėjo auksinės skambesių grandinės, biro pavėjui ir surūdiję sunkiai vilkosi rėžiais, ir virtc vien nakties šauksmais, tarpais bejėgiška rauda, našlaitės šaukimu, pražūties ir baimės balsu...

...ir kapo tyloje mirė.

Tačiau po valandėlės lyg pabaidyti paukščiai kilo į saulę pašėlusiu skrydžiu, širdys tvino tokia skrydžio ir visiško užsimiršimo galia, jog prasiveržda vo svaiginančiu džiaugsmo himnu, maldinga visos žemės giesme, nemirtingu būties šauksmu.

— — — — — — — — — — — — —

— Jaguse! — sušnibždėjo jis nustebusiu balsu, tarytum tik dabar pastebėjęs ją šalia savęs.

— Taigi aš! — atsakė ji kažkaip verksmingai ir tyliai.

Juodu atsidūrė ant kelelio, bėgančio išilgai kaimo, pakluonėmis, bet jau Borynos pusėje.

Staiga Jagna ėmė verkti.

— Kas gi tau?

— O argi žinau?.. Taip kažkas mane surėmė, kad ašaros pačios liejas.

Jis didžiai susirūpino, juodu prisėdo palei kažkokį klojimą ant kyšančių kertės sienojų, jis stipriai ją priglaudė ir apkabino rankomis taip, jog ji it kūdikis prisišliejo prie jo krūtinės, įsižiūrėjo kažkur pati į save, o ašaros lašeno jai iš akių tarsi rasa nuo gėlių; jis šluostė jas delnu ir rankove, tačiau jos vis riedėjo...

— Ar bijai?..

— O ko gi bijočiau! Taip tik kažkokia tyla manyje auga, lyg mirtis šalia stovėtų, ir taip mane kažkas plėšia, kelia, kad norėčiau už dangaus užsikabinti ir su debesimis į svietą išskristi.

Jis neatsakė, abudu nutilo, staiga viskas sutemo, kažkoks šešėlis krito ant sielos, sudrumstė šviesias gelmes ir pervėrė nuostabiai skausmingu ilgesiu, ir juodu dar labiau veržėsi vienas prie antro, labiau ieškojo vienas antrame kažkokios paramos, labiau skverbėsi per save į kažkokį trokštamą pasaulį...

Papūtė vėjas, medžiai baimingai susiūbavo, apiberdami juos šlapiu sniegu; kamuoliuoti, sunkūs debesys staiga ėmė draikytis ir bėgti į įvairias puses, o sniegu praskrido tylus, virpąs vaitojimas.

— Reikia bėgti namo, jau vėlu,— sušnibždėjo ji kiek pakildama.

— Nebijok, dar nemiega, girdėti balsai nuo kelio, matyti, skirstosi iš Klombų.

— Rėčkas palikau milždama, dar karvės kojas išsilaužys.

Juodu nutilo, nes kažkokie balsai suskambėjo arčiau ir praėjo; tačiau kažkur iš šalies, lyg tam pačiam kelely, sugirgždėjo sniegas ir kažkoks aukštas šešėlis taip aiškiai šmėkštelėjo, jog juodu pašoko stati.

— Ten kažkas yra... tik prisigūžė pagal tvorą.

— Tau pasirodė... kartais paskui debesį slenka tokie šešėliai.

Juodu ilgai klausėsi, žvalgydamiesi tamsoj.

— Eiva prie stirtos, ten bus ramiau! — sušnibždėjo jis karštai.

Juodu kas žingsnis baimingai dairėsi, sustodami be kvapo ir klausydamiesi, bet aplinkui buvo tylu ir negyva; tad priėjo pagužomis, atsargiai prie stirtos ir įslinko į gilią, juoduojančią pačiam pažemy angą.

— — — — — — — — — — — — —

Vėl sutemo lauke, debesys susispietė nepertraukiama tankme, blyškios šviesos užgeso, naktis tarytum užmerkė blakstienas ir giliai užmigo, vėjas praskrido be pėdsako, padvelkė dar gilesnė ir neramesnė tyla, ir buvo girdėti virpėjimas medžių, palinkusių nuo sniego, ir tolimas, tolimas čiurlenimas vandens, krintančio ant malūno ratų, o po ilgo tarpo ant kelelio vėl sugirgždėjo sniegas: gerai buvo girdėti tylūs, atsargūs, tarytum vilko žingsniai... Kažkoks šešėlis atitrūko nuo sienų ir susikūprinęs nuslinko sniegu vis arčiau, augo, kas akimirksnis stovinėjo ir vėl ėjo... pasuko už stirtos nuo kelio pusės, atropojo beveik prie pat angos ir ilgai klausėsi...

Paskui nusėlino perlipos linkui ir dingo po medžiais...

Tačiau netrukus vėl pasirodė, nešdamasis didelį šiaudų kūlį, akimirksnį sustojo, pasiklausė ir šoko prie stirtos, užkišo angą kūliu... sučirško degtukas, ir ugnis tuoj sušvito šiauduose, suplazdėjo, sužibo tūkstančiai liežuvių ir po valandėlės suliepsnojo kruvina marška, apimdama visą stirtos pusę...

O Boryna susigūžęs, baisus kaip lavonas tykojo su šakėmis rankoje.

— — — — — — — — — — — — —

Juodu beregint suvokė, kas atsitiko: kruvini žybčiojimai ėmė veržtis į vidų, urvas priėjo karčių dūmų; pašoko šaukdami, plakdamiesi į sienas, nerasdami išėjimo, pašėlę iš baimės ir vos bekvėpuoją, kol Antanas kažkokiu stebuklu aptiko kamštį, iš visų jėgų įsispyrė ir draug su juo griuvo ant žemės, tačiau kol pašoko, senis puolė jį ir prismeigė šakėmis prie žemės, gerai nepataikė, nes Antanas pašoko ir, kol senis spėjo durti antrąsyk, trenkė jam kumščiais į krūtinę ir nulėkė.

Tąsyk senis puolė prie stirtos, bet ir Jagnos jau nebebuvo, ji tik šmėkštelėjo ir pradingo nakty, tad jis ėmė pašėlusiu, visiškai beprotišku balsu staugti:

— Dega! Dega! — ir bėgiojo su šakėmis aplink stirtą taip, jog atrodė nelyginant velnias kruvinoj pašvaistėj, nes ugnis buvo jau apėmusi visą stirtą ir ūždama, blaškydamasi ir šnypšdama veržėsi aukštyn siaubingu liepsnos ir dūmų stulpu.

Subėgo žmonės, po kaimą pasklido šauksmai, kažkas suskambino varpu, baimė ėmė draskyti širdis, o pašvaistė augo, ir gaisras plevėsavo liepsninga marška į visas puses ir purkštė kibirkščių lietumi ant trobesių, ant viso kaimo

XII

Kas darėsi Lipcuose po tos atmintinos dienos, nė geriausiam galvočiui nelengva būtų viską atsiminti ir apsakyti; mat taip užvirė kaimas, nelyginant skruzdėlynas, kai jį koks išdykėlis lazda pamaišo.

Vos tik kiek prašvito ir žmonės prasikrapštė užmiegotas akis, jau visi skubėjo į gaisro vietą, ne vienas pakeliui tebepoteriavo ir bėgo tekinas lyg į jomarką.

Diena pakilo sunki ir tokia miglota, kad nors ir metas jau buvo įdienoti, bet dar dumsavo prieblanda

kaip apyaušry, nes ėmė snigti šlapiais gniužulais ir sniegas uždengė visą pasaulį virpančia, šlapia ir minkšta marška; tačiau niekas nekreipė dėmesio į šlapdribą, žmonės ėjo iš visų pusių ir ištisomis valandomis stoviniavo gaisravietėj, tyliai šnekučiuodamiesi apie vakarykščią ir karpydami ausimis, bene išgirs ką nauja.

Pakilo nemažas triukšmas, nes vis daugiau rinkosi žmonių, net būriais jau stovėjo tarputvoriuose, pilna jų buvo ir kieme, o jau tikra spūstis prie stirtos, tenai net raudona buvo ant sniego nuo moteriškų drabužių.

Stirta kėpsojo visiškai sudegusi ir išvartyta, tik du stulpai kyšojo iš gaisravietės, apsvilę kaip nuodėguliai, o kūčių ir pašiūrės stogai buvo nudraskyti ligi pat gegnių ir išmėtyti; visas kelelis ir laukas aplinkui per kokią pusę varsno buvo primėtytas apsvilusių šiaudų, apdegusių lentgalių sulaužytų grebėstų, suanglėjusių malkų ir šiaip įvairių degėsių.

Sniegas biro be paliovos ir pamažėli dengė viską stikliniu apklotu, bet vietomis tirpo nuo slypinčių žarijų; o tarpais iš suverstų krūvų šieno išsiveržd avo juodų dūmų srautai ir šokdavo blyški, spragsinti ugnis; tąsyk beregint ją puldavo žmonės su kabliais, mindžiojo klumpėmis, plakė lazdomis ir vertė sniegu.

Kaip tik buvo išvartę tokią rūkstančią krūvą, kai kažkas, rodos, Klombų berniukas, kabliu ištraukė kažkokį apdegusį skarmalą ir iškėlė aukštyn.

— Jagusės prikyštė! — pasityčiodama sušuko Koziolienė, nes visi jau gerai žinojo kas atsitiko.

— Pakapstykite ten, vyručiai, gal rasit dar kokias kelnes!..

— A jau! Išsinešė jas sveikas, tik tiek, kad bėgdamas galėjo pamesti.

— Merginos jau ieškojo, tiktai kažkas pirma jų apsisuko.

— Hankai norėjo nunešti,— šnekėjo moterys, prapliupdamos juoku.

— Tylėkit, varnos, nekvarkusios! Pasilinksmint mat atėjo čion ir iš svetimos nelaimės pasijuokti! — sušuko papykęs šaltyšius.— Namo, bobos! Ko čia stovit? Gana jau liežuviais primalėt! — ir puolė jų vaikyti.

— Nekibk prie mūsų! Žiūrėk savo, jeigu tam pastatytas! — sušuko Koziolienė taip griežtai, jog šaltyšius tik pasižiūrėjo į ją, nusispjovė ir nuėjo į kiemą, o niekas nė nepajudėjo iš vietos; bobos ėmė klumpėmis spardyti prikyštę, ją žiūrinėti ir kažką tyliai pasipiktinusios pasakotis.

— Tokią reikėtų iš kaimo išvyti pagaikščiu kaip raganą! — balsiai tarė Kobienė.

— A jau! Per ją visa tai! Per ją! — kalbėjo Sikorienė.

— Žinia, bet dar Dievo malonė, kad visas kaimas nesupleškėjo! — sušnibždėjo Sochienė.

— Teisybė, tai stebuklas, tikras stebuklas!

— Vėjo mat nebuvo, ir laiku pastebėjo.

— O kažkas ėmė skambint varpu, nes kaimas tik buvo sumigęs.

— Sako, lokininkai ėjo iš karčiamos ir pirmi pamatė.

— Tamstelės, taigi pats Boryna užklupo juodu stirtoj ir tik išvijo, o čia beregint liepsna išsiveržė. Aš taip ir maniau vakar pas Klombus, kad kas nors bus, kai tik juodu drauge išėjo.

— Sako, jau seniai jis juodu saugojęs.

— O kaipgi! Mano berniukas pasakojo, kad vakar jis visą laiką vaikščiojo keliu priešais Klombo trobą ir saugojo,— murmėjo Kobienė.

— Tai, matyt, Antanas iš piktumo padegė.

— Taigi, juk grasino.

— Visas kaimas apie tai žinojo.

— Turėjo taip baigtis, turėjo! — kalbėjo Koziolienė.

O kitame senesnių gaspadorių būrelyje irgi šnibždėjo įvairius dalykus, tačiau tyliau ir oriau.

— Sako, senis taip sukūlęs Jagną, jog ji guli pas motiną... ar girdėjot?

— O kaipgi! Tuojau, dar prieš dieną, sako, išvijo ją, skrynutę į pakulnę išmetė ir visus drabužius,— pridūrė lig šiol tylėjusi Balcerekienė.

— Netaukškit niekų, tik neseniai buvau pas juos troboj, skrynutė stovi kaip stovėjusi,— aiškino Ploškienė.

— Dar per vestuves sakiau, kad taip baigsis,— ėmė garsiau kalbėti.

— Kas darosi, o Jėzau, kas darosi! — suvaitojo Sochienė, griebdamasi už galvos.

— Ogi ką, paims jį į kalėjimą, ir tiek!

— Pagal teisybę, taip jam ir reikia: visas kaimas galėjo supleškėti!

— Taigi aš jau miegojau sau gražiausiai, o čia tiktai Lukas, kur lakstė su lokininkais, beldžiasi į langą ir šaukia: „Dega!" O Jėzau Marija! Languose raudona, lyg būt kas žarijomis stiklus apibėręs, aš iš baimės visai nusilpau... o čia varpas skamba... žmonės šaukia...— pasakojo Ploškienė.

— Kai tik pasakė, kad pas Boryną dega, tuoj man kažkas dingtelėjo, kad čia Antano bus darbas,— pertraukė viena.

— Tylėk, kalbi lyg savo akimis mačiusi.

— Matyti nemačiau, bet kad visi sako...

— Dar per Užgavėnes apie tai plepėjo Jagustynka...

— Tai jau tikriausiai jį sukaustys ir pasodins į kalėjimą.

— Ką jam padarys? Ar matė kas? Ar yra liudininkų, ką? — pastebėjo Balcerekienė, mat ji buvo smarki bylinėtoja ir įstatymus gerai žinojo.

— O ar neužklupo jo senis?

— Užklupo, bet kitką darant, o kad ir būt padegimą matęs, vis vien liudyti negali, nes tėvas ir piktuoju su juo gyveno.

— Tai teismo dalykas, o ne mūsų, bet kas gi kitas kaltas prieš Dievą ir prieš žmones, jei ne toji kalė, Jagna, ką? — vėl pakėlė rūstų balsą Balcerekienė.

— Teisybė! Žinoma! Toks papiktinimas, toks griekas! — šnibždėjo jos, susigrūdo į krūvą ir viena po kitos ėmė minėti jos nuodėmes.

Kalbėjo jos vis garsiau ir vis atkakliau smerkė Jagną, skelbė dabar viską, kas tik buvo ir ko nebuvo, ką tik kuri kada išgirdo arba ir pati išsigalvojo ant jos; visi seni piktumai ir pavydai sušnypštė jų sielose ir tarytum akmenų kruša byrėjo ant jos pravardžiavimai, prasimanymai, pikti grasymai ir neapykantos žodžiai; jeigu ji taip būtų dabar čia atsiradusi, jos tikriausiai būtų ją puolusios kumščiais.

O vyrai kitame būrelyje kalbėjosi ramiau, tačiau ne mažiau atkakliai smerkė Antaną; pyktis pamažėli persmelkė visų širdis, minią supo gilus, rūstus susijaudinimas, žvilgčiojo akyse žaibais, ir jau ne vienas kumštis grasinamai kilo, pasirengęs smogti, ne vienas kietas žodis it akmuo suzvimbė; net ir Matas, kuris iš sykio jį gynė, liovėsi, tik pagaliau tarė:

— Proto gal neteko, kad tokiam dalykui pasiryžo!

Tačiau sulig tais žodžiais pašoko įniršęs kalvis ir ėmė aiškinti gaspadoriams, kad Antanas jau seniai grasė padegsiąs, kad senis šitai žinojo ir ištisomis naktimis saugójo.

— O kad čia jis padarė, galėčiau prisiekti, pagaliau yra ir liudininkų, tie parodys, ir turi būti bausmė tokiems! Turi būti! Ar nesitarė jis nuolat su beinais, ar nekiršino jų prieš vyresniuosius, nekalbino į blogą, žinau aš net, su kuriais jis tarėsi, žinau, net ir žiūriu į juos, jie manęs klausos, ir dar drįsta ginti tokį! — grasinamai rėkė jis.— Nuodai iš jo į visą kaimą plaukia, nuodai! Į kalėjimą jį reikia, į Sibirą, lazdomis užmušti kaip pasiutusį šunį, nes negana to papiktinimo, kad su tikra pamote... O čia dar ir padegė! Stebuklas, kad visas kaimas nesupleškėjo! — šaukė jis nirtulingai, matyti, turėdamas čia kažkokį išskaičiavimą.

Suprato tai Rokas, kuris stovėjo su Klombu nuošaliai, ir tarė:

— Smarkiai jį puolate, nors dar vakar gėrėte su juo karčiamoj.

— Man kiekvienas priešas, kas galėjo visą kaimą paleisti ubagais.

— Bet ponas tai jum ne priešas! — rimtai pridūrė Klombas.

Jis užšaukė juos, užrėkė ir kiti, o kalvis švaistėsi tarp žmonių, siundė, keršyti kalbino, nebūtus dalykus ant jo kalbėjo; žmonės, gerokai jau suaudrinti, visiškai įsiuto, užvirė, visi ėmė garsiai šaukti, kad reikia atvaryti padegėją, sukaustyti grandinėmis ir nuvesti į policiją, o karštesni jau dairėsi vėzdų ir norėjo bėgti, išvilkti iš trobos ir taip privanoti, kad per visą gyvenimą neužmirštų!.. Labiausiai šūkavo tie, kuriems Antanas ne kartą buvo šonkaulius lazda suskaitęs...

Kilo klegesys, triukšmas, keiksmai, grasymai ir toks sąmyšis, jog žmonės kunkuliavo ir švaistėsi nelyginant girios tankmė, plakama vėtros; ėmė siūbuot, plaktis it banga į tvoras, veržtis į vartus ir į kelią sunktis — veltui vaitas šoko raminti, veltui šaltyšius ir vyres-

nieji aiškino ir aušino, jų balsai dingo pragariškame triukšme, o jie patys, pagauti srovės, ėjo drauge su kitais; niekas nesiklausė ir nepaisė jų kalbų, kiekvienas veržėsi, kiek tik jėgų turėdamas, tarytum koks pašėlimas nešė visus kerštо viesulu...

Staiga Koziolienė ėmė skverbtis į priekį ir plyšoti:

— Abu kalti, abu reikia atvilkti ir nubausti gaisravietėj...

Bobos, o ypač kampininkės ir visos vargšės, jai pritarė ir nežmoniškai rėkdamos, pasišiaušusios, visiškai apkvaišusios, veržėsi šalia jos į priekį pro minią įsiutusiu, ūžiančiu srautu; siauruose tarputvoriuose kilo riksmas ir cypimas, nes visi drauge spraudėsi, visi šaukė, visi grasė kumščiais, jėga veržėsi; akys žibėjo rūsčiai ir sklido laukinis susipynęs klegesys it suaudrintų vandenų talaškavimas, tarytum balsas viešojo pykčio, kuris visas širdis apsiautė liepsna,— žingsniavo vis smarkiau ir greičiau, kol prieky ėję ėmė šaukti:

— Klebonas su ponu Dievu eina! Klebonas!

Minia trūktelėjo lyg už grandinės pririšta, susiūbavo ir puolė į kelią, sustojo, išsitaškė purslais, ėmė rimti ir saiga visiškai nutilo ir griuvo keliaklupsčia, palenkusi vienplaukes galvas...

Kunigas ėjo iš bažnyčios su ponu Dievu; Jambrožis nešė prieky užžiebtą žibintą ir skambino...

Praėjo jie greitai ir tirštame sniego rūke subolavo tarytum pro užšalusį langą, kai žmonės ėmė keltis klūpoję.

— Pas Pilypienę eina, sako, taip peršalusi vakar girioj, jog jau nuo pat ryto vos pučia, sako, vakaro nesulauksianti.

— Šaukė jį ir pas lentpjūvės Baltrų...

— Tai ar jis susirgo?

— Tai kaipgi, ar nežinot? Rąstas jį ten užgulė, turbūt jau nebeišsikapstys...— šnibždėjo, žiūrėdami į tolstantį kunigą.

Keletas bobų nuėjo lydėti jo, ir vaikų visa kirbinė nubėgo stačiai per tvenkinį į malūną, o likusieji stovėjo, neįmanydami ką veikti, nelyginant avių kaimenė, kai ją staiga šuo apibėga; įtūžimas kažkur dingo, jėgos smarkumas išsidvėsė, triukšmas nutilo, ir visi dairėsi vieni į kitus, tarytum atsipeikėję iš gilaus miego, trypinėjo, krapštėsi pakaušius, šį tą kalbėjo, o kad ne vienam pasidarė gėda, tai tik spjaudėsi, kepures smaukėsi ir vogčia sėlino lauk iš minios, kuri lyg vanduo sruveno keliu ir pamažėli išsisklaidė po tarputvorius ir trobas. Viena tik Koziolienė nieko nepaisydama garsiai plūdo ir grasė Antanui ir Jagnai, tačiau matydama, kad visi ją paliko, sau palengvinti nusikeikė, susivaidijo su Roku, kuris jai pasakė teisybės žodį, ir nuėjo į kaimą, tad pagaliau visai nedaug žmonių beliko, tik tie, kurie budėjo gaisravietėj ir saugojo, kad ugnis iš naujo neišsiplėstų.

Ir kalvis pasiliko kieme, bet toks įniršęs dėl to, kas įvyko, jog tylėjo, neramiai sukinėjosi, žvalgėsi po kampus ir vis vijo šalin Lapą, kuris ant jo lojo ir prie jo puldinėjo...

O Boryna visą tą laiką nesirodė, sakė, kad jis įsiknisęs į duknas ir miegąs, viena tik Juzka užtinusiomis nuo ašarų akimis žiūrėjo į minią išėjusi prieš trobą ir vėl slėpėsi; Jagustynka pati viena plušo ūky, bet ir senė šiandien buvo pikta it vapsva ir neprieinama kaip niekad, nes taip atsakinėjo, lyg būtum dilgėlę palaižęs.

Pačiu vidudieniu atvažiavo raštininkas su stražnikais ir ėmė aprašinėti gaisravietę ir tyrinėti gaisro prie-

žastis, tad ir likę žmonės išlakstė į visas puses, kad kartais nepatrauktų jų liudytojais.

Keliai staiga ištuštėjo kone visiškai, teisybė, ir sniegas dribo be paliovos, net dar šlapesnis negu pirma, nes tirpo dar nepasiekęs žemės ir tiršta tyre klojo viską; tačiau trobose dūzgėjo it aviliuose, nes Lipcuose tą dieną pasidarė tarytum netikėta šventė, maža kas tedirbo ir ko žiūrėjo, net karvės vienur kitur baubė prie tuščių ėdžių, visur tik kalbėjosi, dažnai bėginėjo kas iš trobos, kas į trobą, bobos lakstė su liežuviais, naujienos skraidė kaip varnos nuo kamino prie kamino, o languose, pro duris ir tarputvoriuose kyščiojo smalsūs veidai, belaukią, ar išsiveš stražnikai Antaną, ar ne!

Smalsumas ir nekantrumas vis augo, o niekas nieko tikro nežinojo, nes kas valandėlę vis įbėgdavo kas nors be kvapo ir pasakodavo, kad jau nuėję pas Antaną, o kiti prisiekinėjo, kad jis sumušęs stražnikus, ištrūkęs iš grandinių ir iškeliavęs sau į svietą, o dar kiti vėl ką kita plepėjo.

Tik tiek buvo teisybės, kad Vitekas buvo nulėkęs į karčiamą degtinės ir kad iš Borynos dūmtraukio smarkiai rūko; iš to žmonės sprendė, kad, matyti, kokį valgį ten verda stražnikams.

O jau visai pavakarėj pravažiavo vaito vežimas su raštininku ir stražnikais, tačiau be Antano!

Nustebimas ir nusivylimas apsiautė kaimą, nes visi buvo įsitikinę, kad jį, sukaustytą grandinėmis, išveš į kalėjimą; veltui visi svarstė ir spėliojo, ką bus senis parodęs per tardymą; apie tai žinojo tik vaitas ir šaltyšius, tačiau juodu nieko nenorėjo sakyti; tad smalsumas išaugo begalinis, ir pynėsi vis nauji ir visiškai į teisybę nepanašūs spėliojimai.

Pamažėli užėjo tamsi ir gana rami naktis; nustojo snigti ir ėmė lyg šalti, nors palši debesys tebesivaikė padangėmis, tačiau vienur kitur aukštuose tarpuose mirgėjo spindulinga žvaigždė, ir žvarbus dvelkimas po truputį stingdė ištižusį sniegą, jis net girgždėjo po kojomis; trobose žybčiojo žiburiai, ir žmonės, spiesdamiesi ankštose pirkiose prieš ugnį, rimo po ištisos dienos susijaudinimo, nesiliaudami tačiau svarstyti ir spėlioti!

Nes, žinia, medžiagos netrūko; mat jeigu Antano nesuėmė, vadinasi, ne jis padegė; tad kas? Juk ne Jagna, niekas tuo nepatikėtų, juk ne senis; tokia mintis niekam nebuvo nė į galvą atėjusi!

Tad klaidžiojo tarytum apgraibomis, jokiu būdu negalėdami įspėti kankinančios mįslės... Visose trobose apie tai kalbėjo, tačiau niekas teisybės nesužinojo; iš tų svarstymų tik tiek teišėjo, kad įtūžimas prieš Antaną išnyko, net ir jo priešai nutilo, o draugai, kaip Matas, vėl ėmė jį ginti; bet tąsyk kilo smarki neapykanta Jagnai, ir buvo nuspręsta, kad ji baisiai, mirtinai nusidėjusi. Bobos taip paėmė ją liežuviais ir taip ėmė tąsyti tarpusavy, tarytum per dygius spyglius, nepalikdamos nė gabalėlio sveikos odos! Drauge nemaža kliuvo ir Dominikienei, kliuvo... o dar labiau ir smarkiau visos pyko ant jos, kad nežinojo, kas darosi Jagnai, nes senė vijo smalsuolius nuo slenksčio nelyginant įkyrius šunis.

Tačiau viena, ką sutartinai ir vienodai visi jautė, tai gilią užuojautą Hankai, kurią nuoširdžiai visi užjautė ir kurios širdingai gailėjosi, o Klombienė ir Sikorienė tuoj iš pat vakaro nuėjo pas ją su geru žodžiu, šį tą įsidėjusios į ryšulėlius.

Taip ir praėjo toji diena, ilgam atmintina, o rytojaus rytą viskas grįžo į seną vagą, smalsumas atlyžo, įtūžimas išblėso, susijaudinimas nurimo ir visi vėl su-

stojo į savo vėžes, palenkė galvą po jungu ir nešė savo naštą, kaip pono Dievo įsakyta — kantriai ir nemurmėdami.

Žinia, vienur kitur kalbėjosi apie tuos įvykius, bet vis rečiau ir ramiau, nes kiekvienam artimesni ir svarbesni savi rūpesčiai ir vargai, kuriuos kiekviena diena skyrium atneša.

Atėjo kovo mėnuo, ir prasidėjo tiesiog nepakenčiamas laikas; dienos buvo tamsios, liūdnos ir tokios darganų, lietaus, čia vėl šlapdribos pilnos, kad neįmanoma buvo išeiti iš trobos; saulė tarytum kažkur dingo žemose, žalsvose gelmėse ir jau nė akimirksnio nesirodė — sniegas pamažėli tirpo arba ištižęs kaip tyrė žaliavo nuo darganos nelyginant pelėsiais apaugęs, vanduo telkšojo vagose ir užtvindė žemumas ir sodybas, o naktimis taip kandžiojosi šalnos, jog sunku buvo išsilaikyti nuledėjusiuose keliuose ir takuose.

Tokiu šunišku laiku greičiau ir užmiršo žmonės gaisrą, juo labiau kad nei Boryna, nei Antanas, nei Jagna neerzino žmonių akių, tad jie ir nuskendo užmaršty kaip akmuo dugne, kai vanduo tik tarpais subanguoja, susiraukšlėja, sulūžta, ratą apskrieja, sušnara ir vėl ramiai plaukia.

Taip praėjo keletas dienų lig paskutinio Užgavėnių antradienio.

O kadangi Užgavėnės buvo pusiau šventė, tad jau nuo pat ryto trobose buvo nemaža bruzdėjimo; mat kiek tvarkė pirkias, ir kone iš kiekvienų namų vis važiavo kas į miestelį visokių niekniekių, labiausiai mėsos arba dešros vainiko ar taukų, tik vieni vargšai turėjo tenkintis silke, paimta patikin pas žydą, ir bulvėmis su druska.

Pas turtinguosius jau nuo pat vidudienio kepė spurgas ir, nors buvo dargana, po visą kaimą sklido gruz-

dančių taukų, keptos mėsos ir kiti kvapai, dar labiau erziną gomurį.

Lokininkai vėl vaikščiojo iš trobos į trobą su savo keistumais, tad vis naujoj vietoj prapliupdavo rėksmingi berniukų balsai.

O vakare, po vakarienės, smuklėj buvo surengti šokiai; kas tik gyvas ir kojas pakelti galėjo, tas nuskubėjo tenai, nepaisydami šlapdribos, prasidėjusios nuo sutemų.

Linksminosi iš visos širdies, juolab kad paskutinį kartą prieš Gavėnią. Matas griežė smuiku, jam pritarė fleita Petrekas, Borynos bernas, o būgnijo Jasius Griova.

Užė ūpingai, kaip retai kada, ilgai, tol, kol bažnyčios varpas suskambėjo, skelbdamas vidunaktį ir mėsėdžio galą; beregint nutilo muzikos garsai, liovėsi šokti, skubiai baigė gerti butelius ir stikliukus, ir žmonės tyliai išvaikščiojo, paliko vienas tik Jambrožis, gerokai įsikaušęs, nes savo papročiu ėmė dainuoti prie smuklės.

Tik Dominikienės troboj ilgai dar degė žiburys, sakė, net ligi antrųjų gaidgyscių, nes ten sėdėjo vaitas su šaltyšium ir taikė Jagną su Boryna...

Kaimas seniai jau miegojo, pasaulį apgaubė tyla, nes kažkaip nuo pusiaunakčio liovėsi liję, o jie vis tebesitarė...

* * *

Tik Antano namuose nebuvo tylos nei ramaus miego, nei linksmų Užgavėnių.

Kas darėsi Hankos sieloje tomis ilgomis naktimis nuo tos valandėlės, kai jis sutiko ją per gaisrą prie

trobos ir jėga privertė grįžti, tai gal vienas tik Viešpats Dievas težino, bet joks žmogaus žodis neįstengs to apsakyti.

Aišku, kad dar tą pačią naktį ji viską sužinojo iš Veronkos.

Tad ir apmirė jos siela nuo kančios, ir gulėjo nelyginant nuogas lavonas, baisingas savo mirtimi. Per pirmas dvi dienas ji nė nepasijudino nuo ratelio; verpti neverpė, tik nesąmoningai judino rankas kaip žmogus priešmirtiniame miege, tuščiu, išdegusiu žvilgsniu įsižiūrėjusi į save, į tas nuožmias liūdesių vėtras, į gilias deginančių ašarų, skriaudų ir neteisybės drumzles, visą tą laiką nemiegojo, nevalgė ir gerai nežinojo, kas aplink darosi, dargi vaikų verksmų nebepaisė, nebežiūrėjo nė savęs, net Veronka jos pagailėjo ir susirūpino vaikais ir seniu, kuris kaip tyčia apsirgo po tos kelionės į girią ir gulėjo ant krosnies tyliai stenėdamas.

Antano irgi lyg nebuvo, išeidavo sulig diena, o grįždavo vėlai naktį, nepažiūrėdamas nei į ją, nei į vaikus, o kita vertus, ji negalėjo savęs perveikti ir nors vieną žodį į jį pratarti, neįstengė — tokia sukepusi iš širdgėlos ir tarytum į akmenį sustingusi buvo jos siela.

Tiktai į trečią dieną ji kažkaip prabudo; tarytum atsipeikėjo iš baisingo sapno, tačiau tokia pasikeitusi, lyg visiškai kitokia pakilusi iš savo apmirimo,— veidas buvo pilkas kaip pelenai, išvagotas raukšlių, pasenęs daugeliu metų ir toks sustingęs, tarsi būtų jį kas iš medžio išskobęs; vien tik akys žėrėjo gyvai ir sausai, ir lūpos laikėsi stipriai susičiaupusios, ir tokia buvo sukritusi, jog drabužiai kabėjo ant jos kaip ant mieto.

Ji vėl pakilo gyventi, tačiau ir viduje jau pakitėjusi, nes nors senoji jos siela buvo lyg pelenu virtusi,

tačiau širdyje jautė kažkokią nuostabią, seniau niekad nepatirtą galią, nepalenkiamą gyvybės ir kovos jėgą, išdidų įsitikinimą, kad nugalėsianti ir viską įveiksianti.

Tuoj pripuolė prie gailiai verkiančių vaikų, apglėbė juos, ir nuostabu, kaip nepasmaugė jų bučiniais, drauge su jais prapliupo ilga, saldžia rauda; tik tąsyk jai palengvėjo ir ji atsipeikėjo.

Greitai apruošė trobą ir nuėjo pas Veronką padėkoti už gerą širdį ir atsiprašyti už senas kaltes; beregint jiedvi susitaikė; nesistebėjo dėl to sesuo, tačiau vieno tik negalėjo suprasti, kodėl Hanka nesiskundė Antanu, neplūdo, nekeikė likimo, ne, tarytum visi tie dalykai seniai būtų mirę ir nugrimzdę užmaršty, tik tiek, kad pagaliau kietai pasakė:

— Taip dabar jaučiuosi, lyg būčiau našlė, tai žinia, kad pati jau turiu rūpintis vaikais ir viskuo.

Ir netrukus, dar tos pačios dienos pavakarėj; nuėjo į kaimą pas Klombus ir pas kitus pažįstamus sužinoti, kas ten darosi pas Boryną... nes gerai atsiminė jo žodžius, kuriuos jis tarė tąsyk, kai juodu skyrėsi ant kelio.

Tačiau tuojau pas jį nenuėjo, palaukė dar keletą dienų, nes nedrąsu jai buvo rodytis jo akyse taip greitai po tų įvykių.

Tiktai pirmą Gavėnios trečiadienį, Pelenų dieną, net neruošusi pusryčių, apsitaisė kaip galėdama geriau, vaikus pavedė Veronkai globoti ir susirengė išeiti.

— Kurgi rengiesi taip anksti? — paklausė Antanas.

— Į bažnyčią, šiandien Pelenų diena,— atsakė ji nenoriai ir išsilenkdama.

— Ar neparuoši pusryčių?

— Eik sau į karčiamą, dar žydas bargan duos.

Jis pašoko ant stačių kojų, lyg būtų kas vėzdu jam užvožęs, tačiau ji to nepaisydama išėjo.

Jau nebebijojo dabar jo šauksmų ir piktumo; jis atrodė jai tarytum svetimas ir toks tolimas, jog pati stebėjosi; o kad kartais ir suvirpėdavo joje kažkas, lyg paskutinė būtosios meilės liepsnelė, lyg žarija, užversta liūdesiu ir sumindžiota, ji gesino jas tyčia, niekad neišgydomų žaizdų atsiminimo galia.

Kaip tik ir žmonės ėjo į bažnyčią, kai ji pasuko į tuopų kelią.

Diena pasidarė nuostabiai graži ir giedra, saulė švietė nuo pat užtekėjimo, staigus naktinis pašalimas dar nebuvo atsileidęs, nuo stogų varvėjo varstėmis žvilgantys karoliai, o suledėję vandenys keliuose ir grioviuose švytėjo lyg veidrodžiai, ogi apšerkšnijęs medžiai kibirkščiavo saulėje, liepsnojo ir it sidabrines gijas barstė ant žemės; skaidrus žydras dangus, pilnas pieniškų mažų debesėlių, žėrėjo saulėje lyg pražydęs linų rėžis, į kurį įsibrovė kaimenė avių ir taip pasinėrė, jog vos baltos jų nugaros tematyti; oras dvelkė grynas, šaltas ir toks gaivus, kad žmogus su malonumu juo alsavo. Pralinksmėjo visas pasaulis, tviskėjo valkos, ir aukso aušromis mirgėjo stiklinis sniegas, keliais vaikai nirtulingai čiužinėjo ir džiaugsmingai šūkavo, kur ne kur koks senis stovėjo pasieny prieš saulutę, net šunes, ir tie džiaugsmingai lojo, vaikydami būrius maisto ieškančių varnų, o nuostabi saulės jūra tvino į visą pasaulį giedra ir kone pavasariška šilima.

Tuo tarpu bažnyčioje Hanką apsiautė žvarbus šaltis ir gili, pamaldi tyla. Tylios mišios prie didžiojo altoriaus buvo jau prasidėjusios, maldingai susikaupusi, besimeldžianti minia tirštai užgulusi bažnyčios vidų, užlietą šviesos srauto, o vis dar tebėjo pasivėlavę.

Tačiau Hanka nesispaudė prie žmonių, nuėjo į kone visiškai tuščią šoninį sparną, tokį tamsų, jog tik vienur kitur geltonavo paauksinimai šaltose, šykščiose šviesos juostose; ji norėjo pabūti vienui viena su savo siela ir Dievu, priklaupė prieš Dangun Ėmimo altorių, pabučiavo žemę, išskėtė rankas ir, įbedusi akis į gailestingosios Dievo Motinos veidą, nuskendo maldoje.

Tik čia ji pratrūko sielvartais, prie šventų ramintojos kojelių padėjo savo žaizdomis sukruvintą sielą su giliausiu nusižeminimu, beribiu pasitikėjimu ir atliko nuoširdžią išpažintį. Prieš Motiną ir visų žmonių Valdovę ji gailėjosi visų savo nusikaltimų, nes, aišku, buvo nuodėminga, jeigu Dievas ją taip nubaudė, nuodėminga!

„Taigi negailestinga kitiems, taigi puikuojanti prieš kitus, taigi vaidinga, nevalyva, taigi mėgstanti gerai pavalgyti ir patingėti, taigi Dievui tarnaudama neuoli — kalta!" — šaukė įkaitusia, kraujais paplūdusia graudulinga atgaila, jog nuostabu, kaip širdis jai neplyšo, ir maldavo malonės už sunkias Antano nuodėmes, ir meldė kalčių atleidimo, ir spurdėjo nuoširdžiame maldavime nelyginant paukštelis, kur nuo mirties bėga ir plaka sparneliais į stiklus, virpa ir gailiai cypauja, kad jį išgelbėtų.

Rauda ją purtė, ir kiaurai degino prašymų ir maldavimų karštis; iš sielos tarytum iš atviros žaizdos plaukė upelis maldų ir verksmų, kurie tarsi kruvini perlai žarstėsi šaltomis grindimis.

Mišios pasibaigė, ir visi žmonės susigraudinę, o kiti ir raudodami ėjo prie altoriaus, nusižeminę lenkė galvas po pelenais, kuriais kunigas, balsiai kalbėdamas atgailos maldą, barstė klūpančius.

Hanka, nelaukusi tų Pelenų dienos iškilmių, išėjo laukan, jausdamasi didžiai sustiprėjusi ir visiškai pasitikinti Dievo pagalba.

Aukštai iškėlusi galvą, atsakinėjo į žmonių sveikinimus ir ėjo tarp smalsių žvilgsnių be baimės, drąsiai ir, nors virpėdama, tačiau pasuko į Borynos tarputvorius.

Dievulėli brangiausias! Tiek laiko jau nebuvo čia kojos įkėlusi ir tik lyg šuo lenkdavo šią vietą nuo tolo ir gailiai; tad supo dabar mylinčiu žvilgsniu namus ir trobesius, tvoras ir kiekvieną žvilgantį apšerkšnijusį medelį, tokį jai atmintiną, lyg iš jos širdies, iš jos kraujo išaugusį.

Nusijuokė siela džiaugsmu taip, jog ji kone puolė bučiuoti tos šventos žemės, o vos tik įžengė į priebutį, Lapa šoko prie jos, taip džiaugsmingai kaukdamas, jog net Juzka išėjo į priemenę pasižiūrėti ir sustojo nustebusi, pati savo akimis netikėdama.

— Hanka! O Jėzau! Hanka!

— Tai aš, ar nepažįsti, ką? Ar tėvas namie?

— Taigi yra troboj... yra... ale, kad atėjai... Hanka!..— ir apsiverkė mergėsė, bučiuodama jai rankas lyg tikrajai motinai.

O senis, išgirdęs balsus, pats išėjo pasitikti ir įvedė į trobą; ji puolė jam po kojų, verkė jį pamačiusi ir sujaudinta atsiminimų, trykštančių iš kiekvienos tos brangios trobos kertelės. Beregint aprimo, nes senis ėmė ją klausinėti apie vaikus ir su užuojauta jos gailėjosi, kad tokia sumenkusi; ji papasakojo viską, nieko neslėpdama, tik buvo stačiai išsigandusi tos permainos, kuri įvyko jame, nes buvo smarkiai pasenęs, išdžiūvęs it skiedra ir labai sulinkęs, vien veidas išlikęs toks pat, tik dar atkaklesnis ir rūstesnis.

Kalbėjosi ilgai, nė vieno karto nepaminėję Antano ir Jagnos; abu vengė paliesti tuos skaudulius, o kai po kokios valandos Hanka rengėsi išeiti, senis liepė Juzkai pridėti ko tiktai buvo galima, net Vitekas turėjo ryšulius vežti rogutėmis, nes ji pati nebūtų įstengusi pakelti; o jau jai išeinant, senis davė keletą auksinų druskai ir tarė:

— Lankykis tankiau, kad ir kasdieną, nežinia, kas man gali atsitikti, tai žiūrėk namų, Juzka į tave nežvairuoja.

Taip ji ir išėjo, svarstydama uošvio žodžius, ir mažai tesiklausė, ką pasakojo Vitekas, kuris jai šnibždėjo, kad vaitas su šaltyšium kasdieną ateina ir verčia senį susitaikinti su Jagna, kad gaspadorius su Dominikiene net pas kleboną buvo nuėję, kad vakar Dominikienė ilgai naktį su seniu tarėsi, ir šiaip jis plepėjo, ką tik žinojo, jai gerindamasis.

Namie ji dar rado Antaną, kuris taisėsi batą po langu; jis net nepažiūrėjo į ją, tik pamatęs Viteką ir ryšulėlius piktai atsiliepė:

— Buvai, matau, ubagauti...

— Kad ubage pavirtau, tai ir turiu iš žmonių malonės gyventi.

O Vitekui išėjus, jis pratrūko pykčiu.

— Sakiau tau, rupūže, kad pas tėvą neitum!

— Jis pats mane kvietė, tai nuėjau, pats man davė, tai paėmiau, badu nei pati nestipsiu, nei vaikams stipti neduosiu, jei tau nerūpi!

— Nunešk viską tuojau atgal, man nieko iš jo nereikia! — sušuko jis.

— Bet man reikia ir vaikams.

— Sakau tau, nunešk jam atgal, o ne — tai aš pats

nunešiu ir sugrūsiu jam į gerklę, lai paspringsta savo gerumu, girdi? Pro duris viską išmesiu!

— Tik pabandyk, tik prisiliesk, tai pamatysi! — suurzgė ji, griebdama už kočėlo, pasirengusi žūtbūtinai gintis, tokia rūsti ir įtūžusi, kad jis pasitraukė, sumišęs nuo to netikėto pasipriešinimo.

— Pigiai jis tave nupirko, duonos riekele lyg šunį,— niauriai sumurmėjo.

— Tu dar pigiau mus ir save patį pardavei, tik už Jagnos sijoną! — sušuko ji nieko negalvodama, o jis net susirietė, tarytum peiliu smogtas, tačiau Hanka, lyg staiga pasiutusi, nes ją užliejo skriaudų prisiminimai, prapliupo ūmia, pritvinusia, amžinai slepiamų priekaištų ir širdgėlos srove, nebedovanojo jam nė vieno jo nusikaltimo, nė vieno blogo žodžio ir vis plakė jį įtūžimu kaip spragilais; jeigu būtų galėjusi — būtų jį užmušusi tą akimirksnį!..

Jis išsigando jos įsiutimo, kažkas trūktelejo jo krūtinėj, pasilenkė ir nebežinojo ką pasakyti; pyktis atslūgo, ir karti, graužianti gėda taip užplūdo sielą, jog susigriebė kepurę ir išbėgo iš namų.

Ilgai jis negalėjo suprasti, kas jai atsitiko, ir kaip suniekintas šuo lėkė kažkur pirmyn, visiškai be sąmonės — kaip pagaliau kasdieną...

Nuo tos siaubingos gaisro valandos jam darėsi kažkas baisaus, tarytum visiškai pasiuto! Į darbą nebėjo, nors malūninkas kvietė kelis kartus, tik vis valkiojosi po kaimą, smuklėj sėdėjo ir gėrė, puoselėdamas vis kruvinesnius kerštо sumanymus ir be to jau nieko nebematydamas — net ir įtarimai, kad jis padegęs tėvą, niekas jam nerūpėjo.

— Tegu tik pasako man kas tai į akis, tegu tik

išdrįsta! — pasakė Matui karčiamoj ir tyčia balsiai, kad išgirstų žmonės.

Pardavė žydui paskutinę telyčią ir girtuokliavo dabar su draugais, nes susibandžiavo su blogiausiais kaime, prisiplakė prie jo tokie kaip Baltrus Koziolas, Pilypas iš anapus tvenkinio, malūninko Pranas ir tie patys blogiausi Gulbaso pakartuvės, kurie visuomet buvo pirmieji ištvirkauti ir nuolat slankiojo po kaimą nelyginant vilkai, dairydamiesi ką čia pačiupti ir nunešti žydui už degtinę; tačiau jam buvo vis vien, kokie jie, kad tik su juo bandžiautų, kad tik jam gerintųsi, kaip šunes į akis žvilgčiodami; nors kai kada jis ir aplupdavo juos, bet puskvortes gausiai statė ir nuo žmonių gynė.

Ir štai jie visi drauge tokių pridarydavo kaime triukšmų, tokių užpuolimų ir peštynių, kad kasdieną žmonės skundėsi jais vaitui ir net klebonui.

Matas ne kartą įspėjo jį, tačiau veltui, ir Klombas iš grynos bičiulystės melste meldė susitvarkyti ir į pražūtį nelįsti, veltui aiškino — Antanas nė klausyti nesiklausė, nieko neleido kalbėti, vis labiau niršo, dar smarkiau gėrė ir dabar jau visam kaimui grasė.

Ir ritosi į kažkokią prarają, tarytum nuo stataus kalno, nepaisydamas nieko, o kaimas tuo tarpu nesiliovė jį sekęs, nes kad ir įvairiai šnekėjo apie tą padegimą, bet žmonės, matydami ką jis daro, vis labiau piktinosi, o kadangi ir kalvis slapčia kiršino, tai pamažėli traukėsi nuo jo net ir buvę draugai, lenkėsi jo iš tolo, pirmi garsiai kalbėdami prieš jį. Aišku jis, kerštо apakintas, dėl to nesisielojo, nes juk tik kerštu ir gyveno, pūsčiodamas jį savyje tarytum žariją, kad sparčiau suliepsnotų.

O be to, lyg tyčia, visų pykčiui, jis nemetė Jagnos;

gal meilė jį prie jos traukė, gal kitas kas, Dievas žino — dabar juodu susitikdavo Dominikienės klojime, aišku, kad slapčiomis nuo motinos, tik Simas noriai jiems padėdavo, tikėdamasis už tai Antano pagalbos vedyboms su Naste.

Jagusė eidavo su juo susitikti nenorom, visuomet iš baimės, nes meilė kaip ir išblėso po to, kai ją vyras išvanojo, net dar tebeskaudėjo, tačiau lygia dalia bijojo ir Antano, nes jis rūsčiai ją įspėjo, kad jeigu neis, kai jis šauks, tai dieną, prie visų akių, ateis pas ją į trobą ir išvanos ją dar geriau negu Boryna.

Aišku, kur nudegei, ten patraukimo didelio nebėr, tačiau kad jis vertė grasymais, tai norom nenorom ėjo.

Neilgai tačiau tai truko, nes kažkaip tuoj pirmą Gavėnios ketvirtadienį atlėkė į smuklę Simas, nusitempė Antaną į kerčią ir pasakė, kad Jagna ką tik susitaikė su seniu ir jau vėl pas jį persikraustė.

Lyg basliu jam kas vožė per momenį, taip jį apkvaišino toji naujiena, nes juk dar vakar pavakarėj su ja matėsi, ir ji nė žodžio apie tai neprasitarė.

„Slėpė nuo manęs!" — pagalvojo, ir tarytum jam kas žarijų pribėrė į širdį, tad vos besulaukęs vakaro, išbėgo.

Ilgai suko ratą apie tėvo trobą, žvalgėsi ir laukė prie perlipos, tačiau ji nepasirodė. Taip jis dėl to įniršo ir įsidrąsino, kad išsirovė kažkokį baslį ir įėjo į sodybą, pasirengęs viskam, nusprendęs eiti kad ir į pačią trobą — jau buvo gonkose, jau net stvėrėsi už skląsčio, tačiau paskutiniu akimirksniu kažkas jį nuo durų atstūmė: tėvo veido prisiminimas atsistojo jam akyse su tokia galia, kad jis atsitraukė išsigandęs, sudrebėjo visas iš baimės ir, nebegalėdamas savęs įveikti, bailiai vogčiomis leidosi atgal.

Negalėjo paskui suprasti, ko jis ten išsigando, kas buvo jam pasidarę, visiškai taip pat kaip tąsyk prie tvenkinio.

Tačiau ir sekančiomis dienomis jis negalėjo su ja pasimatyti, nors ištisus vakarus stoviniavo prie perlipos ir tykojo nelyginant vilkas.

Nesutiko jos net sekmadienį, nors ilgai laukė prie bažnyčios.

Tad sugalvojo eiti į mišparus, būdamas įsitikinęs, kad ten ją sutiks ir ras kokią progą pasikalbėti.

Kiek pasivėlino, nes mišparai buvo jau prasidėję, bažnyčia buvo pilna ir tokia tamsi, kad tik po skliautu pilkavo dienos likučiai, o apačioj, tamsoje, kur ne kur nušviestoje žvakelių, kirbėjo žmonės ir ošė lyg upė, banguodami į aiškiai apšviestą didįjį altorių; Antanas prasispraudė net ligi grotelių ir nemačiom dairėsi, tačiau nepamatė nei Jagnos, nei ko kito iš tėvo trobos, užtat dažnai sugaudavo smalsius žvilgsnius, įbestus į jį, ir jautė, kad žmonės labai juo domisi, nes vienas kitas kažką šnibždėjo kaimynui, vogčiomis rodydamas į jį.

Jau giedojo graudžius verksmus, nes juk buvo pirma Gavėnios savaitė. Kunigas, apsivilkęs kamža, sėdėjo šone altoriaus su knyga rankose ir kaskart vis rūsčiai žvilgčiojo į jį.

Vargonai veriamai gaudė, ir visi žmonės vienu balsu giedojo; tarpais balsai nutildavo, nurimdavo vargonai ir nuo viškų, tarytum kažkur iš padangės, sklisdavo verksmingas, trūkčiojantis balsas vargoninko, skaitančio Kristaus kančių apmąstymus.

Tačiau Antanas nieko negirdėjo, nes pamažėli užmiršo ko atėjęs ir kur esąs; tos giesmės pervėrė jį kiau-

rai ir apraizgė glamoninga, siūbuojančia gaida taip, jog jis kažkaip keistai nusilpo, jį veikė miegas ir gili tyla; jis kažkur ritosi, tarytum kur krito, į kažkokią šviesą, o kiek atsipeikėjęs ir atsimerkęs, sutikdavo akis kunigo, kuris vis žiūrėjo į jį, nes buvo aukštesnis už kitus ir iš tolo matomas; ir taip tas jo žvilgsnis gręžė, kad Antanas suko į šalį apsunkusią galvą ir vėl viską miršo; staiga atsipeikėjo, nes žmonės užgiedojo:

Miršta ant kryžiaus, žmogau, Viešpats tavo!
Ko gi neraudi už kaltybes savo?

Suklego bažnyčia, lyg iš vienos, kažkokios protu nesuvokiamos gerklės ištrūko tas šauksmas ir išsiveržė tokia gilia jėga, tokia verksminga deja, kad net mūrai sudrebėjo, žmonės pašoko klūpoję, sujudo ir sugriaudė staiga visais balsais, giedojo visa siela ir visa atgailos rauda.

Giedoti baigė, tačiau ilgai dar po bažnyčią plakėsi aimanos, skausmingi aidai ir kukčiojimų, atodūsių bei karštų maldų šnabždesiai.

Pamaldos truko dar gana ilgai, tačiau Antanas jau buvo visai atsipeikėjęs. Paliko jį miegas, ir tik kažkoks sunkus, neįveikiamas liūdesys kibo prie sielos ir taip draskė, jog nebegalėjo sulaikyti ašarų, besispraudžiančių į akis, jau norėjo išeiti, nelaukdamas galo, kai staiga vargonai nutilo, kunigas atsistojo prieš altorių ir pradėjo sakyti pamokslą.

Žmonės ėmė grūstis į priekį, išeiti nė galvoti nebuvo ko; net pajudėti nebegalėjo, prispaustas prie grotelių; bažnyčią apsiautė tyla, ir kiekvienas kunigo žodis buvo aiškiai girdėti. Jis pasakojo apie Viešpaties kančią, o baigęs ėmė mokyti nusikaltėlius, grasomai mosuodamas rankomis ir vis žvilgčiodamas į Antaną, kuris stovėjo tiesiai prieš jį, tik kiek žemiau, ir nebe-

galėjo atitraukti akių nuo kunigo, tarytum sukaustytas ir užkerėtas liepsningų jo žvilgsnių...

Susigrūdusioj ir besiklausančioj minioj jau pratrūko verksmai, jau vienur kitur sklido gailus atsidūsėjimas, čia vėl nuskambėjo šventas žodis „Jėzau", o kunigas kalbėjo vis rūsčiau ir griežčiau, atrodė, lyg augo visų akyse, virto milžinu, akimis svaidė žaibus, kilojo rankas, o jo žodžiai it akmenys kraičiojo ant galvų ir it įkaitinta geležis degino širdis — nes jis ėmė plakti ir minėti visas jų kaltes ir šunybes: taigi užkietėjimas, ogi Dievo įsakymų nelaikymas ir amžini vaidai, muštynės, girtuokliavimas — jis kalbėjo taip karštai, jog sudrebėjo visų sielos, savo nuodėmių slegiamos, apsiverkė visų širdys atgailodamos, ir tarsi sodrus lietus sušlamėjo verksmai ir atgailos atodūsiai. O kunigas staiga palinko į Antaną ir didžiu balsu ėmė šaukti apie sūnus palaidūnus, apie tikrų tėvų turto padegėjus, apie suvedžiotojus, ir apie tokius nusidėjėlius, kurie neišvengs amžinos ugnies ir žmonių bausmės.

Nutirpo visa minia, nutilo staiga, sulaikiusi kvapą krūtinėj, visų akys tarytum perkūniška kruša krito ant Antano, nes visi juk išmanė, ką taip kunigas mini; o jis stovėjo išsitiesęs, išbalęs it marška ir vos bekvėpavo, nes tie žodžiai skrido į jį ūždami, lyg visa bažnyčia būtų griuvusi; jis apsidairė, tarytum pagalbos ieškodamas, tačiau aplinkui radosi laisviau; jis išvydo rūsčius ir baimingus veidus, nesąmoningai besitraukiančius nuo jo kaip nuo apkrėsto, o kunigas šaukė dabar visa gerkle, plūdo jį ir kvietė atgailoti, o paskui kreipėsi į visą minią, tiesė rankas ir liepė, kad saugotųs tokio galvažudžio, kad slėptųsi nuo jo, kad vytų jį lauk nuo ugnies, vandens ir valgio, kad nuo trobos jį vytų šalin kaip bjaurią nuodėmę, nes jis visus užkrečia ir teršia, o jeigu nepaisys, jeigu pikto neatlygins, jeigu neatgai-

los,— tai kad išrautų jį kaip piktą dilgėlę ir išmestų lauk į pražūtį.

Antanas staiga nusigręžė ir lėtai ėmė eiti durų link, žmonės traukėsi jam iš kelio ir jis ėjo tarytum staiga prasivėrusia gatve, o kunigo balsas vijosi jį ir plakė iki gyvo kaulo.

Kažkoks sielvartingas šauksmas pasklido po bažnyčią, tačiau jis negirdėjo, tik ėjo tiesiai prieš save, greitai, kad nekristų negyvas iš kančios, kad pabėgtų nuo draskančių akių, nuo baisaus balso.

Išbėgo į kelią ir, nė nesižinodamas kur eąs, nulėkė tuopų alėja į miškus, tarpais stovinėjo išsigandęs ir klausėsi balso, kuris nuolat skambėjo jam ausyse it varpas ir taip smarkiai mušė, jog nuostabu, kad neplyšo galva.

Naktis buvo tamsi ir vėjuota, tuopos lenkėsi ošdamos, tarpais kokia šaka supliekdavo jam per veidą; čia vėl rimo, ir smulkus, įkyrus kovo mėnesio lietus kirto į veidą, tačiau Antanas nepaisė nieko, bėgo it beprotis, išsigandęs ir pagautas neapsakomo siaubo.

— Kad jau blogiau ir būti negali! — sušnibždėjo pagaliau sustojęs.— Teisingai jis sakė! Teisingai!

— O Jėzau, o Jėzau! — suriko staiga, griebdamasis už galvos, nes tuo akimirksniu ūmai tarytum praregėjo, suprato savo kaltes ir nuodėmes ir stačiai nežmoniška gėda ėmė draskyti jam sielą ir plėšyti ją gabalais.

Ilgai jis sėdėjo po kažkokiu medžiu, įsižiūrėjęs į naktį ir įsiklausęs į tylų, baimingą ir kažkokį baisingą medžių šnibždėjimą.

— Per jį visa tai, per jį! — ėmė šaukti, ir apėmė jį tartum pykčio ir neapykantos pašėlimas; sukilo tuo momentu visi seni piktumai, sukunkuliavo visi kerštо sumanymai ir ritosi lyg debesys, skrendą padangėmis.

— Nedovanosiu! Nedovanosiu! — sustaugė jame senasis įniršis, ir jis smarkiai pasuko atgal į kaimą.

Bažnyčia jau buvo uždaryta, trobose spingsojo žiburėliai, o pakeliui šen ir ten sutiko žmonių, stovinčių būreliais ir kažką svarstančių, nors lijo ir buvo šalta.

Nuėjo į smuklę, pro langą pamatė, kad ten nemaža žmonių, tačiau nedvejojo, smarkiai įvirto ir lyg nieko nebuvus priėjo prie didžiausio būrio ir norėjo sveikintis su pažįstamais; vienas kitas padavė jam ranką, tačiau kiti gyvai atsitraukė ir ėmė į visas puses skirstytis.

Kol jis spėjo apsidairyti, pasiliko smuklėje kone pats vienas; tik kažkoks senis sėdėjo prieš krosnį ir žydas už stalo.

Jis suprato, kad visus išvaikė, tačiau to neparodė ir liepė paduoti stiklą degtinės, tačiau neišgėręs paliko jį ir išėjo.

Klaikiai slankiojo palei tvenkinį ir atidžiai žiūrėjo į šviesos juostas, kurios tryško pro langus ant patižusio sniego ir spindėjo vandenyje ant ledo.

Jis vėl suglebo, ir neapsakomas sunkumas užgriuvo jam širdį, pasijuto toks vienišas, toks suvargęs ir nelaimingas, tokį jautė reikalą pasiguosti ir atsidurti tarp žmonių, pasėdėti prie kokio židinio, kad įėjo į pirmą nuo krašto trobą, pas Ploškus.

Jie visi buvo namie, tačiau jam įėjus pašoko išsigandę, net Stachas, ir tas nebežinojo ką pasakyti.

— Lyg būčia ką papjovęs, taip į mane žiūrit! — tyliai tarė Antanas ir nuėjo pas kitus, pas Balčeriekus, tačiau ir tie priėmė jį be galo šaltai; bambtelėjo šį tą, bet niekas net sėstis jo nepaprašė.

Užsuko jis dar vienur kitur, tačiau visur buvo vienaip.

Tad tarytum paskutinio išmėginimo, kad nepašykštėtų sau jokio skausmo ir pažeminimo, nuėjo pas Matą; jo nebuvo namie, tik senė Golombienė tiesiai iš vietos paleido kakarinę, išplūdo jį ir nelyginant šunį išvijo iš trobos.

Jis neatsakė nė žodžio, net ir pykčiu neužsidegė, nes nebeturėjo pykčio ir nusivokimo kas jam darosi. Nukiūtino lėtai į naktį, apėjo aplink tvenkinį, čia vėl vienur kitur sustojęs žiūrėjo į tamsoje paskendusį, tik langų žiburėliais tesiženklinantį kaimą, lyg pirmą sykį jį išvydęs; kaimas supo jį aplinkui prisigūžusiomis trobelėmis, tvėrė jį iš visų pusių taip, jog lyg ir pasijudinti neįstengė ir nebegalėjo ištrūkti iš tų tvorų ir sodų, iš tų žiburių. Negalėjo suvokti, tačiau jautė, kad kažkokia neįveikiama galia griebia jį už gerklės ir spaudžia prie žemės, lenkia prie jungo ir veria nesuprantama baime.

Su didžiu siaubu žvilgčiojo į šviečiančius langus, nes jam pasirodė, kad jie saugo jį, kad seka ir nenutraukiama grandine puola, veržia ir pančioja — jau nebegalėjo nei judėti, nei šaukti, nei bėgti, tad prisišliejo prie kažkokio medžio ir visiškai apkvaišęs klausėsi, kaip nuo namų, nuo visų šešėlių, nuo laukų, iš padangės krinta ant jo rūstūs pasmerkimo žodžiai, kaip visi žmonės sukilo prieš jį.

— Teisingai! Teisingai! — šnibždėjo jis su giliausiu nusižeminimu, visa sugraudinta širdimi, mirtinos baimės ir tos galingos kaimo jėgos prislėgtas.

Žiburiai pamažėli ėmė gesti vienas po kito. kaimas migo, tik lietus dar tebelašnojo ir purkštė į palinkusius medžius, o tarpais kažkur amsėjo šuo, ir pasaulį gaubė baisinga tyla, kai Antanas visiškai atsipeikėjo ir pašoko ant kojų.

— Teisingai jis sakė... savo teisybę jis sakė... bet aš savo nedovanosiu... kad ir pastipti reikėtų, nedovanosiu, rupūže!..

Sušuko nirtulingai grūmodamas kumščiais visam kaimui ir visam pasauliui!..

Užsismaukė kepurę ir nuėjo į karčiamą.

XIII

Ėjo pavasariop; nepertraukiama virtine jau slinko ištižusios kovo mėnesio dienos, laikas pasidarė šuniškas, patižęs, šaltas ir ūkanotas; kasdien lijo ir snigo, kasdien būdavo tokia šlapdriba ir vėjas, kad nosies iš trobos neiškiši; kasdien susivėlusios tamsos blaškėsi laukuose ir taip smaugė bet kokią šviesą, jog niūrūs, sunkūs santėmiai kybojo ties žeme nuo aušros ligi nakties, o kai kada, jeigu iš palšų gelmių ir žvilgterėdavo saulė, tai tik tiek, kol „Sveika, Marija" sukalbėti spėtum, tad vos širdis suskubo pasidžiaugti šviesa ir kaulai pajusti šilumą — jau nauji santėmiai draikėsi ties pasauliu, naujos vėtros staugė, naujos darganos ir šlapdribos pliekė, ir kone kiekviena diena atrodė nelyginant sučiurintas, purvais apdrėbtas ir iš šalčio cypiąs šunytis.

Atsipyko šitai žmonėms, kad ir neapsakytum; tik tuomi visi guodėsi ir raminosi, kad dar savaitę arba dvi pakentėjus, pavasaris vis tiek įsigalės ir už viską atlygins; tačiau tuo tarpu tebesilaikė nepakenčiamos darganos; pro stogus varvėjo, tarpais sunkėsi pro sienas ir langus, pylė iš visų pusių, nieko nebegalėjai tam vandeniui padaryti, nes liejosi iš laukų, pilna jo buvo grioviuose, o keliai tviskėjo lyg sraunūs upokšniai; vanduo paskandino tarputvorius ir telkšojo klampiomis

markomis sodybose, o kad sniegas kasdien vis labiau tirpo ir vis lijo, žemė sparčiai leidosi ir tirpino ledus, tad jau vietomis pietų pusėje, darėsi toks purvas, jog reikėjo kloti prieš trobas lentas arba takus šiaudais grįsti.

Naktys taip pat buvo sunkiai pakeliamos, triukšmingos, lietingos ir tokios tamsios, jog dažnai jau atrodydavo, tarytum amžinai būtų užgesusi šviesa, net ir vakare retai kieno troboje žiebė žiburį; žmonės guldavo temstant, mat ilgas atrodė laikas, tik tarpais kur susirinkdavo verpėjos, švytėdavo langų stiklai ir tyliai skambėdavo giedami graudūs verksmai ir kitos giesmės apie Viešpaties kančias, o joms pritarė vėjas, lietus ir besiplakančių į tvoras medžių šlamėjimas.

Tad ir nenuostabu, kad Lipcai tarytum paskendo tame potvyny, nes tik tik galėjai išskirti trobas iš pabjurusių laukų ir lietingo oro, vos begalėjai pamatyti jas palšuose rūkuose, prisigūžusias prie žemės, peršlapusias, pajuodusias ir visiškai suvargusias, o jau laukai, sodai, keliai ir dangus atrodė tarytum viena mėlyna gelmė, net nežinojai, kur jų pradžia ir kur galas.

O be to, žvarbis buvo bjaurus ir vėrė ligi gyvo kaulo, tad ir ant kelių buvo matyti maža žmonių; vien tik lietus plakė, vėjas šlavė, medeliai drebėjo ir liūdesys dvelkė per visą pasaulį; aplinkui buvo tuštuma ir tyla visame kaime, tarytum išmirusiame; tiek tebūdavo girdėti gyvo balso, jei galvijas koks kur subaubdavo prie tuščio lovio, arba tarpais gaidžiai pragysdavo, čia vėl žąsinai, atskirti nuo perinčių žąsų, sugagendavo kiemuose.

O kadangi dienos ėjo vis ilgyn, tai žmonėms dar nuobodžiau darėsi, nes niekas jokio darbo neturėjo; keli dirbo lentpjūvėj, keli vežė rąstus iš girios malūninkui, o kiti vis slankiojo po trobas, svečiavosi pas

kaimynus, kad tik kaip nors tą dieną prastumtų,— o vienas kitas, kur rūpestingesnis, ėmėsi taisyti plūgus, akėčias arba kitus ūkio padargus rengė žemei dirbti pavasarį, tačiau nesparčiai ėjo tie darbai ir kažkaip sunkiai, nes visiems lygiai buvo įkyrėjusios darganos ir rūpesčiai graužė širdis; mat žiemkenčiai smarkiai nukentėjo nuo liūčių, vietomis žemesniuose laukuose atrodė visiškai iššalę; ne vienas buvo jau pašarą bebaigiąs, ir badas žvilgčiojo į kūtes, vienur bulvės pasirodė sušalusios, kitur ligos įsimetė į trobą, o daugeliui jau artinosi priešpjūtė.

Ir ne vieno jau troboj tik kartą per dieną viralą tevirė, o druska ir spirgus pavadavo — tad vis dažniau dabar traukdavo pas malūninką kokio puspūrio paimti už kruviną atodirbį, nes jis buvo smarkus brangininkas, o niekas neturėjo gyvo skatiko nei vežti ko į miestelį parduoti; o kiti ir pas žydą į karčiamą ėjo maldauti, kad jis duotų patikin žiupsnelį druskos ar kvortą kruopų arba ir duonos kepalėlį.

Žinia, badas ne brolis.

O suvargusių žmonių buvo nemaža, bet uždarbių jokių niekur, gaspadoriai patys neturėjo darbo, ponas taip buvo užsikirtęs, kad nė vienam Lipcų gyventojui nė skatiko nedavė girioj uždirbti; taip ir nenusileido, neklausydamas prašymų, nors visu pulku buvo pas jį nuėję; tad aišku, kad trobelninkai ir vargingieji ūkininkai kentė tokį skurdą, jog turtingu save laikė ir Dievui dėkojo tas, kas turėjo nors bulvių su druska ir graudžių ašarų spirgų vietoj.

Tad nenuostabu, jog iš tų visokių dalykų nuolat kildavo kaime dejonės, vaidai, barniai, peštynės, nes juk žmonės kentėjo, sielojosi, nebuvo tikri dėl rytojaus, užsinuodijo nerimu, tai tik ir ieškojo progos ant kito kailio su kaupu išlieti, kas juos viduje graužė,— o juk

ir be to trobos visuomet net drebėdavo nuo liežuvių, šmeižtų ir barnių.

O dabar, tarytum pačiam velniui prisidėjus, užgriuvo kaimą visokios ligos, kaip, beje, visuomet būna pavasariop, nesveiku laiku, kai dvokiantys garai veržiasi iš tirpstančios žemės, tad pirmiausia tarytum vanagas ant žąsiukų puolė raupai ir smaugė kūdikius, tarpais pagriebdami ir vyresniuosius, net vaito dvejeto jauniausiųjų neišgelbėjo pargabenti daktarai ir teko išvežti į kapus; o paskui atsirado karštligės ir drugiai, ir kitokios ligos užgulė vyresniuosius, kas antroj troboj vis kas nors stenėjo, pas Abraomą rengėsi ir Dievo malonės laukė — net Dominikienė nebegalėjo suskubti gydyti, o dar ir karvės ėmė vestis, ir viena kita boba taip pat sugriuvo, tad kaime kilo vis didesnis triukšmas ir sąmyšis.

Šitaip esant, žmonės niršo ir dar nekantriau laukė pavasario, nes visiems atrodė, jog tegu tik sniegas nutirpsta, pašalas išeina ir žemė pradžiūsta, kad galėtum su plūgu išeiti į dirvą, tai vargams ir rūpesčiams jau būtų galas.

Tačiau visiems atrodė, kad šįmet pavasaris lėčiau eina negu kitais metais, nes vis tebelijo ir žemė lėčiau leidosi, ir vandenys tingiau tekėjo, o blogiausia, kad karvės dar nesišėrė ir plaukai tvirtai laikėsi; tai reiškė, kad žiema dar ilgiau laikysis.

Tad kai tik užeidavo kokia giedresnė valandėlė ir kai tik saulė sušvisdavo, bematant prieš trobas imdavo kirbėti; žmonės, atkraginę galvas, su ilgesiu žiūrėdavo į dangų svarstydami, ar čia gal jau ilgesniam pragiedrėjo, seniai beregint sėlindavo į pasienius šildyti sutrūnijusių kaulų, o vaikai — kiek tik jų buvo, visi bėginėdavo rėkaudami keliais nelyginant kumeliukai, į pirmą jauną žolę išleisti.

Ir kiekgi tąsyk būdavo džiaugsmo, linksmybės, juoko!

Visas pasaulis liepsnojo nuo saulės, visi vandenys žėrėjo šviesomis, grioviai buvo tokie, tarytum juos kas būtų ligi krašto tirpytos saulės pripylęs, o kelias atrodė lyg nulieti iš aukso; ledas ant tvenkinio lietaus numazgotas juosvai žibėjo lyg švininis dubuo, net ir medžiai kibirkščiavo nuo neapdžiūvusios rasos, o sraujų išvagoti laukai driekėsi dar nebylūs, juodi, negyvi, tačiau jau lyg ir kvėpuoją šiluma, pritvinę pavasario, pilni žybčiojimų ir čiurlenančio vandens garsų; vienur kitur dar neištirpę sniegai žėrėjo ryškiu baltumu lyg marškos, ištiestos baltinti; dangus pasidarė žydras, atsiskleidė migloti toliai, truputį aptraukti lyg kokiais voratinkliais, net žvilgsnis ėjo kiaurai ir skrido ten, į neaprėpiamus laukus, į juodas sodžių linijas, į pamiškes, į visą tą džiaugsmu kvėpuojantį pasaulį; oru sklido toks malonus pavasariškas dvelkimas, kad žmonių širdyse kilo džiaugsmingas šauksmas, sielos veržėsi, skrido į platųjį pasaulį, kiekvienas norėjo lėkti į saulę kaip tie paukščiai, kurie traukė kažkur iš rytų ir maudėsi tyrame ore; kas tik gyvas — stovėjo prie trobos ir noriai šnekučiavo net ir su priešais.

Tilo tuomet barniai, blėso vaidai, širdis tvindė gerumas ir per kaimą skrido linksmi šūkavimai, pildydami namus džiaugsmo ir čiulbančiais balsais virpedami šiltame ore.

Kiaurai vėrė trobas, atlupinėjo langus, kad gryno oro įeitų į vidų, moterys ėjo su verpstais į pašalės, net kūdikius nešėsi lopšiuose į saulę, o iš atdarų tvartų tarpais vis sklido gailus galvijų bliovimas; arkliai žvengė, veržtamiesi nuo grandinių į lauką, o žąsys, palikusios kiaušinius, gageno su žąsinais soduose; gaidžiai giedojo

ant tvorų, o šunes kaip pašėlę lojo kelyje, draug su vaikais lakstydami po purvą.

O žmonės stoviniavo tarputvoriuose ir, merkdami akis nuo šviesos, džiaugsmingai žiūrėjo į saulėje skendintį kaimą, net ir langų stiklai žėrėjo liepsnomis; moterys kaimyniškai šnekučiavosi pro sodus, jų balsai sklido po visą kaimą; kažkas sakėsi, kad jau girdėjęs vieversį čiulbant, kad ir kieles jau matęs ant tuopų kelio, čia vėl kažkas aukštai padangėj po debesimis pamatė laukinių žąsų virtinę, ir beregint pusė kaimo išbėgo į kelią žiūrėti, o kitas vėl paskui pasakojo, kad jau ir gandrai nutūpę ant plynių už malūno. Netikėjo tuo žmonės, nesgi tik kovo mėnuo buvo įpusėjęs! O kaži kas, rodos, Klombų berniukas, parnešė pirmą palazdį ir lakstė su juo po trobas; visi žiūrėjo į tą blankią gėlelę didžiai nustebę, lyg į kokią didžiausią šventenybę, ir be galo stebėjosi!

Tokia užėjo klastinga šiluma, jog žmonėms jau atrodė, kad pavasaris ateina, kad beregint galės su plūgais traukti į dirvas; tad su juo didesne baime ir giliu liūdesiu žvilgčiojo į staiga besiniaukiantį dangų, kai ir saulė pasislėpė, ir papūtė šaltas vėjas, aušros užgeso, pasaulis aptemo ir ėmė lašenti smulkus lietutis!.. O iš vakaro leidosi tokia šlapdriba, kad per ketvirtį valandos vėl nubaltino visą kaimą ir laukus...

Viskas grįžo po senovei taip greitai, jog tomis naujomis lietaus, darganos ir maknynių dienomis ne vienam atrodė, jog anos saulėtos valandos tebuvo nejučia pasapnuotas sapnas.

Tokiuose tad reikaluose, džiaugsmuose, liūdesiuose ir ilgesiuose slinko žmonėms laikas, ir nenuostabu, kad Antano darbeliai, Borynų sugyvenimas ar kiti tokie dalykai, ar kieno mirtis, ar kitkas, tartum akmenys

nugrimzdo į atminties gelmes, nesgi kiekvienas pakankamai turėjo savų rūpesčių — vos beatlaikydavo.

O dienos ėjo nesulaikomos, kilo tarsi vandens bangos, plaukiančios iš didžiulės jūros, jog nei jų pradžios, nei galo nepagausi, ėjo ir ėjo; vos tik atmerkei akis, vos apsidairei, vos šį bei tą suvokei, jau vėl naujos sutemos, jau naktis, jau nauja aušra, ir nauja diena, ir nauji rūpesčiai, ir viskas ratu, ir kad tik pagal Dievo valią!

Kažkurią dieną, rodos, Gavėnios pusėj, orai užėjo dar blogesni negu kitados, nes kad ir smulkus lietutis lašnojo, bet žmonės jautėsi taip blogai, kaip niekad lig tolei, slankiojo po kaimą tarytum supančioti, gailiai žiūrėdami į pasaulį, tankiai užkimštą debesų, kurie net brūžinosi išpampusiais pilvais į medžius. Buvo liūdna, šlapia ir šalta, ir taip tamsu lauke, jog užeidavo noras verkti iš nesutramdomo maudulio; niekas šiandien jau nesibarė ir nesivaidijo, visiems buvo vis tiek, nes kiekvienas vien ramaus kampelio tesidairė gulti ir viską pamiršti.

Diena buvo tokia niauri, kaip žvilgsnis ligonio, kuris vos akis praplėšti ir šį bei tą išvysti tegali, o jau vėl įpuola į ligos tamsybes; vos tik nuskambino dienovidį, staiga sutemo, pakilo gūdus vėjas ir ėmė draug su lietum pliekti pajuodusias trobas.

Keliuose buvo tuščia ir tylu, žmonių nebuvo, tik vėjas ūždamas šlavė purvus ir lietus barbeno, tarytum kas brandžius grūdus žarstė į drebančius medelius ir pajuodusias sienas; čia vėl tvenkinys grūmėsi su sprogstančiais ledais, nuolat sklido traškėjimas ir griausmas, o vandenys su triukšmu tiško į krantą.

Tokią dieną, kažkaip jau visai pavakarej, sugriaudė kaime naujiena, kad ponas kertąs kaimo girią.

Iš sykio niekas tuo nenorėjo tikėti, nes juk jeigu ligi šiol nekirto, tai kaipgi dabar, kovo mėnesio pusėj, kai jau pašalas išeina ir medžiai ima sultis traukti. ims tau ir kirs?

Girioj darbas nesustojo, aišku, bet juk visi žinojo, kad medžius apdoroja.

Koks tas ponas buvo, toks buvo, bet per kvailą niekas jo nelaikė.

Ogi tik kvailys gali kovo mėnesį statybinius medžius kirsti.

Ir net nežinia, kas tą naujieną paskelbė, tačiau kaimas taip užvirė, jog net durys trinksėjo ir purvas tiško iš po klumpių, taip bėgiojo visi su ta žinia po trobas, stovinėjo su ja ant kelių, rinkosi į smuklę svarstyti ir žydo klausinėti, bet žydas, bestija, gynėsi ir prisiekinėjo nieko nežinąs; kilo šauksmai ir bjaurus žodis iššokdavo, ir bobų vaitojimai sklido; augo neapsakomas bruzdėjimas, visus sodiečius apsiautė nerimas, pyktis ir drauge baimė.

Pagaliau senis Klombas nusprendė tą naujieną patikrinti ir, nežiūrėdamas darganos, išsiuntė raitus savo sūnus į girią pasižvalgyti.

Ilgai nesulaukė jų grįžtant; nebuvo kaime trobos, iš kurios nebūtų kas žiūrėjęs į mišką, į kelelį, kuriuo jie išjojo, tačiau jau ir sutemo, o jų vis dar nebuvo; visą kaimą apsiautė nerami, per jėgą tramdoma didžiai grasanti tyla, nes pyktis lyg graužią dūmai siaubė sielas; mat kad ir niekas tikrai dar tuo netikėjo, bet visi buvo tikri, kad toji žinia pasitvirtins, tad vienas antras jau keikėsi, trankė duris ir ėjo į kelią žiūrėti, ar nepargrįžta...

O Koziolienė kiek tik galėdama kiršino žmones, lakstė su liežuviais ir, jei tik kas norėjo klausytis, kiekvienam tvirtino, prisiekinėdama visomis šventenybė-

mis, jog savo akimis mačiusi, kad jau gerą pusę margo kaimo girios iškirto, liudininke šaukdamasi Jagustynką, su kuria pastaruoju laiku smarkiai buvo susidraugavusi. Aišku, kad senė viską teigė, be galo patenkinta sąmyšiu, o be to, prisirinkusi įvairių naujienų po trobas, nuėjo su jomis pas Borynus.

Tenai kaip tik šeimyninėje užžiebė lemputę; Juzka su Viteku skuto bulves, Jagusė triūsė prie vakaro ruošos, o senis atėjo kiek vėliau; Jagustynka ėmė jam uoliai, gerokai pridėdama pasakoti.

Jis nieko į tai neatsiliepė, tik tarė Jagnai:

— Paimk kastuvą ir bėk padėti Petrekui, reikia vandenį nuleisti iš sodo, kad neužtvintų rūsių... Pasijudink gi greičiau, kad sakau! — sušuko jis.

Jagna sumurmėjo kažką prieš, bet jis taip griežtai paleido gerklę, jog tekina išbėgo, o jis taip pat išėjo į kiemą prižiūrėti, ir vis sklido piktas jo balsas čia tvarte, čia kūtėj, čia prie rūsių, net troboj buvo girdėti...

— Ar visą laiką jis toks piktas? — paklausė senė, imdamasi kurti ugnį.

— Taigi, kad visą,— atsakė Juzka, baimingai klausydamasi.

Taip ir buvo, nes nuo tos dienos, kai susitaikė su žmona, o tai įvyko taip greit, jog visi net stebėjosi, jis be galo pasikeitė. Visuomet buvo kietas, ir nelengvai nusileisdavo, tačiau dabar visiškai į akmenį pavirto. Jagną į namus priėmė, nieko jai neprikaišiojo, tačiau laikė ją stačiai mergos vietoj, tiek jai tebuvo pagarbos, toks jai tebuvo užlaikymas. Nieko nepadėjo nei jos meilinimasis, nei grožis, net ir piktumas, nei tariami papykimai bei įsižeidimai, kuriais moterys paprastai vyrus įveikia. Jis visiškai to nepaisė, lyg ji būtų jam svetima, o ne tikroji žmona, net nebekreipė dėmesio,

ką ji veikia, nors turbūt gerai žinojo apie jos susitikimus su Antanu.

Net nesaugojo jos ir tarytum visiškai ja nesirūpino. Kartą, po kelių dienų nuo susitaikinimo, jis nuvažiavo į miestą ir tik antrą dieną tepargrįžo; kaime visi šnibždėjosi į ausį, kad jis pas notarą daręs kažkokius užrašus, o kiti dar tyliau kalbėjo, kad greičiausiai iš Jagusės užrašą atsiėmęs. Aišku, jog niekas daugiau teisybės nežinojo, kaip tik Hanka, kuri dabar tokia tėvo malone naudojosi, jog jis viską jai išsipasakodavo ir su ja tardavosi; tačiau ji nė žodelio niekam neprasitarė, kasdien užsukdavo pas senį, o vaikai jau bemaž ir neišeidavo iš trobos, ne kartą ir miegojo drauge su seneliu, taip jis juos pamilo.

Boryna lyg ir pasveiko nuo to laiko; vaikščiojo dabar po senovei išsitiesęs ir išdidžiai į pasaulį žiūrėjo, tik viduje buvo tiek įnirtęs, kad dėl bet ko pykčiu prasiveržda vo ir visiems buvo sunku nepakenčiamai, nes jeigu ant ko uždėdavo ranką, tai jau aišku, kad ligi žemės palenkdavo, ir taip viskas turėdavo būti, kaip jis norėdavo, o jei ne — važiuok sveikas.

Tiesa, skriaudų nedarė niekam, tačiau ir gerumo visiems nesklaistė, ne; tai gerai jautė kaimynai. Valdžią pasiėmė į savo rankas ir nepaleido nė valandėlės, kamarą stropiai saugojo, o kišenę dar labiau, pats viską išduodavo ir griežtai žiūrėjo, kad naudos vėjais neleistų, visiems namuose buvo kietas, bet jau labiausiai Jagusei, nesgi niekad palankaus žodžio jai netardavo ir taip spirdavo prie darbo, nelyginant aptingusį arklį, o niekuo nenusileisdavo; nepraeidavo diena be barnių, o dažnai diržas ėjo į darbą arba ir kietesnis koks įnagis, nes ir Jagną apsėdo kažkokia pikta dvasia ir vertė vis priešintis.

Mat klausyti tai ji klausė, jis vertė ją, tad ką beveiksi, vyro duona, vyro valia, bet į kiekvieną nemeilų žodį ji turėdavo dešimt savų, dėl kiekvieno riktelėjimo pakeldavo tokį riksmą, tokį pragarą užtaisydavo, kad po visą kaimą skambėdavo. Tad ir virė troboj pekla be atlydžio, tarytum būtų abu ją pamėgę, rungdamiesi pykčiu visomis išgalėmis, kol vienas antrą įveiks, o nė vienas pirmas nusileisti nenorėjo.

Veltui Dominikienė stengėsi švelninti ir tarp jųdviejų taiką užmegzti, nesugebėjo įveikti atkaklumo, pykčio ir skriaudų, kurie jų širdyse vešėjo.

Borynos meilė praėjo kaip tas pernykštis pavasaris, apie kurį niekas nieko neatsimena, o gyvas pasiliko jos neištikimybės atminimas, kruvina gėda ir nuožmus, nepermaldaujamas pyktis — Jagnos sfela taip pat labai pakitėjo, buvo jai bloga, sunku ir neapsakomai nemalonu: savo kaltės ji dar nesuprato, o bausmę jautė skaudžiau negu kitos moterys, nes jos ir širdis buvo jautresnė, ir auklėta ji buvo lepiau, ir apskritai švelnesnės už kitas buvo sielos.

Tad ir kankinosi ji, o Jėzau, kaip kankinosi!

Žinia, kad ji viską dirbo tyčia seniui pykinti, nepriversta nenusileisdavo, gynėsi kaip galėdama; tačiau tas jungas vis sunkiau ir skaudžiau spaudė jai sprandą, o pagalbos nebuvo niekur. Kiek jau kartų norėjo grįžti pas motiną — senė nesutikdavo, dar ir grasydama, kad jėga grąžins ją vyrui, už saito...

Tad ką gi ji turėjo drayti? Ką? Nesugebėjo gyventi kaip kitos moterys, kurios nei bernų, nei jokios linksmybės sau nešykšti ir noriai kelia naminį pragarą, kasdien mušasi su vyrais ir kasdien susitaikę eina drauge gulti. Ne, ji taip negalėjo; gyvenimas vis labiau jai griso, ir kažkoks neapsakomas liūdesys tarpo jos sieloje; argi ji žinojo, ko ilgėjosi?

Teisybė, už piktą ji atsiteisdavo piktu, tačiau viduje buvo nuolat išsigandusi, didžiai nuskriausta ir tokia liūdna, jog ne kartą išverkdavo kiauras ilgas naktis, net priegalvis sušlapdavo, o dažnai tos barnių ir vaidų dienos taip jai nusibosdavo, jog ji stačiai norėdavo bėgti kad ir į platųjį pasaulį.

Tačiau kurgi ji eis, kur?

Aplinkui plytėjo pasaulis atviras, tačiau toks baisus, toks neįspėjamas, toks svetimas ir gūdus, jog ji apmirdavo baime nelyginant tas paukštelis, kai jį vaikai pagauna ir po puodu pavožia.

Tad ir nenuostabu, kad vis dėlto ji glaudėsi prie Antano, nors mylėjo jį dabar gal tik iš baimės ir sielvarto; mat po tos baisingos nakties, po pabėgimo pas motiną, joje kažkas trūko ir numirė, tad jau nebesiveržė prie jo visa siela, kaip anksčiau kad būdavo, nebebėgo su plakančia širdimi ir džiaugsmu, kada tik pašaukta, o ėjo lyg verčiama ir dėl to, kad troboj buvo bloga ir nuobodu, ir dėl to, kad seniui keršyti norėjo, ir dėl to, kad jai atrodė, jog grįš toji senoji didelė meilė,— tačiau pačioje širdies gelmėje kerojo it nuodas kandus apmaudas jam, kad visa tai, kas jai tenka patirti, tas liūdesys, nusivylimas, visas tas sunkus gyvenimas atsirado dėl jo kaltės; ir dar skausmingesnis, tylesnis ir niekad neišsakomas apmaudas, kad jis nėra toks, kokį ji savo sieloj numylėjo,— nuožmus, draskąs apsigavimo ir nusivylimo apmaudas. Juk anksčiau jis atrodė jai visai kitoks, toks, kur savo meile kelia į dangų, įveikia gerumu, ir už viską pasaulyje jis buvo jai brangesnis ir toks nepanašus į visus kitus, — o dabar atrodė jai toks pats, kaip ir kiti vyrai, dargi blogesnis, nes ji labiau bijojo jo negu Borynos, jis gąsdino ją savo niaurumu ir kančia, šiurpino įtūžimu. Jinai jo bijojo, jis atrodė jai laukinis ir baisus

lyg plėšikas iš girios; nes kaipgi, pats kunigas įvardijo jį bažnyčioj, visas kaimas nuo jo atsitraukė, žmonės pirštais badė, tarytum blogiausią; nuo jo dvelkė kažkoks mirtinos nuodėmės siaubas, ir ne kartą, klausydamasi jo balso, ji apmirdavo iš baimės, nes jai atrodė, kad jame glūdi velnias, o aplinkui yra visas pragaras; tada jai darydavosi taip baisu sieloje, kaip tąsyk, kai kunigas žmones bara ir kančiomis juos gąsdina!

Jai net ir galvon neateidavo, kad ir ji kalta dėl tų jo nuodėmių, kur ten, jeigu kartais ir pagalvodavo, tai tik apie jo pasikeitimą, ji nesugebėjo taip aiškiai svarstyti, tačiau smarkiai jautė tą pasikeitimą, jautė kad vis labiau šąla jam, kad dažnai styro jo glėby tarytum perkūno staiga trenkta, leidosi jo imama, nes kaipgi atsispirsi tokiam slibinui, o be to, juk ji buvo jauna, karšto kraujo, tvirta, o jis vos nepasmaugdavo glėby, tad nepaisydama to ką galvojo, pasiduodavo jam taip pat galingai, su gaivališka amžinai šiltų liūčių ir saulės trokštančios žemės aistra; tačiau dabar jau nė karto jos siela nebepuolė prie jo kojų iš nesulaikomo džiaugsmo, nė karto nebesvaigino jos tokia laimė, kuri net lig mirties slenksčio džiaugsmingai veda, nė karto ji visiškai nebeužsimiršo, ne; galvodavo tada apie namus, apie darbus, arba kaip seniui ką naujo iš keršto padaryti, o kartais tik norėdavo, kad tik jis ją paleistų ir eitų sau.

Kaip tik dabar jai ir pynėsi visa tai galvoje; ji leido vandenį nuo rūsių į kiemą, dirbo nenoromis, vien įsakyta, atidžiai sekdama senio balsą ir ieškodama akimis jo po kiemą; Petrekas dirbo taip įnikęs, jog gurgė gruodas ir metamas purvas, o ji gal tik tiek, kad būtų girdėti, jog dirba; o kai tik senis nuėjo į trobą, ji už-

sitraukė ant galvos skarelę ir atsargiai nuslinko už perlipos, prie Ploškų klojimo.

Ten jau buvo Antanas.

— Taigi jau visą valandą laukiu tavęs,— sušnibždėjo jis priekaištingai.

— Galėjai nelaukti, jeigu tau kitur skubu,— atkariai burbtelėjo, dairydamasi aplinkui, nes naktis buvo gana šviesi, lietus liovėsi lijęs, ir vien tik šaltas, sausas vėjas traukė nuo miškų ir ūždamas pliekė sodus.

Jis prispaudė ją stipriai ir ėmė bučiuoti veidą.

— Degtine dvoki kaip bačka! — sušnibždėjo ji, su pasišlykštėjimu nusigręždama.

— Nes gėriau; dabar jau dvokia tau mano burna.

— Ne, tik apie degtinę galvojau! — pasakė ji švelniau ir tyliau.

— Aš ir vakar čia buvau, kodėl gi neatėjai?

— Baisiai šalta buvo, o juk ir darbo nemaža turiu.

— Teisybė, ir senį turi glamonėti, ir duknom dangstyti,— sušnypštė jis.

— Aišku, ar jis ne mano vyras! — šovė ji kietai ir nekantriai.

— Jagna, neerzink!

— Jeigu tau nepatinka — nevaikščiok, neverksiu dėl to.

— Nusibodo jau tau vaikščioti pas mane, nusibodo tau...

— Tai kaipgi, o kad tu mane vis uji kaip šunį...

— Tu man prikaišioji, Jaguse, ogi aš tiek turiu rūpesčių, kad ne dyvai, jog kartais ištrūksta kietas žodis, ne iš piktumo juk, ne,— nuolankiai sušnibždėjo jis ir apkabinęs ją nuoširdžiai glaudė prie savęs; tačiau ji buvo pastingusi, supykusi ir, kad ir bučiavo, tai tarytum iš prievartos, o jeigu sakė kokį žodį, tai tik kad

ką nors pasakytų, ir vis dairėsi, norėdama jau grįžti namo.

Jis gerai tai jautė, jautė taip, lyg būtų jam kas dilgėlių prikišęs į užantį, taip jį degino. Pagaliau su baimingu priekaištu sušnibždėjo:

— Anksčiau nebūdavo tau taip skubu...

— Bijausi, visi troboj, gali imti manęs ieškoti...

— Žinia, anksčiau kad ir visą naktį nesibijodavai, visai jau pasikeitei...

— Neplepėk, kur čia būčiau pasikeitus...

Juodu nutilo, stipriai susikabinę, tarpais karščiau spaudėsi vienas prie antro, staigaus geismo pagauti, godžiai ieškodami vienas antro lūpų, pagriebti bendros atsiminimų bangos, nusikaltimų vienas antram nuvokimo, pagailos, gilaus troškimo paskęsti vienas antrame,— tačiau neįstengė, nes jų sielos bėgo toli viena nuo antros, trūko meilių ir raminančių žodžių, nes jų širdyse virė kartūs įžeidimai, tokie gyvi, jog nejučia atsileisdavo rankos; juodu šalo vienas antram ir stovėjo tarytum šalti stulpai, tik vien širdys plakdamos mušė, o lūpose pynėsi meilės ir paguodos žodžiai, kuriuos juodu norėjo vienas antram tarti, tačiau neįstengė.

— Ar myli mane, Jaguse? — tyliai sukuždėjo jis.

— Argi vieną kartą tau tai sakau, argi neateinu pas tave, kada tik nori...— išsilenkė tiesaus atsakymo, prisišiliedama prie jo šlaunimi, nes kažkoks gailestis suspaudė jos sielą ir akis pritvindė ašarų, net norėjo verkti jam matant ir atsiprašyti, kad mylėti jau jo nebegalinti, tačiau jis ir pats beregint tai suprato, nes tas jos balsas it ledas užgulė jam širdį; jis net sudrebėjo visas iš skausmo, ir pyktis, pilnas priekaištų ir nesulaikomo apmaudo, užliejo jam širdį.

— Meluoji kaip šuo; visi nuo manęs atsitraukė, tai ir tu skubi draug su kitais. Myli mane, taigi, myli, kaip piktą šunį, kuris gali įkąsti ir nuo kurio sunku atsiginti! Taigi! Matau tave kiaurai, pažįstu gerai ir žinau, jeigu mane pakarti norėtų, tu pirmoji virvės nepagailėtum, o jeigu norėtų akmenimis užmušti, tu pirmoji mestum,— kalbėjo jis greitai.

— Jantosi! — suvaitojo ji išsigandusi.

— Tylėk, kol aš kalbu! — rūsčiai sušuko jis, pakeldamas kumščius.— Teisybę sakau. O jeigu taip, man jau viskas vis vien, viskas!

— Man jau reikia lėkti, jau mane šaukia! -- mikčiojo ji, norėdama bėgti, baisiai išsigandusi, tačiau jis čiupo ją už rankos taip, jog ji nė nepajudėti negalėjo, ir gargaliuodamas, piktu, pilnu neapykantos balsu kalbėjo:

— O dar tau pasakysiu, nes tu savo kvaila galva to nesupranti, kad jeigu aš taip žemai nusmukau, tai per tave, per tai, kad tave mylėjau, supranti, per tai! Už ką gi man kunigas prikaišiojo ir iš bažnyčios išvarė lyg galvažudį? Už tave! Už ką visas kaimas nuo manęs atsitraukė lyg nuo nuparkėlio? Už tave! Viską išlaikiau, viską iškentėjau, net nepykau, kad senis tau tiek mano žemės užrašė... O tau dabar jau aš atšleikštęs, išsisukinėji kaip gružas, meluoji, bėgi, bijai manęs ir žiūri į mane kaip visi, kaip į blogiausią žmogų! Kito jau tau reikia, kito, norėtumei, kad bernai lakstytų paskui tave kaip šunes pavasarį, tu!..— šaukė jis įniršęs ir visas skriaudas ir pyktį, kuriais nuo seniai jau gyveno, vertė ant jos galvos, kaltino ją viskuo, keikė už tai, ką buvo iškentęs; pagaliau jau pritrūko balso, ir toks pyktis pagavo jį, kad puolė ją su kumščiais, tačiau paskutiniu akimirksniu atsipeikėjo, tik pastūmė į sieną ir skubiai nuėjo sau.

— O Jėzau, Jantosi! — sušuko ji, ūmai supratusi, kas įvyko, tačiau jis negrįžo; ji sielvartingai puolė paskui, pastojo jam kelią ir kabinosi ant kaklo, tad jis atplėšė ją nuo savęs kaip dėlę, bloškė žemėn ir be vieno žodžio nubėgo, o ji parpuolė baisiai verkdama, lyg visas pasaulis būtų ją užgriuvęs.

Po geros valandėlės kiek atsipeikėjo, dar negalėdama visko suvokti, tiktai viena smarkiai jautė, kad ji nuskriausta, kad įvyko didelė neteisybė, kad širdis plyšta iš skausmo; ji smaugėsi viduje ir norėjo visa gerkle šaukti pasauliui — kad ji nekalta, nekalta!

Šaukė jam pavymu, nors jo ir žingsniai jau buvo nutilę, šaukė į naktį — veltui.

Gili, sunki atgaila, nuoširdus gailėjimasis ir gūdi, baisinga, kankinanti baimė, kad jis gal jau nebegrįš ir nebegrįš senoji meilė staiga atgijusi, užgriuvo ją sunkia, kieta nenuraminamo liūdesio našta, ir jau nieko nebepaisydama, balsu žliumbė eidama į trobą...

Priebuty ji susidūrė su Klombų berniuku, kuris, tik įkišęs galvą į trobą, sušuko:

— Mūsų girią kerta! — ir nubėgo toliau.

Toji žinia žaibo greitumu perlėkė kaimą, išsiplieskė tarytum gaisras, apsiausdama visų širdis susirūpinimu ir rūsčiu pykčiu; durys jau nebeužsidarė, nes žmonės vis bėgiojo iš trobos į trobą su naujiena.

Aišku, tai buvo didelis dalykas visiems ir toks negandas, kad visas kaimas staiga pritilo tarytum perkūno trenktas; žmonės vaikščiojo baimingai, pirštų galais, kalbėjosi pašnibždomis, sverdami kiekvieną žodį, baimingai dairydamiesi ir slapčia klausydamiesi, niekas nešaukė, niekas nedejavo ir niekas nesikeikė, nes visi tą akimirksnį jautė, kad čia ne juokai, o toks dalykas, kuriam bobų verksmas nieko nepadės, o tik išmintingas apsvarstymas ir bendras nutarimas pagelbės.

Jau buvo vėlus vakaras, tačiau miegas nuo visų pabėgo; kai kurie ir vakarienės paliko nevalgę, užmiršo vakaro ruošą, net patys save ir tik slankiojo keliais, stoviniavo tarputvoriuose ir palei tvenkinį, ir tylūs, baimingi šnibždesiai virpėjo tamsoje tarytum bičių dūzgimas.

Oras irgi buvo ramesnis, lietus liovėsi, net ir šviesiau kiek pasidarė, padangėj būriais skrido debesys, o apačia, žemai traukė žvarbus vėjas, ir žemė ėmė stingti į gruodą, ir permirkę, juodi medžiai pabalo apšerkšniję, o balsai, kad ir duslūs, skambėjo aiškiau.

Staiga pasklido žinia, kad kai kurie gaspadoriai susirinko ir traukia pas vaitą.

Kaip tik ir praėjo Vinciorekas su šlubiu Cželia; praėjo Mykolas Cabanas su Pranu Bylica, Hankos tėvo pusbroliu; praėjo Socha; praėjo Valekas Kreivaburnis, Juozas Vachnikas; Kazimieras Sikora, net ir senis Plošką — tik Borynos niekas nematė, tačiau sakė, kad ir jis nuėjęs...

Vaito nebuvo namie; jis tuoj po pietų išvyko į raštinę, tad jie jau visi drauge, visu pulku nuėjo pas Klombą; paskui juos grūdosi daug žmonių, bobų ir vaikų, tačiau jie užsidarė duris, nieko neįsileido į vidų, o Klombo berniukas, Vaitiekus, buvo įsakytas žiūrėti kelio ir palei smuklę, ar nepasirodys kur stražnikas...

O prie trobos tarputvoriuose, net ir kely, vis daugiau rinkosi žmonių; kiekvienam buvo įdomu, ką ten vyresnieji nutars; o jie ilgai tarėsi, tik niekas nežinojo ką ir kaip, nes vien tik pro langus buvo matyti jų žilos galvos, palinkusios pusračiu, į krosnį, kurioje kūrenosi ugnis, o šalimais stovėjo Klombas, kažką jiems kalbėjo, žemai lankstėsi ir vis tarpais trankė kumščiu į stalą.

Tarp laukiančiųjų kas akimirksnį augo nekantrumas, o pagaliau Kobus ir Koziolienė ir kai kurie vaikinai ėmė niurzgėti ir baisiai pulti besitariančius, kad jie nieko gero žmonėms nenutarsią, nes jiems tik savo nauda terūpinti, tad galį dar, ko gero, su dvaru susitaikyti, o kitus pražūčiai palikti...

Kobus su kampininkais ir kitais vargšais jau buvo taip įpykęs, jog viešai įkalbinėjo besitariančiųjų nepaisyti, apie save pagalvoti, savo nutarti, ką nors nuspręsti, kol anie jų dar nepardavę...

Tuo tarpu atsirado Matas ir ėmė visus šaukti į smuklę, ten laisvai pasitarti, o ne taip, lyg kokie šunes, po svetima tvora loti...

Tai patiko žmonėms, tad visu pulku nutraukė į smuklę.

Žydas jau buvo begesinąs lempą, tačiau turėjo atidaryti ir su baime žiūrėjo į besigrūdančią minią; suėjo tyliai, ramiai užėmė visus suolus, stalus ir kerčias, nors niekas negėrė, o tik tirštai būriavosi, tyliai šnekučiuodamiesi ir laukdami, kas gi pirmas ką prabils...

Netrūko norinčių būti pirmais, tik mat kiekvienas vis dar varžėsi išeiti ir į kitus dairėsi, o pagaliau išėjo Antanas, šoko į vidurį ir smarkiai iš vietos ėmė plūsti dvarą...

Tačiau kad ir ėjo į širdį visiems jo kalba, maža kas jam tepritarė, žiūrėjo į jį kreivai, skersavo, kai kas net nusisuko nuo jo, nes per daug gyvi dar buvo kunigo priekaištai ir Antano nuodėmingi darbeliai. Jis to nepaisė, o kadangi beregint pagavo jį įniršis ir apėmė kažkoks laukinis karingas pašėlimas, tad galop jau iš visų jėgų šaukė:

— Nesiduokit, vyrai, nenusileiskit, nedovanokit skriaudų! Šiandieną atėmė mišką, o jeigu nesiginsit, tai

ryt išties nagus į jūsų žemę, trobas ir naudą! Kas gi jiems užgins, kas jiems pasipriešins!..

Staiga žmonės subruzdo, per trobą praslinko dusulus murmėjimas, minia šuorais susiūbavo, nuožmiai sužibo akys, šimtas kumščių drauge iškilo viršun galvų ir šimtas krūtinių tarytum perkūnais drauge suriko...

— Neduosim! Neduosim! — sugriaudė, net smuklė sudrebėjo nuo šauksmo galios.

To ir telaukė vadovai, nes beregint Matas, Kobus, Koziolienė, o paskui ir kiti puolė į vidurį ir kad ims šaukti, kad ims plūsti ir kiršinti... bematant visą smuklę užtvino riksmas, grasymai, keiksmai, trypimas, trankymas kumščiais į stalą ir triukšmingas, šiurpus įpykusios minios klegesys.

Kiekvienas šaukė savaip, kiekvienas šiaušės, kiekvienas kitką siūlė ir visi nirtulingai švaistėsi nelyginant šunes priemenėj uždaryti, kurių nėra kas laukan išleidžia ir priešų pulti siunčia... Tad ir pakilo smarkus erzelis, šauksmai ir vaidai, mat minia buvo įpykusi ir savo skriaudos iškankinta, o vieno sprendimo padaryti nebegalėjo, nes nebuvo tokio, kuris savo jėga visus įveiktų ir keršyti vestų...

Jie spietėsi būriais, o kiekviename buvo savas rėksnys, kuris garsiausiai šaukė ir plūdo; spūsty švaistėsi vadovai, svaidydami kur reikia smarkius žodžius, tad pagaliau vieni antrų jau nebegirdėjo, nes visi drauge rėkė.

— Pusę girios paguldė, o vis tokie ąžuolai, kad penki vyrai neapkabintų.

— Klombukas matė, Klombukas!

— Iškirs ir visą, iškirs, neprašys jūsų leidimo! — čirškė Koziolienė, sprausdamasi prie šinkoriaus stalo.

— Visuomet ponai žmones skriaudė, kiek tik galėjo.

— Kad tokie kvaili avinai esat, tai tegu ir varo jus, kur tik nori...

— Nesiduoti, nesiduoti! Pulku eiti, išvaikyti, atimti mišką!

— Užmušti skriaudikus!

— Užmušti! — sušuko visi drauge, ir vėl grasomai pakilo kumščiai, pratrūko didis šauksmas, ir visa minia užvirė neapykanta bei kerštu, o kai nurimo, Matas nuo šinkoriaus stalo ėmė šaukti saviškiams:

— Ankšta visiems kaip tinkle, nes visur dvarai, iš visų pusių lyg sienos jie spaudžia ir smaugia kaimą; išginsi karvę ganyti už sodžiaus — į dvaro žemę pataikysi; arklį išleisi — už ežios dvaras; akmens sviesti negali, nes į dvaro žemę pataikys... ir bematant užgrobs, bematant teismas, bematant baudos!

— Teisybė! Teisybė! Jeigu pieva gera, dvižolė — aišku, kad dvaro, geriausias laukas — dvaro, miškas — dvaro, viskas dvaro,— teigė visi.

— O tu, žmogau, smilčius dirbk, mėšlu šildykis ir Dievo malonės lauk!

— Atimti miškus, atimti žemę! Neduoti savo!

Ilgai taip šaukė, švaistydamiesi į visas puses, plūsdami ir smarkiai grasydami, o kad tarėsi garsiai ir su dideliu įkarščiu, tad ne vienam reikėjo išgerti degtinės dėl stiprumo, o kiti gėlė alų, kad atvėstų, treti, prisiminę nebaigtą vakarienę, rėkė žydui, kad duotų duonos ir silkių...

O kai jau užkando, išgėrė, smarkiai atvėso jų įkarštis, ir visi pamažėli ėmė skirstytis, nieko nenutarę.

Ogi Matas su Kobum ir Antanu, kuris jau visą laiką nuošaliai laikėsi ir kažką sau svarstė, nuėjo pas Klombą ir, radę dar tenai gaspadorius, drauge su jais nutarė kažką rytojaus dienai ir tyliai išsiskirstė po trobas.

Ir naktis jau buvo vėlyba, languose užgeso žiburiai, kaimą užgulė tyla, tik vienur kitur sulodavo šuo arba vėjas suūždavo, sušalę medeliai daužėsi vieni į kitus tamsoje tarytum priešai, o paskui ilgai ir baimingai šlamėjo. Radosi smarki šalna, tvoros išbalo nuo šerkšno, tačiau kažkaip tuoj po vidunakčio žvaigždės pasislėpė, sutemo ir lauke pasidarė kažkaip baisu, niauru... Visi žmonės gulėjo įmigę, tačiau miegas buvo sunkus ir neramus, nes vis pratrūkdavo tylus kūdikių verksmas, čia vėl vienas kitas budo visas išprakaitavęs ir su tokia keista baime, kad malda turėjo savo sielą stiprinti; kitur vėl kažkokie bildesiai neleido miegoti, žmonės pašokdavo pažiūrėti, ar kartais ne vagys; ne vienas šaukė pro miegus ir paskui pasakojo, kad slogutis jį smaugęs; čia vėl kitur šunes taip gailiai kaukė, jog širdys apmirdavo iš baimės, nuo šiurpaus nujautimo ir nerimasties...

Naktis slinko ilgai ir sunkiai, apraizgydama sielą baime, nerimu ir baisingais sapnais, pilnais šmėklų ir karštligės vaidinių.

O kai nušvito aušra, kad jau buvo šiek tiek matyti ir vienas kitas akis jau atmerkė ir sunkią mieguistą galvą pakėlė, Antanas nubėgo į varpinę ir čmė skambinti varpu, tarytum gaisrui ištikus...

Veltui jam draudė Jambrožis su vargoninku, jis plūdo juos, net ir mušti norėjo ir iš visų jėgų dirbo savo.

O varpas skambėjo lėtai, be paliovos ir taip niauriai, jog baimė užgulė širdis, išsigandę žmonės, siaubo apimti, pusiau apsirengę bėgo klausti, kas atsitiko, ir taip jau pasiliko prie trobų tarytum suakmenėję, įsiklausė, nes varpas vis skambėjo ir gaudė niauriu, didžiu balsu saulėtekio žarose, net žemė virpėjo, net pabaidyti paukščiai skrido miškų link, o išsigandę žmonės žeg-

nojosi ir stiprinosi viduje, nes jau ir Matas, Kobus ir kiti bėginėjo po kaimą, belsdami lazdomis į tvoras ir šaukdami:

— Į girią! Į girią! Eikit, kas tik gyvas! Prie karčiamos! Į girią!

Tad ir rengėsi visi kuo skubiausiai, vienas kitas jau eidami segiojosi, poteriauti baigė ir tekini bėgo prie smuklės, kur jau stovėjo Klombas su kai kuriais gaspadoriais...

Beregint suknibždėjo keliai, tarputvoriai, sodybos, išsyk užvirė visos trobos, pakėlė riksmą vaikai per sodus šūkavo bobos, kilo toks sąmyšis, lakstymas, tarytum kaimą būtų ištikęs gaisras...

— Į girią! Kas su kuo tik gali — su dalge, tai su dalge! Imkitės spragilus, mietus, kirvius!

— Į girią! — tuo šauksmu virpėjo oras ir klegėjo visas kaimas.

Diena jau visiškai nušvito, buvo tyli, aiški, dar miglota ir šalta, medžiai stūksojo apšerkšnіję, tarytum voratinkliais apraizgyti, keliai girgždėjo po kojomis nuo gruodo, vandenys sustirę, pilna užšalusių valkų tarytum sudaužto stiklo; šnerves grąžė aštrus, gaivus oras, toks skardus, kad šauksmai ir klegesys sklido per visą pasaulį.

Tačiau pamažėli tilo, nes įniršis vėrė širdis ir kažkokia nuožmi, savim pasitikinti, nenuolanki galia sukietino sielas ir apvilko jas tokiu rūsčiu rimtumu, jog žmonės nesąmoningai tilo, gilindamiesi į save.

Minia vis augo; jau užėmė visą aikštę prieš smuklę ligi pat kelio, stovėdami tankiai, petis į petį, o vis dar ėjo pasivėlinusieji.

Sveikinosi tylėdami, ir kiekvienas stojo kur kam pakliuvo, dairėsi aplinkui ir kantriai laukė vyresniųjų, kurie buvo nuėję Borynos.

Juk jis buvo kaime pirmas, tad jam ir derėjo žmones vesti, be jo nė vienas gaspadorius nepasijudintų.

Tad stovėjo kantriai ir tyliai nelyginant giria, suplakta į tankmę ir įsiklausiusi balsų, kurie iš jos plaukia, šnarėjimo upelių, kurie kažkur tarp šaknų teka... tik tarpais koks žodis praskrisdavo, tarpais kažkieno kumštis šaudavo į viršų, čia kažkieno akys gyviau sužibėdavo, čia avikailio kepurės stipriau susiūbuodavo, čia kažkieno veidas labiau išrausdavo ir vėl rimdavo, tad atrodė lyg pėdai, tankiai gretomis lauke surikiuoti.

Atbėgo kalvis, prasispraudė pro spūstį ir ėmė žmones atkalbinėti, gąsdinti, kad už tai, ką sumanę, visas kaimas būsiąs grandinėmis sukaustytas ir žūsiąs, o paskui jį ir malūninkas tą patį kartojo, tačiau niekas jų nepaisė ir nesiklausė,— nesgi gerai žinojo, kad juodu abudu dvarui tarnauja ir turi savo išskaičiavimą kliudyti.

Ir Rokas atėjo ir su ašaromis panašiai aiškino — nieko nepadėjo.

O pagaliau ir klebonas atlėkė ir ėmė savaip byloti — nepaklausė, stovėjo nepajudinami, nė kepurės nieks nenusiėmė, nieks į ranką jam nepabučiavo, bet kažkas net balsiai sušuko:

— Moka jam, tai ir kalba!

— Pamokslu skriaudų neatlyginsi,— pridūrė kažkas pašaipiai.

Ir žiūrėjo taip niauriai ir su tokiu atkaklumu, jog klebonas apsiverkė, nesiliaudamas visomis šventenybėmis saikinti, kad jie atsikvošėtų ir į namus išsiskirstytų, tačiau nebaigė, nes atėjo Boryna, ir visi žmonės atsigręžė į jį.

Motiejus buvo išblyškęs lyg siena ir toks rūstus, jog net šaltis nuo jo dvelkė, bet akys žibėjo nelyginant

vilko; jis ėjo tiesus, apsiblausęs, pasitikįs savimi, linkčiodamas sveikino pažįstamus ir akimis vadžiojo po minią; žmonės prasiskyrė prieš jį, darydami laisvą kelią, o jis užlipo ant rąstų, gulinčių palei smuklę, tačiau kol suskubo prabilti, minia ėmė šaukti:

— Veskit, Motiejau! Veskit!

— Į girią! Į girią! — rėkė kiti.

Tik tąsyk, kai aprimo, jis pasilenkė, ištiesė rankas ir didžiu balsu ėmė šaukti:

— Žmonės krikščionys, broliai teisingi, gaspadoriai ir trobelninkai! Visus mus nuskriaudė, visus lygiai nuskriaudė, nuskriaudė taip, jog nei iškęsi, nei dovanosi! Dvaras kerta mūsų girią, dvaras niekam iš mūsiškių darbo nedavė, dvaras nuolat mus puola ir į pražūtį veda! Taigi ir neprisiminsi visų tų skriaudų, visų baudų, visų nuostolių, visų rūpesčių, kuriuos žmonės pakelia! Buvom padavę į teismą — tai ar ką padarė?! Važinėjom skųstis — veltui. Bet dabar jau saikas persipildė, dvaras kerta mūsų girią! Argi leisim, ką?

— Ne, ne! Neduoti! Išvaikyti, užmušti, neduoti! — šaukė žmonės, o pilki, apsiblausę, niaurūs jų veidai beregint nušvito tarytum žaibas, šimtas kumščių šmėkštelėjo ore ir šimtas gerklių suriko, o pyktis nukrėtė širdis.

— Mūsų teisybė, o niekas to mumi nepripažįsta; mūsų giria, o jie kerta! Tai ką gi mes, vargšai, padarysim, kai niekas sviete mumis nesirūpina, o visi tik skriaudžia, ką?.. Broliai brangūs, žmonės krikščionys, tai aš jumi sakau, kad nėra kitos išeities, tik jau patys turim savo naudą ginti, pulku eiti ir neleisti girios kirsti! Visi eikim, kas tik gyvas, kas tik krutam, visu kaimu, visi kaip vienas. Nesibijokit nieko, vyrai, nesibijokit, mūsų teisybė, tai mūsų ir valia, ir teisė, o viso

kaimo nenubaus... Paskui mane, vyrai, renkitės spėriai, paskui mane. Į girią! — smarkiai suriko jis.

— Į girią! — suriko atgal visi drauge; minia suklego, susiūbavo, išsiskirstė, ir visi su šauksmais tekini bėgo namo ruoštis; kilo nervingas, skubus sąjūdis, visi ėmė rengtis, kinkyti, traukti roges; arkliai žvengė, vaikai rėkė, sklido keiksmai, moterų vaitojimai, ir visas kaimas drebėjo nuo pasirengimų; po kokio pusvalandžio visi jau susirinkę traukė į tuopų kelią, kur rogėse laukė Boryna draug su Ploška, Klombu ir kitais gaspadoriais.

Išsirikiavo eilėmis, kaip kam pakliuvo; vyrai, bernai, moterys, net ir vyresnieji vaikai sujudo; vieni rogutėmis, antri raiti, treti vežimais, o likusieji, kone visas kaimas, išsirengė pėsti ir tankiai išsirikiavo tarytum ilgas, ošiąs javais, perauges moteriškų rūbų raudonumu rėžis, virš kurio suposi dideli mietai, surūdijusios šakės, spragilai, o vienur kitur it žaibas žybčiojo dalgė, ir atrodė, lyg žmonės į darbą, į laukus traukia, tik nebuvo juoko, pokštų ir linksmybės. Stovėjo tylėdami, apsiblausę, rūstūs, pasirengę viskam, o kai jau atėjo metas, Boryna pakilo rogėse, peržvelgė visus ir žegnodamasis sušuko:

— Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios! Amen! Pirmyn!

— Amen! Amen! — pakartojo visi; kaip tik suskambino bažnyčioj, matyti, kunigas ką tik išėjo mišių laikyti, tad visi žegnojosi, kėlė kepures, mušėsi į krūtines, vienas kitas gailiai atsidūsėjo ir ėjo drausmingai, tvirtai, tylėdami, kone visu kaimu; vien tik kalvis prisigūžė kažkur tarputvoriuose, nusėlino į trobą, šoko ant arklio ir šunkeliais pasileido į dvarą; o Antanas, kuris tėvui atvykus tučtuojau pasislėpė smuklėj, kai visi nuėjo, paėmė iš žydo šautuvą, paslėpė jį po kailiniais ir

nukūrė į mišką stačiai per laukus... nė nesidairydamas pulko...

O žmonės gyvai žengė paskui priešaky važiuojantį Boryną.

Įkandin traukė Ploškai su Stachu priešaky, jų buvo trys bobos, vyrai buvo nedailūs, tačiau rėksniai, pramuštgalviai ir smarkiai savimi pasitikį.

Ogi paskui juos Sochai, kuriuos vedė šaltyšius.

Ogi tretieji buvo Vachnikai, vyrai smulkūs, sudžiūvę, tačiau pikti it širšės.

Ogi ketvirtieji ėjo Golombai, jiems vadovavo Matas, nedaug jų tebuvo, bet pusę kaimo galėjo atstoti, nes buvo kietasprandžiai mušeikos ir nuaugę kaip ąžuolai.

Ogi penktieji Sikorai, kresni nelyginant kelmai, gysloti ir niurnos.

O paskui Klombukai ir kitas jaunimas, nuaugęs, tarpus, pikčiurnos ir visokių peštynių godūs; juos vedė Gželia, vaito brolis.

O gale ėjo Bylicai, Kobūs, Pričkai, Gulbasai, Pačesiai, Balcerekai, kur ten juos visus beatsimintum.

Ėjo tvirtai, net žemė drebėjo, niaurūs, kieti ir grasantys, nelyginant krušos debesis, kuris vien tik žybčioja, perkūnais tvinsta, rymo ir štai beregint kris ir visą pasaulį sutremps.

O paskui juos sklido likusiųjų raudos, riksmai ir vaitojimai.

* * *

Pasaulis tebebuvo nutirpęs nuo nakties šalčio, pilnas mieguistos tylos ir apsuptas tankių, drumzlinų rūkų.

Tyla laikė apsiautusi girias, traukė žvarbus šaltis, silpna žarų šviesa raudonino medžių vainikus ir kur ne kur byrėjo ant blyškaus sniego.

Tik Vilkduobėse griaudė dažnai griūvančių medžių trenksmai, kirvių kapojimas ir veriąs, girgždąs pjūklų cypimas.

Kirto girią!

Daugiau negu keturiasdešimt vyrų darbavosi nuo pat aušros; tarytum būrys genių, užgulęs girią, prisisegęs prie medžių, taip nirtingai ir smarkiai kalė, jog medžiai krito vieni paskui kitus, skynimas augo, nukirsti milžinai gulė eilėmis tarytum sutremptas javų rėžis, ir tik kur ne kur tarsi kietos usnys stūksojo liekni sėklai palikti medžiai, sunkiai lenkdamiesi, kaip motinos gailiai verkdamos nužudytųjų, vienur kitur liūdnai šlamėjo nukirsti krūmai, čia vėl kažkoks medelis nuskurdęs, kurio neužgriebė kirvis, baimingai virpėjo, o visur ant sumindžiotų sniego maršku tarytum ant gedulingų patiesalų gulėjo nužudyti medžiai, krūvos šakų, negyvi vainikai ir galingi kamienai, panašūs į nuluptus ir išmėsinėtus lavonus, o srautai geltonų pjuvenų sunkėsi į sniegą lyg žūstančios girios kraujas.

Aplinkui virš kirtimo tarytum virš atviro karsto dunksojo giria lyg išdidi, suplakta, neperžvelgiama minia, lyg draugai, giminės ir pažįstami, kurie sustojo pulku pasilenkę, baimingai tylėdami, su tramdomu sielvarto šauksmu klausydamiesi krintančių į mirties nasrus ir žiūrėdami nutirpę į nepermaldaujamą pjūtį.

Nesgi kirtėjai ėjo pirmyn nesustodami, plačiai pasklidę pamažėli spraudėsi į girią, kuri atrodė neįveikiama, kuri niauria, išdidžia kamienų siena užstojo jiems kelią ir taip pridengė juos savo didumu, jog jie visiškai dingo šakų šešėliuose, tik kirviai žybčiojo ir kirto nenuvargdami apytamsoje, tik pjūklų švilpimas nesiliovė nė valandėlės, ir vis kuris medis imdavo sverdėti ir staiga lyg paukštis, klastingai kilpos pagautas, atitrūkdavo nuo savųjų, suplakdavo šakomis ir su priešmirti-

niū vaitojimu griūdavo žemėn — o po jo antras, trečias, dešimtas...

Griuvo milžiniškos pušys, jau pažaliavusios nuo senatvės, griuvo eglės, tarytum pašukiniais marškiniais apvilktos; griuvo keroti maumedžiai, griuvo ir rudi, žilų kerpių barzdomis apaugę ąžuolai, tarytum seniai, kurių perkūnai neįveikė ir šimtmečiai nesutrupino, o kirviai mirtį atnešė, o ir kitų, menkesnių medžių, kas gi apsakys, kiek ir kokių griuvo!

Giria mirė vaitodama, medžiai sunkiai griuvinėjo, tarytum vyrai kautynėse suspausti, vieni kitų stumiami, nenuolaidūs, tvirti, tačiau neįveikiamos galios žudomi, nei — o Jėzau! — sušukti nebegali, ir beregint ištisa minia lenkiasi ir į nuožmią mirtį griūva.

Tik sklido dejonė per mišką, žemė nuolat drebėjo nuo griūvančių medžių, kirviai kirto be perstojo, pjūklų girgždesys nesiliovė, o šakų švilpesys lyg paskutiniai atsidūsėjimai skrodė orą.

Slinko valandos ir vis naujos medžių pradalgės gulė kirtiman, o darbas nesiliovė.

Šarkos čerškėjo, karstydamosi po sėklinius medžius, čia vėl pulkas varnų kranksėdamos traukė viršum to mirties lauko, čia vėl koks žvėris išslinkdavo iš tankmės, sustodavo pakrašty ir ilgai vadžiodavo stiklinėmis akimis per gauruotus ugniakurų dūmus, per griūvančius medžius, o išvydęs žmones, subaubęs pabėgdavo.

O vyrai kirto įnikę, grauždamiesi į girią nelyginant vilkai, pripuolę prie kaimenės, o kaimenė tąsyk, susiplakusi į krūvą, mirtinai nutirpusi, birbdama laukia, kol paskutinė avelė žus nuo ilčių.

Jau nuo pat pusryčių, kai saulė tiek pakilo, jog šerkšnas ėmė tirpti ir auksiniai šviesos vorai nuropojo po girią, kažkas nugirdo tolimą klegesį.

— Kažkokie žmonės čia eina visu pulku, — tarė vienas, priglaudęs ausį prie medžio.

Ir iš tikrųjų, klegesys vis artėjo ir aiškėjo; beregint pasklido atskiri šūkavimai ir duslus daugelio kojų trepsėjimas, ir nė „Sveika, Marija" nebūtum sukalbėjęs, kai kely, bėgančiame nuo kaimo, šmėkštelėjo rogės, bematant išlėkusios į kirtimą; jose stovėjo Boryna, o paskui jas raita, važiuota ir pėsčia pabiro tanki minia moterų, vyrų ir pusbernių, o visi jie, pakėlę smarkų riksmą, ėmė bėgti prie kirtėjų.

Boryna iššoko iš rogių ir nubėgo pirmas; o paskui jį, kur tik tarpą radę, bėgo kiti, kas su pagaliu, kas grasomai iškėlęs šakes, kas spragilus tvirtai laikė rankose, kas vėl dalgėmis švytravo, dar kas su paprasta žaba, o moterys tai stačiai su nagais ir riksmu, ir visi ant išsigandusių kirtėjų.

— Nebekirskit! Šalin nuo medžių! Mūsų giria, neleidžiam! — šaukė visi drauge, jog niekas ir suprast negalėjo, ko jie nori; pagaliau Boryna atsistojo prie apmirusių iš baimės kirtėjų ir taip riktelėjo, jog per visą girią nuaidėjo:

— Žmonės iš Modlicos! Žmonės iš Žepkų ir iš kur tik esat, klausykit!

Kiek tyliau pasidarė, o jis vėl šaukė:

— Pasiimkit kas jūsų ir eikit su ponu Dievu, kirsti draudžiame, o kuris nepaklausys — su visu kaimu turės dalyką...

Jie nesipriešino, nes rūstūs veidai, vėzdai, šakės, spragilai ir tokia krūva įniršusių, pasirengusių muštis žmonių vėrė juos baime; tad ėmė tartis, vieni kitus šaukti, kirvius už juostų kaišiotis, pjūklus rankiotis ir spiestis į krūvą piktai murmėdami; o labiausiai tai Žepkų vyrai, kurie buvo šlėktos ir nuo amžių kaimyniškai vaidijosi su Lipcais, tie labiausiai ir garsiausiai kei-

kė, trankėsi kirviais, tačiau norom nenorom turėjo nusileisti jėgai, o kaimiečiai rūsčiai šaukė, grūdosi ant jų ir stūmė į girią.

Kiti vėl išlakstė po kirtimą gesinti ugniakurų ir versti sukrautų sieksnių, o bobos su Kozioliene priešaky, pamačiusios kirtimo krašte iš lentų sukaltas pašiūres, nukūrė tenai ir kad ims jas draskyti ir tąsyti po girią, kad nė pėdsako nebeliktų.

Kai kirtėjai taip lengvai nusileido, Boryna sušaukė ūkininkus į krūvą ir įkalbinėjo visu pulku dabar eiti į dvarą ir pasakyti ponui, kad nedrįstų paliesti girios, kol teismas atiduos kas priklauso kaimui. Tačiau kol jie susitarė, kol suvokė kas daryti, kad būtų geriausia, bobos pakėlė riksmą ir pakrikai ėmė bėgti nuo pašiūrių, nes keliolika raitų išlėkė iš miško ir jojo joms ant sprandų...

Dvaras buvo įspėtas ir siuntė kirtėjams pagalbą.

Dvaro bernų priešakyje jojo ūkvedys; jie smarkiai įlėkė į kirtimą ir tučtuojau iš vietos, pripuolę prie moterų, ėmė jas plakti stirnakojais, o ūkvedys, vyras it tauras, mušė labiausiai ir šaukė:

— Vagys, utėliai! Bizūnais juos! Surišti į kalėjimą!

— Iš vieno, iš vieno, pas mane, nepasiduokit! — rėkė Boryna, nes išsigandusi minia buvo jau besisklaidanti, tačiau sulig jo balsu sustojo vietoje, nepaisydama rimbų, pliekiančių per galvas, o paskui tekina, dangstydamasi galvas rankomis, bėgo prie senio.

— Vėzdais šunsnukius! Spragilais muškit arklius! — šaukė įniršęs senis ir, pačiupęs kažkokį mietą, pirmas puolė dvarokus; o mušė jis kur tik kliuvo, paskui jį nelyginant pykčio vėtros išversta giria stojo vyrai petys į petį, spragilas prie spragilo, šakės prie šakių ir su baisiu riksmu užgriuvo dvarokus, tvodami kas kuo ga-

lėdamas pasiekti, net sudundėjo, lyg kas ant grindų žirnius lazda kūlė.

Kilo nežmoniškas riksmas, keiksmai, užgautų arklių žvengimas, sužeistųjų vaitojimas, duslūs ir dažni mietų smūgiai, gargaliuojantys tąsymai ir laukiniai kautynių šauksmai.

Dvarokai gynėsi smarkiai, keikėsi ir mušėsi ne blogiau už kaimiečius, tačiau pagaliau ėmė mišti ir trauktis, nes spragilais mušami arkliai stojosi piestu ir žvengdami grįžėsi bėgti; ūkvedys, matydamas kas darosi, supliekė savo sarčiui ir šoko į pačią kaimiečių krūvą, prie Borynos, tačiau tiek ir buvo jo matyti, nes staiga suburzgė spragilai ir keliasdešimt smūgių krito ant jo, ir keliasdešimt rankų griebė jį iš visų pusių ir nutraukė nuo arklio, tarytum svirties iškeltas keras, jis išlėkė į viršų ir krito į sniegą po kojų; vargais negalais jį apgynė Boryna ir netekusį sąmonės nutempė į saugią vietą.

Tada viskas staiga susipynė, kaip būna vėjui netikėtai supliekus ir susukus kupetas, kai pasidaro vienas neišskiriamas kamuolys, kuris ritasi per lauką ir vartosi rėžiais; pakilo baisus riksmas, toks sąmyšis, toks verpetas, kad jau nieko kito nebebuvo matyti, tik susiraizgę, besiritinėją sniege krūvos, pašėlusiai smogiantys kumščiai, o tarpais vienas kuris ištrūkdavo iš krūvos ir bėgdavo kaip patrakęs, tačiau beregint grįždavo ir iš naujo rėkdamas, su nauju įniršiu puldavo kautis...

Mušėsi atskirai, po du ir krūvomis, tąsėsi už atlapų, už čiuprų, myniojo vieni antrus keliais, plėšė ligi gyvos mėsos, o įveikti vieni antrų dar negalėjo; mat dvarokai nušoko nuo arklių, nesitraukdami nė per žingsnį, juoba kad jiems ėjo pagalba — kirtėjai laikė jų pusę ir sudarė geroką paspirtį; Žepkų vyrai visu pulku, ty-

lėdami nelyginant pikti šunes, puolė į pagalbą, o visus juos veidė eigulys, kuris atsirado paskutiniu momentu; jis buvo vyras kaip jautis, visoje apylinkėje garsus stipruolis, o be to, vaidingas ir piktas ant Lipcų, tad pats vienas puolė ištisus būrius, tvojo per galvas šautuvo buože, vaikė ir taip mušė, kad Dieve apsaugok!

Jo atremti išėjo Stachas Ploška, nes žmonės jau buvo bepradedą nuo jo trauktis ir bėgti; tačiau jis pagriebė Stachą už atlapų, apsuko viršum galvos ir taip sviedė į žemę tartum iškultą pėdą, jog tasai griuvo be sąmonės. Šoko prie jo kažkuris Vachnikas ir trenkė spragilu kažkur į petį, tačiau gavo atgalia ranka kumščiu į tarpuakį, tad tik išskėtė rankas ir „Jėzau!" surikęs dėjosi į žemę.

Pagaliau ir Matas jau nebeištvėrė ir puolė jį, bet kad ir stiprus buvo vyras, vien su Antanu lygios jėgos, neišlaikė nė valandėlės, eigulys jį įveikė, sukūlė, sniege išvoliojo ir bėgti privertė, o pats pasileido prie Borynos, kuris didžiuliame būryje su Žepkų šlėktomis tąsėsi, tačiau kol prie jo prisigavo, apspito jį rėkdamos bobos, sugriebė nagais, susikibo į gaurus, susipynė ir, palenkusios prie žemės, ėmė tąsyti — nelyginant kiemsargiai šunes, apipuolę aviganį, kai dantimis pačiumpa jį už kailio ir tąsosi su juo čia į vieną, čia į kitą pusę.

Tačiau tuo tarpu kaimiečiai jau ėmė vyrauti, visi susibūrė ir susimaišė tarytum lapai, kiekvienas pasigavęs kitą smogė ir ritinėjosi su juo po sniegą, o bobos, pripuolusios iš šono, pešiojo už plaukų.

Buvo jau toks riksmas, sąmyšis, košė, vos begalėjai saviškius pažinti, tačiau pagaliau jie įveikė dvarokus; keletas jų gulėjo kraujais paplūdę, o kiti, visiškai nuvargę, nusilpę, pagužom bėgo į girią; tik kirtėjai dar tebesigynė jėgų likučiais, o kur ne kur jau ir pagalbos prašė, bet kaimiečiai buvo ant jų dar labiau įpykę negu

ant dvarokų, tad įsiliepsnojo tarytum pintis vėjyje ir jų prašymų nepaisė, nieko nežiūrėjo — tik mušė su didžiausiu įniršiu.

Metė šalin spragilus, vėzdus, šakes ir susiėmė grynomis rankomis, vyras su vyru, kumštis prieš kumštį, jėga prieš jėgą; taip gniaužėsi, smaugėsi, draskėsi, ritinėjosi po žemę, jog jau pritilo riksmai ir tik sunkūs gargėjimai, keiksmai ir tąsymasis bebuvo girdėti.

Tokia baisi diena pasidarė, kad ir papasakoti neįmanoma.

Žmonės bemaž pasiuto, įsiutimas blaškė juos, ir pyktis stūmė, o ypač Kobus ir Koziolienė atrodė lyg visiškai patrakę, net baisu buvo į juos žiūrėti, tokie juodu buvo sukruvinti, sumušti, o vis dėlto dar tebepuldinėjo ištisus būrius.

Taip jie vis tebesikovė, Lipcų kaimiečiams vis labiau rėkiant; prasidėjo jau vaikymas bėgančių ir vieną mušė jau dešimt, kai pagaliau eigulys atsigynė nuo bobų, bet smarkiai sukultas ir nuo to dar labiau įsiutęs, ėmė šauktis savuosius, o išvydęs Boryną, šoko prie jo; juodu susikibo per liemenį, apsikabino rankomis kaip lokiai, ir kad ims grumtis, šlitiniuoti, daužytis į medžius, mat buvo jau nusigrūdę į pačią girią.

Tuo tarpu atbėgo Antanas; jis smarkiai pasivėlino, tad sustojo pamiškėje kiek kvapo atgauti ir beregint pamatė kas daroma tėvui.

Jis apskriejo ratą savo vanagiškomis akimis; niekas į anuos du nežiūrėjo, visi taip kovėsi, kad nė vieno negalėjai išskirti, tad jis atsitraukė, pagužomis nusėlino prie Borynos ir sustojo per keletą žingsnių nuo jo už medžio.

Eigulys, vyravo, sunkiai jam sekėsi, nes buvo smarkiai nuvargęs, o ir senis tvirtai priešinosi; juodu griuvo ant žemės, ritinėdamiesi nelyginant du šunes ir dau-

žydamiesi į žemę, tačiau senis vis dažniau atsidurdavo apačioje, kepurė jam nukrito, ir jau žila galva šokinėjo šaknimis.

Antanas dar kartą apsidairė, išsitraukė iš po kailinių šautuvą, pritūpė ir, nesąmoningai persižegnojęs, ėmė taikyti tėvui į galvą... tačiau kol suspėjo nuleisti gaiduką, anuodu pašoko ant stačių kojų; Antanas taip pat pakilo ir šautuvą prisidėjo prie peties — bet neišsovė; staigi, šiurpi baimė taip sugniaužė jam širdį, jog vos begalėjo kvėpuoti; rankos virpėjo it drugio krečiamos, jis visas sudrebėjo, akyse sutemo ir taip apsvaigo galva, jog jis stovėjo ilgą valandėlę, visiškai nebežinodamas kas jam darosi; staiga pasklido trumpas, siaubingas šauksmas:

— Gelbėkit, žmonės!.. Gelbėkit!..

Tuo momentu eigulys trenkė Borynai buože per galvą taip, jog net kraujas ištryško, o senis tik suriko, pakėlė rankas į viršų ir lyg rąstas griuvo žemėn...

Antanas atsipeikėjo, metė šalin savo šautuvą ir šoko prie tėvo; senis tik gargėjo, kraujas jam plūdo per veidą, galva buvo kone pusiau perskelta; tebebuvo gyvas, tačiau akys jau traukėsi rūku, ir jis kapstėsi kojomis...

— Tėve! O Jėzau! Tėve! — suriko Antanas baisiu balsu, griebė jį ant rankų, priglaudė prie krūtinės ir ėmė visa gerkle šaukti:

— Tėve! Užmušė jį! Užmušė! — kaukė jis nelyginant kalė, kai skandina jos vaikus.

Keletas artimesnių žmonių išgirdo ir atbėgo į pagalbą; sužeistąjį padėjo ant šakų ir ėmė jam ant galvos dėti sniegą ir gelbėti kaip tik išmanė. O Antanas pritūpė ant žemės, draskėsi plaukus ir it pakvaišęs šaukė:

— Užmušė jį! Užmušė!

Žmonės pamanė, kad jis staiga pamišo.

Ūmai jis nutilo, staiga viską atsiminė ir puolė eigulį su tokiu siaubingu riksmu ir tokiu pašėlimu akyse, kad eigulys išsigando ir ėmė bėgti, tačiau, jausdamas, kad anas baigia vytis, ūmai atsisuko ir šovė jam stačiai į krūtinę, betgi kažkokiu stebuklu nepataikė, tik veidą apsvilino, o Antanas užgriuvo jį kaip perkūnas.

Veltui jis gynėsi, veltui raitėsi, veltui mirtinoj baimėj sielvartingai prašė pasigailėti — Antanas sučiupo jį gniaužtais nelyginant pasiutęs vilkas, susmaugė jam gerklę taip, jog kaklas trakštelėjo, pakėlė į viršų ir tol daužė į medį, kol anas paskutinį kvapą išleido.

O paskui pakvaišęs taip, jog nieko jau nebežinojo, puolė į kautynes, ir ten, kur jis atsidurdavo, širdys tirpo iš baimės, žmonės siaubingai bėgo, nes buvo baisus; tėvo ir savo krauju išsikruvinęs, vienplaukis, sulipusiais plaukais, pamėlynavęs it lavonas, kažkoks šiurpus ir toks antžmogiškai tvirtas, kad kone pats vienas įveikė ir sumušė likučius, kol pagaliau draugai turėjo jį raminti ir traukti šalin, nes būtų mirtinai žudęs.

Muštynės baigėsi, ir Lipcų kaimiečiai, kad ir nuvargę, sužeisti, susikruvinę, pripildė girią džiaugsmingo klegesio.

Moterys tvarstė ir kėlė į roges sunkiai sužeistuosius; tokių buvo nemaža; Klombukui buvo perlaužta ranka, Andriui Pačesiui sutrupinta koja, jog priminti nebegalėjo ir visa gerkle rėkė, kai jį nešė, o Kobus buvo taip sudaužytas, jog nebegalėjo nė pajudėti, Mątas gyvais kraujais spjaudėsi, o kiti taip pat buvo smarkiai nukentėję; galima sakyti, nebuvo nė vieno išlikusio sveiko, tačiau kadangi laimėjo, tai nė skausmų nepaisydami, linksmai ir garsiai šūkavo — ir rengėsi grįžti namo.

Boryną įguldė į roges ir vežė pamažu, bijodami, kad nenumirtų bevežant, jis buvo visiškai be sąmonės,

o iš po tvarsčių vis veržėsi kraujas, užpildamas jam akis ir visą veidą; jis buvo išblyškęs kaip drobė ir visiškai panašus į lavoną...

Antanas ėjo šalia rogių, išsigandusį žvilgsnį įbedęs į tėvą, prilaikydamas jo galvą važiuojant per duobes ir vis tarpais tyliai, maldaujamai, gailiai vapaliojo:

— Tėve! O Jėzau, tėve!..

Žmonės ėjo pakrikai, krūvomis, kaip kuriam patogiau, mišku, nes kelio viduriu važiavo rogės su sužeistaisiais; vienas kitas vaitojo ir stenėjo, o kiti garsiai juokėsi, linksmai ir triukšmingai šūkaudami. Ėmė vieni antriems pasakoti įvairenybes, girtis laimėjimais ir tyčiotis iš nugalėtųjų; kur ne kur jau ir daina suskambėjo, čia vėl kažkuris šaukė per visą girią taip, jog net aidėjo, o visi buvo taip apsvaigę nuo pergalės, jog ne vienas šlitinėjo į medžius ir klupinėjo ant bet kokios šaknies!..

Maža kas tejautė skausmus ir nuovargį, nes visų širdys buvo pritvinusios neapsakomo pergalės džiaugsmo; visi buvo sklidini linksmumo ir tokios tvirtybės, kad tegu tik kas būtų jiems pasipriešinęs — bematant į dulkes būtų sutrypę, ant viso pasaulio būtų puolę.

Ėjo smarkiai, garsiai, triukšmingai, vadžiodami liepsnojančiomis akimis po tą laimėtą girią, kuri siūbavo viršum galvų, mieguistai ošė ir bėrė ant jų šerkšnų rasą — tarytum ašaromis šlakstė.

Staiga Boryna atsimerkė ir ilgai žiūrėjo į Antaną, lyg pats savo akimis netikėdamas, o pagaliau gilus, tylus džiaugsmas nušvietė jo veidą; jis keletą kartų pakrutino lūpas ir su didžiausiu sunkumu sušnibždėjo:

— Ar tai tu, sūnau?.. Tu?..

Ir vėl apalpo.

WŁADYSŁAW ST. REYMONT
KAIMIEČIAI
Romanas

Redaktorius *D. Urbas*
Techn. redaktorė *V. Puidienė*
Korektorė *B. Balčienė*

SL 1815. Pasirašyta spaudai 1994.11.22. 18,25 apsk. leid. l. Formatas 84×108/32. Tiražas 7 000 egz. Užsakymo Nr. 2804. Kaina sutartinė.
Išleido leidykla „Tyrai", Karaliaus Dvaro 10, 3000 Kaunas.
Spausdino „Aušros" spaustuvė, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas.

W. Reymonto (1867—1925) „Kaimiečiai" — didinga mozūrų kaimo epopėja, sukurta 1901—1908 m. Keturios romano dalys pavadintos metų laikais — „Ruduo", „Žiema", „Pavasaris", „Vasara" — o kaimas ir jo gyventojai alsuoja žeme ir triūsia gamtos ir Dievo malonės prieglobstyje. Kaimiečiai lyg tikri gamtos vaikai moka džiaugtis grožio blyksniais, parodyti dosnią ir gerą širdį, iki užsimiršimo siausti šventėse, bet būna pikti ir pašėlę lyg gamtos gaivalai. Senieji dar mena 1863 m. sukilimą, o jauniesiems skirta rekrūtų dalia. Skriaudų lauk ir iš rusų caro, ir iš lenkų dvaro!

Autorius myli savo kaimiečius, jų gailisi, bet neidealizuoja. Tas pats kaimas gali būti baisus, kai sukrunta juodosios jo galios,— tada žmogų prislegia tamsi jo rūstybės jėga, čaižo pikti žodžiai, o ypač už meilę, už skaudžią ir nuodėmingą švelniasielės kaimo gražuolės Jagusės, ištekėjusios už senio našlio Borynos, meilę posūniui Antanui. Tada ir įvyksta tragedija, nes kaimas paleistuvę smerkia ir baudžia baisingai, tiesiog kaip viduramžiais...

Už šį didį meno kūrinį rašytojui 1924 m. buvo paskirta Nobelio literatūros premija.

KLASIKOS AUKSO FONDAS

W. Reymonto (1867-1925) "Kaimiečiai" - didinga mozūrų kaimo epopėja, sukurta 1901-1908 m.

Autorius myli savo kaimiečius, jų gailisi, bet neidealizuoja.Tas pats kaimas gali būti baisus, kai sukrunta juodosios jo galios, - tada žmogų prislegia tamsi jo rūstybės jėga, čaižo pikti žodžiai, o ypač už meilę, už skaudžią ir nuodėmingą švelniasielės kaimo gražuolės Jagusės, ištekėjusios už seno našlio Borynos, meilę posūniui Antanui. Tada ir įvyksta tragedija, nes kaimas paleistuvę smerkia ir baudžia baisingai, tiesiog kaip viduramžiais...

Už šį didį meno kūrinį rašytojui 1924 m. buvo paskirta Nobelio literatūros premija.

ISBN 9986-551-02-1 (1-as tomas)
ISBN 9986-551-03-X (2 tomai)